CAMIL PETRESCU UN OM **ÎNTRE** OAMENI

CAMIL PETRESC

UN **OM**
INTRE

OAMENI

roman

3
EDITURA TINERETULUI

Coperta de VAL
MUNTEAM

UCARTEA A OPTA

Unii așteaptă una... alți alta

Muncesc oamenii tot pe lanurile boiereşti, dar acum, cu dorobanţi ori fără dorobanţi, nu se prea prăpădesc cu firea...

Ieri a fost Sfîntu Ilie şi nu au ieşit la seceră
ori la treierat, alaltăieri a fost luni, ajunul
Sfîntului Ilie, iar duminică, a fost duminică,
deci nu puteau să iasă la muncă... Tot
privesc spre Bucureşti, aşteptând de acolo

veşti care să-i lămurească, e albă ori e neagră... Toma s-a întors acum două săptămîni, arătîn- du-le cum stă tărăşenia cu revoluţia asta care este pe trei sferturi a boierilor... El şi alţi vreo doi soţi de-ai lui au

fost poftiţi într-o seară la masă, de către Bălcescu şi alţi boieri tineri de scriu la gazetă, ca să le arate cum vede opinca revoluţia şi dacă se pot birui pe ea... Toma, deşi era într-un birt între boieri, era prea

amărît de cele întîmplate, aşa încît la urmă
şi-a luat şi el Inima în dinţi şi a întrebat
aşa, pe şleau, dacă boierii care au făcut
revoluţia mai vor sau nu cu opinca, ca să
ştie oamenii la ce să se aştepte.

— Mă oameni buni, mi-era ruşine dă voi, povesteşte el azi, pe la prînzul cel mic, din nou cum a fost. Mi-axn zis : o fi ei boieri, da' boieri sîntem şi noi, dacă e la o adică... şi mai la urma urmelor ; iar dacă n-

ai boieria cuvîntului dat, apoi mie mi-e
lehamite de-o asemenea boierie. Nu-i aşa,
mă ?

— Aşa-i.... aşa... îl întări
Peştefript. Vrem să Ştim, e albă ori e

neagră ? Că una ne spun oamenii lor şi alta ne spun poruncile gubernului. Să cîntă şi pe-aci pă la noi... ca prin toate satele :

„Să trăiască Popa Şapcă, C-a scăpat ţara de clacă..."

Da' văd că n-am scăpat, măi vere...

— Măi Vasile, mă, nu e nici așa ușor... Iote că nu-i nici albă, nici neagră, fiindcă în guvernul ăsta unii trag hăis... alții cea... Unii ca Bălcescu ăsta și ca Arăpilă, cum îi zic ei, feciorul boierului de la Schitu

Goleşti, ţiu cu noi, cu opinca, şi dacă ar fi
după ei, noi eram dă mult scăpaţi dă robie,
da' vezi că mai mulţi din guvern ţiu cu
proprietarii, că sînt şi ei proprietari... şi
corb la corb nu-şi scoate ochii... Bălcescu

ăsta al nostru, că-i al nostru, cum îl ştiţi şi voi... că aţi stat dă vorbă cu el...

— Dară... dară.., întăresc cei de faţă.

— Zic, Bălcescu ăsta al nostru e tare dirz, dar şi chibzuit 5 vezi, el şi cu

prietenii lui au un plan... da' vorba e că şi
noi trebuie să luptăm dîrz pentru drepturile
noastre... El speră ca pînă în toamnă
puterea ţării să treacă în mîna opincii şi
atunci multe s-or îndrepta... O să ne alegem

deputaţii noştri... adică oamenii noştri care sâne facă legile.

— Măi Tomo, numai să fie d-ai noştri, mă, stărui din nou Vasile Peştefript. Să fie tot oameni unul şi unul, să înfrunte pă boieri... să să ia dă piept cu ei... Şi,

văzînd pe dorobanț venind, clatină amarnic din cap : Că vezi, și dorobanții ăștia tot oameni d-ai noștri dă la opincă sînt, dar să fie la ei acolo...

— Hai, măi oameni, luați-vă iar de lucru, îi îndemnă dorobanțul.

Era tot cel ce
fusese însemnat cu

gîrbaeiul de Safta cea neagră,
dar se făcuse

mieluşel... Băuse
cu Codan şi cu Vasile

Ţurcă la han şi se
împrieteniseră la

toartă, mai ales că
plecase în ziua

aceea şi cu o
trîmbă de

borangic, vîrîtă de
Codan în traista

atîrnată de şa...
Adevărul era că el

se dusese în ziua
aceea înfipt la

ceauş, cerînd să i
se dea ajutoare ca

să ducă tot satul,
că e răzmeriţă la

Găeşti; ceauşul se
dusese şi el la

zapciul cel nou,
care era un om al

revoluţiei şi care îi
dumerise că se

cam schimbase
bătaia vîntului

.Oamenii nu ştiau însă asta şi acum erau bucuroşi că se înţeleg cu el. Se îndreptară fiecare acolo unde era rindu.it în jurul ariei de treierat... Efiimie Şoricaie, gîrbovit de tot, îndemna cele cinci iepe, bătrîne şi ele, să se învîrtească mai repede

în jurul ţăruşului din mijloc ; muierile şi
fetele — unele aduceau snopii ca să-i
arunce Zamfira, „roaiba" lui Mitru, şi Riţa
lui Drăgan în picioarele cailor, alte fete şi
neveste umpleau din movila de grîu
scuturat sacii pe care unii flăcăi îi încărcau

în care, pe cînd alţii strîngeau paiele şi începeau să ridice şirele... Era o zarvă de bîlci şi un praf greu, înecăcios, în care pluteau, vînturate, cozi de spic şi fărîmituri de paie.

Treieratul boieresc era mult întîrziat şi fiindcă unii oameni, prin iunie, mai munciseră şi pe seama lor, cam pe furiş, dar mai munciseră... Sufla un duh de răzvrătire peste ţară, care îndreptăţea

toate nădejdile lui Bălcescu şi ale soţilor lui.

Cerul era înalt şi cuprinzător, plin peste tot cu nouraşi ici-colo mai fumurii, dincolo mai albicioşi, unii albi ca zăpada,

care cînd se risipeau, cînd se încălecau unii pe alţii ca nişte neasemănaţi munţi de zăpadă. Dar jos vîntul nu adia de loc şi prin nori chiar soarele, înşelător, tot chinuia oamenii, dogorîndu-le. ţeasta capului.

Aria era făcută în jos de Vadu Rău, la o întretăiere de drumeaguri.

Riţa se opri şi puse mîna streaşină la ochi, privind lung spre biserică şi conac,

între care se ivise o brișcă țărănească trasă de doi cai murgi.

— Mă, tu, Vasile, aia parcă-i brișcă Nicăi, dă la han; da' ce-o fi avînd oare deasupra... ?

Priviră toți într-acolo, dar pînă să se dumirească, brișcă trecuse și de conac și acum nu se mai vedea, căci începuse să coboare spre gîrlă... In locul acela apa era gîtuită între malul ca un deal al Argeșului și

rîpa care mărginea cîmpia piezişă de la Vadu Rău... Locul era potrivit pentru un podeţ şi vechilul silise oamenii, cu ani în urmă, să taie, de o parte şi de alta. drum în malurile înalte... în chipul acesta, de la

conac nu mai erau [decît] cîteva sute de
paşi pînă în hotarul Vadului Rău. Acum
brişcă se ivi iar, ieşind din vale... Deasupra
ei era un fel de umbrar făcut dintr-o velinţă
sprijinită pe patru beţe tari.

După încă o lună şi mai bine de junghiuri grele în inimă şi în braţul stîng, de nopţi nedormite şi de mîncare dată cu dezgust într-o parte, căci totul i se părea sălciu ca iasca, Sultana slăbise rău de tot şi

se mai îngălbenise încă la faţă, o culoare urîtă, ca a şofranului.

începuse să-i fie silă de pereţi şi de mirosul hanului, şi dorise să se mai plimbe... să mai vadă locurile...

Stoian, argatul muscelean pe care-l avea, îi umpluse cu fîn pînă sus brișcă ușoară, culese și-i așternuse pe maldărul de fîn velințe și o perină... Deasupra, ca s-o apere de soare, îi făcuse un fel de umbrar dintr-un macat albastru, sprijinit pe patru

bețe... în ajun se plimbase înspre Găești, și azi trecea spre Ră- cari, fiindcă erau, în drum și urme din marele codru de pe vremuri al Vlăsiei... Cînd ajunse în dreptul ariei, brișcă ocoli și se opri la cîțiva pași depărtare... Sultana stătea rezemată într-

un cot jumătate lungită pe velință, și cînd
oamenii, pe rînd, îi dădură de data asta
prietenos bună ziua, căci se vedea cît de
colo că e bolnavă, ea le răspunse cu un
zîmbet obosit și cu o privire pierdută,
plutind spre nicăiri...

Rița își întrerupse lucrul și se apropie de brișcă, întrebînd-o cu părere de rău :

— Măi femeie... ce e cu tine ?...

Sultana fu bucuroasa că o femeie ca Rița, încă atît de ascultată în sat, îi

vorbește atît de prietenos... dar gîndurile
pe care le gîndea și vorbele pe care le
putea spune erau fără rădăcini în ea, așa,
dincolo, fără culoare, fără gust, fără
miros...

— Uite, cum mă vezi, Riţo, mă topesc pă picioare.

— Fă, tu ai adus pă baba Mana... dă la Puţu-cu-Salcia ?... Sau măcar du-te să te vază şi ea...

— O să trimit mîine brișcă s-o aducă și pă ea... dar m-am săturat de atîtea leacuri care nu mă ajută cu nimic, că mă frec cu tot felul de fierturi, ba mi-au dat să beau și gaz. Tu, Rițo, fata aia care cintă e fata ta, nu ? Doamne, Rițo, cum îți sea-

mănă... Şi Sultana se înfioră... Asculta, şi glasul era glasul de odinioară de la furcării...

Fata, înecată de praf şi cu gura însetată, cinta aşa, pentru ea însă, parcă să se răcorească..*

„Pîrîiaș cu apă rece Pe la poarta neichii trece...
Trece neică să se spele Și vede urmele mele...
Pa fii mei de az-vară-i știe, Că mergeam pe lîngă
vie. Îi arată, mi-l îndreaptă Unde gura îl
așteaptă...

Pîrîiaf cu apă lină, Pe la puica prin grădină, Vino,
neică, de te-alină Ziua, noaptea, cînd se-nginã…"

Arşiţa lovea în ţeasta capului, praful ariei aşternea pînză pe feţele, pe ochii

oamenilor, de nu-i mai cunoşteai, şi se răsufla greui

Nu numai Irina umplea sacii... îi umplea şi Stanca... Sultana o privea cu inima strînsă. Nimic altceva nu o scotea din

toropeala ei, sălcie, dar dacă o Vedea pe Stanca, inima i se strîngea ca un pui de găină rătăcit şi speriat că e prins.

O urmărea cu privirea fără să se mai sinchisească de ce o crede lumea din jur.

Era leită Safta cea bălană... din anii de demult... Tot aşa voinică, obrajii la fel de mari, ochii căprui traşi spre tîmple şi neastîmpăraţi... Gura cu buze groase şi moi, de o prindea Vasile în braţe la

„Hererea" şi o săruta hîrjonin- du-se în zăpadă... e la fel... Şi-acum se hîrjoneau flăcăii şi fetele, în pleava asta care le făcea părul cărunt... şi cînd afurisite ele sar într-o parte, le joacă sînii subt cămaşă. Obosesc şi

unii, şi alţii, dar din nimica toată tineretul
ăsta uită de oboseală, pe cînd ei oboseala i-
a intrat în oase cum intră umezeala în
bordeiul părăsit şi nimeni n-o mai poate
scoate.

S-a oprit un car gol lîngă movila de grîu treierat... Rădu- can, cu fața arsă, cu ochii mari pe jumătate închiși cînd dă de pleavă, cu cămașa desfăcută peste pieptul voinic, păros, ia trei saci care sînt umpluți

şi-i aruncă pe rînd, în car, dintr-o smucitură... Apoi ţine alt sac să i-l umple Stanca... întîi cu o baniţă, apoi şi cu lopata...

— Ţine, mă, sacu ca lumea... Nu te uita într-aiurea, că-ţi torn baniţa-n cap...

El nu se uita într-aiurea... Se uită la ea şi nu vede pe nimeni. Se preface că nu

vede nici brişcă, pe care o cunoaşte atît de bine.

Nu e chiar atît de mare cît pare... are numai capul frumos, obrăzat şi pulpele voinice... Are şi ţîţele cam mari... dar e ti-

nără, şi Răducan îşi face socoteala că
mijlocul i l-ar putea cuprinde, totuşi, cu
mîinile împreunate... Ea îl vede iar că nu se
uită la sac şi-i toarnă o lopată de grăunţe
peste umeri, pe gura cămăşii aproape

fumurii... înfuriat, sare s-o prindă, dar, ca o
şerpoaică, ea se fereşte într-o parte... şi-i
scapă... Dîndu-se înapoi, ea alunecă însă şi
cade peste movila de grîu... El o ia, o ridică
deasupra capului, răsturnată aproape de i

se văd pulpele lungi zbătîndu-se şi umerii
rotunzi din gura cămăşii, şi-o trxn- teşte
deasupra sacilor din car...

De furioasă ce e, a luat biciul şi caută să-1 lovească cu codirişca, dar n-ajunge... Cei din jur rîd de furia ei.

— Altă dată te rup, să ştii, te rup în două... ca să te-nveţi minte;., să-ţi mai baţi joc dă oameni.

— Ai să rupi pă tat-tu şi mă-ta, nu pă mine,,, şi cu ochii căprii, scăpărînd de ciudă, vrea să-1 lovească iar cu biciul.

...E ţopîrlană ca şi mă-sa, gîndeşte Sultana... da' aşa cum e mor bărbaţii după

ea... Şi mă-sa... era bună la inimă, dar era ţoapă rău, necioplită.

Nu mai poate răsufla şi vrea să spuie argatului să mîie înapoi acasă... Nu mai merge spre Răcari... Dar încă nu pleacă... îi priveşte fără voia ei... Uite... şi

el cum s-a bădărănii iar... în picioarele goale, care i s-au înscorțoșat din nou... cu cămașa plină de zoi... îl învățase să umbie numai încălțat, să se spele, să se primenească... Și acum se hîrjonește cu cîrlana asta care dă din copite... își aduce

aminte de anul în care a muncit la seceră şi
la treierat alături da Miai... într-o zi, cînd îi
sîngeraseră picioarele de ţepile miriştii,
Miai a adus-o acasă pe umărul stîng, cum
aduc femeile cofele... Dar e mult de-a-
tunci, totul s-a făcut părelnic.

Miai era frumos, dar e departe de parcă n-a fost niciodată, pe cînd Răducan ăsta e aproape... să pui mîna pe el şi tot să nu poţi...

Vine de departe un dorobanţ călare. A trecut întîi, se vede, prin sat, că se ţineau

de el şi moş Gurie şi cîteva femei şi copii... ba se mai agăţaseră şi unii oameni de pe lanurile la care se secera încă... Lumea nu ştie ce e şi, cînd vede droaia care taie cîmpul spre arie, aleargă să afle ce e, mai curînd.

Dorobanțul descălecă lîngă brișcă...

— Hei fraților, aduc poruncă dă la Ocîrmuire să meargă Toma să vă dea pămînt... și-i dă lui Toma o hîrtie... Așa le-a spus subocîrmuitorul că o să se dea pămînt.

Toma desface hîrtia şi citeşte... Află numai că trebuie să se înfăţişeze la tactul Cîrmuirii, că e vorba să fie ales, din partea sătenilor, în Comisia pentru proprietate... Nu scrie mai mult, dar cînd oamenii aud despre Comisia pentru proprietate, privesc

zguduiţi peticul de hîrtie... şi îl trec din
mînă în mînă, chiar şi cei care nu ştiu să
citească— ba încă ei se uită mai speriaţi la
el.

— Mă Tomo, se scarpină în cap îngîndurat Ion, să ştii că dă data asta scăpăm dă clacă.

— De, măi frate... Ştiu io ? N-a fost în 21... n-a fost acum

0 lună... O fi poate luna viitoare... Da' să vedem dacă o să mă aleagă oamenii.

— Da' pă cine dracu să alegem, mă Tomo, daca nu te-om alege pă tine... Numai să ne întrebe şi pă noi, r.u-i aşa,

mă... strigă Vasile Peştefript, întorcîndu-se şi spre ceilalţi.

Se auzi o larmă pînă în slava cerului...

— Aşa... Aşa...

Toma nu mai fusese la Bucureşti de vreo două săptămîni.
1 se părea în ultima vreme că-şi pierde peacolo timpul de pomană... Se ducea să-şi vadă flăcăul şi nora, pe Ilinca, o dată pe săptămîriă, că mai mult nu putea de dorul

lor, mai ales cînd avea şi vreo podvadă de făcut, şi apoi se întorcea acasă, de mai robotea, aşa cu o mînă, în jurul gospodăriei.

. Sultana ceru argatului să întoarcă, dar în aceeaşi clipă se hotărî să-l ia cu ea pe Toma... care, chemat, veni lîngă brişcă...

— Tomo, n-ai vrea să vii cu mine la han... ? că aş avea ceva să-ţi spui... Suie în brişcă...

El se sui pe scîndura din față lîngă argat, iar ceilalți, îndemnați de dorobanț, se apucară iar de lucru.

— Io credeam că pîinea dîn vara asta o să fie a noastră, nu s-o cărăm în

hambarul boierului... dar fie şi la anul, daca nu să poate acum... spuse Peştefript.

Numai cînd fu s-o dea jos din brişcă îşi dete seama Toma cît de slăbită e Sultana... „E cu un picior în groapă, biata muiere", o căină el în gînd.

După ce au pus-o în patul cu tăblii de brad, nevopsit, Sultana îl trase spre ea cu o mînă căreia i se vedeau oasele şi-l întrebă în şoaptă, ca un lucru de taina :

— Ei, ce-a zis Codan ?... îmi dă fetiţa ?...

Toma rămase cîtva timp încurcat, căutînd cuvintele ca să n-o facă să sufere iar... Dar ce putea să-i spuie decît adevărul.

— Nico... i-am spus... Deh... pînă la urmă crez că el s-ar fi învoit... că i-

am arătat că ai de gînd să înzestrezi fetiţa,
după ce-o înfiezi... Dar vezi că nu vrea ea,
Safta... S-a luat la ceartă cu el. Zice că e şi
copilul ei, că ea 1-a crescut dă cînd nu
vedea cu ochii şi nu auzea cu urechile dă

ţuguia numai buzele şi oră- căia... Spune că ea nu dă fata... că unde mănîncă doi — mai poate mînca şi-al treilea.

O văzu pe Sultana că se întunecă la faţă şi-şi lasă capul, acum osos şi galben,

într-o parte pe perină... şi spuse mai de-
parte... acum socotind că asta o poate
mîngîia... ca o socoteală dreaptă :

— Ce vrei, Nico ?... Eu crez că
ea nu poate uita că e nu numai fata lui

Miai, dar şi a Petruţii... Ştii ce-a fost la han
atunci... Că dragostea asta parcă e
mătrăguna satului... dă că- piază lumea....
— Tomo, nu ţi să pare că încă
dă atunci şi eu şi Miai* am plătit şi dobîndă

şi căpeţele la ceea ce s-a întîmplat în seara aia ?

— De, ştiu io ?... Io văz cum toţi suferă... Iată şi cu Safta lui Peştefript, care e acum o femeie bătrînă... I 1-a luat pe

Vasile, Măriei lui Mînjoc, care era, vezi şi
tu, chiar sora lui Răducan, şi biata femeie
s-a spînzurat dă craca nucului... L-a luat
apoi ea dă bărbat pă Vasile, da' cîte a avut
dă îndurat dîn pricina ta, vreme dă

douăzeci dă ani, numai ea ştie... Acum tu nu înţelegi şi suferi, şi te topeşti pă picioare, că Stanca ei ţi-1 ia pă Răducan.

— Mi-1 ia, că e otova ca el, îi spuse bolnava cu o răutate încăpăţînată.

— Vezi, Nico, la urma urmelor tu ai putea să fii mulțumită. Ai avut dîn plin tot ceea ce-ai poftit... Te-ai înfruptat dîn toate, fără să ții seama dă nimic... Femeile din sat nu mai ştiau dă mult dă dragoste,

cînd tu, trăiai cu feciorii lor... Cele de-o
vîrstă cu tine sînt dă mult stoarse dă
viață... niște zdrențe...
— într-un fel, tu ai dreptate,
Tomo ; mă uitam adineauri la arie ; Safta,

uscată, scofîlcită, părea şi ea o zdreanţă,
dar Stanca era tot Safta... care doar lăsase
deoparte zdreanţa trupului şi îmbrăcase o
altă cămaşă... nouă... îţi mai aduci aminte
dă Safta dă pă vremea noastră... Stanca e

leită ea, mai ales cînd să hîrjonească cu flăcăii... Da' io...

— Te-ai săturat.., cum ai vrut... dîn toate... ai avut tot ce ţi-a plăcut, asta e,

spuse bărbatul cu încăpăţînate... şi nu fără oarecare asprime.

— Tomo, plăcerile care au fost... sînt acum ca şi cînd n-ar fi fost... Fum... Hei, săturatu dîn trecut nu ajută cu nimic celui flămînd... Plăcerile sînt părelnice... Nu ştii

cînd nu mai sînt... Iei un pumn dă apă rece
dă la puţ în mînă... Cît poţi să-1 ţii ?...
Oricum l-oi ţine, îţi scapă printre degete...
A fost şi vezi că nu mai este.
— Şi crezi tu că e bine, Nico, să
mergi aşa cu ochii deschişi în mormînt ?...

Mai bine nu te mai gîndi atîta... Prea mult te gîndeşti...

— Şi ce vrei să fac nopţile cînd nu pot închide ochii ?

— împacă-te cu lumea așa cum e. Toți om merge odată în mormînt. Ne adunăm cu toții pă deal, lîngă biserică...

— Și ce pot să fac, Tomo ? Spune, ce pot să fac ? îl întrebă ea cu un glas de parcă avea spumă în gît.

— Să te împaci cu vremea ta... şi cu oamenii, măi muiere..

— Dar am eu ceea ce au ei ? Eu merg singură în mormînt, cum zici tu, şi în jurul gropii mele se înalţă dă pă-acum

buruienile, că trăii să le văz cu ochii mei... Şi închise ochii... Ce era la arie, Doamne !

— Nu numai buruienile cresc, Nico... Cresc şi dobitoacele, şi oamenii. Că aşa a lăsat Dumnezeu... şi noi nu putem face altfel... îi spuse omul, care era un

înţelept încă de la douăzeci de ani, clătinînd din cap şi arătînd cu privirea cerul.

— Măre Tomo, ţie ţi-e uşor să vorbeşti... că ai un flăcău, şi acum ai şi-o noră... mîine poimîine ai să ai şi nepoţi... Ai

să trăiești să-i vezi... Dar eu sînt singură, în pragul morții, între părerții àștia... și—i dădură lacrimile.

I se umeziră ochii și lui...

— Păi, Nico, tu nu vezi că și io sînt singur, că sînt ținut dăparte de feciorul

meu... Tot singur sînt şi io... din răutatea oamenilor şi a pravilei... Şi la urma urmelor... toţi părinţii ră- mîn singuri cînd li se fac copiii mari şi merg la rosturile lor...

— Nu-i totuna, Tomo... nu-i totuna... In gînd ei nu sînt singuri... că-i ştiu

unde-i ştiu... că ştiu că sînt oriunde ar fi...
da' io sînt singură şi în gînd...
Capul îi căzu pe perină într-o parte şi parcă se rupse şi de omul din faţa ei, de tot... Căzu în ea însăşi ca într-o groapă...

Omul cutremurat,
se trase şi el în el

însuşi

.Vru totuşi să-i mai dea oarecare nădejde şi-i spuse, ridicîn- du-se de ne scaun :

— Nico, tu trăieşti numai pă pămînt... Mai e şi ceru... Nu să sfîrşeşte tot aici... Omul trăieşte abia după ce să petrece dă pă pămînt, gîndesc io, altă viaţă veşnică, „Păi, Nico, io am să mai încerc... Am să încerc s-o îmbunez şi pă ea...[k] Vru să spună : Am să-i arăt că nu dă fata pentru multă vreme, dar îşi dete seama la timp şi îşi muşcă limba...

Ea se întoarse cu totul, într-un fel neaşteptat, spre el... care stătea în picioare în odaia cu perdelele trase şi cu miros de busuioc şi de om bolnav. în colţul din dreapta uşii, spre răsărit, ardea o candelă subt o icoană de lemn, deasupra căreia se desfăceau faldurile unei marame de borangic... îl întrebă cu ochii sticloşi :

— Ascultă, Tomo, tu crezi în rai şi iad ?

Toma şovăi o clipă numai fiindcă ea îl întrebase aşa pe neaşteptate... Apoi întrebarea i se păru fără rost.

— Da'... tu nu crezi ? Văz că ai candela aprinsă subt icoana Sfintei Fecioare, zi şi noapte... Deh, zic io... Nu să poate ca omu să nu trăiască altă viaţă..j

— Şi crezi că îşi aduce aminte dă ce-a fost el pă pămînt ?... Că nu uită nimic şi să simte tot el... ?

— Păi dacă stai să te gîndeşti... te întrebi, vorba aia, ce mare procopseală e să să ştie şi să să simtă tot el ?... E mai bine să uite cîte a mai suferit în iadul ăsta pă pămînt. Totul e că trăieşte dîn nou chiar dacă nu mai ştie că e tot el... îi răspunse omul încurcat, căci el nu se prea întrebase aşa ceva...

— Tomo, io zic că şi raiul, nu numai iadul sînt tot pă pămînt... dar cred şi io că omul uneori nu moare. Iote, Safta a îmbătrmit cu cincisprezece ani înaintea mea... Safta aia pă care o ştim noi e o zdreanţă aşa cum am văzut-o io azi la arie... Dar trăieşte Safta asta căreia noi îi zicem Stanca...

Toma îşi aminti, parcă înroşindu-se tot în gînd, tulburat, înfiorat, că Ilinca e însărcinată şi că poate va avea un nepot de la Damian.

— Aşa da, Nico, trăieşte, că e trup dîn trupul ei... şi, drept e, îi seamănă cum nu seamănă mulţi copii cu părinţii lor... Şi ridică din umeri şi întinse mîna pe care o avea a nedumerire : Asta... aşa e.

— Nu e numai trup dîn trupul ei, Tomo... Şi bolnava încercă să se ridice în capul oaselor, de mînie parcă... Este tot
Safta pe care-o ştim noi... chiar ea. Ceea ce a lepădat dă pă ea şi vedem noi că e nevasta bătrînă a lui Vasile Peştefript nu e Safta adevărată... Stanca e Safta adevărată... şi ea a înviat... O strîng iar fläcăii în braţe ca acum douăzeci şi cinci de ani. Tomo, vor fi Safte poate pînă în veacul veacului, dar io nu voi mai fi decît ţărînă...

„Aiurează, se gîndi Toma, n-o lasă să doarmă Safta... o crede strigoi, deşi nu e moartă..."

Sultana, care se încălzise şi căreia îi sticleau acuma ochii în fundul orbitelor mari osoase, încercă iar să se ridice cu un fel de aprigă îndîrjire.

— Uite, nici Miai n-a murit, nu va muri nici Codan... nici Safta cea neagră... Tot ce a rodit nu moare... Numai eu ştiu ce-i moartea...

Se ridicase într-un cot şi se prăbuşi dintr-o dată, căzînd cu faţa-n jos pe pernă... Toma crezu o clipă că a murit cu adevărat... dar cînd îi întoarse faţa, îşi dădu seama că răsuflă... Adormise numai... Se închină cu smerenie, privind-o cu milă.

— Doamne, rău se mai chinuieşte... îndură-te dă ea... Şi ieşi în vîrful picioarelor.

Fraţi şi surori

A.venit de la Bălceşti Zinca şi e mare bucurie în casa din mahalaua Visarionului. Tiţa e veselă şi ea, dar e veselă în feluî ei... în ochii ei umbriţi apare o lumină, şi trăsăturile ei tot mai dure în ultimii ani par uşor înmuiate... E de multă vreme o fată bătrînă, dar s-a împăcat cu soarta ei; a trăi în umbra celorlalţi nu o sperie, căci ea însăşi a ales-o. în aparenţă nu se poate spune că ea este dată de soartă la o parte, căci felul ei autoritar e sporit... chiar dacă glasul ei e voalat uşor şi gesturile îi sînt tot mai măsurate... Din ce în ce mai mult e stăpîna casei şi din ce în ce mai mult îi ceartă pe ceilalţi, impunîndu-le o disciplină... în vreme ce toţi merg spre viitor, ea se pregăteşte tot mai mult pentru marea singurătate care o aşteaptă şi are în casă autoritatea ascetului, a aceluia care a renunţat la tot, ca să se poată dărui celorlalţi,

— Ei, hai acum, acum spală-te, mănîncă şi la culcare... hai, gata !... Că eşti frîntă de oboseală... Ţi-o ajunge nebunia pe care-ai făcut-o pornind cu brişcă pe căldurile astea... cu ficatul tău, prin praf.

— Doamne, Tiţo, cum o să mă culc... îmi aştept băiatu... Nu l-am văzut de doi ani...

— Ei, acuma şi dumneata, mamă... Nu l-ai văzut de doi ani... L-ai văzut la Paşte, nu ? Cînd a venit de la Paris... La culcare, fără multă vorbă, e aproape zece seara... şi nu poţi să ştii cînd vine Nicu... Are de lucru uneori şi noaptea... acolo la Palatul ăla Adminstrativ...

— Tiţo, cum poţi tu să spui că l-am văzut ? în zilele alea, şi mai rău oa acum era prins cu revoluţia asta a lui... Că a venit călare... şi nici n-a descălecat... Nici n-a văzut că mă topeam de dorul lui... Zi şi noapte era plecat... Am stat o săptă- mînă împreună şi nici măcar în noaptea de înviere nu l-am văzut, că tot discuta despre constituţie şi Dumnezeu mai ştie ce... Se ducea şi venea, că nici măcar la masă nu-1 vedeam... O fi slăbit bietul băiat cu grijile astea pe care le are... Vreau să mănînc cu el măcar astă-seară, că mîine iar pleacă...

— Mamă, nu mai lungi vorba de prisos.... Oricum, trebuie să te văz lăiată, aşezată în pat... că-ţi aduc masa la pat... Nu poţi să-1 aştepţi... Tu ori la care ceas te culci, te scoli la cinci dimineaţa din pricina ficatului... Trebuie să te culci devreme... Şi mai întîi să te văz spălată.

Zinca bombăne ca un copil trimis să se culce. Bombăne de plăcere... E un şef care se vede înlocuit de un cirac bun şi scump inimii lui.

— Asta ştii... asta spui... Să mă laşi în pace.

în timp ce Paraschiva încălzeşte apă şi pregăteşte cada de lemn, Tiţa, fericită, îi pregăteşte patul curajt, primeneli proaspete-. Căci două zile de drum în căldura lui cuptor şi pe un praf cumplit au făcut din Zinca o momîie albă, de parcă ar fi plouat pe ea cu cenuşă din cap pînă în picioare... Aşteptînd pe un jilţ de nuiele albe cojite, cu unele dintre ele rupte, ea povesteşte ce a lăsat la ţară, la Bălceşti. Din cauza îngheţului din april, prune nu s-au făcut... Griul, puţin cît au pus, n-a prea dat nici ăla mare lucru... Toată nădejdea e la porumb, care, acum, după praşila a doua, că l-au muşuroit mai tîrziu... fiindcă l-au şi semănat mai tîrziu... arată bine, bine de tot, mai bine decît cel semănat prea devreme... O să se facă, pare-se,
cartofii de iarnă. Dar cea mai mare bucurie o aşteaptă de la fîn... Vor fi mere multe... şi cele tîrzii, de toamnă... A mai cules din ele crude, ca să se facă mai frumoase celelalte rămase... A ieşit bună dulceaţa de mure... A adus cîteva borcane pentru copii... Da, Tiţa le-a găsit cînd a golit brişcă... că n-a lăsat-o pe ea sa se mai aporpie de brişcă... Bucuria de a fi răsfăţată la capătul unei călătorii se cere exprimată. Chiar oboseala asta, care este acum faţă de cea din brişcă ca o gîdilitură plăcută, o face să devie vorbăreaţă. Şi autoritatea despotică a Ţiţei o îndură cu plăcere.

— Nu trebuia să vii... E nebunie curată călătoria asta pentru tine... Ce-ar fi să nu-ţi mai dau acum drumul să te duci înapoi ?

Zinca se sperie, se şi vede oprită.

— Tiţo, tu, cum să nu-mi mai dai drunuul... Doar trebuie să cosesc şi să adun fînul... Dacă nu sînt acolo, se mucegăieşte ca an...

— Atunci de ce-ai venit... ?

Zinca sporeşte şi mai mult creţurile de la coada ochilor, care se umezesc... Glasul îi tremură... şi spune cu întîrziere :

— Tiţo, mi-e teamă că nu îmi voi mai vedea niciodată bă- iatuU.

Fata o ceartă cu o aspră duioşie:

— Ascultă, mamă, mai întâi să nu te mai prind spunînd „băiatul", căci nu-1 ai numai pe Nicu şi s-ar putea să se supere ceilalţi doi... Pe urmă...

— Pe el, pe Nicu, nu l-am văzut de atîta vreme, de el mi-era teamă că dacă nu viu să-l văz acum... nu-l voi mai vedea niciodată...

Tița se înfioară.

— Mamă, ce sînt prostiile astea ?... Cum să nu-l mai vezi niciodată ?

— Nu știu, am visat...

— Lasă... visele astea ale tale...

— Deh... cu ficatul ăsta al meu, se poate întîmpla orîce.

— Ei, tocmai... hai la culcare...

Pînă către unsprezece seara tot nu s-a culcat. A trebuit să-i spuie şi Tiţa, la rîndul ei, ce e cu gospodăria de la Bucureşti... Au sporovăit un ceas întreg... O mîndrie tainică o mîn- gîie într-un anume fel pe mama bolnavă... Tiţa a învăţat totce ştia şi ea, bătrînă... Ce minunată mamă de familie ar fi... N-a avut noroc... Acum e ca o mamă a tuturor... Şi iar se înfioară văzînd ce-o aşteaptă... Va fi ea, nemăritată, rămasă într-un fel copil, bunica tuturor celor din casă...

Pe la şase dimneaţa, Zinca s-a trezit... Tiţa se scoală ceva mai tîrziu, căci mai totdeauna se culcă tîrziu după miezul nopţii, după ce mănîncă Nicu, pe care-I aşteaptă la orice oră se întoarce... Fericită ca un copil scăpat de subt supraveghere, Zinca începe să roboteaască prin casă, aleargă la bucătărie... Paraschiva se burzuluieşte şi ea :

— Coană mare... a spus cocoana Tiţa să am grijă să nu intraţi în bucătărie... Zău, mi-a spus să fac întogma aşa... Nu să poate... io ce să^ fac... A spus să vă aduc scaunul ăla dă nuiele sub nuc şi să vă aduc să gustaţi ceva acolo... Zice că trebuie să vă mai hodiniţi.

Zinca se înfurie acum de-a binelea :

— Ia ascultă, Chivo, ce sînt eu aici în casa asta, musafir ? Ce, şi tu acum ?

Chiva se sperie şi şovăie...

— Vreau să merg în bucătărie...

— Aşa a spus... Da' asta a spus şi conu Luţă, că ra-am dus la el aseară... A spus că nu vine să vă vază dăcît dacă nu calcă nimeni pă la bucătărie... Că vrea să vă facă ghireciu ăla care vă place dumneavoastră.

Zinca, lacomă ca orice bolnavă la regim, se bucură... Ghiveciul pe care ştie să-1 facă Luţă e grozav... îl face cu untdelemn, în care pune doar puţină untură... Aşa că poate mînca şi ea, şi Nicu... şi el, că şi el e la un regim grozav.

■— A, o să avem ghiveci, Chivo... a spus Luţă că vine ?

— Da, şi a zis că să nu călcaţi pă la bucătărie... că... şi aici înmoaie glasul... stingheritâ... Că a spus că stricaţi totul.

— A spus gînsacul ăla bătrîn că eu stric totul ? A spus burtosul ăla asta ? Să-i închizi poarta, Chivo... Să nu-1 mai primeşti pe-aci...

Cum o să-i închidă poarta cînd, pe la opt dimineaţa, Luţă apare mîndru şi borţos, cu guler scrobit, cu colţurile pînă la urechi şi cu pulpanele unei soi de giubea, care nu are curajul să devie jachetă, în vînt... Poartă coşniţa lui de totdeauna, şi [e urmat de] un oltean încărcat cu două coşuri de zarzavat în spate... E un zarzavat de vară în toi, care-ţi fură ochii...

De toate... grase... pîrguite... împlinite se găsesc în coşuri... Vinete... cartofi noi... conopidă... fasole grasă...

mazăre a găsit tinără, varză... roşii mari... în coşniţă e carne de vacă şi de porc„. Piept de vacă grasă şi carne de porc tînăr, slabă... Pune din amîndouă soiurile. Zinca i-a ieşit înainte... Şi ea e o bucătăreasă faimoasă... dar cu bărbaţii ăştia cînd se apucă de bucătărie, nu te poţi pune... Nu se pricep decît la trei-patru feluri, da' ştiu să le facă...

Luţă merge triumfător spre bucătărie... Zinca, sfioasă, după el, de teamă să n-o gonească.

Chiva a golit cele două coşuri, care erau doldora.

— Cît am vorbit, mă ? Nouăzeci de parale amîndouă coşurile... Ei, na un leu... Hai, şterge-o... şi-i dă un piastru...

Olteanul, care avea umerii încă încovoiaţi de greutatea coşurilor, spune un „să trăiţi" încurcat şi fuge bucuros că a făcut o afacere bună.

— Zinco, vezi tu, şi-i arată zarzavatul... Am să scot toată dulceaţa din astea... că e cu schepsis, trebuie să ştii să-1 ţii la cuptor.... mult... la foc slab... D-aia am venit cu noap- tea-n cap... O să se lingă pă degete miniştrii tăi...

— Ei şi tu...miniştri ?

Zinca nu-i socotea miniştri. Ea vedea în ei numai copiii pe care i-a crescut, pe care i-a văzut mergînd de-a buşilea... potrivind întîiele cuvinte stîlcite...

Dar sameşul edec de la Vistierie vorbeşte înfiorat... mîndru de a fi stropit şi el puţin de norocul, cum zice el, căzut pe familia lui.

— Păi cum, Zinco ? Ce, Costache nu-i şi el un fel de ministru ? Păi, la drept vorbind, directorul Departamentului e adevăratul ministru... El taie şi spînzură în minister... Că... deh! ministrul e musafir... Mai ales cu boierul mare...cu Costache Filipescu... Cel care duce totul în spate este Costache... Hei, Zinco, am ştiut eu ce am făcut cînd l-am luat calemgiu la Vistierie... Acum de ce l-au pus... ? Că e de meserie... Altul cine să se mai priceapă dintre ei ?... Şi uitînd cîte a mai spus cînd va despre copii, pe care nu-i găsea pe placul lui, îi spune cu mîndrie : Ştii, Zinco, m-au chemat şi pe mine... iar... hei, nu prea pot Fără noi... Ieri treceam cu nişte hîrtii pă sala aia lună a paltului şi aud în urma mea : „Hei, ăsta... e unchiul directorului..." Auzi, Zinco... E ceva asta, să fii unchiul directorului... D-aia o să-i fac şi eu un ghiveci sa lingă şi farfuria, cît e el de director... Dar deocamdată el îşi linge buzele cu poftă.

— Of... mare mîncăcios mai eşti şi tu, măi Luţă !

— Mîncău, Zinco... nu mîncăcios... Mîncău... Hei, de l-ai vedea şi pă Filimon, şi pă dascălul ăla rebegit, Anton Pann... Să-i vezi pă ăştia...

Filimon, Anton Pann şi alţi prieteni ai lui erau un fel de tovărăşie, care ştiau să guste dulceaţa mesei şi nu

se ruşinau de cuvîntul mîncău, ba şi-1 dau unul altuia cu un soi de mîndrie...

Se ivi în pridvorul larg din spatele casei... unde mîncău vara cînd ploua... Tiţa...

— Mamă, hai să-1 scoli tu pe Nicu... Trebuie să plece...

Bătrînei îi dădură lacrimile... şi lăsă totul pornind degrabă
spre casă.

— Mă laşi tu să-1 scol eu, Tiţo ? O mîngîie pe obraz, şi inima i se frînge, plină ca un fagure de miere... Cum îl sculam ca să se ducă la şcoală...

Şi în timp ce Tiţa aleargă la bucătărie, făcînd tărăboi că unchiul Luţă aruncă jumătate din zarzavat, mînioasă de atîta risipă, dar, de prisos, că Luţă rămîne ţanţoş la ale lui, susţi- nînd că la ghiveciuri se pune numai fruntea şi inima zarzavatului, la care fata îi spune că aşa ştie toată lumea să gătească, Zinca a pătruns în vîrful picioarelor în odaia lui Nicu.

Doarme pe o parte, încovoiat ca un copil, cu mîna subt perna pe care şi-a tras-o mult subt obraz... E tras la faţă şi-i cam năduşit.

— Mititelu mamei... Pe el trebuie să-1 scol cel dintîi... Şi nu se îndură.

Costache ţine să fie cel din urmă care intră în minister, ca să fie salutat de toată lumea, deci se scoală tîrziu, dar e drept că lucrează mult seara, iar Barbu e pretutindeni, dar după toane... cînd vrea el şi unde socot alţii că ar fi mai potrivit, se scoală cînd se trezeşte singur.

îi priveşte faţa, urmărind îngrijorată semnele boalei, de care acum a aflat... n-a avut curajul s-o întrebe pe Tiţa. îl mîngîie pe Nicu, dar acesta nu se trezeşte... Ar vrea să-1 scuture puţin, dar îi e teamă să nu-1 sperie... A găsit... ridică storurile şi cînd lumina năvăleşte în odaia plină de cărţi şi cu
masa pe care stau teancuri de dosare, Zinca mai împinge zgomotos şi un scaun.

El a deschis ochii mari, clipeşte des, duce pumnii la pleoape ca să-şi dea seama mai bine unde e.

— Mamă !...

A vrut să sară din par, dar Zinca, îngenuncheată la căpă- tîiul lui, îl opreşte... îl îmbrăţişează.

— Maică, nu te-am văzut de doi ani !

Prea bine, după placul ei, n-o să-1 vadă nici acum... Trebuie să plece numaidecît la cancelaria guvernului, unde-1 aşteaptă dosarele comisarilor extraordinari... A chemat şi vreo trei din ei la Bucureşti... Nu va putea veni la masă... Mănîncă la prînz, aşa cum s-a hotărît încă din iunie, mai toţi membrii guvernului împreună, ca să mai poată discuta în vremea mesei. Va încerca să vie, între patru şi cinci, cînd e mai puţin de lu- cru şi cînd şi ea s-o trezi din somnul de după-amiază.

E grăbit şi pleacă... A îmbrăţişat-o în pridvor, în faţa uşii de la vestibul, după uşa de la marchiza albastră, şi în poartă, căci s-a ţinut după el pînă în uliţă, unde-1 aştepta birja.

La prînz a fost mare veselie în casa din uliţa Visarionului... A venit şi Marghioliţa, cu bărbatu-său, cu Geanoglu şi cu copiii, ca s-o vadă pe Zinca, şi îmbrăţişările nu se mai sfîr- şeau... Barbu a venit şi el devreme, înaintea lui Costache, care a adus în trăsură şi patru sticle de Cotnar moldovenesc, înfundat, batog şi o cutie de icre negre, spre bucuria cutremurată a unchiului Luţă şi spre groaza Ţiţei, că ar putea mînca şi cei doi bolnavi de ficat... Dar ghiveciul fu totul... Zinca fu silită să mărturisească şi faţă de toţi că numai un bărbat e în stare să scoată asemenea dulceaţă din zarzavaturi.

Cînd Zinca vru să mai ia încă o dată din asemenea nemaipomenită bunătate, Tiţa o privi cu severitate.

— Ajunge, mamă.

— Vai, maică, da' a naibii te-ai mai făcut... Nu mai poci să fac nimic în casa asta.

Barbu îi explică situaţia:

— Ce vrei, mamă, e revoluţie... Ai devenit şi tu monarh constituţional, din despotă ce erai. ,

— Am fost eu despotă ...?

— Oho ! răspunseră toţi în cor, spre mirarea ei.

— Nu mai ai dreptul să faci nimic. Răspunderea o are acum primul-ministru Tiţa Bălcescu.

— Păi, dacă-i revoluţie, s-o facem pe mama mare republică, unchiule, nu-i aşa ?

— Asta-i acum ! exclamă Zinca înciudată şi cu haz. Acum să mă faceţi şi republică.

Abia se potoliră hohotele de rîs.

Mai mare le fu bucuria la toţi cînd auziră o birjă oprin- du-se, şi în uşa pridvorului acoperit dinspre vestibul se iri şi Nicu... pe care nu-1 mai aştepta nimeni... îi făcură numaidecît loc lîngă Zinca, şi-i aduseră masa de la început... Dar mîncă foarte puţin... Era cu gîndul aiurea... Nu era în apele lui... Făcea cocoloşi de pîine.

— De se faci aşa ? îl întrebă băieţaşul Marghioliţei... Că eu n-am voie să fac, mă bate mama.

Toţi îl priviră mustrător.

— Pentru că sînt prost crescut, băieţel dulce ce eşti. Tu să nu faci ca mine...

Bălcescu era supărat şi avea de ce să fie supărat, căci ziua fusese o zi de înfrîngeri pentru el, dar mai ales îl uimise faptul pe care îl află la sfârşitul şedinţei, anume că principala piedică în calea planurilor lui de răspîndire a revoluţiei e însuşi Costache, frate-său...

înainte de şedinţă lucrase în biroul său de secretar al guvernului delegat cu propaganda, o odaie lungă şi îngustă, cu un birou masiv înspre fereastra care da în

curte spre Vornicie. De o parte şi de alta a pereţilor, care duceau spre fereastră, era un şir de scaune pe care el poftea lumea să aştepte cînd avea de lucru. Acum erau poftiţi pe aceste scaune patru dintre comisarii extraordinari, trimişi prin judeţe, nu în baza unui decret cu putere de lege, ci aşa, din hotărîri întâmplătoare şi uneori numai oficioase ale guvernului... Biroul era plin cu teancuri de dosare şi gazete, abia mai mari decît coala de hîrtie de scris. Steaguri, insigne, pare-se probe şi propuneri, erau într-un colţ, spre fereastră. Singura notă de frivolitate în acest birou erau nişte flori într-o ulcică verde, nişte crîşmă- rese galbene cu inimă îndesată, pe care le punea mereu, cu răbdare, în fiece zi, aprodul, dar pe care Bălcescu parcă nici
nu le vedea... şi le tot muta dintr-o parte într-alta a biroului, cînd îl împiedicau să-şi desfacă dosarele... Pe peretele din dreapta era şi o hartă a ţării, nu tipărită, nici litografiată, ci desenată, un exemplar unic, de vreun colaborator al său.

înainte de a primi pe comisari şi vreo doi şefi de masă, citi în forma semnată de toţi decretul guvernului pentru convocarea ţării, ca să-şi aleagă deputaţii pentru Constituantă, decret care urma să fie dat la tipar şi pe care el îl ţinea încă, dezgustat, între hîrtiile lui... Ca şi la cele douăzeci şi unu de puncte ale Proclamaţiei, decretul avea la bază un concept al său, nu mai mare decît trei pagini de coală, în care se formula sobru, direct, executiv, în douăsprezece articole, convocarea adunărilor alegătoare, ca expresie a votului universal şi direct... După discuţii care îl scoseseră din sărite, fiecare articol al său mai dăduse naştere unui alt articol, aşa încît acum erau şaizeci şi patru... Ceea ce era mai grav era că votul nu mai avea caracterul democratic al votului direct... Eliade şi majoritatea guvernului şi a ministerului impuseseră o lamentabilă alegere indirectă... Fiecare cetăţean în vîrstă de douăzeci şi unu de ani nu mai alegea prin votul său pe deputaţii Constituantei, ci alegea numai pe alegătorii care urmau să aleagă pe deputaţii Constituantei, ceea ce falsifica în întregime conceptul lui Bălcescu... Cei două sute cincizeci de deputaţi, cîte unul la fiece zeoe mii de locuitori (populaţia ţării forma deci două milioane şi jumătate de locuitori, iar Bucureştii, avînd singur şaisprezece deputaţi, socotiţi la o sută şaizeci de mii de locuitori), nu mai erau aleşi de întregul popor, ci de „deputaţii alegători" (douăzeci şi cinci de familii aiegînd într-o „adunare primară" cîte un astfel de deputat alegător)... Alegerile „primare" erau hotărîte pentru ziua de ***9*** august, iar cele „definitive" pentru ziua de 18 august.

Se întreba cu groază ce vor ieşi din aceste alegeri, măsluite din capul locului... Se plimbă întărîtat vreun sfert de oră, singur, prin birou şi se domoli spunîndu-şi ai

hotărîre : „Asta e situaţia... şi în condiţiile aştea trebuie să învingem..." Şi se aşează iar la masa de lucru... Găsi şi pe birou o lungă scrisoare de la Arăpilă... clocotitoare de dragoste pentru popor, pentru revoluţie, bogata în idei şi propuneri... care vădeau spiritul lui practic de inginer şi om de cifre... li arăta noi surse de venituri pentru stat, prin oprirea areimfer moşiilor awnăsti-
reşti, ce urmau să fie trimise Ia Muntele Athos şi alte locuri de închinare. îi scria despre comenzile de armament.

Pe cînd citea scrisoarea, Ştefan Golescu trecu prin biroul lui înainte de deschiderea şedinţei, ca să-i arate o scrisoare pe care o primise şi el de la Arăpilă cu acelaşi curier, sosit din Ardeal, care o adusese pe a lui Bălcescu... Pe Ştefan îl vestea că dacă nu se trece la o politică mai energică, el se „trage" din viaţa politică. „Puneţi, fraţilor, mîna pe acei coconaşi cari de loc nu se împacă cu ideile cele noue şi cari de atîtea ori au complotat în contra fericirii poporului; ce, aşteptaţi oare să-i prindeţi cu armele în mînă ca sa vă determinaţi a-i aresta ?¡.. Într-adevăr, revoluţie fără teroare nu se poate face în ţările noastre..."

Despre aceşti coconaşi care nu se împacă cu ideile revoluţionare Bălcescu ştia mai mult decît oricare membru al guvernului, căci către el erau îndreptate toate rapoartele cu caracter confidenţial ale comisarilor revoluţionari din toate judeţele ţării... Iată unul dintre acei coconaşi e acel teribil Niculae Băleanu, care are moşie în judeţul Dîmboviţa şi despre care i se scrie că ameninţă cu bătaia pe subadministrator, şi chiar pe administrator, care a tulburat de cîteva ori adunările în care poporul era chemat să asculte lămuriri despre constituţie şi a smuls steagul tricolor de pe tactul unei plăşi, zvîrlindu-1 în ţărînă... Pe moşia lui nici un ţăran nu îndrăzneşte să vie să asculte cuvîntări, căci are o ceată de ticăloşi care îi zvîntă în bătăi pe cei care îndrăznesc acest lucru... A citit cu luare- aminte vreo şase rapoarte noi. Se uită la ceasornicul de buzunar, cumpărat la Paris. E ora zece, ora la care comisarii ştiu că vor fi primiţi... cînd trec prin Bucureşti. Erau patru inşi care aşteptau... îi primeşte pe toţi odată şi se încinge o convorbire foarte animată. Cel de la Teleorman, A. Petrescu, ca şi C. Ma- nega de la Romanaţi, ori Nennovici de la Brăila, sau Scarlat Turnavitu, care e la Buzău şi la Slam-Rîmnic în acelaşi timp, arată că proprietarii şi oamenii lor de casă sperie ţărănimea cu aceeaşi ameninţare... Puterile protectoare nu vor îngădui revoluţia din Ţara Românească şi pînă în toamnă vor ocupa principatul, spînzurînd pe cei care au fost amestecaţi în revoluţie...

— Ce să vă spui, domnule preşedinte al propagandei, vai de bieţii oameni cum sînt de batjocoriţi în faţa tuturor, arată A Petrescu. „Mă Ţurloaie, spunea săptămîna trecută proprie-

tarul de la Pielea, mă, vrei pămînt, ai ?... E, lasă, că o să-ţi umple gura cu pămînt la toamnă, cînd o intra turcii în ţară şi ox face iarăşi ordine..."

— La noi proprietarii fac liste de oameni care vorbesc cu însufleţire despre revoluţie şi-i ameninţă că au să li se puie butucii de picioare şi au să fie trimişi în ocna părăsită, povesteşte Nennovici.

Ceilalţi arată că şi la ei se fac pe capete asemenea liste... Că mulţi săteni se cam sperie de asta.

— Un proprietar de pe la noi, spune Manega, îi ameninţă pe cei din sat în gura mare: O să li se toarne plumb topit în urechi celor care strică datinile şi credinţa...

Mihăileanu de la Buzău[1] arată că Ioan Ghica, ginerele lui Alexandru Ghica, aleargă ca un turbat călare, cu zece ticăloşi după el, spărgînd cu topoarele adunările de prin sate... Că pe moşia lui de la Stanca nu poate să calce nimeni... Spune la oameni că revoluţionarii sînt oamenii lui Antihrist şi că oricine îi ascultă merge în focul gheenei. A răspîndit povestea că pe unul dintre propagandiştii revoluţionari l-ar fi dezbrăcat sătenii şi [au] descoperit că îi crescuse o copită de ţap pe spata stîngă, semn că era omul lui Sarsailă şi spune sătenilor că înainte de a-i lăsa să vorbească pe trimişii Guvernului provizoriu, să-i dezbrace şi să-i caute dacă nu au copita de ţap pe spate...

Turavitu [de] Slam-Rîmnic spune că e şi pe acolo zvonul ăsta.

— Ştii ce face acum unul Dumitrescu ? începe aşa : „...Cald e pe-aici, mă fraţilor, arşiţă grozavă, dă nu poate sta omul îmbrăcat, şi începe să scoată şpenţerile de pe el... Dar mai grozavă e arşiţa care vă arde pă voi care nu aveţi pămînt... Că vi l-au luat boierii şi vă îngenunche şi fură munca voastră sfîntă şi aici se închină... Nu i-ar mai răbda Dumnezeu, spurcaţii..."

— La noi se fac pretutindeni slujbe religioase mai întîi, arată Manega.

1 **Să se observe că, deşi la începutul acestui episod se spune că Bălcescu discuta cu patru comisari, Mihăileanu e cel de-al cincilea. Se pare că în forma finală a manuscrisului autorul urma să creeze un *moment* în care Bălcescu avea să convoace pe toţi comisarii extraordinari numiţi în cele şaptesprezece judeţe, un fel de conferinţă pe ţară, şi să le dea instrucţiuni precise.**

Din pricină că ultimele patru cărţi nu au fost finisate de către autor apar unele inconsecvenţe. Mai sus se arată că Scarlat Turnavitu era comkar la Buzău şi Slam-Rîmnic, iar apoi cu aceeaşi funcţie e menţionat şi Mihăileanu la Buzău. De fapt, Scarlat Turnavitu era deja numii ca administrator la Slam-Rîmnic.

— Păi sa vezi, spune Scarlat Turnavitu, Iancu Ghica ăsta a răspândit zvonul că nu sînt slujbe adevărate, că zice că s-a schimbat leturghia şi nu se mai spune „Binecuvîntează pe stă- pînul nostru" şi aşa mai departe... Fac tocmai din slujba religioasă o dovadă că acei oameni care doresc să elibereze pe clăcaşi sînt oamenii lui Antihrist, căci sfinţesc drapelul tricolor.

Nennovici arată că la ei la Brăila sînt vreo doi proprietari care trec mereu Dunărea la paşa care are comanda oastei de la Măcin şi arată tot ce se petrece în ţară... ce măsuri se iau... îi învaţă pe turci cum să ia vitele sătenilor care vorbesc despre revoluţie.

— Păi asta-i spionaj, spune indignat Bălcescu.

— Foarte mulţi proprietari care au moşii pe lingă Dunăre trimit tot soiul de veşti paşalelor din cetăţile turceşti...

— De sute de ani boierimea noastră nutreşte să puie mîna pe putere numai cu ajutorul armatelor străine... Cînd un domnitor e numit de turci şi vine în ţară, să-şi ia tronul, ţinîndu-se de şaua paşalei care comandă oastea menită să-1 aşeze în scaun, alt boier vine cu ceata lui, ţinîndu-se lîngă scara caretei unde stă hatmanul leşesc, care comandă trupul de oaste menit să lupte ca să-1 puie pe el pe tron...

Dar în acelaşi timp aceste convorbiri sînt un balsam pentru sufletul lui Bălcescu, căci în acelaşi timp comisarii îi arată că din zi în zi numărul celor care nu numai [că] ascultă cu- vîntări, dar vorbesc ei înşişi, e tot mai mare... în satele unde comisarii au rabdare şi iscusinţă patriotică să răspundă la toate întrebările sătenilor, risipindu-le toate nedumeririle, acolo aceşti săteni devin cei mai dîrzi apărători ai constituţiei. Ei mai toţi întreabă de altfel unul şi acelaşi lucru, în diferite chipuri, dacă se desfiinţează claca şi dacă li se dă şi lor cîte o părticică de pămînt.

— Domnule preşedinte, dacă li s-ar da acum pămînt la ţărani... am avea alături de noi un milion de piepturi...

Şi toţi adaugă fel de fel de amănunte despre modul naiv şi sincer în care sătenii care s-au convins că pînă în cele din urmă revoluţia îi va mîntui de clacă şi-i va împroprietări îşi arată entuziasmul pentru starea cea nouă.

Scarlat Turnavitu, care se bucură îndeosebi cînd află că şi alţi doi fraţi ai lui, Ştefan şi Demostene, vor fi numiţi comisari revoluţionari, povesteşte cu un haz nespus lupta lui cu reacţionarii în cele două judeţe, duelul neîntrerupt pe care-1 duce cu boierimea reacţionară din cele două judeţe, calitate în care va rămîne de altfel scurtă vreme, căci va fi rugat să primească să fie administrator la Slam-Rîmnic \ judeţul de graniţă cu Moldova, unde guvernul vrea să aibă un ochi îndreptat spre mişcările armatelor ţariste. Un boier a venit peste el într-o adunare dintr-o comună de la deal, ca să-i pună întrebări, hotărît să-1 facă de ruşine faţă de ţărănime. „Este adevărat, a întrebat boierul, că guvernul nu mai sfinţeşte proprietatea ? Să răspundă dumnealui numaidecît în faţa oamenilor."
„Foarte adevărat", am răspuns eu... „Ei, vedeţi, oameni buni, a spus fălos boierul... ei, vedeţi ? Am avut dreptate, ori nu ? Ei vor să împartă proprietatea la toţi golanii satului." Sătenii se încruntară, priveau tăcuţi pe subt sprîncene. Unul dintre ei strigă : „Nu ne trebuie constituţie"... „Vă spui eu că e Antihrist, vrea să ia ceea ce e de la Dumnezeu." Am priceput unde bate boierul... Satul era un sat de moşneni, şi moşnenilor, dintre care mulţi sînt îndestulaţi cu pămînt şi sălişti în hotarele satelor, le-au vîrît în cap boiexii că Guvernul provizoriu vrea să desfiinţeze orice proprietate şi să le ia pămîntul şi lor... Am priceput ce era şi cu chestia cu Antihristul... „Ha ? am spus eu. Ce-a dat Dumnezeu... Uite ce-a dat Dumnezeu omului... Două braţe, ca să muncească..." Şi am început să scot de pe mine jacheta, cozondracii, ba şi cămaşa... să vază oamenii că n-am copita de ţap pe umăr. „Vedeţi, oameni buni, asta a dat Dumnezeu şi de aceea munca, nu proprietatea, este sfîntă... A mai dat şi atît pămînt fiecăruia cît poate să muncească el cu mîi- nile lui; dar numai atît... Dumnezeu n-a dat boierului Mai- can, unchiul acestui boier, douăzeci de mii de pogoane în Bărăgan, pe Borcea, şi patruzeci de mii de pogoane de pădure... că nu mai aveţi unde să duceţi vitele la păscut... Astea nu poate să le muncească boierul cu braţele lui... astea vă sîntfurate vouă şi le munceşte cu sudoarea frunţii voastre... Asta-i proprietate de la diavolul... nu de la Dumnezeu... Cum o să le sfinţească Guvernul provizoriu ? Dimpotrivă, el vrea să le ia de la proprietar şi să le împartă la plugari, iar munţii să-i ia de la boierul Maican şi să-i facă proprietate obştească... să vi-i dea vouă să-i stăpîniţi laolaltă, că ai voştri au fost în vremurile de demult, că ştiu că mulţi aveţi izvoade prin lăzile voastre..." „Aşa-i, aşa-i... drept grăieşte"... au început să strige sătenii cu toţii... „Ei, oameni buni, acum hai să dezbrăcăm şi pe boierul ăsta pînă la piele, să vedem ce are el ca toată lumea de la Dumnezeu, şi ce are de la dracu, la care şi-a vîn- dut sufletul neamul lui şi el, ca să-1 ajute să jecmănească oamenii..." De-abia a avut timp să

încalece boierul Maican, că oamenii şi se porniseră să-1 dezbrace, dar cei care erau cu el nu au scăpat de chelfăneală ; am oprit eu oamenii ca să nu-i cotonogească... A mers apoi tot satul, cu steagul tricolor în frunte [la biserică], unde s-a făcut slujba şi au jurat toţi pa constituţie...

„Isprăvile" lui Scarlat Turnavitu erau cunoscute unele şi la Bucureşti, ba şi în Moldova, că li se dusese buhul şi se povesteau de către prietenii revoluţiei.» La o adunare, chiar în oraşul Focşani, un slujbaş care era, ca o bună parte dintre vechii slujbaşi, chiar acum împotriva revoluţiei şi alături de proprietari, a strigat, în %imp ce Scarlat Turnavitu vorbea şi se tot ştergea de năduşeală, cu o basma roşie, cît un cearşaf: „Nu-1 ascultaţi pe cîinele roşu..." Scarlat Turnavitu s-a uitat lung la el... şi pe urmă a spus: „Oameni buni... cîinii roşii dac-ar fi, tot de la Dumnezeu sînt™ Văpseaua de roşu e sfîntă... Roşu era sîngele pe care domnu nostru Isus Cristos 1-a vărsat pentru mîntuirea oamenilor"-. Sătenii au strigat „Aşa-i", au rîs că 1-a înfundat pe slujbaş şi de atunci basmaua lui roşie e vestită...

La sfîrşit, Bălcescu 1-a întrebat ce e cu polonezii ascunşi pe la mînăstirile şi stînile din munţii Rîmnicului, ce ştie despre eî... Fostul premiant întîi pe şcoală, al Colegiului Naţional, i-a spus că s-a dus el la ei şi a aflat multe... Sînt ca la şapte sute de inşi fugiţi din Polonia, după ce armatele populare au fost înfrînte de generalii ţarişti, între care erau şi vreo doi polonezi... Sînt înarmaţi pînă-n dinţi, unii sînt şi cu familiile, au fel de fel de steaguri şi de foi tipărite, lăzi de manifeste...

Sătenii îi ajută, le aduc hrană şi-i vestesc despre ce mai e prin ţară...

— I-ai iscodit dacă vor să intre în armia românească ? Sînt printre ei ofiţeri buni ? întrebă îngîndurat Bălcescu.

— Vor să vie toţi ca un singur om... dar cu o condiţie : să lupte împotriva armatelor ţariste, iar pînă atunci să fie lăsaţi liniştiţi acolo unde sânt... Am acum oamenii mei care fac legătura şi le-am trimis vreo şapte care încărcate cu unele lucruri de îmbrăcăminte şi încălţăminte, care le lipseşte... Mai vor şi praf de puşcă... Au cu ei vreo trei ofiţeri foarte buni.

De sus veni un vornicel de cancelarie să-1 poftească pe Bălcescu să vie sus, că începe şedinţa guvernului. Se despărţi plin de voie bună de comisarii săi.

Şedinţele astea ale Guvernului provizoriu sînt curată pierdere de timj)... de timp preţios, de timp în plină revoluţie, cîştigat cu singele celor ce au înfruntat moartea. Totul se desfăşoară ca o poliloghie birocratică, în care oamenii, confirmînd sentimentul pe care-1 [au] despre ei înşişi şi locul pe care şi l-au cîştigat între cei la fel cu ei, prin orice alte mijloace decît adîncknea judecăţii şi înţelegerea stărilor la care participă, vorbesc despre orice, alături mereu de orice chestiune serioasă, dar scrobiţi, cu mutre grave ori cu declamaţii emfatice... înfăţişarea fizică este hotărîtoare în asemenea consilii, şi cei mai grosolani îşi impun cu un soi de nesimţire intelectuală persoana lor găunoasă, dar adoptată şi clasată ca plină de merit de către ceilalţi... Lupta dintre ei este o luptă de prestigiu, de afirmaţie egoistă, pentru care conţinutul revoluţiei este doar un pretext ca să se manifeste... Din cauza inteligenţei lor mărginite, oamenii aceştia obosesc repede cînd li se cere o sforţare mai grea şi atunci nu ascultă, vorbesc între ei despre alte lucruri, mormăie vag, dau din cap cam la întîmplare... atenţi numai la clipele cînd apar chestiuni în care sînt interesaţi... Pentru ei, Bălcescu a fost, e şi va rămîne pînă la sfîrşitul vieţii lor un tinerel pirpiriu, despre care au auzit ceva, care e membru al guvernului pentru că uneori spune lucruri pe care alţii Ie găsesc inteligente, destul de inimos, recunosc ei concesivi, care o ia însă uneori razna şi atunci nu mai ştie de respectul pe care-1 datorează unor personalităţi aşa de grozave cum sîntceilalţi membri ai consiliului... Oricare dintre cei de faţă s-ar simţi profund uimit dacă i-ar spune cineva că el e mai puţin inteligent decît istoricul sau ce naiba mai e Bălcescu, şi că posteritatea cumva nu va pomeni despre ei decît în măsura în care se vor ocupa de cei care au fost în contact cu acest Bălcescu, despre care ei socot că ştiu tot fiindcă atunci cînd stă pe scaun ei îl privesc de la înălţime. Ca acum, de pildă, cînd cere cuvîntul stăruitor» întrerupînd un discurs al liii Eliade, o variantă pe care o repetă de cîteva luni, de la începutul revoluţiei, despre „mişcarea de regeneraţie", despre „folosul tuturor şi paguba nimănui" şi altele... Mitropolitul se preface că [nu] observă stăruinţa cu care Bălcescu cere cuvîntul şi dă din cap şi absent şi aprobativ la ceea ce spune Eliade... la fel de altfel *ct* ceilalţi membri ai consiliului, care se găsesc în situaţia unoi- examinatori, care au pus o întrebare din matematică, ştiinţă de care ei habar n-au şi nici nu ar putea aprecia răspunsul, dar la care, şiret, examinatul schimbă foaia şi răspunde declamînd o predică, pe care ei o pricep şi o ascultă bucuroşi, încîntaţi că nu sînt siliţi să asculte matematică...

Cînd Eliade a sfîrşit, mitropolitul se preface că a uitat că în sfîrşit Bălcescu izbutise să-i spuie, între două fraze spaţiale ale vorbitorului, să-1 însemne la cuvînt, şi-i dă cuvîntul lui Cîmpineanu, care ridicase un deget... Deşi la începutul revoluţiei se hotărîse că indiferent de gradul

şi funcţia pe care le au, toţi fruntaşii revoluţionari sînt egali în grad, toţi au drept egal la discuţie şi hotărîrile se iau în numele tuturor, chiar dacă apar numai unii semnaţi... ori prezenţi. Din această cauză cele mai multe decrete şi decizii apar semnate numai de doi- trei dintre miniştri, cei care întîmplător sînt la îndemînă cînd s-a terminat redactarea definitivă.

Ion Cîmpineanu cere unele lămuriri despre numirea unui magistrat ca şef de masă la Departamentul Direptăţii. Cînd a terminat, Bălcescu cere din nou cuvîntul, dar mitropolitul se uită la el îngîndurat şi parcă plictisit, cînd Nicolae Golescu face un semn că vrea să vorbească, pe el mitropolitul îl vede numaidecît şi îi face semn... E vorba iar despre o numire, dar Bălcescu se ridică tăios şi, cu ochii oblici scînteind de acea mî- nie care îi sperie pe toţi cînd apare (dar nu-i intimidează decît fizic şi numai în acea clipă), spune sec:

— Am cerut cuvîntul şi eu într-o cestiune de cea mai mare importanţă pentru revoluţie şi pentru guvern...

Nicolae Golescu a rămas trăsnit, cu bărbuţa sare şi piper aşa în vînt, cu pieptul scos înainte, avînd aerul să spuie că e un scandal să i se taie astfel cuvîntul. Cei de faţă îi răspund, consimţind cu el prin ridicări din umeri dispreţuitoare pentru tînărul pirpiriu şi nervos care a îndrăznit să întrerupă o asemenea personalitate... De altfel acest dispreţ nu priveşte decît raporturile din guvern, pentru că în faţa opiniei publice şi a poporului, chiar cu mijloacele culturale reduse de atunci, N. Bălcescu este o personalitate foarte cunoscută, este istoricul de mare faimă... Numai că pentru cei din guvern această faimă e un nor care se opreşte subt ei, ca în zugrăvelile din biserici, unde norii se opresc subt picioarele ctitorilor şi ale familiilor lor. Mai ales că, luînd cuvîntul printr-un gest forţat şi pripit, Bălcescu vorbeşte nervos, precipitat, înlocuind pe „ş" cu „s".

Mitropolitul, cu o mantie episcopală şi cu vocea moale, pe care nimeni nu se preface că n-o aude, precizează :

— Domnul ministru al Trebilor din Lăuntru are cuvîntul... I-am dat cuvîntul.

— Am cuvîntul eu, că l-am cerut mai înainte, stăruie dîrz Bălcescu... De altfel nu vreau să ţiu o cuvîntare... ci vreau să pui o întrebare la care .ar putea să răspundă, în numele dumneavoastră, chiar domnul ministru al Trebilor din Lăuntru. Vă întreb deci pe dumneavoastră : Cînd o să daţi afară decretul pentru numirea comisarilor extraordinari în capitalele de judeţ, pe baza proiectului întocmit de mine şi de fratele Arăpilă, care chiar în ziua plecării lui spre Ardeal şi Viena v-a rugat stăruitor şi el să daţi curs acestui proiect... ? Asta-i tot...

Mitropolitul întrebă moale :

— Asta-i tot... ?
— Da...
Foarte bine, o să vă răspundă la urmă, după ce-o să
vă spuie cele ce dorea să spuie cînd a cerut cuvîntul...
— Nu, părinte, va vorbi despre acea cestiune după ce îmi va răspunde mie, căci eu am cerut întîi cuvîntul.
Toţi sînt întărîtaţi, plictisiţi de această intervenţie care le strică lor permanenta siestă intelectuală, care aduce cu o rumegare retorică a unor lucruri răsştiute, presărate uneori cu anecdote.

' Nicolae Golescu se decide şi dă urr răspuns cam peste umăr :
«= Ce decret... Nu sînt destui comisari numiţi...? Că mai în fiece judeţ sînt cîte doi-trei.
— Sînt numiţi întâmplător, prin mijloace improvizate... N-au autoritatea necesară. Trebuie să scoatem un decret prin care să arătăm că ei sînt cenzorii care reprezintă guvernul faţă de toţi slujbaşii din judeţ... Să arătăm că ei au dreptul să controleze şi pe administratori chiar... Să le dăm putinţa ca să ia măsuri de îndreptare pe loc, fără .formalităţi de prisos, ca să vadă ţărănimea şi puterea şi gîndurile noastre de îndreptare.
Eliade, din capul celălalt a mesei lungi, unde sta de obicei, cu pelerina albă atîrnată într-un cuier pus în spatele lui, spuse cu glas înăbuşit, ascultat însă în fiece silabă a lui:
— în [cestiunea] acestor semănători de anarhie, pe care dumneavoastră îi numiţi comisari, aş avea şi eu de spus cîteva cuvinte... He, înţeleg, fratele Bălcescu vrea să-şi facă o partidă a lui, îi adună şi-i dăscălește pe acești comisari, care tulbură minţile sătenilor şi-i îndeamnă să nu dea ascultare poruncilor guvernului, şi să se sfădească cu proprietarii. Aşa ca în Revoluţia Franţeză... Vrea să fie Robespierre. Eh...
— Vă înşelaţi... Vă înşelaţi, domnule, nu ţiu să-mi fac nici o partidă... V-am spus de la început că nu vreau să am nici tui amestec în numirea acestor comisari... Numiţi pe cine doriţi dumneavoastră. Dacă e vorba de prieteni de-ai dumneavoastră, n-am nimic de zis. Numai să fie patrioţi vajnici. Eu vă mărturisesc că n-am cunoscut pe nici unul dintre ei înainte ca ei să fie numiţi... Din întîmplare, cei mai mulţi dintre ei sînt oameni excelenţi şi fac treabă bună.
— Ce fel de treabă fac aceşti comisari — şi aci Eliade silabisi cu dispreţ — o să vă arate numaidecît fratele Voi- nescu... Şi întoarse apoi capul spre secretarul de stat: Ai la dumneata adresa corpului diplomatic din

Brăila ? Te rog citeşte-o, să auzim cu toţii ce isprăvi fac acolo oamenii lăudaţi de fratele Bălcescu...

Era un soi de protest energic, iscălit de *„monsieur de Dvorzak, consul d Autriche, L. Argenti, consul de Grece, F. Parodi, consul de Sardaigne"* şi *„monsieur Charles Cunnin- ham, consul d'Angleterre"* şi de un mare număr de negustori din Brăila, cetăţeni ai statelor respective, care denunţau pe cei „trei indivizi" aşa-zişi comisari a guvernului... care au excitat spiritele, că *„la conduite et Ies procedes de ces Commissai- res ţeuvent compromettre la tranquillite publique et amener des suites graves et funestes..."* [2] şi urmau şi altele.

—■ Ei, ce ziceţi, domnule, de aceşti comisari care ne duc la un conflic diplomatic ?

Bălcescu [dădu un] răspuns tăios, vibrant, care-i ului :

— Zic că n-am făcut această revoluţie ca să fiu pe placul consulilor Austriei şi Angliei sau a negustorilor de orice neam.

Dintr-o dată se regăsise pe el însuşi... Toţi îl priveau intimidaţi...

— ...Constat cu durere că zi de zi vă depărtaţi tot mai mult de ţelurile revoluţiei pe care le-am stabilit cîndva împreună.

— Ceea ce ştim azi nu ştiam atunci, spuse Tell, şi ceilalţi îl aprobară.

— Nu trebuia să vă angajaţi în revoluţie dacă nu-i ve- deaţi limpede şi căile de realizare. Oricum, înapoi nu mai puteţi da fără să vă duceţi dumneavoastră înşivă cu toţi la fund. Şi vă veţi duce, dacă nu deschideţi ochii şi nu pricepeţi... Dacă aţi asculta glasul acestor comisari, dacă aţi asculta prin ei bătăile inimii acestei ţări, aţi pricepe că sînteţi pe marginea unei prăpăstii... Aţi făcut o lege pentru alegere atît de nesocotită, încît e aproape sigur că dacă vom sta cu mîinile în sîn, Guvernul provizoriu va fi răsturnat de reacţionari în alegerile pentru Constituantă... Nădejdea mea e în aceşti comisari care prin activitatea lor însufleţită şi prin patriotismul lor vor duce cuvîntul celor ce au pornit revoluţia pînă în cele mai depărtate cătune, ducînd cu ei cuvîntul de foc al adevărului. Rolul lor este deci să ne ajute să cîştigăm o Constituantă democrată şi revoluţionară. Ei trebuie să aibă puterea să împace pe loc nemulţumirile ţărănimii însetate de dreptate. Boierii, slujbaşii înrăiţi, lipsiţi de patriotism, sabotează, ameninţă, spionează pentru armatele vecine... Sarcina comisarilor e să înfiinţeze în toate oraşele şi tacturile plăşilor gvardii civile care să

2 **„Comportarea şi procedeele acestor comisari pot tulbura liniştea publică şi aduce urmări grave şi dezastruoase..." (fr,).**

sperie pe trădători... Tot în sarcina comisarilor cade să scoată la iveală în toate colţurile pe oamenii noi care sînt hotărîţi să lupte cu trup şi suflet pentru revoluţie, să sporească numărul celor cărora putem să le încredinţăm funcţii de încredere... Cu alte cuvinte, nu se poate amîna cu un singur ceas decretul de numire al comisarilor şi de confirmare a instrucţiilor de care ei au nevoie...

Eliade, pe jumătate întors, îl priveşte pieziş şi aşteaptă efectul întreruperii lui "denunţătoare :

— Pe care le-aî ticluit dumneata...

— Pe care le-am redactat eu, căci se pare ca, istoric fiind, am oarecare perspectivă mai largă despre rostul revoluţiilor...

Aici Eliade îşi întoarse bustul cu totul spre el, ca să-1 privească în faţă şi să dea mai multă greutate celor ce spune.

— Ascultă, tînărul meu amic... cunoşti acea splendidă poezie a lui Goethe, numită *Ucenicul vrăjit* ? Ei bine, acest ucenic, prinzînd cînd [şi] cînd cîte o jumătate de formulă de-a marelui Vrăjitor, dascălul său, s-a apucat odată să dezlănţuie toate spiritele rele, spunînd în faţa cazanului vrăjit formula pe care o auzise de la Vrăjitorul cel mai'fe... Şi spiritele rele s-au dezlănţuit şi au amenințat să răstoarne lumea. înspăi- mîntat, ucenicul a vrut să facă numaidecît ceea ce făcea şi Vrăjitorul cel mare, dar dacă învăţase formula care dezlăn- ţuia spiritele, nu o învăţase de la meşterul lui din păcate pe aceea care potolea răzmeriţa sufletelor şi le întorcea la loc în cazan... Crezi dumneata că noi, cei care mai avem oarecare răspundere, putem privi liniştiţi la un ucenic, la un începător care se pricepe să dezlănţuie spiritele rele, care provoacă izbucnirea tuturor forţelor anarhice pe care nu va mai şti cum să le oprească ?... Asta vrei... să te joci cu focul... aşa cum a făcut anul trecut feciorul prietenului nostru Costache Filipescu, acel copil care jucîndu-se cu pistolul a făcut să ardă jumătate din Bucureşti... ? Şi întorcîndu-se către ministrul Finanţelor îi ceru iertare : Te rog, frate, i-artă-mă că îţi amintesc fără voia mea de o asemenea dureroasă întîmplare... dar vreau să ştie acest tînăr prieten şi frate al nostru că revoluţia nu e o joacă pentru copii.

— Efectul fu copleşitor... Vorbele lui Eliade, sonore şi înflăcărate, fură pentru toţi cei de faţă o revelaţie de cuminţenie şi simţ ai răspunderii.„ îl priviră pe Bălcescu ca pe un imprudent care a dezlănţuit prin nesocotinţa hai forţa măreaţă a poetului şi a bărbatului de stat Eliade... Era şi un fel de milă pentru acest pitic care îndrăznea să lupte cu un uriaş. Se făcuse iar o tăcere apăsătoare, pe care Bălcescu o întrerupse liniştit:între mine şi acel ucenic al Vrăjitorului ar putea fi o singură asemănare... că vreau şi eu ca şi el să trezesc nişte forţe superioare mie... Dar numai pînă aci lucrurile merg alături... căci pe cînd el vrea să dezlănţuie spiritele rele

dintr-un cazan de vrăjitor, eu vreau să trezesc din nou în poporul român marile lui virtuţi din trecut, pe care i le cunosc din studiul istoriei… Numai pe cei laşi îi sperie dezlănţuirea unor asemenea virtuţi... Despre mine aş vrea să ştiţi că o dată trezită în poporul român dignitatea lui omenească, setea lui de libertate, ura lui împotriva tiraniei, să nu mai poată fi întors niciodată în cazanul robiei nici chiar de către cei care l-au dezlănţuit, unii fără voia lor, alţii dorind asta din toată inima, ca ucenicul de mine, de pildă… Aş vrea ca niciodată să nu se mai stingă din sufletul românilor această sete de libertate, această ură împotriva despoţilor, chiar cînd noi vom vrea să fie altfel, saU vom fi dispărut, vom fi murit şi vom fi uitaţi... Să se întîmple lucruri iscate de noi fără să mai ştie nimeni cine le-a iscat. Poporul român să nu mai îndure niciodată pe grumaz jugul robiei, adică atîta timp cît vor fi despoţi şi asupritori pe pămînt... adică pînă la sfîrşitul istoriei. Aţi vrut revoluţia, acum trebuie s-o faceţi după legea ei, căci revoluţia nu este o lampă de astea cu gaz care a apărut acum, să-i potriveşti lumina cînd mai mică şi cînd mai mare, după toanele intereselor dumneavoastră… Revoluţia e într-adevăr un foc învăpăiat care pîrjoleşte tot ce-i putred, tot ce-i ticălos, tot ce stă în calea fericirii popoarelor...

Ca şi în scrisul lui, unde unele pagini pline de poticneli gramaticale alternează cu altele, numeroase, în care fraza e cea mai înflăcărată şi mai plină de sevă, ale literaturii noastre, tot astfel şi ca vorbitor, Bălcescu trecea dintr-o dată, regăsindu-se, de la bîlbîielile peltice la fraze care zguduiau pe cei de faţă.

Nicolae Golescu însuşi păru tulburat, încurcat, şi spuse încet ca un vinovat:

— O să dăm în cîteva zile afara acest decret... pe care-1 doreşti, frate Bălcescule.

— Adaog că trebuie, chiar azi, să arătăm şi mijloacele materiale pe care le punem la dispoziţia acestor comisari... Vă amintesc propunerea colegului nostru Alecu Golescu, pe care azi o împărtăşesc şi eu... Trebuie să le punem la îndemînă acestor comisari mijloacele materiale de care au nevoie. Alecu Golescu v-a făcut socoteala că dacă vom pune la îndemînă fiecărui comisar, pentru nevoile luVpersonale şi pentru ajutoarele lui, suma modestă de şase sute de lei lunar, vor fi necesari două mii de galbeni pe care trebuie să-î aprobaţi neapărat...

Aici Rosetti, care ascultase cu mai multă atenţie şi bunăvoinţă cele spuse de Bălcescu, izbucni dintr-o dată supărat :

— Eu nu pricep cum nişte luptători pentru libertate atît de înflăcăraţi pot îi plătiţi cu bani pentru munca lor nobilă şi pentru căldura inimii lor... Nu, frate Bălcescule, a propune numai ca aceşti oameni să fie plătiţi este o insultă pentru ei… şi în numele lor eu refuz

acest tîrg... fără să-i întreb măcar, căci chiar a-i întreba este înjositor... şi pentru noi, şi pentru ei... Asemenea sublimă activitate nu poate fi plătită cu bani...

Lui Bălcescu i se păru atît de neroadă această frazeologie şi în realitate atît de meschină, că nu socoti necesar nici măcar să răspundă... Se adresă deci lui Costache Filipescu, ministrul Finanţelor, care îi era de altfel prieten, deşi era mai în vîrstă decît el...

— Domnule ministru al Finanţelor, fac apel la judecata dumitale sănătoasă şi la patriotismul dumitale, pe care-l cunosc şi-l preţuiesc... Trebuie să găsiţi neîntîrziat aceşti două mii de galbeni.

Costache Filipescu păru foarte încufcat... îi era greu să spună nu unui prieten ea Bălcescu... Faţa lui lată şi puţin apo- plectică se frămînta în cadrul bărbii tunse, cărunte.

— Două mii de galbeni este o sumă enormă, să vedeţi... Vistieria e goală... goală, înţelegeţi...

— Este o nebunie curată să se cheltuiască astfel două mii de galbeni... interveni Rosetti de data asta furios că Bălcescu nu-1 onorase cu un răspuns... E nebunie curată, înţelegeţi ?

— Abia de putem găsi banii necesari ca să plătim lefurile slujbaşilor...

— Lefurile slujbaşilor, dintre care mulţi... foarte mulţi sînt duşmanii revoluţiei, sînt oamenii reacţionarilor, trădători ai cauzei, ripostează tăios Bălcescu... Şi nu putem plăti suma mizerabilă de două mii de galbeni slujbaşilor adevăraţi care aproape fără excepţie sînt slujitori însufleţiţi, neobosiţi şi mai ales necesari ai acestei revoluţii. Asemenea vedere întoarsă a lucrurilor eu nu o pricep.

— Prietene Bălcescule, încă de acum două săptămîni, cînd s-a discutat întîia dată despre această sumă, am vorbit cu funcţionarii Departamentului meu, care cunosc bine starea de lucruri... Ei toţi, Gligore şi Nicolae Ipătescu, Mihăileanu, dar mai ales cel mai mare în grad, directorul Departamentului, Costache Bălcescu, pentru a cărui pricepere şi cunoaştere a lucrurilor am o deosebită preţuire, toţi mi-au spus că e cu neputinţă să se găsească această sumă.

— A spus asta directorul Departamentului... ?

— Da, Costache Bălcescu însuşi.

Ce mai putea răspunde la această ştire dureroasă pentru el ?. A ridicat din umeri nedumerit, îndurerat, şi s-a aşezat jos.

Se citiră; apoi două decrete... întîiul, citit de Nicolae Golescu şi antedatat pe loc, ca să fie înaintea propunerii despre comisari, suna aşa :

„Decretul No. 276 al Guvernului provizoriu al Ţării Românesci

In numele popolului Român

—

Guvernul provisorîu «Dreptate, Frăţie.»

Văzînd reclamaţia cetăţeanului Eliade :

Recunoscînd că actul de a i se închidjurn.zlul „Curierul românesc" a fost un act arbitrar, din care i s-au pricinuit pagube ;

Văzînd asemenea că cursul pricinei sale de despăgubire pentru per- derile ce a încercat în curs de zece ani la contractul său, pentru tipărirea hîrtiilor statului, nu se poate căuta, în cită vreme d-lui se află membru al guvernului:

Guvernul provisoriu apostilă petiţia susnumitului cetăţean către Ministerul Finanţelor şi decretă ca, conform cererilor din petiţie, d-nul ministru să facă ca să i se sloboază în contul reclamaţiilor sale şease sute galbeni, luînd adeverinţă de la numitul de primire

Toţi ascultară în lini;te, o linişte din ce în ce mai stîn- jenitoare, la urmă de-a dreptul penibilă. Bălcescu întreabă, după un timp, fără nici un fel de intenţie de altfel :

— Din ce fonduri se vor plăti aceşti şase sute de galbeni ?

Nespus de încurcat răspunse Filipescu :

— Se vor plăti din banii adunaţi din exportaţia vitelor scoasă din tarifa vămilor...

— Fratele meu, Costache Bălcescu, a fost întrebat în privinţa asta ?

— Negreşit, răspunse Costache Filipescu, şi ridicarea uşoară a ambelor mîini spunea : „Cum am f"i putut face altfel ?"

Al doilea decret tot antedatat şi el fu citit de Eliade însuşi.

Acesta suna astfel :

„Decretul No. 282 al Guvernului proviscriu al Ţării Româ- nesci

«Dreptate, Frăţie» în numele popolului Român Guvernul provisoriu

Fiindcă sfinţia-sa ieromnimon Radu Şapcă a dovedit prin fapte că cunoasce că misia cea adevărată a unui ministru al bisericii este de a lua crucea în mînă şi a chema popoarele spre lumină, spre dreptate fi frăţie. **Decretăm :**

Art. l-iu. ieromnimon Radu Şapcă a binemeritat în ziua de 9 iunie. Art. 2-lea. După meritele sale se numesce năstavmc la mînăstirea Sadova.

Art. 3-lea. D. ministrul Credinţei este însărcinat cu dispoziţiile acestui decret.'

Fu o tăcere şi mai apăsătoare... Toţi înţelegeau că aceasta numire era o formă de surghiun deghizat şi era isprava mL tropolitului, care îl ura din toată făptură lui pe fostul ministru de la Izlaz, preotul ţăran din Celei. Cu acestea, şedinţa se ridică.

înainte de a se scula lumea de la masă, Nicu se ridică şi-i spuse lui Costache să vie după el, în odaia lui^că are să-i vorbească... şi intrară amîndoi în tinda cea lunga. De cum fură singuri, Nicu îl întrebă fără nici un soi de introducere pe fra- te-său:

w

— Costache, te-ai opuS tu ca să se aloce un fond de doua mii de galbeni pentru comisarii revoluţiei ?

Luat aşa prin surprindere, Costache avu un fel de şovăire, încruntîndu-şi sprîncenele groase.

— Ce înseamnă asta „m-am opus"-. ? Cestiunea stă altfel... Vistieria e goală şi nu avem de unde să dăm aceşti doua mii[3] de galbeni...

— Prin urmare, dacă înţeleg bine, te-ai opus.

— înţelege, omule, că nu m-am opus... că din partea mea aş fi dat şi douăzeci de mii, dar nu sînt bani... ăsta e adevărul. Vistieria e goală... avem restanţe de dat, şapte sute de mii de piaştri. încasări pînă în septembrie, nimic.,. Fostul domnitor a încasat lista civilă pe tot anul... O să-i facem o somaţie să restituie fără întîrziere ceea ce a luat pe deasupra. Asta e...

Şi cu ochii scăpărînd de mînie, ca un moralist care are de-a face numai cu delicvenţi, începu să se plimbe prin odaie.

— Toată lumea cere în ţara asta şi nimeni nu dă nimic. Cum vrei să se găsească bani... Vine o vreme cînd dai de fundul sacului.

Nicu Bălcescu rămase uimit. Nu se aştepta să i se facă o asemenea morală, să fie astfel brufţuit tocmai de frate-său. în- tărîtat, apoi îi ceru scurt :

— Avem nevoie de două mii de galbeni, şi banii aceştia trebuie găsiţi cu orice preţ... înţelegi, Costache ? Cu orice preţ şi fără întîrziere.

Pe Costache Bălcescu îl irita mai întîi că, împotriva obiceiului, nu i se spunea de către fratele lui mai mic cu şase ani nene, aşa cum se spunea în toate familiile boiereşti. Vedea aci o vinovată lipsă de respect, o dovadă de înfumurare din partea fratelui său. Adevărul e că pînă la revoluţie nimenea nu luase pe Costache în serios, nici ca funcţionar, nici ca scriitor, căci încercase să scrie şi o piesă de teatru... Şi deodată, revoluţia numindu-1 director la Departamentul Finanţelor, deveni dintr-o dată un ins important, doct, plin de el însuşi, pedant în toate chestiunile care priveau ministerul, ca să pară competent. Devenise, ceea ce nu fusese pînă acum, un condi- car, un birocrat mărginit la orizontul contabilităţii lui... îşi regăsise şi el, în felul lui, o demnitate rău înţeleasă, şi lucrînd cu cifre se socotea superior fratelui său. îi vorbi şi acum de sus de tot :

— Vezi, Nicule, voi sînteţi o seamă de oameni, şi tu mai ales, care trăiţi cu capul în nori, care nu ştiţi ce e pe pămînt. Nu ţineţi seama de ceea ce se poate şi ce nu se poate... Un adevărat om politic, îşi continuă Costache lecţia, trebuie să stea cu picioarele pe pămînt...

3 **în manuscris e scris o *mie*. Corectăm punînd suma reală. *Cutzo-Vlah* — macedoromân.**

Bălcescu se simţi parcă năvălit de un val de sînge cald... Era uimit de ceea ce descoperea... Era tactica de bagatelizare, adoptată de adversarii lui.

— Costache, vorbeşti despre mine întocmai cum vorbesc duşmanii mei... Asta-i imaginea pe care vor ei s-o răspîndească despre mine, ca să-mi ia greutatea cuvîntului, ca să mă împiedice să spui ce gîndesc şi să lase să se înţeleagă că, dacă totuşi vorbesc, cele ce spun nu au nici o însemnătate, că un tip ca mine nu trebuie să fie ascultat de oamenii serioşi. Ascultă, înfumuraţii aceştia pot să mă sîcîie şi să mă asculte dispreţuitori şi plini de ei înşişi, limitaţi de miopia lor, în aceste consilii care sînt măsuri de pierdut timpul, dar cuvîntul meu va ră- mîne peste ei şi peste fumurile lor ; imaginea pe care şi-o fac ei despre mine se va arăta într-o zi mincinoasă, tocmai pentru că nu sînt cu capul în nori, pentru că eu văz mai bine decît ei, pentru că vorba mea înfăţişează fără cruţare adevărul... Şe va vedea atunci că vorbele mele se cereau ascultate cu luare- aminte... Glasul lui ardea înăbuşit şi ochii îi luceau de mînie.

Costache fu şi el, ca atîţia alţii, intimidat de acest accent adînc al fratelui său şi acum începu să se lămurească mult "mai modest.

— Nicule, nu sînt bani... Mă iau cu mîinile de [cap] că nu ştiu ce să mă mai fac... Toată ziua mi se cer bani... bani şi iar bani...

— De unde ai găsit cei şase sute de galbeni pe care consiliul i-a aprobat pentru Eliade ?

— De la tarifa pe vitele exportate de la veniturile vămilor... Nu din bugetul ordinar al Vistieriei.

— Ei, acum dă-mi voie să-ţi fac şi eu o lecţie de politică, de finanţe şi de buget... Reiese din această aprobare că voi lucraţi cu mai multe bugete separate... E prost lucru şi nedemo-, crat... Se creează astfel tot felul de ascunzişuri pentru şobolanii banului public... Un stat modern trebuie să lucreze cu un singur buget, în care să apară toate veniturile şi toate cheltuielile lui... Pe urmă, voi nu vă înţelegeţi rostul acolo la finan- cele statului... Datoria voastră nu e numai să încasaţi ceea ce vi se dă şi să daţi la cerere ceea ce aţi încasat... Datoria voastră este mai întîi să sporiţi neîntîrziat veniturile generale ale statului. Să puneţi impozite noi pe cei care n-au plătit pînă acum. Arăpilă v-a arătat că numai din venitul monopolosului beuturilor spirtoase am putea echipa cu armament şi cele trebuincioase un corp de armată... Şi cîte alte venituri s-ar putea crea...

Costache asculta acum ca un vinovat, dar nu părea totuşi convins.

— Vorba e că ne trebuie acum, numaidecît, bani, şi încă mulţi.

— Da, şi va trebui să găseşti şi aceşti două mii de galbeni... Ascultă, Costache... în ceasul acesta

revoluţia nu mai e ceea ce am vrut noi... Ne scapă din zi în zi din mîini... Poate că nici eu nu mai pot face nimic astăzi... dar eu mă gîndesc la ziua de mîine... Trebuie să crezi în puteri care dorm de veacuri... Trebuie ca peste noi, după noi, la focul aprins de noi, ţara să clocotească, să nu-şi găsească liniţte cît timp tirania nu va domni în lume. Trebuie ca poporul român să nu maj) adoarmă iar, din nou, să exaltăm forţele sale, să nu mai fie niciodată ceea ce a fost de cîteva veacuri încoace... Eu nu sînt mare lucru... sînt un biet opaiţ, dar dacă acest opaiţ nu cade de la început într-o găleată cu apă, el poate aprinde o ţară întreagă... înţelegi acum ce vreau ? Cuvîntul meu de foc trebuie să fie răspîndit prin comisarii revoluţiei în toată ţara, că pe urmă nu-1 mai poate stinge nimeni... Chiar dacă va mai fi nevoie să ardă mai tîrziu, din cînd în cînd, şi subt cenuşă... De aceea îmi trebuie aceşti două mii de galbeni, Costache...

Fratele cel mai mare păru tulburat, găsea că fratele mai mic e puţin grandoman, şi nu fu cu totul convins că va putea găsi bani...

— Nicule, îţi promit că voi face totul ca să-i găsesc. Mă gîndesc tot la articolul veniturilor mînăstireşti.

— Fie de unde-o fi, numai găseşte-mi-i fără întîrziere... Acum mergi cu mine.

— Mergem... cred că birja mea aşteaptă la poartă.

Cele două săptămîni, după întoarcerea în capitală a guvernului, fură folosite de Bălcescu pe linia învăţăturilor trase din zilele de 29 şi 30 iunie. înţelese şi mai adînc acum că izvorul puterii este în sînul poporului. îşi spuse că mai mult ca oricînd e de mare trebuinţă ca revoluţia să pătrundă tot mai adînc în masele populare şi să fie cît mai puternic înarmată, în vederea alegerilor, de la sfîrşitul lui august, era necesară o propagandă vie, neobosită... Mai înfiinţă o serie de cluburi, se ocupă de aproape de numirea comisarilor... Scrise un articol în gazetă despre rostul şi îndatoririle lor. Ceru să fie înlocuiţi ispravnicii neprietenoşi.

Arăpilă îi lipsea... Ar fi avut nevoie de el, dar se simţise nevoia unor reprezentanţi ai revoluţiei în capitalele străine. Arăpilă întîrzie puţin prin Ardeal, să facă legătura' cu fruntaşii ardeleni, şi apoi se stabili la Paris. Ion Chica era foarte potrivit la Constantinopol. Fu numit profesorul Ion Maio- rescu la Franckfurt... Se ceruseră aceste două numiri, a lui Dumitru Brătianu la Londra, şi a lui Bălcescu însuşi la Paris... Dar el refuză cu îndîrjire să plece, căci simţea că voiau să se descotorosească de el. Propuse deci ca Arăpilă să treacă

de la Viena, cum fusese vorba întîi, la Paris, ceea ce fu admis în cele din urmă.

El îşi îndrepta acum tot mai mult activitatea spre presă... De la începutul revoluţiei apăreau două gazete : *Pruncul român,* condus de Rosetti şi asociatul său la librărie, Winterhal- der, de trei ori pe săptămînă, şi *Popolvil suveran,* cu o redacţie făcută din T. Pişculescu, Ştefan şi D. Bolintineanu şi C. Mănciulescu, apărînd de două ori pe săptămînă.

Cea dintîi era foaie vioaie, înflăcărată şi confuză în sentimentalismul ei excesiv, aşa cum îi era şi directorul, Rosetti. Cea de a doua era moale, fără linie de conducere, făcută la în- tîmplare.

într-o seară, el convocă la el acasă pe redactorii *Popolului suveran* şi, în acelaşi timp, un grup de prieteni de la „Frăţia", pe care-i socotise buni de condei şi mai apropiaţi politic de vederile progresiste... Erau călduri mari din cale afară şi se adunaseră la masa de subt nuc... Puteau vorbi în voie. Grădinile erau întinse ca nişte livezi şi Sevastiţa îngrijea de gustări şi băuturi răcoritoare, dar mai ales de cafele, care veneau necontenit. Se hotărî reorganizarea gazetei... Bălcescu le arătă noilor redactori : D. Bolintineanu, Grigore Alexandrescu, Bolliac, Alexandru Zâne şi P. Teulescu ce aşteaptă de la ei ţara, guvernul şi toţi democraţii patrioţi.

După ce-1 ascultară, poetul Bolintineanu luă cuvîntul:

— Să ne îngăduie fratele Bălcescu să-i arătăm acum şi ce aşteaptă redactorii gazetei de la dînsul...

Gluma fu primita cu veselie, şi Bolintîneanu arăta că dacă vrea ca foaia să fie bine orientată, el, Bălcescu, era rugat să asiste măcar o dată pe săptămînă la şedinţele redacţionale, ca să se discute evenimentele săptămînii...

— Voi încerca să fac tot ceea ce îmi stă în putinţă. Vă făgăduiesc că în orice ceas liber voi fi şi eu prezent în redacţie... ca să muncesc cot la cot cu dumneavoastră...

Poetul Grigore Alexandrescu voi să ştie dacă poate fi căutat oricînd şi oriunde, de va fi ceva grabnic de lămurit, căci mai- marii zilei, zicea el, sînt cam greu de găsit cînd ai nevoie de ei.

— Nu şovăiţi nici o clipă... Chiar în şedinţele guvernului de voi fi... primesc numaidecît să răspund la întrebările dumneavoastră, scrise pe hîrtie, dacă nu voi putea părăsi şedinţa...

I se ceru apoi pe loc colaborarea... Făgădui că pe săptămînă viitoare va scrie... dar cum ei stăruiră ca să fie chiar pentru numărul viitor... trebui să primească şi dictă articolul plim- bîndu-se, după obiceiul lui... Articolul arăta laşitatea ofiţerilor din Regimentul III, care refuzaseră să lupte împotriva invadatorilor aşteptaţi, să apere patria.

...„Noi vom arăta că naţia română nu e întru nimic vinovată pentru laşitatea lor; sistema guvernului trecut era ca să corumpă toate..."

— Ai scris ? Îşi plimba mîna peste părul negru, gîndind, căuta cuvintele.

...„Soldaţii sînt bravi; dar ei încă au călcat jurămîntul către naţie, mîna lor s-a însemnat cu sîngele fraţilor lor..." Arată că ei totuşi trebuie iertaţi fiindcă au fost zăpăciţi de către comandanţii lor.

Aşteptă ca Teulescu să scrie mai departe... apoi reluă cu energie :

j..„Nu va erta (poporul) însă niciodată unui păstor ce calcă jurămîntul şi cinstea, căci acela era capul bisericii, era unsul Domnului, ce trebuie să fie mare, nestrămutat şi generos ca Dumnezeu, pe care el 1-a înfăţişat pe pămînt..."

Era tîrziu, după ^miezul nopţii, cînd se despărţiră. Adia acum boarea răcoroasă a dimineţii şi cocoşii îşi răspundeau peste mahalale... Unii voiau să meargă la grădina Cîmpineanului

‚spre Sfîntul Elefterie, ca sa maî stea înca de vorbă, cu un pahar dinainte. Bolintineanu îi pofti însă la cafeneaua turcească de pe malul proptit cu bulumaci al Dîmboviţei, să bea cafele turceşti, stînd cu picioarele încrucişate pe covor.

Zilele de iulie erau foarte călduroase, zăduful începea încă de dimineaţă, dar subt salcîmi, privind gîştele şi raţele pe apă, era plăcut. Şi copiii, care se scăldau, le plăceau.

Poporul suveran şi Soieiman-Paşa

Se făceau pregătiri pentru alegerile care aveau să dea Adunarea Obştească de la începutul toamnei. Discuţiile erau fparte îndîrjite, căci „democraţii bastarzi", cum au fost numiţi încă de pe atunci, adică cei influenţaţi şi apropiaţi [în] interese de Eliade, încercau pe toate căile să împiedice această adunare, amînînd-o, sau de nu, măcar să împiedice o reprezentare justă, pretinzînd mereu ca proprietarii să aibă o situaţie specială, „ca să nu fie copleşiţi de număr", de numărul mare al clăcaşilor, dacă aceştia ar fi căpătat drept de vot. Bălcescu acum era, dacă nu în fiecare zi, dar măcar de două ori pe săptămînă, în fosta prăvălie în care era instalată redacţia *Popolului suveran*... Prezenţa lui era o înflăcărare şi mai ales o adîncire a muncii redacţionale... Cei trei poeţi, Grigore Alexandrescu, Dimitrie Bolintineanu şi Bolliac, participau cu o vervă tinerească la discuţii pătimaşe, din care se iscau articole pline de dragoste pentru popor, vibrante şi de o violenţă cum nu mai cunoscuse scrisul românesc. Mai ales Bolintineanu îşi descoperi o vocaţie de pamfletar plin de sevă, care de altfel stărui pe calea aceasta şi după 1848, cînd va publica în franţuzeşte cîteva pamflete răsunătoare. într-una din aceste zile, Bălcescu veni la redacţie de dimineaţă. în ajun, îl încălzise şi îl înfuriase o discuţie cu Tell... Nu găsi aci pe nimeni, decît un slujitor care îngrijea de curăţenie şi ducea manuscrisele la tipografie... Ziua era răcoroasă, căci după o căldură toropitoare de două săptămîni, turnase şi plouase peste noapte cu găleata, făcînd din uliţe rîuri de apă : totuşi pînă dimineaţa, pămîntul însetat supsese tot,

şi acum pomii spălaţi de praful obicinuit, aerul limpezit ţi cerul albastru străluceau proaspăt în soare... Cel dintîi sosi la redacţie Bolintineanu, care fu uimit şi bucuros să-1 găsească, şi încă atît de dimineaţă, pe Bălcescu scriind înfrigurat, cu două ceşti de cafea alături, la una din mesele din colţ, aşternute cu foi albe de hîrtie. Se înlocui pe loc articolul care urma să fie în fruntea foii, cu *Adunarea Obştească*, trimis la tipografie de îndată ce Bălcescu îl termină. Chiar aici, în redacţie, îi veni o veste care-1 făcu să se plimbe cîteva minute prin odaia largă şi joasă, cu pereţi groşi, ca să-şi poată stăpîni mînia. între

timp sosiseră şi alţii dintre redactori... Erau toţi îngrijoraţi cînd îl văzură atît de abătut.

— S-a întîmplat ceva ? întrebă şovăitor Grigore Alexan- drescu.

Bălcescu se apropie de Bolintineanu şi-i prinse puternic re- verurile jachetei, de-i strîmbă cravata, lată de o palmă, cu guler înalt.

— Turcii tăi sînt nişte blestemaţi, mă Cutzo-Vlahule...[1] Ar trebui măturaţi într-o noapte toţi şi zvîrliţi înapoi, peste Bosfor... Sînt putrezi... ticăloşi... şi laşi.

Pe urmă se lămuriră despre ce e vorba.

Fiind vestit în mare taină de Ion Ghica, acum şase zile, că turcii se pregătesc să trimită pe Omer-paşa cu armata de la Rusciuc peste Dunăre, sub conducerea politică a lui Soleiman Effendi... guvernul trimisese pe Voinescu II într-un fel de recunoaştere la Rusciuc, pe lîngă Soleiman.

— Uite ce-mi scrie mie, chemîndu-mă neîntîrziat la consiliul de azi, cînd îşi va face raportul...

Şi citi o scrisoare, pe care secretarul de stat o aşternuse, tremurînd parcă, pe hîrtie :

„Cred că totul e pierdut... Soleiman e împuternicit să instituie o căimăcămie de boieri şi să anuleze constituţia... Vino peîntîrziat la consiliu, ca să afli amănunte."

Călimările şi tocurile parcă fuseseră pe loc cuprinse de furie... Se împărţise munca între cei de faţă şi fiecare avea de scris un articol, un articolaş, sau măcar o notă de revoltă şi de îndemn la luptă, Bălcescu plecă pe jos la Palatul Administrativ, neliniştit de ceea ce avea să afle acolo.La şedinţa guvernului, Voinescu II arata într-adevăr ca Soleiman, personal, nu e duşmănos, dar că are ordine hotărîte de a purcede la înăbuşirea revoluţiei. îl primise pe Voinescu II foarte rece şi distant, cerîndu-i, în faţa tuturora, să scoată eşarfa tricoloră pe care o purta peste piept. Apoi îi declară că îl primeşte, dar numai cu titlu confidenţial, anunţînd că va trimite la Bucureşti pe secretarul său să afişeze o proclamaţie în numele sultanului, semnată de el, de Soleiman.

Tinghir Effendi, secretarul paşei, sosi într-adevăr la Bucureşti în ziua de 19 iulie şi stete de vorbă destul de bucuros cu membrii Guvernului provizoriu. Dar avea ordin să convoace o adulare a boierilor la reduta de la Momolo, ca să le citească poruncile lui Soleiman. Asta stîrni o furie de nedescris în tot oraşul, nu numai în guvern. Speriat, el admise să asiste la această adunare şi membrii guvernului... Publicaţia dată în numele sultanului era de o brutalitate jignitoare pentru oamenii revoluţiei, care erau arătaţi ca nişte indivizi fără nici un căpătîi, răi români, care au corupt poporul... Soleiman pretindea ca Guvernul provizoriu să fie dizolvat, toate instituţiile făcute şi măsurile luate de el să fie anulate şi să se numească fără întîrziere un cainlacam din rîndurile boierilor.

în aceeaşi seară, Bălcescu vorbi la clubul revoluţionar, din sala adunării de la Mitropolie, cerînd poporului să protesteze, iar afişe ale ziarelor chemară din nou populaţia la luptă. Se ţinu în sala teatrului o adunare populară, care ceru cu hotărîre să se reziste nesăbuitelor pretenţii ale turcilor.

Pe subt mînă, seara la masă, la grădina „Scufa", Tinghir Effendi le comunică, chiar din partea lui Soleiman, că turcul gîndeşte altfel decît a vorbit şi le făgăduia o îndulcire a condiţiilor. Urmă o tîrguială de două săptămîni între Bucureşti şi Rusciuc, Guvernul provizoriu fu înlocuit cu o căimăcămie de trei persoane, tot dintre revoluţionari. Bălcescu, propus de un club ca să fie între cei trei caimacami, refuză cu indignare,'căci tîrguiala dusese, după părerea lui, la desfiinţarea totală a realizărilor şi organelor revoluţiei, de vreme ce publicaţia, admisă de cei ce se tîrguiau, arăta că „Noile instituţii cerute de popol vor avea putere desăvîrşită numai după aprobarea excelenţei- sale Soleiman-paşa şi sancţia majestăţii-sale sultanului". E drept că se tipăriseră din această publicaţie, în tipografia de la Obor„ doar trei exemplare, afişate unul pe palat, altul pe Biserica Sărindar şi altul pe casa Greceanu, de pe Podul Mogoşoaiei.

Dezgustat de mutrele zîmbitoare ale celor mai mulţi dintre colegii săi, care se credeau abili şi chiar biruitori, Bălcescu plecă de-a dreptul la redacţie, unde-i găsi acum pe toţi redactorii fierbînd şi ei de mînie.

— Cum nu-şi pot da ei seama că o revoluţie cu voie de la gealaţii Galatei[1] a încetat de a mai fi revoluţie, chiar dacă oamenii primiţi cu milă, la tînguirea lor personală, au rămas ceea ce cred ei că au rămas ? întrebă Bălcescu, uimit.

— Eliade se crede, cu mantia lui albă, însăşi revoluţia. Dacă el, cu mantia lui, a rămas, ce importanţă mai are că a dispărut revoluţia însăşi ?... îşi suci Bolintineanu mustaţa mică şi mătăsoasă.

— Dacă am fi putut grăbi formarea taberei lui Magheru de la Rîureni, ar fi foarte simplu... Am trimite la plimbare pe toţi trădătorii cauzei şi ne-am retrage, luptînd, spre munţi.

Se aşezară la mesele de scris, refăcînd dîrz materialul.

O primire ca-n poveşti

De data asta prietenii se întîlniră în casa vornicului Gră- dişteanu ăl bătrîn, de pe Podul Mogoşoaiei, de lîngă Biserica Albă... Aveau să joace cărţi ca de obicei şi apoi în clipa trecerii alaiului lui Soleiman, să iasă unii [la] geamurile sacnacsiului din colţ, alţii la ferestre, căci erau destul de mulţi, şi mai ales cucoane, care nu ar fi vrut cu nici un preţ să nu vadă o astfel de paradă pompoasă şi călăreţi îmbrăcaţi în uniforme strălucite. Ca să dea mai multă însemnătate vizitei lui Soleiman în Bucureşti — pe care o socotea ca o biruinţă a ei şi o grea în- frîngere a reacţionarilor — Locotenenţa domnească abia numită, dar recunoscută oficial de Soleiman, în numele sultanului, ca guvern al Ţării Româneşti, hotărîse ca intrarea în oraş a comisarului imperial să se facă pe la Şosea şi de acolo pe la Capul Podului, deşi el v,enea de la Giurgiu şi tradiţia seculară era ca el să intre în capitală pe Podul Beilicului. Cu o zi îna-

*** *Galata* — cartier al comercianţilor din Constantinopol,**

inte, sîmbătă, fusese un nou prilej de sărbătoare pentru populaţia bucureşteană, îndîrjit revoluţionară, şi care de altfel nu cunoştea dedesubturile tratativelor, în decurs de aproape două săptămîni, dintre Guvernul provizoriu şi comisar... La invitaţia lui Soleiman însuşi, reprezentanţii diplomatici ai diferitelor ţări se prezentaseră la palat cu pompa cuvenită, escortaţi de o jumătate de escadron de cavalerie, ca să recunoască, în numele suveranilor respectivi, Căimăcămia şi, implicit, revoluţia. Hory, consulul Franţei, nu fu invitat însă... Sublima Poartă, deşi dorea alianţa acestei mări puteri, nu recunoştea încă oficial republica pe care, de cîteva luni, şi-o dăduse poporul francez.

O lume pestriţă şi nesfîrşită aştepta de-a lungul Podului Mogoşoaiei încă din zorii zilei... La toate

ferestrele gătite cu flori atîrnau steaguri tricolore şi turceşti, covoare, iar galantarele magazinelor închise acum fuseseră de cu seară împodobite şi ele cu flori şi steaguri tricolore şi turceşti, căci negusto- rimea îndeosebi voia să arate că preţuieşte încrederea arătată de Soleiman constituţiei (fără „punctul 13" despre care se vorbea din ce în ce mai puţin printre aceşti negustori).

Dar nu numai negustorimea se îngrămădea în casele de pe Podul Mogoşoaiei, ca să apară la ferestre, ci şi boierimea aproape toată cîtă era în Bucureşti şi mai ales cucoanele nu ar fi vrut să piardă cu nici un preţ prilejul să vadă o astfel de paradă pompoasă, cu carete strălucite şi călăreţi înzorzonaţi cu fireturi, ceaprazuri, ledunci şi cordoane, pe cai arăpeşti.

In casa marelui vornic Scarlat Grădişteanu, de peste drum de Cişmeaua Roşie (unde fusese pe vremuri teatrul, acum ars, al domniţei Ralu), se adunase aproape toată protipendada, căci avînd un sacnacsiu în colţ spre Biserica Albă şi în colţul dimpotrivă, cu şapte ferestre care, la catul întîi, dădeau toate pe Podul Mogoşoaiei, era loc pentru toată lumea ca să privească în voie...Dar aveau să apară la fereastră numai în clipa trecerii, căci nu voiau să aştepte în văzul tuturor, ceea ce nu s-ar fi potrivit cu evghenia lor. Erau acum aci vreo treizeci de cucoane tinere şi bătrîne, risipite prin cele patru saloane, ca şi un mare număr de boieri şi mai în vîrstă, şi în anii crailîcului... Marele vornic Scarlat Grădişteanu era unul dintre marii jucători de cărţi ai timpului, care făcuse multe partide mari în tovărăşia lui Alecu Vulpe, Băl-Ceaurescu şi Costache Cantacuzino. De cîţiva ani însă nu mai juca, supărat, cu ei... Costache Cantacuzino spusese într-o zi despre nepotul lui, clucerul Oteteleşeanu, alt jucător vestit, care cîştigase averi la cărţi, că înşală la joc cu cărţi măsluite. Gantacuzino zicea că „birlicul" faimos pe care-1 bătuse Oteteleşeanu în poarta castelului de la Măgurele, fiindcă îl cîştigase cu acest birlic, fusese scos din mîneca anteriului, căci jocul fusese acasă la Oteteleşeanu, în casa cu grădina frumoasă de lîngă Hanul Filaretului, unde se clădea acum Teatrul Naţional, şi acasă umbla îmbrăcat după felul răsăritean.

Ca de obicei la recepţiile de acest fel ale protipendadei, lumea se îngrămădea în salonul în care se afla Calliopi Ghica, soţia marelui logofăt Alecu Ghica. Ca întotdeauna, chiar cînd nu era gazdă, ea era aceea care *„faisait le canape* adică stînd pe o canapea în colţ, ca marile ducese în vîrstă şi prinţesele de sînge din Apus, aştepta să i se prezinte toată lumea şi să facă rînd pe rînd cerc în jurul ei... I se spunea în lumea asta, în care toţi purtau poreclă, „logovipera", fiindcă era o viperă care ştia toate, gură rea vestită, care cînd spunea o răutate despre cineva, vorba făcea ocolul Bucureştilor şi obiectul ei era cîtva timp de rîsul tuturor. Reacţionară înverşunată, glumele ei se exercitau acum mai mult pe socoteala

„farfaralelor", adică pe socoteala acelor membri ai marii boierimi care se dăduseră de partea revoluției... Numele acestor farfarale veneau toată ziua pe buzele ei și ale marilor boieri, căci cei care trecuseră de partea revoluției nu erau decît vreo douăzeci de inși (C. N. Filipescu, Scarlat G. Filipescu, Ioan I. Filipescu, cei patru frați Kretzulescu, adică Scarlat, Constantin, Dimitrie și Nicolae, doctorul; cei patru fii ai lui Dinicu Golescu, cei trei fii ai lui Iordache Golescu, care la ceasul acesta era în agonie, Ion Chica, Ion Cîmpineanu, Ioan Voinescu II, Ioan Bălăceanu, Costache Rosetti și Grigore Grădișteanu, nepotul gazdei), din cele douăsprezece familii din protipendadă și din cele șaizeci de familii de mari boieri (adică și ei vreo două sute, luați iris cu ins), care ar fi turnat vitriol pe așa-zisele farfarale, care de altfel nu erau toate chiar-chiar cu revoluția.

— Ieri, cine credeți că-mi trimite vorbă că vrea să ia o cafea la mine, dacă îl primesc... ? Iancu Ghica.

— Ginerele dumneavoastră, cucoană Calliopi ? întreabă un tînăr îmbrăcat europenește.

Calliopi, care tocmai sorbea din cafea, fu cît pe-aci să se înece.

a* si

— Ei și tu, prostanacule... Gineri-meu... ? Cum o sa fie gineri-meu, cînd el s-a refugiat la Brașov... Și ca să nu mai întrebi prostește, îți spui că nu era nici farfaraua de Iancu Ghica, feciorul bietului Tache, că 1-a bătut Dumnezeu să aibă un asemenea copil, era Iancu Ghica, fiul marelui logofăt Alecu Ghica Căciulămare, deh ! Ei bine, mi-a spus ce s-a întîmplat la ei la moșie, la Stînca... Văzînd că tot vine unul din satul vecin să-i ațîțe oamenii, a pus de 1-a prins... și i-a turnat apă pe gît pînă i-a umflat burta și se învineți se de tot la față... Iancu ăsta, că mi-e și mie puțin nepot, a fost totdeauna superb... Nu sînt decît cîțiva ca el. Nicu Băleanu, Barbu Slătineanu și alți vreo doi, care nu se ascund azi de frică, în gaură de șarpe, ca șobolanii... Nu vedeți ce fac boierii .noștri ?... Duceți-vă în salonul cu sofale să-i vedeți pe toți jueînd cărți ca niște blegi, cînd pe uliță se joacă soarta noastră, a tuturor... L-am sărutat, l-am răsfățat.

— Tanti-mea, eu la țară, acolo, multe nu prea știu... Așa că mi-am zis... Hai la tanti Calliopi, că dacă nu știe ea cum stăm, atunci nici dracu nu știe... *En cela, vous voyez bien qu'il exagerait enormement...*[4]

Feciori în straie albe de arnăuți, cu tablale încărcate de mezelicuri și votcă, mastică și vermut, umblau printre musafiri, căci era înaintea prînzului și nu se știa cînd se vor putea așeza la masă. în clipa asta intră

4 **Aici; vedeți ca exagera grozav... (fr.).**

un alt tînăr care aduse vestea că Soleiman se apropie de arcul de verdeaţă, mare cît o cetate, care fusese construit la capătul Podului Mogoşoaiei... E atîta prostime adunată pe ulițe, că de-abia a răzbit călare pînă aci...

— Craii din guvern erau acolo ? întreabă o altă_cucoană bătrînă, scurtă şi groasă, care sta pe canapea alături de Calliopi.

— Erau destui şi dintre ei.

' ■— Est-ce que Ies enfants de madame Farfara etaient 'aussi ? [5]

Toţi izbucnesc în rîs... întreg Bucureştii ştia că *„Ies enfants 'de madame Farfara"* erau cei patru fii ai lui Dinicu Golescu, copiii Zincăi Golescu, născută Zinca Farfara, din familia cunoscută cu acest nume, de la Craiova. Jocul de cuvinte răutăcios al lui Calliopi Ghica făcuse ocolul saloanelor,

Luînd de pe o tăviţă de argint o felioară de pîine încărcata cu icre negre, din care gustă pe îndelete fără să se sinchisească de faptul că ţinea în loc lacheul, care aştepta ca ea să ia şi mastică, „logovipera" spuse unuia dintre tinerii care o înconjurau (fiindcă o vorbă de a ei putea să-i puie în slujbă chiar acum, căci ea tot mai avea legături cu vreo două Farfarale dintre fraţii Kretzuleşti) să se ducă să vadă cu cît au mai îmbă- trînit matofiţii ăia care joacă într-o vreme ca asta cărţi.

Matofiţii erau mai întîi marele ban Alecu Vulpe, marele logofăt Băl-Ceaurescu, adică însuşi fratele „logoviperei", marele vornic Scarlat Grădişteanu, paharnicul I. Oteteleşeanu, care, în salonul cel mare, cu trei sofale îmbrăcate în cit roşu cu flori aurii una spre fereastră şi două în părţi, jucau pe sofaua din mijloc. Dacă Alecu Vulpe avea şaptezeci şi trei de ani, dacă Scarlat Grădişteanu se apropia de şaizeci de ani, în schimb Băl-Ceautescu şi Iancu Oteteleşeanu nici nu împliniseră cincizeci de ani. Pe celelalte două sofale, pe care se puse- seră de asemenea mese scunde de abanos, jucau Costache Grădişteanu, Vasilache Bărcănescu, Iancu Slătineanu, Grigore Ruset, Scarlat Ghica (nepotul lui Ghica Barbă-roşie) şi Iorda- che Văcărescu, şi Floreştii (fraţii Luxiţei), unii bărbaţi în puterea vîrstei, alţii oameni tineri de tot, dar pătimaşi ai jocului de cărţi... Alţi boieri tineri veneau prin salon, îşi aruncau ochii la mese, urmăreau cîtva timp întorsăturile mai palpitante, apoi se întorceau în salonul europenesc, unde pe fotolii albe îmbrăcate cu Aubusson, cucoane mai mult ori mai puţin frumoase se sclifoseau şi vorbeau zgomotos ca să se ştie că sînt şi ele acolo, că în jurul lor sînt tineri care le amuză...

Printre matofiţii care o dezgustau prin tembelismul lor pe dîrza „logoviperă" era, ca în atîtea rînduri, şi Frusinica. Ca deseori, de vreo doi ani încoace, Frusinica

---

5■ * Nu-i aşa că erau şi copiii cucoanei Farfara ? (fr.).

era şi azi printre aceşti bătrîni pătimaşi care se obişnuiseră atît de mult cu prezenţa ei, încît nu se mai puteau lipsi de ea... Bucuria acestei frumuseţi le încălzea oasele din ce în ce mai seci şi le înviora privirile din ce în ce mai obosite... Ea, bucuroasă că pînă în cele din urmă nu i se oere nimic mai mult decît să fie cîte un ceas, două pe zi printre ei şi să le asculte glumele lor pipărate şi clevetirile otrăvite, răsfăţată din ce în ce mai mult, după ce îi pusese pe rînd la locul lor, era mulţumită şi că îşi scotea la joc banii de care avea nevoie pentru cheltuielile de tcată ziua — atît de mari — fără să piardă niciodată... Autoritară prin firea ei, nu se lăsase intimidată, şi acum căpătase apucături despotice faţă de ei... în afară de Alecu Vulpe, îi tutuia pe toţi şi era straniu s-o auzi pe ea, o fată de douăzeci şi patru de ani, spunînd unui mare logofăt, om de şaizeci de ani: „Costache, tu ce carte ai ?"_ori unui mare postelnic : „Gri- gore, nu mai rîde aşa, ca un nerod..." Ei îndurau veseli, luînd totul în glumă, despotismul ei de zeiţă locală.

Dacă „logovipera" mustea venin în salonul cel mare europenesc, era şi fiindcă o ştia pe Frusinica, nepoata ei de vară, alături, în salonul jucătorilor de cărţi. De cîte ori o simţea în apropierea ei, vedea negru înaintea ochilor. Nu pentru că o mustra cumva cugetul că îi luase şi ea fetei o parte, cea mai mare din moştenirea cuvenită ei a bătrînului Gligore Băl-Ceau- rescu, ci pentru că o socotea piaza rea a lui Hristache, care de cînd o întîlnise, îşi pierduse cu totul capul. Socotea că din pricina ei se pierde ultima şansă ca vreun vlăstar din neamul Băl-Ceaureştilor să se urce pe tronul Ţării Româneşti, visul de două sute de ani încoace al Băl-Ceaureştilor, niciodată realizat. Era ultima şansă, fiindcă în afară de nenorocitul de Fanache, şi acela distrus tot de Frusinica, nu mai era nici un bărbat din spiţa lor. Ce n-ar fi dat să fi fost ea bărbat în locul blegilor acestora, dar era femeie şi tot ce putuse să facă era să se mărite cu. o beizadea, ca atîtea altele din neamul Băl- Ceaureştilor, căci nu se puteau apropia altfel de scaunul domnesc.

De altfel, acum la cincizeci de ani ar fi putut prea bine să treacă drept bărbat... aşa înaltă, osoasă, uscăţivă, cu nasul adus înspre bărbie, cum era.

Era totuşi un lucru în înfăţişarea ei care îi da un soi de feminitate... Avusese în tinereţe părul negru ca pana corbului, mătăsos, mare şi des, îmbîcsit de des, aşa cum îl avusese de altfel şi Hristache, împlîntat puternic, aşa încît îi micşora fruntea... Cu timpul încărunţise, fruntea se mai dezpărase, dar rămăsese tot atît de mare şi de des. în loc să-1 poarte cărunt, Calliopi îl albise de tot şi acum nu numai că părea şi mai mătăsos, de parcă erau fire de argint alb, dar o şi întinerea oarecum... îi mai sporea feminitatea şi şiretenia de a vorbi cu ochii pe

jumătate închişi, ducînd la ochi lornionul care de altfel era cu sticle simple, fără dioptrii... Numai ca să ţie mai mult subt privirea ei, ca pe nişte obiecte, pe cei cu care vorbea... Pe de altă parte, finețea şi subtilitatea ei, de netăgăduit, îi dădeau, cînd vrea ea, un adevărat farmec, ceva din frumusețea unor şerpi veninoşi, cu care domina în aşa-zisa aristocraţie valahă. La mers şi îmbrăcăminte căuta s-o imite pe Maria Antoaneta, aşa cum şi-o închipuia din reproducerile pe care le cunoscuse... Purta părul ei frumos ridicat într-o arhitectură complicată şi susţinută cu spelci, piepteni şi diademe bătute cu pietre scumpe ; din nefericire pentru ea, majestatea mersului şi îmbră- căminţii erau aproape caricaturizate, pentru că rochia ei, îndeobşte pornind de la aceea a Măriei Antoaneta, era încărcată prin adaos cu tot ce aduseseră modele succesive din prima jumătate a veacului. Mîneci bufante, gulere ridicate, combinate cu decolteuri din vremea imperiului, zorzoane, eşarfe, şi chiar un şal oriental imens pe care-1 purta pe umeri... Era un soi de muzeu în mers care pătrundea în saloane, cînd era anun- ţată *„princesse* Ghica", titlul considerabil sporit pentru cei care ştiau că e şi o Băl-Ceaurescu (deşi nu erau atît de bogaţi, căci unii Ghica erau cam scăpătaţi) după mamă, Mavrocordat, vară. cu Bărcăneştii, cu Văcăreştii, Kretzuleştii, Floreştii şi, bineînţeles, cu ceea cei rămăsese din Brîncoveni, deci în modul acesta tot un fel de muzeu. îşi putea [permite] mai ales datorită averii ei imense, să fie „logovipera" temută a saloanelor.

Nu renunţase la gîndul că Hristache ar mai putea fi domn în Ţara Românească, căci erau destul de bogaţi amîndoi. în- tîmplările ar fi putut aduce mai curînd pe tron pe un Ghica, fie bărbatul ei, fie unul dintre băieţii ei, căci avea doi, fie pe unul dintre gineri (căci avea patru fete, dintre care două măritate tot cu de-alde Ghica), dar setea ei neostoită era să se ridice numele de Băl-Ceaurescu însuşi la tron.

O ura pe Frusinica, mai întîi pentru că după părerea ei era o pată pentru numele de Băl-Ceaurescu, deşi Frusinica, la toate gradele de rudenie ale spiţei, adăuga şi pe acela că bunica ei, 6 Cantacuzinoaică din spiţa Măgurenilor, era mai apropiată de mărimile Bizanţului. Mai greu era că această făptură nu era de loc mîndră că e o Băl-Ceaurescu, era mai mîndră că e actriţă şi prin asta dădea cea mai mare lovitură celorlalţi Băl-Ceaureşti, căci era dovada vie că numele poate fi dispreţuit, de vreme ce una care-1 purta, îl purta din necesitate de stare civilă, aşa cum purta şi pantofi.

După ce se răspândise vestea că Frusinica este fată, că n-a avut nici un amant, exasperată că nu-1 poate convinge pe Hristache să renunţe la ea, după ce o bîrfise cumplit prin saloanele protipendadei, într-o zi Calliopi se

gîndi că la urma urmelor ar fi mai bine ca Hristache să se însoare cu ea şi, o dată aşezat în rîndul oamenilor, fie şi aşa, să se poată îndrepta iar cu toată făptura lui de taur, cu fruntea îngustă, spre gîndul domniei... îşi închipuise că Frusinica nu va scăpa acest prilej de-a face o căsătorie, după judecata protipendadei, strălucită, dar spre uimirea tuturor, fata nici nu vrusese să audă de asta, ba, ca să sfîrşească odată cu orice propunere de acest fel, se logodise cu colonelul Dăscălescu ; acum, cînd acesta nici măcar nu mai era în armată. De atunci o ura şi mai mult... Iar astăzi o ura îndeosebi, fiindcă din pricina ei nu se putea duce în salonul jucătorilor de cărţi „să-i ia la trei păzeşte" pentru că sînt laşi, că nu au curajul să iasă înaintea lui Soleiman şi, deschizîndu-i ochii, să-1 împiedice să se arunce aşa în braţele revoluţionarilor. îi era frică numai de Frusinica, pentru că ştia că nu are ce pierde şi că-i poate spune în faţă ceea ce spusese odată, într-o grădină de vară, prefăcîndu-se că nu o cunoaşte, întrebînd în gura mare : „Doamne, cine-o mai fi şi paparuda asta cu barbă în cap !" de rîsese tot Bucureştii. Cineva adusese vorba despre cei vreo treizeci de mari boieri, refugiaţi la Braşov şi la Galaţi, care, intrigînd pe lîngă potentaţii austrieci şi ruşi, îşi pregăteau — credeau ei — urcarea pe tron de îndată ce revoluţia va fi înfrîntă... Pe toţi îi ura nespus Calliopi Ghica şi îndeosebi pe Bibescu şi pe Maricica lui, şi pe Suţuleşti, care acum „lucrau" la Galaţi cu consulul general al ţarului, Kotzebue. Cu un haz îndrăcit, începu să-şi bată joc de aceşti poltroni, care n-au avut curajul să rămînă în ţară şi să lupte pe faţă cu revoluţionarii... Ştia o mulţime de anecdote pe socoteala Maricicăi Bibescu şi mai ales pe socoteala doamnei Kotzebue, şi aceasta cam viperă în felul ei, cu care schimbase multe înţepături înainte de revoluţie

.în clipa aceasta se apropie de canapeaua ei o femeie încă tînără, cu o faţă de miel dulce, prea delicată ca să fie frumoasă, puţin_ cam subţire în talie şi cu un gît lung şi moale, care-i dădea un aer bătrînicios, cu toate că era foarte plăcut îmbrăcată, într-o rochie de tafta neagră, cu guler de dantelă albă... Era Maria Ghica, rudă foarte apropiata cu soţul „logo- viperei", despre care aceasta aflase ca scrisese principilor Gri- gore Ghica la Braşov să vie în ţară fiindcă revoluţionarii nu sînt atît de răi şi te lasă în pace, dacă îţi vezi de treabă.

— *Eh bien, madame, est-ce que vous l'avez obtenu ?*[6]

— *Je ne comprends pas, madame, cette question...*[5] răspunse Maria Ghica speriată, căci bănuia că va veni o perfidie.

---

6 **Ei bine, doamnă, l-aţi obţinut ? (fr.).**

—• *Enfin, cette place... cette place de* zapciu *que vous bri- guez tant pour votre neveu... Je panse que monsieur Eliade ne vous refuse rien...* [7]

Măriei Ghica, făptură blîndă şi delicată, îi dădură lacrimile...

— *Mais, madame, }e nai rien demande a persoanne* [i].

— *Eh bien, ils ne vous ofirent rien, de leur propre mou-* vement, *vu que vous etes leur tendre amie ?* [8]

Şi deodată mielul deveni mîţă.

— *Je ne demande rien, a personne, madame, ni meme a vous, de vous taire. Sachez-le bien...* [6]

Dar nu avu curaj să-i întoarcă spatele şi rămase aşa locului, bleagă şi tristă.

Alaiul trebuia să treacă prin dreptul lor, pe la ceasurile douăsprezece, dar încă nu se vedea nimic, decît călăreţi de tot soiul şi din cînd în cînd căleşti şi carete, trecînd grăbite în sus şi în jos, pe Podul pe care nu mai avea voie să treacă mai nimeni. De o parte şi de alta a lui erau înşirate breslele cu flamuri şi cu podoabele simbolice ale fiecăreia, Gvardia Naţio- hală, parte în uniformă, parte numai cu centiroane şi capele, ca şi aproape vreo zece mii de săteni, chemaţi prin comisarii de judeţe... De asemenea, îngrămădiţi cum se putea, mii şi mii de bucureşteni care, cum se spunea, desfundaseră mahalalele..

---

7 **în sfîrşit, locul acela... locul acela de zapciu, după care aţi alergat atîta pentru nepotul dumneavoastră... Gîndesc că domnul Eliade nu vă refuză nimic... (fr.).**

8[a] **Ei bine, tocmai dumneavoastră care-i sînteţi o prietenă atît de apropiată, nu vă oferă nimic din propria-i iniţiativă ? (fr.).**

,Ferestrele împodobite cu flori erau întesate mai ales de femei, ba erau oameni şi pe case. Ghirlande verzi treceau, ici şi colo, de la o casă la alta, peste Pod. Era o zi călduroasă de vară şi toate feţele păreau încinse... Snopuri de raze se răsfrîn- geau, scînteiau pe acoperişurile de tablă. Pretutindeni, steaguri tricolore şi steaguri otomane, cu semilune în colţ. Cu o întîr- ziere de aproape patru ceasuri, Soleiman, cu suita sa şi o escortă de două sute de călăreţi, în uniforme albastre, cu epoleţi şi ledunci aurite, trecură pe la Băneasa şi se opriră pe şo- sea, la grădina şi casele lui Costache Cantacuzino. Acesta fugise din ţară după întîmplările de la 19 iunie, şi Căimăcămia poruncise vătafului să pregătească odăile şi cele trebuincioase, ca Soleiman să se poată odihni puţin şi să îmbrace uniforma de ceremonie. O mare mulţime înconjură grădina, ţinută cu greu de dorobauţii Agiei şi de călăreţii turci, dar primirea oficială nu avea să înceapă decît la barieră, unde arhitectul Orăscu construise un arc de triumf în stil gotic, flamboiant, care de altfel nu era decît cel de pe Cîmpia Libertăţii, de la 15 iunie, mutat aci şi împodobit cu steaguri, cu portretul sultanului îmbrăcat în flori. După ce avea să treacă pe subt arc, Soleiman avea să fie salutat de Municipalitate, care trebuia să-i înfăţişeze pe o pernă cheile, simboluri ale oraşului, şi pe o tavă, pîine cu sare. Doisprezece băieţi şi douăsprezece fetiţe, în port naţional, aveau să-i dea buchete de flori... Staroştii breslelor îi înfăţişau diferite semne ale meşteşugurilor respective.

Obosit de aşteptare, C. Aristia, care era ajutorul de comandant al Gvardiei Naţionale şi [care], îmbrăcat în noua ei uniformă, îşi inspectase de cîteva ori, de la opt dimineaţa, sectorul, intră la Vornicie să se mai odihnească o clipă... Aci fu rugat de Costache Rosetti să aibă grijă să lipească necontenit „publicaţia" Căimăcămiei cu privire la înlocuirea guvernului... Soleiman ceruse ca neapărat această „publicaţie" să fie adusă larg la cunoştinţă populaţiei, dar caimacamii nu avuseseră acest curaj. O lipiseră doar în trei locuri: la palat, la Biserica Sărindar şi la Mitropolie. Dar revoluţionarii, care îşi dădeau seama de jalnica îngenunchere a celor" trei, le rupeau furioşi şi era mereu nevoie să fie din nou lipite. Aristia luă cîteva foi să le aibă la îndemînă. Erau mici şi ruşinate parcă.

„PUBLICAŢIE

Se face cunoscut că Guvernul provisoriu, ce se formase în ţes)ră de la abdicaţia fostului domn, a încetat cu totul. Popolul Român esie astăzi guvernat de noua Locotenenţă Domnească, compusă de şase membri şi aleasă de însuşi popolul, care va guverna ţeara pînă la alegerea noului domn. Nouele instituţii cerute de popol vor avea puterea lor cksăvîrşita după aprobaţia excelenţei-sale Suleiman-paşa şi sancţia majestăţii-sale sultanului, ce cu părinteaşcă îngrijire protege ţeara.

S-au ales: N. Golescu, ministru din Năuntru; I. Eliade ministru Instrucţiei Publice, Chr. Tell, ministru de Război. Bucureşti"

S-au ales... Adică s-au ales caimacami. O lipi cu mîna lui, căci locul era încă plin de clei. Dar în clipa aceea simţi pe umăr o mînă puternică şi întoarse capul.

— De ce dracu o mai lipeşti, frate Aristia ? Ce e aia revoluţie cu voia sultanului ?... Cum vine adicătelea asta ? ...Că tot ce face ţara acum ca să se libereze trebuie aprobat mai întîi de sultan.

Aristia fu destul de încurcat... Era un mare admirator al lui Eliade şi socotea că tot ce face marele cărturar e bine făcut... îi răspunse cu jumătate voce omului cu barba pătrată şi umeri largi din faţa sa :

. — Ce vrei, frate ? Nu se poate altfel... Ştie şi Soleiman că e numai de formă.

Bolliac, căci el era, surise cu oarecare tristeţe.

— Mă, voi, actorii, ar trebui să fiţi mai dîrji... Prin vocea voastră vorbeşte poporul... Adică, vorbesc cu păcat. L-am uitat pe Costache Caragiale... Cunoşti scrisoarea pe care a scris-o *Pruncului român ?*

— Nu, de unde o* s-o cunosc ?

Are să apară poimîine. Ne-au trimis-o băieţii şi nouă..,. Cetește-o să vezi...[9]Dar Bolliac nu ştia că pe aceeaşi listă de subscripţie figura şi C. Aristia, cu o sumă destul de frumoasă...

Mergeau acum împreună spre Şosea, printre cele două şiruri ale Gvardiei Naţionale, care abia stăvileau mulţimea... Omul de teatru mai ales era cu privirile îndreptate mai mult spre portretele împodobite de la etaj, deasupra prăvăliilor, acum închise, dornic să vadă femeile frumoase ale Bucureştilor... Deodată păli şi-şi muşcă buzele. Bolliac fu surprins de această tresărire scurtă, înghețată, a prietenului său şi, urmărindu-i privirea, văzu şi pricina... La o fereastră a casei Grădişteanului, Frusinica, puţin aplecată, scruta Podul Mogoşoaiei în sus, ca să vadă, probabil, dacă e vreun semn de apropiere a alaiului. Nu-i văzu pe cei doi care priveau spre fereastra care, de altfel, spre deosebire de alte case, nu avea nici un fel de podoabă... Plecă spre iatacul cel mare, cu sofale, unde erau mesele de cărţi. Tocmai venise un coleg al ei, actorul Ion Dănescu, tînăr cam sec, cu pretenţii de crai căruia nu i se poate rezista, şi mai ales un reacţionar îndîrjit... Adus în cercul acesta al protipendadei, primit chibiţ la joc şi alegîndu-se din cînd în cînd cu cîte un galben, dar el, spilcuit şi îmbrăcat după ultima modă apuseană, era nespus de măgulit de hazul pe care îl făceau marii boieri, cu anterie şi cauce, de snoavele pe care le istorisea foarte iscusit, ca şi de cancanurile din oraş pe care le povestea cu multă fiere. îşi dădea şi el aere aristocratice şi era necruţător cu democraţia, bătîndu-şi joc, cu orice prilej, de „craii", de „descultii", de stîngăciile revoluţionarilor cînd voiau să fie — zicea el — distinşi... Deşi nu era prea arătos de statură, îndrăzneala lui mergea pînă acolo că vorbea în gura mare pe stradă, arătîndu-şi duşmănia faţă de patrioţi şi uneori chiar îi apostrofa. De două ori era să fie bătut în faţa palatului. Altădată fusese dus la poliţie... Dar tocmai din aceste întîmplări, pe care apoi le povestea cu mîndrie, îşi făcea un merit, mai mult ca să fie primit în protipendadă... Acum povestea foarte ascultat scandalul — cum zicea el

---

9*Aflîndu-mă astăzi în lipsă de bani trimit* **Pruncului** *un inel al meu de diamant şi o podoabă de granate a soţiei mele. Binevoiţi a le pune spre •vînzare, şi preţul lor îl veţi depune la casa adunării.*

Sacrifiţiul este mic, dar şi puterile mele de astăzi sînt mici, dea Domnul să mă însănătoşesc şi să poci lucra, şi ziciuiala muncilor mele o depui la casa colecţiei. Aş fi voit să continui scrisoarea, dar periodul frigurilor tnă întrerumpe.

Fratele şi amicul vostru,

C. **CARAGIALI"** *(n.a.).*

— cu sala de la Şosea, unde urma să aibă loc balul dat în cinstea lui Soleiman.

— Au smuls de la Vistierie douăzeci de mii de galbeni, ca să decoreze sala, şi acum se ceartă ca ţiganii ca să împartă prada. Rosetti nu mai ştie cum să-i împace, că el e acum numit de ieri director al Departamentului din Lăuntru, în locul nepotului dumneavoastră, preciză el, adresîndu-se gazdei. Ştirea era de altfel adevărată, căci Grigore Grădişteanu plecase în delegaţie cu Bălcescu şi ceilalţi la Constantinopol, şi i-a ameninţat cu închisoarea.

— Ascultă, mă, zece mii de galbeni cheltuiesc ei numai pentru balul din grădină... Auzi, pungaşii... Zece mii de galbeni, se cruci Alecu Vulpe.

— Coane Alecule, dacă vă spui. Nu ştiu toţi cum să maî întindă : maimur-başa Costache şi tapiţerul Greniul se ceartă cu Mayer, care vrea să ţie tot pentru el... iuncărul Magheru a ciupit şi el trei sute de galbeni pentru artificiile din grădină... Montrezor, care o să mai încaseze şi de la reprezentaţia de teatru cel puţin patru sute de galbeni, se ceartă cu pictorul ăla Iscovescu, care a făcut şi el decoraţie şi cere şapte sute de galbeni... Pînă la urmă Rosetti o să oprească pentru el tot caşcavalul...

Adevărul era că toate cifrele erau umflate de zece ori, şi micile neînţelegeri dintre colaboratori, exagerate şi înveninate cu fiere de la el... Rosetti avea mare bătaie de cap cu organizarea grabnică a unei serbări cu iluminaţie în grădina de la Şosea, urmată de un bal cu bufet îmbelşugat în pavilionul amenajat din nou. Scria toată ziua adrese energice către Municipalitate, către colaboratori, căutînd să înlăture piedicile de tot soiul.

— Ascultaţi la mine, continuă Alecu Vulpe... hoţomanii ăştia au secat vistieria ţării... Se spune că pe Soleiman l-au cumpărat cu un milion de galbeni, ca să le recunoască guvernul... Ascultaţi-mă pe mine, au să înfunde toţi puşcăria.

Frosy Băl-Ceaurescu fusese poftită să cînte şi să declame şi ea la reprezentaţia teatrală care avea să aibă loc a doua zi seara la teatru; cînd boierii aflară despre asta, îşi ieşiră din sărite şi o convinseră că nu e de demnitatea ei să dea sprijin pentru sărbătorirea turcului...

Ion Dănescu mai povesti şi alte multe mici ticăloşii pe seama celor de la guvern, în hazul gros al marilor boieri...

Cînd Cezar Bolliac, care era şeful Vorniciei oraşului, puţin şi cam supărat că atribuţiile sale sînt încălcate de Municipalitate, se urcase în caleaşcă pentru ca să ocolească spre Uliţa Tîrgoviştei, ca de acolo să se ducă, cum era îndatorat, la Mitropolie, Aristia se întorsese numaidecît pe Pod şi se oprise în faţa casei lui Grădişteanu, cu ochii pironiţi la fereastra unde o văzuse pe Frusinica. Nu trecu mult şi o văzu din nou... De data asta îl zări şi ea... Nespus de bucuroasă, nici nu aşteptă

ca el să o salute, îi făcu semne cu mîna, ridicîndu-şi braţul şi mişcîndu-şi copilăreşte degetele. La asemenea izbucniri de prietenie spontană, Aristia nu putea rezista niciodată şi îi răspunse cu un surîs melancolic, înduioşat. Frusinica îşi luă umbreluţa liliachie, cu dantelă şi baston lung şi subţire, şi, fără să mai dea bună ziua celor dinlăuntru, zbură pe scară...

Băl-Ceaurescu, cu un junghi în inimă, alergă la fereastră ca să vadă încotro se îndreaptă... O văzu toată înfloritâ de bucurie alergînd aproape, către Aristia. Se întoarse la joc mî- rîind printre dinţi :

— S-a dus la bestia aia de palicar... Şi trînti o înjurătură grosolană de rîseră toţi.

Văzînd-o în rochia liliachie, strînsă pe talie, cu volănaşe de aceeaşi culoare, cu braţele albe goale, cu surîsul vioi, care îşi răspundea cu albul de fildeş al dinţilor, iluminîndu-i toată faţa, Aristia uită de îngrozitoarea întîmplare care îl chinuise atîta cînd află şi amănunte despre acea prinsoare stupidă dintre boieri, uită şi toate suferinţele trecutului. Sînt unele bucurii care seamănă cu începuturile...

— Frosy, cum poţi să stai tu între oamenii aceia scîrboşi, care nu se gîndesc decît la buricul lor, acum cînd ţara asta întreagă freamătă şi tremură pentru libertatea ei ? Uită-te şi tu... Zeci de mii de oameni.

Frusinicăi îi fu, în clipa asta, într-adevăr ruşine. Îşi spuse în gînd, plină de silă la amintirea trupurilor acelea burduhănoase, la măscările de care făceau atîta haz, că locul ei nu e acolo. Fără să vrea, chipul ei de heruvim se strîmbă de silă... O clipă, Aristia o privi zăpăcit, neştiind ce vrea să spuie această înnegurare îrt silă. Îi era teama că o mîniaseră spusele lui. Ea îi puse însă mîna moale pe braţ şi spuse încet, întunecat :

— Ai dreptate...

Îi păru rău în clipa aceea că a fost în stare să refuze să declame la reprezentaţia de la teatru... Se hotărî să anunţe chiar azi că primeşte.

Acum, toată lumea de la ferești se uita numai la ei doi... în uniforma lui nouă, pe care el, obicinuit să poarte orice costum pe scenă, o purta cu o calmă eleganţă, alături de această frumuseţe cu casca strînsă de cîrlionţi aurii, pe care era aşezata cam într-o parte o pălăriuţă cît o farfurioară de ceai, cu umbreluţa puţin înapoi pe umăr, erau o pereche potrivită, ca în faţa publicului, la teatru... Ea nu-şi mai lua mîna de pe braţul lui şi el nu mai avea nevoie de altceva. Erau chiar pe Pod, în faţa rondului de gvardişti, singuri în văzul tuturor...

Se auziră lovituri de tun, semnalul că Soleiman a trecut pe subt arcul gotic de triumf de la barieră... Fu o mare mişcare de o parte şi de alta a Podului, apoi lumea încremeni în aşteptare... Peste cîtva timp apăru escadronul de cavalerie şi după el o caleaşcă în care era noul şef de poliţie al capitalei, numit chiar azi-dimineaţă

— dar numirea nu avea să apară în gazetă decît peste două zile — Ion Brătianu. Apoi, puţin cam în dezordine, vreo douăzeci-treizeci de călăreţi în uniforme muiate în aur, paşale şi alţi ofiţeri turci, suita lui Soleiman, amestecaţi cu ofiţeri români, pe cai lucioşi, cu harşele de păr de cămilă. La depărtare de zece paşi în urmă, careta de lac negru, cu burduful lăsat în jos şi înainte şi înapoi, în care era într-o uniformă albastră, t?u o pelerină albă pe umăr, Soleiman, şi alături de el prezidentul Municipalităţii, Polizu, care ştia şi turceşte, şi franţuzeşte.Uralele zguduiau văzduhul şi mănunchiuri de flori zburau de la ferestre, desfăcîndu-se în mica lor traiectorie şi căzînd mai mult pe caldarîmul Podului... Frusinica se încălzi şi ea de^ atîta entuziasm. Nu avea flori şi îşi fîlfîia batista mică de mătase... Cînd careta trecu pe lîngă ea, la ui\ pas, simţi privirea adîncă a turculuí oprită asupra ei. Apoi îl văzu cum ia un mănunchi de flori, din cele căzute lîngă el pe fotelul caretei şi i le aruncă, cu mîna moale... Ea, care făcuse vreo doi paşi după caretă, care mergea şi ea la pas, neavînd flori, îi aruncă batista. El se aplecă mult peste aripa caretei şi izbuti s-o prin- da, ducînd-o spre buze, dar fără s-o apropie. Cu capul întors, Soleiman se gîndi cu spaimă că femeia asta atît de tînără şi de frumoasă se va pierde în mulţime şi că nu o va mai vedea niciodată... Cînd nu o mai putu zări, căci careta trecuse de Biserica Albă, se întoarse mîhnit, dar întîlni privirea surîză- toare a lui Polizu, care ghici neliniştea lui.

— E cea mai frumoasă actriţă a teatrului românesc... Frosy Băl-Ceaurescu.

Turcul repetă încurcat şi încîntat, cu accent greşit:

— Bal-Ceaurescu... Ceaurescu... Am auzit de numele ăsta cred... Şi fu mulţumit că măcar ştie cine e.

Familia Băl-Ceaureştilor era într-adevăr cunoscută şi la Constantinopol.

Soarele puternic de namiază de august îi cădea lui Soleiman în plină faţă, dar el era toropit din altă pricină.

Trece cortegiul

După ce alaiul trecu, boierii care se îngrămădiseră şi ei în sacnacsiu şi la ferestre, ca să vadă mai bine, se aşezaseră acum din nou la jocul de cărţi, aşteptînd să fie în sfîrşit poftiţi la masă, cînd apăru în uşa cu cele două canaturi aurite, date la o parte, Calliopi Ghica, urmată de un grup întreg de cucoane şi tineri, pe care vădit îi chemase după ea... Era furioasă, măreaţă şi înflăcărată... începu să urle arătîndu-i pe cei de la joc celor din urma ei.

— Uitaţi-vă... uitaţi-vă la ei... în timp ce ţara se duce de rîpă şi ăia îi plimbă parastasul pe stradă, moliii şi neputincioşii ăştia s-au înfundat aci la cărţi.

Marele vornic Scarlat Grădişteanu o întrerupse uimit, speriat aproape :

— Dar... Calliopi.. ce vrei de la noi ? Ce putem face...

Dar zeiţa majestoasă îi tăie vorba numaidecît:

— Auzi ce întrebare caraghioasă ? !... Cum ce să faceţi ? Să fi ieşit cu toţii în stradă, să fi prins de dîrlogi caii de la droşca acelui fătălău imperial şi să-i strigaţi: înapoi... semănător de anarhie... Să-1 ameninţaţi că dacă nu se întoarce, cît e el de cumnat al sultanului, va înfunda puşcăria, fiindcă nimeni nu se poate juca nepedepsit cu anarhia...

— Cum era să facem noi asta, bre muiere ? întrebă îrtă- rîtat Alecu Vulpe. Ce, vrei să- ne sfîşie prostimea ?... Şi apoi mucalit: Mă vezi pe mine luînd caii de dîrlogi ?

Calliopi Ghica rînji amar şi oehii-i scăpărări» de furie.

— Cine ar fi îndrăznit să. se atingă de floarea aristocraţiei româneşti ? Nu-i ştiţi cît sînt de laşi ?... Nu-ştiţi că e destul să te încrunţi la ei, ca s-o ia la goană în munţi ? Vă spui eu... Vă meritaţi soarta... dar biata Ţară Românească merita ceva mai bun decît voi. Nu sînteţi cu nimic mai prejos de poltronii care-au fugit la Braşov şi la Galaţi.

Toţi se priveau buimaci... înţepeniţi de frică, fiindcă nebuna era în stare să ia la refec şi pe fiecare în parte.

Mucalit, tot Alecu Vulpe lămuri, situaţia:

— Acum că n-am luat caii de dîrlogi... ce dracu să mai facem, bre Calliopi ?

„Logovipera" se potoli brusc, căci ştia că marele ban e şi el gură rea, şi luptătorii de felul ei ştiu în genere să-şi măsoare adversarii... Tăcu din gură încruntată... Şi deodată i se păru că a găsit ce e de făcut... Spuse deci domol :

— Nene Alecule, părerea mea este că acum, aci numaidecât după masă, să scrieţi un memoriu scurt către Poartă, ara- tînd că Soleiman-paşa a trădat interesele imperiului, şi să-1 semnaţi cu toţii... Iar mîine, cînd va fi recepţia la care v-a invitat, să-i înmînaţi acest memoriu.

Grosolan cu intenţie, Alecu Vulpe, după 6e clătină din cap, admirativ, către cei din dreapta şi din stînga lui, îi spuse zîm- bind cu barba lui rară, de ţap încărunţit:

•— Fă Calliopi, nu eşti proastă de loc... Tu ai mai mult cap decît şapte logofeţi la un loc... Că ban mare cu cap nici nu s-a pomenit pînă acum... Dacă mă fac. cumva domn, eu pe tine te iau mare logofăt, că eşti dată dracului... Tu să ne scrii şi arzul către sultan, că-1 iscălim cu toţii... II dau eu cu mîna mea.

Calliopi ştia că la şaptezeci şi trei de ani Alecu Filipescu boşorog nu mai avea nici o şansă să vie pe tron.

Dimpotrivă, era un paravan bun. Se duse la el, că era lungă marginea sofalei, şi-1 sărută pe obraji, în hohotele admirative ale tuturor... Tocmai atunci fură poftiţi la masa.

{j — TJn om între oameni, voi. I

ULa palatul Bibesculuî, unde aşteptau pe terasă cei trei locotenenţi şi toţi miniştrii, între două discursuri, Polizu avu timp să-i spuie lui Tell întîmplarea, care la rîndul său o şopti celorlalţi. Dealu Mitropoliei era negru de lume, care fîlfîia steguleţe tricolore şi otomane, sau numai pălării şi batiste... Cînd se sfîrşiră cele douăzeci şi una de lovituri de tun, lumea înţelese după zvonul răspîndit de oamenii Locotenenţei că asta înseamnă că au fost primite cele douăzeci şi una de puncte ale constituţiei şi uralele nu mai conteneau. Cei două sute de călăreţi turci, care escortau pe Soleiman şi escadronul de cavalerie român, făcuseră front în marea grădină a Bibescului, stri- cînd răzoarele de flori, călcînd arbuştii de soiuri rare, dar nimeni nu se mai gîndea la asta...

Discursul lui Eliade fu umflat ca de obicei. Mitropolitul nu pomeni de revoluţie, iar răspunsul lui Soleiman, cam rece, în termeni tari, fu căptuşit cu înţelesuri foarte binevoitoare din modul în care fu pronunţat şi din surîsul şi gestul moale cu care era întovărăşit...

Seara tot oraşul fu iluminat... întovărăşit de N. Golescu, cu care se împrietenise încă de la Giurgiu şi cu care schimbase fel de fel de glume, Soleiman făcu o plimbare în caretă la Şosea,.. La lumina faclelor văzu cum din faţă vine într-un trap sălbatic o cabrioletă cu doi cai albi, mînaţi de o femeie blondă... O recunoscu pe tînăra care-i aruncase batista şi, strîngînd cu fhîna puternic braţul lui Nicolae Golescu, duse mîna la fes, înclinînd capul... Ea îi răspunse în fugă, surîzînd. Golescu cunoştea întîmplarea, cum o ştia tot guvernul, şi-i spuse că o va vedea din nou a doua zi, la reprezentaţia de la teatru...

Frusinica trimisese vorbă prin Aristia că va veni să declame şl sa cînte dacă o acompaniază el la pian.

A doua zi, înainte de prînz, Soleiman primi tot corpul consular şi dădu o audienţă colectivă la un grup de peste o sută de boieri, dintre cei mai de frunte, care venise să arate prăpastia în care-i aruncată ţara prin reformele acestei revoluţii. Spuseră că nu mai sînt siguri de viaţa lor. Comisarul pofti într-o încăpere alăturată pe cinci dintre marii boieri, pe Iordache Filipescu, Alecu Filipescu-Vulpe, Teodor Văcărescu-Furtună, Băl- Ceaurescu şi Herăscu-Năsturel.., Le ceru să fie liniştiţi şi sa aştepte cu răbdare hotărîrea sultanului. Să nu se teamă de nimic, căci viaţa şi averea lor este apărată de hatişeriful de la Guilhane, prin care majestatea-sa, augustul suzeran, garanta viaţa, libertatea şi averea tuturor raialelor sale. De aceea se găsesc la Giurgiu trupele otomane.

La ieşirea din încăpere, Alecu Vulpe, care mergea dîrz, uitînd că e surpat, mîrîi, dar destul de tare, ca să audă toţi în jurul său :

— V-am spus că l-au cumpărat cu o suta de mii de galbeni... uitînd că ieri spusese un milion. Adăugă în

schimb amănunte noi: I-a dus pungile cu aur Hillel, la Giurgiu, cînd s-a dus lunea trecută cu Niculache Golescu...

Sala teatrului ticsită era decorată cu steaguri tricolore şi turceşti... Loja în care se găsea Soleiman cu locotenenţii era încărcată de flori, ca şi celelalte de altfel, în care se găseau miniştrii şi paşalele din suita lui.

Cîntă întîi o muzică otomană şi se ridică încet cortina... O altă cortină transparentă, de voal, lăsa să se vadă portretul sultanului înconjurat de cele douăzeci şi una de puncte ale constituţiei. Toţi se ridicară în picioare şi izbucniră în aclamaţii... Aplaudă şi Soleiman, şi asta spori entuziasmul sălii.

Din restul programului, bolnav de nerăbdare, turcul nu mai văzu şi nu mai auzi nimic pînă la apariţia de heruvin auriu a Frusinicăi... Vocea ei mică, moale, de cristal lichid, îl fermecă şi mai mult. Cei din sală, care ştiau aproape toţi de întîmplarea cu batista şi care-1 Spionau acum cu coada ochiului, vă- fcîndu-1 cum o priveşte, răpit parcă, cum o aplaudă, uitînd de tot că e comisar imperial într-o ţară vasală, o aplaudară nebu- neşte pe actriţă, mulţumîndu-! parcă pentru patriotismul ei... O acoperiră la sfîrşit cu flori, ea luă un buchet de trandafiri albi şi veni spre lojă, întinzîndu-1 turcului, care se aplecă peste lojă ca să-1 poată lua. îşi arătă, după reprezentaţie, dorinţa ca Să felicite numaidecît pe cîntăreţi şi actriţe. Merse întovărăşit de N. Golescu pe' scenă, unde fu primit cu aplauze şi îi fură toţi prezentaţi...' Montrezor, nepoftit de nimeni, îi spuse cîteva vorbe în franţuzeşte...- La sfîrşit îi pofti pe toţi la un supeu, la restaurantul al cărui nume i-1 dete Golescu.Mai ales după balul de a doua zi, din gradina de la Şosea, nu mai încăpea îndoială că pentru toţi reacţionarii şi revoluţionarii, Soleiman devenise o cîrpă în mîinile Frusinicăi.

S-a tîmpit turcul din amor, mîrîia mereu Alecu Vulpe, uitînd că-1 declarase cumpărat cu o sută de mii de galbeni... Adăugă o seamă de măscări pe socoteala Frusinicăi şi a locotenenţilor, care se foloseau de farmecele unei curve ca să întărească o.ştăpînire de hoţomani.

Juraseră că dacă ea se va mai întoarce printre ei, îi vor da un picior în spate. în schimb, în cercurile Locotenenţei şi ale negustorimii revoluţionare, după o vorbă a lui Pavlicioni, se vorbea despre puterea Iuditei[1] asupra lui Holofern şi se vorbea despre ea cu admiraţie... Zvonurile prietenoase, care ajungeau pînă la ea, şi tămîia laudelor o îmbătau pe actriţă, care descoperi, pe calea asta, revoluţia şi patriotismul. îi era recunoscătoare lui Aristia, care o întovărăşea acum pretutindeni şi pe care Soleiman îl poftea totdeauna, o dată cu ea. în privinţa asta turcul se arăta de o mare delicateţe. Tot ceea ce îşi îngăduise era să-i spuie la masă, după bal, cu un surîs topit de admiraţie f

■— De ce nu veniţi la Istambul ? Aţi fi sărbătorita ca o regină…

Ea răspunse cu mai multă precizie, glumind:

-— Mi-e teamă că mi-or scoate ochii cele optzeci de neveste ale excelenţei-voastre.

Cumnatul sultanului rămase pe gînduri, apoi răspunsă grav :■

— Nu sînt chiar optzeci.... Şi cred ca toate v-ar privi şî ele cu admiraţie.

Ea vrusese să-i fie recunoscătoare pentru că lâ adunarea de' boieri şi notabilităţi revoluţionare, pe care o convocase el la prînz la palatul de pe Podul Mogoşoaiei,

unde era reziden̦a- Căimăcămieî, ţinuse o cuvîntare acum. sfătuindu-i hotărîtof pe boieri să primească starea de lucruri, dînd dovadă de patriotism..^ Adresîndu-se tuturor, el le spusese i

— Fiţi înţelegători şi fiţi uniţi, şi ţară voasfră va propăşi../ Sfătui' stăruitor pe toţi acei fugiţi să se întoarcă în ţară/

**** ludith* — personaj tiblîc. fe" cînd' cetateS fă Setufia' erS asediata cfe' Holofern — unul dintre marii generali ai lui' Nabucodonosor — ludith s-sf strecurat noaptea în cortul acestuia şi 1-a" ucisV**

...Dar îndeosebi o altă frază plăcu revoluţionarilor, fraza de încheiere, pronunţată cu o deosebită energie :

— ...Am convinc̦ia că nu vă veţi îndărătnici de a recunoaşte Locotenenţa şi a vă supune ei ca unui guvern legitim...

Fraza dată aci după traducerea românească, apărută în *Monitorul român,* cetită şi în gazete, provocă bucurie tîrgo- veţilor.

A doua zi spre seară, în ajunul plecării din Bucureşti, Soleiman aştepta cu careta la Şosea, cu nerăbdare, ivirea cabrioletei cu armăsari albi. Veneau numeroase alte echipaje, dar cabrioleta întîrzia. Nici unul dintre aceste echipaje nu ocupa locul liber lîngă caretă, la capătul Şoselei, căci ştiau toţi că este păstrat pentru cabrioleta cu armăsari albi. în sfîrşit, veni... Alături de ea era Aristia.

Soleiman coborî din caretă, coborîră şi cei doi şi ea se grăbi să-şi ceară iertare... întîrziase, căci vrusese să puie din nou rochia liliachie, care-i plăcuse atît de mult excelenţei-sale. Ţinea să o puie din nou, în acesta clipă a despărţirii.

— Vă mulţumesc... îi spuse el, sărutîndu-i mîna... Aşa vă voi ţine minte toată viaţa, în rochia asta...

— Vă place atît de mult, excelenţă ?

El se mulţumi să zîmbească...

A doua zi însă, în clipa în care se urca în caretă, primi o cutie mare de carton... Era plină cu flori şi, între ele, rochia liliachie.

Balul lui Soleiman

Tineretul a dansat un cadril... La o masă, înconjurat de guvern, Soleiman privea... Lîngă el, Frusinica glumea scînte- ietoare în lumina sfeşnicelor... Simţea că toată lumea îi e recunoscătoare că prin frumuseţea ei a salvat revoluţia. îi erau ochii umezi de fericire. Răspundea prevenitoare, uşor intimidată, întrebărilor pe care Soleiman le însoţea de un zîmbet curtenitor şi foarte respectuos în acelaşi timp. Era limpede că femeia îi plăcea nespus de mult. Era de o distincţie segnorială şi gura lui foarte modelată, între mustaţa tunsă şi barba potrivită mult cu foarfecele, era numai zîmbet. Eliade şi Tell, noii membri ai Căimăcămiei,

răspundeau intimidaţi întrebărilor numeroase pe care Soleiman le punea numai din condescendenţă ca să facă plăcere... Nicolae Golescu însă, care se împrietenise cu el încă de la Giurgiu, făcea tot felul de glume, şi pe cînd ceilalţi doi caimacami rîdeau ca nişte şcolari, bucuroşi că profesorul glumeşte, fostul colonel făcea tot soiul de glume pe socoteala celor din sală... Lîngă ei, la aceeaşi masă, puţin retras, şedea încurcat puţin, stînjenit că e printre membrii Locotenenţei domneşti, Aristia, în uniformă de maior din Gvardia Naţională... Frusinica îl ridicase de la masa lui, fă- cîndu-i semn că vrea să danseze, şi cînd se sfîrşi dansul, ea îl aduse să-1 prezinte lui Soleiman.

— îmi daţi voie să vă prezint pe profesorul şi prietenul meu cel mai bun, excelenţă... şi schiţă o uşoară plecăciune.

Aristia, foarte intimidat, totuşi salută ofiţereşte, cu o adresă exagerată de actor... Cînd sfîrşi salutul, rămase parcă suspendat.

— Vă felicit, domnule, pentru eleva dumneavoastră şi vă invidiez pentru titlul de prieten pe care vi 1-a dat... Şi-1 pofti cu un semn să stea jos, arătîndu-i un scaun la masă... Prietenii prietenilor noştri, continuă el, sînt şi prietenii noştri, şi o privi lung pe ea, surîzînd cu aceeaşi distincţie... dar nu fără un anume înţeles...

în timpul acesta de la mesele din boschetele grădinii, se ridicau mereu perechi, care veneau şi urcau cele cîteva trepte ale estradei de pe care se executase programul şi pe care acum, dintr-o glumă a fetelor, se dansa... Era tot pe o podea mai mică, adăogită însă, o orchestră europenească cu un clavir, şi o alta, redusă ca număr de elemente, turcească, o surlă, un cimpoi, două dairale.A în lumina lampioanelor multicolore, a ghirlandelor de ouă de struţ şi a faclelor înfipte în pari vopsiţi verde de la intrarea fiecărui boschet, femeile din burghezia românească înlocuiau cu un talent desăvîrşit, fiind în genere şi de o frumuseţe mai proaspătă, pe boieroaicele care refuzaseră, din motive politice, să ia parte la serbare.

Mare iubitor de frumuseţe feminină, Soleiman-paşa ducea din cînd în cînd la ochi binoclul de aur, cu suport în stînga, subţire şi lung ca de lornion.

în îmbulzeala de pe podiumul înălţat, Nicolae Golescu văzu p& Ana Ipătescu dansînd cu locotenentul Deivos şi-i spuse în şoaptă, serioasă acum, musafirului :

— Uitaţi, excelenţă, femeia curajoasă care la 19 iunie a salvat Guvernul provizoriu din mîna unor soldaţi rudimentari *(des malns d'une soldatesque rudimentaire).*

Lui Soleiman îi păsa puţin, probabil, că Ana Ipătescu a salvat Guvernul provizoriu, dar vrea să

cunoască orice femeie frumoasă, cît mai multe femei frumoase... Orchestra cînta acum un vals legănat de Lanner.

— Aş dori, excelenţă, să cunosc şi eu o femeie atît de vitează !

Golescu se pregătea să se scoale s-o invite, dar titlul neaşteptat de excelenţă (pînă acum paşa îi spunea *„mon colonel")* îl făcu să rămîie locului. Era acum o părticică dintr-un fel de suveran. Chemă un locotenent şi-i dădu ordin să se ducă şi să roage pe doamna Ana Ipătescu să poftească la masa de onoare...

— îi spui că excelenţa-sa doreşte să cunoască pe eroina de la 19 iunie, şi îi oferi braţul dumitale, domnule locotenent !

Ana Ipătescu nu vru să vie... Se codea. Motivul era şi că nu vorbea prea bine franţuzeşte...

Atunci Maria Rosetti, care dansa cu Rosenthal, se opri şi se oferi s-o întovărăşească şi ea, spunîndu-i cu un surîs maliţios, privind cu înţeles spre Frusinica :

— Nu te teme, scumpa mea... Rolul Walewskăi[10] a şi fost luat... Şi luă de braţ pe Rosenthal... Hai şi dumneata cu noi...

Soleiman se ridică în picioare cînd văzu că se apropie două femei frumoase şi ieşi în faţa mesei să le salute.

— Foarte încîntat că vă cunosc, doamnă... Un asemenea act îndrăzneţ ca al dumneavoastră vă asigură nemurirea, dar ne dă şi nouă dreptul să cunoaştem şi să admirăm pe eroină.

Ana Ipătescu asculta zăpăcită, mai ales că în - glasul lui Soleiman pîlpîia uşor un soi de detaşare indiferentă. Acesta se întoarse apoi brusc, arătînd pe Maria Rosetti :

—- Este desigur sora dumneavoastră, nu ?

10 **Maria Walewska — contesă poloneză, favorita lui Napoleon Bonaparte.**

Toţi cei de faţă băgară de seamă, acum parcă întîia oară, cît seamănă cele două femei, amîndouă roşcate, Ana Ipătescu ceva mai lungă la faţă.I se lămuri lui Soleiman că Maria Rosetti este soţia fruntaşului revoluţionar Rosetţi, ministru interimar al Afacerilor Interne. Le pofti cu aceeaşi distincţie afabilă să stea jos.

Rosenthal rămăsese în picioare încurcat, trăgîndu-şi uşor mustaţa mică şi mătăsoasă. Eliade băgă de seamă şi-1 prezentă într-o franţuzească accentuată, ca în Elveţia romandă :

— Domnul Rosenthal este artistul care a decorat această grădină astă-seară.

Soleiman se miră cu multă mimică şi apoi felicită pe artist. Golescu întări cu o autoritate amicală :

— Tot domnul Rosenthal a pictat această splendidă Românie, care-şi sfarmă lanţurile cu steagul libertăţii în mînă !

Soleiman admiră şi felicită din nou pe artist.

— Sînteţi un talent înnăscut, domnule, şi privea îndelung cu binoclul de aur un tablou aşezat în spatele podiumului, lîngă orchestră, pe un şevalet înălţat şi împodobit cu ghirlande... Ţara dumneavoastră e bine simbolizată printr-o femeie atît de frumoasă.

— Nu recunoaşteţi modelul, excelenţă ? întrebă graseind în franţuzeşte litera *r*; cum îi era obiceiul, N. Golescu. Privirea lui indica discret pe Maria Rosetti.

Comisarul imperial fu foarte încurcat, şi după ce admiră din nou se porni pe scuze :

— Vai, îmi pare rău... Cum de nu am remarcat dintr-o dată acest lucru... Toată speranţa că voi fi iertat îmi rămîne tot la frumuseţea dumneavoastră, doamnă ![1] Toţi rîseră, silit.

Atunci din cuprinsul grădinii se auziră strigăte care cereau ca Frusinica să cînte din nou. Treptat deveniră stăruitoare. Unii băteau din palme, alţii băteau in mese ; cînd i se explică comisarului imperial despre ce e vorba, acesta se întoarse spre Frusinica şi începu să aplaude şi el, cu barba lui frumos aranjată, înflorită de zîmbet.

Frusinica nu avu ce Face şi se întoarse către Aristia :

— Ce ziceţi, maestre ? Putem refuza ?

Aristia era cufundat în cele mai negre gînduri.* Se vedea cît este de enervat şi din faptul că îşi rupsese unul din nasturii de pe manşetă ai fracului său, care amintea mereu pe actorul de prime roluri... Se întreba îngrozit care va fi sfîrşi- tul acestei nopţi. Va avea puterea să îndure priveliştea femeii acesteia atît de detestată şi atît de adorată, plecînd în zoriizilei la braţul cumnatului imperial ca o pradă voluntară de război... ? Brutalitatea acestei clipe îl îngrozea ca o execuţie apropiată. îşi aducea aminte de chpele ei de gingăşie, de emoţia plină de graţie, cînd arunca masca şi îşi dezvăluia adîncurile ei de fetiţă dornică să fie ocrotită. Aşa va fi în braţele lui Soleiman în zorii zilei... Galateeapropria lui creaţie.

Frusinica pornise înainte pe estradă. Rochia de muselin galbenă, tare ca lămîia, cu talia lungă, strînsă ca pe un piept de statuie şi prelungită pe şolduri în dreapta şi în stînga în unghi ascuţit, pusă jos pe un singur cerc, şi mai mic decît de obicei, îşi juca uşor volanele, de aceeaşi culoare, în ritmul paşilor. Urmînd-o la cîţiva paşi, Aristia o privea înfrigurat atît de aproape şi totuşi niciodată neputînd fi ajunsă.

îşi plimbă mîinile pe pian şi vrînd să-i facă semn că e gata... îi întîlni privirea viorie, surîzătoare, dăruită lui toată cu un soi de neruşinare de parcă n-ar fi fost nimeni în jurul lor.

Trebui să cînte îndelungă vreme... căci nu se mai săturau ascultîndu-i glasul atît de limpede şi uneori înfiorător de plăpînd.

Noaptea de iulie începuse să pălească... Puzderia de stele se vedea dejos din grădină, printre torţe şi lampioane, palidă şi nedefinită. Soleiman îşi spuse că e timpul de plecare potrivit înaltului său rang. Era foarte protocolar din firea lui şi djn pricina asta îşi cîştigase simpatia şi favoarea imperialului său cumnat. Ardea de nerăbdare să fie cît mai repede singur cu această ^ frumuseţe blondă, cum puţine întîlnise în viaţa lui, chiar în capitalele apusene, unde femeile frumoase pot fi^uşor văzute. îl stînjenea şi pe el brutalitatea clipei, dar i se părea de neocolit. Nu avusese nici o clipă prilejul să-i vorbească pe un ton intim, de altfel era şi de felul lui destul de stîngaci, împotriva tuturor aparenţelor, dar simţea că e o femeie ciudată, căreia nu i se putea vorbi de-a dreptul... Pierduse prilejul ieri seară şi nu fusese atît de priceput ca să-i pro- puie să vie să-1 vadă, deşi vedea bine că ea atît aşteaptă. Era ultima seară poate cînd mai erau împreună şi trebuia să profite de această împrejurare, şi cel mai bun lucru şi mai sigur era să se ofere s-o conducă acasă în careta lui... De formă avea să mai invite şi pe unul dintre miniştrii aceştia cu soţia lui, ca să salveze aparenţele.

Abia se întorseseră la masă cei doi, cînd se produse o oarecare mişcare în grădină, deoarece unul

dintre lampioanele de hîrtie colorată, încreţită, luase foc, şi de la el încă vreo două.

Cînd zarva se potoli şi orchestra turcească începuse o melodie monotonă şi senzuală, Soleiman se ridică indicînd că vrea să plece... Membrii Locotenenţei se ridicară şi ei... ca şi toţi cei de faţă. Comisarul imperial se întoarse spre Niţescu, ministrul Contabilităţii statului, pe' care-1 cunoscuse bine în ajun şi care împreună cu soţia sa şi ceilalţi miniştri se apropiaseră ca să salute la plecare.

Dacă vreţi să vă conduc acasă, pe dumneavoastră şi doamna, o vom face cu plăcere...

Niţescu se închină flatat şi atunci Soleiman se întoarse cu un soi de nerăbdare spre Frusinica.

— Bineînţeles, domnişoară, că-mi veţi acorda şi dumneavoastră plăcerea şi onoarea de a descinde în faţa locuinţei dumneavoastră.

Frusinica zîmbi îndelung şi surprinsă parcă şi totuşi extrem de măgulită, şi acest răstimp suspendat îi suspendă şi lui Aristia bătăile inimii. Dar spre uluirea lui, Frusinica făcu o reverenţă accentuată şi cu cel mai candid surîs îşi ceru iertare :

— îngăduiţi-mi, alteţă imperială, să mai rămîn puţin la această petrecere populară, unde am atîţia prieteni. Sper că maestrul Aristia va avea bunătatea să mă conducă acasă... De altfel, cabrioleta mea trebuie să aştepte afară... Avea un aer feciorelnic şi nevinovat care arăta că frumuseţea are în ea totdeauna ceva nevinovat.

Aristia ar fi vrut să-i cadă în genunchi şi să-i sărute vîr- ful pantofilor aurii pentru clipa asta, pentru durerea de care-1 scutea, pentru bucuria pe care i-o dăruia în faţa tuturor care asistaseră o seară întreagă la presupusa lui umilinţă, şi care acum erau stupefiaţi ei înşişi de întorsătura lucrurilor.

Abia plecă Soleiman, condus de toată lumea cu ploconeli pînă la caretă, că Frusinica întorcîndu-se la masă îi ceru lui Aristia să-i toarne şampanie în cupă... Parcă avea chef să petreacă, parcă ar fi vrut să se sărbătorească singură pentru gestul ei, pentru lecţia de demnitate dată atîtora care nu mai simţeau ce se cade şi ce nu se cade. . , , , ' . A dansat apoi nebuneşte, a cîntat din nou pentru un cerc mai restrîns, fiindcă foarte mulţi, împreună cu Locotenenţa, fără N. Golescu, şi cu miniştrii au plecat şi ei după plecarea lui Soleiman. Lampioanele se stinseseră în cea mai mare parte, o parte din ghirlandele care legau mijlocul grădinii de boschete atîrnau de un capăt pe jos. Cerul se vedea tot mai înalt şi mai albicios.

în sfîrşit plecară şi ei, petrecuţi pînă la intrare de prietenii zgomotoşi.

Deivos era ameţit de-a binelea şi se îmbrăţişa cu toată lumea... Ceru voie să sărute pe obraz pe Frusinica şi rămase încremenit cînd, spre uimirea celorlalţi, ea îl luă rîzînd de gît şi—1 sărută pe colţul gurii, dar aşa de repede, încît el nici nu înţelese ce-a fost cu el. Gestul era atît de gratuit, că Aristia rîse şi el.

Cînd Nichifor văzu pe stăpîna-sa ieşind pe poartă trase cabrioleta la intrare. Aristia se întreba nu cumva acum îl va concedia şi pe el ; dar ea se întoarse spre el luîndu-i braţul.

— Ce zici, nu vrei să mergem pe jos ? E o răcoare atît de plăcută... Se întoarse spre vizitiu : Du-te acasă, Nichifore.

Fu un drum de legendă... Zorile de iulie se vestiră mai întîi printr-o ceaţă de necrezut, liliachie, care scădea umbrele copacilor şi le făcea uşoare şi aproape violete. Intens violet păru zidul, alb înainte, al casei paznicilor de la intrarea în grădina cea mare a Filipeştilor. Abia adia o boare răcoroasă, care împrospăta totul. Ziua cea nouă se vestea nepămînteasc ca de pe altă lume.

Aristia avea ochii plini de lacrimi şi totul sta în el suspendat, întins să plesnească de atîta zbucium şi aşteptare.

— Frusinica, sînt un om sfîrşit, n-am izbutit nimic în viaţa asta şi nu merit nimic... Nu merit mai ales să-mi dăruieşti un singur zîmbet al tău şi tu îmi dăruieşti un ceas întreg din viaţa ta, îmi dăruieşti acest drum făcut împreună, numai noi doi singuri pe lume...

Ea se lipi de el şi-i spuse cu un glas tremurat, care avea ceva feciorelnic în el :

— Cuprinde-mi talia cu braţul... E răcoare... Să mergem aşa... N-am văzut niciodată o noapte atît de frumoasă.

Aristia se" trezi parcă din vis, tot în vis... O clipă el crezu că acel liliachiu care făcea ireale cele din jurul său era o amăgire, o schimbare părelnică, o răsfrîngere în afară a fericirii

lui lăuntrice... Acum înţelese că e aievea... Ceaţa se limpezise tot mai liliachiu.

— Am mai văzut de atîtea ori ivirea zorilor, dar culoarea asta, liliachie peste tot, mă zăpăceşte parcă...

— Acum a început să fie un liliachiu mai roz, nu ţi se pare ? îi spuse ea fără să-l privească... Uită-te la vîrfurile plopilor...

începuseră să coboare spre oraş pe Podul Mogoşoaiei şi tocmai treceau acum pe lîngă grădina cea mare a Slătinenilor, străjuită la uliţă de un rînd de plopi tineri, dar înalţi, care-şi fremătau frunza într-o lumină violetă mai vie, dar nu încă reflectînd întîiile raze ale soarelui, tot nevăzut. Cerul era înalt, de un albastru-sidefiu, presărat cu norişori mici şi încreţiţi, ca o lînă liliachie şi ea de miel nepămîntesc.

— Asta este ca să nu mai uit niciodată drumul acesta pînă în clipa în care voi închide ochii™ îngînă palicarul ca pentru el.

Frusinica era tulburată că prezenţa ei poate dărui atîta fericire... îşi simţea glasul plăpînd tot mai nesigur.

— Nu m-ai înţeles totdeauna şi ai fost rău uneori cu mine...

— Să nu mai vorbim despre trecut, psihi-mu... Nimic din tot ceea ce a fost în trecut nu se poate înălţa pînă la noaptea de acum, pînă la această clipă... Este destul pentru o viaţă de om !

Clipă cu clipă lumina devenea mai vie, liliachiul rămînea în umbră, aerul devenea tot mai transparent; acoperişurile caselor prinseseră să lucească subt raze roşcat-arămiu... în slavă, norii uşurei şi încreţiţi, cu spaţiile regulate de un albastru tare printre ei, deveniseră acum trandafirii. Era totul de o gingăşie fără seamăn, cerul înalt părea o pajişte de crini rozi-albi şi trandafiri ; lumea se arata părelnică şi totodată viu aievea. Aristia simţea că totul era fără greutate, cum el însuşi nu-şi mai simţea trupul, că aceste case, cunoscute lui altădată atît de bine, erau în aceşti zori trandafirii numai privelişte... Paşii lui şi ai Frusinicăi se potriveau atît de bine, încît cu toate că îi simţea sinul inimii în palma lui întoarsă ca un căuş sfios, parcă pluteau.

— N-aş fi crezut niciodată, Frisinico, după cîte au fost, că va mai fi cu putinţă un asemenea drum împreună...

Ea nu-i răspunse decît lipindu-se tot mai mult de el... Simţea nepămîntească seva trupului ei tînăr, dar nu era în el nici
0 altă dorinţă.

Cînd trecură de biserica Sfîntul Nicolae, se ivi la stînga, printre trunchiurile negre ale frasinilor, globul ca un fruct imens fără coajă, vas rotund, roşu ca de jăratic, al soarelui. Liliachiul se topise, trandafiriul era acum de o

strălucire cînd albă, cînd roşcată, care se rasfrîngea de pretutindeni... în faţa porţii care era şi acum tot într-o rînă se opriră... începutul acesta de curte lung şi îngust ca un gît de sticlă căpătase cu anii o podoabă... Din grădinile vecine crescuseră tufe de liliac, din an în an mai mari, care acum întindeau ramuri peste gard.

Frusinica se opri... Acum îşi deteră seama că au făcut drumul fără să vorbească propriu-zis, cînd erau atîtea de lămurit. Cîteva clipe pe drum, lui Aristia îi fluturase gîndul că s-ar putea ca ea să-1 pofteaască înăuntru, dar era un gînd fabulos, dincolo de nădejdile lui de acum. Ce va putea să fie într-un viitor îndepărtat se va vedea, el nu avea să strice grăuntele de fericire de acum prin vreo stăruinţă nepotrivită... Cînd ea îi întinse mîna albă şi plinuţă, atît de curată, el i-o sărută cu un respect plin de loialitate. Atunci ea se agăţă de gîtul lui şi-şi lipi gura caldă, molatică, de buzele lui. Era în dăruirea acestei guri o artă independentă de amănunt, un scop în sine, care făcea ca sărutul ei să nu poată fi uitat niciodată... Ştia să respire astfel ca buzele să nu-i fie crispate, şi cînd săruta,
1 se simţea gîndul dăinuind în buzele moi, uşor umede. îi fu recunoscătoare că nu i-a cerut mai mult decît putea ea da.

La Constantcnopoi

Peste două zile, la sfîrşitul unei serbări date în sala teatrului, cîţiva membri ai ministerului[11] se traseră într-un colţ, într-o discuţie îndîrjită... Fu chemat şi N. Golescu în acest colţ al* sălii. De vreme ce nu se poate face revoluţie trecînd peste turci, **e** neapărat nevoie să meargă o delegaţie la Constantinopoi — asta e părerea lui Soleiman, care şi el a făcut ce a
făcut de nevoie — care să explice Porţii nevoia reformelor revoluţionare. Pentru că Bălcescu cunoştea, ca istoric, şi latura juridică a tratatelor încheiate cu otomanii, fu stăruitor rugat să primească să fie trimis în această delegaţie. Mai era o chestie gravă... Averile mînăstirilor nu puteau fi uşor expropriate, cum cereau nevoile clăcaşilor, din pricina Patriarhiei. Bălcescu era, ziceau ei, cel mai nimerit să fie în fruntea delegaţiei... Pînă în cele din urmă, el însuşi îşi spuse că trebuie încercată şi această cale, şi primi... Cum la început Eliade nici nu vrea să audă de această plecare, Tell, luîndu-1 deoparte, îi atrase luarea-aminte că în modul acesta Bălcescu va lipsi cel puţin două-trei luni din ţară şi ar scăpa deci de el tocmai în timpul cînd ar fi să fie publicată legea electorală şi să aibă loc şedinţele Comisiei pentru proprietate. Dintr-o dată Eliade pricepu ce folos poate trage din această întîmplare a focosului patriot şi iscăli numirea delegaţiei.

11 **E vorba de Locotenenţa domnească (Căimăcămia) şi miniştrii interimari.**

Pe cînd, în trăsuri, se apropiau de Giurgiu, se întîlnirã cu alaiul lui Soleiman, care pornise spre Bucureşti, invitat de noua Locotenenţă... Trăsurile lor traseră peste cîmp şi aşteptau să treacă escorta... Soleiman îi văzu şi, aflînd cine sînt, trimise un aghiotant să-i poftească la trăsura lui.

— Cumnatul sultanului a oprit trăsura pentru noi, se minună, înfiorat de mîndrie, marele n.egustor Vasiliadi, şi nu mai ştia cum să se dichisească în grabă.

Intr-o franţuzească uşor graseiată, Soleiman, foarte elegant în ţinuta de general, albastră, cu găietane şi ledunci de a.ur, îi felicită că au fost aleşi pentru această importantă misiune, le spuse să nu uite că ţara întreagă aşteaptă de la ei veşti bune şi dădu ordin unui paşă din suita lui să întovărăşească delegaţia la Constantinopol.

La Bucureşti, Soleiman avea să fie primit triumfal de populaţia bucureşteană, păcălită de cei trei caimacami.

De la Giurgiu, unde ajunse din nou obosit, înfrigurat, aşteptînd să se îmbarce, Bălcescu căută în jurul său, dar nu găsi nici un sprijin şi, închis seara la Administraţia judeţeană, scrise, la 5 august, o scrisoare lui Arăpilă, în care povesteşte cu dezgust purtarea colegilor din guvern în faţa lui Soleiman.

„Eliade s-a speriat aşa de mult de turci, încît a mers pînă să roage pe secretarul lui Soleiman-paşa, ce venise la Bucu-
reşti, ca să^şi facă pomană să nu-1 lege şi să nu-1 trimiţă la Constantinopol, că are copii sărmani...

...Aci au început intrigile. Roset şi I. Brătianu s-au făcut tribuni şi aranghează mereu publicul în Cîmpul libertăţii, făcînd feluri de necuviinţe. Este de trebuinţă ca să fii aci pentru Adunarea Constituantă. N-aş vrea să lipseşti tocmai cînd va fi a se alege domnul..."

Dar Arăpilă, care abia ajunsese la Paris, nu se putu înapoia aşa curind.

După o lungă şi obositoare călătorie, delegaţia care cuprindea, în afară de Bălcescu, şi pe Ştefan Kretzulescu, Ştefan Golescu, Dumitru Brătianu (Gr. Grădişteanu[12]), negustorul Vasiliade şi Melic ca

12 **Din delegaţie făcea parte şi Gr. Grădişteanu, fapt menţionat de altfel şi de autor.**

Robert Fulton **(1765—1815) — inginer englez care, - aplicînd forţa aburilor, construieşte în 1803 primul vapor *(steam-boat).***

Scyla şi Carybda **— loc extrem de primejdios în strîmtoarea Mes- sineh, unde se află o prăpastie cu vîrtejuri uriaşe de ape (Carybda) şi o stîncă periculoasă (Scyla). De aci a rămas zicala: „A fi între Scyla şi Carybda", adică a te afla între două primejdii deopotrivă de grele.**

dragoman, ajunse la Brăila. Ispravnicul Dimitrie Golescu le-a obţinut două cabine pe piroscaful „Maria Dorothea" al „Lloyd"-ului austriac, vasul cel mai important care făcea legătura între Dunăre şi Constantinopol. Pînă la Varna, călătoria a fost apoi foarte liniştită... Stăteau ore întregi pe punte, minunîndu-se de puterea acestui vas cu aburi, care e drept că-i zguduia ca o moară, dar totul era să te obicinuieşti. Pe urmă, dîra de spumă albă ca zăpada, pe care o lăsau cele două roţi laterale în urmă, aducea un soi de viaţă în calmul cu care marea îşi fremăta suprafaţa, cu valurile lu- necînd unele peste altele. Mergeau destul de aproape de mal, şi pescăruşii se ţineau de vas, aruncîndu-se cu ciocul în apă, după pîinea pe care le-o arunca Grigore Grădişteanu, la întrecere cu Melic, dragomanul comisiei.

Bălcescu sta ore întregi nemişcat într-un scaun lung cu o pernă sub căpătîi... Chiar huruiala vasului îl calma. Niciodată nu s-a odihnit atît de bine... Seara, împreună cu. alţi călători, îndeosebi o femeie tînără, într-o rochie largă, verzuie, încheiată sub sîn, cu capelină, în jurul căreia sînt în fiece clipă doi-trei călători romantici, aşteaptă răsăritul lunii, care se vesteşte la orizont printr-o ceaţă viorie din ce în ce mai împurpurată şi apoi dintr-o dată apare, ca împins scurt de jos, globul uriaş ca de sticlă moale, roşie. îşi tremură puţin conturul, acum parcă de rubin lichid, dar în scurtă vreme capătă tărie şi o strălucire galbenă obicinuită... Dîra de lumină de pe valuri, de lîngă piroscaf, la orizont e sticloasă şi întreruptă, ca o potecă pe valuri. Orizontul devine, în jurul celor de la proră, un cerc negru, noaptea e tot întunecată, deşi luna e plină, iar cerul e umed şi spuzit de stele care ard vii, ca de argint. E august, luna Perseidelor, şi necontenit cîte o stea, cîte două... lasă dîra în văzduh, ca să cadă întins în gol, ca nişte păsări rănite.

După ce au părăsit Varna, cam după-masă, marea s-a învineţit dintr-o dată şi, pe întinderea ei, parcă s-au rupt bancuri de zăpadă. Călătorii au început să priveascâ îngrijoraţi, dar românii adunaţi pe punte discutau despre greutăţile care-i aşteaptă la Constantinopol, despre cea mai bună cale de înţelegere cu Poarta... Pe urmă, pe nevrute, au ajuns să discute despre furtuna care se apropie, căci orizontul s-a făcut dintr-o dată întins şi greu ca de oţel. Pescăruşii zboară nebuneşte în toate părţile. Piroscaful a început să se ridice cu botul în sus prea mult şi să cadă în gol. Vasiliade şi Grădişteanu se arată îngroziţi, Dumitru Brătianu e de părere însă că nu trebuie să le fie frică, deoarece un vapor cu aburi nu poate să fie răsturnat de furtună...

***Cornul-de-Aur* — golf în strîmtoarea Bosforului, care desparte populaţia europeană de cea turcească, din Constantinopol.**

— înţelegi ? Puterea mării luptă acum cu focul... nu cu nişte biete pînze.

Ştefan Golescu este însă cu totul de altă părere... Corăbiile mari, cu pînze, rezistă mult mai bine în furtună, şi chiar în bătăliile de pe mare.

Discuţia acum s-a lărgit, ia parte la ea şi Bălcescu, care crede că viitorul nu poate fi decît al aburului... '

Tocmai în viitoarele bătălii navale se va simţi mai mult superioritatea vaselor cu aburi.

— Ştefan Golescu nici nu vrea să audă.Au trecut peste treizeci de ani de la întîiul vapor al lui Fulton [1], de la călătoria dintre New York şi Albany [2], şi nici un stat n-a construit vase mari cu aburi... Toate bastimentele de luptă sînt tot cu pînze... căci nu au dezavantajele vaselor cu aburi... încărcătura de cărbuni ocupă prea mult loc... Prea adeseori coşul, cum şi roţile care calcă apa sînt foarte uşor rupte de furtună... şi mai ales de bombele duşmane. Exploziile sînt foarte dese şi foarte periculoase. Din cauza asta multe vase de linie au fost întregite şi cu catarge cu pînze.

Cei de faţă trebuiră să constate mai tîrziu că, în multe privinţe, Ştefan Golescu avea dreptate. Cît era el de piroscaf, fu toată noaptea jucat de valuri ca o coajă de nucă... Trîmbe de apă spălau cu furie puntea, de pe care toată lumea fugise dedesubt, unde sălile şi cabinele erau un adevărat spital. Prin- tr-o sforţare de voinţă crincenă, Bălcescu nu suferi de rău de mare, ba îşi impuse să stea alături de căpitan şi de pilot la prora care, cu o istovitoare regularitate, se înălţa viu spre cer şi se prăbuşea brusc, în valuri, ca o casă năruită de cutremur, într-un joc sălbatic...

Nu găsiră liman decît cînd, în zorii zilei,, printre stîncile ştiute, Scyla şi Caribda[1],. asemănătoare unor ciuperci mari, verzui, de piatră, vasul pătrunse în Bosfor... Acum totul era schimbat... Merg dintr-o dată liniştiţi pe apele unui fluviu larg, cu şuvoaie repezi printre două maluri înalte, cînd împădurite, mai ales cele din partea Anatoliei[2] asiatice, cînd cu tăpşane verzi. Acum întîlnesc necontenit mari corăbii, cu catarge multiple, cu vintrele numeroase, încărcate de mărfuri şi de lume, împodobite de steaguri multicolore.

6
81

Privesc ca vrăjiţi mulţimea de case şi palate, forfoteala de caice pe apă, paralele, cu tot soiul de vehicule, pe drumul european de pe marginea apei. Cetatea, cam ruinată, dar încă uriaşă în tăria ei de piatră, cu multe tăbii ale lui Mohamed al II-lea, cunoscută din cărţi lui Bălcescu, este căutată de el cu grijă pe dreapta şi recunoscută după cele trei turnuri mari, dominatoare. Piroscaful a mai mers de-a lungul Bosforului vreo trei ore şi s-a oprit la un chei din Galata, mahalaua portului la care pot acosta, libere, după pacea de la Adriano-

pole, vasele de comerţ ale tuturor popoarelor. Sînt aproape de răspîntia uriaşă de ape care împarte Constantinopolul în feluritele lui mahalale... Priveliştea spre Cornul-de-Aur [1] este ca de basm... Ştie că mulţi considerau, la Paris şi în Italia, Constantinopolul drept cel mai frumos oraş din lume... E atîta bogăţie de culori, în lumina vie, şi atîta încălecare de grădini şi terase, de palate... atît de multe sînt cupolele argintii, turtite ale moscheielor şi turlele albe şi ascuţite ca nişte săgeţi cu inele ale minaretelor, încît călătorii sînt vrăjiţi.

—- Auzisem, frate Bălcescule, că frumuseţea Istambulului e fără pereche, dar n-aş fi crezut că e aşa cum e.

— Trebuie să vedem ce a dedesubt, frate Ştefane. Şi nuferii pe mlaştini sînt frumoşi... Aci totul e putred subt fastul de basm oriental.

Cînd fu să pornească în Pera [13], unde voiau ei să-şi caute locuinţă, delegatul lui Soleiman, care-i însoţea în mod prietenesc, zicea el, îi pofti să renunţe să mai caute locuinţă şi să meargă să doarmă la el. Avu timp să scrie un bileţel lui Ion Ghica, şi avu şi prin cine să i-l trimită.

(Constantinopol 1848 10/12 august) 11 ceasuri

„Iubite Ghica,

Sosirăm aci, acum. Nu putem trage la otelul unde eşti, căci paşa care ne-a însoţit ne-a poftit a merge la dînsul pînă mîine, cînd ni se va da o locuinţă. Adresul nostru este : **Bance Capusu Hasserţilarin Başinda Raib Effendi.** ***Sîntem în oraşul turcesc. Caută dar să ne vezi astăzi.***

Salutare şi frăţie **• N. Bălcescu"**

După ce-i scosese din mîinile „delegatului" care-i dusese la Istambul şi-i adusese apoi la hotelul Musuri în Pera, la care trăgea el cînd venea la Constantinopol, Ghica le arătă care era situaţia la Ţarigrad. Poarta nu numai că nu înţelegea să facă vreo concesie, peste cele pe care le făcuse Solei- man-paşa, dar cît era acesta de cumnat al sultanului Abdul Medgidurma să fie scos de la comisariatul armatei trimise în Ţara Românească şi înlocuit cu alt fost ambasadot, cu Fuad-paşa... Hotărîră ca Ion Ghica să mai facă o nouă încercare, de data asta pe lîngă corpul diplomatic.

— De la turci nu mai putem aştepta nimic, constată Bălcescu. Sînt un stat în descompunere şi conducătorii lui n-au simţul istoric, nu cunosc interesul poporului lor, ca la Dunăre să fie cît mai curînd "un stat liber şi neutru, nu o provincie nesigură, izvor de conflicte

13 ***Pera*** **— cartier din Constantinopol, locuit de europeni.**

Abdul Medgid **— sultan al turcilor, care a domnit între anii 1839— 1861 şi care a exilat la Brussa şi Constantinopol pe revoluţionarii români din 1848.**

şi războaie, în care ei, turcii, sînt regulat tîrîţi din douăzeci în douăzeci de ani şi de fiecare dată ies mai slabi, mai împuţinaţi, istoviţi de campanii grele...

Peste două zile se lămuri că sprijin nu pot aştepta de la nimeni, căci Franţa, de la care aşteptau atîta, îi sfătuia, prin ambasadorul ei, să nu iasă din cuvîntul turcilor.

Bălcescu se hotărî să plece acasă cu cel dintîi. vas, dar trebui să aştepte încă aproape zece zile, pe care le folosi cum i se păru mai potrivit, ca să se documenteze pentru lucrările sale istorice.

Ceilalţi, după ce obţinură prin Ghica îngăduinţa să viziteze tot ceea ce era îngăduit necredincioşilor să viziteze, nu mai pridideau, alergînd de la o moscheie la alta, vrăjiţi mereu de măreţia lor de piatră nudă, cupole şi minarete repezite în văzduh, ca nişte fuste uriaşe, stăpînind priveliştea cu pridvoarele lor înguste, rotunde... Sfînta Sofia[2], ascunsă între platani, [era] dominată, cu toată măreţia ei, de moscheia Albastră a lui Ahmed, pentru care şi hipodromul bizantin, devenit At- Meidan, era acum prea mic. îi minuna, tot acolo, şi coloana serpentină, alcătuită din trupurile a trei şerpi turnate dintr-o dată, menită să comemoreze, în templul de la Delphi [3], victoria asupra perşilor. Un patriarh al Bizanţului, unde fusese adusă, socotind că neasemănata minune a celor trei capete
de şarpe înfrăţite înseamnă o ispravă a diavolului, a pus să fie sfărîmate, cu ciocanele, două din ele. Cea care a rămas, să tot aibă cincisprezece coţi, creşte dintr-un puţ de marmură şi are întreagă strălucirea aurului... Tot împreună, de data asta conduşi de Bălcescu, au vizitat şi faimoasa subterană a lui Constantin [14], cu intrarea greu de găsit prin curţile încîlcite ale mahalalei, cu uliţe atît de înguste, încît casele de lemn, strîmbe, îşi vîră parcă sacnacsiile unele într-altele. Căci aci, aproape toate casele au sacnacsii, cu geamlîcul cît pereţii, fiindcă nu au a se teme de iarnă. Cînd au văzut, după ce au coborît sub pămînt, grota aceea cu sute de coloane de marmură, înalte de mai bine de cincisprezece coţi printre care ei pluteau acum într-o barcă, la lumina unei torţe aprinse de călăuză, şi cînd îşi dădură seama că ăsta era izvorul de apă subteran al Bizanţului, ei simţiră că omul poate transforma natura şi birui timpul.

Tot Bălcescu i-a dus să vadă, în jos de Eyub, locul unde a răzbit întîi, prin uriaşele ziduri ale Bizanţului, Mohamed al ll-lea[15], cuceritorul... Zidurile sînt în bună

14 ***Constantin Flavius Valerius Aurelius Claudius* — supranumit cel *Mare* (274—337) — împărat roman care a fondat oraşul Constantinopol şi a clădit biserica Sfînta Sofia.**

15 ***Mahomed al II-lea* — supranumit *Cuceritorul* (1430—1481) — sultaS al turcilor, care la 29 mai 1453 a cucerit**

parte şi acum în picioare, groase şi înalte ca nişte cetăţi, pe o lungime de un sfert de poştă pînă la Marea de Marmara. Le-au putut întoarce, aducînd pe uscat, corăbii pe tălpoaie unse cu seu. Trei zile şi trei nopţi a ţinut măcelul. Iată moscheia clădită, iată în curtea ei şi platanul uriaş cu ramurile aproape tîrîn- du-se pe pămînt, întărite cu piatră, bătrîn de patru sute de ani, sădit de cuceritor.

în toate drumurile acestea pe care le făceau de la o mahala la alta peste Cornul[1]de-Aur, ei rămîneau uimiţi cîte un ceas întreg la un capăt al podului de la Karachioi, lîngă moscheia Valide, dinaintea unei cafenele, trăgind ciubucuri şi sorbind cafele. Se dusese de veacuri vestea că nicăieri în lume nu este un asemenea furnicar de oameni ca în acest loc din Ţarigrad, că sute de mii de oameni forfoteau de la un capăt la altul, din toate neamurile Asiei, Africii şi Europei, în cele mai ne- închipuite feluri de îmbrăcăminte, după care alergau zeci de isnafi ai podului, luînd taxa cuvenită...

Ştefan Golescu îi lămuri lui Vasiliade, care se prefăcea mai zăpăcit decît era, fiindcă el de dimineaţă, singur, rătăcise printre marile prăvălii şi prin bazarul de care vorbeau toţi călătorii, cumpărînd nişte marfă scumpă, pentru prăvălia sa din Lipscani.

— Ce vrei, frate ? Aci se întîlneşte Asia şi Europa. Stai aci cu o cafea dinainte şi vezi dincolo Scutarii, Asia, adică Bagdadul, şi Persia, şi India, şi China.

— E adevărat că împărăţia turcească stăpîneşte şi Africa, boierule ? întrebă iar negustorul care nu putea să-şi biruie deprinderile ancestrale.

— Nu toată lumea, numai jumătatea de sus... Dar acum le-au luat franţujii parte din Sahara şi Algerul... Dar mai au... au mult... Tunisul, Eghipetul eu tot Nilul pînă în Etiopia, şi dincolo, peste mare, Arabia, j>înă în Persia... başca tot ce au în Europa de la Adriatica şi pînă la Nistru, de vreme ce ne pedepseşte Dumnezeu să fim încă îngenuncheaţi de ei.

Prin Ghica obţinu Bălcescu o îngăduinţă specială ca să poată pătrunde la Seraskierat, ca să vadă nişte vechi documente care-i trebuiau lui pentru cartea pe care o pregătea despre Mihai Viteazul... Ghica ştia binişor turceşte şi astfel putu să-şi facă vreo cîteva fişe bune... Foarte prietenos se arătă acel ulema despre care Ghica spunea că este un învăţat vestit al Islamului... îi dădu o seamă de izvoare bune de folosit... împreună, urcară şi în turnul cel mare al Seraskie- ratului, la peste o sută cincizeci de paşi înălţime, din cerdacul de sus al căruia, la

Constantinopolul.

Edi-Kule (Şapte turnuri) **— închisoare din Constantinopol, unde erau de obicei întemniţaţi domnitorii mazilіţi şi boierii români.**

ora aceea a prînzului, văzură scăldate într-o lumină tare, cretoasă, aurie, de basm oriental, cum nu se poate întîlni decît în sud, trei braţe albastre de mare : Marea de Marmara, Bosforul şi Cornul-de-Aur, coline şi culmi, pînă spre Balcani şi spre Munţii Olimpului, ca şi un mare număr de oraşe, dintre care patru ale Ţarigradului, în-grămădite, peste braţe de mare, la picioarele lor, înţesate de case şi moscheie, ca nişte-stupi... E ceva ireal în scînteierea soarelui peste cupole de moscheie, peste ape, peste palatele
aşezate pe terase cu chiparoşi, drepţi ca plopii şi negri ca noaptea.

— Iancule, de şase sute de ani jefuiesc turcii trei continente, cărînd pe mare şi pe uscat bogăţii fără seamăn, peste bogăţiile vechi de o mie de ani ale Bizanţului, cucerit şi el. Cît au cărat şi cară de aci şi din ţărişoarele noastre... îţi dai seama de [ce] sînt bogaţi...

— Da... Constantinopolul este socotit de mulţi cel mai frumos oraş din lume, jumătate în Asia şi jumătate în Europa, şi nici Africa nu e departe.

— Iancule, de patru sute de ani soarta poporului nostru a fost în mîna celor de aici... Şi din păcate este şi azi... De aci au venit porunci de moarte şi de pustiire, aci s-au cărat bogăţiile ţării noastre şi tot rodul muncii poporului nostru... De sute de ani vin aci corăbii încărcate de la Brăila şi Galaţi... De două sute de ani voivozii principatelor pîndesc cu spaimă orice zvon dinspre aceste locuri, ca să ştie dacă mai au timp şi dacă au putinţă să fugă. Căutau să fie la curent cu nunţile, cu bolile, cu naşterile şi decesurile, cu necazurile ori bucuriile paşalelor şi ale vizirilor, că de astea depindea soarta lor şi a copiilor lor... De cîte ori a pornit de aci Imbrohorul cu peticul negru, care, aruncat pe umerii voievodului, aduceau uneori moartea în cîteva clipe, sau agonia cu lanţuri de picioare, la Edi-Kule \ ori în alte temniţe turceşti.

Coborau de-a lungul zidurilor înalte, ca de arsenal, ale „Sublimei Porţi"... Din cînd în cînd, cîte o intrare păzită cu ostaşi mulţi, şi cîte-o fîntînă mare, crescută din acest zid nes- fîrşit de lung, care coboară şi ocoleşte cu uliţa. Ion Ghica se opri într-un loc, de unde, la cîţiva paşi, jos, se vedeau apele Bosforului şi gura largă a Cornului-de-Aur.

— Să-ţi arăt ceva. Vezi tăpşanul acela mic... cu două maghernițe pe el... acolo sub rîpă... în marginea apei ?

— Aici, înspre capătul de aci al podului Karakioi ?

— Da, acolo jos... în ziua de Sfînta Maria — ziua doamnei Marica — 1714, şi în ziua în care împlinea el însuşi, voievodul, şaizeci de ani, au fost decapitaţi acolo

Brîncovenii. I s-a tăiat întîi capul Văcărescului, ginerele, apoi celor patru fii, şi la urmă lui Constantin Brincoveanu însuşi, al cărui cap s-a desprins foarte greu de trup... Sultanul privea de aci, de sus, de pe pridvorul kioşcului Albastru — ăsta pe care-1 vezi în dreapta — ca la un spectacol de teatru... Nu s-a retras decît la sfîrşit, cînd trupurile au fost aruncate în mare şi capetele luate în suliţă şi purtate pe străzi...

Azi e din nou Sfînta Maria şi sînt de atunci o sută treizeci de ani. Pe o vreme ca asta au purtat ienicerii, cîntînd, prin Istambul, capetele celor tăiaţi. Spre seară, doamna Marica a cumpărat de la nişte pescari trupul fără cap al voievodului şi 1-a îngropat pe furiş, nu se ştie unde.

Ultimele trei zile Bălcescu le-a petrecut mai mult în Fanar [1]... Pornea de la podul Karakioi, într-un' caic, acoperit cu un baldachin mic şi aşternut cu covoare şi perne şi ifrca în sus, în lumina limpede şi vie, pe golful Cornului-de-Aur, printre sute şi mii de caice, printre nenumăratele corăbii şi mahoane ancorate pe dreapta, de zeci şi zeci de ani în părăsire, cele mai multe putrede, în faţa Arsenalului.

Se oprea în dreptul unei ulite pe care nu puteau urca decît oamenii pe jos şi catîrii, podită cu lespezi de piatră sfărîmate, printre care creştea iarba... Case paralelipipedice de lemn, căci de teama cutremurelor atît de numeroase oamenii preferau să ardă de vii, urcau, unele deasupra altora, coasta. Sus era nu numai Patriarhia, ci prin preajmă şi Vlah-Seraiul, adică reşedinţa capuchehaiei, trimisului, delegatului Ţării Româneşti pe lîngă Poartă... Nu ca să stea de vorbă cu vestitul Aristarchi vine Bălcescu, ci fiindcă în acest Fanar sînt încă neştiute nenumărate documente în greceşte, care privesc istoria ţării... îşi umple în fiece zi tolba lui de vînător al trecutului cu cărţi, cu litografii, cu copii de pe manuscrise

.în ajunul plecării... au chibzuit îndelung, el cu Ghica, despre viitorul revoluţiei. Fuad tocmai plecase cu o zi înainte spre Rusciuc, deşi pregătirea diplomatică — aflase Ghica — nu era completă.

— Ceea ce este sigur, frate, este că trupele lui Omer-paşa vor intra în principate şi pe drumul cel mai scurt vor ocupa Bucureştii...

în scurtă vreme aflară, tot prin legăturile lui"Ghica, vestea tea deocamdată Soleiman-paşa va fi dezavuat de Poartă fiindcă a fost prea moale, asta fiind prima etapă, apoi va fi înlocuit cu Fuad Effendi, cunoscut ca mai .energic;..

Ar fi vrut să plece fără întîrziere spre ţară, dar primul yas nu pleca decît în ziua de 4 septembrie, stil nou... Are încă cinci zile libere înaintea sa... Acum ştie că soarta poporului român e în cumpănă. Se închide cu Ghica ore întregi în biroul acestuia, de la Terapia... discutînd situaţia, întrebîndu-se ce e de făcut.

într-o seară sînt iarăşi într-un birt imens cu grădină, cum sînt atîtea pe malul Bosforului, cu dansuri de „cadîne" şi măscărici. Printre arborii de care atîrnă lămpi enorme de hîrtie colorată, apa sclipeşte încărcată de catarge, reflectînd lumina torţelor.

Turcii jumătate occidentalizaţi beau cafele alături de membri ai corpului diplomatic, care gustă vinuri meridionale şi farmecul oriental; pe un soi de podea ridicată şi împodobită cu ghirlande, grecoaice aproape goale, cu voaluri, dar cu faţa ascunsă de cearşaf, dau o idee despre viaţa în harem, jucînd danţul pîntecului. Mai greu de suportat era jocul obscen al bărbaţilor, care se dedau la glume pornografice între ei.

— Cum este cu putinţă asta, Iancule, într-un oraş care este capitala unui imperiu ?...-Sînt putrezi pînă în măduva oaselor...

— Dar încă stăpînese o bună parte din Europa, Asia Mică pînă în Golful Persic, Arabia, Egiptul şi Africa de Nord.

— Au stăpînit şi mai mult... A tremurat lumea de groaza lor... Au ajuns de două ori pînă la Viena, au stăpînit Ungaria aproape două sute de ani, Podolia, Crimeia, Cubanul, Cau- cazul. Au fost şi pe coasta Atlanticului.

— Da, a tremurat Europa de groaza unui Murad al IV-lea Baiazid [2], Mahomed al II-lea, Selim [3], Soliman Magnificul *.

— A tremurat Europa, dar pînă la urmă a scăpat. A scăpat datorită în bună parte acestor state mici, pe care le ţine sub călcîiul ei azi, Ungaria, Serbia, Ţările Româneşti, care au stînjenit şi au scăzut din tăria de început a loviturilor lor. Dar se va sfîrşi cu ei. Sînt putrezi.

De o sută de ani rușii le macină puterea și pînă la urmă vor sfărîma împărăția turcească... Ce facem noi ?

Luna scînteiază pe apele Bosforului, și grădina, împodobită cu lampioane venețiene, e plină parcă de luni roșii de basm. Sînt copleșiți de gîndul patriei lor. Spiritul „Frăției", din cele mai bune ceasuri ale înființării ei, din 1843, este din nou prezent și amîndurora le pare rău că nu e și Arăpilă de față.

Muzica turcească, cînd tărăgănată, cînd zgomotoasă, îngăduie convorbiri tainice, fără grijă de vecini... Ghica întreabă dacă se pot bizui pe Gh. Magheru.

— Da, însă dacă Fuad sosește la București la începutul lui septembrie, armata lui Magheru nu va fi gata și va fi surprinsă.

— Atunci... ? Și privirea vie a șobolanului inteligent și vioi a devenit sfredelitoare.

Privirea lui Bălcescu întîrzie însă melancolic spre navele ancorate... spre coasta asiatică, bogată în lumini, cu casele ei de lemn, înalte și etajate.

— Atunci ? Atunci nu e posibilă decît trecerea armatei lui Magheru în Ardeal... și legătura cu românii ardeleni, care trebuie împăcați neapărat cu ungurii.

— Deci, părăsirea Bucureștilor ?

Bălcescu tresare.

— Astăzi, acest lucru nu mai e cu putință pentru guvern. Noi trebuie să rămînem în capitală, orice s-ar întîmpla... Greșeala de la 29 iunie nu trebuie să se mai repete... Am văzut atunci cît de mult au fost îndurerate masele poporului de „fuga"' noastră... Cu cîtă bucurie și îngăduință ne-a primit la întoarcere poporul bucureștean care restabilise singur ordinea revoluționară... Aș muri de mînie dacă aș fi nevoit să părăsesc pentru a doua oară București... Orice se va întîmpla, eu voi rămîne...

Ajunși acasă, ei așternură pe hîrtie o înțelegere precisă în sensul discuției... Magheru va trece cu armata lui în Ardeal, unde va împăca pe români cu ungurii și vor lupta împreună împotriva armatelor imperiale, oricare ar fi ele.

Comisia proprietății

Venit cu vreo două zile mai devreme în București, Toma caută să se întîlnească cu ceilalți delegați țărani chiar înainte de deschiderea ședințelor, care avea să aibă loc la 9 august. Nu fu greu să le dea de urmă, fiindcă Damian îl duse cu el la un club revoluționar, unde multă lume asculta, urcată pe fereastră, căci era iar cald și zăpușeală... Axente Sever, care era sufletul acestui club, luase hotărîrea să găzduiască pe toți delegații săteni la Hanul Golescului de pe partea dreaptă a Dîmboviței, pe lîngă spitalul clădit de Safta Brîncoveanului, și pe măsură ce ei sosiră în timpul nopții ori dimineața, fură îndrumați

într-acolo... Nu fuseseră aleşi dintre cei mai înstăriţi, ci din cei mai îndîrjiţi şi nevoiaşi, iar guvernul socoti că este dator să se îngrijească de hrana şi găzduirea lor, dîndu-le şi de cheltuială zilnic trei sfănţihi... Dar, ajutaţi de clubul revoluţionar, ei putură să se descurce fără acest ajutor, pe care-l priveau cu bănuială.

Dezbaterile au fost, aşa cum mărturisesc procesele verbale ale celor nouă şedinţe, foarte îndîrjite, şi pentru întîia dată în istoria românească, într-o adunare constituită, boierii fură siliţi să primească în obraji dezgustul şi palmele clăcaşilor, pe care îi chinuiau şi-i jefuiau de veacuri. Şedinţele erau publice, dar sala fiind mică, nu putea încăpea prea multă lume. Clubul îngriji ca măcar această puţină asistenţă să fie compusă din muncitori, prieteni ai clăcaşilor. Boierii sperau să saboteze şedinţele mai întîi lipsind cu rîndul, dar foarte energic vicepreşedintele, agronomul Ion Ionescu, îi sili pe cei mai mulţi să participe la şedinţe. Cele mai multe din aceste şedinţe fură de altfel prezidate de el, căci boierul Racoviţă lipsea. Ultima şedinţă fu cea mai dramatică dintre ele... şi cea mai aproape să izbutească, măcar în parte.

După cum făcuse şi la celelalte opt şedinţe, Ion Ionescu începu, făcînd rezumatul şedinţelor trecute, şi delegaţii săteni ascultau îngînduraţi, aşezaţi mai mult pe treptele tribunei, în jurul scaunului pe care şedea popa Neagu de la Slam-Rîmnic, pe cînd boierii se lăfăiau în foteluri, pe care şi le trimiseseră de acasă. Cel mai îndîrjit dintre aceştia era Filip Lenş, bătrînul mare vornic şi putred de bogat.

— Deschizînd această şedinţă a Comisiei pentru împroprietărire, vă reamintesc că în prima şedinţă s-a discutat, la cererea guvernului : „Cum să se facă muncile de toamnă" şi aţi convenit ca sătenii să lucreze pe loc acolo unde se găsesc şi să dea la anul zeciuială din rod.

Sătenii întăresc moale, gînditori, cu o gravitate ancestrală :

— Dară... dară...

— A doua zi şi a treia zi am discutat întrebările „Dacă munca este sfîntă", „Dacă proprietatea este sfîntă"...

Lipan, uscat la faţă, cu o mustaţă ca o curea pe buză, se ridică puţin încruntat şi apăsă spusele preşedintelui :

— Munca e sfîntă, căci este cu sudoarea frunţii !

Lenş, învălit în caftan şi cu işlic rotund ca o căldare, sare de pe scaun, bătăios :

— Dar şi proprietatea e sfînta, că e de la Negru-vodă, în- tîiul voievod care a trecut în locurile acestea, le-a găsit pustii şi le-a împărţit la strămoşii noştri, eroi, care cu sabia în mînă îşi apărau patria...

Aci Toma se ridică viforos, cu mîna lipsă şi mîneca prinsă în bete, cu ochii scînteietori de mînie :
>— Dar noi unde eram atunci ? Cine ducea greul în luptă ?
Şi dintr-o dată delegaţii săteni sînt în picioare, cu pumnii ridicaţi, cu voci tunătoare :
— Noi unde eram ?
întrebarea lor cutremură pe cei de faţă... Parcă sufletele celor morţi de veacuri întreabă cu glasul lor.
Popa Neagu se întoarce, în anteriul lui cafeniu de preot ţăran, spre Lenş şi în liniştea îngheţată îi spune, puţin tragic în sfătoşenia lui:
— Ei, dar nu sînt toate moşiile dă la Negru-vodă... Mai sînt şi unele luate cu hapca... dă ne-aţi făcut pă toţi robi.
Boierii tresar şi schimbă priviri mînioase ; se întorc unii la alţii, parcă s-ar consulta dacă nu e mai cuminte să plece.
Lenş, cu faţa puţin lungită şi vorba încurcată, ţine să lămurească :
— V-am arătat că şi acum este liber cineva să scape de clacă, prin răscumpărare. Chiar unii dintre noi poate că am fost clăcaşi. Dar am cumpărat moşii şi am devenit proprietari.
Dar Toma se ridică ca o vînă de bou, aprig, şi întreabă scurt:
— Cu ce bani ?
Lenş pare surprins şi ţintuit de întrebarea tăioasă a pandurului :
— Cum cu ce bani ?
Dar Toma, dîrz, ca de cremene, nu-1 slăbeşte :
— Cu ce bani, ăi care aţi fost clăcaşi, aţi devenit proprietari ?
Lenş, legănîndu-se în greoiul lui caftan la dreapta şi la stînga, pare încurcat şi puţin speriat:
— Nu înţeleg ce vreţi să spuneţi.
Atunci se ridică popa Neagu, cu sfătoşenia tăioasă şi simplă ca de la obraz la obraz :
— Cu ce bani, clăcaşi fiind, dumneata ori bunicul dumi- tale aţi cumpărat moşia ? Că doar nu ţi-o fi dat-o dă pomană ? Cu cîştigul din clacă nu să poate cumpăra o moşie de-o mie dă pogoane!
O voce de pe trepte izbucneşte într-un rînjet amar:
— O fi fost poate cu bani dă furat... Sînt unii care omoară la drumul mare şi pă urmă devin moşieri cu bani furaţi... Şi oftînd din adîncul rărunchilor : Da' muncind cu braţele, nu
s-adună o mîe dă pogoane ! E un ţăran cu faţa mare. osoasă, care pare spetit de muncă.
Boierii simt că iar o să aibă o zi proastă... E de neînchipuit cum izbutesc ţopîrlanii ăştia să lămurească, după felul lor, toate lucrurile, cînd li se dă prilejul. Au făcut o mare greşeală primind să stea de vorbă cu ei,

acum cînd secretarul ăla şi scrie ce se vorbeşte şi mai e atîta mojicime în sală care aprobă şi chiar rîde.

— Noi am vrut numai să spunem că e liber clăcaşul cît

Se ridică cu faţa lui de ceară, slab, nepămîntesc, cerînd socoteală, ca din mormînt, un sătean istovit, nu numai de necazuri, dar şi de boală. E Marin Tăcutu, unul dintre cei ţintuiţi în pat de ani de zile în urma bătăilor îndurate de la vechilii boiereşti, făcut neom. Se face o linişte de cimitir... Vocea lui este la început slabă, dar deodată hrănit parcă din suferinţele seculare, Omul găseşte în el o putere nemaiîntîlnită, ca într-o sforţare de moarte, şi glasul lui cutremură :

— Liber ? Liber ce ? Cum poţi să spui c-am fost noi liberi ? Poate vreţi să spuneţi că am fost liberi să plătim pînă să cădem în genunchi, ca vitele, plătind. Am fost singurii care am plătit în ţara asta. Că noi, biruri grele dă cap am plătit, oameni dă oaste am dat numai noi; ispravnici, judecători şi jandarmi numai noi am ţinut; drumuri şi şosele numai noi am lucrat; beilîcuri, podvezi şi havalele numai noi am făcut; zile dă meremet numai noi am îndeplinit; clacă dă bunăvoie şi 'fără dă voie numai noi am dat... Ţara noastră nici băi' nu are, nici meşteşuguri multe ca alte ţări nu are ; toată îmbelşugarea, braţele şi sapele noastre le aduc... Iar noi nici rînduială, nici dreptate nu am avut. Cînd ne-am jăluit, cînd ne-am spus păsurile, ispravnicul ne-a bătut, _boierul ne-a bătut; cine s-a sculat mai dă dimineaţă pă noi ne-a bătut. Cine a vrut să ia dă la noi a luat fără frică şi fără ruşine...

A fost ascultat într-o adîncă tăcere. Popa Neagu şi unii săteni clătinau din cap cu obidă, îngînduraţi la amintirea suferinţelor lor, din adunarea anilor.

Boierii s-au privit la început unii pe alţii, cu o iritată nerăbdare. Dar siliţi să asculte de glasul acesta nemaiîntîlait, au coborît privirile în pămînt.

— Asta nu poate să spuie nimeni că e chiar adevărat, îndrăzneşte Lenş să spuie la sfîrşit, destul de stînjenit şi întor- cînd capul de ciudă.

Atunci Băl-Ceaurescu, copleşit parcă de cele spuse de vorbitorul ţăran, se ridică încet şi apoi, după ce tace o clipă, spune cu emoţie şi hotărîre, scurt:

— Ba e adevărat... E adevărat...

Toţi cei de faţă sînt surprinşi de această aprobare neaşteptată, încît ţăranilor, bucuroşi, li se pare că n-au auzit bine.

Boierii, îndeosebi, sînt consternaţi, se uită unii la alţii, ne- maiştiind ce să creadă, ce să înţeleagă.

Băl-Ceaurescu, parcă zdrobit de mărturisirea făcută, s-a aşezat iar greoi, în fotei.

— Şi eu v-am robit, fraţilor, v-am bătut, v-am dezbrăcat. De treizeci şi şase de ani de cînd mă blestemaţi ! Iertaţi-mă, vă rog, fraţi săteni ! Luaţi-vă

înapoi ceea ce v-am răpit. Iată, vă dau părticica de pământ...

Nu numai deputaţii ţărani, dar şi publicul din sală izbucneşte aşa, după cum spune procesul-verbal, într-o detunătură de aplauze, de strigăte de „ura". Boierii ceilalţi în schimb se privesc mereu consternaţi, furioşi de această neaşteptată „trădare". Se ridică un ţăran bătrîn, badea Uguloiu, cu pletele lipite de sudoare de tîmple.

— Dumnezeu să te ierte, frate !... Să trăim în pace... Să fim fraţi. Dumnezeu să binecuvînteze costituţia.

După o lungă tăcere, Lenş cere iar cuvîntul şi participă cu o bizantină şi pioasă perfidie la emoţia prelungită a sălii, de- plasînd şiret sensul mărturisirii lui Băl-Ceaurescu :

— Am auzit cu toţii cu destulă mîhnire spovedania unui deputat proprietar. Nenorociţi au fost clăcaşii şi ţiganii dumnealui...

Dar Toma îi aruncă, peste umerii celorlalţi, ca o lovitura de bici :

— Că dumneata nici usturoi n-ai mîncat, nici gura nu-ţi miroase... »

Lenş îşi muşcă buzele, dar stăruie, concentrat, în perfidia lui :

— Pentru a se putea preţui generozitatea domnului Băl- Ceaurescu şi pentru a vedea întrucît nu dezice sfinţenia prin- ţipiului proprietăţii — şi aci el umflă vocea — pe care dom- nia-sa a consacrat-o, împreună cu noi, îl rugăm să arate acum,
pe Ioc, ce pămînt înţelege să dea sătenilor săi, pentru ca să ne fie poate şi nouă îndreptar...

Lenş ştie că o explozie verbală din slăbiciunea nervilor nu e încă o faptă, căci el îşi cunoaşte oamenii. Ştie că Băl-Ceau- rescu va da înapoi şi vrea să-1 puie în încurcătură.

Boieryl apostrofat se ridică şi se lămureşte, plimbîndu-se prin faţa tribunei.

— Fraţi ţărani, eu vă dau locul pentru casă şi nameştii... şi hrana vitelor voastre. Pămînt de muncă şi izlaz vă mai dau ceea ce aţi avut pînă la legea lui Caragea, care vi 1-a luat, că pe temeiul ei vi l-am cîştigat la judecată.

Vicepreşedintele, bănuind că e ceva neclar în declaraţie, cere lămuriri, fixîndu-1 cu bărbuţa lui tunsă, după ce a bătut capacul călimării:

— Daţi vatra satului gratis, sau cu bani ? Vor fi liberi sătenii să-şi vîndă casele, livezile, viile dacă vor voi să se ducă ?

Băl-Ceaurescu întăreşte, legănîndu-se :

— Dau cu despăgubire şi fără despăgubire... şi, împăcat cu el însuşi, îşi plimbă mîna pe barbă. Primesc, de-mi vor da despăgubire, ca de pomană... Apoi, parcă fără să-şi dea seama, ia tot înapoi : Cît timp vor sta

locuitorii pe moşie, pămîntul ce le dau va fi veşnic al lor. Aci face o pauză, apoi precizează, sporind încă echivocul, deşi aparent e hotărît : Cu două condiţii : în mijlocul satului să fie cîrciuma mea, numai a mea, aşa cum cere pravila pentru boier ; a doua, pentru locul de casă vreau să-mi daţi găina de Crăciun şi puiul de Sîn Pietru.

Lenş, găsind că în definitiv nu e prea rău, întăreşte viu cele spuse de Băl-Ceaurescu :

— Constituţia nu scrie nicăieri că trebuie să ni se ia dreptul nostru de a fabrica numai noi rachiu şi de a ţine numai noi cîrciumă în sat.

Vicepreşedintele a rămas îndelung pe gînduri, apoi reia dezbaterea :

— Pentru că timpul trece, vreau să vă amintesc că în ultima noastră şedinţă s-a discutat îndeosebi despre, şi aci apasă tot restul frazei, ridicînd vocea : cît pămînt trebuie să se dea de către proprietari sătenilor ?...

Sătenii, bucuroşi, întrerup : i. — Dară... dară...

Urmează discutarea „cîtimei" cum spun ei... Se aruncă şi acum vorbe goale, dar la cererea vicepreşedintelui, ca să nuse aţîţe iar lumea şi ca să se profite de pe urma greutăţilor prin care trec în discuţii boierii, ridîcînd şedinţa, hotărăşte o discuţie liberă, căci i se pare că s-a creat o bază de înţelegere. Şi într-adevăr aşa era. Boierii fuseseră încolţiţi, şi acum sînf siliţi să cedeze, nu mult, dar ceva trebuie- să dea... Nu le convine, dar trebuie să discute. Numaidecât, doi din ei părăsesc sala de şedinţe şi aleargă speriaţi la Locotenenţă, arătînd că există primejdia unei înţelegeri între ţărani şi proprietari. Cînd Ion Ionescu se pregătea să anunţe redeschiderea şedinţei, i se vesteşte că într-o cameră vecină au sosit membrii Locotenenţei şi e chemat acolo. Erau în birou şi toţi cei sosiţi.. Eliade, Tell, N. Golescu şi Voinescu II se aşezară în f oteluri, unii îşi făceau vînt cu foi de hîrtie de pe; masă. Eliade, cu mantia albă pe umeri, îi cere lămuriri lui Ion Ionescu şi cînd află că într-adevăr sînt pe cale să ajungă la o înţelegere, boieri şi ţărani. Eliade, bătînd nervos cu degetele în masă, îi cer să redeschidă şedinţa şi să anunţe sosirea Locotenenţei.

Cei trei şi secretarul de stat intrară apoi, ca o deosebită ostentativă solemnitate. Eliade, cu pelerina albă pe umeri, se opri în loc, făcu un pas în faţa celorlalţi, tuşi, potrivmcb-şi vocea, şi ţinu o covîmare plină de ipocrizie, apoi făcu un semn lui Voinescu II... Acesta, înalt, cu faţa rotundă şi mare, cu colierul **bărbii** blonde îngxijit periat, citi cu o voce sonoră i **„Decretul No. 460 al Locotenenţei domnesci a Ţării Komânesci «Dreptate, Frăţie» în numele popolului Român Locotenenţă domnească** ***Văzînd că comisia pentru învoirea articolului proprietăţii, în loc de a se pătrunde de spiritul de dreptate, de frăţie şi de paee, seamănă că ese din misiunea sa şi seanţele-i din zi în zi devin mai tempestuoase ;***

Văzînd că, în loc de a se stabili o sinceritate şi încredere ce apropie învoirile, fiecare parte propune imposibilul spre a se depărta şi mai mult.."

Aci, popa Neagu mîrîi destul de tare către ai lui, încît secretarul de stat, surprins, se întrerupse :

— Auziţi, mă, ce spun ăştia, că noi am cerut imposibelul, precum zic ei. Am cerut a zecea parte dintr-o moşie... Acum ştim ce gîndesc..„

— O să vie o zi cînd o să dea tot dar o să fie prea tîrziu....

Eliade ceru sevei să se facă linişte şi secretarul de stat citi mai departe :

„...Văzînd mai vîrtos că cei numiţi din partea guvernului în loc de a insufla o încredere de nepărtinire întreagă fi spiritul păcii — care e singurul cuget al guvernului — au făcut să crează cei mai mult că aceştia ?e trag mai mult la o parte decît aha, prin zel dictat de simpatii..."

Acum fu rîndul lui Ion Ionescu să se vadă vizat de Locotenența, denunțat ca atițător și partizan al clăcașilor, căci Eliade nu-i putea ierta că e „omul lui Bălcescu"... Furios, el întoarse spatele și ieși din sala de ședințe urmărit de privirea severă a lui Eliade. Dar Voinescu II nu se mai întrerupse :

„...Văzînd că cu aceasta s-ar compromite mai mult guvernul..." I

— Față de cine ? întrebă cu vocea lui puternică Toma.

Eliade îl fixă și pe el cu severitate. Voinescu II continuă :

„...Taxîndu-se de părtinitor și că prepusul membrilor comisiei și ne-
încrecterea-i ar aduce să nu înțeleagă spiritul cel adevărat al noilor instituții,
Locotenența domnească decretă :
a) A se suspenda pînă la al doilea decret ședințele comisiei..."

Se auzi nu murmur din sală plin de mînie, dar delegații boieri se întoarseră încîntați unul către altul ca și cum ar fi spus : Așa, da !

„...b) A-și da fiecare deputat părerile în scris către guvern.
c) Din părerile tuturor și din procesul-verbal al comisiei întemeiate pe :
Respect către proprietate ;
Respect către persoane;
Dreptate, frăție ;
Foloase generale în paguba nimului;
A sacrifica cei mulți pentru cei puțini este nedrept;
A sacrifica cei puțini pentru cei mulți este silnic ;
Săteanul va fi proprietar, ca să fie cetățean, ca să fie apărător al patriei..."

Se auzi atunci din mulțime o voce groasă, care striga plină de amărăciune :

— Scoateți „dreptatea și frăția" de acolo, că e minciună ! Era Axente Sever, care venise întovărășit de tabaci și pro
fesori și nu se mai putu stăpîni de mînie.

Eliade se înfurie și amenință că evacuează sala, dar Axente Sever nu se lăsă :

— Apoi că noi cunoaștem lozincile dumitale răsuflate, de ce le amesteci cu „dreptatea și frăția" ?

Se făcu larmă și de-abia se mai auzi vocea secretarului de stat.

— ***„...Unde e libertate e și Dumnezeu ; și unde e Dumnezeu e și dragoste și unire. Unde e tiranie este iadul, pacea lipsește... Omul cu inima bună, omul liber e voitor de bine..."***

Sala vuia. Se auzea din ce în ce mai puțin; apoi nu se mai auzi de loc

Tobăcari.., Vin turcii!

La tăbăcărie era zor mare... Venise la magazia de murat și Licsandru ca să se sfîrșească mai repede.

— Hai, mă Damiane, că ne așteaptă muierile... și mîn- căm bătaie.

— Hai, hai... da' nu-i așa ușor... că, uite, cîte mai sînt, marna lor dă piei... se necăji Damian.

— Of, mă, că pricopsiţi mai sînteţi... norocu vost' că nu m-am curăţat şi eu... na... lasă... dă-te la o parte, Nae... hai şi tu, mă, cap sec... hai, lasă... şi Licsandru se înfipse în două piei odată...

Era vesel, că era Sfîntul Alexandru şi ţinea nu numai ziua lui, ci şi pe a nevestei... Era mare mîncău — cînd avea ce — şi ştia că acasă îl aşteaptă nişte plăcinte cu brînză şi mărar, cum a învăţat-o Tincuţa să le facă pe Licsandra... Avea şi vin bun... Cu băuturica mai dă inimă omului...

Mai mult trăgînd el decît ceilalţi trei, sfîrşiră treaba mult înainte de apusul soarelui.

— Hai la gîrlă, mă, să mai scoatem borhotul ăsta dă pă noi.

Dar în clipa aceea, intră valvîrtej, pe poarta cea mare, ca reta lui Dobrovici, care îşi aruncă pîntecul pe uşa ei, înainte ca să stea caii locului.

...Cu anteriul de vînt, alerga spre magazia de uscat blănurile scumpe... Aproape urla :

— Să vie meşterii la mine, toţi...

La început, oamenii fură numai nedumeriţi... dar numai- decît îi cuprinse o spaimă nelămurită, mută.

— Nu-i a bună, şopti Gligore, trecînd pe lîngă Licsandru.

Nu era a bună.

— Mă, începu Dobrovici, încă gîfîind, cînd oamenii pe care-i vru el fură adunaţi — mă, vreau să văz dacă mă pot bizui pe voi... Facem două chervane chiar astă-noapte... pornim toată magazia de blănuri de soi, mai punem şi unele lucruri de la mine, de acasă. Mîine la patru dimineaţa cherva- nele pleacă la Beci, pe valea Teleajenului...

Oamenii îşi şoptiră înfioraţi unul altuia :

— Vin turcii...

Licsandru văzu negru înaintea ochilor.

De patru sute de ani aceste două vorbe semănau groaza între locuitorii pacinici din Cîmpia Dunării. însemnau zile de bejenie, fuga prin păduri, spre văgăunile munţilor. Spre Piteşti, spre Tîrgovişte; spre Bucureşti şi de aci mai departe, spre Ploieşti şi Buzău, boieri şi ţărani cu butci cu scumpătăţuri sau în care cu calabalîc se înşirau zi şi noapte pe drumuri necunoscute pentru ei, pline de primejdii.

Ca pretutindeni în Europa, şi în Ţara Românească pînă la născocirea telegrafului, negustorii cunoşteau astfel de veşti uneori înaintea conducătorilor şi chiar a domnitorilor, cum fu cazul lui Alexandru Ghica, vestit printr-un negustor că va fi scos din domnie, aşa încît avu timp să fugă, salvîndu-şi capul. Confidenţi şi oameni de afaceri ai marilor demnitari ai Porţii, ai paşalelor, ei erau în acelaşi timp şi agenţi ai marilor negustori şi bancheri

europeni, sau localnici, cu care încheiau afacerile începute prin tainiţele seraiului.

Dobrovici îşi aVea şi el, cum spunea, oamenii lui la Ţari- grad, şi mai ales, avea un lucru : aceşti negustori... nu se uitau la cheltuială cînd aveau de trimis o ştire grabnică. Cinci zile după ce se hotărîse înlocuirea lui Soleiman cu Fuad, un călăreţ şi intra în ziua asta călduroasă, de sfîrşit de august, în casa mare cît o hardughie de pe Podul Calicilor, spunînd că are să

ducă jupînului o ştire grabnică... Era un albanez mustăcios şi uscat, care îi ceru să-i vorbească între patru ochi. Omer-paşa avea să primească poruncă să ocupe în întîia jumătate a lui septembrie Bucureşti... Soleiman paşa era înlocuit cu noul comisar Fuad Effendi. Dincolo de Chiţorani, pe valea Teleajenului, Dobrovici avea o vie de vreo şaizeci de pogoane, în afară de păduri fără sfîrşit parcă, pînă în sus, spre Văleni. Via avea bolniţe să bagi în ele un sat întreg. Avea la îndemînă, pregătit din vreme, var şi cărămidă, ca să zidească fundul bolniţei peste comorile ascunse... Locul era bun, că era departe de drumurile mari.

Muierile aproape că se bocesc, fiindcă nu s-a ales nimic de masa pregătită... De băut, Licsandru bea, bea şi Damian, bea şi Toma care, de cînd se însurase Damxan, îşi făcea tot mai des drum la Bucureşti. îi era nespus de drag de nora lui şi îi privea pe amîndoi cu înţeleaptă bucurie. Beau îngînduraţi, beau de ciudă, dar de mîncâre abia s-au atins... Nici de vorbit nu vorbesc... Fiecare ştie ce e în sufletul celuilalt.

— Ia mai zi, Chiose... zi-i aia cu Delcea care taie turcii...

„Foaie verde ş-o lalea, îmi umbla, măre, umbla, umbla turcii d-aiurea, d-aiurea prin plaiurea. De-mi umbla cît îmi umbla, ei de cine-mi întreba ? Tot de Delcea cîrciumarul, tot de Delcea măcelarul, cîrciumarul ţrincilor, ' măcelarul turcilor holteilor şi găzdui Foicica ş-o lalea, turcii, măre, că umbla, tot umbla pe aiurea, măre, tot din sat în vad. Şi de Delcea întreba, pînă iată se-ntîmpla, peste cîrciumă-i dedea. pe Delceasa o găsea, Dar pe ea unde-o găsea ?"

Era un cer limpede ca de sticlă, şi devale se vădeau luminile oraşului, dar către miezul nopţii cerul s-a aburit... Ei stau pe ţolul de sub vişini şi ascultă cîntecul... Au hotărît să nu mai doarmă, Damian tot trebuie să fie la patru înapoi la fabrică... Vine un miros de struguri copţi şi de gutui crude... Au golit pînă acum trei ploşti şi au gustat în silă, ca să scape de stăruinţa femeilor, din plăcintele cît podul palmei. într-un tîrziu, Licsandru se întoarce, cum şedea într-o rînă, spre Toma. Se vede că îi e greu să vorbească. îşi drege vocea, hîrîie pe gît, scuipă. Pe urmă, parcă înfrînt, dîndu-şi pe faţă temerile din adînc :

— Neică Tomo, aş vrea să te rog un lucru... da' să nu te superi. Nu crezi că ar fi mai bine să trimitem muierile astea la Vadu Rău ?

Toma tresări, zguduit tot:

— Păi bine, măi Licsandre, eu ziceam că dacă vin turcii, locul nostru e aci, să luptăm cu ei... Nu să ne ascundem la Vadu Rău...

Licsandru îi încleştă pumnul în umăr, de i-1 încovoie.

— Aşa m-ai înţeles matale pă mine ?... Atunci să ştii că nu te pricepi la oameni, neică Tomo... Eu pînă n-oi tăia cîţiva turci nu mă las... Da' nevasta vreau să mi-o ştiu departe... Eu ştiu ce spui...

Dacă Toma l-ar fi văzut mai în lumină pe Licsandru, ar fi desluşit pe chipul lui un fel de spaimă neagră numai la gîndul că nevastă-sa ar putea cădea în mîna turcilor, care, după ce şi-ar bate joc de ea, ar vinde-o roabă.

Pandurul însă nu citi decît hotărîrea de viaţă şi de moarte a lui Licsandru de a lupta pentru libertate...

— Aşa da... acum eşti omul meu... cu muierile ai dreptate... le trimitem pe toate trei, şi fetiţa cu ele, la Vadu Rău. Dacă lucrurile să încurcă, muntele cu pădurile lui e aproape.

Atunci se auzi din întuneric glasul plin de mînie al Lic- sandrei :

— Da' pă noi nu ne întrebaţi ?... Ce gîndim şi noi ? Auzi, să ne trimită la ţară ! Ce zici, Ilinco ?

— Să creadă dumnealor că noi plecăm la ţară... la bine şi la rău, eu rămîn aci, cu bărbatul meu... mîrîi ca o pisică întă- rîtată iiinca.

— Nu să poate, Ilinco, tu eşti grea, nu poţi rămîne... spuse hotărît Toma. Ce să faci tu aci, femeie în cinci luni ? Ai să pleci... sîntem destul noi doi.

Licsandra avea lacrimi în ochi de mînie.

— D-ăştia eşti dumneata ? Vrei să scapi de mine ? Sa-ţi cînte lăutarii la cîrciumă, cu florăreasa aia ?

Licsandru căută ceva cu care să dea de pămînt şi nimeri o strachină goală, pe care o făcu ţăndări.

— Muieri nebune...

După cîntatul cocoşilor se despărţiră.

A doua zi, Toma, în drum spre oraş, se întîlni cu Filaret Mustea... chiar în uşa bisericii Sfîntului Niculae. Acesta îi spuse că la Mitropolie s-a primit poruncă să se gătească 0 caretă pentru vicar şi doi arhierei, care să meargă spre Giurgiu. Toma îi şopti, abătut:

— Vin turcii, măi Filaret... vin turcii...

Ţiganul, care deşi trecuse de cincizeci de ani şi făcuse şi un an temniţă grea, era încă în puterea vîrstei... Rămase o clipă năuc, apoi se sprijini de gard, să nu cadă.

— Atunci strică tot ce s-a făcut... O să strice costituţia... Ne fac iar robi...

— Nu trebuie să-i lăsăm, mă Filaret... nu trebuie să-i lăsăm să intre în Bucureşti...

— Săracii ţiganii mei... săracii dă ei... o să să nască iar robi, din tată-n fiu... e drept asta, neică Tomo ?

— Nu e drept, mă, nu e drept... Dar'dacă intră turcii şi strică constituţia, după regulamentul *lor*, *e* drept ?

— Asta vor turcii ?

— Asta vor... Eu doresc să ştiu ce veţi face voi, ţiganii!

— Matale ce zici să facem ?

— Să puneţi mîna pă topoare... şi să ieşim înaintea turcilor.

— Eu, măi neică Tomo, am mai lovit o dată cu barosu...

— Şi ai lovit bine, mă... Dar acum trebuie să fim mulţi... Deşteaptă-i pă ţiganii tăi... adu-i pă toţi...

— îl ucid cu mîna mea pă ăl dă s-o codi... Dar o să vie, că au mai fost... cînd a fost nevoie dă ei. Numai, ştii, întreb şi io, o să vie cu adevărat ?...

— Uite, ce e, măi Filarete... Noi, eu cu Licsandru Hergă şi cu Panait, fratele lui Mitru, cu Damian, de-asemeni, că acuma-i dus spre Ploieşti, dar o să vie... mergem la Bălcescu dă cum o sosi în Bucureşti, ca să ne spuie el care e adevărul şi ce să facem... că după cîte am auzit, azi, mîine, trebuie să sosească dă la Ţarigrad. Ne-o lămuri el cum e mai bine. Vino şi tu cu noi...

S-au înţeles şi cum să se întîlnească.

Forfota de pe Dunăre

Pe Dunăre era un du-te-vino neîntrerupt de mahoane, de barcazuri, de istamboale, de corăbii de tot soiul, mai ales italiene şi răsăritene... în fiecare port erau catarge lîngă catarge. Din cînd în cînd cîte un piroscaf zguduia văzduhul cu zgomotul căldărilor şi al elicelor lui.

Pe Dunăre asta e mai multă mişcare decît în tot restul Ţării Româneşti.

— Frate, ce vrei... Aşa a fost de mii şi mii de ani şi aşa va fi şi de aci înainte... Toată civilizaţia s-a iscat şi s-a adunat de-a lungul marilor fluvii: Nilul, Eufratul, Gangele, fluviile chinezeşti... De-a lungul fluviilor... şi cînd oamenii au devenit marinari mai isteţi şi au avut busola pe ţărmurile mărilor...

Cu caii, cu boii ori cu piciorul este greu să străbaţi prin ţinuturi acoperite cu păduri, ori să cari mărfuri grele... Toate grî- nele ţării se scurg acum pe aci prin schelele astea care te în- tîmpină la tot pasul... E o forfotă din zori şi pînă în noapte şi încă mai mult va fi în viitor.

— Ai fără îndoială dreptate, prietene... De aceea se şi zice că marea şi fluviile sînt plămînii ţărilor din lume... Numai că pe ea crez că mai tîrziu se va transporta desigur de zeci de ori, de sute de ori mai mult ca astăzi, dar nu va mai fi forfota asta pe Dunăre. Minate cu foc, navele vor fi de sute de ori mai mari decît istamboalele astea şi vor încărca, firește, de sute de ori mai mult... în loc de o sută de corăbii cu pînze, vom avea într-un port unul sau două vapoare din astea, piro- scafuri, cum li se mai zice.. care va încărca mai mult şi mai iute decît ele, şi va duce mai repede mărfuri, fără să moţăie aşteptînd vîntul pe ape şi prin porturi... Am văzut nişte ma- hoane lungi şi largi cit o uliţă, le zice şlepuri, în pîntecele lor să încapă o mie, două de chile de grîu, să zicem opt-nouă mii de saci... Şi un vaporaş de-abia cît pumnul trăgea două-

trei şlepuri... aşa că vezi! Eu zic că multe schele din cîte se văz azi nici nu vor mai fi, căci nu pot să ajungă asemenea vapoare pînă la ele. Nici acum piroscafele „Lloyd"-ului vienez, cu care se fac astăzi mai toate călătoriile spre Occident, nu opresc în fiece schelă, ci numai la Giurgiu, la Rusciuc, }a Turnu, la Corabia, la Calafat, la Vidin şi aşa mai departe...

(Se va relua ideea la orzari, la grînari.)[1]

Giurgiu-Bucureşti

Soarele scăpăta în raze lungi peste verdeaţa bălţii, peste malul galben şi golaş, şi ei treceau acum prin dreptul orăşelului Cernavodă, cu malul lui înalt, rupt şi lutos...începuseră lucrările pentru calea ferată Cernavodă — Kiistendge[2], dar acum se întrerupseseră şi se vedeau doar magaziile antrcpiî/ei ; ia schela nu erau decît doi ofiţer? turci si şaizeci de oameni de trupă, care aşteptau şi care fură luau pe bordul piroscafului. Bălcescu avu o tresărire de rnînie gîndin- du-se că ostaşii ăştia încovoiaţi sub raniţe vor fi poate dintre cei care vor intra ca stăpîni în Bucureşti... îşi închipui, aşa, ca un joc, pe Damian şi tabacii lui intrînd în ei cu cuţitele şi topoarele lor.

Vasul „Lloyd"-ului o ţinea tot pe stînga, pe cursul adine al apei. Celor din delegaţie, bucuroşi că le mai rămîne o singură zi de mers pe apă, le era la toţi dor de cei de acasă. Se urcaseră pe puntea din dreapta (babord) ca să privească uriaşul foc solar care cuprinsese balta cu sălciile ei : ochiurile de apă şi miile de sălbăticiuni înaripate, raţe, gîşte, bîtlani, berze, ţigănuşi, care se lăsau acoperind suprafeţe întregi sau se învolburau în stoluri vii, speriate de duduitul zgomotos al vasului cu foc, abia născocit, care tulbura liniştea aşezată acolo de la facerea lumii.

[Piroscaful taie cu zgomot de moară, împotrivirea apelor tulburi şi învălurate ale Dunării, aci nu prea late. în faţa lor, ca la o poştă depărtare, malul drept cu dealurile lui de margine de podiş ocoleşte dintr-o dată la dreapta spre apus şi în acest ocol parcă se vede limpede un sfert de ţară... Nu se văd case, copacii sînt risipiţi pe culmile golaşe cu iarba puţin uscată. Prin viroage, numai pîlcuri sînt mai dese. Acest mal ca un lanţ ocolit de dealuri sfîrşeşte în rîpe şi rupturi galbene, lutoase, pe malul fluviului, acum toate luminate viu de razele lungi ale asfinţitului.

Bălcescu priveşte cu ochi nemişcaţi şi simte viu acest colţ al ţării. îşi aminteşte de curţile oraşului, ca nişte cetăţi fără orizont, şi acum vede aievea, ca o hartă vie scăldată în asfinţit, o bună parte din ţară.
După vreun sfert de ceas lăsară pe stînga un ostrov lung şi plutiră pe lîngă zăvoiul de sălcii scorburoase, care creşteau parcă din apă.] O nemţoaică blondă, auzind că vorbesc româneşte întrebă, în cel mai dulce grai românesc, dacă merg la Bucureşti... Era o moldoveancă,

măritată cu un ofiţer de origine germană, din armata rusă, şi venea să-şi vadă rudele... Se mirau că n-au cunoscut o frumuseţe blondă în oraşul lor, în care ştiau că ei cunosc toată lumea, dar lucrurile se lămuriră cînd îşi deteră seama că atunci cînd fata de saisprezece ani se măritase, ei erau mai toţi la Paris

.S-au trezit ajunşi la Giurgiu, dimineaţa, cînd soarele era sus şi vasul acostat se legăna în port [pe braţul îngust şi puternic al Camei, care de altfel era înţesat de tot felul de nave şi istamboale, cu pînze că nu vedeau decît catarge. Se cunoştea că o armată în mişcare a ocupat oraşul. Peste bolta Cioranului se vedea linia puternică a Dunării subt malul înalt, bulgăresc.][16]Stătuseră seara tîrziu de vorbă cu cei de pe vas, cu care se împrieteniseră.

Bălcescu află de la un ofiţer scund, luat deoparte, că e căutat de o săptămînă de un fost maior austriac... are să-i dea un rezultat confidenţial... Bălcescu întrebă pe ofiţer dacă îl cunoaşte şi el pe acest refugiat revoluţionar... dacă e serios... dacă se poate avea încredere în el...

— încredere deplină... Marfa comandată a şi fost adusă chiar cu vasul acesta şi lăsată la Giurgiu, cînd au trecut spre Galaţi. Este şi el în această afacere... Totul este să nu prindă de veste turcii... Cartuşele sînt în butoiaşe, care pe ele au însemnări, precum că ar fi material pentru tăbăcării.

— Şi cum ? Să le plătim înainte de a şti ce e înăuntru ? Nu te supăra, domnule ofiţer, dar asta nu va fi aprobat de Loco- tenenţă.

Chibzuiră, hotărîră că e mai bine ca Bălcescu nici să nu dea ochii cu maiorul refugiat, că acesta va merge la Bucureşti, unde va primi o arvună, în schimb el va da omul ales de guvern dintre meşterii tăbăcari, care va preda o parte dintr-un carton tăiat cu forfecele tovarăşului rămas de pază la Giugîu şi în posesia căruia era cealaltă parte din carton. Sînt - două butoiaşe însemnate, care cuprind piatră acră şi o bună vopsea...

Se vor desface de probă acelea... Oraşul prin care trecură cu caleştile trimise de administrator era plin de praful iscat de trupele şi furgoanele turceşti, care ieşeau necontenit din tabăra lor, după rechiziţii... Era luni, 30 august, şi află că s-a anunţat sosirea lui Fuad cu vasul următor la Giurgiu, şi că Soleiman va pleca numaidecît, a doua zi.

Vruseră să nu mai trecă prin oraş şi ocoliră pe un drum de care, prin nişte tarlale de porumb. Ocoliră apoi pe lîngă o casă aproape dărăpănată, strivită parcă de acoperişul prea larg de şiţă, înnegrită de vreme... Lîngă ea era un puţ cu ciutură, la care opriră ca să adape caii.. Numaidecît fură ajunşi, aşa cum fusese vorba, de o brişcă militară, în care era comandantul batalionului II din Regimentul II şi maiorul austriac... Acesta trecu în caleaşca în care era Bălcescu cu Ştefan Golescu. înainte de plecare, comandantul batalionului ceru să-i vorbească

16 **Cele două paragrafe puse în paranteze drepte lipsesc din manuscris. Au fost probabil scrise pe vreo foaie care s-a pierdut.**

între patru ochi... Bălcescu, puțin surprins, se ">~borî şi-1 urmă cîțiva paşi spre tarlaua de porumb. Era un bărbat scund şi mustăcios, în uniformă neagră, cu ceaprazărie de tot soiul, plină de praful drumului.

— Domnule ministru, aş vrea să vă întreb ceva. Azi-noapte am primit ordin de la Kerim-paşa, să nu îndrăznesc a mă depărta cu oştirea din garnizon.

— Ce oştire ai ?

— O companie, restul batalionului este împrăştiat pe Dunăre. Nici un soldat măcar să trimit undevaş, iar eu să mă prezint mîine la lagăr la el... avînd să-mi vorbească...

Bălcescu rămase îndelung pe gînduri, era nedumerit şi atît de preocupat, că nici nu văzu un guzgan care, zăpăcit de tropotul cailor, tăiă în fugă drumul, aproape treeîndu-i peste picioare.

— Ai fost la Soleiman ?... El ce spune ?

— Toate astea le preia Omer-paşa, fără ştirea lui Soleiman...

—- Eu zic să părăseşti la noapte oraşul şi să te îndrepţi fie
spre Bucureşti, fie spre Piteşti... De acolo nu e departe pînă' la Rîureni.

— Eu sînt ostaş, domnule ministru, nu pot face asta fără un ordin al capului oştirii... şi omul mustăcios, scund dar robust, ridică semeț capul.

Bălcescu fu nemulțumit de acest răspuns dîrz în aparență, dar care nu ascundea în realitate decît frica de a lua o inițiativă.

— Atunci rămîi... Am să cer din partea generalului Tell un ordin către dumneata... Ți-1 va aduce, cred, căpitanul Deivos, care vine aci cu o misiune specială... îi vei da tot sprijinul ca să-şi ducă la capăt această misiune.

— E vorba de butoiaşele cu cartuşe aduse de acest austriac.

Văzînd că maiorul ştie despre ce e vorba, nu-i mai ascunse
nimic...

— Da... însă nu te apropia prea mult de marfă, ca să nu bănuiască turcii ceva... Veghează de departe...

Porniră, ridicînd un nor imens de praf 111 urma lor. După vreun sfert de poştă, cînd ieşeau din raza lagărului turcesc, hotărîră să meargă la o jumătate de ora, caleaşca de caleşcă, fiindcă praful devenise înăbuşitor... Semn de ploaie nu era... Cerul era de un albastru tare, uscat, abia ici-coio în zare stăteau, cu totul nemişcați, unii nori albicioşi... îşi controlară pistoalele înainte de a intra în Codrul Vlăsiei.

întors la Bucureşti

Sosiră în Bucureşti către începutul după-amiezii... Era cald, şi cerul plin acum de nori albicioşi. Cînd trecură

de mînăstirea Văcăreşti şi o luară spre Podul Beilicului, Bucureştii apărură la picioarele lor, în jos de rîpă, dincolo de zăvoaiele Dîmboviţei.

Aci se simţea apropierea toamnei după belşugul de fructe... La fiecare răspîntie erau grămezi de pepeni verzi subt umbrare de frunziş şi coşuri de struguri cu bobul mare, prune vineţii, mere şi pere cîte vreai... Uneori, la cele patru colţuri, erau patru negustori diferiţi, cu grămezile lor subt umbrar. Forfoteala de care, căleşti, căruţe şi călăreţi sporea după ce treceai gîrla şi pe urmă era o învălmăşeală cruntă...

Acasă nu găsi nici pe Costache, nici pe Barbu... Cel dintîi mîncase în grabă şi plecase la Departament, Barbu era plecat la Colentina, trimis de la Palatul Administrativ, unde era înregistrat printre comisarii revoluţionari.

Şedinţa consiliului începea de obicei către ora cinci după amiază. Dar Bălcescu nu avea răbdare să aştepte, căci dorea să fie informat de mai înainte şi, în guvern, în plină şedinţă, nu se putea face asta... îl căută pe Nicolae Golescu, dar nu era în Bucureşti. După unii era la Giurgiu, după alţii era plecat de sîmbătă seară la vînătoare de dropii şi potîrnichi, la nişte prieteni, pe Bărăgan. Nu-1 găsi nici pe Ion Ionescu, ca să-1 întrebe ce a fost la Comisia proprietăţii... Se îndreptă apoi, prin forfota de oameni de pe Podul Mogoşoaiei, către redacţia ***Popolului suveran***. îl găsi scriind la masa din colţ, acoperită cu hîrtie albă de tipar, pe Bolintineanu. Acesta fu bucuros că îl vede, dar îi spuse că bănuia că o să întîrzie mai mult. Bălcescu îi spuse ca a pierdut timpul în zadar, că nu e nimic de făcut cu turcii. îi ceru cu lăcomie ştiri de ce s-a petrecut, dar ceea ce află îl îndurera.

...Legea pentru alegeri n-a fost „dată afară", deşi se ho- tărîse publicarea ei. Comisia proprietăţii a fost în grabă, cu spaimă, desfiinţată de Locotenenţă, fiindcă dezbaterile ei se vădeau în cele din urmă periculoase. Aşa cum prevăzuse Bălcescu, cei optsprezece ţărani izbutiseră să facă auzit glasul milioanelor de clăcaşi, pentru întiia dată, după veacuri, într-o adunare cu boierii, şi răsunetul acestor glasuri nu mai putea fi înăbuşit... Va răzbate peste timpuri.

— Cînd proprietarii fură siliţi, numai prin logica dreptăţii şi prin elocvenţa deznădejdii, să se demaşte, să se arate în toata josnicia lor lacomă... cînd în cursul dezbaterilor se vădi că împroprietărirea este inevitabilă, au răsturnat masa... „ca jucătorul de şah necinstit cînd vede că a pierdut", îi arată Bolintineanu, profund îndurerat. Ah, dacă ai fi fost în ţară !...

„Ah ! de-ar fi fost în ţară"... se gîndea Bălcescu, să reia el prin cuvîntul lui arzător, în consilii, la club, în ziare, ecoul acestor discuţii. Aflînd despre abilitatea cu care, în lipsa lui Racovitză, dar sprijinit de N. Golescu,

care încercase sfios să scape de subt influenţa lui Eliade, Ion Ionescu condusese dezbaterile, încurajînd, provocînd, protejînd elocvenţa îndurerată a reprezentanţilor ţărani, Bălcescu se gîndi ca totuşi, deşi sfîrşise printr-un aparent eşec, Comisia pentru împroprietărire fusese de folos.

Cînd intră, către ora cinci, în Palatul Administrativ, se în- tîlni cu Toma, care se certa cu un ipistat de la paza palatului.

— Ce e, Tomo ? Ce e, pandurule ?... Ce-aţi făcut la Co- hiisia proprietăţii ?

— N-am făcut nimic... dar măcar ne-am vărsat năduful !

— Am auzit... Mi-a părut bine... Aş vrea să stau mai mult de vorbă cu dumneata, dar, uite, acum o să înceapă şedinţa consiliului... Treci pe la mine.

— Bucuros... Numai că să vedeţi... Am vrea să venim împreună cîţiva prieteni, să ne mai sfătuim cu dumneavoastră.

— Vino cu cine vrei, dacă sînt oameni de încredere, vino mîine de dimineaţă acasă la mine.

Dar pe cînd urca treptele la etaj, unde se ţineau acum şedinţele, îşi aduse aminte că are nevoie de tăbăcari la Giurgiu şi strigă, din capul scării :

— Tomo, Tomo, puteţi veni chiar astă-seară pe la ora opt ? Adu-1 negreşit şi pe Damian... Este ?

— Este, fu răspunsul. Venim diseară...

Raport la Consiliu

In sala cu tapeturi de damasc roşu şi cu fotolii de aceeaşi culoare nu erau decît cîţiva miniştri, care, aşteptînd, beau cafele. Membrii Locotenenţei şi mitropolitul, de altfel, se întruneau mai întîi în cabinetul lui Eliade şi apoi, cînd erau informaţi că s-au adunat miniştrii, apăreau şi ei în sala de consiliu...

Apărură pe rînd şi membrii delegaţiei care fusese la Constantinopol, primiţi cu mult interes şi curiozitate.

Abia pe la şase fără un sfert, mitropolitul deschise şedinţa, căci rămăsese ca un fel de preşedinte nelămurit. în numele celor întorşi vorbi Bălcescu, plin de amărăciune :

— E o copilărie să ne bizuim pe turci. Totul e putred... Reşid, noul mare vizir, e speriat rău, şi toate măsurile pe care le ia sînt măsuri de panică... Anglia şi Franţa nu numai că nu ne sprijină, aşa cum ne-au promis, dar stăruie pe lîngă Poartă să facă ordine, şi Bălcescu puse cuvîntul ordine între ghilimele... De frică, Reşid-paşa nici nu ne-a primit... Luase hotă- rîrea să înlocuiască pe Soleiman cu Fuad înainte de venirea noastră şi nu vrea să-şi schimbe cumva părerea. Iancu Ghica spune că nu are nici un rost să mai rămînă acolo şi cere să vie în ţară...

Chiar în timpul acesta veni o depeşă printr-un lipcan, care schimbase caii de călărie la poştele din calea lui. Ispravnicul Brăilei, Dimitrie Golescu, fratele lui

Arăpilă, arăta, în scrisoare, că turcii sînt gata să ocupe oraşul... Generalul turc 1-a chemat şi i-a comunicat confidenţial, cu două zile înainte, ce măsuri are să ia ; Fuad a trecut înspre Giurgiu chiar în acea zi, pe vasul „Stadt Pesth" al „Llyod"-ului, pe care s-au mai îmbarcat şi optzeci de soldaţi şi ofiţeri.

Bălcescu îşi aduse aminte ca să ceară lui Tell un srdin pentru comandantul de batalion de la Giurgiu.

— Dar ce este acest comandat ? Ofiţer român sau turc ? Cum o să execute ordinele lui Kerim ? Prietenii nu cer armele... declară foarte dîrz Tell.

Pe Bălcescu îl plictisi această fanfaronadă, vitejia arătată de departe şi pe amănunt parcă anume cs să mascheze frica în problemele capitale. în realitate, Tell ar fi vrut să reziste, căci de felul lui era dîrz şi îi plăcea meseria, dar, îmbîcsit de spiritul milităros, nu vedea decît faţă în faţă trei regimente româneşti, împotriva a douăzeci de divizii turceşti... şi nu vedea posibilă nici o rezistenţă. Se redactă o nouă proclamaţie către clăcaşi, prin care erau îndemnaţi — a cîta oară ? — să facă arăturile de toamnă pe moşiile boiereşti, deşi în iunie, proclamaţiile cereau numai să nu lase recolta nouă neculeasă, vestind că la toamnă se va desfiinţa claca. Bălcescu se pregătea să puie chestiunea cartuşelor cumpărate, cînd Rosetti, ciugulin- du-şi plictisit barba — era acum interimar la Trebile din Lăuntru — luă cuvîntul şi citi :

„Raportul No. 4215 al. Administraţiunii de Teleorman către Ministerul Trebilor din Lăuntru al Ţării Românesci

•«Dreptate, Frăţie»

Domnule ministru din Lăuntru,

In prilejul mergerii mele la oraşul Ruşii-de-Vede din acest district, nflînd din auzite că unul *din fiii* ***d-lui Petre Constandinescu, fostul secretar la această Administraţie şi anume Iorgu, în vîrstă de cincispre-***

— Cît, cît ? întrebă, ridicînd capul din dosarul pe care-1 studia, Bălcescu... şi zîmbi nedumerit... Cincisprezece ani ?

Rosetti citi mai departe, reluînd doar cifra :

„... Cincisprezece ani, frate cu d. Alecu Petrescu comisarul...*

— Păi, zice că e fiul lui Costandinescu ! se miră Ştefan Golescu.

O fi fraţi vitregi... glumi Tell.,,...ar fi ieşit în tîrgul acelui oraş şi, puind de a bătut toba ca să se stringă popolul, a citit în auzul tutulor o Proclamaţie înscrisă de mîna ce a zii ca este din partea guvernului, a căreia cuprindere ar fi adm oa- recare spaimă si tulburare între unii din locuitori acelui oraş, şi că cău- tîndu-l în urmă unii ivi neguţători a-l întreba despre acea Proclamaţie mai desluşit, nu l-au găsit, fiindcă îndată după citire

s-a făcut nevăzut. Am mers îndată la casa numitului Costandinescu şi prin mijloace cuvenite, înduplecînd pe acel lorgu…"

— Ce fel de mijloace cuvenite ?… întrebă, mîngîindu-şi ciocul, Ştefan Golescu, pe care toată chestia asta începu să-l amuze.

„…acel lorgu mi-a şi dat chiar originalul acelei Proclamaţii… După aceasta, întrebîndu-l dacă este făcută de altcinevaşi şi cine anume… Mi-a răspuns că este făcută de însuşi…"

Raportul mai continua, arătînd că administratorul a vrut sa-l aresteze, dar scuzîndu-se că nu a putut face asta, numitul fiind bolnav. Raportul era iscălit; administratorul districtului Teleorman, Cantacuzino, secretar, C. Apostolescu.

— Dar ce-o fi cuprinzînd proclamaţia acestui băiat de cincisprezece ani ? întrebă nedumerit şi mereu amuzat Ştefan Golescu.

— Ni s-a înaintat şi Proclamaţia, precizî, fără să privească pe nimeni, Rosetti, apoi începu să citească :

„Fraţii mei concetăţeni ai oraşului Ruşii-de-Vede, …Sciţi, fraţilor, că sînt aproape două luni de zile de cînd nişte oştiri otomane se află pe pămîntul patriei noastre, pe pămîntul scumpei noastre mume. Această oştire are un general, al cărui general poartă nume \ de liberator… Şi vă întreb : I. Cu ce drept călcară ei tot deodată tractele lui Vlad IV ? Apoi, fraţilor, de sînteţi adevăraţi Romani, de sîntem strănunii lui Michaiu Bravul şi al lui Vlad V…"

— Noi, strănunii lui Mihai Viteazu ? întrebă, zîmbind şi privind în toate părţile, unul dintre miniştrii noi, dar nu culese nici un zîmbet… Toată lumea asculta cu un vag fior proclamaţia acestui copil.

„…de ce să ne arătăm atît de laşi ? Pînă cînd, fraţilor, să suferim jugul robiei, pînă cînd noi, sărăcii, să purtăm sarcinile bogaţilor şi ale aristocraţilor f De ce să ne sfiim de nouă mii de oştire otomană…"

Toate privirile se îndreptară spre Bălcescu, ai cărui ochi, cu sprîncenele îmbinate, erau plini de lacrimi. îi tremura buza de jos, subţire şi mare, şi strîngea convulsiv mîna.

„…Mai vîrtos, voi, fraţi Români, aduceţi-vă aminte ca nefiind nici oştire în ţeară, în zilele cînd se înfiinţa infama Călmăcămie…"

— Ăştia sîntem noi, spuse Eliade lui Tell, altfel fără să se supere, surîzînd, căci era şi el emoţionat.

„„…umblaţi să spînzuraţi pe doi fii ai patriei… (care)… s-au sculat nu ca să se îmbogăţească, nu ca să spînzure, ci numai ca să rumpă jugul infamei sclavii… Fraţilor, patriotismul nu stă în a ne împodobi cu cocardă, în a striga : sa trăească constituţia, nu, fraţilor, nu… Patriotismul

e a ne jertfi averile, moşiile, în sfîrşit a ne jertfi chiar viaţa şi tot...“

Cînd Rosetti sfîrşi citirea, în care pusese multă emoţie, Bălcescu spuse încet şi firesc :

— Ăsta-i poporul... Să i se scrie administratorului că e un prost... Să se trimită o adresă de mulţumire acestui băiat, care a scris această proclamaţie şi care a pus să se bată toba în tîrg pentru ca s-o cetească... Luaţi hotărîrea să fie cetită în toate şcolile.

Se ridică un murmur de voci aprobative.

Numaidecît, Bălcescu ceru cuvîntul pentru o nouă chestiune.

— După cum v-am informat, în iunie am întîlnit la Focşani un maior austriac, expatriat din pricina vederilor lui revoluţionare... L-am rugat, după cum ştiţi, să ne caute arme, oriunde şi în orice cantitate... Venind, l-am aflat la Giurgiu, unde a şi debarcat după vaporul „Lloyd"-ului o însemnată cantitate de cartuşe...

Eliade întoarce -capul întrebător spre Tell... apoi întreabă, iritat:

— Ce sumă se cere pentru asta ?

— Pentru o sută de butoiaşe cu patroane, cinci mii de galbeni.

— Dar e îngrozitor de scump ! E o speculă... un jaf.

— Cînd îţi trebuie şi nu găseşti... ceea ce ţi se oferă e întotdeauna ieftin. Din pricină că aţi fost hapsîni, am pierdut cele patru sute ocale de praf de puşcă, pe care ni le ofertau tot aceşti austrieci la Galaţi.

Eliade nu văzu aci decît ceea ce numea el o idee fixă a lui Bălcescu şi îl irita şi acum, ca întotdeauna, cînd acesta propunea vreo măsură în vederea rezistenţei.

— La ce pot folosi aceste patroane ? Cu cine vrei să te baţi ? Şi ridică din umeri, cu un fel de dispreţ, cu o silă condescendentă de a discuta.

Bălcescu se închise în el însuşi, într-o încercare de a se stăpîni... Gîndi, privind profilul uşor înălţat spre tavan al caimacamului, care, ca de obicei, îşi înclina capul pe umărul stîng : „Cezar cu mustaţă şi barbă". Pe urmă, reluă descriind cu degetele lungi, resfirate :

— Un stat care nu se gîndeşte să se apere este un nonsens. O contrazicere a ordinei fireşti... Dacă nu vă gîndiţi să vă apăraţi, dacă lăsaţi să se ştie acest lucru, atunci e mai bine să părăsiţi scena istoriei, numaidecît... căci pentru cine nu se gîndeşte să lupte şi să biruie, istoria e numai un teatru şi fraze înnădite.

— Domnule-Bălcescu, o luptă cere sacrificii grele... O luptă îndeosebi în condiţiile în care se găseşte Ţara Românească astăzi este o aventură plină de primejdii. Ţara cotropită de armate...

— Şi aşa e cotropită.

— Da' în timp de război e cotropită fără scrupule... în furia de distrugere şi de jaf a unei armate care sîngerează... Satele şi oraşele noastre pot fi arse, bunurile distruse, populaţia gonită din locuinţe, asasinată, măcelărită, familiile împrăştiate, femei şi copii ucişi... învingător, duşmanul e fără milă... un război pierdut e aproape nimicirea noastră ca neam... Nu ţi se pare, domnule Bălcescu, că acest preţ e totuşi prea mare pentru capriciile şi flacăra unor războinici cu orice preţ... fără cea mai mică perspectivă de biruinţă ? Vrei această rezistenţă cu orice preţ ? Cu preţul ruinei şi al sclaviei ?

Cuvintele lui Eliade, spuse cu multă greutate şi pe un ton voit calm, tulbură adînc pe cei de faţă.

Totuşi, Bălcescu lăsă să cadă răspunsul său ca un tăiş de ghilotină...

— Cu orice preţ...

Membrii consiliului se priviră tulburaţi, puţin îngroziţi. Eliade avu un zîmbet de dispreţ şi apoi se adresă, la persoana a treia :

— Asta e părerea domnului Bălcescu... Dar noi, oamenii de răspundere — şi aci apăsă cuvîntul răspundere — nu putem să acceptăm orice părere a celor care nu poartă răspunderea alături de noi.

— Ce vreţi să spuneţi cu această răspundere ? întrebă, palid, Bălcescu.

— Foarte simplu. Dumneata nemaifiind secretar al des- fiinţatului Guvern provizoriu şi nefiind nici ministru, eşti aici doar ca un musafir fără răspundere.

Bălcescu se ridică să plece, dar fu oprit cu un murmur. Ştefan Golescu face un gest mînios. Tell se ridică şi spune energic :

— Frate Eliade, Bălcescu a întemeiat „Frăţia", e în Comitetul de trei al ei. Poate vorbi oricînd în numele tuturor... Te rog vorbeşte, frate Bălcescule !

Nu, reluă cu hotărîre fostul secretar al guvernului, nu e părerea mea... aşa cum a spus domnul caimacam. Este părerea istoriei, a lungului şir de fapte şi întîmplări din trecut... Nu trebuie să judecăm faptele care ni se propun cu ochii noştri, ai celor ce urmează să fie jertfiţi. Jertfa noastră, a celor zdrobiţi şi decimaţi, e adevărată, este absolută. Căminele noastre, fraţii şi surorile noastre sînt daţi întf-adevăr pieirii... Dar experienţa arată că în viaţa popoarelor sănătoase, cel mai lung şi mai distrugător război, cea mai grea înfrîngere nu e mai grea în urmări pentru aceste popoare decît la individ boala cea mai uşoară, decît un pojar. Cînd se face socoteala, se vede că, oricît de grele, pagubele sînt limitate... şi numărul morţilor nu depăşeşte, oricît de greu e războiul, o anumită proporţie... Zece ani de muncă şi recoltă bună

refac pagubele oricărui război. Pierderile în vieţi omeneşti se refac şi mai uşor... Firește, tu ca individ dacă mori, mori pentru totdeauna, averea ta nu mai poate fi refăcută într-o viaţă de om, dar un popor sănătos se reface cu o uşurinţă care uimeşte. Prin urmare, eu răstorn fraza dumitale şi spun : riscurile sînt mici, în schimb perspectivele deschise sînt reale, îmbucurătoare... Un popor care a lăsat puţin sînge într-un război de eliberare este un popor care prin asta se regenerează, ia cunoştinţă de propriile lui posibilităţi, se oţelește, îşi selecţionează oamenii... Este un popor care se afirmă istoric, care-şi creează drepturi, care tulbură opoziţiile viitoare şi pune pe gînduri pe viitorii săi duşmani, îi neliniştește, îi face să-şi greşească socotelile

.Faptele de azi îndrumează istoria de mîine... Nu glasul unui bogătaş care-şi vede pustiit avutul şi viaţa lui în pericol este glasul adevărat al poporului, oricît de îndreptăţit şi dureros este cazul acestui bogătaş, ci glasul acelui copil de cincisprezece ani, a cărui ispravă ne uimi adineauri... Nu puteţi face crima să refuzaţi ţarii încă o şansă, şi armatei încă o posibilitate de luptă, refuzînd sumele necesare pentru cumpărarea unor patroane.

Nimeni nu mai spuse nimic. Nici da, nici nu, şi Tell, inter- pretînd tăcerea prelungită ca o aprobare, spuse încet :

— Bine, să zicem că vom găsi banii care ne trebuie ca să plătim aceste patroane... Dacă e vorba de oştire, vom căuta şi vom găsi. Dar e o altă piedică mult mai grea, o piedică despre care pot zice că e absolutamente de netrecut. Frate Bălcescule, această corabie zici că este la Giurgiu. De aproape două luni oraşul şi portul sînt însă în mîna turcilor... Au acolo peste douăzeci de mii de oameni. Spune-mi şi mie, rogu-te, în ce chip vezi dumneata scoaterea atîtor butoiaşe cu patroane din mîna turcilor *i*

— Se va găsi un mijloc... trebuie să se găsească...

— Ei, asta-i... Trebuie să se găsească... Uite, eu nu văz cum. Am comandat batalionul, din Giurgiu, atîta vreme, cunosc locurile mai bine ca dumneata... Ei bine, îţi spui limpede : nu se poate... Vor fi cinci mii de galbeni zvîrliţi în vînt, căci turcii vor pune mîna pe butoiaşe şi-i vor decapita cu iataganul pe cei care vor încerca asemenea nebunie.

Bălcescu rămase îndelung pe gînduri. Nu se gîndise la asta, căci îşi spusese că trebuie să se poată. Strîns cu uşa de Tell, căuta în gînd scormonitor şi dintr-o dată căpătă încredere.

— Am eu un om care va duce totul la bun sfîrşit.

— Să vie acel om la mine, la Departamentul oastei, îi răspunse ministrul Armatei, ridicînd nedumerit şi neîncrezător din umeri... să vie la mine.

—- Banii trebuie daţi chiar mîine dimineaţă...

Privirile se întoarseră spre ministrul Finanţelor care nu spuse nimic, ci clătină din cap în semn de aprobare.

Eliade se pregătea să se ridice, semn că s-a terminat şedinţa, cînd mitropolitul spuse, cu voce joasă de bas, neaşteptata la un trup cu trunchiul scund, că a venit să i se plîngă marele vornic Grădişteanu. că un grup de oameni înarmaţi, pare-se din Gvardia Naţională, i-au oprit caleaşca şi, ţinîndu-l pe loc, i-au p is tot felul de întrebări necuviincioase : că de tinde vine, unde se duce, de ce trece în goana cailor pe Pod...

Bălcescu avu un rînjet amar pentru acest „mare vornic" rostit de preşedintele formal al ministerului, acum

cînd rangurile boiereşti au fost desfiinţate... Dar nu mai spuse nimic... Şeful de Poliţie, care avea rang de ministru, Ion Brătianu, răspunse sonor, aproape cu glas de femeie :

— Cunosc cazul, căci marele vornic mi s-a plîns şi mie. Să-mi dea voie înaltpreasfinţia-sa să cetesc chiar acum — e foarte scurt — ordinul pe care l-am dat către Gvardia Naţională !

Căuta, întorcînd foile, în dosarul pe care-1 avea în faţa sa... şi citi o foaie :

„Domnii gvardişti sînt invitaţi ca să nu mai oprească echipajuri pe uliţă, fiindcă cu aceasta nu fac decît supărare cetăţenilor, fără să aducă

Mitropolitul aprobă hotărît, dar Brătianu arătă că mai are ceva de spus şi ceilalţi se aşezară din nou pe scaunele cu spătar înalt.

— După cum aţi văzut, poimîine va sosi la Giurgiu Fuad- paşa, care-1 înlocuieşte pe prietenul nostru Soleiman-paşa... Se pare că noul comisar al Porţii vine cu ordine severe... Totuşi noi nu putem pierde speranţa că-1 vom înmuia şi pe el, cum am făcut cu Soleiman. Propui ca să ţinem mîine o mare adunare pe Cîmpul Libertăţii, şi această adunare să semneze o petiţie către Fuad, în care să-i arate că poporul român nu vrea să renunţe la constituţie şi că-1 roagă pe excelenţa-sa să transmită augustului suzeran rugămintea ca să ne ia sub protecţia sa, lăsîndu-ne constituţia şi orînduirea pe care ne-am dat-o... Mai propui ca această petiţie să fie dusă la Giurgiu de o cît mai numeroasă delegaţie — mă gîndesc la cîteva mii de oameni — în frunte cu înaltpreasfinţia-sa, cu cel puţin o sută de preoţi cu odăjdii, cu cruci în frunte şi cu prapure... Aveţi ceva de spus ?

Mitropolitul îl reteză scurt:

— Eu sînt bolnav ! Nu poci să fac două zile pe drum în caleaşca !

— Veţi merge în caretă, fu de părere Rosetti.

— Nu pot, sînt bolnav, spuse din nou hotărît mitropolitul.

Brătianu fu nemulţumit, dar n-avea ce face...

— Delegaţia va merge fără înaltpreasfinţia-sa. Dar cum în afară de caleştile în care va merge negustorimea, va merge pe jos şi mult popor, crez că am aprobarea dumneavoastră să pui să se facă pe seama guvernului o mie cinci sute de pîini, să cumpărăm patru rogojini, să le acoperim, şi să închiriem două căruţe, care să le ducă la Giurgiu.

Ştefan Golescu face un gest din umeri, care voia să spuie : „Nu mai încape vorbă..." Totuşi, adăugă ceva :

— Dar dacă turcii nu lasă o asemenea mulţime să intre în oraş ?.

— Spunem că nu aducem o petiţie, ci că am venit să ne luăm rămas bun de la Soleiman-paşa.

Bălcescu, fără să ridice privirea de pe hîrtiile din faţa sa [17], {îl întrebă pe Brătianu dacă merge :]

— Cum o să merg şi eu ? Sînt şeful Poliţiei capitalei !

Un ministru se scarpină cu pana la ceafă, dînd acestui gest un iz de'ironie, care-i făcu pe toţi să rîdă, căci nimeni nu prea avea Curajul să mai meargă la Giurgiu.

După Consiliu

Era tîrziu, aproape zece seara, cînd se sfîrşi şedinţa consiliului... Afară era o noapte întunecoasă... Cerul era jos. Bălcescu fu întîmpinat pe sala cea mare de căpitanul Deivos, pe care-1 chemase printr-un bilet, scris chiar în timpul şedinţei.

— Vino, că vreau să-ţi vorbesc...

îl trase într-un birou de la parter şi-i spuse, aproape în şoaptă :

— Vreau să trimit ceva material de război în tabăra lui Magheru şi vreau să mă sfătuiesc cu dumneata.

Deivos ridică din umeri întrebător şi micşorîndu-şi ochii mari se arătă nedumerit:

— Să vă sfătuiţi cu mine... ?

— Da... îi răspunse Bălcescu sec... Dumneata crezi că armata noastră are nevoie de cartuşe cum le zic franţuzii, de patroane ? -,,1

— Ca omul însetat care trage să moară, de-o cană cu apă...

— Ei, uite, la Giurgiu ne-au sosit o sută de butoiaşe cu patroane... întrebarea e cum le scoatem de subt nasul turcilor ?

Deivos rămase şi el îndelung pe gînduri...

Se lăsă pe scaun, căci rămăsese în picioare... parcă i s-ar fi înmuiat gleznele.

— E greu... greu de tot, frate... Ne trebuie pentru asta oameni, nu glumă, în care să ai încredere !

— Mai ales că nu se pot lua furgoane militare...

— Furgoane militare nici nu mai avem săptămînă asta în Bucureşti... Aşa cum aţi hotărît, le-am pornit joi, cu magazia de muniţii şi echipament a artileriei şi cavaleriei pe care le-aţi trimis la căpitanul-general Magheru, la Rîureni. Dar de ce le-au pus în butoiaşe ? Nu era mai bine în saci... ?

— Pentru că deasupra s-a pus trei degete de piatră acră ori de praf de tăbăcit.

— Auleu... păi dacă-i vorba de praf de tăbăcit... crez că am găsit oamenii...

— La cine te gîndeşti ?

— Păi la cine ? La Licsadru Hergă... Ăsta nu e numai om de încredere... pînă la moarte... dar după cîte ştiu e şi

17 **Lipseşte şi în manuscris şi în celelalte două variante întrebarea lui Bălcescu adresată lui Ion Brătianu.**

de pe lîngă Giurgiu şi o rupe binişor turceşte... Apoi te poţi bizui pe umerii lui de taur !
— Ai dreptate, căpitane... dar atunci să mai meargă şi alţi tabaci de-ai noştri... Damian, ăla cum îl cheamă, Teică, ori cum îi zice... Şi mai ales trebuie întrebat dacă vrea să meargă Toma ?
— Bună idee... Toma şi fi-su sînt oameni de nădejde.-.. Poţi zice că am găsit oamenii care ne trebuie... Ce facem acum cu căruţele... ?
— Luăm trei braşovence, ale mai mari care le-om găsi. Cîte butoiaşe sînt ?
— Douăzeci de mii de cartuşe într-o sută de butoiaşe...
— Să zicem atunci patru braşovence, că mai sînt şi oameni, mai sînt de pus şi altele.
— Greutatea mi se pare alta... Cum le spui cărăuşilor despre ce e vorba ?
___ Ce e nevoie să le spunem... ? Ei trebuie să ştie că aduc
piatra acră, şi pace !
Bălcescu privi într-altă parte închizînd şi deschizînd ca-pacul călimării. Pe urmă rosti încurcat:
— Uite ce e, Deivos... Nu e cinstit să vorbim una... şi în fapt să fie alta ! Zici singur că scoaterea acestor patroane se face cu primejdia vieţii... Eu crez că nu e cinstit să trimitem oamenii la moarte, minţindu-i... Trebuie să le spunem cinstit adevărul !
— Şi dacă nu mai merg atunci ?
— Nu mai merg, şi pace... încercăm cu alţii.
— Uşor de zis... Dar ce facem cu ei ? cu oamenii aceştia care află un secret atît de mare... şi pe urmă nu merg ? E primejdie să se răspîndească ştirea şi să afle turcii înainte de sosirea noastră acolo, că au în ^Bucureşti nenumăraţi spioni ! Deivos îşi frecă sfîrcul urechii mari cum făcea cînd era încurcat... Poate să-i ţinem arestuiţi pe toţi, toată săptămînă...
— E cam greu...
Deivos îşi frămînta acum mustaţa tunsă ca să scoată din ea gîndul care îi trebuie.
— Eu zic că ar trebui să vorbim în privinţa asta cu Toa- der Fărşerotu... Bătrînul ăsta are pe-acolo prin Obor tot felul de neamuri şi de fini... ne-o găsi el omul care ne trebuie !
— Mi se pare şi mie, frate, că e cel mai chibzuit lucru pe care l-ai spus. Dar uite ce e : Totul trebuie făcut chiar în seara asta... Acum, în seara asta, că, uite, sînt ceasurile zece... în noaptea asta, ca mîine după masă, ăl mai tîrziu mîine noapte să fiţi plecaţi...
Bălcescu nici o clipă nu se gîndi că Deivos n-ar pleca şi el cu oamenii la Giurgiu... Se gîndise întîi la Dincă, pe care îl ştia mai năzdrăvan, dar pe urmă îşi

spuse că Deivos, care e de felul lui un ofiţer mai vechi, popular în Bucureşti, va găsi mai uşor oamenii trebuincioşi...

— Vor primi ei ?... că... uite... nu prea avem cu ce să-i plătim,

Deivos şi-a luat chipiul şi, din uşă, îi trimite răspunsul :

— Cred că da...

— Crezi, ori eşti convins ? Dacă ai încredere în ei, spu- ne-le limpede despre ce e vorba... Dacă ai găsi măcar trei căruţe, ca mai avem să" trimitem şi nişte ţevi de puşcă... pentru ca apoi să aducă altele de acolo la reparat aci.

— Mîine dimineaţă îţi aduc răspunsul.

Cînd birja se opri în faţa casei mărunte din Uliţa Visa- rionului, Bălcescu descoperi în întuneric, pe laviţa de la poartă, pe Toma şi soţii lui, care aşteptau încă de cînd scăpătase soarele, căci îşi ziceau că nu e frumos să-1 facă să aştepte pe un om atît de mare... Nu vrură nici să intre în grădină, unde-i pofti Tiţa, spunînd că ei stau şi în drum... că sînt învăţaţi să aştepte în drum...

— Hai... hai în grădină, îi îndemnă Bălcescu şi-i împinse pe toţi subt bolta de viţă din spatele casei.

Se aduseră două felinare cu luminări de seu în ele, care fură spînzurate de şipcile bolţii. Cînd îl descoperi pe Filaret Mustea, îl întrebă cu voie bună dacă s-a stricat ceva în el la ocnă.

— Dumnezeu să mă ierte, boierule, da' nu era mult mai rău ca rob la ticălosul ăla de Medelioglu. Dumnezeu să-1 judece acum, şi de-o găsi cu cale să-1 ierte şi pe el!

Deşi Hergă nu-i strînse pumnul, Bălcescu avu totuşi impresia că-i striveşte mîna lui slabă, cu degetele lungi, cu palma lui puternică. Se bucură cînd îl văzu şi pe Simion care, înştiinţat de Toma, venise şi el... Pe Panait Stoica, fratele lui Mitru, riu-1 cunoştea, dar tot guvernul vorbise despre el atunci cînd băgase spaima în maiorul Lăcusteanu, amenin ţîndu-1 că vrea să răzbune pe frate-său... îl scăpase pe maior unul dintre fraţii Floreşti, care era şi el de garda... în .noaptea aceea...

— Nevasta lui Mitru îşi primeşte pensia ? Se ajută cu ea ?

— A primit o lună. Da' acum, dacă vin turcii...

Bălcescu căzu pe gînduri.

— Da... n-o să mai ia pensia... Rămîne pe drumuri, biata femeie, cu fetiţa pe braţe...

îi pofti să ia loc pe scaunele din jurul mesei... Era cald încă, dar cerul era întunecat şi pufos. .

— Mi-a părut rău cînd mi-a spus femeia că aţi aşteptat atîta... O fi şi ceva ce nu suferă grabă...

Ei clătinară din cap şi Hergă se uita la Toma, rugîndu-1 parcă să spuie el despre ce e vorba... Dar

acesta era foarte încurcat. Ştia că Bălcescu se supără cînd unul de la „Frăţia" îi spune „boierule", dar nici nu-i venea să-i spună „frate", aşa cum pretindea el, iar „domnule" nu spusese niciodată un ţăran în vremea aceea. Aşa că începu de-a dreptul :

Ziceam că aţi fost la Ţarigrad...— • Am fost... N-am făcut nici o ispravă... şi Bălcescu făcu un semn moale cu mîna, a dezgust.

Toma, cu o privire îngheţată, care încremeni şi privirile celorlalţi, îl întrebă în şoaptă parcă :

— Vin turcii ?...

— Vin...

Urmă o îndelungă şi apăsătoare tăcere.

— Boier Bălcescu, îi lăsăm să vie ? întrebă după un timp, cu o rece greutate în glas, Hergă.

Cel întrebat rămase cîteva clipe pe gînduri. îşi dădea seama cît cîntărea răspunsul acesta al lui faţă de aceşti oameni... Ceva din adîncul fiinţei lui de istoric îşi făcu lumină ca apa unui izvor în lutul dealului. îşi spuse că oamenii ăştia din faţă sînt carne din carnea, chipuri din chipurile celor care, cu generaţii înainte, mai luptaseră împotriva turcilor... O clipă istoricul birui asupra luptătorului şi vru să ştie ce gîndesc ei, în fluxul lor ancestral, îi privi pe rînd. Faţa smeadă, cu ochi mari, cu nasul drept, cu mustaţa ca o lipitoare groasă, întoarsă în jos, făcută din fire împletite albe şi negre a lui Toma, capul rotund, negru, al lui Damian, cu fălci puternice şi sprîncene tari, aproape tot atît de groase cît mustaţa lui mică, capul uscat, trudit, cu o barbă căruntă, crescută scurt pe lîngă fălci, dar pînă subt ochii cu pleoape încreţite, a lui Mustea, capul puternic, bălan al lui Licsandru Hergă,[1] cu mustaţa întoarsă în sus, bălaie, cu fălcile şi obrajii mari, faţa subţire fără culoare, cu încreţituri în obraz, cu ochii căprii şi fruntea înaltă şi îngustă a lui Panait Stoica. îi scurtă pe rînd. întrebă foarte simplu, privindu-i drept pe toţi :

— Dumneavoastră ce ziceţi ?

Răspunse Hergă, mişcînd fălcile mari :

— Noi zicem că nu trebuie să-i lăsăm să vie...

— Toţi sînteţi de aceeaşi părere ?

Răspunse Mustea : -

— Toţi.

Bălcescu zîmbi îndelung, clătinînd din cap, cu o bucurie liniştită, lăuntrică... Pe urmă îşi privi mîna dreaptă, care nu putea sta cuminte pe masă, şi apoi rosti hotărît :

— Nu trebuie să-i lăsăm !

Oamenii se înseninară şi îşi zîmbiră unul altuia, şi toţi lui Bălcescu, ca şi cînd ar fi scăpat de o povară.

O pisică îndrăzneaţă sări pe masă de îndată ce o femeie aduse din casă o tavă cu unele gustări şi o carafă cu vin.

Bălcescu o înlătură, rîzînd, şi apoi întrebă, dar cu un ton mai mult glumeţ, privind pe subt sprîncenele lui care se îmbinau cînd gîndea :

— întrebarea este cum să-i oprim ? Sînteţi şi dumneavoastră cumva de părere că trebuie să fc ieşim înainte cu crucea, cu popii, cu prapure ?

în loc să răspundă, oamenii izbucniră în hohote de rîs.

— Fără popi, întări şi mai clătină şi mîna ca o asigurare Hergă. Numai dacă o veni cumva cu noi popa Tun... Cu ăla mergem bucuroşi...

— Uite, eu ştiu că Brătianu şi Rosetti, după hotărîrea Lo- cotenenţei, vor face o mare adunare mîine sau poimîine, pe Cîmpul Libertăţii. Se va iscăli o petiţie şi apoi o delegaţie, poate de cîteva mii de oameni, va porni spre Giurgiu, să dea petiţia lui Fuad-paşa.

Hergă vru să spuie ce fac turcii cu asemenea petiţii, dar îi fu cît de cît ruşine de Bălcescu.

— N-o să facă numai cu petiţia lor... Da' mă bate capul să mă duc şi eu cu ei la Giurgiu... Cunosc seama locului şi poate să miros ce gînduri anume au... Şi aşa tot nu mai lucrează tăbăcăria...

— Vin, omule, vin... spuse întărîtat Mustea. Vin să ne strice constituţia...

— Nu-i vorba de venit... Vreau să văz şi cum vin...

Bălcescu nu ascultase ultimele cuvinte ale lor, căci era chinuit de o întrebare pe care sta să o puie. Ar fi vrut anume să le ceară sfatul, lui Toma şi celor doi tabaci, cum să aducă mai uşor muniţia de la Giurgiu. Oricum, ar fi bine să meargă şi doi-trei tabaci, de meserie. Ar putea să spuie că sînt trimişi din partea jupînului să încarce butoiaşele cu piatra acră... Ar fi fost nevoie poate de ei acolo să dea la nevoie unele lămuriri, care să nu lămurească nimic, firește, dar să înlăture cine ştie ce încurcătură... îşi spuse, în cele din urmă, că dacă are încredere în Toma şi în Damian, poate avea încredere şi în soţii lor.

— Spui că ai vrea să mergi la Giurgiu şi dumneata, Hergă ?

— Păi să vedeţi, eu sînt cam din partea locului. Dintr-un sat la o zvîrlitură dă băţ dă Giurgiu... îi răspunse, uitîndu-se în dreapta şi în stînga, Hergă, pentru ca să vadă parcă dacă greşeşte vorbind.

— Ei, socot că eşti tocmai omul care ne trebuie, dumneata şi Damian... Şi le spuse cum stă chestiunea asta cu patroanele...

Damian fu de părere că e foarte bine că s-au gîndit la orzari, că el îi cunoaşte bine şi sînt oameni de ispravă... A fost tot cee? ce a spus în seara aceea...

Altfel, între oameni mai aşa, tăcea ca un mut. Toma fu de părere că n-ar strica să meargă şi el, căci îi cunoaşte bine pe turci şi îi ştie gata să încurce din nimic lucrurile.

îi conduse pe musafiri pînă la poarta verde, şi apoi, fiindcă era răcoare, se duse în sufragerie, unde erau

acum toţi fraţii la masă... Venise şi Maria cu unul din copii ; bărbatu-său avea să vie mai tîrziu. Voiau să-1 sărbătorească, să-1 asculte pe Nicu, întors dintr-o călătorie atît de dorită de mulţi dintre ei, într-un oraş care domină continentele şi e socotit printre cele mai frumoase din lume... Erau bucuroşi şi de micile daruri aduse... Nicu nu uitase pe nimeni şi faimosul „Bazar" era plin de fleacuri ieftine, dar tare frumoase...

încercaseră să mănînce în grădină, dar venea o adiere rece, pătrunzătoare...

— A plouat la munte... vesti Maria, gătindu-şi băiatul care, răsfăţat de Tiţa, cutreierase grădina şi se căţărase în copaci... Mi-a trimsi vorbă Geanoglu că a plouat bine.

Ar fi vrut să rămîie în doi, cu Costache, mai tîrziu, ca să-1 puie la curent cu înţelegerea de la Constantinopol şi să-1 convingă să meargă la Riureni, ca să-1 înştiinţeze şi pe Magheru. Acum, de la plecarea lui Arăpilă, nu mai avea pe nimeni cu adevărat aproape de inima lui de revoluţionar, pe lîngă el. îl durea inima simţindu-1 pe Costache puţin înstrăinat de el. îl simţea ros de o ascunsă amărăciune împotriva lui. Fuseseră împreună şi la „Frăţia", şi în zilele revoluţionare, şi în mod firesc fratele mai mare ar fi vrut să fie el în primul plan, dar pe cînd fratele mai mic devenise inima şi mintea revoluţiei, fratele mai mare nu vedea în tot ceea ce se întîmplase decît că „Nicu" era în guvern, iar el abia izbutise, după trecere de timp, să fie numit director al Departamentului Finanţelor. Ţinea cu orice preţ să se afirme, uneori în contrazicere cu indicaţiile şi dorinţa vădită a fratelui mai tînăr. Se simţea parca jignit şi de faptul că împotriva ordinii obicinuite, Nicu devenise oarecum şeful familiei. S-a văzut asta mai ales în primăvară, cînd se întorsese de la Paris, din supărarea pe care o arătase, fără să cruţe pe nimeni, cînd descoperise că Ba Au nu fusese ţinut cu severitate în frîu. După ce încă din şcoală fratele mai mic nu cam dădea pe la clasă şi cutreiera, înhăitat cu o seamă de băieţandri de vîrsta lui, maidanele Bucureştilor, jucînd arşice, ţurca şi poarca, după ce făcuseră bătăi cu pietre de la mahala la mahala, „turci şi români", ceea ce cu măsură făcuseră şi fraţii mai mari de altfel, ca mai toţi copiii din Bucureşti, începuse mai tîrziu să colinde balurile mascate şi să facă scandaluri împreună cu feciorul lui Dobrovici şi alţii... Se făcuse un flăcău cam osos şi înalt, dar altfel slab de piept, acum cînd devenise şi el major. întors după doi ani, Nicu îşi dădu seama că dacă Barbu nu e ţinut din scurt, o să le aducă multe necazuri şi o să-şi zădărnicească viaţa. îl făcu să-i simtă autoritatea din cele dinţii zile. Şi, ceea ce nu izbutiseră ceilalţi ai casei, izbutise acest frate, cu vorba tăioasă şi inima caldă... Barbu, care nu asculta de nimeni, nici chiar de Costache, care avea vreo doisprezece ani mai mult decît el, nu mai ieşea acum din vorba lui Nicu. Ca să-1

încerce, acesta îl trimise prin iulie într-o inspecţie administrativa la Buzău, Rîmnic şi Focşani. Spre surprinderea tuturor, Barbu trimisese de acolo rapoarte sub formă de scrisori foarte interesante. Bălcescu fu foarte măgulit cînd auzi că fratele lui e lăudat de unii membri ai guvernului, şi Barbu, simţind mulţumirea fratelui, se devotase şi el revoluţiei.

Erau acum toţi trei în odaia cu sofale a lui Nicu, aşteptînd să li se aducă din nou cafele.

— Ascultă, Costache, e nevoie să pleci numaidecît din Bucureşti.

— Unde ? întrebă acesta, mai curînd neplăcut surprins.

— La Rîureni, la Magheru…

— Am prea mult de lucru la oficiul meu… şi ochii mari ai fratelui mai mare se crispară puţin. Iritat fără sens, vedea în dorinţa lui Nicu mai curînd un ordin… Nu pot pleca acum din Bucureşti.

Nu vrei să mă trimiţi pe mine ? întreba plin de îndoială Barbu, lăsînd ceaşca de cafea jos.Nu, era prea tînăr, nu destul de copt pentru asta… Altceva avea el în minte… Se gîndea că ar fi fost bine ca fratele mai mare să rămîie pe lîngă Magheru. Să-1 ajute să formeze acolo un alt guvern, căci Faud sosise la Giurgiu şi zilele guvernului din Bucureşti erau numărate… în orice caz, el, Bălcescu, nu va mai părăsi Bucureştii şi desigur nimeni din guvern, căci asta ar îndurera poporul.

Dar asta e prea mult, prea complicat pentru un tinerel ca Barbu… Şi pe urmă, mai era şi problema organizării financiare a taberii de la Rîureni, a statului care urmase să se înfiinţeze acolo. Era prea mult pentru Barbu. Se va mai gîndi…

Deivos se codi mult înainte de a se duce să-1 vadă chiar în noaptea aceea pe Tudor Fărşerotu… Nu că nu se plimba ca în curte la el pe toate uliţele Bucureştilor, noaptea, dar îşi zise că e nepotrivit să scoli din somn la miezul nopţii un om de peste optzeci de ani şi să-i dai de lucru aşa pe neaşteptate. Dar lucrurile se petrecură mai uşor decît îşi închipuise căpitanul nostru… N-a apucat să bată în poartă decît o dată, încet, aşa de încercare, că a şi văzut la capătul curţii o arătare albicioasă şi auzi întrebarea seacă, supărată :

— Hei, cine e acolo ?

Bătrînul, chinuit de un fel de mîncărime a pielii, adormea greu, de obicei după miezul nopţii, şi se trezea o dată cu zorile…

Se chinuia noaptea atît de mult, că uneori găsea că moartea întîrzie prea mult. îl dureau oasele şi nu mai ştia pe ce parte să doarmă… „Bătrîneţe, haine grele…" murmura adesea amărît cu cerbicia lui ştiută, înfrîntă acum.

Cînd îl cunoscu pe cel care îl căuta, îi deschise poarta şi, aflînd că are să-i spuie ceva de taină, îl pofti după el în odaia curată.

Era lumină destulă, deşi pîlpîitoare, de la o .candelă aşezată în colţul dinspre răsărit, subt icoana îmbrăcată în argint a Maicii Domnului...

Deivos îi spuse, ocolind cu teamă parcă, despre ce e vorba... îi trebuie oameni de nădejde, cu căruţele lor ca să aducă de la Giurgiu patroane pentru oştirea ţării... oameni care să aibă curajul să înfrunte moartea...

Bătrînul ascultă îndelungă vreme, cu cele două perechi de sprîncene cărunte, încruntate...

— O să ai oamenii, domnule... n-avea nici o grijă ! O să meargă Voicu, gineri-miu... Cu cine o să meargă, nu ştiu... Asta o să-1 întrebăm pe el, dar de bună seamă că o să meargă.

— Bine, dar trebuie să-1 întrebaţi, să-i spuneţi despre ce e vorba...

— Nu te supăra... Ai mei nu zic niciodată „nu", dacă eu zic „da"... Vorbesc de feciorii şi de ginerii mei, că de alţii, deh ! nu văz de ce mi-ar asculta cuvîntul... De-aia, ca să ne spună el dacă mai poate găsi oameni, o să trimit ucenicii să-1 cheme numaidecît... îi trimit pe amîndoi, cu bîtele, ca să nu-i sfîşie cîinii !

— Crezi, neică Tudore, că o să vie chiar în noaptea asta ?

— De ce să nu vie... Ce ? Delea Veche e la capătul pămîn- tului ?... Vine numaidecît... Pînă atunci, dacă eşti cumva obosit, mai lungeşte-te pe patul ăsta şi culcă-te, ori dacă nu, o să ne aşezăm aşa de-a curmezişul şi să mai stăm puţin de vorbă... Uite chiseaua cu dulceaţă- i colo... şi doniţa cu apă în tindă...

într-adevăr nu avură mult de stat de vorbă, căci cînd se auzi cocoşii cîntînd întîia oară, Voicu se şi auzi scuturîndu-şi cizmele de praf în tindă. Era un bărbat negricios, cu ochi rotunzi, cu mustaţa uşor încărunţită, care şchiopăta că fusese lovit de un cal nărăvaş cu copita în genunchi şi-i rămăsese piciorul drept înţepenit...

Deivos vru să-1 dumirească despre ce e vorba... dar bătrînul morocănos îi luă vorba şi-i spuse lui ginere- său pe şleau :

— Uite, mă băiete, despre ce e vorba... Ai să pleci astăzi chiar sau poate la noapte la Giurgiu să aduci de-acolo, cu căruţa, niscai patroane, oricum jenia le mai zice... pentru oştire... Musai e să pleci ! Buclucul e că nu poţi să pleci singur cu bra- şoveanca ta, auzi că mai au nevoie de încă vreo două-trei căruţe cu cai buni ca ai tăi. Cum facem ?

în lumina gălbuie care pîlpîia mereu în candela de argint, faţa uscată a lui Voicu păru şi mai osoasă, pentru că, gîndind, îşi strîngea fălcile.

Păi dacă e musai, om pleca... Om găsi noi şi oamenii care ne trebuie... Numai să ne spuneţi mai de-aproape despre ce e vorba ca să ştim cum să potrivim lucrurile
— .Vezi, măi băiete, că asta e mai greu... Mă gîndesc că n-ai să găseşti aşa uşor oamenii care-ţi trebuie... Isprava astă e legată de primejdii mari... Dacă vă descoperă turcii, vă cio- îrţesc cu iataganele... Eu mă gîndeam să-1 luaţi şi pe Tase cu rişca lui...
Voicu îşi învîrtea pălăria în mînă ca să-şi macine mai bine gîndurile. Pe urmă rosti hotărît:
— Asta nu e o piedică... Spuneţi cîte braşovence vă trebuie... Nu e nevoie de Tase, mergem numai noi, orzarii noştri...
— Spune căpitanul că trebuie în totul patru braşovence...
— Patru zici ? Ei, patru le-aveţi mîine, cînd vreţi...
— Mîine după-amiază ?
— Mîine după-amiază... Da' io zic că n-ar fi rău să treacă domnu căpitan Deivos chiar mîine dimineaţă pe la noi, prin Delea Veche... Zic, domnule căpitan, să veniţi aşa către ceasurile nouă, cum se zice acum... Pînă atunci socot că io şi orzarii mei vom fi gata de drum. Sau poate vreţi să mergeţi astă- seară, că aveţi unde să vă odihniţi un ceas, două la noi acasă...
Deivos era foarte încurcat... Nu-1 prea cunoştea pe-acest ginere al Fărşerotului şi i se păru că a luat lucrurile -cam prea uşor.
— Uite ce e... în noaptea asta nu poci să viu, că mai luăm cu noi nişte tabaci şi nu i-am vestit încă... Dar mîine către ceasurile nouă evropeneşti, viu negreşti... Ar fi bine dacă am putea pleca aşa pe înserate, ca să cîştigăm timp, căci aceasta e o afacere care trebuie isprăvită fără şovăială şi fără în- tîrziere...
Se despărţiră înainte de cîntatul cocoşilor a doua oară. Cerul de sfîrşit de vară era înalt, dar ici-colo întunecat de umbre pufoase...

Întîlnirea dorită

Timp de două săptămîni, ffu] înjurată de boierii care-şi aminteau acum că e fiica unei slugi, [fu] sfîşiată de cleve-tirile boieroaicelor care nu o mai scoteau, cînd vorbeau despre ea — şi vorbeau de cîte ori se întîlneau două-trei la un loc — din „curtezană neruşinată", spunînd cu dezgust că a făcut neamul românesc de rîs... în schimb, oriunde apărea în oraş, pe uliţă ori în magazine, mulţimea se aduna în jurul ei, cu un soi de recunoştinţă pe care ea o simţea şi care o făcea fericită.
Aflase că Nicu Bălcescu s-a întors de la Ţarigrad... Ar fi vrut ca el să afle totul, să afle ce mari servicii a făcut revoluţiei şi ar fi dorit ca după ce el va şti de la alţii, să se găsească faţă în faţă cu ea, ca să asculte încîntată cuvintele lui de mulţumire, recunoştinţa lui de patriot.

Era acum mai tot timpul în cercurile revoluționare. Pe Cîmpul Libertății, clubul însufleţit de Rosetti şi Brătianu ţinea şedinţe aproape în fiece zi... Seara, şedinţele se ţineau în sala Adunării Obşteşti din Dealu Mitropoliei... Erau de fapt un soi de întruniri publice, aproape permanente... Aristia se afla acolo totdeauna, cînd Rosetti şi Brătianu aveau să ia cuvîntul, cu un detaşament din Gvardia Naţională, să le dea onorul la venire...

Frusinica venea şi ea. Mai cu seamă la şedinţele de seară, îi plăcea că era primită cu aclamaţii de cum intra pe uşă. Pe Bălcescu îl întîlni a treia zi după ce el se întoarse în Bucureşti... îl văzuse pe Pod de departe, în dreptul palatului... Opri cabrioleta, dete hăţurile în mîna grăjdarului, îmbrăcat,, cînd mergea cu ea, într-un soi de livrea, şi aleargă fericită înapoi, spre ei... Bălcescu n-o văzuse şi era foarte adîncit în gînduri... N-o văzu decît cînd ea, veselă, i se aşează în faţă, tăindu-i drumul, ca la joacă de copii. Spre uimirea ei, el nu arătă nici un fel de bucurie că o vede. Fu, din pricina asta, foarte încurcată... După ce o salută totuşi şi se opri, avu aerul că nu are să-i spuie nimic.

— Micule, sînt bucuroasă că te văz... îmi pare rău că ai lipsit din Bucureşti. Ştii că acum lupt şi eu pentru revoluţie...

Spusese asta cu un ton glumeţ, dar gîndul era adînc şi grav.

El o privi cu ochii uşor oblici, cu zîmbetul mai accentuat în colţul stîng al gurii, şi-i spuse rece :

— Am auzit... Frusinico... Şi mi-a părut rău pentru tine... Cine te-a sfătuit, te-a sfătuit prost... îmr pare rău că ai avut şi tu un rol în mascarada aceea... şi încă un asemenea rol.

Ea încremeni, năucită...

— Cum asta ?... Nu înţeleg nimic... Tu nu mai eşti revoluţionar ? .

— Ba da... Numai vezi că aia pe care-ai slujit-o tu nu e revoluţia adevărată... CV fac locotenenţii este o trădare a revoluţiei... Şi tu i-ai ajutat...

Frumoasa ei privire albastră se încruntă.

— Eşti singurul care spui asta... Toţi sînt de părere că Eliad, şi Tell, şi Golescu sînt adevăraţi patrioţi.

— Cine toţi ? Vrei să spui toţi cei care sînt în jurul tău... Toţi trei locotenenţii au trădat revoluţia numai ca să rămîie ei unde sînt... O privi din nou, tăios, cu zîmbetul în colţul gurii. O învălui cu un ton batjocoritor : Ei te-au îndemnat să cîştigi bunăvoinţa turcului, pentru ei, cu farmecele tale ?

Acum ea vedea că el ştie tot... Dar mai vedea şi altceva. Ar fi vrut să-1 lovească acolo, în plină lume... căci

se şi adunase un grup de gură-cască în jurul lor... II privi întîia dată de cînd îl cunoştea, cu ură.

— Acum te cunosc cu adevărat... Eşti lipsit de inimă... Bine spun cei ce te cunosc că eşti rău... Că eşti un îngîmfat... Tu... tu... mereu numai tu... Toţi sînt nişte proşti şi numai tu ai dreptate totdeauna... Numai tu eşti patriot... Noi ceilalţi nu sîntem nimic,.. Nu mai există alţi patrioţi decît tine... Eliade Golescu, Tell, Rosetti, Brătianu nu ştiu nimic... Tu ştii totul. Eşti cel mai firoscos... cel mai deştept... Era atîta ciudă şi atîta durere în vocea ei, de obicei cristalină, că devenise aproape aspră.

Bălcescu o privi cîtva timp, surprins, dar liniştit... Privirea lui, nuanţată de surîs, părea să spuie lung prelungit : Biata fată, ce prost a nimerit, şi totuşi e înduioşătoare această dorinţa a ei de a fi alături de popor, mîndria ei de a fi fost necesară şi de a fi fost de folos într-o împrejurare hotărîtoare... Gîndea acestea, dar nu le spunea cu vorbe... O privea numai şi surîdea, cu surîsul accentuat în colţul gurii. Ea nu mai putu îndura tăcerea asta prelungită şi dintr-o dată, cu obrajii crispaţi, îi spuse rece :

— Bună ziua !... Cînd te vei schimba puţin, poate că ne vom înţelege... îi repetă cu o voce mai moale acum : Bună ziua !

El îi puse mîna pe braţul, gol de la cot, pe care ea îl în- doise, încercînd să găsească un soi de sprijin într-un colier de perle, care îi înfăşură de trei ori gîtul.

— Nu mă voi schimba şi nu ne vom înţelege niciodată, Frusinico !

Ea se întoarse şi plecă fără să-1 privească... El o urmări cu privirea înduioşată şi cu surîsul în colţul gurii.

Deivos spre Giurgiu

Mult înainte de prînz, Deivos veni la palat şi-1 rugă pe Bălcescu să vie cu el în mahalaua Orzarilor... Chemă una din birjele care aşteptau în curtea cea mare. Trecură dincolo de Caimata, ocolind mahalaua, Iancului, spre Delea Veche, cum îi zicea acum. li aştepta pe un cîmp, dincolo de drumul Dudeştilor, patru braşovence largi, de încărcat bucate. La fiecare erau înhămaţi patru cai, doi lîngă oişte şi doi rotaşi/Nevoile meseriei lor cereau cai voinici şi orzarii izbutiseră o prăsilă corcită de cai de Don, cumpăraţi de la ofiţerii ruşi, care a durat apoi multă vreme... Bălcescu văzu cu uimire că fiecare braşoveancă avea lîngă loitre doi oameni în cămăşi cu arnici, peste nădragii vîrîţi în cizme scurte şi cu puşti de-a curmezişul pieptului. Dar asta nu era nimic. în jurul braşo- vencelor mai erau vreo cincizeci de flăcăi, călări, cu puşti peste umeri, toţi în cămăşi cu arnici, roşii, ca nişte Uniforme peste nădragii vîrîţi în cizme scurte.

Cînd azi-noapte Voicu se sfătuise cu oamenii lui, le spusese numai la cîţiva despre ce-i vorba. Celorlalţi le spusese doar că se cer călăreţi pentru tabăra lui Magheru, şi flăcăii mahalalei hotărîseră că dacă merge unul, merg toţi, şi o ţineau una şi bună că ei se duc toţi, cu caii şi carabinele lor ghintuite, să lupte alături de panduri.

După o noapte de gîndire, Bălcescu îşi luase inima în dinţi şi se hotărîse să-1 trimită pe Barbu la Magheru... Nu avea pe altcineva... Altfel ar fi fost cu Costache decît cu copilul ăsta, dar, oricum, o scrisoare putea să ducă [şi Barbu] şi un raport despre situaţia din tabără dovedise că putea să-i facă. îi mai dădu o scrisoare către Axente Sever, care s-a supărat de în- tîrzierea pusă de guvern în recunoaşterea cetăţeniei ardelenilor care luptă în revoluţie, şi a plecat la Sibiu. Să trimită Magheru un călăreţ pînă acolo, sau pe cine crede el, ca să-1 aducă iar în Bucureşti pe profesorul supărat. Barbu urma să aştepte aci în Bucureşti, să se întoarcă de la Giurgiu Deivos cu patroanele şi praful de puşcă şi să plece apoi împreună, dar nu avu răbdare şi porni şi el cu orzarii la Giurgiu

.Erau unsprezece inşi în cele două braşovence. Pe seîndura din faţă, pe care se puseseră velinţe, şedeau la întîia dintre căruţe Deivos, Barbu şi Voicu, încercatul orzar care făcuse drumul la Giurgu de cîteva sute de ori în viaţa lui, ducînd bucate la schelă." La căruţa dinapoi erau Toma, Hergă, Da- mian şi încă un orzar, culcaţi în fîn.

Pe seîndura care ţinea loc de capră a braşovencei, în locul orzarului, stătea alături de cel care mîna caii Licsandra, cu faţa rotundă arsă de soare şi cu ochii mari, verzi, ca lacul cu foi de nufăr. Nu vrusese în ruptul capului să rămîie acasă, vrea să meargă şi ea în satul în care se născuse Licsandru. Vrea să se ţie aşa de el.

Deivos, îmbrăcat ca un tîrgoveţ anume, fu de părere pînă la urmă că e mai bine să meargă şi ea, că o să pară mai casnic, mai nevinovat şirul lor de patru braşovence dacă e şi o femeie între ei.

Se luaseră de fiecare braşoveancă şase cai, dintre care acum doi înaintaşi, fiindcă nu se ştie anume ce greutate e de adus. Orzarii erau cu de toţi opt şi aveau carabinele ascunse în fîn. Erau abia la Gălugăreni cînd scăpătă soarele peste mlaştinile Neajlovului, peste tufişurile arse de soare, căci nu putuseră pleca înainte de ceasurile patru... Mai mult ghiciseră că soarele a scăpătat, căci spre apus nu erau decît nori şterşi de fum roşiatic. Opriseră dincolo de sat, după ce urcară rîpa la hanul cel mare, care nu era chiar în drum, ci retras vreo sută de paşi, ca să rămîie în faţă loc de dejugat boii şi de deshămat caii, înconjurat cu gard de salcîmi şi printre ei cu tufe de spini. Clădirea era de zid, dar scundă, turtită toată de un acoperiş larg, învelit cu tablă, lucru destul de rar. Pereţii galbeni erau coşcoviţi. Aveau un umbrar de stîlp de lemn, acoperit şi el^toţ cu tablă. în bătătura din faţa umbrarului, plină de balegă şi de paie, dejugate cîteva care cu boi. Oamenii care nu adăpau vitele la puţul cu ciutură se cinsteau cu ţoiuri de ţuică la o masă cu picioarele bătute în pămînt. Pe prispa cu parmalîc vechi de lemn, crăpat, se odihneau la masă, mîncînd cu .o custură pepene verde, vreo cinci-şase soldaţi. Unterofiţirul, care era cu ei, fusese în compania lui Deivos şi—1 recunoscu numaidecît. Salută împietrit:

— Să trăiţi, domle locotenent, şi toţi ceilalţi se ridicară şi îl salutară împietriţi pe căpitan, care le făcu repede semn să stea jos.

Barbu intră înăuntru, dar în prăvălia joasă şi întunecoasă mirosea a stătut. Ceru să le cureţe o masă afară subt o perdea de salcîmi şi să li se dea ceva de băut. Cei mai tineri orzari scoaseră mai întîi căpestrele cailor, îi adăpară şi le dădură ceva de ronţăit... Merseseră zdravăn. Deivos se apropie de masa soldaţilor şi întrebă pe sergentul bondoc şi ciupit de vărsat, pe care-1 recunoscu numaidecît şi el :

— Ce-i cu voi, mă... de unde veniţi ?

Sergentul rămase încremenit şi apoi răspunse, mai mult în şoaptă, căci îl recunoscu pe căpitan îmbrăcat negustoreşte :

— Am fugit...

— Cum aţi fugit, mă ? De unde aţi fugit ? întrebă Deivos, uimit şi mînios.

— Dă la batalion, dă la Giurgiu...

— Cum aţi fugit, mă, nenorociţilor, şi de ce aţi fugit cu armele la voi ?

Cei veniţi cu braşovencele erau acum toţi în jurul celor şase soldaţi.

— Să vedeţi, dom'căpitan, să vedeţi... nu sîntem dă vină... Azi-noapte turcii au înconjurat batalionul, adică o companie, că nu era decît compania a treia, a noastră, şi i-a luat armele şi pă toţi, în frunte cu ofiţeruii... că pă dom' maiur îi popriseră de-azi dă dimineaţă în lagăr, i-ap închis în cazarmă cu santinele la poartă şi dă jur împrejur. Noi eram în patrulă, şi cînd am văzut cum stau lucrurile, am şters-o şi nu ne-am mai apropiat dă cazarmă... Am pornitără spre Bucureşti.

Deivos rămase încremenit, apoi strigă tot ca mai înainte :

— Nenorocitule, de ce n-ai spus asta de la început ? Hangiu, ei, hangiu... Vino-ncoace !

Şi cînd omul cît muntele se înfăţişă, răcni şi la el :

— Trei chile de vin, auzi, numaidecît, să bem cu oamenii ăştia ai noştri... Văzu în fereastră atîrnînd nişte pastramă uscată, scoarţă albicioasă de sărată : Pune şi pastrama aia la foc, că or fi oamenii flămînzi... Pune să facă o mămăligă... Vezi să frigă bine pastrama aia, că e pătată de muşte.

Voicu se apropie şi-i spuse la ureche :

— Domnule căpitan, avem de-ale gurii şi la noi, în lă- diţele de subt scîndura pe care stăm.

Fugi de aci, mă, alea sînt rezervă... nu ne atingem de ele cît timp găsim, pe unde umblăm, de-ale mîncării.Erau acum optsprezece inşi la masă şi unii aşezaţi pe pridvorul cam dărăpănat.

Soldaţii mîncau mămăligă cu pastramă, ca lupii...

Pastrama era sărată, nu glumă, de aceea şi goleau cănile smălţuite dintr-o sorbitură.

Cînd veni din nou hangiul, cu umerii laţi că de-abia încăpeau pe uşă, că îl chemase Deivos, Barbu se uită la el, se uită la Hergă şi pe toţi îi pufni rîsul... Era 6 năstruşnică întîmplare întîlnirea asta a doi uriaşi.

— E voinic, că altfel n-ar avea el curajul să ţie han pe drumul ăsta bîntuit de hoţi. Mai adu trei ocale de vin, mă... cum te cheamă ?

— Cum mă cheamă ?... Lumea îmi zice Căciulămare, da' mă cheamă Ignat...

— Aoleo, tu eşti Căiulămare din banda lui Toporoi ? Mare hoţoman. Ai fost şi la ocnă...

— Am fost... am fost dă toate... acum sînt doar cîrciufnar. Am îmbătrînit, şi-şi arăta mustaţa groasă care începea să încărunţească.

— Pui capul că eşti şi gazdă de hoţi...

După ce le' arătase cum stau lucrurile în port şi în oraş, sergentul, despre care aflase c-ă se numeşte Goagea Ştefănescu, le spuse, ducînd cana la gură :

— Domnule căpitan, eu zic că nu, e bine să mergeţi cu asemenea cai în oraş. Vi-i înhaţă turcii... prea sînt frumoşi.

Caii, corcituri de Don cu cai de Bărăgan, erau bine îngrijiţi. o frumuseţe, şi toţi gîndiră că sergentul avea dreptate.

— ...Eu zic că nici dumneavoastră să nu mergeţi aşa... acolo... Cine ştie ce să întîmplă.

Cei de faţă găsiră că sergentul a vorbit înţelept.

— Atunci, ce facem ? întrebă Barbu, neliniştit.

Chibzuiră îndelung şi făcură un plan care li se păru cel
mai potrivit... Deivos cu cei şase ostaşi vor merge cu braşo- vencele într-un sat vecin, chiar în satul din care era Hergă, care cunoştea acolo fiece potecă... şi aveau să aştepte acolo... Toma, Hergă şi Damian, care luaseră şi cartonul tăiat cu foarfeca de la Deivos, aveau să ia nişte care din sat şi să plece a doua zi de dimineaţă la Giurgiu, spunînd că sînt trimişi de jupînul lor cu aceste care să ridice butoaiele cu piatră acră.

Trăseseră braşovencele într-un zăvoi pe malul Dunării... Barbu Bălcescu, Deivos, Toma, Hergă şi soldaţii, afară de cei duşi în patrulă, încercară să doarmă în nişte cocioabe vecine... dar nu puteau... de purici şi de grijă. în zori, cînd cei trei se urcară în cele patru care închiriate scump din sat, ploua încet, o ploaie uşoară, dar

rece, de început de toamnă... încărcară carele cu paie ca să spună că duc paie în lagărul turcilor. Aşa cum fusese prevăzut, găsiră pe negustorii austrieci lîngă butoaie... Fură gata să preia patroanele, dar portul era păzit şi le era teamă de orice încercare. Toma gîndi că ar merge treaba mai uşor cu un ordin de la un ofiţer mai mare turc... Hergă ştia puţin turceşte, dar îi era silă să vorbească... totuşi, fu convins să meargă la comandantul garnizoanei şi să-i spuie despre ce e vorba, anume că la Bucureşti fabrica nu poate lucra fără piatră acră... Un ofiţer tînăr, scund, care era la o masă, fu de părere că tot o s-o ia ei la Bucureşti, că o să aibă nevoie de ea. Piatra acră e mai bine s-o transporte acum, să nu mai încurce cu ea drumul oştirii săptămînă viitoare. Dar başciohodarul zaharelei, care auzi despre ce e vorba dintr-o odaie vecină, scundă, dar cu podeală de lemn, strigă de acolo într-o turcească, arăpească că are şi el nevoie de piatră acră. Şi, înalt, mustăcios şi negru, se şi ivi în uşă.

— Cîte butoiaşe sînt, mă?

— Vreo cincizeci-şaizeci...

— Bun, bun, foarte bun... bun ! Ei, jumătate mi le daţi mie... ca să limpezesc apa de băut a ofiţerilor... Mergi cu ei, tu, Ifrim... se întoarse el către un subofiţer, şi aduci carele aci, la garnizoană... Patru care, dacă zic ei că sînt patru.

Celor trei li se muiară picioarele... Lui Toma îi veni şi ameţeală, se sprijini de spătarul unui scaun.

— Am venit pe jos din Bucureşti azi-noapte, îl lămuri Hergă pe ceauş. Azi am umblat din zori după care prin satele vecine.

— Mai odihniţi-vă şi, pînă la prînz, să fiţi cu carele aci, jumătate vi le las să le duceţi la Bucureşti.

Se şi văzură cu capetele retezate în clipa cînd turcii ar fi dat de praful de puşcă. Se mai liniştiră cînd văzură că subofiţerul, care merge cu ei, nu are altă armă decît centironul şi spanga. Pe uliţele oraşului întîlniră puzderie de oaste turcească. O parte se îndrepta spre port, unde chiar la ceasul acela urma să sosească vaporul cu Fuad-paşa, plecat de duminică seara de la Galaţi.

— Eu zic că nici dracu nu să mai gîndeşte la noi, spuse Damian cînd auzi cum stau lucrurile.

Într-adevăr, patrulele, straja portului, cunoscînd pe ceauş şi luînd cunoştinţă de ordinul garnizoanei, le dăduse voie să încarce butoiaşele. Pe Toma nu-l rabdă inima şi se duse în port, unde, amestecat în mulţime, văzu totul... Pe limba de pămînt din dreptul portului, regimente în uniformă albastră, franţuzeşti, dar cu fesuri, erau aliniate şi stăteau drepţi... Meterha- neaua cînta un marş legănat de cavalerie. Cînd vasul se opri, Fuad-paşa, care aşteptase pe punte, coborî cu pas săltăreţ, zvelt în tunica lui albastră, şi se îndreptă spre Soleiman-paşa, care-l întîmpinase la debarcader. Fuad se opri în faţa acestuia, puse un genunchi la pămînt şi făcu de trei ori salamalec,

fiindcă Soleiman-pașa era cumnatul sultanului...
Numaidecît. ploaia care se oprise de vreun ceas, se porni din nou, acum mai înteţită... Dunărea îşi trimitea şuvoaiele, valurile lovind malul... Dincolo de malul înalt, Rusciucul era învăluit în ceaţă. După ce toate paşalele se suiră în căleşti şi se îndreptară spre oraş, regimentele şi cei de faţă se grăbiră să-şi caute adăpost în oraş... Toma, care tot timpul trăsese cu ochii spre ai lui, văzu acum carele încărcate şi stînd să pornească. Se grăbi să le ajungă...

Damian, venindu-i cîţiva paşi înainte, îi şopti :

— Acum e acum... E rost de spînzurătoare, tăicuţule...

Dar Toma îşi şi făcuse planul cum să iasă din încurcătură.

— Lasă, mă, că am mai văzut noi de-astea.

LIergă nu zise nimic. Avea numa ochii mari, verzi, cam nemişcaţi...

Forfoteala de pe drum le veni în ajutor. Hergă îndemnă oameni s-o ia la stînga, spre tarlale. Cînd ceauşul văzu ocolul făcut de cele patru care, se arătă nedumerit.

— Luăm un drum mai ocolit, că nu putem merge pe drumul cel mare din pricina armatei... N-am ajunge altfel nici pînă seara...

Merseseră de-acum vreo leghe, două, cînd Hergă se uită h Damian, care mergea puţin cam în urma turcului... Acesta îi prinse braţele deasupra coatelor, ca în nişte cleşti de fier, căci deşi mijlociu de statură, era tare ca fierul. în clipa aceea, cu palma întoarsă, Hergă îi prinse gura să-i sfărîme fălcile...

Nu putu nici măcar să icnească. Turcul înţelese că n-are nici un rost să mai lupte şi aşteptă resemnat să fie legat... Hergă, după ce îi luă spanga, îl întrebă pe turceşte dacă să-i puie căluş în gură, că, în orice caz, dacă ţipă, îl înjunghie. Turcul se gîndea că poate întîlneşte vreo patrulă şi e mai bine pentru el să aibă şi căluş în gură, şi făcu semn să-i puie căluş... îi vîrîră deci o basma în gură, mototolindu-i-o cu mustaţă cu tot, din prea mare grabă.

Toma alergă la braşovence, ca să vie mai repede înaintea carelor. în mai puţin de un ceas, cele o sută de butoiaşe erau mutate, şi caii voinci porniră cu ele şi cu numeroşii însoţitori.

— Ţin caii dumitale, neică Voicu ?... întrebă cam îngrijorat Barbu, privind braşovencele încărcate cu vîrf, ba avînd destui oameni deasupra şi pe de lături.

— Duc două chile de grîu ca nimica toată ; dacă tot drumul e ca ăsta şi nu se înmoaie prea rău, o scoatem la căpătîi...

— Uite ce e, fu de părere Deivos, acum trebuie să facem o sforţare mai mare pînă cînd ne depărtăm de turci... De la Călugăreni încolo, noi ceilalţi o

să mergem pe jos... dar acum trebuie să mergem repede şi trebuie să avem şi soldaţii cu noi...

Ploaia se Oprise iar şi poalele de ceaţă se tîrau peste lanurile de porumb, acum cam uscat, cu multe foi răsucite. Se apropiau de pădurea cea mare. Hergă spuse că ştie şi un drum mai ferit, dar că nu ştie dacă e bun pentru nişte căruţe atît de încărcate...

— Nu, pe drumul cel .mare, hotărî Deivos... Armele încărcate... Scoateţi şi pistoalele voastre din fîn, le spuse orza- rilor, ciupindu-şi mustaţa scurtă, retezată.

Trecură printr-un sat cam în goană, cu ochii în patru... Ar fi vrut să trimită o patrulă călare înainte, dar le era teamă să nu slăbească puterea cailor rămaşi în ham.

— Ce-o fi... o fi... spuse şi Barbu, închinîndu-se.

Drumul mare nu era un drum, fireşte, ci o împletire şi
o despletire de făgaşuri de roate, pe o lăţime de pogon, cum se împletesc şi se despletesc şuvoaiele unui rîu în albia lui.

Chiar aproape de Călugăreni întîlniră o patrulă turcească, care venea pe jos, mînînd o cireadă de boi, într-un nor de praf care se ridica pînă la cer... Nu prea văzură nici unii. nici alţii mare lucru... La han opriră caii şi hotărîră să se odihnească cel puţin un ceas. îl dezlegară şî pe turc şi-1 poftiră la masă, subt umbrar. Puseră două posturi pe drum spre Bucureşti, într-un stejar singuratic, cu vedere bună spre Giurgiu. Cînd să plece, Deivos îi întinse turcului un galben împărătesc. Acesta îl luă... dar după ce se gîndi, frămîntîn- du-şi mustaţa neagră ca tăciunele, le spuse că nu e de ajuns să-1 lase legat de mîini pe marginea drumului, dar că ar fi bine să-i tragă şi un glonţ în braţ, în carne moale... că a mai. avut gloanţe în el... nu se teme de asta... nu doare cine ştie ce... altfel îi e teamă că n-o să fie crezut. îi e mai frică de pedeapsă decît de glonţ... Cînd să-i satisfacă dorinţa, turcul se răzgîndi... Mai bine să-i mai dea încă trei galbeni... unul are să-1 păstreze el, că e prea puţin un galben numai, şi trei are să-i dea în mod cinstit ceauşului, ca să scape de pedeapsă... Deivos se sfătui cu ceilalţi şi găsiră că se poate face şi aşa.

Se luminase puţin... spre miazăzi şi norii ascundeau cu totul însă soarele palid...

— S-a luminat a ploaie... Asta ţine o săptămînă, se scăr- pină în cap Voicu, cu ciudă.

— Lasă, mă omule, că e grozavă pentru cîmp, îl mustră prietenește Toma. Să pot face arăturile...

Porniră mai întîi braşovencele, apoi cei ce veneau pe jos. Cu cît mergeau spre Bucureşti, cu atît praful scădea şi pămîntul devenea tot mai noroios. înainte de a ieşi din Că- lugăreni întîlniră o mare mulţime de oameni revărsată peste cîmp, care se strimta ca să pătrundă în sat. în mijloc erau cîteva călești, dar Barbu şi Devois nu

văzură cine era anume în călești, căci erau coșurile ridicate din pricina ploii. Oamenii din popor, care mergeau în picioarele goale, cu opincile și papucii atîrnați pe umeri, și micii negustori puseseră sumane și saci făcute glugi în cap. Unii dintre negustori purtau un soi de umbrele bățoase. Brașovencele înaintau cu greu... mai mult se opreau.

— Sînteți mulți, mă oameni buni ? întrebă Deivos pe un negustor care se lupta din greu cu noroiul... căci ulița satului se desfundase cu totul.

Omul dădu la o parte pînza de pe bețe, care era un fel <3e ^sibrelă.

— Sîntem ca la cinci mii... Mergem să cerem - constituţia de la Fuad. Dumneavoastră dă unde veniţi ?...De la Giurgiu... Fuad a debarcat azi-dimineaţă... Cum *e* vremea la Bucureşti ?

— Plouă dă ieri dimineaţă într-una... Noroc, răspunse omul la semnul cu mîna al lui Dievos.

Intîlniră, după ce ieşiră din sat şi coborîră după dîmbul Neajlovului, altă ceată de cîtev^ sute de oameni, cu căruţe şi căleşti în mijlocul ei. Acum văzură şi o mulţime de şcolari mai în vîrstă. Drumul era mai uşor, căci ajunseră pe cîmp şi nu mai era atît de mult noroi. într-o caleaşcă cu coşul ridicat, recunoscură totuşi pe Moşoiu, fostul şef de Poliţie, şi pe arhitectul Melic, cu care schimbară cîteva vorbe. Oamenii mîncău dintr-un coşuleţ aşezat. între ei, în caleaşcă, hartane de pui. Se arătară bucuroşi cînd li se spuse că a sosit Fuad încă de azi-dimineaţă. O bună bucată din drum nu mai întîlniră decît răzleţi rămaşi în urmă, dar la Copăceni au trebuit să aştepte un ceas aproape ca să poată trece podul peste Argeş, căci prin vad nu aveau curajul chirigiii din pricina poverii şi, pe deasupra, rîul părea crescut. Acum trecură nenumărate căruţe şi căleşti, cum şi multe sute de oameni pe jos. Ploaia mai stătuse puţin şi soarele care pornea spre apus lumina albicios norii... Nu era însă mai mult de ceasurile două, două şi jumătate. Nici o nădejde că vremea se va îndrepta... Dintr-o droşcă mare li se făcu semn să se oprească. Era Nicolae Golescu, care fusese pus la curent de către ceilalţi miniştri de încercarea lui Deivos de a scoate de subt nasul turcilor cîteva zeci de mii de patroane. Lîngă el era un bărbat lung, deşirat, cu cioc... Era cumnatu-său, Racovitză.

— Deivos, îi strigă Golescu, cu o voce de vînător. Le-ai scos ?

întrebarea era de prisos, căci braşovencele erau încărcate, dar caimacamul dorea mai mult o confirmare, atît de năstruşnică i se părea întîmplarea. Devios îi arătă braşovencele zîm- bind şi îi făcu semn cu mîna.

— O sută de butoiaşe.

— *Mais cest un fou... Venez que je vous embrasse tous...*[1]

Deivos şi Barbu coborîră în timp ce Nicolae Golescu, cu
bărbiţa lui roşcată, coborî şi el surîzător. îi îmbrăţişă pe amîndoL

— Ia dă tolba aceea, măi Dimitrios, să cinstim oamenii aceştia. Scoase din tolba de vînător o sticlă mare de coniac franţuzesc şi două păhărele ca degetarele... Ăla nu e pandurul ăla al lui Bălcescu ? A fost şi el cu voi ?

— Toma a văzut pe Fuad la debarcader, de la zece paşi, îi spuse Barbu... L-a văzut cum a pus genunchiul jos, înaintea lui Soleiman, şi a făcut trei salamalecuri.

[1] **Dar accsta e un nebun... Veniţi să vă îmbrăţişez pe toţi.» (fr.).**

Nicolae Golescu fu foarte impresionat de acest amănunt şi îl chemă pe Toma, întinzîndu-i degetarul de coniac. Se bucură, fiindcă se împrietenise bine de tot cu Soleiman, aşa încît era mai mult la Giurgiu decît la Bucureşti. Pe Soleiman îl amuza nespus acest bărbat roşcat şi vioi, care, într-o excelentă franţuzească, povestea cele mai năzdrăvane anecdote... Era singurul lucru care-l mai amuza în acest oraş prăfuros, unde nu avea în jurul său oameni cu care să stea de vorbă, fără să-şi piardă ceva din demnitate.

— Crez că în trei ore sîntem la Giurgiu... E timp destul... E mai bine să las oamenii să ajungă înaintea mea... Flai, încă un păhărel de fiecare.

A plouat toată noaptea, dar Barbu a dormit tun. îl istoviseră noaptea nedormită şi emoţiile drumului. Pe la ceasurile zece seara, cînd s-a întors de la Palatul Administrativ, după ce arătase în consiliu cum s-au petrecut lucrurile, Bălcescu, văzîndu-l cum doarme, palid de oboseală, nu l-a mai sculat, deşi nu se mai sătura ascultînd întîmplarea de la Giurgiu şi dorind şi alte amănunte... A mîncat repede două ouă fierte şi puţină friptură rece, schimbînd cîteva cuvinte cu Tiţa, care era şi ea mîndră de ispravă lui Barbu, şi acum se pregătea să-i scrie mamă-si, la Bălceşti, căci Barbu avea să treacă şi pe la Bălceşti, care era cale de o poştă cel mult de Rîureni, şi să-i trimită zahăr şi untdelemn, de care scria că are nevoie acolo. Costache nu venise... Mînca seara în familia logodnicei lui şi nu venea decît către miezul nopţii.

Bălcescu scrise o lungă scrisoare lui Magheru, anunţîndu-1 că zilele acestea speră să-i trimită încă două sute de puşti, afară de .cele două sute pe care i le trimite o dată cu patroanele, din cele opt sute, care se găsesc în rezervă în Dealu Spini.îl ruga să-i scrie neapărat o scrisoare, întîi. amicală lui Tell, căci este bine ca să-1 aibă mai curînd prieten al partidei lor decît duşman. E convins că o scrisoare a lui Magheru l-ar impresiona mult... E drept că pe aici au început intrigile... Tocmai din cercurile reacţionare vine acum acuzaţia că trimiterea celor şase tunuri, a cavaleriei şi a infanteriei la Rîureni, constituie o trădare faţă de bucureşteni, slăbeşte forţele de rezistenţă („au devenit şi rezistenţi ! stimate prietene") ale capitalei. îl roagă să transmită la Sibii scrisoarea către Axente Sever, care s-a supărat că profesorii ardeleni au fost încetăţeniţi după multă şovăire şi numai pe bază de cereri individuale... Speră să-1 înduplece să se întoarcă, fiindcă e mare nevoie de el la Bucureşti. îl sfătuia pe Magheru să constituie neapărat alt guvern acolo, în cazul cînd ei, cei din Bucureşti, vor fi arestaţi.

Din pricina ploii, care nu mai conteneşte, numărul braşo- vencelor a fost sporit, deşi, scoţîndu-se piatra acră din butoiaşe, erau acum mai uşoare... Mai trebuiau pe urmă patru căruţe pentru cele două sute de arme. Toată noaptea se lucră la desfacerea butoiaşelor ca să se scoată piatra acră... Nu se putură ridica armele decît aproape de prînz, cînd în sfîrşit totul fu gata. în afară de Deivos. şi Barbu Bălcescu, pentru care se găsi o caleaşcă, nu mai mergeau acum decît orzarii...

Cînd Bălcescu văzu la capătul Podului Mogoşoaiei, pe locul unde fusese moara de vînt, dărîmată acum, înşirate cele opt braşovence, înconjurate de cei cincisprezece orzari călăreţi, care mergeau să întărească tabăra lui Magheru, avu un fior de mulţumire şi mîndrie. Ploua într-una, dar nimeni nu se sinchisise de asta. Orzarii aveau ipingele cu glugi zdravene şi puseseră peste braşovence pînzele groase de cînepă, cu care făceau chervanele. Era hotărît că nu vor călători mai mult de şase ore pe zi ca să se poată odihni noaptea şi oamenii, şi caii. Barbu fu încărcat cu scrisori către administratori şi zapcii, ca să dea tot sprijinul lor convoiului... Deivos, care nu dormise toată noaptea, era totuşi plin de voie bună...

— Tell fusese convins să vie -şi el pe la zece, cînd se puseră în mişcare braşovencele...E frumos, spuse el, şi-ţi înţeleg bucuria, frate Bălces- cule, dar ce înseamnă încărcătura asta pentru Magheru... Abia patru-cinci cartuşe de fiecare luptător.

— Bune şi astea, frate Tell. Şi să ne ajute Dumnezeu să-i mai trimitem şi altele.

La Rîureni

Plecaţi joi din Bucureşti, după ce au mas noaptea dintîi la Vadu Rău, a doua noapte pe drum au petrecut-o la Piteşti. Acum merg de-a lungul văii Bîscovului. Caii sînt odihniţi şi flăcăii plini de voie bună...

Ploaia a stat şi a ieşit din nou soarele, cam fără putere, dar luminos, într-un cer senin. Urcă pe deasupra Cotmenei dincolo de Argeş... Căruţele puternice au subt încărcătura de fîn şi cojocărie ascunse butoiaşele cu praf de puşcă... Flăcăii sînt plini de voie bună şi le arde de glume. Sînt şi ţanţoşi, nevoie mare, gătiţi cu flori galbene de amică la pălăriuţe : călăreţii n-au pinteni, dar cînd trec pe lîngă fete, prin sate, îşi bat carîmbul cizmelor scurte cu biciuşca.

— Unde vă duceţi, maică ? îi întreabă o bătrînă, dintr-o ceată de oameni cu care ei merg alături la pas, căci urcă dealul, pe drumul ocolit.

Un flăcău, cu mustaţa zburlită ca o lăcustă, acoperindu-i buza doar în dreptul nasului, îi răspunde glumeţ :

— Păi lumea zice că să lasă cu războel mare din partea turcului... Noi mergem să ţinem tabăra la Rîureni... Nu vii şi dumneata ? Hai sus în şa, lîngă mine, măiculiţă...

Bătrîna îl priveşte surîzînd din toate încreţiturile ochilor mici.

— Hei, dumneata să fii sănătos şi să-i baţi pă turci şi fără babe ca mine.

Toţi rîd.

— I-o spuseşi, măiculiţă...

— Hei, să vă ţie Dumnezeu, maică...

Mai încolo, cînd braşovencele urcau chiar spinarea dealului, întîlniră cîteva pîlcuri de bărbaţi mergînd pe jos... Sînt de pe Argeş şi de pe la Cîmpulung, chiar şi din jos de pe Căl- măţui... Unii au coase, alţii topoare... mulţi au pistoale... vreo doi-trei şuşanele. îi văd pe cărăuşi şi pe călăreţi trecîndu-le ţanţoş înainte.

— La Magheru, fraţilor ?

— Da, la Rîureni, le răspunde flăcăul cu mustaţa cea zburlită ca lăcusta.

Dar un mucalit de pe jos strigă după el ;

— Mai, să nu omorîţi toţi turcii pînă nu venim şi noi, mă !

Un bărbat îndesat, roşcovan la faţă, jucînd pe un cal roib,
întoarce capul rîzînd :

— Turci, vă lăsăm, dar pilaf, nu...

Unul e mai îndrăzneţ :

— Da' pă noi nu vreţi să ne luaţi în căruţa aia, mă plos- carilor ? Căci călăreţii au ploştile la ei, ca la drum lung.

Omul cu mustaţa neagră, de pe cal, ştie că nu poate să fie primit nimeni în căruţă.

— Auzi, pihota, vrea să meargă în căruţă... şi o pornesc la trap iar, că au trecut dealul.

Au trecut Oltul aproape de Călimăneşti, fiindcă de la Tig- veni în sus li s-a spus că pe acolo e mai uşor, că e podul umblător mai bun pentru căruţele lor încărcate... Au luat-o deci la stînga în jos, pe lunca rîului. Merg la pas, căci caii le sînt obosiţi...

Se apropie de miezul nopţii şi se întreabă de vor mai găsi, în afară de santinele, cu cine să vorbească în tabără şi cine să-i ajute să-şi găsească un loc potrivit pentru mas noaptea... Sînt cam obosiţi de cinci zile de drum.Cînd are de lucru mult şi trebuie să lucreze şi noaptea, Magheru doarme şi el în tabără, nu la Troian, unde-şi are locuinţa. I s-a pus un pat de campanie într-o odaie, în care-i e biroul lui, o masă mare de brad, acoperită cu pînză de cînepă. în odaie are un dulap de stejar afumat şi o ladă grea, ferecată în fier cu două lacăte zdravene. Aci îşi ţine solda oamenilor, cîteva lucruri mai de preţ şi arhiva lui personală, căci are condei uşor şi-i place să scrie scrisori, pe care le păstrează în copie, precum şi cele multe, pe care le primeşte. îi place şi viaţa de tabără... Cu batalionul lui de panduri a stat aproape un an de zile numai în cort, ori în bordei în 1828. Dormea mai bine numai cînd era poftit de generalul rus, pe lîngă care era ataşat batalionul lui, ori cînd avea tabăra lîngă Cerneţi, unde era ca la el acasă... Ştie cît de bucuroşi sînt pandurii cînd comandantul lor duce aceeaşi viaţă cu ei... Toate cele patru odăi ale acestei case dărăpănate au fost reparate pe dinăuntru chiar de meşterii din tabără. S-au pus încuietoare puternice, că ştie că pretutindeni mişună spionii... şi s-a făcut un pichet de pază... Pivniţa mare s-a curăţat bine, s-a pietruit, s-a cătrănit... aci se ţin acum lăzile cu patroane, iarba de puşcă în butoaie şi fitiluri, ca şi bombele de tun, care s-au trimis din Bucureşti. Cine vede dărăpănătura asta, care pînă acum o lună era părăsită în marginea tîrgului, nu bănuie că înăuntru e can- ţălaria unei armate, chiar dacă pe deasupra ei e un steag tricolor mare, şi în faţa ceardacului, parcă priponit, stă un soldat de santinelă... Acum tot cîmpul din faţa ei este plin de barăci, căci la 8 septembrie, aci are loc, de două sute de ani mereu, cel mai mare bîlci din Ţara Românească. Sînt ceasurile unu din noapte, se plimbă prin odaie dictînd lui Turnavitu scrisori către administratorii celor opt judeţe, pe care Lo- cotenenţă le-a pus sub cîrmuirea lui şi din care,

îndeosebi, prin oamenii săi, îşi recrutează oastea. Niculae Marghiloman, co- mandir al batalionului de paiţduri din Mehedinţi, adormise îmbrăcat pe patul de campanie al comandatului, căci făcuse două zile manevre cu batalionul său înspre Brezoi... Pe la opt seara, abia venise. Toate cele şase batalioane de panduri şi compania de dorobanţi sînt trimise în manevre, căci cîmpul va fi ocupat de bîlciul anual. Nae îi era cunoscut de mult lui Magheru şi el cunoştea bine multă lume din Oltenia.

— Nae, hei, Nae, îl deşteptă cu blîndeţe căpitanul general..., Aţi scris pentru cele patruzeci de mii de oca de porumb lui X, Y, la Teleorman ? Spunea că au şi pornit... Nu le văz în tabără.

Nae Marghiloman se frecă la ochi speriat.

— Aţipisem puţin...

— Ai dormit binişor ; nu-i nimic... dar spune ce e cu porumbul ăla...

— Avem mare nevoie, şi deşi spune că e pornit de o săptămînă... am pornit înainte o căproaie din călăreţii mei or?ari din Bucureşti... Mi se pare că este o încurcătură cu plata. Ei aşteaptă să plătim noi.

— Păi, amicul meu, noi plătim... a venit azi un decret al Locotenenţei, care lămureşte şi asta. Turnavitu... fii te rog bun şi dă-i decretul să-1 ceteaască... S-a sporit solda pandurilor.

Nae Marghiloman s-a trezit de-a binelea... Vestea îl bucura, căci oamenii erau cam nemulţumiţi. E în picioare, lîngă masă, şi citeşte nerăbdător ;

„...Locotenenţa decretă :

Art. 1. Lefile dorobanţilor ce s-au luat de către d. căpitan-general Magheru, precum ţi a căprarilor lor, se vor plăti din cutiile satelor pe toate zilele ce se vor afla ei în slujbă.

Art. 2. Lefile pandurilor şi a volintirilor, pe vreme ce se vor afla ei subt steaguri, se vor plăti de către d. căpitan-general Magheru din sumele ce-i sînt răspunse sau i se va mai răspunde de acum înainte, răs- punzîndu-i-se cîte 12 lei de fiecare pe luna.

Art. 3. Adaosul lefilor căprarilor se va plăti asemenea de către d. general Magheru, din aceleaşi sume.

Art. 4. Adaosul de cîte una sută lei pe lună la tiştii dorobanţilor, pe cîtă vreme vor fi în slujbă, li se va plăti asemenea de d. general Magheru.

Art. 5. Îndestularea hranei pandurilor, volintirilor şi dorobanţilor, precum şi a cailor lor, se va răspunde asemenea de către d. Magheru..."

Nae Marghiloman a înţeles, dar tot e nemulţumit. Capul lui mare, ca de cal, cu ochii mici, cu o mustaţă întoarsă în jos, caută spre general.

— Dar bani ? Bani ne-au trimis ? De unde plătim ?

Turnavitu clatină din cap, că ştie ce spune.

— Ne-au venit ieri trei mii de galbeni.

— Atunci e bine... dar cine a adus banii ?

— Trei călăreţi .trimişi de Tell.

— Domnule general... Mai este o cestiune destul de afurisită... Ploaia de alaltăieri ne-a năucit, zău. Cei mai mulţi oameni ai noştri dorm pe cîmp... că şatrele nu ajung nici pe sfert, iar în tîrg şi chiar la Ocnele Mari nu-i putem trimite de cîte ori ne ameninţă ploaia.

— Ei şi ?

— Am scris o scrisoare, în numele dumneavoastră, secretarului judeţului... O am în buzunar... Daţi-mi voie s-o citesc.

Magherul mîngîie mătasea tricoloră a drapelului înfipt în piedestalul de lemn din colţ, ascultînd.

Priveşte timpul cel înfiorător — asta era alatăieri — ploaia cea tăzîndă din nourii cei negri... imaginează-ţi acum pe fraţii noştri, soldaţi, ce stau în cîmp deschis, neavînd decît cerul de acoperiş, care varsă ploaie... Amice, toate astea sînt cauzate de d. subadministrator... Aşadar, eşti invitat ca în acelaşi moment ce vei primi aceasta, să-l ridici şi să-l îndatorezi straşnic, şi cu orişice mijloace vei şti, mîine în orele matinale, să se afle aci cu care cu fîn, lemne, trestie şi toate cele necesare pentru facerea unei sute de baragane..."

— Bun, scrie-i şi de pîine.., Ne trebuie mai de dimineaţă... Şi să fie aşa cum e ordinul, o oca cinstită de pîine pentru fiecare soldat.

Turnavitu are şi el de adăugat ceva ;

— Domnule comandant, dorobanţii şi pandurii au adus, aşa cum au fost vestiţi, cîte o căldare de fiece căprărie, pentru gătitul mîncării. Dar volintirii care au venit singuri n-au ştiut... Şi acum e greu... Să ni se trimită, cu plată, fireşte, şi vreo cincizeci de căldări... Bune şi astea...

— Acum Nae, dumneata du-te şi te culcă... eu mai lucrez cu Turnavitu...

Acesta lasă condeiul jos şi, rîzînd respectuos, cu ochii în lături, întreabă :

— Nu-i arătaţi, domnule comandir, scrisoarea franţuzului ăla ?

— Da... da... răspunde înveselit Magheru şi se duce la dulap. Am pus-o sub lacăt, să nu se piardă cumva... Ia cetеşte aci.

Dintr-un teanc scoase peticul de hîrtie care era învăluit într-altul pecetluit :

„«Dreptate, Frăţie»
Domnule General,

Subscrisul am servit doisprezece ani în Milipie, am fost în două bătălii, subt comanda lui Napoleon şi a lui Ludovic, doi generali ai Franţei. Şi pentru norocitele mele izbînzi, am şi atestaturi de ondrofiţer, dar pentru că acum mă aflu. în faimoasa Valachie şi pentru că am un mare zel de a fi între progresiţii ei soldaţi, rog pe domnia-voastrăr de a fi primit şi eu între bravii d-tale soldaţi, în ce calitate te vei milostivi domnia-ta, mai vîrtos, căci eu sciu şi să" comandez. Totdeodată, te mai rog ca să

binevoiţi, cu întoarcerea aducătorului, să mă onoraţi cu o ordonanţă din ţarte-vă, spre răspuns, ca să sciu ce urmare să fac.

Salutare şi frăţie,

Izlaz

Guy Franjois*.

Marghiloman rămase cu gura căscată de uimire.

— A luptat sub Napoleon ? Ce vîrstă să aibă ? ...optzeci de ani ?

— Dar chiar dacă ar fi născut în 1790, tot putea să ia parte la cîteva bătălii de-ale lui Napoleon... Eu de altceva mă mir, de altceva. Ce o fi căutînd la Izlaz ? Trebuie să fie în ţară de multă vreme, căci văd că ştie, cît de cît, româneşte.

— Domnule general, scrieţi-i să vie... Om găsi noi ceva pentru el.

— îi scrie Turnavitu, chiar azi... Vreau să-1 cunosc şi eu. Acum du-te la culcare, căci trebuie să-mi termin astă-seară corespondenţa. E ceasul două trecute...

Marghiloman a plecat spre uşă, dar se întoarse cu capul său osos, nedumerit...

— Domnule general, dacă scrieţi lui Tell, mai cereţi neapărat patroane... Cele douăzeci de mii trimise săptămînă trecută, cu roatele de infanterie şi cu artileria, nu ne dau decît patru focuri cel mult de om.

— Mai avem praful luat de la facerea drumului de piatră printre stînci de la Cîineni. Mai sînt şi cele două mii de testele cu fuzaicuri. Dar, fireşte, nu ajung... Le scriu în fiece zi, de altfel...

147

Magheru s-a aşezat, pe gînduri, la masa de brad, acoperită cu pînză de cînepă... Toată ziua este frămîntat de gînduri. O armată nu se poate improviza decît într-o ţară de mari meşteşuguri şi manufacturi... Aci totul e greu. Oameni sînt, dar dacă-i aduni în tabără, trebuie să-i hrăneşti, să-i adăposteşti... A trebuit să trimită înapoi acasă aproape douăzeci de mii de oameni. Nu sînt arme... Nu va fi nutreţ pentru cai... De aceea a cerut ca dorobanţii ce i se trimit — două-trei mii din efectivul fiecărui district — să nu vie călări decît cei cu cai voinici şi sănătoşi... I-ar trebui şi un doctor, căci pe felcerul împrumutat de Pleşoianu, acum comandantul Regimentului I d
e10* la Craiova, trebuie să-l trimită înapoi, la regiment... îi e nespusă frică să nu se iveaască vreo molimă...

A intrat sergentul dejurnă pe canţelarie...

— Sa trăiţi, domnule comandant... Au venit nişte căruţe şi un domn ofiţer din Bucureşti... I-am spus că nu dormiţi şi întreabă dacă poate să vie la dumneavoastră.

— Turnavitu, vezi despre ce e vorba...

îşi caută ochelarii, şi aranjează hîrtia de scris, caută o pană ascuţită... Vrea să-i scrie el însuşi lui Fuad, arătîndu-i că face o greşeală de neiertat dacă trece de Giurgiu. E bine să deschizi ochii cuiva mai din vreme... Turcii sînt blegi... nu cunosc bine situaţia din principat. Scrisoarea nu o dictează. O scrie el personal.

Turnavitu a intrat cu faţa lui dulceagă şi negricioasă, cu mustaţa moale şi matătsoasă, înflorit de bucurie.

— Domnule căpitan-general... încă douăzeci de mii de. patroane ! Deivos şi Barbu Bălcescu, uite-i au venit cu ele...

Pe faţa atît de domoală şi egală a generalului a înflorit acelaşi surîs... O grijă în scădere... E deci nădejde să vie în fiece săptămînă cîte ceva din Bucureşti.

— Deivos, îmi pare tare bine că te văz... Ce faci ? Tot la pompieri eşti ? .

Deivos se întunecă la faţă, căci e o problemă dureroasă pentru el... Se simte umilit că e scos din regimentele de linie.

Barbu, înalt, cu nasul puternic, se uită cu admiraţie la acest om înalt, a cărui vitejie a devenit legendară... Nici el nu l-a cunoscut pe general, pînă acum, dec'ft din auzite...

Magheru îl vede intimidat şi se îndreaptă spre el.

— Bălcescu ? Rudă cumva cu acel mare bărbat Nicolae Bălcescu ?

Barbu îi e recunoscător fratelui său pentru că acum, în faţa generalului, se simte şi el cineva.

— Sînt chiar fratele lui, domnule general.

— Atunci fii de două ori bine venit... Turna.vitule, deşteaptă pe toţi cei care n-au fost în manevre, culcă oamenii subt barăcile astea, care sînt gata... Două zile le putem folosi şi noi...

Cum Deivos niT pricepe, îl lămureşte ;

■— De două sute de ani, cel mai mare bîlci din ţările româneşti se ţine aci, pe cîmpia aceasta imensă de la Rîureni... N-am putut şi nici n-am vrut să-l amînăm anul acesta... N-am fi putut vesti oamenii... care şi-aşa au făcut pregătiri. Ba poate ne vom folosi şi noi cu ceva. Turnavitule, adu ceva să ospătăm pe prietenii noştri, că or fi rupţi de foame... Generalul nu se mai gîndeşte că la vîrsta lui încă o noapte nedormită, cînd te scoli de dimineaţă, e lucru de neîrigăduit... dar e dornic să afle mai curînd veşti din Bucureşti...

Cînd află de hotărîrea celor doi, Bălcescu şi Ghica, luată la Constantinopol, căpitanul-general căzu pe gînduri. Se plimbă cîtva timp prin odaie, trăgîndu-şi nervos mustaţa.

— Vezi dumneata, prietene, şi eu sînt de părere că noi trebuie să fim alături de acei care luptă pentru libertate împotriva despoţilor... Dar ştii bine că la ora asta există o dietă ungurească şi un guvern Bathyani, al cărui

ministru de finanţe, Kossuth, a obţinut 42.000.000 de florini ca să ridice o armată de honvezi. Pe de altă parte, ardelenii noştri au declarat oarecum război ungurilor. E cu putinţă — în împrejurările de acum — o împăcare între români şi unguri ? Mi-e teamă că ne-am născut prea devreme pentru o asemenea fericită împlinire...

Iar fa Bucureşti

Către prînz, ploaia stătuse din nou. Norii pufoşi şi fumurii se luminară din nou către prînz, de o răsfrîngere palidă a unui soare care nu se vedea.

Bălcescu, ieşind de la Palatul Administrativ, trecu prin dreptul prăvăliilor Bisericii Creţulescu şi prin gangul din mijloc, intră în curtea bisericii, ca să ajungă lîngă casa cea veche, de lîngă Cişmigiu, unde acum era instalat Divanul apelativ... Aci îl poftise ministrul Dreptăţii, Ion Cîmpineanu, ca să-i arate nişte dosare înfăţişate Divanului, care cuprindeau zapise vechi de mai bine de două sute de ani.

între biserică şi clădirea Tribunalului era unul din marile tîrguri săptămînale ale oraşului... Veneau aci cu carele, ori cu coşuri, mai ales sătenii de pe drumul Tîrgoviştei, şi Cii dinspre Butimanu şi Paşcani, aducînd mărfuri pentru mahalagii din această parte a oraşului. Biserica lui Trerea Brezoianu era înconjurată de tarabe joase cu brînză şi făină, cu ouă şi păsări legate de picioare şi culcate unele lîngă altele. Fructele, mormane de prune, struguri şi mere erau puse pe velinţe nu prea curate... Chiar în faţa bisericii erau cinci-şase tarabe una lîngă alta, cu ceară, luminări de ceară şi ulcele cu miere. Dar cea mai multă marfă se vindea de-a dreptul din carele pe roţi înalte, cărora li se scotea codîrla şi erau astfel transformate într-un fel de tarabe. Lîngă o asemenea căruţă, înconjurată de cumpărători, întîlni pe Theodor VăcăreScu, care vrea să profite de chilipir. Se vede că săteanul îngrozit să se mai ducă iar cu marfa în car acasă scăzuse preţul, vindea aproape cu toptanul... Lumea lăsase celelalte căruţe şi acum era bătaie pe pepenii de aci. Nevasta săteanului privea speriată această năvală şi din cînd în cînd striga la cîte un ins, care după ce încercase ca toată lumea pepenele strîngîndu-1 în palme şi apoi între genunchi, ca să vadă dacă pîrîie, îşi făcea socoteala că, dată fiind înghesuiala, ar putea să plece fără să plătească. între cei care încercau pepenii aceştia chilipir, Bălcescu recunoscu, în gîubeaua lui de pambriu verde, tocit, lustruită de vechime, pe marele logofăt Theodor Văcărescu, poreclit Furtună, din pricina caracterului său exploziv, fostul candidat la domnie şi fost caimacam în iunie... Omul era reputat pentru cinstea sa profesională, pentru tăişul replicilor sale, dar şi pentru o cumplită avariţie... Pe orice vreme, ieşea în piaţă ca să controleze preţurile pe care i le punea în socoteală vătaful curţii... Barba ca de ţap îi era lînoasă, parcă mîncată de molii.

■— Cît costă ăsta ? întrebă pe femeia din căruţă, după ce strînse cît putu în palmele lui uscate un pepene lunguieţ verde- albicios.

— Pepenoaia aia sîrbească este patru parale, boierule... săru mîna...

— Patru parale ? Hoţilor... tîlharilor... da' ce... i-aţi adus de la Ţarigrad ? Auzi, o buruiană... patru parale... ?

Pe Bălcescu, plin de voie bună de două ceasuri de la plecarea convoiului spre Rîureni, îl pufni rîsul. Deodată, începu din nou să cadă o ploaie măruntă şi deasă... Oamenii din jurul căruţelor începură să se risipească înspre numeroasele cîrciumi cu umbrare mari, care înconjurau maidanul tîrgului şi care aveau afară grătare pe care sfîrîiau pastrama şi cîrnaţii. Cea mai mare dintre cîrciumi era spre Hanul lui Filaret, unde sus, pe rîpă, se puseseră temeliile Teatrului Naţional, care se vedeau de aci crescute de doi coţi de la pămînt... Erau ziduri groase de doi paşi, acum parcă părăsite, şi lîngă ele stive de cărămizi, care începuseră să se împrăştie. După ce străbătu nişte coridoare goale, vechi, cu duşumeaua aproape putredă, Bălcescu urcă o scară de lemn întoarsă la mijloc spre catul de sus, tot atît de veche, tocită şi putredă. într-un mare birou în care pătrunsese, îi ieşi înainte cu un mers ţeapăn, sprijinit în baston, fostul colonel, cu faţa uscată şi cu un surîs nedefinit, oarecum amical... Ion Cîmpineanu era un mare dezamăgit: moştenitor al unei averi imense, intrat în armată cu gradul de maior, deputat şi fruntaş al Partidei Naţionale, bucurîn- du-se, după întemeierea Filarmonicii cu Eliade, de o mare popularitate, exilat, apoi arestat, făcuse o mare greşeală de a-şi arăta prea pe faţă pofta de domnie. După ce căzu în faţa lui Bibescu, fu necontenit suspectat că prin nepotul său, Ion Ghica, suspectat şi ăsta din această pricină, umblă după scaunul domnesc... Bănuitor, cei de la „Frăţia" nu-1 primiseră printre căuzaşi. Cînd Guvernul provizoriu fugi la 29 iunie din Bucureşti, el făcu a doua greşeală de a primi să facă parte din noul guvern, care însă nici nu apucă să se constituie. Cînd Ion Biătianu, care se specializase în alcătuirea de liste ministeriale, făcu în lipsa celor de la Rucăr, noul minister jumătate reacţionar, îl menţinu pe I. Cîmpineanu la Departamentul Dreptăţii. Rămase acolo şi după întoarcerea guvernului fugit şi chiar după formarea Locotenenţei... Se simţea prost însă fiindcă reacţionarii îl urau socotindu-1 demagog, iar revoluţionarii îl bănuiau că are gînduri lăturalnice, şi-1 ţineau în umbră.

Răsfoind dosarele Divanului, cu vreo săptămînă înainte, Cîmpineanu dăduse de hîrţoagele unui proces care dura de două generaţii. între aceste hîrţoage erau unele întăriri de danie vechi de mai bine de două sute de ani. Socoti că e un bun prilej să facă plăcere acestui revoluţionar intransigent, al cărui cuvînt era atît de

însemnat în revoluţie, chiar dacă era combătut. Cîmpineanu îl preţuia personal ca istoric pe Bălcescu şi ştia cît preţuieşte acesta asemenea documente. însăr-cinase de altfel pe Ion Brătianu şi C. Rosetti să-l atragă în rîndurile masonilor, dar aceştia nu înţeleseră.

îl pofti să şadă şi, luînd după masă un clopoţel, îl scutură uşor. Cînd intră aprodul, îi dădu un petic de hîrtie, pe care însemnase numărul dosarului, şi-1 trimise la arhivă.

'— E un document de acum aproape trei sute de ani, care cu siguranţă că te va interesa.

— De acum trei sute de ani ! ?

— Da, din 1543... Alexandru Mircea-voievod întăreşte spătarului Oprea şi fratelui său jumătate din satele Filiaşi şi Fră- sini... Ai să vezi...

Dar în locul aprodului trimis intră altul, gîfîind, un aprod de la Locotenenţă, care întinse un petic de hîrtie scris în grabă de Eliade :

„Vino degrabă... S-a răsculat armata... ţinem consiliu urgent... Te aşteptăm."

Au plecat amîndoi, deci, spre Palatul Administrativ, prin ploaie. în sala consiliului nu erau decît vreo cinci inşi... Eliade, Tell, Ion Brătianu, Costache Rosetti... Aflaseră că Mitropolia fusese înconjurată de ostaşii revoltaţi... care ameninţaseră pe Neofit, strigînd la el că nu se ţine de cuvînt. Unul dintre ei, un sergent, i-a spus în numele tuturor ce vor. Mitropolitul a pus un secretar să ia însemnare şi le-a spus că se va gîndi ce e de făcut... Sergentul a spus, cu aprobarea celorlalţi, că îi dă lui Neofit două ceasuri ca să îndrepte lucrurile şi că peste două ceasuri se întoarce din nou.

— Mîna lui Odobescu, Solomon... scrîşni din dinţi Tell.

— Odobescu a fugit la Rusciuc, Solomon, dracu mai ştie unde o fi... ridică Eliade mîinile spre tavan.

— Mai sînt destui reacţionari lăsaţi de sămînţă, fu de părere Bălcescu... Şi, zău, nu era acum momentul pentru o revoltă ostăşească... V-am spus să desfiinţaţi regimentul ăsta.

Pe masă era nota făcută de secretarul mitropolitului... Bălcescu o luă şi citi foarte tulburat:

„1. Să ne mai împuţineze din slujbă.

2. Să ne mai mărească leafa şi... Să ne mai dea din amoniţie, adică : 2 perechi de pantaloni de flane pe an şi 3 cămăşi şi cizme, idem, mantaua pe 2 ani, mondir, şi pantaloni, asemenea, şi şapcă pe un an

3. .Să ne scoată polcul pe graniță, după cum a fost pînă acum, fiindcă ședem de cinci ani tot în garnison.

4. Să ne dea drepturile adevărate, după Proclamația ce ni s-a dat, ca să ne putem și noi ajunge cu- cei ce se află la casele lor.

5. Să ni se orînduiască șefi ca să ne mai putem veni în starea cea dintîiu cu toată deplina ostășească.

6. Să lipsească ura poporului ce au asupra noastră, din pricina șefilor ce i-am avut, fiindcă noi destul în figură îngerească am răbdat de ne-au bătut și cu pietre aicia în cazarmă..."

— Ei, ce zici ? întrebă Eliade, cu un rînjet nervos, cînd văzu că Bălcescu a sfîrșit de citit nota.

Bălcescu, surprins și nedumerit, ridică din umeri :

— Văz că e cu totul altceva decît credeam. Nu vă supărați, dar cele mai multe dintre cererile lor mi se par îndreptățite.

— îndreptățite ? întrebă Ion Brătianu, cu vocea lui ascuțită, acum și mai ridicată... Aci nu e scris, dar i-au cerut mitropolitului să-și ție făgăduiala din iulie, cînd i-a bătut poporul cu pietre și au predat artileria, de le-a spus Odobescu că vor avea rație de carne, de trei ori pe săptămînă...

— Și n-au dreptate ? într-o țară bogată, căci țara e bogată, sătenii sînt săraci lipiți pămîntului, iar ostașii nu pot mînca trei mese cu carne pe săptămînă, fiindcă toate bogățiile țării sînt în mîna cîtorva... Nu cer de loc lucruri imposibile... Ați văzut, cer singuri să fie mutați din București, căci aci simt ura poporului asupra lor din pricina foștilor lor șefi... Cer singuri întărirea disciplinei.

Tell dintr-o dată se înseninâ la față :

— Fratele Bălcescu are dreptate... Trebuie să ne înțelegem cu ei... Mă duc numaidecît la cazarmă să stau de vorbă cu ei... însă... însă... în timpul acesta dumneata, domnule Brătianu, adună Gvardia subt arme... Vom vedea dacă sînt oameni de înțeles.

— Gvardia o adun eu. îl chem numaidecît pe Aristia ; șeful Poliției să meargă și el cu dumneata la cazarmă...

Tell se duse şi făcu semn pe fereastră unei sentinele, care înţelese că trebuie să tragă la scară caleaşca generalului.-#

Toată noaptea s-au scurs prin ploaie cetele împrăştiate ale celor ce fuseseră la Giurgiu. Cei din popor, care răspundeau la orice chemare, fără să cerceteze mai de aproape, erau ne- mîncaţi şi uzi leoarcă, dar plini de voie bună. Nicolae Golescu a sosit însă către opt seara, după ce a aşteptat, scos din sărite, să i se facă loc la podul de la Copăceni. Drumul se desfundase şi caleaşca înainta greu, căci nu aveau cai de schimb... La şedinţa de seară a consiliului tremura de enervare, nu putea sta la masă... Fuad, spunea el, s-a purtat ca un porc... Joi seara, după ce aclamase pe Soleiman, care răspunsese plin de căldură, mulţimea s-a îndreptat spre casa care fusese mobilată din nou anume pentru Fuad, din grija lui N. Golescu, pe care însă nici n-a vrut să-l primească. N-a primit nici delegaţia celor din Bucureşti, dar cînd vuietul mulţimii s-a făcut prea puternic, a trimis vorbă că e prea obosit de drum şi a apărut cîteva clipe la fereastră...

— Nici n-ai spune că e un diplomat de carieră, atît de grobian s-a purtat... A doua zi l-am întîlnit în port, în momentul în care se îmbarca Soleiman. *Ah ! quelle difference, mts amis... quelle difference... On reconnaît tout de suite la race...* [18]Soleiman m-a îmbrăţişat, iar de pe vaporul cu Care a plecat, mulţumea necontenit aclamaţiilor mulţimii, iar cînd a fost ca la două sute de metri, tunul de pe vas a salutat cu salve... Fuad, negru la faţă, părea şi mai înnegrit. îşi mînca parcă din barbă. M-am apropiat de Fuad, cerîndu-i o oră să stăm de vorbă... Ştiţi ce mi-a răspuns ? Că nu stă de vorbă cu nimeni, decît la Bucureşti...

— Cînd porneşte întrebă Eliade, palid ca un mort.

— Azi... mîine... Asta o fi secret militar...

■— Mîine chiar trebuie să organizăm o procesiune de preoţi cu crucile în mînă şi cu mitropolitul în frunte, care să-i ceară să nu intre în oraş... ci să puie tabăra afară... Vă spui... asta e părerea mea... Vom face şi o demonstraţie a poporului fără arme, dar cerînd să se menţină constituţia*

înainte de a se despărţi mai dădură o publicaţie către sătenii clăcaşi, cerîndu-le din nou să facă arăturile de toamnă pe miriştile bokreşti...

CARTEA A NOUA

18 **Ah ! ce diferenţă amicii mei... ce diferenţă... Se recunoaşte dintr-o dată rasa... (fr.).**

In manuscris acest pasaj din scrisoarea lui Barbu Bălcescu a fost omis de autor.

în manuscris în cîteva locuri, se întîlneşte în loc de Panait, Mihalache.

1O săptămînă grea... şi încă uno

T.....

rebuie sa mănînci, Nicule... Ţie nu-ţi poate fi îngăduit să-ţi uiţi de masă... Ştii ce a spus doctorul Grunau. Dacă se poate să mănînci de patru-cinci ori pe zi... Eşti tare slăbit.. Ai nevoie de hrană.

în odaia de mîncare, masa pusă aşteaptă de la ceasurile opt seara pînă la miezul nopţii... Tiţa, nu adoarme, ci lucrează, şi cînd o răzbeşte somnul, moţăie în fotoliul capitonat. Nu se ştie cînd vin cei doi fraţi acasă şi nici nu vin amîndoi odată... Ceea ce o îngrijorează cu deosebire este că tocmai acum cînd au început ploile acestea de toamnă, Nicu nu mănîncă aproape nimic, i-a pierit pofta cu desăvîrşire... A pus să i se încălzească odaia, ca să poată dormi cu fereastra deschisă, aşa cum a recomandat Grunau...

Cînd îl vede la masă, cu gîndul aiurea, obsedat, se gîndeşte să-i fie de folos altfel. îi pune întrebări ca să-i uşureze frămîntarea lăuntrică :

— De unde ai venit atît de tîrziu ?

Răspunsul lui e scurt, sec :

— De la club.

Ea nu se descurajează. Pune alte întrebări :

— Ai vorbit şi tu ?

— Nu...

Ştia că nu-i place să vorbească la clubul de la Mitropolie, clubul „Regeneraţiei", unde în fiecare seară vorbesc ore întregi Brătianu şi Rosetti... Vorbesc cu înflăcărare contra-pentru rezistenţă. Rezistenţă da, însă, fără arme... în timpul zilei, după-amiază, convoacă tot ei doi adunarea pe Cîmpul Libertăţii, unde „harangheazâ" mulţimea.

— Cine a vorbit... a fost lume multă ? întrebă ea, aşe- zîndu-i dinainte friptura de pasăre rece şi turnîndu-i în pahar vin negru. Doctorul Grunau crede că vinul negru este o adevărată doctorie pentru bolnavii de piept.

— Brătianu şi Rosetti... Lume destulă... Vezi, e plin de însuşiri minunate acest popor, dar se lasă prea uşor păcălit... Tiţo, e în tot oraşul o fierbere de nedescris. Reacţionarii s-au obrăznicit şi au început să ţie din nou adunări... Toată ziua trimit ştiri în tabăra turcească... Sînt nişte nemernici spioni... De cînd au aflat de atitudinea arogantă a lui Fuad, au devenit şi ei -îndrăzneţi şi aroganţi. Mulţimea e zăpăcită... După ce ascultă discursurile de la Filaret, încălzită, o ia pe ulîţele dintre vii, spre grădina Bellului, spre Giurgiu... Vor să întîmpine armatele turceşti... dar fără să ştie limpede ce e de făcut... Mîine, Brătianu a pus la cale altă năzbîtie... Ca să sperie pe turci sau Dumnezeu ştie pe cine... mîine vor lua

Ârhondologia şi Regulamentul de la Vornicie, le vor duce la Mitropolie, le vor pune pe un rug, vor cere lui Neofit să le afurisească şi pe urmă le vor arde. L-am întrebat, chiar adineauri la club : „Şi la ce veţi ajunge cu asta ? De[1] ce crezi că vor fi -turcii impresionaţi că aţi ars Ârhondologia... cînd toţi cei care figurează în acest registru al rangurilor sînt lăsaţi liberi să se plimbe toată ziua în echipaje şi să insulte grosolan poporul... ? De ce nu proclamaţi rezistenţa armată ? Ridicarea în masă ?..." Mi-a spus îngrozit : „Asta nu, ar însemna nimicirea ţării..." Tiţo, oamenii aceştia dau un iz de comedie acestei frumoase revoluţii, care ar putea deveni măreaţă.

A mîncat totuşi puţin piept de pasăre, a băut puţin vin şi Tiţa e fericită.

Nu mai ştiu nimic de panduru ăla şi de-ai lui. îmi place mult năzdrăvanul ăla de Flergă. N-au fost pe-aici... nu mi-au trimis vorbă.».

— ?Nu, n-a fost nimeni... De altfel şi eu am fost mai toată ziua la Marghioala... Băieţaşul este răcit... Are ceva la urechi, căci aproape urlă de durere... I-am făcut o baie fierbinte la picioare şi l-am frecat bine cu oţet de trandafiri... S-a mai potolit, parcă.

Cînd să se despartă, Nicu o roagă să-1 scoale de dimineaţă, căci are de scris un articol pentru gazetă.

Tiţa îi făgăduieşte.

El totuşi nu poate dormi... Se scoală, îşi pune anteriul de casă, aprinde lampa cu petrol, închide fereastra şi aşterne febril pe hîrtie :

„Noi nu cunoascem încă instrucţiile noului comisar turc, ce sosi la Giurgiu, şi la a cărui întîmpinare purcese mai multe mii de oameni. Dar seim foarte bine că oricare ar fi întinderea acelor instrucţii, nu poate să ne înspăimînte, fiindcă ne aflăm subt apărarea tractatelor lui Mircea şi Vlad V, tractate ce ne dă dreptul de autonomie, tractate pe cari Înalta Poartă nu poate să le arunce, fără a arunca asemenea şi legătura ce ne (ine de Imperiul Otoman...

...Aceasta este părerea tutulor Românilor, aceasta este voinţa a două milioane şi jumătate de oameni, ce au manifestat-o şi o vor manifesta la trebuinţă ; în sfîrşit, acesta este glasul necesităţii unei naţii, ce nimeni nu a supus-o cu sabia..."

Spera că numărul acesta 25 din *Popolul suveran* va fi un număr bun... Ion Ionescu şi-a luat sarcina să facă un *„comple- rendu"*[1] de lucrarea Comisiei deputaţilor săteni şi proprietari tot pentru acest număr.

Miercuri dimineaţa, Bălcescu se deşteaptă tot atît de obosit cum s-a culcat... N-a putut dormi... Se apropie clipele hotă- rîtoare ale vieţii lui... De ieri de la prînz se ştie că Fuad şi Omer-Paşa au început operaţiile pentru ocuparea Bucureştilor şi a ţării întregi. Cîteva zecL de mici negustori au fugit cu căruţe şi călări, cu ocoluri înaintea trupelor năvălitoare şi, speriaţi, aduc ştiri neliniştitoare. în ultimele zile, turcii s-au purtat brutal şi

fără omenie cu populaţia Giurgiului şi a satelor... Au arestat trupa care mai rămăsese acolo, au rechiziţionat tot... Au înconjurat cu trupe oraşul că să nu mai iasă şi să nu mai intre nimeni... Au arestat multă lume..< Bălcescu bănuieşte totuşi că negustorii fugiţi sînt oamenii turcilor, trimişi ca să bage spaima în cei ce se gîndesc la rezistenţă. De altfel, se ştie că zeci şi zeci de căleşti boiereşti au plecat spre Copă- ceni, făcînd drumul dimpotrivă, ca să fie cu un ceas mai devreme în tabăra învingătorilor... Şi de aci va trage Omer-paşa ştirile militare care îl interesează îndeosebi. Va afla că trupele de linie, tunurile şi cavaleria au fost trimise la Rîureni... Bineînţeles că n-ar fi avut nevoie deosebită de acest surplus de ştiri, încă de cînd era în guvern, Bălcescu aflase că împărăţiile vecine au în ţară zeci şi sute de spioni. O mare parte dintre negustorii germani stabiliţi în ultima vreme, sînt printre aceştia... O mare parte dintre negustorii care lucrează Cu Ţarigradul sînt ceea ce franţuzii numesc agenţi dubli... Spionează pe domni pentru Poartă şi în acelaşi timp culeg prin oamenii lor din jurul marelui vizir ştirile care-1 interesează pe domnitor.

Tiţa a bătut încetişor în uşă ; el n-a auzit şi cînd intră cu o tavă pe care sînt ouă fierte, miere şi jimblă, îl vede privind îngrijorat pe fereastră.....

— Azi nu plouă, Nicule ; crez că o să avem o zi frumoasă... şi pune tava pe masa de scris.

— Zi frumoasă... murmură fratele, greu adîncit în gînduri...

Tiţa se supără cînd vede cana cea mare de porţelan alb, pe care i-o pusese pe masă, plină cu lapte, ca să-1 bea, aşa cum îi spusese Grunau, în timpul nopţii, neatinsă.

— Iar n-ai băut lapte ? Şi, surîzînd cu duioşie, îl ceartă : Nicule, nu-ţi iubeşti patria... Altfel ai ţine la sănătatea'ta care e preţioasă poporului român.

El vine surîzînd spre ea, îşi pironeşte ochii mari şi pătrunzători asupra ei, îi pune mîna pe umăr şi-i spune scurt, cu o voce care o cutremură :

— Tiţo, turcii au pornit spre Bucureşti.

Ea se clătină o clipă şi—1 priveşte înfiorată. Aşadar, acum... Nicule, ce va fi

— ?Nu ştiu ce va fi, dar ştiu că sînt la o raspîntie hota- rîtoare a vieţii mele... De va fi rezistenţă, voi pieri luptînd... Ş-ar putea să fiu ucis de haimanalele din slujba reacţionarilor, care vor începe să asasineze pe patrioţi... Şi de nu va fi nici una, nici alta, dacă turcii vor intra uşor în Bucureşti, s-ar putea să-mi sfîrşesc viaţa întemniţat de ei. Crez că e ultima lună, poate ultima săptămînă în viaţa mea cînd mai văz străzile Bucureştilor,

căsuţa asta, odaia cu masa mea de scris... Nu le voi mai vedea după această săptămînă, probabil, niciodată...

Tiţa nu spuse nimic... Ştie că Nicu n-are nevoie să fie încurajat... în uşoara lui tristeţe e o hotărîre de fier şi un curaj fără margini. Luciditatea asta a lui, în clipele grele, îi dă o măreţie care tulbură pe cei din jurul său.,. Hotărîrea pe care el a luat-o încă de acum aproape zece ani, nimic nu o va putea schimba, dar asta nu-1 împiedică să vadă limpede, să refuze minciunile care ascund primejdiile şi înşală asemenea unui rachiu la îndemînă oricui. Totuşi ea îndură greu gîndul. I se înmoaie picioarele şi se aşază în fotelul îmbrăcat cu cînepă vopsită verde... El se duce la masă, ia de acolo un plic...

— Ţi-am scris aci, ţie, azi-noapte, o scrisoare... Sora face un gest viu de protestare... Nu, nu spune nimic.- Sînt cîteva gînduri pentru mama, pentru voi toţi... Spun acolo şi ce să faci cu hîrtiile care rămîn pe urma mea... îmi pare rău că n-am scris decît două capitole, trei, cu cel oarecum publicat în *Românii subt Mihai Voievod Viteazu...* Chiar azi tu adună şi închide tot în lada din odaia de mînc.are.

Tiţa vrea să vorbească... dar dintr-o dată chipul lui s-a schimbat.

— Nicule, nu ştii cît aş vrea să-ţi fiu de folos. Spune-mi tot ce trebuie să fac.

Era acum de o stranie veselie, dintr-o dată înviorat.

— Ai şi făcut... Numai pentru că te am pe tine şi pot vorbi cu tine aşa cum vorbesc, am putut limpezi unele neguri din mine... să topesc unele îndoieli... E bine totuşi să nu ai sentimentul că eşti singur.

Ea vrea să spuie ceva, îi e nesfîrşit recunoscătoare pentru că are nevoie de ea, dar el n-o lasă să vorbească... S-a dus la geam, priveşte o clipă şi spune bărbăteşte :

— E într-adevăr o zi frumoasă, Tiţo... Şi rămase cu privirea împietrită pe fereastră...

Miratâ, Tiţa se sculă din fotei şi se duse să vadă la ce priveşte aşa surprins.

Era Deivos, care cobora cu pelerina pe umeri dintr-o birjă oprită la poartă.

S-a întors Deivos de la Rîureni... strigă emoţionat şi încîntat. Vru să alerge să-i deschidă el însuşi, dar îşi dete seama că nu e îmbrăcat.

— îi deschid eu, pune ceva pe tine...

îşi trase în grabă o pereche de pantaloni, îşi puse o legătură la gît şi-şi încinse^ halatul-anteriu. Nici nu-1 lăsă să intre pe uşă bine, că-1 întrebă, tumultuos :

— Cum a fost ? Le-ai dus ?

— Le-am dus... răspunse liniştit, dar laconic, celălalt.

O jumătate de oră a trebuit să-i povestească totul...

— Cum e tabăra ?

— Frate Bălcescule, dacă am putea să-i dăm ceea ce trebuie, am avea acolo o armată puţin numeroasă, dar de neînvins... E în tabără o pornire şi un entuziasm de neînfrînt. Ţi-am adus o scrisoare de la Barbu.

— Dă-mi-o încoace, de ce nu mi-o dai... ?

— Pentru că o jumătate de ceas m-ai năpădit cu întrebări. Am şi o scrisoare a lui Magheru către Locotenenţă.;. Mi-a spus că mai întîi să ţi-o dau s-o cetşti dumneata şi să te întreb dacă eşti de părere ca s-o dau mai departe lui Tell. Mi-a dat-o nesigilată.

— Atunci nu te superi dacă o cetesc... cred că ţi-a arătat-o şi dumitale, nu ?

— Da, eu o cunosc... Mi-a cetit-o la Rîureni... Ceva măsuri aspre... Ai să vezi.

Tiţa ceru voie să citească scrisoarea lui Barbu, în timp ce Bălcescu parcurgea nerăbdător scrisoarea lui Magheru.

„Din Cîmpul lui Troian
«Dreptate, Frăţie»
Onorabilei Locotenenţe domnesci,
Subtînsemnatul... gîndesce... de a sa datorie a aduce aminte onorabilei Locotenenţe jurămîntul ce a făcut pentru păzirea integrală- a noualor instituţii. El socoteşce că naţia, după ce cu mihnire a văzut toate concesiile ce le-a făcut guvernul, de la 20 iulie pînă acum, nu va mai suferi de loc elitele nouă... ...El sfîrşesce, invitînd pe onorabila Locotenenţă a nu se trage înaintea oricărei măsuri riguroase de natură a scăpa patria... Toate naţiile cele mai civilizate, ne arată istoria, au proclamat în vremi grele ca ale noastre legea* marţială *spre înfrînarea vînzărilor de patrie. Aşadar, pentru ca veninul răilor să nu corupă sau pe vreunii din bravii noştri soldaţi, sau din popor, subtînsemnatul crede că ar fi de neapărat ca* Legea marţială *să fie proclamată cît mai în grabă.
Salutare şi frăţie, General-Căpitan al trupelor neregulate şi inspectorul Gvardiei Naţionale din toată România,
Gheorghe Magheru"

Bălcescu răsuflă adînc, rămase un timp adîncit pe gînduri, apoi spuse ca pentru el însuşi:

— E omul care ne trebuie !

închise scrisoarea şi o înmînă lui Deivos.

— Şi pentru că mi-ai adus o veste bună, îţi dau şi eu o veste bună... A ieşit ieri mutarea dumitale de la comanda pompierilor, la comanda companiei a treia din Regimentul II.

Faţa lui Deivos înflori de fericire... Niciodată n-a ştiut pentru ce a fost mutat din infanterie, la comanda pompierilor, dar a socotit asta ca o pedeapsă... şi aştepta nerăbdător să se întoarcă la regiment... Nu prea avea prieteni şi mulţi colegi îl socoteau „grec intrigant" şi

„fățarnic", mai ales de cînd aflaseră că e membru al „Frăției", ei văzînd în asta doar o cale de cîștigat grade în armată... E probabil că superiorii lui au vrut în modul acesta să-l treacă pe un drum mort, cum au făcut și cu Dincă Bălășoiu, mutat și el la pompieri. Mai de ciudă, mai din pasiune, Deivos s-a apucat să facă o straşnică militărie cu ofițerii și trupa pompierilor, insuflîndu-le un spirit de curaj, care să le transforme numele de pompier, ca o poreclă în renume.

— Și care e mutat în locul meu, la comanda pompierilor ?

— Nu știu exact... Crez că un căpitan Zăgănescu.

— Frate Bălcescule, iartă-mă, am plecat... Am multe de făcut astăzi... Vreau să predau și comanda și să mă prezint la regiment, chiar azi... Mă bucur că am să fiu subt comanda lui Radu Golescu... Fratele lui Arăpilă e unul dintre bunii comandanți de oaste.

O mare bucurie îi făcu lui Bălcescu scrisoarea lui Barbu. O citi și reciti cu nesaț...

„Mînăstirea Troianu

Astă-noapte, pe la 3 ore după 12, am ajuns aici în tabăra bravului nostru general-căpitan Magheru, pe care l-am găsit tare sănătos, l-am cc munícat totul ce mi se pusese asupră-mi a-i zice, fi fiți încredințați că toate acelea se vor executa cu mult mai bine decît i se cere.

Se cere de la acest bărbat mult, însă ați perdut din vedere a-i da o de tot deplină putere asupra tutulor districtelor României. Grăbiți dar a slobozi un decret cam într-acest chip : a Locotenența domnească, avînd toată deplina încredere în persoana d-lui generalului-căpitan Magheru, cunoscînd patriotismul său, prețuind caracterul ți - bravura sa, cu care s-au arătat și se arată către patrie, decretă: că toți administratorii districtelor României să-i dea deplină ascultare fi supunere la orișice întreprindere ța sa sprijinitoare a sacrei cause a Românilor[1] fără a mai aștepta vreo altă deosebită deslegare din partea Locotenenței...»

Gîndiți-vă bine, vedeți că fără aceasta nu poate omul a-și împlini misia sa, și grăbiți a o face.

Nu sînteți siliți a publica acest decret prin gazete, căci el trebuie a fi cunoscut numai de administratori și de dînsul.

Cum va putea el altminteri a-și face provizii de hrană și zaherele...

...La Pitesci am aranjat totul după cum mi s-a zis, și nădăjduiesc ca vineri, cînd mă voi întoarce prin Pitesci, să găsesc treaba bine pusă în lucrare, căci Christopolu este un brav băiat, măcar că nu are oameni devuați.

Unchiu-meu aflai că ar fi fost tare bolnav de răceală, dar că acuma este bine și tare sănătos; întorcîndu-mă voi trece pe la Bălcesci ca

...îl mişcă pină la lacrimi acest „frate" cald şi plin, şi simţi o mîndrie nesfîrşită că fratele lui mai mic a găsit în această scrisoare tonul acesta bărbătesc, că scrie cu sentimentul unei răspunderi neobicinuite la el pînă acum şi mai ales la vîrsta de douăzeci şi trei de ani.

„...fiţi braví şi aveţi curaj Magheru va scăpa causa noastră. Oh! 'de aí vedea tu tabăra sa! De aí vedea pe bravíi săi panduríşi dorobanţí!..

....Îngrijiţi ct-i trimite puscile ce se vor fi dres, vorbesc cu Tell întru
Adio, frate [să ne vedem cu sănătate][1], sărută pe mama, de va fi venit, şi pe Tiţa.
B. Bălcescu

P. S. Să se repereze de către Ministerul Finanţei porunci pentru a se plăti lefile la dorobanţi, căci Magheru se împiedică [de] asemenea nenumărate plîngeri care îl vatămă rău".

în dimineaţa de marţi, mişcarea pe drumul Giurgiului e mai zbuciumată decît oricînd. Cîteva zeci de negustori fugiţi în căruţe şi brişti aduc ştirea că turcii s-au pus în mişcare.

Au început operaţiile pentru ocuparea Bucureştilor. Aproape o mie de oameni au ieşit pe Podul Beilicului în sus să întîmpine armatele care se apropie.

— Tiţo, n-aş fi crezut niciodată că haimanaua noastră iubită va deveni un bărbat atît de matur... Tu înţelegi, Tiţo ? Dă instrucţii şi directive... Judecă oamenii şi faptele... şi face asta tare frumos.

— Nicule, oricine poate izbuti la fel ca el, cu lumină împrumutată de la tine... E un satelit... Trebuie să mai aşteptănu. Mi-e teamă eă-şi va pierde lumina cînd se va depărta de tine.

— Vei avea tu grija lui... Âh ! bună treabă ar face mama să mai întîrzie şi mai mult... să nu vie în capitala asta asediată... îmi vine să-i trimit pe cineva înainte, ca s-o împiedice... Strînge tot, Tiţo... Fiecare ceas începînd de ieri intră în socoteală hotărîtor... Mă duc la gazetă... Trebuie să pregătim numărul 26, care apare sîmbătă...

Nu mai plouă, e drept, dar uliţa e noroioasă... Soarele e albicios, luptă greu cu norii fumurii. E lumină, dar nimic nu face umbră şi văzduhul este jos. Copacii picură cînd treci pe subt ei.

Bălcescu nu mai ia drumul obicinuit pe lîngă Biserica Amzei şi prin spatele Bisericii Albe ca să iasă la metocul Episcopiei, căci nu se poate trece din pricina noroiului. Birje nu se prea văd libere. Cu ploaia asta au căutare. Va încerca să ocolească pe lîngă curtea cea mare cu duzi şi frasini a unchilor Faca şi să iasă pe Podul Mogoşoaiei, unde e caldarîm şi se poate merge pe jos. Ceea ce îl miră pe Pod este că toate prăvăliile sînt închise... Au obloanele de lemn trase şi încuiate cu lacăte...

La colţul de la Fîntîna Roşie, jos, o circiumă e deschisă pe jumătate parcă... De aci încolo, toate prăvăliile şi-au tras marfa înăuntru şi au pus lacăte şi ele.

Din balcon de sus, la armenii cafegii, o fată tînără şi un negustor bătrîn priveau mulţimea care se plimba pe Pod aproape ca în fiece zi... dar în locul veseliei obicinuite, feţele sînt tăcute şi nedumerite... Mai mult se şopteşte la ureche... Ca de obicei, în faţa Palatului Administrativ şi a Vorniciei aşteaptă cîteva sute de oameni. în linişte.

[1] **Dar accsta e un nebun... Veniţi să vă îmbrăţişez pe toţi.» (fr.).**

Bătrînul giuvaergiu Haramenian, în anteriu şi cu şapcă pe cap, îl salută şi parcă ar vrea să întrebe ceva, cu atîta nelinişte, încît Bălcescu se opreşte, dîndu-i mîna.

— Intră azi, domnule Bălcescu ?... Ce s-aude ?

— Nu ştiu... dar... nu ştiu... sîntem un oraş asediat...

A trecut de bornele cu lanţuri ale Palatului Administrativ, reluînd pentru el însuşi... ideea întîmplărilor de adineauri... Oraş asediat... Da... Asta e... Acum pe stradă e o lume imensă, dar nu e nici o înghesuială. Pînă şi birjile merg la pas. La blănăria lui din prăvăliile de la faţă ale Bisericii Kretzuleseu, peste obloanele închise cu lacăt, Miiller, neamţul, a pus un mare steag tricolor... Cofetăria de mai jos e deschisă, dar obloanele sînt mişcate şi dezdoite, gata să se închidă...

L-a ajuns din urmă Bolintineanu...

— Eram în cofetărie şi te-am văzut trecînd... am alergat să te prinz. Ce zici... intră azi ?

Bălcescu îngheaţă. Aşa uşor ? Aşa simplu... ? Dar nu răspunde nimic...

— Am fost şi pe Uliţa Nemţească, pe Lipscani, pe Strada Franceză : prăvăliile sînt închise şi obloanele trase...

— Le e frică de turci ? Parcă turcii nu ştiu să spargă obloanele... ?

— De turci... de mahalagiii noştri... Şeful Poliţiei, Ion Brătianu, i-a sfătuit să închidă... E o mare teamă de devastări.^ Mahalalele au năvălit spre centru. Ai cetit Proclamaţia lui Brătianu ?

Şi cum Bălcescu îl privea nedumerit, îl opri în dreptul caselor Oteteleşeanu ca să citească amîndoi Proclamaţia şefului Poliţiei... Era pe un petic de hîrtie, cît o pagină de ceaslov, lipit pe uşa unei prăvălii cu ghete şi cizme.

„PUBLICAŢIE

Dela 11 Iunie fi pînă astăzi, în toate manifestaţiile noastre am dovedit că sîntem, mai mult decît totdeauna, aprinfi de sentimentele cele mai vii de dragoste fi de devotament pentru suzeranul nostru; şi fiindcă tot acele sentimente împărăţesc astăzi 'in inimile Românilor de aceea invit pe toţi deobşte ca, la manifestaţia ce vor să facă excelenţei-sale Fuad Effendi, să nu poarte nimenea arme ; fiindcă acela ce se va dovedi că are arme asupra lui va fi privit cu drept cuvînt ca un cugetător de

***Şeful Poliţiei,* I. C. Brătianu"**

Bălcescu murmură mai mult pentru el:

— Ar fi putut să ne scutească de asemenea prostie...

Umblau acum prin mijlocul străzii unde lumea era mai
rară... Cînd ocoliră spre redacţia *Popolului suveran,* întîlniră şi pe Bolliac. Venea şi el la redacţie.

— Bine c-ai venit, frate Bălcescule, că avem de vorbit.

— Despre ce să vorbim ?

— Ceva în legătură cu gazeta... O să vezi...

Se vedea lume multă şi spre Hanul Şerban Cantacuzino. Bolintineanu îl întrebă zîmbind pe Bolliac :

— Ce zici de lumea asta ?

— Asta nu-i nimic... îi răspunse, privindu-1 miop poetul clăcaşilor.... Am auzit că pe Dealu Filaretului sînt zece mii de oameni care aşteaptă să întîmpine pe turci*.. Ar trebui să mergem şi noi pe-acolo...

în sălile largi şi joase ale fostei prăvălii, devenită sală de redacţie, erau aproape mai toţi colaboratorii *Pcrpolului suveran*.

— Nimeni nu poate să stea în casă, cînd nu ştie ce se întâmplă pînă deseară...

— Vă înşelaţi... Sînt cîteva sute, poate cîteva mii de oameni care sapă în pivniţe ca să îngroape... Mulţi fug spre mînăstiri... cu bani şi giuvaericale... să le îngroape în păduri... Multora le e teamă că se va da foc oraşului... De obicei, Gri- gore Alexandrescu nu face fraze atît de lungi şi serioase, dar azi e tulburat şi el.

— Cine, Gligore ? Cine să dea foc oraşului ? întrebă mirat Bolliac. Ce interes au turcii să dea foc oraşului ?

— Poate turcii... poate sătenii care au început să vină... Cum a spus poetul :

Aste case fi palate Aideţi a le darîma...

Bolliac, Bălcescu şi Bolintineanu au trecut într-altă odaie, unde lucrează de obicei administratorul...

Chiar acum liniază nişte coaie de hîrtie.

— Ilie, adu articolul pe care vrea să-l puie Teulescu...

Administratorul aduce un articol, cules gata, dat in corectură pe şpalt.

— Ascultă... Bolliac îşi caută ochelarii, nu-i găseşte, îi dă foaia de hîrtie... Cetеşte... tu... că nu-mi găsesc ochelarii... Şi-a sprijinit barba hirsută în palmă şi aşteaptă...

Bălcescu citeşte, însă citeşte în gînd.... Articolul nu pare să aibă nimic neconvenabil în el.

„Păşirea armiei turcesci către capitală trebuie să ne înspăimînteze ? trebuie să ne întărite în contra turcilor f"

Şi continua, arătînd binefacerile revoluţiei... Ar putea foarte bine să apară... A ajuns la ultimul aliniat... îl citeşte şi e cuprins de mînie :

„Români, fiţi înţelepţi şi îngăduitori! O mică imprudenţă ne va face să plîngem cu lacrămi de foc o patrie pierdută, şi libertatea de care ne bucurăm astăzi s-ar veşteji în mîinile noastre, ca o floare dalbă in mîna unui barbar."

A rămas pe gîndurt şi iritarea îl cuprinde din tălpi pînă în creştet.

— E scris de Eliade... îi cunosc stilul... Cine l-a adus ?

Administratorul se explică... se justifică...

— Nu ştiu cine 1-a scris, dar 1-a adus domnul Teulescu. Dacă nu publicăm articolul acesta, nu putem apărea... Sîn- tem datori la tipografie şi n-avem hîrtie...

Bălcescu îşi da seama că a fost înşelat... A crezut că el conduce gazeta... că are cuvînt hotărîtor...

E mînios pe el însuşi că a acceptat o direcţie aparentă, echivocă... Foaia e a acelor care au fondat-o şi care, acum cînd el nu mai e ministru ori secretar al guvernului... nu-1 mai ascultă decît ca pe un redactor oarecare.

Aruncă foaia de spalt de pe masă şi trece furios dincolo... Privirea i s-a întunecat. îşi pune pelerina mare, neagră pe umeri, îşi ia pălăria cu fund rotund şi tare, cu marginile răsucite în sus.

— V-am salutat, domnilor ! Renunţ la onoarea de a mai colabora la *Popolul suveran,* unde e suveran însă domnul Teulescu.

Toate privirile îl urmăresc încremenite...

Din nou pe Podul Mogoşoaiei se gîndeşte că n-are pe lîngă el pe nici unul dintre prietenii săi pe care să se poată bizui... Arăpilă e la Paris, Iancu Ghica la Ţarigrad, Magheru la Rîu- reni... Axente Sever a plecat furios... E ceasul cel mai înalt al revoluţiei... Şi cel mai greu... Şi în ceasul acesta el este dezarmat... „Frăţia" s-a desfăcut şi în locul ei e „Clubul Regene- raţiei". Nu mai are cuvînt în guvern... şi la gazeta la care se refugiase ca să poată lupta mai departe este lucrat de Eliade... Nu e lîngă el nici Toma panduru... Nici Damian... Se va duce acasă şi va trimite să-i cheme... Trebuie să-i vadă cu orice preţ...

!0e miercuri pino marţi

Miercuri

în odaia cu pămînt pe jos, odaia zisă gătită, stau tolăniţi de-a curmezişul patului aşternut cu ţoale Flergă, Damian, Panait \ Simion... Pe lada de la fereastra dinspre curte stau
Toma şi Filaret Mustea... Chiose s-a aşezat pe un scaun ciz- măresc cu trei picioare, lîngă masa cu patru picioare de brad, de la fereastra dinspre ulita noroioasă... Nu vorbesc... Din cînd în cînd Chiose trece plosca de la om la om, dar afară de Hergă nimeni nu se prea îndeamnă la băutură... De ieri de dimineaţă, de cînd s-a auzit că turcii au pornit spre Bucureşti, Hergă parcă nu mai e om... E toată ziua cu Chiose după el şi cu plosca alături... Nu că bea cine ştie ce — abia trage din cînd în cînd cîte un gît zdravăn — şi nici nu mai are răbdare să asculte eîn- tecele pe care Chiose abia le începe.

— Lasă-1, mă... lasă-1 şi pă ăsta...

Tace într-una încruntat şi cînd vorbeşte, suduie... Ceilalţi tac şi ei...

■ Intră Licsandra cu o tigaie mare cu carne friptă... Au tăiat porcul... La ce le mai trebuie porc acum dacă vin turcii... ? A adus şi un taler cu mămăligă fierbinte pe el.

—- Mai luaţi cîte o îmbucătură... din asta... Mai prindeţi inimă. \

— Mai lasă-ne dracului şi tu cu mîncarea ta... Dă asta ne arde acum... Şi Hergă mai trage un gît din plosca crestată cu fierul înroşit, vopsită cu roşu şi verde.

Femeia, cu ochii miraţi, cu carnea voinică, a rămas în mijlocul odăii, încremenită, nedumerită... Umerii îi sînt largi, faţa bălană, ochii mari, verzi ca pruna verde. Nasul e puţin turtit şi gura ca un măr roşu muşcat... Hergă parcă o vede întîia dată şi îl cuprinde iar nebunia... Se înfurie şi ea...

— Eu ţi-aduc să crăpi... şi tu zbieri la mine... Ai căpiat!

Toma se gîndeşte... Bine i-a spus... De ieri, Hergă parcă
a capiat. Supărat pe el, caută să îndrepte lucrurile.

— Mulţumim frumos, femeie... Bine te-ai gîndit...

Ilinca şi Tincuţa, cu fetiţa ei, sînt la Vadu Rău... date
în grija nepoatei... O să nască acolo... Licsandra nici n-a vrut să audă... Nu vrea să se despartă de bărbat nici o zi măcar.

Mirosul de carne friptă şi aburul mămăligii le-a făcut poftă la toţi. Iau 'cîte o bucăţică... mai înting şi cu cocoloşii de mămăligă în untura încinsă din tigaie... Lui Simion, încaltea, îi e foame rău. Licsandru i-a făcut semn lui Chiose, care se duce cu bucata în gură să umple iar plosca...

— Ei, ce facem? întreabă scurt Hergă.

Nu răspunde nimeni... Fiindcă nimeni nu ştie ce e de făcut.

— Mergem iar în deal... să vedem... poate că vin azi, e în sfîrşit de părere Simion. Azi trebuie să fie şi mai multă lume... A trecut şi negustorime multă pă Podul Beilicului.

Hergă se întoarce furios spre Simion, care e lungit în stînga lui.

— Ce vrei să căţăm noi acolo, mă ? Ăştia să duc să strige „ura" turcului... să sărute cizmele ceauşilor... Ce vrei să căţăm noi acolo ? Eu sînt dă părere să ne_ ascundem prin vii... şi pă car-e turci i-om prinde răzleţi să-i scopim ca pă mascuri...

Toma îşi şterse domol mustaţa după ce a băut din ploscă... o dă lui Chiose s-o puie pe masa acoperită cu pînză de casă...

— Ei, şi cu asta... ce-ai făcut, mă Licsandre ? Ce foloseşte neamul după asta ?

Hergă izbucneşte furios :

— Neică Tomo, atunci spune ce să facem, dacă ştii ce e dă făcut. Dacă nu, lasă-ne dracului cu ale noastre... Dumnezeul mamei lui de ungurean lui profesorul Axinte ăla, că tocma acum şi-a găsit să să

ducă în aia mă-si la Sibii şi să ne lase pă noi, tabacii, dă capu nostru... tocma acum cînd vin turcii... A sărit, aşa fierbînd de furie, în mijlocul odăii...

— Hai în deal... Hai să vedem ce e-acolo... Chiose, du-te la tăbăcărie şi spune tabacilor să-şi ia puştile şi să vie în deal... Treci şi pă la Răducanu Răstignitu... Spune-i să vie şi măcelarii cu cuţitele lor.

Simion a sărit şi el din pat şi-şi potriveşte pistoalele la brîu.

— Ai auzit ce zice Brătianu... Să vie lumea fără arme...

— Ei, acum o să ne luăm după toţi spîrcîiţii... Să vie să-mi ia mie cuţitu dîn mînă că-1 spintec ca p-un miel... Licsandro... o strigă pe nevastă în timp ce-şi pune pe umeri un zăbun gros... Adă sacul ăla să-1 pui în cap, dă ploaie, că eu, pînă nu vin turcii, nu mă mai întorc acasă.

Damian s-a sculat, gînditor, de pe pat, şi îşi cercetează puşca... Pe Hergă îl întărită liniştea lui...

— Da' ce, mă Damiene, tu eşti mut... mă, dă n-ai scos o vorbă d-alaltăieri.

Damian îşi mişcă pe gînduri mustăcioara de sub nas.

— Nu sînt mut... Haide.

Au ieşit toţi în bătătură... îl aşteaptă acum pe Damian, care s-a dus să aducă nişte ţoale mai groase de pus pe ei.

— Măi Simioane, dă-mi şi mie un pistol de-ăla, şi tu ia

0 puşcă din alea două ale lui Damian... că io cu o mînă nu pot trage decît cu pistolul.

Filaret Mustea a şi ieşit pe poartă.

— Mă băieţi, io mă duc să-mi iau barosul şi viu. cu ţiganii mei... care cu ce-o avea.

— Bine, du-te... Chiose, în două ceasuri să-mi fii cu tabacii şi măcelarii în deal... Să nu-ţi uiţi cimpoiul.

Chiose se supără.

— Asta-i, o să-mi uit cimpoiu acum...

Ieşiră pe drumul noroios dintre vii, pe marginea căruia rămăsese o margine, lată de o palmă, de iarbă curată, unde nu călcau carele şi căruţele... printre gardurile vii de porumbe negre şi măcieş cu bob roşu, de-a dreptul în drumul cel mare al Giurgiului... Lume era destulă... Poate ca la o mie de oameni între vii şi grădina Bellului, risipindu-se şi peste mirişteа de pe stînga drumului. Păreau adunaţi în jurul unei case, căreia

1 se vedea acoperişul de tablă. Făcură şi ei la stînga într-acolo. Erau mulţi tîrgoveţi, dar erau şi ţărani mărginaşi cu zăbune peste cămăşile cu rîuri roşii, băgate în nădragi... Bragagii, cu doniţele în mînă şi tablalele de gît, plăcintari cu tăvile rotunde aşezate pe sobele tot atît de rotunde de tinichea înconjurau mulţimea, mulţi olteni cu coşuri cu fructe, două căruţe cu mere şi poame, abia prididind cu vînzarea. Nu lipseau nici zeci de copii de prin mahalalele vecine,

alergîndu-se în picioarele goale prin noroi. Era parcă într-o zi de sărbătoare pe maidanul cel mare al Filaretului, de-i ziceau acum Cîmpul Libertăţii.

Străbătură prin mulţime spre umbrarul casei, care părea miezul adunării, fiindcă parea mai mult o adunare. Casa era o cîrciumă închisă, cu obloanele trase. Cîrciumarul vînduse ieri, marţi, tot ce avea de vîndut. Subt umbrar erau mese cu picioarele bătute în pămînt. Erau şi două mese lungi, cu scaune, nedate la rindea, mai la dreapta umbrarului. Se vîrîră printre oameni cum putură, să vadă mai de-aproape despre ce e vorba. Suit pe una din mesele de afară, un slujbaş, după cîte se părea de la ospelul comunal sau de la cine ştie^ ce departament, vorbea celor de faţă cu o voce puternică, puţin cam spartă. Era într-un gheroc scurt cu coadă, cu pantalonii în dungi aproape albe-negre, cu o pălărie rotundă ca o tichie tare. Era tot congestionat şi cu ochii bulbucaţi. Se vede că avea obicinuinţa să vorbească la club sau la nenumăratele adunări, care se ţineau pe Cîmpul Libertăţii, cu fraze scoase din gazetă.

— ...Atunci turcul o să zică... Va să zică vreţi constituţie... Noi o să zicem : vrem constituţie... Cel mai sfînt pe lume... asta vrea popolul român. Trei luni sînt, fraţilor, de cînd glasul lui s-a auzit în toată lumea şi majestatea-sa sultanul s-a încredinţat că are un popol vasal credincios şi turcii s-au convins... Da, s-au convins, fraţilor, că românii le sînt fraţi subt acelaşi părinte... Este, fraţilor ? Este ! Trei luni numele sultanului a fost glorificat... Ecselenţia-sa Suleiman-paşa. marele celebru în arme şi în consiliuri, cunoscut în Europa în lauda musulmanilor...

Atunci răsună o voce cam răguşită şi aspră :

— Căz... mai dă-1 în munie-sa pe Zoleiman ăsta î

Se auziră rîsete şi toate privirile se întoarseră spre cel care suduise de mamă pe Soleiman, cumnatul sultanului... Era un om ca de cincizeci de ani, roşu la faţă, cu ochii fără gene, cu ţeasta capului cheală şi lucioasă ca un ou... De jur împrejurul ei, ţeasta avea, parcă lipite în jurul ei, fire de păr băţoase şi neegale, ca un păr de capră neagră... Era îmbrăcat într-o pelerină cu mîneci şi-şi ţinea pălăria largă de tot alături, căci era aşezat pe o masă şi picioarele nu-i ajungeau pînă jos.

Hergă recunoscu în mutra asta pe unul din profesorii cu care venea pe la ei, la tăbăcărie, Axente Sever... Se uită, înfiorat, să-1 vadă dacă nu s-a întors cumva, dar nu văzu decît alţi trei profesori, ungureni, cum le zicea el.

Oratorul îşi muşcă buza, aruncîndu-i omului chel o privire furioasă şi încercă să-şi reia cuvîntarea. Dar rîsetele nu se potoliseră de tot şi el îşi pierdu şirul... începu să se bîlbîie...

— ...şi augustul... Ecselenţia-sa... sultanul Abdul Medgid Chan...

— Căz mai dă-1 în munie-sa şi pe sultanul Abdul Medgid Chan... se auzi din nou vocea răguşită şi tăioasă a profesorului,

Acum lumea izbucni în hohote care nu se potoliră decît cînd tribunul poporului coborî de pe masă, încurcat, zăpăcit de tot.

— Apăi căz mai bine să mai rostuiască o loază ghe-astea ghe-ale noastre... carevaş verzuri... Au de Cîrlova, au de Glî- gore Aleczandrescu, carele naiba o fi numai să fie, căz tot patriotice se cheamă...

Se auzi o aprobare din grupul sătenilor, după port din Jos dinspre Olteniţa.

— Dară... dară...

— Apoi, mă loazelor, no că care o să gheclamaţi, mă rog vouă, ca să vă contîmple popolul nost. No că zîi tu... Va- zîlescule !

Cu cei trei profesori ardeleni de la Sfîntul Sava erau şi vreo treizeci de elevi de-ai lor. Cel numit Vasilescu, uh flăcăiandru foarte înalt pentru vîrsta lui, cu trăsăturile foarte regulate, cu cap de statuie aproape, declama cu o forţă neobicinuită *Umbra lui Mircea la Cozia*... Cînd sfîrşi, aplauzele nu mai conteneau... Coriolanus Devilan, profesorul chel, mulţumi cu mîna întinsa şi el, de parcă el ar fi fost aplaudat.

— Apoi că ţi-o vinit rîndul şi ţîe, măi nărodule, tu, măi, ăla de stai aşa ca prostu, măi, cum naiba te cheamă, că-ţi uitai numele... ăla cărăghiozu...

Elevii pricepură şi veseli începură să strige :

— Fotiadi...Auzi... Fotiadi...

— Domnule profesor, eu nu ştiu decît anecdote...

— Apăi căz spunie şi aneedoche, măi jigodie, să mai ne în- veselîm puţîn că o săptămînă ne-o tot plouat...

Dar în timp ce Fotiade, scurt şi îndesat, se urca pe masă, Hergă întrebă cu o voce de taur :

— Da' cu turcii dacă vin ce facem, domnule prifisor ?

Coriolanus se uită la cel care-i pusese întrebarea şi-1 măsură cu privirea, bucuro», văzîndu-1 atît de mare.

— Apoi e foarche sîmplu, îi trimichem ghe ungheor venit.

Pe Hergă îl pufni rîsul, rîseră şi cei mai mulţi din mulţime.

Fotiade spuse o anecdotă cu un ţigan viteaz, care zicea că
merge la războiu, da să-i dea stăpînirea pe cineva care să-l păzească de cîini. Lumea rîdea cu'hohote.

— Apoi căz rîdeţi ca proştii, fu de părere supărat, Coriolanus. Căz nîci voi nu aveţi mai mult coraj... Aţi făcut mă rog rivoluciune şi acum Imploraţi, mă rog, pe turc să vă apere rivoluciunea... că-z voi sînteţi nişte biciaznîci, nişte betegi adormiţi ghe-a-mpicioarile.

Oamenii înveseliţi rîdeau. Erau mai cu seamă vreo cîţiva băieţi de prăvălie, în faţă, care se prăpădeau de rîs... în mijlocul lor, vreo doi negustori cu giubele şi şepci se ţineau să fie cu greutate, dar pînă la urmă au început şi ei să rîdă.

— No că, Vazîlescule, căz gheclamă tu şi poezîia lui Mu- reşanu, se întoarse Coriolanus către băiatul înalt.

— Care, domnule profesor ? răspunse cel vizat, cu o grăbită simpatie, căci profesorul, simpatizat de elevii săi de obicei pentru glumele lui, le cîştigase azi, întregului colegiu, şi simpatia celor adunaţi. ...*Un răsunet?...*

— *Un răsunet ?* Păz dracu... Aia care v-am învăţat... *Gheş- cbeaptă-te, române...* No, căz aia cu tiranii, cu barbarii de tirani, no cîntecul libertăţii, mă loază !

Vasilescu privi un punct nedefinit peste capetele celor de faţă, apoi îşi umezi buzele şi începu :

„Deşteaptă-te, române ! din somnul cel de moarte, In care te-adîncirâ barbarii de tirani. Acum, ori niciodată, croieşte-ţi altă soarte, La care să se-nchine şi cruzii tăi duşmani. N-ajunse lataganul barbarei semilune..."

Declama cu o voce tînără, înfiorată şi puternică. Parcă vedea înaintea ochilor pe sultan şi toate paşalele cînd zicea „barbarii de tirani". „Altă soarte" trecu asemeni unui pumnal nevăzut prin toate inimile celor de faţă. „Altă soarte"... şi deodată simţiră că asta nu e o poezie, ci e glasul libertăţii însăşi...

Fu necontenit întrerupt de strigăte : „Vrem libertate ! Vrem constituţie ! Trebuie să scăpăm de robie !..."

Toma strigă însufleţit:

— Dacă vin turcii... nu mai scăpăm dă clacă niciodată...

Şi sute de săteni strigară cu obidă :

— Dară... dară...

Mulţimea era tare însufleţită. Cînd sfîrşi elevul Vasilescu,
uralele nu mai conteneau.

— No, că loază, vin să te îmbrăţişez... şi profesorul strînge la pieptul lui pe elev.

Atunci un altul dintre cei trei profesori, un braşovean, cel gros, cu ceafa în trei rînduri, cu ochii negri, mari şi mustaţa retezată scurt... vorbi cu voce dulce de tenor, neaşteptată la asemenea trup :

— Mă rog frumos dumneavoastră, poate că ştiţi, mă rog frumos, că astă poezie a lui Andrei Mureşan se potriveşte, adică vreau să spui că merg cuvintele, mă rog frumos, cu un cîntec mai vechi, pe caje crez că unii din dumneavoastră îl cunosc poate... îi zice *La sinul mamei mele* şi muzica acestui cîntec este

de onoratul nostru coleg, dascălul de muzică Antonie Pann.

— Căz mai dă-1 în munie-sa şi pe ţîrcovnicul ăsta... căz de ce nu e acum cu noi aci... alături de popol, ca să ne cînte să ne meargă la inimă, mîrîi Coriolanus încruntat.

* — Apoi eu crez, onarate coleg, că dacă muzica lui este aci, apoi este şi el, musai să fie, cu noi... Mă rog, ştiţi careva acest cîntec *La sinul mamei mele ?*

Se făcu o linişte plină de aşteptare. Spre mirarea celor de faţă, unul dintre cei doi negustori, cel mai negricios, răspunse profesorului :

— Mi se pare că-1 ştiu eu... Şi începu să cînte cam moale, larg *La sinul mamei mele.*

— Apoi ie... apoi ie, începu profesorul cel gros, după cîteva măsuri, şi reluă el, mai viu, mai iute... cu o voce caldă, dar prea uşoară : *„Deşteaptă-te, române! din somnul cel de moarte..."*

Se potrivea cîntecul de minune. începură să-i ţie isonul. Cei dintîi prinseră muzica elevii. O luară de la început. Cîn- tară ca bezmeticii aproape pînă ce se lăsă seara... Cîntecul li se părea minunat. într-un răstimp de linişte, Toma strigă cu o voce puternică :

— Fraţilor... să nu-i lăsăm pă turci să intre în oraş...

Şi deodată strigătul fu reluat, în tălăzuire, de mulţime...

— Nu-i lăsăm... Nu-i lăsăm...

— Cu piepturile goale îi întîmpinăm, dar nu-i lăsăm...

— Să nu-i lăsăm !...

— Nu cu piepturile goale... cu puşti şi cu topoare, striga Hergă şi ameninţă cu mîna lui mare...

— Da, cu puşti şi topoare, îi răspunse mulţimea ca un ecou.

Şi iar începu cîntecul *Deşteaptă-te, române...*

— Nu pleacă nimeni acasă... se striga din cînd în cînd.

Nu pleacă nimeni... î.şi răspundeau unul altuia.Peste vreo două ceasuri, Toma, văzînd că o să înceapă sa se însereze şi aducîndu-şi aminte din tinereţile lui cînd se lupta, [ca] uriac-pandar subt comanda lui Magheru, cu turcii de-a lungul Dunării, îşi zise că nu ar fi bine ca la noapte oamenii să se trezească buimăciţi de somn, că ştia el că o să adoarmă pînă la urmă, cu patrulele turceşti peste ei... Ochi pe drum, ca la vreo mie de paşi, un fel de ruină, care era în plin cîmp.

— Oameni buni, spuse el, uite ce... noi sîntem acum ca un fel dă tabără şi socot că ar fi bine să punem şi noi o pază înainte pă drum.

— No căz bună idee. Să nu ne pomenim cu vreo ciurdă de porci mînaţi de turci, pe drum, dînd buzna peste noi !

— De aceea eu zic că v-o zece-douăzeci dă inşi să mergem înainte şi să păzim la casa aceea, dormind cu rîndul.

— Bine gîndit, se auzi o voce...

— Alegeţi oamenii pe care-i vrei, întări negustorul, care abia acum observă însă că propunătorul n-are mîna stîngă.

— Apoi eu zic să meargă cu mine. de vor, ăi care au puşti ori pistoale, spuse Toma sfătos şi liniştit. Uite, noi sîntem aci vreo trei... eu, fiu-meu, Damian îl cheamă, şi nepotu-meu Simion după nume. Mai e şi băiatul ăsta, Panait.

— Am şi io o cioarsă de pistol, spuse un bărbat îndesat şi negricios, cu faţa tare brăzdată, aproape scofîlcită.

Purta un fel de barbă scurtă, căruntă, de părea mai curînd neras de două săptămîni... Era îmbrăcat cu nădragi şi o flanea albastră, cu mîneci lungi, încheiată cu nasturi albi.

Toma îl privi lung şi pe urmă zise liniştit :

— Dacă vrei şi dumneata...

Coriolanus însă interveni hotărît, spunînd omului cărunt:

— Apoi căz ce nu dai dumneata pistolul aşela unui tînăr şi dumneata să stai la noapte să-ţi odihneşti ciolanele, aci pe seîndura asta, lîngă mine ?

Omul cărunt, cu faţa scofîlcită şi nerasă, trecu încruntat, fără să spună o vorbă, alături de Damian. Mai trecură lîngă ei alţi vreo doi, cu şuşanele subt braţ.

— Eu aş merge cu dumneavoastră, dar mi se pare că şu- şaneaua asta a mea nu-e bună de nimic. N-am mai umblat dă mult cu ea... A cam îmbătrînit, săraca.

Unul, cu mustaţa întoarsă spre urechi, i-o luă din mînă, o cîntări, încercă să umble la trăgaci.

— E bună dă mînat porcii cu ea.

Atunci omul cărunt, neras puse mîna pe şuşanea.

— Da' ce are, mă omule ? Ia dă-o-ncoa...

— Naiba ştie ce are... A înţepenit parcă dă cînd n-am mai umblat cu ea... Cunoşti cumva la puşti ?

— Știu io... ? S-ar putea să cunosc ceva...

— Te pomenești că te pricepi, spuse un dascăl.

Omul cărunt și cu fața scofîlcită nu răspunse și luă șușa- neaua, o scutură, scoase din tureatca cizmei scurte un șiș, desfăcu vreo două cuie răsucite... Le strînse la loc... Frecă cocoșul și trăgaciul cu mîneca flanelei... Ceru unuia o vergea de porumbar din gardul viu.

— Prav ai ?

Avea și „prav" și cîțiva plumbi băgați în cămașa cu praf. Omul negricios încărcă șușaneaua subt privirile uimite ale celor din jurul său, atenți de parcă urmăreau o minune. Se uită în stînga, în dreapta și apoi zări pe casă un titirez de vînt. Ținînd șușaneaua cu o singură mînă, slobozi plumbul în titirez, care zbură fulgerat... Bubuitura armei fu atît de puternică, răsună atît de departe peste lanurile de porumb, încît mulțimea tresări înfiorată.

— Căz tunie jenia-n tine, se cruci, închinîndu-se Corio- lanus : Căz așa ceva eu n-am mai pomenit. Să ții pușca cu o singură mînă, cînd alții o culcă pe zid au pe pămînt, și să lovești gîndacul ăla cu ea... N-o fi fo' nici la grenădirii lui Napoleon, cît era el de Napoleon...

— E destul dă bună, zise omul înapoind șușaneaua.

Cînd auziră despre ce e vorba, mai veniră vreo cîțiva, ca
să le dreagă puștile și pistoalele ruginite.

— Ce-i cu asta, vericule ? întrebă un oltean scund, care-și desfăcuse marfa și acum se și făcu pe loc un soi de ucenic al meșterului.

— S-o ia dracu ! S-o fi strîmbat și joacă, zic io, cocoșu ; că uneori ia foc, alte ori nu.

— Dă ce-ai mai adus-o atunci ? îi ceru socoteală oltenașul, în timp ce omul negricios dregea un pistol.

— Aşa... ca să-i sperii pă turci, spuse lunganul, care era posesorul puştii... Ziceam că la nevoie e bună şi ca bîtă.Atunci da-o lu teticu... să ţi-o meştereascâ el, se îmbunăm olteanul, care se afla din ce în ce mai mult în treabă.
„Teticu"... Le plăcu vorba şi toţi rîseră cu poftă.
— Hai să mergem, zise Toma cînd văzu că se adunaseră vreo douăzeci de inşi cu puşti şi pistoale.
— Da' pă mine nu mă vrei, neică Tomo ? întrebă, cu ochii scăpărînd de mînie, Hergă. Nu mă vrei cu satîrul ăsta ?
înciudat, Toma îl împinse între ceilalţi.
— Apoi mai avem nevoie dă cîţiva şi fără arme, pentru schimb.
— Eu merg cu teticu... ţîşni olteanul în ceata ălor cu puşti.
Mai intrară în rînd şi vreo cinei elevi.
— Haide, spuse Toma, cu glas poruncitor, şi porni înainte.
Coriolanus se uită lung după omul negricios.
— Auzi ? Cu o singură mînă a zburat titirezul ăla. Mare blestemat trebuie să mai fie şi ăsta.
— Cine ? întrebă tenorul cel gros. Teticu... ?
— Teticu...
în scurtă vreme, înainte ca să ajungă ceata la ruină, se văzu desprinzîndu-se de ea cei cinci elevi şi olteanul, care nu se dezlipea de coşurile lui goale, năclăite de boabe de struguri. Se abătură peste mirişte, peste cîmp... Toţi îi priveau nedumeriţi... Se însera uşor... Spre apus, norii plumburii nu îngăduiau decît o geană mai albicioasă, dar soarele nu se vedea.
— O să plouă la noapte, se scărpină unul, de lîngă circiumă, în cap.
— Tare mi-e teamă c-o să plouă, îi răspunse altul, amă- rît la gîndul că vor avea o noapte grea. După înfăţişare erau doi băieţi de prăvălie.
— Dacă începe să plouă, io o s-o şterg... Nu sînt nebun să stau să mă taie turcu la noapte... Dumneata ştii cum sînt turcii cînd să înfurie ? Turbaţi...
Mulţi gîndeau aşa... Le era ruşine să plece acum... Aşteptau să se înnopteze bine...

Peste cîteva clipe, cei de la cîrciumă, care urmau pe cei care o luaseră peste cîmp, se lămuriră... Elevii şi soţii lor fură îndrumaţi să aducă paie din două şire mari, alăturate, care se vedeau nu prea departe. Un val întreg se desprinse din mulţime, îndreptîndu-se în grabă într-acolo.

Peste vreo jumătate de ceas, vîlvătăile focurilor iluminau în înserarea plumburie tot cîmpul... Subt umbrar, paiele aşternute pe mese şi pe jos făgăduiau odihnă bună... De altfel, peste cîtva timp, toată lumea îşi găsi loc pe paiele aşternute în faţa cîrciumii. Toma veni dinainte şi-i rugă pe cei mai dinapoi să ardă paiele cu socoteală... După ce focul s-a aprins, ard bine şi cocenii şi ştiuleţii de porumb... Sînt vreo cîţiva tufani

singuratici... Cei care au topoare pot tăia crăci pentru foc..

1 De jos, din vale, Chiose urca dealul, care părea în flăcări, vreo şaizeci de tabaci, dintre care cei mai mulţi aveau puşti... Podul Beilkului era desfundat şi ei se înşiruiau pe marginea drumului, unul după altul... Devale, Bucureştii erau învăluiţi în ceaţă... Se vedeau rare lumini ici şi colo... Nu era frig, dar umezeala pătrundea încet în trupuri... De aceea oamenii se îmbrăcaseră mai gros... Stelele se iveau ici-colo, cîte una palidă... repede biruită de fumul norilor.

Ajunseră din urmă ceata lui Filaret Mustea, pornită din ţigănie... Erau ca la patru-cinci sute de oameni, dintre care numai vreo doi aveau puşti şi alţi vreo patru, pistoale... Mai toţi erau în picioarele goale şi mai mult dezbrăcaţi decît îmbrăcaţi... Pe umeri aveau ciocane, drugi de fier... Erau iluminaţi de vreo douăzeci de masalale făcute din păcură, zdrenţe, paie şi tot felul de resturi. Altfel ceata lor era risipită pe o distanţă mare.

Tabacii, care mergeau mulţ mai repede, le trecură înainte tocmai cînd ajunseră în cîmpia de pe podiş. Cei de la cîrciumă priveau cu un soi de încîntare alaiul iuminat de facle, care se apropia acum de mulţimea cea mare... Nu fură de altfel singurii care veniră în noaptea aceea. Timp de două-trei ceasuri urcară cete de cîte trei-patru inşi şi de multe ori şi mai mulţi, îngroşînd numărul celor ce aşteptau pe turci... în schimb, se pare că plecară cel mult zece-douăzeci de inşi, pe furiş, fă- cîndu-se că se duc pentru alte nevoi, pe cîmp.La focul cel mare de lîngă ruină erau acum mai bine de şaptezeci de oameni... Teticu dresese încă vreo două-trei pistoale şi pe celelalte le puse deoparte... Mai avea nevoie de unele scule, care acum îi lipseau... Firele ţepoase ale bărbii cărunte îi mergeau una de subt ochi pînă în jurul gurii mari şi întoarse în jos, ca într-un rînjet. Cele două cute adînci din obraji, de fiece parte cîte două, nici barba aspră nu le putea ascunde. Fruntea era rotundă şi trudită deasupra ochilor mari şi negri... Avea, se pare, dinţii pierduţi, cei mai mulţi, căci rostea cuvintele cu oarecare greutate.

— Cu meşteşugul ăsta nu mori de foame, moşule, îi spuse Panait.

Cînd auzi că i se spune „moşule", omul tresări şi un fulger îi trecu prin privirea întunecată. Pe urmă lăsă capul în jos, încruntat.

— Nu. mori dă foame cu el, vericule, nu... mori dă glonţ...

Hergă zîmbi şi spuse cu o voce sigură, de cunoscător :

— Ce moş, mă ?... Nu văzuşi cum ridică şi slobozi şuşa- neaua cu o singură mînă ?...

Cînd sosi Filaret Mustea cu vreo cîţiva dintre ai lui, fiu-său cel mare şi vreo doi nepoţi cercetară împreună puştile, şi după ce fierarul ascultă lămuririle lui Teticu, lămuri şi el, la rîndul lui, pe fiu-său şi pe nepoţi... şi-i mînă să le facă în noaptea asta chiar, acasă, unde au foaie şi scule, şi pînă în zori să vie cu ele înapoi...

— Io zic că porumbul ăsta cit o fi pă cîmp n-o să le ajungă la oameni, îi spuse Toma lui Hergă, lungit pe paie, la oarecare depărtare de foc şi ronţăind boabe coapte pe care le desprindea cu podul palmei de pe ştiulete... Unii oameni n-au mîncat poate d-azi dimineaţă... Dacă nu găsim ceva, îi pierdem din mînă.

— Sînt şi dovleci risipiţi prin porumb... Sînt buni copţi pe vatra încinsă, neică Tomo... Să pot scoate dă pă moşia Bellu- lui o sută de căruţe de dovleci, îi arătă cel întrebat, care cunoştea destul de bine locurile.

Nu prea e vremea dovlecilor... Poate că unii să să fi copt, dar e încă prea dăvreme pentru dovleci... Nu e aşa, Panaite ?

Toma şedea cu picioarele subt el şi nu-1 vedea pe Panait, care răspunse cu o uşoară îndoială :

— Pă vale jos... sîrbii au pus anul ăsta mulţi cartofi... Eu zic să luăm cîţiva oameni şi să aducem

cartofi... Copţi sînt tare buni, le atrase luarea-aminte Hergă, mare mîncăcios, căruia i se făcuse cam foame.

Oltenaşul smead, care-şi pusese coşurile subt căpătîi şi cobi- liţa alături, îşi dădu şi el părerea :

— Pînă să scoatem din pămînt cartofii, e mai greu... da' vin căruţe întregi în piaţa Ghica... Mergem la piaţă astă- noapte...

— Ceva trebuie făcut, spuse Toma, răscolind jarul cu un băţ lung... Trebuie să ne gîndim că oamenii au nevoie şi dă apă.

Hergă se ridică în capul oaselor.

— Uite ce, mă rumâne, cum te cheamă...

— Codin, răspunse olteanul.

— Uite ce, măi Codine, tu mergi astă-seară cu mine... Mai dă-rni şi din oamenii dumitale cîţiva, nene Musteo.... Plecăm chiar acum şi în zori o să vă aducem tot ce vă trebuie... Lăsaţi pă mine... să ştiu că fac moarte dă om, da' cu mîna goală nu viu. Nu crez că turcii vin în noaptea asta...

— Ei, tocmai asta e, se amestecă hotărît în vorbă Teticu... Noi ar trebui să ştim şi ce fac turcii... Se apropie, stau pe loc ?... Cît de repede înaintează... N-o să stăm ţepeni, cu ochii zgîiţi spre zare...

Toţi fură pătrunşi de adevărul celor spuse...

Damian, care nu scoase o vorbă, după obiceiul lui, toată seara, trînti şapca de pămînt.

— Teticu are dreptate... trebuie să ştim unde sînt şi ce fac turcii... Damian înţelegea, desigur, mai bine decît oricine nevoia de a şti ce făcea duşmanul. Cîtă vreme nu vedea nimic înaintea ochilor, îi era frică... O frică neroadă... de nestăpînit... Aşa era şi cînd chervanele erau atacate de tîlhari. Dacă nu vedea nimic, şi-i ştia în întuneric, aproape că dîrdîia de frică... Nu rîdea nimeni de el, fiindcă îl cunoşteau şi ştiau că ziua era de o îndrăzneală şi de un calm de fier.

Crescură din întuneric trei umbre, tot mai lămurite pe măsură ce se apropiau de vîlvătaia focului. Era întîia patrulă care mersese cale de un ceas aproape şi nu întîlnise nimic... decît fugari... Se hotărî să se trimită pe loc iscoade departe, în jos, pînă dincolo de Argeş... Cei mai bine cunosc locurile acestea — potecile lăturalnice, pădurea, oamenii de pe la Comana, de la Călugăreni. Dacă s-ar găsi doi-trei oameni din partea locului, ar merge cu ei Damian şi Simion. Acesta sări în picioare şi se îndreptă spre cîrciuma închisă... Cutreiera printre focuri, stri- gînd cît îl lua gura. Strigătele lui : „Mă, tu ăla din Comana... Mă, tu ăla de la Călugăreni... fă-te-n-coa', mă !" se purtară de la foc la foc, reluate de binevoitori. Cu zăbunele lor pămîntii pe umeri, cu nădragii îngăietănaţi şi încreţiţi, cu fundul la genunchi, se şi iviră cîţiva din partea locului, nişte bulgari de pe Neajlov.

Teticu îi privi cu oarecare neîncredere.

— Aţi putea voi să ascundeţi printre voi, pe-acasă, vreo doi oameni de-ai noştri... ca să vă stea alături ?

— Putem, bre, cum să nu putem, spuse cel mai în vîrstă dintre căciulari, cu faţa lată, aspră.

Apoi Teticu le spuse pe bulgăreşte :

— Mă, să nu care cumva să-mi vindeţi oamenii, că praful se-alege dă casele voastre.

La acestea, bulgarul mai în vîrstă se închină cutremurat şi spuse tot pe bulgăreşte :

— Cum poţi să te gîndeşti la asta, bre omule, creştini sîntem !

Damian îşi lăsă puşca lîngă Toma, care o dete olteanului, luă unul din pistoalele lui Simion, care şi-1 luase înapoi pe cel de la Hergă, şi cinci inşi se topiră, pe măsură ce raza focului slăbea, în întuneric, prin marginea lanului tarlalelor de porumb, întîlniră numaidecît trei inşi, care tîrau o cracă de gorun, groasă cît un copil, pe care o tăiaseră mai din jos, din marginea drumului.

Hergă, după ce încercă să recunoască pe cei ce tăiaseră craca, tabaci de-ai lui, se întoarse către oltean :

— Hai acum şi noi la treabă... Hai," Chiose, mişcă !...

La început, numai cîţiva priveau nedumeriţi, din Dealu Mitropoliei, focurile mari de pe Dealul Filaretului.

înăuntru, în sala Adunării Obşteşti, continua şedinţa de seară a clubului. Vorbea Brătianu, înflăcărat, cu vocea subţire şi ţipătoare, cerînd să se organizeze chiar mîine, joi, o procesiune, care, cu mitropolitul şi o sută de preoţi în frunte, să-i ceară Iui Fuad să respecte constituţia.

Sala era joasă şi lungă, pînă la mijloc băncile erau laterale, iar în mijloc era locul liber, căci pe vremuri boierii aleşi îşi trimiteau propriile lor jilţuri de-acasă. Lume multă, dar îngrijorată... Se vedea limpede că oamenii vor şi nu ştiu ce vor... Că aşteaptă şi nu ştiu ce să aştepte.

Un tîrgoveţ se apropie de scaunul de lîngă tribună, pe care sta Rosetti, şi-i şopti la ureche :

— Mi se pare c-au venit turcii... au făcut tabără deasupra Filaretului... Să văd focurile de-aici...

Rosetti şopti şi el ceva la urechea lui Ion Brătianu, care rămase încremenit. Ieşiră apoi toţi cei de-acolo lîngă clopotniţa de la poartă^.. într-adevăr, spre Filaret lumina flăcărilor mari, întoarsă de nori, arăta ca un singur foc mare... Vreo doi se suiră în clopotniţă, să vadă mai bine... Spuseră că sînt aprinse pînă departe multe focuri, dar oameni nu se văd.

— Jean, trimite pe cineva la Locotenenţă, numaidecît, fu de părere Costache Rosetti. Ai dorobanţi aci ?

Dar în clipa aceea sosi oratorul, cel cu pantaloni în dungi albe şi negre, care vorbise la cîrciumă. El le aduse vestea că n-au venit turcii, dar că o mulţime de mahalagii, cu dascălii de la Sfîntul Sava, au făcut

focuri, cîntă un cîntec nou, *Deşteaptă-te, române,* şi aşteaptă pe turci cu puşti şi topoare...

— Cum e poporul ăsta, Jean, spuse nedumerit Rosetti... Oricine, orice demagog îl păpăceşte... Asta este isprava lui Bălcescu...

— Bălcescu ăsta se pricepe la politică aşa cum mă pricep eu la înţărcatul oilor, rînji fostul şi încă actualul student de la Paris.

Către miezul nopţii cînd Toma se întoarse dintr-Un fel de cercetare făcută pe la focuri, Teticu îl pofti jos pe paie... după ce făcu semn lui Panait sa asculte şi el.

— Ce fac oamenii ?...

— Mulţi au adormit... Ceilalţi mai ronţăie porumb copt. Profesorul doarme şi el învelit în paie... Işcolarii lui spun drăcii şi rîd... Nici gînd n-au să doarmă...

— Uite ce e, neică, mai e o drăcie care vrea dezlegare... M'neata crezi că oprim noi în loc armata turcească... aşa, numai cu oamenii pe care îi vezi ? Cu o mie, două dă oameni... nu-i aşa, vericule ? Şi se întoarse către Panait, care ţinea în dinţi un fir de pai.

— M-am gindit şi io la asta, omule... Trebuie să aducem aci satele... spuse Toma, adunînd paiele mai bine subt el.

— Ei, păi vezi ? Dă vreo două ceasuri tot la asta mă gîndesc. Trebuie să aducem opinca... şi repede...

Toma se uită spre cer, ca să vadă de e tîrziu, dar nu se vedea decît o steluţă palidă între valuri moi şi fumurii de nori.

— Uite, nu ştiu cum stăm cu vremea... da' crez că nu-i trecut dă miezul nopţii. Io aş pleca acum chiar spre Vadu Rău... Poimîine aş fi aci cu patru-cinci mii dă oameni, adunaţi din toate satele...

— Aşa te vreau, neică Tomo, şi ochii de diavol ai lui Teticu parcă rîdeau între încreţituri şi ţepile bărbii cărunte... Numai că nu trebuie să pleci acum, noaptea. Mi-nchipui că eşti trudit. Ai să dormi un ceas, două şi mîine dimineaţă îţi găsim o brişcă bună cu trei cai voinici, cu care să ajungi la Vadu Rău, că am fost şi io pe-acolo şi ştiu... în trei ceasuri.

— Vorba e, măi Teticule, nu te supăra că-ţi spui aşa, că uite, nu-ţi ştiu numele...

— Zi-mi cum naiba mi-oi spune, că tot io sînt ăla, îi spuse cu o strîmbătură a gurii Teticu.

.— Uite, vream să-ţi spun... că dă unde luăm brişcă, caii buni ?

Fălcile cu obrajii zbîrciţi ai Teticului se încleştară... Ochii îi scînteiară din nou şi mîna cu vine subţiri se făcu parcă de oţel, strîngînd bota cu apă...

— Dă unde brişcă şi cai ? Şi simţi că un val de sînge i se urcase la cap... Se răsuci în el însuşi [de] parcă vorbele lui Toma l-ar fi înjunghiat... Apoi spuse aproape şuierat, dar în şoaptă : Bicisnicilor !... Tot ce e în jurul vostru er-al vostru... E dreptul vostru... Apoi

trase un gît de apă din botă şi rosti mai departe, înmuiat, spunîndu-i poruncitor lui Mustea : Vă duceţi mîine dimineaţă la via asta mare şi aduceţi o brişcă, o căruţă cu patru cai... Apoi se întoarse iar către Toma : Luaţi steaguri cu voi şi o tobă. Ia şi cîţiva băieţi de la şcoala aia cu dumneata... Ştiu să cînte straşnic afurisiţii âştia...

Panait începuse parcă să fiarbă de cînd asculta ce spune Teticu.

— Uite ce e, măi Teticule... Io aduc pînă mîine şapte sate dintre Popeşti-Vasilaţi în jos... pînă spre Frumuşani şi Bu- deşti...

— Aşa da, vericule... Ei, acum să vă văz mîine la treabă... Ar fi bine să trageţi acum un somn bun...

Toma era parcă nedumerit, totuşi... Teticu îl întrebă mirat:

— Ce te codeşti atît ? Trebuie să fim mulţi... Că n-avem arme...

— Mă gîndeam... Hergă e plecat, Damian şi Simion sînt plecaţi... Panait pleacă şi el... Dacă vin turcii ?

— Fugi de-aci, omule... mai dă folos sînteţi dacă veniţi cu cîteva mii dă oameni mîine aci, să astupăm şi celelalte intrări în oraş... ca să nu fim cam înconjuraţi... N-avea nici o grijă... Nici ei nu vin la întîmplare... Le-o fi spus ciocoii care au fugit la ei ce le pregătim... Numai să le-o pregătim bine...

Panait îşi scuturâ căciula de paie, îşi aşează mai bine că- bunul pe umeri şi aruncă o privire în jurul lui...

— Io am plecat... N-am nevoie dă ajutor, că mi-e casa la o zvîrlitură de băţ şi am în sat vreo zece veri... Mîine sîntem şapte sate aici...

La chip, fratele lui Mitu nu semăna cu el, spălăcit, uscat şi lung la faţă, de parcă nici nu erau fraţi. Nici nu se putea stă- pîni ca acesta. Dar era tot atît de inimos... şi, e drept, cam repezit puţin. A pornit-o ca scăpat din praştie...

— Dacă n-ar ploua măcar în noaptea asta... se scărpina în cap grijuliu Toma.

Joi dimineaţa

De dimineaţă burniţa încet... Pale de ceaţă se sfîşiau de copaci. Frunzişul copacilor picura încet. Focurile, cele mai multe aproape stinse, scoteau mult fum, care se amesteca şi se învolbura cu ceaţa, tîrîndu-se peste cîmp...

Mustea, întovărăşit de vreo trei ţigani de-ai lui, venea încet pe drumul lăturalnic care ducea între vii, veneau cu mîna goală.

Teticu îi întrebă de departe :

— Ei, ce-aţi făcut ? Că neică Toma trebuie să plece...Mustea răspunse numai cînd veni aproape de tot:

— E greu să te înţelegi cu arnăuţii baronului ăsta, că zic ca proprietaru lor e baron, sau ce dracu o fi... Sînt vreo zece, înarmaţi pînă în dinţi, cu pistoale... Au şi puşti...

— Haide cu mine înapoi... Măi, tabacii ăia cu puşti... hai cu mine, mă ! Dar se opri...

De jos, din valea dinspre oraş, începură să urce cîteva care încărcate... Pe lîngă ele mergeau pe jos Hergă şi Codin. Olteanul smead şi puţintel era foarte voios... Nu se cunoştea că nu dormise... Cînd ajunse în dreptul oamenilor, începu să arunce din car pîini, care erau prinse peste mulţime... Teticu privi încă o dată tare mulţumit carele şi pe urmă zise scurt:

— Hai !

Drumul noroios şi îngust mergea printre vii, printre două garduri mari de porumbe negre, de gherghine roşii, curpeni şi măcieşi... Nu se putea trece prin ele... Nu departe, pe dreapta, era o poartă înaltă de zăbrele... fără portiţă, căci era una din intrările din dos ale viei... Conacul era foarte mare, dar nu i se vedea decît acoperişul cu turnuleţe, căci era mai aproape de intrarea dinspre oraş, cu vedere largă din deal... Spre poarta din dos erau cramele, hambarele, grajdurile şi magaziile... Către ele ducea un drum de care, mărginit de şiruri de araci încărcaţi cu viţă.

Bătură în poartă... şi în dreptul magaziilor apărură vieo doi arnăuţi cu puşca de-a latul pieptului şi pistoale la brîu... care nu prea vreau să deschidă şi făceau semne de-acolo, între- bîndu-i ce vor pe cei de la poartă. Teticu aşteptă cîtva timp şi apoi cu trei tabaci după el, în timp ce lumea făcea gălăgie la poartă, îşi tăiară drum cu toporul prin gardul viu, puţin mai la dreapta... în timpul acesta, Mustea bătea cu barosul în poartă şi ceilalţi făceau gălăgie... Acum erau vreo patru-cinci arnăuţi în dreptul grajdurilor, dar tot nu veneau la poartă să deschidă, ci înjurau lumea de departe şi o ameninţau...

Dar se auzi o detunătură de pistol şi ţeava puştii unui arnăut se frînse... S-au întors toţi spre grajd, din spatele căruia veneau Teticu şi cei trei tabaci... Arnăuţii, surprinşi, priveau încremeniţi.

— Ce faceţi dumneavoastră cu pistoalele astea ? întrebă Teticu pe un arnăut mustăcios şi mai voinic decît ceilalţi.

Dintr-o dată, dezmeticit şi furios, arnăutul scoase pistolul de la brîu şi vru să tragă... N-a apucat decît să spună „uite !",
restul nu s-a mai auzit... Pistolul i s-a descărcat în sus, muş- cînd din scara de la pod, iar el a început să urle, ţinîndu-se cu amîndouă mîinile de boaşe, zvîrcolindu-se încovrigat pe jos... Cînd îl văzură pe ceauşul lor pe jos, arnăuţii încremeniră. Teticu făcu semn, arătîndu-i cu pistolul întins:

— Luaţi puştile astea pentru norod... are nevoie de ele.

Un tabac se duse apoi şi deschise poarta. Teticu intră în
grajd, urmat de Mustea... Caii tropăiau zgomotos, speriaţi de lumea străină care năvăli după cei doi. I-au scos pe toţi opt cai. în timpul acesta, oamenii spărgeau hambarele şi pivniţa subt privirea pămîntie a arnăuţilor. Cel de pe jos se trezise însă şi acum urla, fără să se ridice în picioare :

— Aţi intrat în averea boierească... O să daţi socoteală, ticăloşilor... O să vă spînzure !

Aleseră din magazie o brişcă mare şi Mustea începu să înhame caiii... Ca un cîine îndîrjit, arnăutul de jos se repezi să tragă caii de dîrlogi... Dar un picior în burtă îl amuţi de-a binelea. Mai găsiră şi o caleaşcă, dar Teticu spuse că e mai bună căruţa cea mare. înhămară şi la ea doi cai voinici, cu părul lucios. Două sacale fură luate şi ele... Oamenii cărau saci cu făină, mălai şi halci de pastramă la carele la care unii din ei înjugau boii...

— Acolo ce e, măi omule ?... Ce cari în sacul ăla ?

— Nu ştiu, Teticule, nu ştiu... sînt mulţi saci în pivniţa asta...

Desfăcură : era fasole...

— Mă, nu mai căraţi fasolea dăgeaba... Rămîneţi mai bine aci şi puneţi-o la foc... Musteo ! strigă el, cu glas pătrunzător... Nu mai căraţi nimic... Rămîneţi aci şi gătiţi mîncare, că aveţi unde... Cît mai multă.

în timpul acesta Teticu încălecase pe un murg subţirel, ţintat în frunte, care se vedea păstrat pentru călărie.

— Hai cu brişcă şi căruţa... luaţi toţi caii... carele rămîn «icurn aici. Puneţi şi puştile astea în brişcă...

întinse revolverul spre oamenii boiereşti.

— E bun beciul ăla, Musteo ? Să nu fie prea mare.

— E cam mare... e plin cu butoaie cu vin.

— Lacăte, chei are ?

— Are tot ce trebuie...

Hei, cît clipesc din ochi la beci cu voi ! le făcu semn cu pistolul întins Teticu oamenilor boiereşti...Cu priviri piezişe, aceştia ascultară porunca pistolului.

— Acum, lacăte la uşă... Puteţi să vă îmbătaţi ca porcii acolo, că plăteşte baronul!

Un flăcău negru la faţă, cu picioarele goale, scotea pe umăr, dintr-o altă pivniţă de subt casă, o putinică.

— Ce e acolo, măi tistule ?

— Brînză.;.

— Brînză, mă ? Acum bagă de seamă că omul nu poate vorbi, că e cu gura plină. E multă ?...

— Să fie... dar nu vorbi mai departe decît după ce înghiţi bine... Să fie vreo douăzeci de-astea acolo.

— Musteo, puneţi o pereche de boi, umpleţi un car... asta e bună numaidecît... că avem pîine...

Toma nu era lîngă ruină şi Teticu spuse flăcăului care mîna căruţa, la care erau înhămaţi doi cai, iar alţi doi erau legaţi de codîrlă, să mergem spre crîşmă... El o luă înainte, călare, în trap iute, căci ţinea ca Toma să plece numaidecît...

11 găsi şi pe el şi pe Hergă certîndu-se cu profesorul... Ceilalţi doi" dascăli şi elevii erau cam speriaţi... Coriolanus începuse pe la patru dimineaţa să tuşească, de parcă i se rupea pieptul şi avea fierbinţeală... Nu voia însă în ruptul capului să fie dus acasă... Teticu făcu un semn lui Toma şi îl luă deoparte.

— Uite-ţi telegarii... Pleacă numaidecît. Mai ia de-aici un om, doi... Tobă şi steag crez că găseşti prin oraş...

— Are Damian acasă... le avem d-ast-vară...

— Crez că în patru ceasuri eşti acolo... Mîine e neapărată nevoie să fiţi aici...

Căruţa avea un leagăn, sprijinit de două cătuşe în stînga şi de două în dreapta, prinse de carâmbii de sus... Fîn era pus destul, şi un sac de ovăz... Toma se scărpină în cap.

— Căruţa... căruţa... da' vezi că e dă baron... Hai mă, suie cu mine... strigă un[ui] flăcău cu zăbunul pe umeri, cu o cămaşă lungă, se vede de pe la Ciorogîrla...

Dintr-un pas omul fu călare pe dricul carului şi apoi se lăsă în paie.

Pe urmă, Teticu se întoarse spre Hergă :

— Ce e cu profesorul ăsta ?

— Vorbeşte-n dodii... îi trăncăne într-una gura... Da' i-a înţepenit spatele şi are nişte fierbinţeli dă parcă-i cu jar pă dinăuntru.

— Şi ce vreai cu el ?

— Să-1 pun în carul ăsta şi să-1 ducem la spital.

Dar bolnavul auzi.

— O să duci pe munie-ta la şpital... nu pe mine...

— Lasă carul, măi vericule, că avem ceva mai bun pentru el... şi făcu semn, departe, s^re ruină...

Să vie brişcă... îl dădu la o parte pe Chiose, care încurca drumul.

în timpul acesta profesorul îl înjura pe latineşte pe Hergă... care pricepea că e vorba despre el, din privirea arzătoare a ochilor adînciţi în orbitele care-1 fixau... şi se uita la bolnav, cu o căutătură care spunea : „Să-1 fac praf... sau ce dracu să-i fac ? Da-mi place, mama lui dă ungurean."

Coriolanus înţelese şi el, că o dădu iar pe româneşte :

— Apăi căz ce se uită şusterul ăsta la mine... ? No că cine i-o băgat bolîndului în cap că e compechinte în mediţînă... *Non omnis mortar... taurus sed prostovanus...*[1]

în timpul acesta, sosi în goana cailor brişcă, dar Teticu văzuse între timp că profesorul e mai bolnav decît credea...

— Nu e bună brişcă... Umpleţi carul ăsta...

Era un car dintre cele cu care venise Hergă. în cîteva clipe fu umplut cu paie... Teticu făcu semn lui Licsandru : unul îl ■luă pe subt umeri... altul îl prinse de picioare, cu o mînă pe subt şale, şi-1 puseră lin, ca pe un potir, lungit pe paie... Doi elevi se suiră în car, lîngă profesor.

— Hai, mă, loazelor... cîntaţi mă „Ghesteaptă-te, rumâne... ghin somnul deel ghe morte..." mă, prostovanilor... *non omnis moriar...*

Au mers după car cîntînd, pînă ce au început să coboare cu grijă devade. Codin îi întinse lui Teticu o pîine.

— Asta e a matale, Teticule !

îi scoase din putină şi o bucată de brînză. Teticu abia acum îşi aduse aminte că e înfometat şi începu să mestece grăbit şi prost, căci nu avea decît vreo două-trei măsele.

— Ia şi dumneata, şi-i întinse lui Hergă coltucul pîinii, dar acesta făcu un semn a lehamite, cu mîna...

— Am mîncat... Pă mine să mă laşi să dorm, că n-am închis ochii toată noaptea... Dacă vin turcii, mă sculaţi...Ca toţi cei prea puternici la trup, Hergă nu era rezistent nici la foame, nici la somn... Mîncase încă de pe drum, rupînd cu dinţii din ele, vreo două piini, şi-acum de-abia se mai ţinea pe picioare de somn... Se trînti pe masa pe care dormise profesorul, subt umbrar, cu mîna subt cap, şi în cîteva clipe începu să sforăie. Nu era un sforăit propriu-zis... era mai mult o răsuflare puternică, un zgomot de vijelie uşoară, în care faţa îi rămînea liniştită şi gura închisă... Se vede că nasul era prea strimt pentru cantitatea de aer trasă în piept, sau se pierdea [într-] o fulgerare de timp, care împiedica pieptul larg să se golească, întocmai cum se umpluse, şi după ce răsufla de cinci- şase ori pe nas, Hergă dădea aerul afară din piept şi printre buze, cum respiră un înotător în apă... Chiose, lungit jos, adormi ca o găină.

Licsandra n-a închis ochii toată noaptea... Pîndea să audă împuşcături.. Dacă n-auzea împuşcături,

[1] **Dar accsta e un nebun... Veniţi să vă îmbrăţişez pe toţi.» (fr.).**

era mai liniştită... De puşcă îi era frică pentru Licsandru, că dacă nu erau plumbi de puşcă, cu iataganele şi cu săbile nu puteau să-l răpună... Vedea cerul aprins în partea aceea şi îi era mai puţin teamă decît dacă ar fi fost întuneric... în beznă poţi să fii cît de voinic, nu vezi în cine să dai şi nici nu vezi cine te loveşte în cap... Abia spre ziuă adormi... Dar dormi ca un buştean şi, cînd se trezi, se luminase de mult, era către prînzul mic. O certă pe mamă-sa că a lăsat-o să doarmă atît şi pe urmă puse la încălzit căldarea cu ciorbă de porc... Era cam tot ce ştia să facă ea... Carne friptă la tigaie... şi ciorbă acră...

— Bine, măiculiţă, du mai bine carne friptă, cum o să-i duci ciorba aia, sus, acolo ? o certă mamă-sa.

— Asta-i treaba mea... Tălică, ce ştii. Dimineaţa e bine să bage omul în burtă ceva cald... Cînd socoti că s-a înfierbîntat bine ciorba, umplu şi o căldare cu apă, ca să ţie cumpănă, [căci] ştia că apă sus se găseşte cam greu... Apoi porni cu ele la deal, cu paşi repezi... Cu greu trecu pe cîmp prin mulţime, căci toţi flăcăii şi bărbaţii îi cereau să le dea şi lor, mai mult ca să [se] afle în vorbă cu asemenea mîndreţe de femeie tînără... îi tulbura şi îndrăzneala ei... faptul că, atît de femeie, nu îi era frică nicidecum între atîţia bărbaţi... îi ameninţa cu dosul palmei şi la nevoie şi plesnea... Altfel se mulţumea să-i ocărească, de-i sperla şi-i făcea de ruşine..

[1] **Dar accsta e un nebun... Veniţi să vă îmbrăţişez pe toţi.» (fr.).**

.— Cînd oi pune cobiliţa pă voi, vă ram în nevestele văduve...

Pusese acum căldările jos, lîngă masa pe care dormea Licsandru şi, aşezată pe paie, cu picioarele desculţe încrucişate subt ea, de ĩ se vedeau de subt rochie pulpele pline şi tari, cu carne bălană, aştepta să i se deştepte bărbatul... îi plăcea să şi— 13 priveascâ, rîdea de orice, că era tare copilăroasă... Nici minte multă nu avea, ca şi bărbatu-său, dar cîtă avea era toată bună, ca şi a lui Licsandru.

Teticu aţipise şi el lîngă peretele în ruină, cînd fu scuturat puternic de Mustea, care-şi încleştase mîna în braţul lui şi acum privea năuc.

— Vin...

Teticu se trezi şi privi buimac... în jurul lui toţi îngheţară, în zare, urcînd din vîlceluşe, apărură dintr-o data pe drumul noroios întîii călăreţi turci... Vestoanele lor albastre, carabinele de-a curmezişul pieptului, fesurile roşii erau ca un strigăt tare în verdele roşcat al lanurilor... Nu-i mai arăta nimeni, căci erau mai aproape decît propria lor viaţă. Vorbeau de trei luni de ei şi erau mai puţin decît fumul, decît o năluca... Acum nu spunea nimeni nimic. Nu se auzea nici răsuflarea oamenilor, iar turcii erau aci, în locul acesta... Era Ţarigradul[1], şi Bagdadul, şi Babilonul, care ajungea pînă la cîteva zvîrlituri de băţ în faţa lor... Dincolo de ei era tot... şi, fără îndoială, şi moartea... Mergea înainte un călăreţ... la zece paşi altul... la alţi zece paşi trei alături, la pas. Ca la cinci sute de paşi se opriră, şi cei din [urmă] se alăturară celorlalţi. Îşi jucau acum caii în loc, privind mulţimea. Peste vreun sfert de ceas s-au întors şi au dispărut la îndoiţura vîlcelei.

Hergă, trezit de nevastă-sa, rămase încremenit şi el într-o rînă, doar mîna căuta, cu un fel de spaimă, cuţitul cel mare...

Profesorul cel gros, dar încă tînăr, se întoarse spre elevii palizi şi le spuse cu un surîs greu :

— Ei, au venit... Aştia sînt...

Cam asta fu tot ce vorbi în răstimpul care urmă... Tăcerea o rupse Licsandra :

— Ţi-am adus fiertură, mă...

Licsandru nu zise nimic, dar cînd văzu că e şi o găleată cu apă, se ridică de jos, şi aşa cum sta, cu picioarele bălăbănite, o sorbi pe jumătate, de parcă s-ar fi adăpat... îşi şterse mustaţa cu mîna...

— Ce-ai venit cu cazanul ăsta aci ?

— Ţi-am adus fiertură, mă...

— Cum o să mănînc eu singur aci ? Nu te-ai gîndit îa asta... Am şi eu oleacă dă obraz...

— Şi ce să fac cu ea atunci ?

— Eu ştiu ? întreabă şi tu cine vrea să mănînce... Mă, care ţi-e foame ?

Dar nu răspunse nimeni... Licsandru văzu însă cît de lung se uită elevii la căldarea cu ciorbă.

— Ce te uiţi ca prostu-aşa, măi băiete ? Ia de-aici...

[1] *Ţarigrad* — Constantinopol.

[Licsandra] scoase greu cu lingura, că era prea scurtă, o
bucată de carne pe care i-o puse în mîna lui Vasilescu...
Şi parcă ar fi dat ceva din fiinţa ei plină şi sănătoasă.
Vasilescu... simţind o femeie, se codea. Luă bucata din
mîna ei. Fotiade începu să muşte din ea, trăgînd de zor.
Chiose era cu gura plină de apă. Luară şi ceilalţi,
împrumutînd puţină pîine de la cei care mai păstraseră.
Luară din mîna tinerei femei şi cei doi profesori, şi cei
doi tîrgoveţi, cărora li se scurgeau ochii după făptura
ei.

— Ei, acum du-te acasă...

îl privi mirată.

— Eu, acasă ? Nu mă mişc de-aici... Uite cîte muieri
sînt...

— Nu fi nebună, fă... cum o să-mi stai pă cap aici ?...

— Iaca aşa... nici moartă nu plec !

Se dădu jos de pe masă şi o porni spre postul de la
ruină, unde vrea să vorbească cu Teticu... Ea, după el...
în urma lui, lăsa urme cu picioarele goale în noroi.
Călca sănătos, şi sînii îi jucau subt cămaşa întinsă, ca
nişte gutui... El mai întoarse o dată capul, se gîndi :
„muiere nebună", şi întinse pasul... Toţi îi urmăreau cu
privirea... Chiose se ţinea de ei cum putea, că avea
pasul mai mic. Acolo unde erau vreo şaptezeci-optzeci
de oameni, îl gasi pe Mustea cu vreo cîţiva ţigani de-ai
lui sfărîmînd cu baroasele ruina... Răspunse la
întrebarea mirată a lui Hergă :

— Facem amoniție... și rîdea cu ochii albi.Bine că ai venit, unchiule, îl întîmpină Teticu... E nevoie de tine... Ce facem ? Că ne trebuie multe... Ne trebuie și oameni... sîntem prea puțini. Trebuie să mergi jos, în oraș...

Văzură venind — tăia din st în ga — peste cîmp, ceata de patru inși care plecaseră cu Damian azi-noapte... Toate privirile, pînă în marginea cîmpiei, erau îndreptate spre cei ce veneau, căci veneau din zarea dușmană... Teticu se liniști... Nu vor ataca *șuzl.* Dacă au pus tabără la Sintești, este că vor să intre cu socoteală... Timp de două ceasuri, dintr-un stejar stufos, Damian și Simion urmăriseră mișcarea de oameni, tunuri și cai în tabăra turcească... Au pus nenumărate corturi.

— Ce călăreți erau ăia, care s-au ivit pă drum acum un ceas ? I-ați văzut și voi ?

Simion făcu ru mîna un semn disprețuitor.

— Vin de-a dreptul dă la Sintești... Cavaleria e în sat, iar pihota este în corturi pă cîmp... Au o tabără mai mică mult dincolo dă Jilava... ca la un regiment... Călărețiі s-au tras dincolo dă postul ăsta...

Teticu îi lămuri :

— Sînt recunoașteri ale comandamentului... Pînă mîine e liniște... Jos în oraș, vericule, și adu-ne ce ne trebuie... la brișcă aia, să meargă mai repede... Ia-i pe negustorii ăia cu tine... Crez că vor să meargă jos și le e rușine. Cere-le să facă rost de mîncare la oameni.

— Hai, Damiane... hai, Simioane... Lasă, Teticule, că acum sîntem trei... n-avea nici o grijă. Ți-oi aduna o mie de tabaci și măcelari ! Și Licsandru se întoarse ca să-și ia nevasta : ...Hai și tu, nebuno ! Dar n-o văzu...

Licsandra luase un baros din mîna unui țigan mai firav și, cînd izbea în zid, săreau cărămizile ca așchiile... \

— Hai tu, muiere, n-auzi ?

Cu părere de rău a lăsat femeia barosul...

— N-ar fi bine ca femeia dumitale să se ducă la cramă în vie și să gătească dă mîncare pentru oameni ?... Măcar mămăligă, și dă s-o găsî, brînză.

— Cît se pricepe ea la gătit, să pricep" și vierii... Uite că sînt destule muieri în cîmp. Hai tu, fă, odată...

Cînd ajunseră la marginea care dă în vale, după ce încărcaseră brișcă cu negustorii care stau în picioare, se auziră niște chiote de se zgudui văzduhul... Toți înțeleseră că vin dinspre răsărit satele.

— Vine opinca... strigă un tîrgoveț... Acolo-i nădejdea !

Profesorul cel gros, cu glas de tenor, începu să cînte *Deșteaptă-te, române* și elevii se luară după el... Cîntau și cei mai mulți din mulțime... Alții țineau un fel de ison. Teticu încălecă pe murgul țintat, cu șa de piele nouă, și galopă peste cîmp, înaintea celor ce veneau...

Apropiindu-se, le făcu semne grăbite, puternice, să stea. Panait era într-o căruţă... avea şi steag. Se opri...

— Ţine oamenii pe loc, Panaite, ţine oamenii pe loc...

Apoi băgă două degete în gură şi şuieră puternic, un şuierat nemaiauzit pe-aci... Oamenii se opriră. încet, încet se făcu linişte.

Teticu reluă grăbit şi parcă speriat, mai ales cînd văzu cît de mare era gloata :

— Oamenii să stea pe loc, Panait... Nu trebuie să s-amestece cu ceilalţi... Că nu-i mai descurcăm. Voi aveţi de păzit drumul spre Olteniţa... Rămîneţi pe loc... E greu şi cu mîn- carea... Aci mai aveţi porumb.

Erau ca la şase mii de săteni, veseli că se află împreună, zgomotoşi...

— Nu te gîndi la ce mănîncă oamenii noştri. Au de-ak gurii în traistă, că aşa le-am spus...

— Casele alea mari de-acolo ale cui sînt ?

— Ale boierului ăsta de la Popeştii-Vasîlaţi...

— Oamenii să nu să ruşineze şi să ia, căci boierul se ruşinează el şi nu-i pofteşte la masă...

— N-avea nici o grijă, Teticule, nici o grijă... Am auzit că s-au ivit turcii...

— Pînă diseară nu va fi nimic. La noapte, poate...

Cînd să ocolească pe Podul Calicilor spre Hanul Golescu..® văzură trăsurile oprite de o parte şi de alta şi lumea rînduin- du-se de o parte şi de alta a uliţei. Se auzea puternic cîntecul *Deşteaptă-te, române...* Dar se cînta într-un mod deosebit. După fiecare vers, corul se oprea scurt şi începea să bată scurt13* " m

tobele mici, pe care le purtau într-un singur rînd cîţiva tineri, în spate, alt rînd purta steaguri tricolore...

„Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte, şi

tobele rap-rap, rap-rap... rap-rap. rap-rap, ***In care te-adîncirăbarbarii de tirani...***

Rap... rap, rap... rap... rap, rap... rap. ***Acum ori niciodată, croieşte-ţi altă soarte...***

Rap-rap, rap... rap, rap.., rap. . rap... rap. ***La care să se-nchine şi cruzii tăi duşmani..."***

Rap... rap, rap... rap, rap... rap, rap... rap.

Lumea pe de "lături auzea ceva nou şi asculta înfioraţi». Cîntau mai bine de o sută de elevi de la Sfînţul Sava şi încă vreo cîteva sute de inşi, care se luaseră după ei. Cei veniţi din deal recunoscură în frunte pe elevii plecaţi de dimineaţă cu profesorul.

Se opriră... căci şi ei îi recunoscură pe cei doi negustori şi pe Hergă. Damian îi ceru unui vlăjgan, care era şi mai dezgheţat, să anunţe în gura mare că oricine vrea să urce-în deal... că sînt aşteptaţi bucuros, dar că au şi ei nevoie de steaguri şi de tobe ca să meargă să aducă tabacii, calfele de măcelar şi mărginaşii. Dar tinerii nu voiau să se despartă acum. Voiau să urce cu

toţi în deal şi să-1 vadă pe Teticu... Discutară între ei şi se hotărî astfel : vor merge toţi pînă în tabără, apoi, cei cu steagurile şi tobele... Şi vreo douăzeci, care ştiau să cînte, vor coborî să cutreire oraşul... Pînă atunci, negustorii cerură lui Hergă să meargă cu brişcă cu ei, ca să orînduiască de mîncare pentru oamenii de sus... Le dădură totuşi un steag mare şi o tobă. Se vor întîlni din nou la Podu de Piatră.

Negustorii opriră o birjă şi se urcară în ea, că prea erau înghesuiţi... în brişcă cea mare mergeau acum Hergă, Lk- sandra, Damian şi doi elevi, unul cu steagul, altul cu toba... Mergeau Ia pas... Băteau tobele, apoi strigau : „Haideţi, fraţilor, să apărăm constituţia !" Prăvăliile erau închise şi lumea de pe stradă se lua după ei... Negustorul cel care ştia să cînte începu „Deşteaptă-te, române"... dar era greu, că nu ştia vorbele bine... Se îndreptară spre locul unde fuseseră morile Mitropoliei.

Au avut dreptate elevii să urce împreună, nedespărţiţi, pe cîmpia de deasupra dealului. Cîntecul, steagurile, răpăitul războinic al tobelor zguduiră miile de oameni de acolo...

Strigau : „Vine tineretul"... cum strigaseră mai devreme, înfioraţi : „Vine opinca"...

Teticu îşi dădu cu gîndul că au venit acum încă vreo mie de oameni... şi se bucură...

— Trebuie să umplem bine cîmpul şi toate drumurile, neică Filaret...

Mustea rînji, mulţumit... Nimeni nu-i zicea de obicei Filaret.

Locotenenta e îngrijorată

Şedinţa de azi a Consiliului gubernial va fi o şedinţă grea şi agitată... Acei dintre miniştri care au venit mai devreme, în loc să discute în grupuri de cîte doi, trei... s-au prins într-o discuţie pătimaşă. Nimeni nu ştie ce este anume în Dealu Filaretului. Dar se ştie că au rămas acolo azi-noapte mii de oameni înarmaţi... că au fost devastate unele conacuri prin vii... că au apărut acolo cîţiva inşi necunoscuţi, care fac din oameni ce vor ei... E un[ul] Teticu, un bătrîn diavol, o namilă Licsandru Hergă..., pandurul acela ciung de o mînă, al hii Bălcescu.

Cînd s-au adunat miniştrii şi musafirii obicinuiţi, iar între ei şi Bălcescu... în sala cu draperii roşii şi scaune cu spătare înalte îşi făcură apariţia şi cei trei locotenenţi...

Eliade întrebă cu o autoritate acră:

— Ce spune şeful Poliţiei despre cele întîmplate azi- noapte şi azi-dimineaţă în Dealu Filaretului... pe drumul Giurgiului ? îşi dau seama ministrul Trebilor din Lăuntru şi şeful Poliţiei că asemenea fapte nesăbuite pot duce la o ciocnire cu trupele turceşti şi deci la un conflict sîngeros... ? Ceea ce ar fi nenorocirea patriei noastre.

— Sînt de aceeaşi părere cu fratele Eliade, răspunse Ion Brătianu, înţepat, apăsînd pe „fratele" ca să arate că nu admite să i se vorbească autoritar de la superior la subaltern... Urmăresc şi eu evenimentele cu îngrijorarea cu care le urmăreşte orice patriot... Dar nu se poate, pe de altă parte, opri poporul să manifesteze pentru constituţie !

— Manifestaţie, nu anarhie, replică dîrz Eliade.

Bălcescu fu gata să spuie „făţărnicie"... dar hotărîse de
la început să asculte în linişte, căci fusese informat că va fi atacat şi se stăpîni.

Brătianu privi cu ochii mari şi catifelaţi pe rînd pe cei din consiliu şi reluă, cu vocea de tenor, prea ridicată :

— Am la mine Proclamaţia pe care am dat-o ca populaţia să manifesteze fără arme... V-o cetesc.

— N-o mai ceti, că o cunoaştem !

— Am discutat cu fratele Rosetti... Azi după-amiază adunăm Gvardia Naţională şi avem în mînă posibilitatea de a împiedica dezordinele şi eventualele devastări... căci se pare că într-adevăr e o mişcare a satelor spre Bucureşti !

— Vreţi să trageţi în săteni ?.» în cei care duc greul statului pe umeri, care sînt însăşi fiinţa ţării ? întrebă mînios Bălcescu.

Brătianu tăcu îndelung... Privirea îi era absentă şi nu răspunse numaidecît. Apoi reluă, acum cu vocea moale, cu un soi de regret:

— Dacă împrejurările o cer, dacă interesele statului o impun... un adevărat om politic nu va şovăi să pună să se tragă chiar în ţărănime.

— Ce împrejurări ? Cum pot să fie interesele statului deosebite de ale ţărănimii ? întrebă indignat Bălcescu.

Ion Brătianu continuă fără să răspundă :

— Dar fireşte, poporul trebuie să vază că facem totul pentru a salva constituţia. Trebuie să trecem la fapte pozitive. Vă anunţ că am convins pe înaltpreasfinţia-sa, ca împreună cu o sută de preoţi cu cruci şi prapore în fruntea poporului, să meargă la Fuad şi să-i ceară respectarea constituţiei pe care am proclamat-o ! în clipa cînd pe cîmpia din Dealu Filaretului va apare cortegiul solemn al bisericii, e de prevăzut că şi cei care aşteaptă acolo vor vedea care e calea cea bună şi se vor alătura... acestui cortegiu !

Unul dintre miniştri, Niţescu, întrebă timid, tot pe Brătianu:

— V-aţi interesat cine e acel Teticu sau nu ştiu cum îi spune şi care a devenit un fel de comandant de tabără ?...

— Am auzit şi eu... Am acolo cîţiva oameni care ne vor lămuri, răspunse şovăitor cel întrebat.

— Am cerut lui Voinescu I, şeful de Stat-Major, întregi Tell, să facă tot posibilul să afle cine este

acest Teticu. Deocamdată nu i se ştie nici măcar numele adevărat... Străbate călare cîmpul în sus şi în jos, dar nimeni nu ştie cine e.

Brătianu spuse, privind în fundul călimării:

— Poate că îl cunoaşte fratele Bălcescu...

— Nu, nu-1 cunosc... dar ard de neră bdare să-l cunosc numaidecît, îi tăie cu privirea Bălcescu.

— Cunoşti poate pe Toma... un fost pandur.

— Pe acesta da, e un clăcaş care aşteaptă să lupte ca sa se mîntuie de clacă... E un sătean la fel cu cei care au apărat în decursul veacurilor această ţară...

— Este omul durfiitale ? a întrebat cu tîlc Eliade.

— Nu este „omul meu". Nu am oamenii „mei" acolo, dar bineînţeles că aş fi fericit să fiu eu omul lor.

Poate mai bine de trei mii de oameni urmau acum grupul din frunte în care erau Damian, Hergă, Simion, Licsandra, cei doi elevi cu steagul şi toba... După ei numaidecît, tabacii... unii cu puşti, alţii cu ce găsiră. Pe străzi nu se mai putea umbla, şi trăsurile se opreau pe la răspîntii. Cerul se încruntase din nou, dar nu ploua încă... Se răcorise de-a binelea. Prăvăliile erau mereu închise, cu obloanele trase şi lacătele puse. Lucrau, păzite de oamenii din Gvardia Naţională, numai brutăriile. Mulţi aşteptau să treacă în fruntea mulţimii acel Teticu de care se vorbea atît...

Se oprisefră] în Piaţa Ghica şi aşteptau să treacă Podul de Piatră. Pe dreapta se oprise un mare număr de trăsuri. într-o caleaşcă era un boier mai mult tînăr, dar îmbrăcat în anteriu, giubea şi işlic în cap. Avea pe capră un arnăut cu pistoale la brîu, şi el avea o mustaţă groasă, nu purta barbă. Alături de el era o femeie tînără, nu prea frumoasă. Era Nicolae Băleanu, din marea familie a Bălenilor. Era furios că era oprit din drum şi mîrîia tot timpul. De altfel, vestea că turcii sînt la Sinteşti îi încuraja pe boierii reacţionari la toate aroganţele. între timp, Bolintineanu, pictorul Rosenthal şi încă vreo doi prieteni veneau la cafeneaua turcească de pe mal. Rosenthal privea înmărmurit frumuseţea acelei ţărănci, după cît se părea, care mergea alături de steag, în picioarele goale.

— Ia uitaţi-vă, fraţilor... E o statuie în mers... făcută de providenţa divină de-a gata... Uitaţi-vă ce umeri, ce braţe, ce şolduri... Cum poartă de drept capul frumos... Ce sîni care privesc în sus... Ah ! Ea trebuie să poarte steagul tricolor !

Se repezi spre grup şi luă steagul din mîna elevului de la Sfîntul Sava.

— Prietene, dă-i ei să poarte steagul României libere... E soră cu 'milioanele de clăcaşi...

Licsandra se înroşi toată şi nici nu voia să audă... îi era ruşine... Străbătea o tabără întreagă punînd la locul lor pe obraznici şi acum murea de ruşine şi nu voia să poarte steagul.

— Nu vreau... se uită lumea la mine... Licsandre...

Rosenthal se înflăcărase de-a binelea :

— Păi tocmai de-aceea să-1 porţi... Ţine-1... O femeie frumoasă trebuie să-1 poarte... Aşa 1-a purtat Ana Ipătescu la 19 iunie.

Licsandra auzise de Ana Ipătescu de la tabacii ei.

— Să-1 poarte tot ea şi-acum.

. — E bolnavă de două luni... E la Goleşti... Ia-1 dumneata ?

Vrînd, nevrînd, Licsandra îl luă...

în timpul acesta, Băleanu mîrîia mereu :

— Aşa, steaguri... O să vă dea turcii steaguri... O să vă cadă nădragii pe vine fugind cînd oţi da cu ochii de ei !

Damian, cît era el de liniştit de obicei, acum începu să tremure de mînie... Ceilalţi se priveau unii pe alţii. Singur Hergă parcă nu auzea... se uita în altă parte.

Băleanu, încurajat, înjura mai departe :

— Ţopîrlanii ăştia vor să lupte cu turcii. Şi aia cu steagul, ehei, ce-au s-o mai întindă soldaţii turci. Un regiment o să treacă peste ea» să se sature...

Atunci Hergă se îndreptă încet spre caleaşcă. Puse piciorul pe scara ei... în clipa asta arnăutul vru să scoată pistolul de la brîu, dar o lovitură în ceafă, pe care Hergă o dădu cu dreapta, îl rostogoli jos în uliţă... Băleanu înmărmuri... Vru să ridice mîna, poate să dea, poate să se apere... Hergă îl prinse de subsuoară, îl strînse de îi trosni umărul, şi-1 ridică pe sus din caleaşcă... îl aduse astfel, ridicat într-o mînă, în timp ce acela se zbătea desperat, între cei din frunte. Aci îl aşează jos, dar pînă să-şi găsească omul echilibrul, un picior în partea de jos a spatelui îl zvîrli între picioarele tabacilo/,.. Aceştia şi-1 trecură din picior în picior, pînă ce îl umplură de sînge, apoi îl aruncară pe marginea uliţei... Hergă se duse iar, îl luă, plin de sînge aşa cum era şi cu mijlocul frînt, şi-1 aşează ca pe un sac din nou în caleaşcă, lîngă femeia cea tînără, care privea înmărmurită şi albă ca varul.

Ajunseră în deal către ceasurile unu... Soarele tot încerca să răzbată prin norii albicioşi, dar nu rămînea decît tot ca o părere lucioasă... Cei de sus, cînd auziră toba şi văzură marea mulţime care venea... începură să cînte *Deşteaptă-te, române*. Pe urmă se amestecară, se aleseră din nou, după cum se întîmpla să se recunoască... să se simtă din aceeaşi breaslă, din aceeaşi mahala... Cei veniţi din ajun povesteau cum au petrecut noaptea.

Carele cu de-ale mîncării veniră cam tîrziu, dar veniră bine încărcate. Mihalcsa, aşa se numea negustorul, făcuse lucruri bune. Adunase de la negustorii din piaţă, după ce se întovărăşise cu alţi prieteni de-ai lui, şi bani, şi ce-i trebuia pentru hrana

oamenilor... întîi se tocmea ca şi cînd ar fi vrut să plă-
tească... Apoi îl făcea de ruşine pe cel care ţinea mai
mult la o mînă de marfă decît la obrazul lui de patriot.
La marii negustori însă nu putea să răzbată... Ba nu
erau acolo, ba să mai aştepte... şi altele. Adevărul este
că marii negustori, fiind proprietari şi de prăvălii, şi de
depozite şi de moşii, nu mai voiau să audă de revoluţie,
[şi] luaseră în braţe vorba lui Eliade : „Urăsc tirania,
mi-e frică de anarhie..." Gîndul unei rezistenţe care ar fi
dus la bombardarea oraşului şi la paguba lor îi făcea să-
şi piardă capul. Dar micii negustori, micii meseriaşi
dădeau cu voie bună şi cu o glumă de buni patrioţi pe
deasupra... Unii, după ce dădeau, se urcau şi ei în
căruţă... ca să vie în deal, să împiedice pe turci să intre
în oraş... Cum să-i împiedice, nimeni dintre ei nu ştia
prea bine, dar numărul negustorilor care se alăturau
carelor, cu flăcăii din prăvălii şi calfele laolaltă, era din
ce în ce mai mare... Erau acum foarte mulţi dintre cei
de la 11 iunie, de la 19 iunie, de la 30 iunie.

Mihalcea plăti cu bani buni cele vreo opt sute de
rogojini pe care le găsi gata pe Podul Tîrgului din Afară
şi la Obor.

— Prind bine, neică, prind bine la noapte...

Cînd urcară, ocolind însă pe Podul Beilicului, pe
unde drumul era mai uşor, în carul din frunte, plin cu
saci de pîine, stătea ţanţoş un pîrlit de brutar, cu ţoalele
albe de făină... Dăduse singur aproape cinci sute de
pîini, şi între saci ascunse cu grijă şi puşca... Să n-o
vadă oamenii lui Brătianu.

Au fost strașnic primiţi... Oamenii nu mîncău sus
decît pe apucate şi ce găseau. Mihalcea apără cu
străşnicie cîteva care pe care le trase în curtea cu
ulucile, acum stricate, ale cîrciu- mii. De altfel veniseră
sus şi nenumăraţi plăcintari, simigii cu covrigi,
bragagii, olteni cu fructe, salepgii şi brînzari cu pu-
tinele pe umeri, oameni nevoiaşi care auziseră că se
poate cîş- tiga un ban, acolo sus, în deal, dacă ştii să-ţi
păzeşti marfa... Şi pentru asta trebuie să-ţi iei
tovarăşi...

Teticu nu era în tabăra improvizată, şi ordinea o
păstra acum Hergă şi tabacii... Teticu era dus călare, cu
cinci care după el şi douăzeci de inşi cu topoarele, să
taie lemne dintr-o pădure apropiată. Îl lăsase acolo pe
Damian, după ce îl lămurise că trebuie să aducă lemne,
multe lemne... Pe întuneric nu poţi ţine oamenii,
adunaţi aşa în înfierbînţeala clipei. Se sperie de orice li
se năzare... dacă nu-şi văd unul altuia faţa şi nu ştiu ce
se petrece... Avea aerul că ştie multe în privinţa asta, că
a văzut multe.

Pe la ceasurile două venea din vale, ocolind pe
Podul Beilicului, un alt alai... Vreo douăzeci de carete
urcau la pas, cu cruci mari şi prapore pe capră... După
ele venea o mare mulţime de tîrgoveţi şi negustori şi
zeci şi zeci de boieri îmbrăcaţi nemţeşte, cu pălării tari
şi fracuri subt pelerine fumurii sau verzui.

Lumea de pe cîmpie privea înmărmurită, nu ştia
ce să creadă... Teticu văzuse din marginea pădurii

procesiunea şi acum alerga la galop, peste cîmp, să vadă ce se întîmplă... Ajunse la oamenii lui înainte ca alaiul să fi ajuns în dreptul lor. Dete cuvînt să nu se amestece ai lor cu cei din urma popilor. El coborî jos de pe cal şi aşteptă în marginea drumului... Curînd trecu mitropolitul; el puse un genunchi la pămînt şi se închină. La fel făcură toţi, afară de Hergă, care se strîmbă de silă şi rămase în picioare... Neofit se uita cu mare luare-aminte să vadă anume pe acel Teticu despre care i se vorbise atît. înţelese că este cel care se apropiase în galopul calului, dar descălicase prea devreme şi acum nu mai ştia care a fost călare... Nu i-ar fi trecut nici o clipă prin minte că bătrîiorul acela cu obrajii scofîlciţi şi mîncaţi de barba ţepoasă e omul pe care-1 căuta...

Nu se vedea încă sfîrşitul cozii alaiului, cînd fruntea se opri. Abia trecuseră vreo mie de paşi de ruină. Au fost în- tîmpinaţi de un ofiţer turc călare, întovărăşit de alţi douăzeci- treizeci călări. Aceştia au plecat după cîtva timp, dispărînd în zare. .

*

în biroul cel mare al fostei spătării, colonelul Voinescu I, şeful de Stat-Major al oştirii, chemase cinci ofiţeri din garnizoană, ca să le încredinţeze cîte o misiune secretă.

— Vă veţi îmbrăca la fel cu tîrgoveţii... Ba, dumneata, se adresă unuia mai butucănos ca înfăţişare, îmbracă-te ţărăneşte şi amestecaţi-vă prin mulţime... Dumneata, căpitan Papassoglu, trebuie să aflî neapărat cine e acel Teticu... Este ruşinos ca noi, şefii oştirii, să nu avem habar ce se petrece în Bucureşti... Ce fel de Stat-Major e ăsta ?

— Dar cum să facem, domnule colonel ? Ar trebui să ştim unde e miezul adunării... care sînt conducătorii. Dar afară de două-trei nume, nu se ştie nimic. Cum să stai de vorbă cu ei, dacă nu trăieşti mai mult între ei, spuse nedumerit un locotenent, cu mustăcioară neagră şi ochii mari sprîncenaţi.

— Faceţi ce ştiţi... Dumneata, Papassoglule, caută să stai la foc deseară, chiar acolo unde veghează Teticu ăsta. E acolo şi ţiganul acela, Mustea, eliberat de la ocnă, ăla care. 1-a ucis cu barosul pe Medelioglu. La foc, oamenii vorbesc multe... Spune şi dumneata poveşti... că ştiu că eşti bun de gură şi-ţi plac astea...

Papassoglu vru să spuie ceva, dar colonelul mustăcios îl concedie scurt: \

— Am treabă... Plecaţi, şi mîine să-mi veniţi la raport!

Pe la chindie, Bălcescu, împreună cu Bolliac, care ţinea să vadă şi el „tabăra" de sus, cum se spunea acum, se împotmoli cu birja în mulţimea care alcătuia alaiul mitropolitului... Cînd ajungeau în dreptul cîte unui maidan, ocoleau şi treceau, pe urmă iar se împotmoleau. Lumea era tăcută şi amărîtă din pricina noroiului. Cei mai mulţi, de frica ploii, fiindcă norii erau tot jos şi nemişcaţi, îşi luaseră cîte ceva de fereală. Cînd

birjarul dădu de un drum mai mic, spre dreapta, căută să ajungă mai bine printre vii.

— Frate Bălcescule, sînt tare curios să văz ce-a devenit poporul lui Teticu, acum cînd vine peste el mulţimea asta a lui Brătianu şi Rosetti. în frunte, e tot clubul din Dealul Mitropoliei.

Cînd ajunseră sus… văzură că nu e nimic. De o parte era mulţimea din alai, care aştepta de două ceasuri, în picioare sau aşezată cum putuse pe miriştea destul de jilavă, ori pe paie împrumutate de la cei din ajun. Ceilalţi însă împînzeau cîmpul lungiţi pe paie şi stînd de vorbă în cete mici, cu răbdare, ca nişte oameni care au pornit la drum lung… La început, Bălcescu nu fu recunoscut şi mulţi credeau că trăsura merge pe de lături să ajungă la careta mitropolitului. Cînd îl văzură însă tabacii, îi săriră înainte bucuroşi… trimiţînd vorbă spre ruină că a sosit Bălcescu. Trăsura s-a oprit în dreptul circiumei şi s-a făcut numaidecît cerc în jurul ei.

Cînd au auzit că a trecut întîi pe la spitalul Brîncovenesc să vadă cum îi merge profesorului, cei doi dascăli şi elevi îl năpădiră cu întrebările.

— Mă rog frumos, domnule Bălcescu, nu are cumva aprindere la plămîni ? Noi tare ne-am temut de asta, întrebă dascălul cel gros, cu voce frumoasă.

— Se pare că are un punct greu la plămînul stîng… E în grija doftorilor ăia…

— E trist… se plînge de dureri ? întreabă un elev neliniştit.

— înjură pe toată lumea pe latineşte şi tot timpul glumeşte… Cînd îl înjunghie, înjură boala tot pe latineşte, că zice că boala ştie latineşte din cărţile de medicină.

Rîd toţi, bucuroşi că profesorul e acelaşi…

Bălcescu întreabă de Toma şi află că e dus să aducă rezervele.

— Ce rezerve ?

— S-a dus azi-noapte să aducă satele din Dîmboviţa şi dinspre miazănoapte.

La început era nemulţumit că nu-1 găseşte… Cînd află despre ce e vorba, este mulţumit că-1 ştie la treabă…

— Bună treabă… cum se cuvine pentru un pandur. Unde-i Damian ?

— La pădure, după lemne, îl lămureşte tabacul cel înalt şi slab… Facem focuri mari la noapte… Dintre ai noştri e aicea neică Hergă…

— Unde-i ?

— Uite, colo, lîngă dărîmătura aceea.

S-a dus un tabac să-l cheme… Bolliac tresare…

— Este muntele ăla de om care l-a zdrobit azi de dimineaţă pe. Nicolae Băleanu ? Vreau să-l cunosc şi eu… Ştii că toţi consulii au fost poftiţi în palatul lui Băleanu ăl bătrîn… să vadă cum a fost maltratat un biet boier nevinovat… Toţi au făgăduit că-1 vor menţiona în rapoartele lor.

Cînd a auzit că a venit Bălcescu, Filaret Mustea a sărit în sus de bucurie.

— Hai, Teticule, că a venit omul nostru...
— Cine, omul nostru ?...
— Bălcescu, deh ! Bălcescu, omule, ce naiba n-ai auzit dă el ?... Hai, Licsandre, să vedem ce spune... Flai, Teticule, să vezi şi dumneata un om care luptă cu inima pentru popor.
Teticu rămase pe gînduri şi părea foarte încurcat... Se ridică fiindcă se lungise să se odihnească oleacă, fiindcă bănuia că n-o să doarmă la noapte... Apoi porniră toţi trei înspre circiuma închisă.
Bucuria lui Mustea fu îndoită cînd văzu că a venit şi Cezar Bolliac, marele prieten al ţiganilor... îşi-scuturară [mîna] unul ahuia, cu nădejde... Bolliac rămase încurcat văzîndu-1 pe Teticu... Era parcă dezamăgit.
— Moşule, tot Bucureştii vorbeşte de dumneata.
O flacără se stinse în ochii lui Teticu la auzul cuvîntului „moş"... Şi-ar fi muşcat buzele, dar simţi cercetători opriţi asupra lui ochii puţin oblici ai lui BălcesCu. Acesta simţi că omul e stînjenit şi-i puse o întrebare, ca să-1 ajute puţin, să-1 facă să uite :
— Ei, ce s-aude cu turcii ? Ştiţi ceva ?
— Crez că şi dumneavoastră ştiţi tot ce ştim noi : că au aşezat tabăra la Sinteşti...
— îi putem opri, ori nu ?
— Dacă toată lumea asta... nu aia din drum, o vrea cu adevărat... crez că pe-aici nu vor putea trece. E primejdie doar să fim înconjuraţi.
— Atunci ?
— Om face tot ce va fi cu putinţă... Nu-i putem lăsa să intre aşa ca într-un sat fără cîini.
— Cîini sînt destui, prietene, dar sînt javre grase, de casă mare... Ştiu mai mult să lingă mîinile străinilor decît să lupte...
Teticu avu iar o privire uşor aburită de tristeţe...
— Poporul e bun, fraţilor... dar nu ştie cît e de bun şi trebuie să-i deschidem noi ochii... Să-1 învăţăm să se cunoască...
Bălcescu şi Bolliac se priviră cu tîlc. Ochii lor se întrebau mut, impresionaţi, cine să fie omul acesta... Deodată, tânărul istoric tresări ca fulgerat de o amintire... Vocea asta, greu de înţeles din pricina dinţilor lipsă, îi păru dintr-o dată cunoscută, începu în amintirea lui o forfoteală de imagini. Ştia că-1 cunoaşte, dar n-ar fi putut spune de unde. Cînd văzu limpede pe chipul supt aceeaşi frămîntare, înţelese că şi acest ciudat Teticu e frămîntat de aceleaşi gînduri.
— Rămîneţi aci şi la noapte ? întrebă, mai mult ca să-şi confirme bănuiala, Bolliac.
Teticu îşi întoarse privirea grea spre el.
— Cîţiva dintre noi vom rămîne aci pînă la sfîrşit... chiar dacă turcii or trece peste noi, dacă vor trece...
în timpul acesta se văzu o mişcare pe şosea... Careta mitropolitului întoarse, şi după ea celelalte

călești. Bolliac își ciugulea barba hirsută, căruntă pe ici pe colo.

— Ce să fie ? Se întorc...

— Se vede că ă refuzat turcul să-i primească, fu de părere Bălcescu. Mai mare ruşinea pentru obrazul mitropolitului.

Acum, tot alaiul făcu pe loc cale întoarsă... De la Moşoiu, care era şi el într-o caleaşcă, aflară că Fuad s-a scuzat faţă de Neofit că nu-1 poate primi astăzi... Are de făcut o inspecţie la Giurgiu... Că îl aşteaptă mîine... Bolliac rînji sarcastic :

— Inspecţie la Giurgiu... Pentru asta ţii două ore în drum un prinţ al bisericii...

Moşoiu îşi continuă drumul, căci caleaşca lui n-avea cum să oprească. Bălcescu, după ce se dădu mai în spate ca să nu-1 mai salute pe Neofit, se apropie hotărît de Teticu, într-o clipă cînd acesta se trăsese mai deoparte.

— Uite ce, eu crez că noi ne cunoaştem de undeva... De unde, n-aş putea să spun, dar ştiu sigur că ne cunoaştem !

Bălcescu îşi dădu seama că era să spuie „simt că ne cunoaştem" şi pe urmă îndreptă cuvîntul. Teticu rămase mult pe gîn- duri, îşi încruntă fruntea.

— Ne-am cunoscut demult... E greu să v-aduceţi aminte...

— Dacă ai să mă ajuţi... am să-mi aduc desigur aminte, fiindcă ştiu că _te_ cunosc... Dar e greu să ştiu de unde... Nu te pot lua de nicăieri.

Celălalt aproape şopti:

— De la Bălceşti...

Bălcescu tresări, îi luă mîna, îl trase mai deoparte încă şi începu să-l privească stăruitor şi nelămurit... Fu mai întîi o bănuială, dar era peste putinţă... Obrajii ăştia scofîlciţi, barba asta aspră şi căruntă... Gîndul creştea din adîncuri de îndoială ca un izvor din straturile pămîntului...

-— Tucoltoiu...

Celălalt clătină din cap, cu un zîmbet luminos :

— Da... Aşadar tot ţi-ai adus aminte...

Cînd se simţi strîns în braţe cu emoţie de Niculache de pe vremuri, Teticu nu ştiu ce să mai spună... Nici nu răspunse la această îmbrăţişare decît cu o înduioşată moliciune a braţelor.

Bălcescu făcu socoteala anilor lui Tucoltoiu, treizeci şi patru, ori treizeci şi cinci de ani cel mult, ,şi aproape că începu să tremure privind acest cap de moşneag.

—- Trebuie să-mi spui tot... Trebuie să stăm de vorbă, mult.

— Dacă vreţi, voi veni eu la dumneavoastră... Să treacă zilele astea şi voi veni eu la dumneavoastră.

— O să ne mai vedem pînă atunci... Dacă nu vă încurc prea mult, aş vrea să mai viu pe-aci.

— Locul dumneavoastră este acolo, lîngă ăi mari... Nu-i lăsaţi să facă prostii...
începu să plouă. Norii se destrămau şi se tîrau peste pomi.
Pe la opt seara, Hergă se sculă din paie şi, suduind crîncen, strigă lui Chiose :
— Hai, mă... umflă-ţi cimpoiul... Licsandro, dă-mi cheia dă la casă.
Licsandra sări şi ea în picioare, gata de plecare, fără să-î dea cheia. Hergă o privi încurcat.
— Şi tu ce-ai sărit aşa ?
— Cum, mă, ce-am sărit aşa ? Merg cu tine, ce vrei să fac... ?
— Păi ce, tu ştii unde vreau să mă duc eu ? Dă-mi cheia de la casă, muiere... îşi potrivi cuţitul în fota de piele.
— Da' dă ce să-ţi dau cheia mă, dă ce să ţi-o dau... ?
Teticu întrebă mirat :
— Da' unde pleci, omule ?
— Nu mai pot... Vreau să mă răcoresc puţin. Mă duc la clubul ăla dă la Mitropolie, unde dospesc toate ticăloşiile lor... Dar mai întîi vreau să trec pe-acasă, ca să beau o ploscă dă vin, să mă încălzesc... Să-mi fac coraj... Că vreau să le spun ce gîndesc.
— Atunci, vericule, să meargă mai mulţi cu tine... Dă ce să mergi singur ?
—- Nu, ai nevoie dă oameni aici... Şi eu o să mă-ntorc numaidecît... Hai, Licsandro... Hai, Chiose...
Hergă trecu pe-acasă şi dădu pe gît mai bine de o jumătate de ploscă... Ii era o frică grozavă că n-o să poată vorbi...
— Tu, aşteaptă-mă acasă... Viu să te iau ca să mergem înapoi, în deal...
Cînd ocoli prin spatele palatului lui Bibescu şî începu să urce dealul spre clopotniţa Mitropoliei, Hergă simţea că-i ard obrajii, iar picioarele i se cam înmuiaseră... Dar coraj avea..
.Clubul era chiar în sala fostei Adunări Obşteşti, adică unde ar fi fost să se întrunească şi Constituanta, dacă s-ar fi ales vreodată. Era o sală lungă, ca de şcoală, cu ferestre şi pe dreapta, şi pe stînga. în fund era un fel de podium, mai ridicat, ca o scenă... cu tribuna vorbitorului... Pe dreapta şi pe stînga erau cîteva bănci cu faţa spre mijlocul sălii, iar mai spre fund, băncile erau aşezate cu faţa spre podium, ca la teatru...
Era lume multă, şi Hergă cu Chiose fură siliţi să rămîie în înghesuiala din uşă... Deşi ploua, ferestrele erau deschise. Chiar din prag se auzea bine ce spunea vorbitorul... Cînd peste o jumătate de oră un detaşament din Gvardia Naţională dădu onorul, Hergă înţelese că au intrat", pe o altă intrare, se vede, Ion Brătianu şi Rosetti.
în rîndurile din mijloc era un grup de ofiţeri, între care şi Papassoglu, care se prăpădea de rîs văzînd Gvardia Naţională dînd onorul. Erau zece oameni îmbrăcaţi cu ce se găsise pe-acasă, care stau nealiniaţi, ţinînd puştile ca nişte ciomege... Singurul lucru marţial

în acest „onor" era vocea pătrunzătoare, metalică şi cu simţ al comandei a iubitului de toată lumea, actorul C. Aristia, comandant adjunct al Cvardiei din întreaga capitală.

Vorbea acum Ion Brătianu. Vocea lui, colorată, uşoară, ascuţită cînd vrea să apese tîlcul, plăcea foarte mult. Şi lui Hergă îi plăcea... îi plăcea că deşi îi ardeau obrajii, mai înţelegea tot ce spunea vorbitorul şi se simţea şi în stare să-i răspundă... Dar tot amîna. Numai oînd Brătianu ajunse mai spre miez, se stăpîni tot mai greu.

— De aceea am îndemnat pe înaltpreasfinţia-sa mitropolitul să iasă cu preoţii săi în fruntea poporului... să ţie în mînă Sfînta Cruce şi prapurele bisericii şi să întîmpine pe Fuad... Aşa a făcut acum o mie cinci sute de ani Papa Leon al IV-lea... Pornise spre Roma sfîntă, după ce pustiise şi pîrjolise întreaga Europă... teribilul Atila, cu hunii săi. Trecuseră tot prin foc şi sabie şi pe unde trecuseră ei nu mai creştea nici iarba... Nu vorbeau nici o limbă şi nimeni nu se putea înţelege cu ei. Dar cînd papa, ieşindu-i înainte, i-a arătat Sfînta Cruce, Atila a înţeles şi a impietrit locului. Apoi a făcut fără să spuie o vorbă... cale întoarsă şi astfel Roma a fost salvată de distrugere ! Să meargă mitropolitul cu crucea în frunte şi Fuad va pricepe. Se va opri. Turcii nu vor intra în Bucureşti şi constituţia va fi salvată...

Aci Hergă nu se mai putu stăpîni şi strigă :

— Zi-i, Chiose !...

Chiose umflă cimpoiul, care începu să dea nişte sunete uşoare, la fel cu vocea lui Brătianu...

Toţi se uitară spre uşă, spre Chiose... Atunci cu obrajii aprinşi Hergă strigă :

— Vreau să spun şi eu o vorbă...

începu să-şi facă loc strivind mulţimea în calea lui. De altfel toţi se dădeau la o parte fiindcă Hergă scosese cuţitul cel mare şi-1 ţinea cu mîna deasupra capului. Cînd ajunse la treptele tribunei, picioarele i se cam înmuiară, dar nu de frică... Cînd trecu pe lîngă Rosetti, acesta îi spuse :

— Eşti cam chirchilit, prietene...

La care Hergă răspunse cuminte :

— Nu sînt chirchilit... sînt numai făcut...

Ajuns la tribună, puse cuţitul alături şi începu cu vocea lui de buhai:

— Ce vă încurcaţi, boierilor, cu preoţi, cruci şi evanghelii ; eu îi cunosc bine pă turci din mica mea copilărie... Ei nu să dau îndărăt dăcît cînd văd asta... şi ridică hotărît cuţitul... Sîntem dăstui bărbaţi în Bucureşti şi am fi fost şi mai mulţi dacă n-aţi fi lăsat aci numai o mică parte din oştire, trimiţînd-o pă cealaltă peste Olt, fără să ne întrebaţi şi pă noi; cu toate astea, vom lupta şi vom muri cu toţii, ca să treacă apoi Vrăjmaşii noştri, cu armăsarii lor, peste trupurile noastre...

Sala izbucni în aclamaţii însufleţite... Rosetti şi Brătianu se uitară unul la altul şi începură apoi să aplaude şi ei. Om din popor, iubind pe Bălcescu, Hergă nu putea să ştie că pe el îl criticase vorbind de oştirea trimisă peste Olt... Oamenii din popor, care se aflau în sală, nu puteau şti că Brătianu şi Rosetti vor altceva decît a spus, aşa de inimos, măcelarul cu cuţitul... îl aplaudară să dărîme, cînd coborî şi se îndreptă spre uşă. Chiose, uimit de cele întîmplate, sufla disperat în cimpoi... A fost petrecut cu urale pînă la poarta Mitropoliei.

S-a trezit cu adevărat numai cînd, văzînd că Licsandra a adormit, n-a mai sculat-o din somn şi a urcat singur, prin ploaie, Dealu Filaretului, cu Chiose ud ciuciulete după el...

În oraş n-a fost linişte şi puţină lume a dormit în noaptea aceasta. Vestea că turcii sînt în Dealu Filaretului a speriat pe mulţi, şi zvonurile au început să înfrigureze populaţia capitalei...

Reacţionarii erau convinşi că înainte de miezul nopţii trupele turceşti vor pătrunde în oraş, tocmai fiindcă atunci cînd doarme lumea ar fi mai uşor de ocupat un oraş... Dar erau şi dintre cei care fuseseră în sus de Dealu Filaretului şi chiar dintre cei care petrecuseră pe Hergă cu urale, cu sunet de cimpoi pînă la poarta Mitropoliei, care se gîndeau că turcii nu trebuie lăsaţi să intre în Bucureşti. Cînd pe la ceasurile zece seara se răspîndi fulgerător zvonul că armata lui Fuad a pătruns în oraş, cîteva sute de oameni alergară înarmaţi cu ce aveau la îndemînă să apere Palatul Administrativ. Era copilăresc şi de prisos milităreşte, dar a doua zi, Locotenenţă fu foarte înduioşată de acest fapt, care oricum arăta temperatura clipei.

O nenorociri spre toamna

Cînd Toma ajunse acasă, joi pe la prînz, după ce lăsase vorbă prin sate la oamenii de încredere că va trece a doua zi prin Zăvoiu Dihorului şi Vadu Rău, găsi satele amîndouă într-o fierbere greu de povestit...

În ajun se întîmplase o mare nenorocire, care tulburase lumea, mai ales prin chipul ei cu totul neaşteptat, în care oamenii vedeau o mare cruzime a soartei.

Încă din săptămînă cealaltă, ai lui Mînjoc şi ai lui Peştefript începuseră pregătirile de nuntă... Pînă la urmă, flăcăul tomnatic înfrînsese cerbicia fetei şi se hotărîseră ca duminică după Sînta Maria Mică să se cunune. Nu era să fie o nuntă cum fuseseră unele mai demult, dar socrii erau printre oamenii de frunte ai satului, chiar dacă nu aveau avere, iar fata, deşi zurbagioaică, fusese cuminte, că o ştiau toţi, iar flăcăul, din partea lui, avea după ce bea apă... Ţîneau să facă lucrurile după cuviinţă.

1Bordeiul cel nou era aproape gata, la Vadu Rău, chiar pe deal, deasupra hanului, unde în ultimii ani se săpaseră bordeiele pentru tinerii căsătoriţi... Era îngropat numai pe jumătate, văruit şi cu o ferăstruică.

Bătrînul Vasile Mînjoc, care acum avea aproape şaptezeci şi trei de ani, dar era încă în stare să muncească, fusese greu lovit de soartă... în afară de Maria, fata care se spînzu- rase tocmai din pricina cuscrului lui de azi, îşi pierduse în cursul anilor toţi copiii, vreo şapte, cum şi nevasta, pe Neaga, care se stinsese bolnavă acum vreo şase ani.

Vasile Peştefript, o mîndreţe de bărbat în vremea lui, care încurcase destul viaţa satului, se potolise de cînd se certase ultima dată cu Sultana, mai ales după ce îşi măritase fata cea mai mare, pe Sia, de era de doi ani de zile bunic, la patruzeci şi opt de ani... Mai avea încă opt copii, căci erau de toţi zece şi, lucru rar la ţară, trăiau toţi, dar cel mai mult parcă o iubea pe Stanca, fiindcă era leită Safta tinereţelor lui, singură rămasă a lui acum cînd celelalte trecuseră una după alta în rîndul bătrînelor, ba unele, cele ştirbe, păreau curat babe, căci li se scofîlciseră din pricina asta şi obrajii.

Luni, care va să zică 6 septembrie, era q zi cu cerul fu- muriu, căzut peste sat, cînd burniţa şi cînd ieşea printre nori un soare lucios. Zanetti, arendaşul, trimise în sat isprăvni- ceii boiereşti, cu poruncă să scoată oamenii la tăiat stuful de pe baltă, căci avea de învelit la conac un hambar nou şi vrea de asemenea să căptuşească şi acoperişurile coşarelor, care se stricaseră cu anii. Dar oamenii n-au ieşit nici unul... Parcă se vorbiseră, spuneau logofeţii, şi aşa era chiar... Adunaţi pe marginea podeţului care trecea peste Gîrloagă, stîncl unii rezemaţi de parmalîcul podului, alţii pe cîte un muşuroi, pe ce găseau, întorseseră afacerea asta şi pe faţă şi pe dos şi se tot sfătuiau.

Porunca arendaşului îl scoase din ţîţîni pînă şi pe Dră- gan al lui Ignat, încărunţit de tot, om voinic, dar moale şi potolit la vorbă... Unii spuneau că îl aţîţă, cînd e vorba să spună şi el ce crede, mai mult Riţa, nevastă- sa... dar nu era adevărat. Ca mai tot satul, în afară de feciorii lui Duţă Căciulămare, care se ţineau bine şi după moartea tatălui lor, căci unul dintre ei era logofătul satului şi altul pîrcălab pentru strîngerea dărilor, Drăgan ajunsese şi el în sapă de lemn. La scurgerea anilor grei o buna parte dintre sătenii cu oarecare stare, care avuseseră vite, din pricină că proprietarul nu mai da locuri de păşune bune, căci le făcuse ogoare, iar pentru cît da, lua de două ori cît era hotărît după nartul stăpînirii, le pierduseră, şi acum trecuseră şi ei în rîndul pălmaşilor.

O molimă, care a ţinut de la Bobotează pînă după Paşte, se vede din pricina nutreţului sau cine ştie ce-o fi fost, înjumătăţise şi bruma de vite care mai rămăseseră în sat... Căsuţele se năruiseră în parte, căci oamenii bătuţi de nevoi, istoviţi, asupriţi, nu mai avuseseră nici cu ce, nici inima să le facă din nou. Aşa, Drăgan, cu cei*zece copii ai lui, lupta din greu numai cu

o pereche de boi, să-şi vadă cele două fete mai mari măritate şi cei patru băieţi mai ridicaţi. La fel se cam întîmplase şi cu Petre al lui Dobre, însurat din dragoste cu o fată săracă, a lui Niţă a lui Predoi. Aşa că atunci cînd vorbea, cu glasul lui gros şi domol, vorbea din rărunchi totuşi.

— Măi, oameni buni, măi nu mai e dă trăit... Nu ştiu ce veţi fi gîndit voi, dar, iote, mie mi-a ajuns cuţitul la os... Aşa nu să mai poate... Nu pot fi silit pentru ăle şase nenorocite dă pogoane, pe care le capăt toamnă dă la arendaşul ăsta, să muncesc dă două ori mai multe pogoane boiereşti drept chirie, căci claca nu-i alta decît chirie... Numai că e mai neruşinată dăcît oricare chirie, căci vrea să scoată într-un singur an preţul pă- mîntului ca şi cînd ţi l-ar vinde dă veci... Iote, io socot că dacă treaba ar fi cinstită, pentru cît plătim chirie, clacă, deh... într-un singur an, după nart or peste nart, ar trebui să ne vînză pămîntul dă veci. v ,

— Păi, măre Drăgane, fu de părere Peştefript, tot atît de încărunţit ca şi el, cine-1 poate sili pă propietar să vînză, mă, cînd pravila îi dă în mînă claca, un chilipir, să nu-ţi vie să crezi... N-ai auzit ce spunea Toma dă la comisia aia dă luna trecută ? Ar fi nebun, mă, să vînză dă veci, cînd în fiecare an îşi scoate costu pămîntului doar din clacă... Ar fi nebun, zău, dacă ar da din mînă asemenea vacă dă muls... Mă, io stau şi mă întreb, unde o mai fi pă lumea asta ? Să aibă unu tot pămîntul unui sat întreg în buzunarul anteriului lui ?

— Nu ştiu dacă o mai fi, poate să mai fie, dar io întreb aşa... dă ce să intre tot în chiria ălor nenorocite dă şase pogoane şi tăiatu stufului dă pă baltă ? întrebă din nou Drăgan. Poate să fie pentru aerul pă care-1 răsuflăm pă moşia lui ?

— Mă rog, asta e... el cere... încheie fonf moş Gurie. Vorba e, noi mergem ori nu mergekn ?

— Cum o să mergem, măi Şoricaie ?... Cum o să mergem, întrebă cu sprîncenele stufoase căzute pe ochi bătrînul Vasile Mînjoc... Că am mai avut noi asemenea certuri cu Zanetti ăsta... Noi sîntem îndatoraţi după pravilă să facem numai meremeti- siri la conac, nu să clădim din nou... A făcut un hambar nou... treaba lui, să plătească să şi-1 acopere, să-şi aducă oameni dă la deal... dă ce să i-1 acoperim noi tot în socoteala clăcii ?... Adică pă dăgeaba ? Nu-i aşa, oameni buni ? Spui bine, ori nu ?

— Dară... dară... încuviinţară oamenii.

— Că, iote, muncim ca robii, strigă ăl mai mic al lui Predoi, Niculae, bondoc şi roşcat ca şi tată-său, şi tot flămînzi şi goi sîntem... Iote, a-nceput ploile dă toamnă şi noi tot cu picioarele goale umblăm prin noroi, şi mulţi dîn noi, iote, sîntem numai în cămăşi şi izmene, că nu să îndură omul să puie sumanul, să-1 plouă, că Dumnezeu ştie dă poate ieşi ori nu cu el şi dîn iarna asta... Iar boierii adună şi huzuresc dîn clacă, dă pă spinarea noastră. Mă, e drept ca un singur om să aibă zece mii dă pogoane, şi o mie la un loc să n-aibă

nimic ? Şi între Olt şi Bucureşti sînt o sută dă boieri ca al nostru, unul lîngă altul!

— Mă, astea le ştim noi, toţi, spuse iar moş Gurie... vorba e, răspundeţi : ieşim la stuf, ori ba ?

— Ba, răspunseră mai toţi odată... Nu mergem...

Şi luni n-a ieşit nimeni.

Marţi, burniţa, şi drumul mare se înmuiase în noroi lipicios 5 logofeţii boiereşti au umblat din casă-n casă, încercînd să .scoată lumea cu ameninţări şi înjurături...

^ Au ieşit cei mai slabi de înger... Deşi burniţa mereu, pe la prînz^ văzduhul era albicios şi au tot aşteptat pe malul eleş- teului să fie aduşi şi alţii... Pînă atunci au fost puşi să facă o plută pe care să fie cărat stuful, de la ostrov pînă la mal, dincoace...

Eleşteul ăsta era făcut din revărsările de cîndva ale Argeşului şi se primenea cu apă tot din el pe un braţ lung de vreo trei mii de paşi, dar molatic şi îngust să-1 sări, vara, dintr-o dată... Lacul se făcuse, cînd s-o fi făcut, într-o vîlceluşă a Gîrloagei, care se înfundase şi 'se umpluse, şi unde se mai adunau şi vreo două pîrîiaşe, ca Gîrloaga însăşi, de pildă, care veneau din malul luncii... înspre mijlocul apei, dar mai aproape de malul dinspre Argeş, era şi un ostrov care avea doar vreo două pogoane de pămînt sănătos, iar restul, mocirlos, se pierdea în stufişuri dese, pline numai de raţe sălbatice şi vidre...

în jurul ostrovului erau unele locuri deschise, unde apa trecea poate de trei ori un stat de om şi aci creşteau, ca o velinţă pe apă, nenumărate plute, cu foile lor late ca tipsiile, şi pe ele flori albe, mari, cu miez galben ; restul eleşteului, întins pe vreo două mii de paşi în lung şi lat ca la o mie... nu trecea decît rar peste umerii omului. Mai bine de jumătate era însă acoperit cu stuf... mai ales în josul ostrovului.

De acolo trebuia adus pe o plută mare de lemn şi pe vreo două-trei luntre, cîte se găseau.

Marţi după-amiază, Zanetti şi-a zis că aşa nu mai merge... s-a dus cu teleguţa boierească cu doi cai la Găeşti... A stat de vorbă cu zapciul, arătîndu-i că oamenii, de cînd cu revoluţia, şi-au luat-o în cap.

— Ce revoluţie, domnule ? Ce revoluţie ? a strigat zapciul, trecîndu-şi mîna prin bărbiţa neagră, de parcă ar fi vrut s-o smulgă... Altfel era mic, negru şi şiras. El îl sfătuise pe ceauşul de dorobanţi s-o lase mai moale cînd cu încăierarea cu Safta... că atunci bătea vîntul altfel decît în trecut... I se părea însă acum că iar se schimbase vîntul... îţi spui eu, s-a isprăvit cu revoluţia... Bine că s-a sfîrşit acum şi cu Comisia aia pentru propietate, că înnebuniseră cu toţii... Acum nu mai e Guvern provizoriu, este Locotenenţă domnească... Nici nu vrea turcul să audă de Guvern provizoriu şi alte prostii... Aşa... să-şi bage minţile în cap că de mîine mă pui cu miliţia pe ei. Şi urla mereu : Aşa să ştii dumneata... Mă pui cu miliţia pe ei...

Zanetti îl privea nedumerit şi nu pricepea nimic... Venise să se plîngă împotriva ţăranilor şi să-i ceară să se ia măsuri împotriva lor şi iată că zapciul ăsta aiurit ţipa la el de parcă el ar fi îndemnat oamenii la nesupunere... Pe urmă s-a lămurit... Omul ţipa aşa ca prostul... numai ca să arate că e tare... A trimis după ceauş şi i-a vorbit tot strigat:

— Iei mîine zece dorobanţi şi te duci cu ei la Zăvoiu Dihorului... Dumneata, auzi ? Aşa cum te văz şi mă vezi. ...Pe care nu se supune nici cînd e croit cu gîrbaciul mi-1 aduci la Găeşti, în fiare...

Oamenii s-au supus, că nu s-a putut altfel. Mulţi din ei aveau obrazul proaspăt crestat de sfîrcul gîrbaciului, ori cămaşa ruptă pe spinare... Au intrat pînă în prînz mai toţi în baltă sau pe mal la încărcat în care... Stuful e lucrul dracului... Ca să ajungi la el, trebuie să intri cu picioarele în mlaştină pînă la genunchi, uneori şi mai mult, calci şi nu ştii pe ce calci... Din cînd în cînd-vezi depărtîndu-se cîte o nuieluşă, care nu e decît un şarpe de apă... De muşcat nu muşcă, dar ţi-e silă de el... Mai rău e că trestia îţi taie picioarele şi mîi- nile, de ţi le umple de sînge... La fel de greu e şi pentru fetele care umplu carele... şi pentru cei ce aşteaptă ca să puie stuful pe acoperiş.

O parte din flăcăi fură siliţi să treacă spre ostrov — în jurul căruia era stuf mai mult. Pe o luntre cu încărcătura toată legată în jur cu curpen şi pe care o împingeau cu o prăjină lungă de vreo şapte coţi, erau Răducan şi cu un băieţandru -de vreo paisprezece ani, feciorul mai mic al lui Peştefript, Se ţinea ca un mînz, încă din vară, de viitorul lui cumnat. Nu se ştie din ce pricină, căci nu era nimeni cbiar lîngă ei, cînd treceau pe lîngă ochiul de apă verzuie cu tipsiile verzi, pe care fuseseră, şi mai erau pe ici-colo plute albe ca bujorii, cu miez galben, iuntrea s-a răsturnat... Cine o fi căzut întîi e greu de ştiut... Nu e de mirare că deşi erau amîn- doi buni înotători, n-a mai putut ieşi nici unul deasupra apei. Se ştie că dintre nuferii aştia e greu să mai ieşi deasupra, căci cozile lor lungi ca nişte ţevi verzi ţi se înfăşoară pe picioare şi peste mîini ca nişte şerpi. Cînd mai e vorba şi de pădurici întregi întesate, de brădiş, crescute subt apă, înţelegi că ar fi fost o minune ca vreunul dintre cei doi să scape din strîn- soarea lor. Acolo poţi înota cu grijă pe deasupra, dar dacă ai căzut întîi ca un pietroi la fund, e greu să mai ieşi iar la faţa apei.

în toate părţile oamenii au lăsat lucrul şi s-au adunat unde s-a putut, pe mal, Dorobanţii au încercat să-i silească din nou la muncă, dar pînă la urmă ceauşul n-a mai îndrăznit şi au plecat cu toţii la Găeşti.

I-au scos pe cei doi cu cîngile, pînă la prînz, că n-a fost greu să-i găsească... Bietul Vasile Peştefript a rămas mut cu capul în piept, nici nu mai auzea, nici nu mai vedea nimic... Safta şi Stanca parcă şi-au rupt baierile inimii plîngînd. După ce i-au dus cu carele la Vadu Rău, i-au pus întîi pe paturi, în bordeiul cel nou, pe care-1 pregătiseră pentru nuntă. Unul pe cel din

dreapta, altul pe cel din stînga... Pînă dimineaţa li s-au făcut coşciuge şi au vrut să-i îngroape chiar în aceeaşi zi, joi... Venise lume, să-i vadă, şi de prin satele vecine... Popa Gheorghe n-a vrut...

— Mai ţineţi-i aşa, măi oameni buni... Dă ce atîta grabă ? Să vie lumea şi dă prin satele vecine... să vază toţi mîrşăvia ciăcii... Să vază cum pot fi ucişi oamenii, dîn lăcomia boierească.

Cam la vremea asta a sosit călare, cu trei oameni străini, Toma, după ce trecuse prin şapte-opt sate, stînd de vorbă cu oameni cunoscuţi lui şi vestindu-i că pe a doua zi să fie gata, cînd or trece zăvoienii şi vădulenii spre Bucureşti.

La început, cînd a văzut de departe atîta lume adunată lîngă bordeiul lui, privea nedumerit. Pe urmă s-a lămurit şi s-a cutremurat şi el... Dar şi-a zis că totuşi satul trebuie să

fjornească de cum s-o lumina de ziuă, ca să se agaţe de alaiul or şi lumea din satele pe care le vor străbate, socotind în totul ca înainte de utrenie să ajungă toţi cîţi or fi la Bucureşti...

A vorbit, arătîndu-i de ce trebuie să meargă satul la Bucureşti, cu Vasile Peştefript întîi, care a ascultat îndelung, erau şi Drăgan şi Stanciu de faţă, o bucată de vreme nespunînd nici da, nici nu... Părea că, abătut, se gîndeşte la altceva... Pe urmă a spus numai atît :

— Să fie aşa...

Vasile al lui Mînjoc a fost şi el de aceeaşi părere ; iar cînd s-a Cerut şi încuviinţarea popii Gheorghe să fie azi înmormîn- taţi cei doi, acesta nu numai că acum a găsit nimerit să facă aşa, dar a spus că dacă merg şi vreo două care, pentru oamenii mai bătrîni, merge şi el la Bucureşti.

Aşadar, i-au înmormîntat joi spre seara... Duminică ar fi fost să fie nunta...

A fost omor de oameni, cînd i-au adus pe năsălii de la Vadu Rău la biserica din Zăvoiu Dihorului. A stat multă lume şi din satele de primprejur afară, pe deal, prin poiana răscrucii, [şi] prin pomi unii copii.

Se luminase, şi ploaia uşoară stătuse cîtva timp. Oamenii se închinau tăcuţi, copleşiţi de o asemenea nenorocire.

Riţa, încărunţită, plîngea şi ea ca toate femeile din sat, dar după un timp, ştergîndu-şi şiroaiele de lacrimi de pe obraz, îşi aminti dintr-o dată, şi spuse cu o înspăimîntată mirare :

— Cine ar fi crezut, soro, cînd a venit Sultana astă-vară la arie, dă părea mai mult dusă dintre cei vii, că bietu Rădu- can, el care se zhenguia cu fetele, un munte dă om, va muri înaintea ei ?

Toată lumea în jurul Riţei clatină din cap şi se închină cu spaimă.

— Nepătrunse sînt căile Domnului… murmură Maria lui Ion, cu părul alb, uscată la faţă, şi-şi făcu cruce îngrozită.

După înmormîntare, cei mai tineri din sat au pornit spre conac, să-l prindă pe arendaş… dar şi el şi isprăvniceii lui erau fugiţi de ieri din sat, de cum aflaseră că au plecat dorobanţii.

Au vrut să dea foc conacului şi hambarelor.

— Mă, nu să poate, a strigat Ion, unul dintre puţinii vîrst- nici care se luaseră după flăcăi. Nu să poate, mă, acolo e pîinea muncită cu sudoarea noastră… şi e păcat, mă…

Au dărîmat gardul şi porţile, au spart uşile, la care au ajuns, dar pînă la urmă s-au îndreptat iar spre poiana răscrucii.

Toma i-a vestit că satul merge la Bucureşti şi tot natul să-şi ia cu el care ce are, topor sau sapă, iar în traistă, mămăligă şi ceapă pe trei zile. Oamenii n-au zis nici da, nici nu, şi cei mai mulţi au plecat să se pregătească. Unii au rămas în poiana răscrucii pînă tîrziu.

Cînd a aflat de moartea lui Răducan, Sultana, care după un an de boală nu mai era decît jumătate din ea însăşi din zilele ei bune… a început să plîngă, uşor, abătută.

— îl învăţasem pe flăcăul ăsta iubitul şi nici măcar ăsta nu mai rămîne viu după moartea mea.

De cînd ştia că nu mai are mult de trăit, se împăcase cu toată lumea…

Adusese, cu vreo săptămînă înainte, o babă mică, uscăţivă şi fără dinţi, dinspre Tîrgovişte, vestită prin partea aceea… Aceasta s-a uitat cu luare-aminte, îndelung, la gîlca de pe ţîţă, la uimele de la subsuoară… pe urmă s-a închinat cutremurată.

— Asta-i o boală de-i zic rac… Asta-i moartea, maică… şi s-a închinat iar. îngrijeşte-te, iubito, de orînduielile înmormîn- tarii… C-aşa a lăsat Dumnezeu…

Ea nu avusese nici o nădejde că va mai afla vreun leac; dar spusele babei au împlîntat un cuţit în ea… S-a făcut ca o lumină tare în gîndurile de pînă acum.S-a aflat în sat că e pe moarte, şi femeile o iertaseră, afară 3e Safta cea neagră. Veneau s-o vadă toate nevestele, şi cele mai tinere, şi cele mai vîrstnice… începuse *să*. dăruiască unele lucruri ori chema şi ea lume la ea… Ar fi vrut să le dea încă din viaţă… Pînă la urmă se hotărî să dea salbele şi scoarţele Saftei lui Miai, dar aceasta nici nu vru să vie… Chemă atunci pe Maria lui Ion. îi dete cheia să scoată tot din căsuţa pe care o clădise şi care urma să rămîie moşiei, căci din neamul ei, urmaş drept nu mai era nimeni… îi ceruse să puie mîna pe cruce şi să-i făgăduiască subt icoană că va da o parte din ceea ce îi dădea acum şi copiilor Saftei, care erau nepoţii lui Miai, cînd ea va fi murit şi femeia neagră se va mai îmbuna. îi dete şi

salbele. Lăsă şi bisericii unele lucruri... Popa Gheorghe venea în fiecare zi s-o vadă şi s-o îmbărbăteze.

Nodul din ţiţă i se făcuse cu adevărat o gîlcă, i se lipise de piele, care se încreţise deasupra... Avea şi la subsuoara stîngă o uimă, la gît alte vreo două... Cînd era trează, durerile nu o slăbeau... începuse de la o vreme să tuşească şi să se înăbuşe dacă sta culcată, încît toată noaptea trebuia să stea în capul oaselor, aşa cum putea... O ajuta o fiertură de buruieni pe care i-o dăduse baba de lîngă Tîrgovişte. Avea în ea această fiertură şi boabe de mac... Atunci cădea ca un butuc.

— Acum trebuie să apărăm revoluţia asta dă turci, le spusese Toma, aşa cum învăţase de la Bălcescu, şi mîine o vom apăra dă boieri ! şi ei înţeleseseră.

în zori s-au adunat ca la şapte-opt sute de oameni, flăcăi şi bărbaţi în puterea vîrstei, dar erau printre ei şi copilandri... într-un car erau popa Gheorghe, moş Gurie, moş Firică şi maî erau şi alte cinci care, ca să mai hodinească, mergînd, cei ce vor obosi cumva... Luaseră topoare, sape, unii furci şi coase. Petre al lui Dobre şi Drăgan Ignat aveau şi sîneţe cu cremene. Ion avea la brîu pistolul rămas de la Miai. Cînd se depărtaseră binişor de sat, băgară de seamă că Irina, care se ţinea pe lîngă unchi-său, Vasile Peştefript, ca să-i poarte puţin de grijă, că nu-şi venise încă în fire, şi încă vreo cîteva fete se depărtaseră prea mult de sat ca să se mai poată întoarce acasă... Le urcară în care şi porniră de-a binelea spre Bucureşti şi ele.
Ploua mereu, cădeau într-una frunze veştede, zarea era apropiată, dar încă alburie... Carele ocoleau drumul cel mare, noioios, iar oamenii mergeau cam răsfiraţi, cam revărsaţi pest

ecîmp... Cînd au ajuns la Ciuleşti, lîngă Bucureşti, erau aproape patru mii de inşi... încă de la Bolintin, Toma pornise călare înainte ca să dea de veste celor din Dealu Filaretului şi lăsase pe Ion cu oamenii.

Vineri

A fost o noapte grea... A plouat tot timpul... Cînd mai repede, cînd mai molcom... Focurile se tot stingeau şi se aprindeau... Paiele de la şiră se tot împrospătau, dar toţi înţelegeau că e nevoie de oarecare măsură... Cei mai răzbiţi de frig fură duşi subt umbrar, la cîrciumă şi chiar înăuntru, după ce se spar- seră obloanele... Alţii, care ştiau seama locului, se duseseră să se adăpostească în crama şi magaziile din via baronului... Şi rogojinile erau bung... Dar mai bune ţinute deasupra capului, cum se putea... Lîngă dărîmătură se făcu un soi de adăpost între pereţii năruiţi...

Oricum, toată lumea fu bucuroasă cînd văzu că începe să se lumineze de ziuă... Mai ales că o dată cu zorile se opri şi ploaia... Cînd se lumină bine de tot, priveliştea era parcă nemaivăzută—Pe toată întinderea cîmpiei, lumea se mişca, împărţită în grupuri, ca să se învioreze... Oamenii, care nici ştiu- seră de cine au dormit sprijiniţi, făceau acum glume să se învioreze, să le vie inima la loc. Teticu şi cu ai lui hotărîseră sa dea cîte o cană de vin fiert pe lîngă ce-ar aduce carele de jos, mai fiecăruia... Totuşi, nici gluma nu lipsea... Aşa, o ceată 'de tîrgoveţi anunţară că au prins un spion turc şi că vor să-1 spîn- zure... Lumea, neştiind că e o glumă, se adunase şi întreba, mai mult speriată, despre ce e vorba...

— Dacă eşti turc, ce-ai căutat tu aici între noi ? întrebă un oltean mustăcios pe un bragagiu înalt, cu faţa osoasă şi ciupită de vărsat.

— Aşa... aşa... întăreau mulţi.

— Bre, nu fiţi nebuni, bre... eu vînzător de braga, bre, eu nu turc... eu bulgar, bre...

— Atunci, dă ce umbli cu fes dacă nu eşti turc... ?

— Aşa umblam noi, vînzătorii de braga, bre... Lumea, zice la noi : da, turcule, o braga... dar noi nu sîntem turci, noi bulgari sîntem... Dacă lumea vrea braga cu fes, ce sîntem noi vinovaţi, bre... ?

Omul avea dreptate. Lumea cumpăra plăcintă de la greci, zarzavat de la sîrbi, brînză de la ungureni, rahat şi bragă de la turci. Aşa era învăţată...

— E spion, ce mai încolo şi încolo... La spînzurătoare...

Omul fu cuprins de disperare...

— Eu creştin, bre... uitaţi la mine, şi bragagiul îşi făcea cruci de zor.

— Dezbrăcaţi-1 să vedem dacă e turc. .

Atunci se auzi un glas din mulţime :

— Lăsaţi-mă la el, bre ! El nu este turc... Eu estem turc... Eu estem turc cu costituţia... bre... jur pe Allah...

Atunci văzură că avea în cap un fel de turban...

— Eu nu vrem să vie turcii lui sultan, bre... Acolo nu estem libertate.

Se auziră chiote, „Trăiască libertatea", şi turcul adevărat, ca şi cel mincinos, bragagiul, fură ridicaţi pe sus ca să se mai înveselească oamenii...

Se potoliseră din nou toţi... Oamenii se lungiseră iar să doarmă... Pe drumul Beilicului, care era oricum mai uşor, urcă luptînd cu noroiul căruţa plecată spre Vadu Rău... Lumea începu să strige :

— A venit panduru, a venit panduru ! ieşind prietenos înaintea căruţei.

Nu era numai pandurul în căruţă, era şi o cunoştinţă veche, iubită de popor, popa Ambrozie, renumitul „popa Tun", de la Episcopia Buzăului. îl salutară cu strigăte însufleţite, şi popa Ambrozie răspundea vesel, cu barba rară, în vînt. Cînd Teticu află că peste şase mii de oameni de ţară aşteptau pe cîmpia Giuleştilor, clătină din cap, ca un om uşurat de o ameninţare...

— Neică Tomo, ai făcut treabă bună. O să putem răsufla mai liniştiţi... Ai făcut bine că i-ai oprit acolo... Aci nu mai e loc pentru ei şi nici nu e nevoie... Trebuie să-i aduci pe Podul Calicilor în sus, ca să nu ne-o ia turcii cumva pe dreapta... Da' ştii ce... Să treci cu ei pe la prînz prin oraş. Am să-ţi dau cu dumneata nişte elevi, cu steaguri şi cu tobe, ca să cînte în fruntea lor cîntecul ăla nou, pe care-1 cîntă toată ziua... Aşa mai agăţi din oraş două-trei mii de oameni... Hai, du-te re-pede... tot cu căruţa, că acum ne-apucă prînzul... Ai ce le da de mîncare ?...

— Au în traistă mămăligă rece şi ceapă pă două zile...

Teticu rămase îndelung îngîndurat... pe urmă aruncă de
pămînt un pepene rămas crud pe cîmp, de-1 făcu zob.

— Şi trec, cu mămăligă şi cu ceapă în traistă... să apere palatele celor care-i privesc de la fereastră... Neică Tomo, nu-i bună orînduiala în ţara asta... Nu-i bună de loc... Hai, du-te şi vino să ştim şi noi ce-aţi făcut... Ia-ţi un cal, să vii printre vii călare, că nu-i timp de pierdut...

— Să ştii că o să iau şi pă Damian şi pă Simion cu mine acolo... Că a venit şi frate-meu Ion ; îl lăsai cu oamenii la Giuleşti.

Către prînz, o dată cu carele care aduceau mîncare din oraş, apăru şi stolul de vînzători de tot soiul cu gustări şi băuturi... Elevii îi aşteptau pe unii jos în vale şi urcau cu ei dealul, adu- cîndu-i pînă sus, subt pază...

— Nu e dă vînzare, e pentru elevi... e pentru elevi...

Toată lumea-i iubea şi era bucuroasă că le păstrează lor
aceste mici bunătăţi.

Printre plăcintării greci de meserie, printre covrigari, era şi o femeie bătrînă, suptă la faţă, parcă avea găuri în obraz, zbîrcită şi încovoiată de mijloc.

Avea o rochie cu încreţituri, o bluză albastră şi o broboadă neagră în cap. Cît se putuse pricepe ea, nevoiaşă, făcuse nişte brînzoake care prea grozave nu păreau.

— Bune sînt brînzoaicele astea, maică ? întrebă dascălul ardelean, căutînd pritre ele.

Ea clătină din cap şi, cu mîna la bărbie, lămuri cuminte:

— Bune, maică, dacă-ţi plac...

Toţi cei de faţă zîmbiră.

Dar în clipa aceea toată lumea de pe cîmp îngheţă. în zarea apropiată de toamnă noroasă se iviră, între verdele galben al lanurilor şi golul miriştei, pe drum, ieşind din vîlcea, o ceată de călăreţi turci, care venea în trap mărunt. La dărîmătură sînt acum poate o mie de oameni, căci numărul lor de două zile tot sporise şi se întinseseră spre Giurgiu. în timp ce se apropiau călăreţii, Teticu strigă la cei din jurul lui:

— în drum... tăiaţi drumul... Cei cu puşti staţi înapoi...

Licsandru Hergă vîrî cuţitul în teaca lui de piele şi sări în mijlocul drumului... Mustea ascunse barosul subt zăbun... Olteanul cu cobiliţa şi coşurile la subsuoară fu împins de ceilalţi în faţă... Acum se văd bine călăreţii turci, care vin în trap mărunt, săltînd în şei. Să fie ca la cincizeci de inşi. în fruntea lor e un ofiţer tînăr, subţire, cu mustăţi scurte, cu ochii întunecaţi, pe un cal roib alezan. Se uită nervos, neliniştit, spre mulţimea cu steagurile tricolore înălţate. Cînd a ajuns ca la 0 sută cincizeci de metri, dă o comandă scurtă, şi călăreţii dau, pinteni cailor, care după cîţiva paşi pornesc în galop... Mulţi dintre cei din faţă în clipa asta au închis ochii şi au vrut să dea înapoi, dar simţind că ăi mai mulţi rămîn, au rămas şi ei locului, privind cu mirare pe Teticu, Hergă, Mustea, Codin, popa Tun şi brutarul cel plin de făină, care luaseră steagurile tricolore, aflate acolo, în mînă şi aşteptau, neclintiţi, în drum. Cînd călăreţii fură la cîţiva paşi, ei au început să fîlfîie steagurile şi să strige : „înapoi, înapoi !"... Caii, din plin galop, s-au răsucit în loc, s-au ridicat iabraş în două picioare... Cei din urmă s-au lovit de cei din faţă poticnindu-se... Călăreţii s-au lovit în lăncii... Ofiţerul înjura furios pe turceşte, prins între alţi călăreţi cu genunchii striviţi între şăi, săbii şi plasele rotunde cu paie. Un călăreţ, răsturnat, atîrna, prins cu piciorul în scară. Fu ridicat în şa, însă alţi vreo doi căzură, aceştia traşi jos pe nevăzute oarecum de Teticu şi Hergă, căci de năuciţi ce erau, călăreţii nu mai vedeau şi nu înţelegeau nimic. Toată afacerea asta cu steagurile fusese gîndită şi chiar pregătită de Teticu, şi ei toţi fîlfîiau mai mult ca nişte ciomege aceste steaguri.

Atunci se iscă un vuiet de se cutremură văzduhul... Mii de pumni se ridicară ameninţător... Se desfăşurau înapoi alte steaguri tricolore desfăşurate... Clipa hotărîtoare trecuse... Poporul înţelesese că se

poate rezista. Nimeni nu mai putea auzi, nici [cei] din faţă, ce bolboroseşte ofiţerul furios, care-şi înjura mereu unitatea. Atunci veniră din urmă alţi călăreţi, care porniseră şi ei la galop. Vrînd să ocolească pe cei învălmăşiţi în faţă, se poticniră şi ei de steagurile trico-îore şi de mulţimea care urla mînioasă... Se învălmăşiră şi ei, şi nu putură să ajungă la nimic.

Un ofiţer matur, cu o bărbuţă neagră şi cu zorzoane aurii peste vestonul albastru, strigă furios la ofiţerul dintîi, amenînţîndu-1... Dădu şi unele comenzi... Pînă ia urmă se putură descurca şi se întoarseră. Cam la vreo două sute de paşi se aşezară din nou în ordine, dar porniră înapoi, spre tabăra lor.

Oamenii din faţă mai răsuflară puţin. Un grădinar de pe Colentina, în picioarele goale, fusese călcat pe picioare şi se frînge a de durere. L-au ridicat pe sus şi l-au trimis înapoi. Licsandra se suise sus pe dărîmături şi ţipa cît o lua gura.

— A vrut să arunce cu cărămizi, nea Licsandre, dar n-am lăsat-o noi... Că a spus Teticu să nu aruncăm cu cărămizi pînă nu spune el.

Ofiţerul matur, cu bărbuţa neagră, se întoarse cu vreo zece călăreţi, dar veni singur în faţă şi întrebă pe turceşte dacă vorbeşte cineva limba otomanilor. Oamenii care or fi ştiut se codiră, căci nu se ştie ce poate ieşi din una ca asta. Te ia turcul cu el... Atunci, făcînd un semn, Teticu, de lîngă dărî- mătură, îl întrebă pe turceşte pe ofiţer ce vrea. Oamenii se întoarseră uimiţi, căci nu bănuiau că Teticu ştie şi turceşte, dar turcul călare, adresîndu-i-se peste capetele celor din faţă, îl întrebă „ce vrea lumea asta adunată de-a curmezişul drumului ?" Tîlmaciul, rînjind, se întorse spre oameni şi le puse întrebarea, dar răspunsul fu un vuiet de strigăte :

— Ce caută ei aici ? Sîntem acasă la noi... Vrem libertate... Nu sîntem robii turcilor... şi altele. Şi iar fîlfîiră steagurile.

Ofiţerul turc înţelese că nu e nimic de făcut. Vru să dea cu o biciuşcă în capul olteanului, care se apăra cu coşul lui gol, murdar de sîmburi şi boabe stîlcite de struguri... Călăreţii în vestoane albastre se întoarseră în trap mic şi dispărură în vîlceluşe.

— S-au întors, au fugit... ?

Oamenilor nu le venea să creadă... Apoi fu un strigăt imens de bucurie... întoarcerea din drum a primei unităţi turceşti, stîrni un entuziasm de nedescris.

S-au întors, au fugit... au fugit cîţi au scăpat, se întregi zvonul mai departe...Se înteţiră strigătele peste cîmp... Din nou bucureştenii, care stătuseră la 19 iunie în faţa tunurilor şi a baionetelor lui Odobescu şi Solomon, înţeleseră cît de mare le e puterea. Acuma suna bărbătesc, mînios, *Deşteaptă-te, române*.

Ora doua

Peste vreo două ceasuri, comandantul coloanei de avangardă Kerim-paşa, un omuleţ cu toate oasele feţei ieşite subt mustaţa neagră şi lungă, veni din urmă călare ca să afle ce s-a întîmplat, cine a închis drumul de s-a oprit marşul... Cînd află, se încruntă... trînti cu pumnul lui uscat în coama calului, se întoarse şi dădu poruncă celor întorşi să-şi reia înaintarea... Apoi desfăşură întreg regimentul de cavalerie pe care-1 avea pe' cîmpie, peste lanuri şi mirişti... trimiţînd escadroane în dreapta şi stînga, pentru ca să înconjoare pe cei de pe Şosea. .

Dar nici această încercare a lui Kerim-paşa nu fu mai norocoasă. Escadroanele din dreapta care se lărgiseră spre Popeştii-Vasilaţi dăduseră în porumb, dincolo de mînăsti- rea Văcăreşti, peste mii şi mii de ţărani, care filfîiau toale puse pe ciomege... ba şi steaguri... chiuind sălbatic, Urlînd să sperie chiar caii învăţaţi cu bombele...

Ofiţerul, care comanda, înţelese că e pierdut în lanul acesta de porumb, dacă lasă în spatele lui cete de ţărani. Nu lipseau nici femeile, care strigau ca din gură de şarpe, nici copiii neastîmpăraţi.

Peste o jumătate de oră, escadroanele se întoarseră fără să ajungă la nimic.

Kerim-paşa. se hotărî să aştepte şi să ceară ordine ndi de la Omer-paşa... care veni abia peste un ceas, în trăsură... Era un bărbat încă tînăr, înalt, legat, cu capul mare şi nas puternic, dar cu barba scurtă. Era fost sergent bosniac, turcit de vreo douăzeci de ani, care cînd purta bărbuţă după chipul sultanului, cînd şi-o rădea...

înfuriat de cele- întîmplate, dete ordin ca să se tragă salve de tun în plin... Porunci să se aşeze o baterie în poziţie de tragere... cu zgomot mult.. între timp sosi trăsura cu şase cai albi a lui Fuad-paşa... Cînd auzi de măsurile luate de Omer-paşa, comisarul sultanului nici nu vru sa audă... I-a spus răspicat, în nemţeşte : „Nu trebuia să fie o ciocnire violentă cu populaţia, fiindcă Poarta dăduse asigurări Europei întregi că întreaga populaţie e credincioasă sultanului şi că de-abia aşteaptă venirea oştilor turceşti ca s-o elibereze de cetele de derbedei care au pus cu silnicie stăpînire pe ţară... *Das ist undenklich*... [1] Fuad-paşa era un bărbat ca de cincizeci de ani, extrem de elegant în uniforma albastră, cu insigne de aur şi decoraţii.,. Vorbea graseind puţin, deoarece studiase la Paris, unde şi publicase un volum de poezii în franţuzeşte. Avea gestul molatic, fruntea înaltă, ochii melancolici... II bătu uşor, cu mîna prinsă în mănuşa albă, pe umăr pe Omer-paşa, ca să-l liniştească.

— Lasă azi... Mîine trage cîteva salve în aer... şi ordonă o şarjă de cavalerie cu latul săbiei şi se vor împrăştia ca iepurii. O să trimiţi, fireşte, pe cineva să le spuie că nu mai e glumă şi că săbiile taie...

Dar bucureştenii nici nu se gîndeau să se împrăştie.

Zvonul că de dimineaţă cavaleria turcă a fost pusă pe fugă, lăsînd în urma ei morţi şi răniţi, îndîrji şi mai mult mulţimea. Numaidecît se duse vestea în tot oraşul că turcii au încercat să treacă, şarjînd la galop, şi că au fost respinşi... A fost o adevărată bătălie, cu răniţi şi căzuţi...

Cînd miile de săteni din susul ţării, adunaţi la Giuleşti, în frunte cu cei patru din Vadu Rău, trecură înainte de asfinţitul soarelui pe Podul Mogoşoaiei, ei fură salutaţi cu însufleţire chiar de negustorimea de pe Pod, care privea din faţa prăvăliilor mereu închise şi care, văzîndu-i pe cei din Dealu Văcăreştilor, cuminţi, se liniştiră... Alături de Toma, frate-său Ion, cam scurt, îndesat, cu faţa ciupită de vărsat şi nasul puternic, osos, era acum cel mai dîrz...

— Frate, s-a mişcat soarta opincii, acum nu ne mai putem opri...

[1] **E de neînchipuit... (germ.).**

Şi din clipa aceea, Ion Firu a fost neobosit... Ştia să vorbească oamenilor parcă mai bine decît Toma... Bucureştenii, obicinuiţi mai mult cu portul dinspre şes, cînd văzură mulţimea cea mare cu atîta albitură pe ea şi cu pălării, crezură că au venit oltenii,Pe Podul Calicilor în sus, femei sărmane şi mici negustori le ieşiră înainte cu de-ale mîncării şi ulcele cu apă, pe care le dau, mergînd alături de oamenii tăcuţi şi hotărîţi... După ce urcată dealul şi trecură de viile Fălcoenilor în jos, începură să se vadă lanuri de porumb. Cei patru se sfătuiră şi hotărîră să meargă mai departe, pînă la o pădurice care se zărea pe stînga drumului. Spre dreapta era o biserică mare, făcută pe o moşie boierească... Găsiră şi aci, după pădurice, un han, cu porţile închise, părăsit de frica turcilor.

Pandurul sfătui oamenii să se tragă în stînga şi în dreapta drumului norooios. Celor mai mulţi le plăcu pădurea, deşi era umedă.,

— Avem lemne dă foc, 'fu de părere şi Damian, care ştia ce bune sînt focurile noaptea pentru oameni.

— Dar ne trebuie şi paie, Damiene, ne trebuie şi paie. Simioane, ia pă cineva cu tine şi cercetaţi prin împrejurimi să vedeţi ce să poate găsi...

Simion nu aşteptă să fie poftit de două ori. începu să strige pe nume flăcăii cu care vrea să meargă... De altfel, îi cam plăcea să Cerceteze, că era curios din fire.

— Damiene, ia un cal dîn ăştia, pune o ţoală pă el şi aleargă dă-1 vesteşte pă Teticu unde sîntem. Spune-i să vie pînă aci... să vorbim. Apoi Toma, care nu dormise toată noaptea, se lungi pe prispa hanului, să aţipească...

— Hai şi tu, Ioane, închide ochii o ţîră... că la noapte cată să fim treji... că nu să ştie ce să întîmplă...

— Dormi tu, pandurule... Io am cam aţipit azi-noapte. Stau aci dă veghe...

— Omule, atunci ia vreo douăzeci dă oameni şi du-te pă drum în jos, unde e stejarul ăla, dacă n-o fi cumva vreun frasin. Suie pă cineva în copac să vază mai departe. Să nu ne trezim nas în nas cu turcul pă nevăzute...

Dar nu apucase Toma să aţipească de-a binelea, nici Damian să se depărteze cine ştie cît, că se auzi larmă pe drumul cel mare. Oamenii aduceau cu ei un prins,, care era un văr de-al Grădişţenilor. Cîţiva inşi ţineau caii de căpăstru, alţii erau pe scara caleştii.

— Vii dă Ia turci, ha ?

— De la turci, nu fiţi proşti... Viu de la turci... Aduc o scrisoare de pace de la Fuad...

Boierul acesta grăsun, tu nările tari, nu minţea... Aducea într-adevăr o scrisoare de la Fuad către mitropolit. Vrusese să vie pe lîngă grădina Bellului, dar

aflase că nu putuse trece nici cavaleria turcească şi ocolise spre stînga.

Cum află despre ce e vorba, Toma spuse cu dispreţ : — Daţi-i drumul... E mai bine să spuie turcilor că nu să poate intra nici pe-aci... îi făcu un semn moale cu mîna... Sa te întorci tot pe-aci, boierule, cu răspunsul... că toate barierele sînt întţesate dă lume... şi în altă parte nu găseşti muşterii cumsecade cum sîntem noi.

Boierul dădu cu acreală bună ziua şi caleaşca se depărtă spre oraş. Puţin mai departe dispăru, căci drumul cotea printre vii.

— Uite, părinte ! îi arătă diaconul Elefterie călugărului cu plete ca mătasea porumbului şi cu potcap mic şi tutuniu. Uite, dumnealui este Teticu... ăla care vine călare...

— A, ăla, e... să-1 ţie Dumnezeu, fiule, că e omul poporului.

Cel care vorbea aşa era căpitanul Papâssoglu, care se deghizase în călugăr 'pentru ca să execute ordinul colonelului Voinescu f. E un om care ştie să povestească orice, cu mult duh, militar şi nu prea, imită orice soi de vorbire, cu orice accent, şi din pricina asta e foarte căutat la petreceri. îi imita pe Odobescu, ori pe Tell, de făceau şi ei haz de el... Acum îl dusese straşnic pe popa Ambrozie, ca şi pe diaconul prieten care îi însoţea pe acesta... Arătase că este de la un metoc al Mitropoliei, de pe lîngă Tîrgovişte, că vrea sa vadă şi el cum luptă poporul pentru constituţie... Că la ei la mînăstire toată lumea nu vorbeşte decît despre „popa Tun".

— Să ierte, sfinţia-ta, gura păcătoasă... dar pe-acolo, pă la noi, cinstiţii călugări şi fraţi toţi aşa vorbesc...

Cînd afla că oamenii de la Vadu Rău, cum le spunea el la toţi cei cinci-şase mii de oameni, sînt dincolo de vii, pe drumul Ruşilor-de-Vede, Teticu fu gata să meargă să vadă cum s-au aşezat...

— Omule, ii spuse lui Damian, ia calul şi du-te la grajdurile din vie şi ia două şei, nu mai umbla aşa călare pe de-
şelate... Ia una şi pentru neică Toma, că va trebui să fie în zece locuri odată...

Damian încălecă şi coti pe drumul dintre vii. Teticu se sfătui cu cei de faţă„.

— Uite ce e, vericule, cum îi spunea el lui Licsandru... Dumneata trebuie să îngrijeşti cu de-ale gurii şi pe cei de pe drumul Ruşilor-de-Vede... Aş vrea să mai aduci şi alte care... Să rămîie la noapte aici, că e nevoie de ele... Ai să vezi de ce... Aşa că e bine să pleci numaidecît jos... Dumneata, neică Filaret, cu părintele Ambrozie, fiţi cu luare-aminte... Eu nu crez că mai vin turcii în după-amiaza asta, dar vorba aia : nu să ştie...

Cei de faţă îi spuseră să plece liniştit... şi cum sosi Damian, porniră amîndoi călare pe un drum spre Giurgiu, pînă la capătul viei, apoi ° cotiră pe lîngă lanul de porumb, la dreapta.

Toată noaptea Bălcescu se frămîntă să afle, să-şi închipuie ce s-a întîmplat cu Tucoltoiu, ce devenise atîta vreme, de ce arăta aşa cum arăta... Era răscolit în toată fiinţa lui de amintirile arzătoare ale copilăriei... Da, erau mulţi ani de cînd se văzuseră ultima dată... dar oricum, era de nerecunoscut... îşi spunea : cîte se vor fi întîmplat cu el de arată la chip la treizeci şi patru de ani ca un moşneag, fără dinţi în gură... La trup, e drept, era mereu de oţel, dar capul, capul acela rotund de pisică neagră, sprîncenat şi cu ochii mari, nu mai era acelaşi... Şi pe urmă îl ameţea firul acesta care lega istoria... în mod atît de neprevăzut... Se gîndi la acel Mihai Viteazu, a cărui viaţă o purta în minte... şi în pagini, scrise după jocul întîmplării, al timpului potrivit de lucru, al răgazului pe care i-1 da zbuciumul politic, dar şi după legile puterii creatoare din om... Azi, de pildă, tot ce vede şi ştie despre Tucoltoiu germinează în el gînduri despre eroul pe care şi l-a propus să-l înfăţişeze românilor. Se aşază la masa cea lungă de scris şi scrie pe foi libere frînturi, care, adunîn- du-se cu timpul, formează treptat ciorna cărţii... Are zeci de caiete de însemnări şi teancuri de foi puse în scoarţe verzi... Scrie pe o pagină :

„Neamul românesc a rodit şi va mai rodi oameni..."

Tiţa a venit să-i aducă a doua masă din zi, ouă şi un pahar cu lapte, cu puţin cozonac, pe o tavă.

Simţi nevoia să-i vorbească... Tiţa nu este altcineva decît el însuşi... „Sînt într-adevăr aşa cum spune acel neamţ, un suflet în două trupuri..." Niciodată o tajnă încredinţată de el Ţiţei n-a fost auzită de urechi străine... întîmplarea e prea minunată.

— Tiţo, îl mai ţii minte pe Tucoltoiu ?

Sora surîde, nedumerită :

— Ăla cu care ai fost tu în munte la Negoiu ? Şi acum se vobeşte la Bălceşti despre el şi despre fuga voastră de trei zile... Eram prea mică, dar tot îl ţiu minte... Era un băiat negricios...

— Tiţo, ascultă, el e Teticu... Tuicoltoiu este cei care însufleţeşte miile de oameni din Dealu Filaretului. Teticu, acela de care se tem locotenenţii.

— Nu, nu se poate, face Tiţa uluită... Cum a ajuns aci ? Cum e cu putinţă... Aş vrea să-1 văd şi eu.

— Mi-a făgăduit că vine la noi... Dar nu mai am răbdare... Eu mă duc azi, poate să-1 văz din nou... Sper să scot două-trei vorbe de la el... Mîine...

Dar aci Bălcescu, care se plimba întărîtat prin odaie, se întrerupse, căci văzu cu surpindere că la poartă s-a oprit o caleaşcă. Cu uimire văzu că se coboară din ea Ştefan Golescu, nespus de agitat... I-a ieşit înainte, ca să-i deschidă mai repede, Bălcescu însuşi.

— Frate, vino cu mine... S-a convocat un consiliu urgent. Mitropolitul a primit o scrisoare de la Fuad, pe care acesta a transmis-o numaidecît Locotenenţei... Aceasta a convocat de urgenţă

răspunsul... Frate Bălcescule,' vino numaidecît... Nu trebuie să-i laşi să facă prostii.

— Mărturisesc, prietene, că sînt cam dezgustat de consiliile astea şi de Locotenenţă. Totdeauna vorbesc acolo de unul singur... neînţeles şi neascultat de nimeni.

— Azi e altceva... Trebuie să vii neapărat... Altfel vor ajunge la pragul cel mai de jos ai baseţii... Trebuie neapărat să răspundem cu demnitate... Şi pe urmă continuă, cu o voce mai scăzută, ca o confidenţă : Nicolache mi-a spus să te rog din partea lui să vii neapărat... E o zi grea pentru toată lumea... Voinescu II crede şi el că e nevoie de dumneata.

Bălcescu îl rugă să aştepte o clipă... îşi luă macferlanul şi-i spuse Ţiţei, ca s-o liniştească, în două cuvinte, despre ce e vorba...

Consiliul, vineri

Niciodată sala de consiliu nu fu atît de întesată. Erau ocupate nu numai scaunele de la masa cea mare, ci şi cele două canapele din colţuri cu fotoliile lor. Se aduseseră scaune şi din birouri.

Secretarul de stat, Voinescu II, se ridică şi anunţă că din partea înaltpreasfinţiei-sale mitropolitul s-au primit următoarele două scrisori, cărora ei le va da citire.

Şi luă de pe masă, din faţa lui, o foaie pe care o citi', emoţionat :

„«Dreptate, Frăţie» Onorabilei Locotenenţe domnesci,

Primind această scrisoare de excelenţa-sa Fuad Effendi, comisarul Înaltei Porţi, mă grăbesc a o face cunoscută în copie onorabilei Locotenenţe.

Neputinţa în care mă aflu în pat nu m-a ertat decît a face un foarte scurt răspuns de primire, îndatorîndu-ma că voi publica această scrisoare.

Fiind însă eu numai un cap al religiei şi puterea administrativă şi executivă fiindcă stă la onorabila Locotenenţă, ca guvern legitim şi recunoscut în numele măririi-sale sultanului de către trimisul său Suleiman- paşa, de aceea alătur în copie această scrisoare şi onorabila Locotenenţă va face cele de cuviinţă cu a ei publicare, spre cunoscinţa publicului, potrivit cu cererea excelenţei-sale Fuad Effendi, comisarul înaltei Porţi, onorîndu-mă cu răspuns. Bucuresci.

Neofit, *Mitr. Ungro-Vlachiei*"

Voinescu II făcu o pauză şi reluă, căci se aştepta cu încordare evidentă scrisoarea lui Fuad.

— Vă voi citi acum scrisoarea primită de preasfinţia-sa de la Fuad-paşa, transmisă nouă în copie. O dau în traducere românească.

„Domnul meu,

Ca ministru al păcii, mă adresez către domnia-voastră, viu la Bucuresci ca să dau în cunoscinţa locuitorilor Ţării Românesci poruncile legitimului lor suveran; o armie imperială vine cu mine ca să apere şi să păzească ordinea legală ; acei cari păstrează în inima lor şi încrederea în dreptate nu trebuie.să aibe nici o temere, dar acei cari, rătăciţi de patimile lor, or dori să încerce a se

împotrivi la poruncile sultanului şi să turbure prin faptele şi vorbele lor ordinea publică şi liniştea,oraşului, vor vedea îndată efectele acelei drepte pedepse...

...Împlinesc o datorie de umanitate, adresînd aceste îndemnări, şi preasfinţia-voastră trebuie să îndepliniţi aceea de ministru al religiei; fă să se audă glasul mîntuirii oilor voastre şi caută să'faci să intre în staul acei cari se vor fi rătăcit.

Vă rog să publicaţi această scrisoare şi să o aduceţi la cunoscinţa locuitorilor capitalei Ţării Româneşci.

Dată în cvartirul general de la Sintesci Referendaru! Divanului imperial, Comisar imperial în Prinţipate,

Urmă o tăcere grea... După un timp, luă cuvîntul Ion Cîmpineanu, care spuse că ar trebui să se audă numai cuvîntul Locotenentei în această privinţă. Vocea lui era molatică şi altfel plină de indiferenţă. Mulţi bănuiră că fusese rugat de Eliade ca să facă această propunere, pentru că, bănuind că va fi o şedinţă zbuciumată, spiritele să nu o ia razna.

Eliade luă într-adevăr cuvîntul, dar deşi vorbi mai bine de o jumătate de oră, cei de faţă tot nelămuriţi rămaseră... Vorbi despre apărarea constituţiei, dar şi despre răspunderea grea care apasă asupra tuturor. Vorbi despre ajutorul pe care ţara-1 aştepta de la providenţă. Consternaţi, cei de faţă văzură, că omul vorbeşte ca să nu se zică mai tîrziu că omul pozează pentru istorie, că este, cum se spunea în glumă, prin saloane, pentru-contra... Se aşează jos, dar tăcerea şi nedumerirea erau şi mai apăsătoare ca mai înainte... Era o încordare şi o aşteptare neobicinuită. Atunci, Ştefan Golescu se hotărî, temîndu-se ca să nu se mai ridice şi alţii să bată apa în piuă în asemenea clipe [şi zise :]

— Socot că întreg consiliul ar dori să auză în privinţa asta părerea fratelui nostru Bălcescu... Propui să fie poftit să ia cuvîntul...

Tell declară, cu un soi de solemnitate :

— Eratele Bălcescu are cuvîntul...

Acesta se ridică oarecum încurcat. Rămase în picioare mult pe gînduri, căutînd, cumpănind parcă...

— Socot că răspunsul nostru trebuie sa tie foarte simplu... Să se facă o copie, care să rămîie în arhiva statului, iar pe scrisoarea mitropolitului, cineva din Locotenenţă să scrie numai următoarele...

Aci Bălcescu făcu o lungă pauză şi apoi continuă uşor :

— „Să se răspunză că excelenţa-sa Fuad Effendi trebuie să se adreseze către guvern, care este recunoscut de Suleiman- paşa, în numele majestăţi-sale sultanul."

Cei de faţă rămaseră o clipă încremeniţi. Pe urmă, soluţia li se păru atît de potrivită, încît dintr-o dată se liniştiră şi Nicolae Golescu constată, ridicîndu-se în picioare :

— Este, într-adevăr, singurul, răspuns pe care-1 merită scrisoarea mitropolitului. Se va face întocmai. Secretarul de stat va întocmi şi transmite acest răspuns.

Bălcescu, rămas în picioare, ridică din umeri :

— Nu mi se pare că e potrivit ca secretarul de stat să răspunză, fie şi în numele Locotenenţei. Mitropolitul nu devine un corespondent diplomatic numai fiindcă transmite o scrisoare a lui. Fuad-paşa... îi va putea scrie acest răspuns mai curînd ministrul Trebilor din Lăuntru. De altfel, acesta nu este un răspuns pentru Fuad... Lui Fuad îi răspunde în clipa asta poporul bucureştean, împiedicîndu-l să intre în capitala Ţării Româneşti ca într-un tîrg turcesc. Acest popor îi arată că dumneavoastră nu sînteţi aşa cum lasă el să se înţeleagă, nişte instigatori, nişte amăgitori ai acestui popor, nişte falsificatori ai istoriei, ci, dimpotrivă, sînteţi expresia dorinţelor sale, organele pe care şi le-a dat singur, care îndeplinesc voinţa sa... Asta spune prezenţa celor zece mii de oameni din Dealu Filaretului.

Atunci se auzi un glas, aprig şi îndurerat. Era al lui Ştefan Golescu, care se ridicase de pe canapeaua pe care sta şi arăta cu mîna întinsă spre cei ce luptau.

— Da, poporul bucureştean luptă şi pentru fiecare din noi, ne justifică, arată legitimitatea guvernării noastre... Fratele Bălcescu are dreptate...

Pentru întîia oară se bătu din palme în semn de aprobare în consiliile ministeriale ale revoluţiei. Nicolae Golescu se ridică şi el şi barba roşcată căpătă inflexii de aramă.

— Propui ca acest consiliu să trimită o adresă de salut şi laudă poporului bucureştean. Rugăm pe fratele Bălcescu s-o aştearnă pe hîrtie chiar acum, pe loc.

Aplaudară iară toţi :

— Aşa... aşa...

Aplaudă, spre surprinderea tuturor, chiar şi Eliade, atît de îndreptăţită păru în ochii tuturor mulţumirea cuvenită poporului bucureştean.

în timp ce toţi comentau împrejurarea cu multă însufleţire, Bălcescu umplu cu scrisul său mărunt o pagină de hîrtie, pe care o citi cu vorba înecată de emoţie, atît era de mult ceea oe dorise... Ca să confirme, să materializeze clipa, întrebă pe Voinescu II ce număr ar fi să poarte decretul. Acesta consultă dosarul din faţa sa şi-i dete numărul 551. Era un număr mai mare, o margine, căci nu ştia cum va decurge şedinţa.

— Bun ! şi Bălcescu citi, apăsînd :

„Decretul Nr. 551 al Locotenenţei domneşti a Ţarii Româneşti «Dreptate, Frăţie» în numele poporului Român Locotenenţa domneasca."

Spre surprinderea lui, ciornei propuse şi citită de el i se aduseră modificări, care, după părerea celorlaţi, nu schimba sensul, dar textul lui Bălcescu fiind prea tare, trebuia să se arate caracterul încă amical al relaţiilor cu turcii... Se preciza şi un incident, petrecut ia palat, în ajun seara, cînd ar fi putut să se arate alte fapte mai tari... Numai sfîrşitul fu păstrat aproape întocmai... Aşa că pînă la urmă apăru numai o variantă

cam încîlcită, pe care el o refuză, fără să se supere, căci tot era un cîştig, s-o mai citească o dată. Şi o reciti Nițescu :

„Văzînd stăruința popolului de patru zile fără repaus, fără somn ţi fără nutriment, întru a întîmpina oştirea imperială, prin demonstraţii pacifice şi amicale, şi spre a arăta noului trimis al înaltei Porţi dorinţele

Văzînd ca aseară la nouă ore, în urma unei rele înțelegeri, dîndu-se alarma că intră noaptea oştirea în cetate, fără a da de scire, după ce se arătase într-un mod atît de pacific şi atît de blînd pînă azi, deodată se armă şi alergă, la palat cu cea mai mare bărbăţie şi înțelepciune ;

Recunoscînd că aceşti bărbaţi siAt acelaşi popol, plin de ardoare şi de curagiu de la 9, 11, 19 şi 30 iunie, şi că simte ca niciodată că prin vinele sale curge sîngele contimporanilor şi bravilor lui Mircea şi Mihaiu;

Guvernînd în numele lui, Locotenență de domn salută cu veneraţie acest popol de fii ai libertăţii şi ai luminilor, şi din partea patriei arată a sa recunoscință, recomandînd totdeodată aceeaşi prudență şi acelaşi entuziasm ce-l face atît de recomandabil în ochii lumii întregi.

***Membrii Locotenenței :* N. Golescu, Chr. Tell, I. Eliade**

***Ministrul Trebilor din Afară :* I. Voinescu II"**

Ştefan Golescu, văzînd uşoara strîmbătură de nemulţumire a lui Bălcescu, se apropie de el... să-l împace...

— S-a încurcat de tot ideea de la început... Dar în sfîrşit...

Se gîndi apoi că e un bun moment ca să mai obţină ceva...

şi făcu semn că mai are de spus...

— încă un lucru... Laudele nu sînt de ajuns... Ele nu repară nedreptăţile... Aţi văzut miile de ţărani care, cu mămăliga rece şi cu ceapă în traistă, înarmaţi cu furci şi coase, cu bîte şi topoare,~au trecut cuminte printre aceste palate şi s-au dus să apere această cetate... După ce li s-a făgăduit prin proclamaţie emanciparea, au urmat o serie întreaga de decrete care au dezmințit această făgăduială... Cu ce inimă poate lupta acest popor... ? Ştiu că Magheru v-a trimis o scrisoare prin care vă cere să daţi afară " urgent un decret de împroprietărire a clăcaşilor... Acest comandant de oaste ştie ce spune... Eu vă spui că este timpul să vă ţineţi de cuvînt.

' Nicolae Golescu luă cuvîntul cu hotărîre :

— Am dat decretul 520... dar fiindcă nu a fost prea lămurit, vom da încă un decret, azi chiar, prin care vom consfinţi din nou, limpede, apăsat, făgăduiala făcută prin punctul 13 al Proclamaţiei. Mai are cineva vreo propunere de făcut ?

— Da... Magheru cere împuternicirea să dea ordine direct funcţionărimii din districtele în care se organizează oştirea sa... Daţi azi chiar un decret în această privinţă, trimiteţi astă-seară chiar ordinele necesare...

— Sînt de aceeaşi părere cu dumneata şi fără îndoială cu toţi cei de faţă... Se va da un decret categoric...

Se mai dădură o seamă de decrete curente de servicii. Tell citi o scrisoare semnată de paisprezece elevi ai Liceului Sfîntul Sava... care cereau să fie înrolaţi pe loc în oştire... Scrisoarea produse multă impresie şi se decise ca ea să apară chiar a doua zi în *Popolul suveran,* o dată cu aprobarea ministerului.

Cînd părăsiră sala de şedinţe se însera... Toată după- amiaza plouase, dar acum se luminase cerul spre asfinţit.

— Astă-seara nu plouă, crez, spuse Ştefan Golescu, în clipa cînd Bălcescu se da jos din caleaşcă, fiindcă îl condusese acasă... îţi mulţumesc că ai venit... Datorită dumitale şedinţa de azi a consiliului a fost cea mai frumoasă din cîte au fost în ultima vreme...

— Jumătăţi de măsură... numai sferturi de măsură... frate ! E cu mult prea puţin…

— Pentru obrazul nostru atît de tăbăcit e frumos că s-a făcut măcar atîta…

Bălcescu măsură încă o dată înfăţişarea cerului, cu gîndul la cei ce vor dormi pe cîmp.

— Măcar de n-ar ploua...

Vineri seara

E o seară răcoroasă, dar nu plouă... Focurile ard viu şi din vale cerul se vede înflăcărat. Omer-paşa s-a gîndit la o încercare de a intra în cursul nopţii în capitală, dar spionii permanenţi pe care turcii îi aveau în oraş le-au arătat că în loc să scadă, numărul celor care înnoptează pe cîmp a crescut... Că o coloană de săteni a trecut pe Podul Mogoşoaiei şi încă vreo cîteva mii de săteni din Dobroeşti, Pantelimon, Brăneşti şi Săruleşti şi chiar dinspre Lehliu s-au adunat la barierele dinspre răsărit ale oraşului. A găsit că e mai bine să amîie totul pe a doua zi.în timp ce Licsandra făcea cu oamenii lui Mustea „amo- niţie" dărîmînd de tot zidurile, Hergă, Godin şi Chiose coborîseră în oraş de unde au adus aproape optzeci de care cu cartofi şi astfel pînă spre ziuă oamenii au copt cartofi în gropi arse, stînd de vorbă... Străji fuseseră împinse departe peste cîmp, alcătuite din tabaci şi calfe de măcelărie. Damian cu Simion avea să facă drumul călare spre postul de la dărî- mătură,: întîlnindu-se pe drum cu Nestor Piţigău şi Vasile Vasile, doi tinichigii, rude de-ale tabacilor, flăcăi foarte inimoşi, care făcuseră şapte ani oştire în arma cavaleriei şi rămăseseră ca fraţii... Se căţărau şi pe biserici, de cînd începuseră să fie învelite unele cu tablă.

La dărîmătură erau acum cei mai în vîrstă dintre cei care toată ziua trebăluiau în sus şi în jos în tabără, după cum la circiumă se aşezaseră, luînd şi odăile, cei de la Sfîntul Sava, în afară de „popa Tun" şi diaconul care era cu el, cei cinci dascăli, căci mai veniseră vreo trei, elevii, care erau acum mai bine de o sută şi prietenii lor, cîţiva negustori, care aduseseră în carele

cu cartofi pe care le dăruiseră şi cîte ceva mai personal, care să le meargă la inimă... Vin, firește, dar vinul nu merge la inimă pe stomacul gol.

Nu toţi elevii erau însă aci, la circiumă. Vreo cîţiva dintre ei simţeau o deosebită atracţie pentru bărbaţii de la dărîmătură, căci se vorbeau acolo lucruri pe care nu le ştiau... Acum cînd văzură că nu plouă şi lîngă zidul năruit se făcuse o vatră de jăratic, pe care Mustea, povestind mereu, o tot acoperea cu cenuşă, trăgînd afară din cartofi, vreo cinci elevi, cu profesorul cel gros şi „popa Tun", veniseră să asculte ce se spunea pe aci de oamenii care ştiau tot ce se întîmpla în oraş şi pe cîmp. Profesorului cel gros îi plăcea îndeosebi cimpoiul lui Chiose ; dar acesta era obosit de tot şi moţăia tot timpul. în schimb Mustea avea într-adevăr chef de vorbă şi povestea de mai bine de două ceasuri întîmplări de la ocnă, unde tăiase sare un an şi mai bine şi cunoscuse vreo cîţiva haiduci care zăceau acolo cu butuci de picioare. Elevii ascultau cu sufletul la gură... Cînd veni vorba de ceata vestitului Tunsu, povestirea se fărmă în întrebări şi chiar tăgăduiri, fiindcă mulţi dintre cei de faţă îl apucaseră pe Tunsu şi isprăvile sale, ba popa Tun îl cunoscuse încă de cînd acest Tunsu era paracliser la biserica Sfîntu Georghe, ba fusese chiar făcut logofăt...

Mustea plimbă un cartof, care frigea, din palmă în palmă şi suflă în el, apoi reluă :

— Apoi, cum vă spuneam, Tunsu ăsta era un bărbat tare cumsăcade... După ce lua tot ce găsea asupra boierului ori asupra negustorului, că dă săraci nu să atingea, Doamne ferește, apoi dacă acest boier ori negustor se plîngea carevaş că nu are bani dă cheltuială să ajungă pînă acasă şi că e drumul lung, îi lăsa un cal la căruţă ori la brişcă, ba încă îi dădea şi bani să cumpere de-ale gurii pă drum... O dată s-

adus el la un conac... Vreo cîţiva dîn ceată rămăseseră afară şi păzeau... Iar Tunsul şi cu Grozea intraseră pă dindos...

— Da' ce, conacul ăsta n-avea fiare la uşă şi la ferestre, ce fel dă conac era ăsta ? întrebă Licsandru, care la început, după ce mîncase singur o oca de cartofi copţi şi pica de somn, acum era atît de prins, că îi pierise somnul şi asculta cu mîi- nile subt ceafă, lungit subt un car tras alături, în care dormea deasupra, în paie, Licsandra, obosită de dărîmatul zidurilor.

Mustea ridică întărîtat glasul ca să se facă auzit bine :

— Păi nu-ţi spusei, bre omule, că Grozea avea iarba fiarelor ?... Cînd ai iarba fiarelor, dacă atingi fierul, el să înmoaie dă-1 rupi între degete.

— Numai Grozea avea iarba fiarelor, nu şi Tunsu ? întrebă un elev, care era numai ochi şi urechi.

— Da, numai Grozea... O avea băgată subt unghie şi lăsase unghia să crească. Cînd avea nevoie îşi tăia unghia cu cuţitul, iar dacă era închis, îşi rodea vîrful unghiei.

— Şi de unde ştii dumneata că Grozea avea iarba fiarelor sub unghie... întrebă, întărîtat de data asta, "Teticu. îşi aşternuse paiele subt un car, dar acum şedea rezemat de roată şi asculta... urmărind povestea destul de nemulţumit...

— Păi nu-ţi spusei, omule, fir-ar a dracului dă poveste, că era la noi la ocnă Udincă, masalagiu, care fusese pus la pedeapsa cea mare ? Zăcea în groapa dă sare legat cu lanţuri dă un ţăruş şi-i dădeau dă mîncare cu o tinichea legată cu sfoară. Mai tîrziu l-au scos şi-1 ţineau la un loc cu noi toţi. El ne-a spus toate cîte vă spui eu acum.

— Şi 1-a cunoscut el pe Grozea ? întrebă iar întărîtat Teticu.

— Păi dacă-ţi spui că au haiducit împreună ?... lămuri din nou Mustea... Şi cum vă spuneam, au intrat Tunsu şi Grozea ăsta pă uşa dîn dos într-un conac... .

Atunci ăl mai micuţ dintre elevi întrebă, plin de curiozitate :

— Da' cum a atins Grozea cu unghia drugii dă fier care erau pă dinăuntru ?

— A... nu era greu !... Au avut cu ei un burghiu, cu care au dat găuri în uşă, pă care le-au lărgit cu vîrful şişului... pînă a ajuns Grozea cu degetele lui la drugul dă fier... Aşa, oameni buni, cum vă spuneam... Intră ei pă uşa dîn dos a conacului... şi cînd ajung la iatac... deh, la odaia boierului, ce să vezi, el nu era acolo, era plecat la Ploieşti... iar nevasta lui să închisese într-o odaie care nu avea altă uşă, şi ţipa împreună cu două fete şi un băiat mic pă care-1 avea... Vezi, copiii se speriaseră rău, iar cînd Tunsu a început să împingă cu umărul în uşă, copiii şi muierea, înnebuniţi dă spaimă, ţipau şi mai tare... Atunci Tunsu a zis: „Să iasă boierul d-acolo, că nu mai spargem uşa". „Nu e bărbatu-meu aci", a răspuns cocoana.

„Dăschideţi să vedem, a spus Tunsu, că nu vă facem nimic vouă !" N-a vrut ea dîntîi, dar pă urmă iar ţipau copiii, aşa că a deschis... Cu adevărat, boierul nu era acolo... Băieţaşul şi surorile lui erau vîrîţi după o masă, în colţul dînspre fereastră... Tunsu le-a spus ca un părinte : „Nu vă speriaţi, măi copii, că nu vă facem nimic..." Şi a luat în braţe pe băieţaş, care avear vreo şapte ani, şi 1-a mîngîiat. „Hai şi voi, fetelor, staţi pe scaune cuminţi... Cocoană, uite ce e, a mai zis Tunsu... Dă giuvaericalele pă care le ai, să plecăm mai repede, că s-au speriat rău copiii." Cocoana că nu, că nu le am, ba că nu ştiu ce... Pasămite îi era frică să-i lase pă haiduci cu copiii... Atunci Tunsu a spus : „Spune-ne nouă unde sînt, că le luăm singuri..." Atunci cocoana şi-a cam pierdut minţile şi a spus aşa : „Da, da' nu pă toate..." Tunsu şi Grozea au început să rîză. „Fie, nu pă toate." I-a spus cocoana unde sînt... Era aşa'ca o cană dă giuvaericale, multe... A spus Tunsu : „Uite ce, cocoană, i-aţi trei dîn ele..." Ea a stat ce a stat, cam. ruşinoasă. Apoi a ales pă cele trei mai scumpe... Tunsu, iar a rîs... ,,Fie şi-aşa..." Au mîncat dulceaţa dîn gavanos, au băut apă şi au mîngîiat copiii şi au plecat... în curte, mulţumiţi că tot luaseră multe giuvaericale, au împrăştiat o pungă cu bani pentru argaţi... spunîn- du-le să-i caute. Vezi ca să poată spune oamenii că au găsit banii şi să nu-i mai ceară înapoi boierul.

— Crez că e adevărat... Am cam auzit şi eu de această întîmplare, întări călugărul cel cu barbă de ţap, care era căpitanul Papassoglu şi care de la prînz se aciuase pe lîngă ei. Şi încă de una la fel.

Prins şi el de această seară, vru să povestească întîmplarea pe care o aflase de la: Ion Ghica, povestită o dată la socrul acestuia, generalul Mavrus, acasă, unde se întîlneau o zi pe săptămînă mulţi dintre cei ce adunau antichităţi şi alte lucruri vechi istorice. Papassoglu avea o adevărată patimă pentru orice rămăşiţă a trecutului. Acolo Ion Ghica îi povestise cum, copilfiind, Tunsu i-a trimis vorbă bătrînului Tâche Ghica să nu mai muncească seara cu luminile aprinse în chioşc, ca să nu ispitească băieţii. Tache Ghica nu s-a supărat şi a făcut cum i s-a cerut. Nu mai vru să piardă timp şi începu alta.

— Cea mai grozavă a lui Tunsu, spuse el luînd cărţoiul rupt în două şi presărat cu sare pe care i-1 întindea feciorul lui Mustea... crez că e aia cu Kisseleff. A fost ceva cum nu s-a mai pomenit... O cunoaşteţi cumva ?

— Nu, n-o cunoaştem, şi ardeau de nerăbdare s-o afle.

— Nici dumneata n-o cunoşti ? întrebă el pe Teticu, fiindcă îl văzu tresărind cînd pomeni numele lui Kisseleff.

— De unde vrei s-o ştiu... ? întrebă Teticu, aproape

— Păi ziceam că ăi cam de vîrstă noastră o ştiu mulţi, din cîţi am fost în Bucureşti...

— N-o ştiu, spuse Teticu nemulţumit parcă de ace« fel de poveşti.

Dar Papassoglu era fără să vrea prins de această noapte de poveste în preajma unui foc mare... Se ivi în clipa aceea de dincolo de nori şi luna în al treilea firtar, dar o aburiră numaidecît norii care mergeau uşor şi pufos.

— Trebuie să ştiţi că prin anii 1833, pe vremea lui Kisseleff, banda lui Tunsu ăsta se obrăznicise rău, că avea obicei, păcătosul, să-şi bată joc de potere şi de polcovnicii de poteră... Atunci Kisseleff a chemat pe vornicul cel mare, atunci era Iordache Filipescu, ăl de-a devenit mai pe urmă baş-boier, şi i-a dat poruncă straşnică să puie în goană această bandă... Iată pînă unde s-a întins acum obrăznicia Tunsului... El avea în Bucureşti o gazdă, căpitan Radu de la Poliţie... şi de la acest căpitan Radu, care-i era şi fin, află el că Kisseleff pleacă la Tîrgovişte ca să viziteze băile de la Pucioasa... Atunci Tunsu s-a aşezat într-o răspîntie la jumătatea căii de poştă şi aşteptă aci trecerea lui Kisseleff, stînd pitit în tufe. Kisseleff soseşte cu alte patru-cinci trasuri care-1 însoţeau, Tunsu vede tot, cum surugiii au oprit după obicei să frece caii la urechi, cum Kisseleff s-a dat jos din trăsură şi cum convorbeşte cu generalii şi aghiotanţii săi. După plecarea trasurilor, Tunsul se pune şi scrie lui Kisseleff o scrisoare cam aşa :

„înaltă exelen(ie, om împărătesc ce eşti, ai fost adus de Dumnezeu în (ara mea, ca să faci numai bunătăţi ; capul exeleriţiei-tale a fost astăzi în

***gura puştii mele ; n-am vrut să te omor, căci omoram pe un părinte iubit de ţară; astfel te rog şi eu ca să porunceşti gonacilor care mă urmăresc iă nu mă omoare cînd mă vor prinde, căci eu n-am omorîl pe nimeni. Mă iscălesc al exelenţiei-tale preaplecat* Toniţă."**

Nemaiputîndu-se stăpîni, dascălul de la Sfîntul Sava întrebă uimit :

— Da' cum a putut el să-i trimită scrisoarea ?

— Stai să vezi... V-am spus că acest Tunsu nu era prost de loc... Aşadar el opri pe drum un rumân călător, care nu-1 cunoştea pe el ; îi dete scrisoarea, zicînd rumânului, care nu ştia carte, că o să ia bacşiş zece galbeni, căci îl vesteşte pe Kisseleff prin scrisoare despre nişte telegari care i s-au furat din grajd şi acum se află la un geambaş.„ Omul mai "mult aleargă decît merge la Tîrgovişte şi dă scrisoarea aghiotantului lui Kisseleff. Acesta cetește scrisoarea, dă cinci poli imperiali omului tare a adus-o şi trimite numaidecît ştafetă către vornicul Iordache Filipescu, scriindu-i că viaţa lui Tunsu să fie asigurata, totuşi el să fie prins negreşit pînă la întoarcerea sa, altfel va scoate pe Filipescu din Vornicie.

Teticu asculta cu ochii mai vii ca niciodată subt sprintenele stufoase, tăcut şi nemişcat, dar Mustea era cam necăjit că i-a luat şirul poveştii şi se grăbi să reia...

— Acum să vă spui eu cum 1-a prins... Că 1-a vîndut fină-su.

Dar Papassoglu, care uitase că e popă şi ce rost are acolo, nu se lăsă cu una, cu două... şi-i spuse supurat :

— Omule, lasă-mă să vorbesc, că eu eram în Bucureşti în vremea aceea ! Şi, grăbit, începu iar : Marele vornic a pus poteri după poteri. A pus şi companiile .oştirii să se răspîn- dească prin pădurile din apropierea capitalei... A trimis cir- culări peste circulări, vestind publicul că oricine va prinde pe Tunsu, orî îl va preda, va fi iertat de capitaţie şi va primi şi boierie şi gratificaţie de o mie de lei.

într-o seară, se pomeneşte Iancu Filipescu, care era agă, că era feciorul marelui vornic, că intră în cabinetul lui un căpitan de Agie şi-i spune, după ce se închină în faţa lui : „Stăpîne şi cocoane Iancule, eu o să vă dau pe Tunsu. El e naşul meu, că el m-a cununat şi vine totdeauna la mine duminică seară ; şade vreo două zile în Bucureşti, se plimbă prin cafenele ca gazeta lui Eliad şi gazeta lui Carcalechi, iar

241 marţi seară pleacă afară în pădurea în care ceata lui îl aşteaptă aşa cum are poruncă de la el." Au făcut planul să-l prindă în duminica în care era lăsata-secului de brînză. Radu Căpitanul, fiind încredinţat că Tunsu va veni în seara aceea, a vestit pe Iancu Filipescu că Tunsul va veni, ca de obicei, cu tovarăşul lui, Grozea, într-o căruţă coviltirată şi are la ham doi cai, din care unul este totdeauna bălan.

— Vezi, se spune adevărat, întrerupse dascălul, că nu e bine să mergi într-o trăsură cu un cal bălan şi altul de altă culoare...

Dar toţi ascultau atît de intens, încît întreruperea îi supără.

— Lasă să spuie mai departe, stărui Hergă. Ia zi-i, părinte...

Papassoglu reluă povestea :

— ...I-a spus acest Radu că şi el se duce totdeauna pe un cal bălan, asta era înţelegerea cînd lucrurile mergeau cum trebuie, ca să-l întîmpine pe Dealu Cotrocenilor. Apoi trec toţi podul Dîmboviţei pe la Grozăveşti, intră în Bucureşti şi lasă căruţaşul şi căruţa în dreptul grădinii lui Scufa, la o altă gazdă a lor. Atunci s-a hotărît ca oamenii Agiei, împreună cu o roată din oştirea noastră şi cazaci, să se ascundă subt pod, dar să nu dea năvală sau să atace c-ăruţa, pînă; ce nu va trece el călare în fugă, pe pod.

...Iată cum s-a întîmplat. Pe cînd căpitan Radu pornea spre drumul Ciorogîrlei, ca să iasă înaintea lui Tunsu, soseşte dinspre Piteşti o droşcă cu şase cai de poştie, în care era un colonel rus, Govorov, ginerele lui Băleanu, avînd doi servitori ai lui pe capră. Trăsura dă să treacă podul de la Grozăveşti, atunci deodată începe a se trage focuri de subt pod şi căzăcimea călăreaţă ocolind la moment trăsura pe pod şi oprind-o, găseşte în ea pe colonel zbierînd şi înjurînd, iar pe unul din servitorii lui împuşcat. Căpitanul de cazaci a raportat strategia pusă la cale pentru prinderea lui Tunsu şi a condus pe colonel pînă la grădina lui Pricopie, unde sînt casele mari care există şi astăzi, în capul Podului de Pămînt. Acolo se aflau cei mai mulţi boieri, generali, aghiotanţi şi doctori,-aşteptînd prinderea lui Tunsu. Dînşii au rămas extaziaţi la această tristă întîmplare...

în momentul împuşcăturilor, Tunsu a oprit căruţa şi zise lui Radu : „Ce sînt, finule, pocnetele astea de puşcă, aici, aproape în mahala ? Eu nu viu, finule, astă-seară şi mă întorc îndărăt.... Lăsăm lăsata-secului pentru duminica viitoare, cînd lăsăm sec de carne." Căpitan Radu i-a răspuns : „Aceste împuşcături sînt ale mahalagiilor din Cărămidari, care se află cu familiile lor la masă şi lasă sec de brînză. Dar dacă vrei tu, rămîne pe duminică, că viu şi atunci înaintea ta. Să-ţi mai spui ceva pentru fericirea noastră, pe tine te caută toţi spre dealul ăl mare, pe la hrămile viilor, spre Filaret, şi poţi să n-ai habar, în orice pădure vei merge, spre Vlaşca, ori spre Argeş..." Şi-a luat noapte bună, iar Tunsu s-a întors spre Vlaşca. Căpitan Radu a venit la grădina lui Pricopie, aflînd cele ce s-au întîmplat cu colonelul Govorov, şi-i spune că duminica viitoare Tunsu va fi sigur prins.

...Sosind acea duminică, s-a băgat subt podul de la Grozăveşti o companie întreagă din oştirea noastră subt căpitanul Boboc (aci Papassoglu uită că pe vremea aceea Boboc nu era căpitan), dîndu-i-se instrucţiile cuvenite. împreună cu compania era şi potera din

județul Ilfov cu polcovnicul ei, pitarul M. Cincu. Tunsu sosește la pod seara, pe întuneric, tot în căruță cu Udincă, masalagiu, unul dintre tîlharii cei mai răi. Căpitan Radu, care era înainte, călare pe calul bălan, repezi calul în fugă pe pod și trecu... Atunci ieșiră înaintea căruței la capul podului treizeci de soldați și încep să tragă focuri... Tunsu și tovarășii săi se sperie, un cal de la căruță e împușcat, cîteșitrei bandiții se aruncă în Dîmbovița... Soldații trag în apă asupra lor... Pe Grozea și pe Udincă îi omoară.

Aci Mustea nu se mai putu stăpîni :

— Păi nu ți-am spus, părinte, că pă Udincă masalagiu l-am văzut la ocnă, unde am fost cu el... Numai pă Grozea 1-a omorît, Udincă a scăpat rănit...

— O fi, da' eu știu că i-au împușcat pe-amîndoi în apă...

— Da' de unde știți dumneavoastră chiar cum a fost ? întrebă de data asta întărîtat de tot Teticu... Ați fost dumneavoastră acolo ?

— Da' parcă dumneata ai fost ? răspunse întărîtat Papassoglu.

Se făcu o tăcere apăsătoare... Teticu întoarse capul cu ochii întunecați într-altă parte... Pe urmă popa cel cu barbă de țap povesti mai departe, căci ascultătorii, care uitaseră și de cartofi și de tot, dădeau semne de nerăbdare. •

Nici n-ar fi putut sa scape... căci deşi era întuneric, ţii ăi de pe pod şi ăi de subt pod au tras în apă sute de plumbi... Şi au pornit apoi de-a lungul apei in jos.

Dar Mustea tot nu se putea stăpîni şi iar se amestecă în povestire :

— Să vă spui io, că ştiu dă la UdinCa... Mi-a spus el inie cum au scăpat... Cînd au sărit în apă, erau toţi trei răniţi... în apă, Grozea l-a tras dă mînă şi l-a culcat în apă, apoi, culcat şi el, l-a tras prin apă în sus, nu în jos, unde trăgeau ăia focurile. Tunsu a sărit ceva mai încolo şi Grozea nu l-a putut ajuta... Ei au mers pă subt apă... în sus, pînă la pădurice, în timp ce toţi căutau în jos...

— Asta s-ar putea să fie aşa, spuse împăciuitor Papasso- glu... Nu ştiu. Se zice că Grozea ăla era mai bătrîn ca ei şi avea cap...

— Aş, de unde, îl întrerupse iar Mustea... Grozea ăla abia împlinise douăzeci dă ani, în vara aceea... Era în ceata lui Tunsu de la şaptesprezece ani. Tot Udincă mi-a spus-o.

Teticu întoarse din nou capul cu oarecare nelinişte...

— Naiba să-l ia, tînăr sau bătrîn, eu nu de Grozea vreau să vă povestesc, ci de Tunsu... Era rănit în burtă şi face cum poate şi se tîrăşte pînă la malul opus al Dîmboviţei şi cade în răchita riului, avînd pistoalele la brîu. Polcovnicul de poteră, pitarul Cincu, trece călare podul cu cătanele lui şi attde gemete pe malul Dîmboviţei... Strigă într-acolo : „Mă loniţă, tu eşti ? Că eu sînt polcovnicul Mihalache Cincu... Stai pe loc, loniţă, că eu te scap..." Atunci păcătosul de Tunsu răspunse : „Eu sînt, cocoane Mihalache, scapă-mă, că n-am omorît pe nimenea ; maţele îmi sînt pe jumătate ieşite... Apropie-te de mine, deşi am pistoalele la brîu... Vreau să ţi le dau numai dumitale..." Apropiindu-se, Mihalache i-a luat pistoalele, iar cătanele, luîndu-1 pe braţe, l-au trecut podul...

în timpul acesta soseşte, la capătul podului, aga Filipescu într-o trăsură cu doctorul Marsili, într-altă trăsură doi aghio- tanţi ai generalului Kisseleff, anume prinţul Galiţiei şi prinţul Urusov, şi o altă trăsură cu un ofiţer şi un doctor rus. Aceştia fuseseră mai demult trimişi la grădina lui Pricopie, unde erau cei mai mulţi boieri şi generali adunaţi. Ofiţerul se dădu jos din droşcă şi-1 urcară în ea pe Tunsu, alături de doctor. Un scgent român a sărit pe capră şi l-au dus aşa, pe Tunsu, la garda cea mare rusească ce era peste drum de Hanul lui Filaret, unde se face acum teatru. L-au aşezat pe pat într-o odaie deosebită, au aprins zece luminări şi doctorul a ieşit şi a chemat chirurgi ruşi. Boierii care stau în odaia ofiţerului de caraulă chemară şi dînşij pe doctorul Grunau şi Arsachi, cerîndu-le cu stăruinţă viaţa lui Tunsu, fiindcă aşa poruncise, se vede, din nou Kisseleff. Chemară apoi şi pe episcopul Argeşului, pe Ilarion, ca să-1 spovedească pe Tunsu şi să afle cîte ceva de la el. Chirurgii se căzniră două ceasuri ca să-i

scoată glonţul şi nu izbutiră. îl chinuiră grozav cusîndu-i burta şi. astupîndu-i rana, căci avea două, una primită în faţă, pe pod, şi alta primită în spate, în Dîmboviţa. Sosind Ilarion episcopul, 1-a recunoscut îndată. „Bine, mă loniţă, i-a spus acesta, tu te-ai purtat bine ca paracliser şi acum aveam de gînd să rog pe mitropolit să te facă diacon şi să-ţi dea înapoi haina preoţească. Ei, dar ce să-i faci, se vede că asta ţi-a fost soarta... Spune-mi, mă, mai ai tu tovarăşi în negustoria asta ? Ce bani şi ce scule ai ? Generalul Kisseleff a dat poruncă să ţi se păstreze viaţa cu orice preţ, iar de te vei face bine, îţi va lăsa desigur acele bogăţii, fiindcă te-ai purtat bine cînd l-ai lăsat în viaţă şi i-ai scris !"... Tunsu a răspuns : „N-am nimic, preasfinte, că cea mai mare parte din banii ce luam de la bogătaşi îi împărţeam la săraci, de-şi măritau fetele, de-şi cumpărau boi, vaci ; iar sculele ce le-am avut le-am dat şi eu unde am putut". Ilarion a adăugat atunci : „Dumnezeu să te binecuvînteze ; iată, eu trimit pe popa să te grijească". Fără să ştie popa al nostru, comandantul de piaţă rusesc, polcovnicul Iacobson, trimisese de chemase un popă rusesc, ca să-1 spovedească şi să-1 grijească, şi asta din ordinul bunului preşedinte al Divanurilor Valahiei şi Moldaviei, generalul conte Pavel Demetrievici Kisseleff, căci i se şi raportase că Tunsu este împuşcat. Generalii şi toţi boierii au mers Ia ovaht de l-au văzut, iar felcerii au stat lîngă el, pînă aproape de ziuă, neclintiţi, schimbîndu-i legăturile la rană. Spre ziuă, nenorocitul de Tunsu îşi dete sufletul. A doua zi, aga Filipescu a chemat pe căpitanul Radu, care- şi avea casa pe Podul Tîrgu- lui din Afară, de i-au dat pe naşul său, iar acesta, puindu-1 în- tr-o căruţă de herească, 1-a dus de 1-a îngropat afară din Bucureşti, aproape de cîmpia Mărcuţii, pe malul şanţului drumului, înfigîndu-i pe mormînt o scîndură văruită, pe care era scris numele lui Tunsu... Oamenii se închinară şi şoptiră închinîndu-se :

— Dumnezeu să-l ierte !

Iar olteanul spuse cucernic :

— A fost dintr-ai noştri...

Licsandru se ridică în capul oaselor şi se închină şi el.

— Cui a făcut rău acest Tunsu ? El a îndreptat puţin răul din ţara asta. Dă ce l-au împuşcat atunci ? Dă ce-au tras ? Dă ce n-au ascultat ordinul generalului ? Am să vă spui însă şi eu cîteva cuvinte... Pe Grozea l-am cunoscut şi eu, dîn nume, dar l-am cunoscut bine... După cum vedeţi, n-a murit atunci o dată cu Tunsu. S-a tras spre partea de jos a Vlăsiei, spre Vlaşca, împreună cu toată ceata lui Tunsu... Ştiu că devenise el căpitan. Dar asta a fost mai tîrziu, căci la început a zăcut cîtva timp după rana care-i găurise pulpa... şi s-a vindecat greu, căci s-a tîrît cu ea prin noroi. Atunci îl chema el pe taică-meu în pădure, unde îşi aveau ei ascunzişul şi-1 îndemnau să intre şi el în ceată... Că taică-meu era tare voinic... dar de dragul mamei, n-a primit... Şi Grozea era în dragoste cu o fată dîn satul nostru, că aşa l-a cunoscut pe taică-meu. Pă

fata asta am cunoscut-o şi eu, că era numai cu vreo cîţiva ani mai mare dăcît mine şi îmi era şi vară... da' pă el nu, că nu venea ziua în sat şi mai des să ducea ea după el... A izbit în cîteva locuri dincoace dă Dunăre şi pă urmă a început să treacă Dunărea... A haiducit vreo doi ani pînă dăparte, eu nu ştiu... poate spre Adrii, nu ştiu cum îi zice, că acum avea şi bulgari în ceata lui... Era groaza ălor bogaţi... dar oamenii sărmani îl iubeau, că era şi el bun cu ei, ca şi Tunsu... Tot haiducind peste Dunăre, a început să prindă felul de luptă al turcilor şi ajunsese dă băga spaima pînă şi în paşale... O dată l-au prins şi a scăpat dintr-o pivniţă cu lacăte dă fier, deşi era în lanţuri, şi-1 ţineau să vie paşa să-l vază...

— Nu v-am spus io că avea iarba fiarelor ? arăta cu convingere Mustea...

— E cu putinţă... Tata zicea că acest Grozea are ceva ca un fel de grunj cu miros, cu care dacă afuma pe cineva, îl făcea să adoarmă. Destul că a scăpat...

Papassoglu îşi ţintise ochii asupra lui Teticu... II văzuse că deşi ţinea privirea într-altă parte, asculta cu încordare ceea ce povestea Licsandru...

— O dată, pă cînd el era dăparte spre Tîrnovo, cu ceata lui, a năvălit o ceată dă turci dă la Giurgiu în sat, au jefuit, au omorît şi-au adunat fetele pe care le-au dus cu ei... A luat-o şi pă Lisaveta, aşa se numea verişoara aceea a mea... D-atunci, dă cînd s-a întors acasă şi-a văzut că i-au luat turcii fata cu ei, Grozea n-a mai fost om... A plecat după ei la Giurgiu, a aflat dîn ce fel dă armată făceau parte jefuitorii, unde au fost mutaţi... ce au făcut cu prada... I s-a spus că Lisaveta a fost dusă la Ţarigrad şi s-a dus şi el acolo... Nu ştiu ce o fi făcut acolo, dar ştiu că n-a găsit-o, s-a aflat asta printr-un alt văr al nostru, care să ducea uneori pă la el, în locurile unde aveau înţelegere... Aşa am aflat că a fost iar prins şi că un paşă, care nu ştia cine e, dar îl văzuse în- demînatic la toate, îl luase ca rob... îl ţinea, altfel, bine, dar mereu îi era teamă să nu fugă şi de-aceea îi făcuse un semn cu un fier roşu pe umăr, cu slova lui, a paşei ăstuia... A fugit şi d-acolo şi de-atunci i s-a pierdut urma... Turcii au mai venit la noi în sat după pradă peste vreo cinci ani, cînd au adunat toate fetele dîn sat şi au jefuit casele... Dar noi, dă la cîmp, am prins dă veste şi i-am gonit şi am ucis cîţiva dintre ei... Dar ei l-au ucis pă tata...

Cei de faţă ar fi vrut sa ştie mai mult... dar era tîrziu... Teticu ţinea ochii închişi, dar Papassoglu simţi că nu doarme, ci stă aşa, ca să se poată gîndi în voie... Au venit caraulele... Şi cele dinspre Jilava, şi cele dinspre Bragadiru şi Popeşti- Leordeni... Era linişte... Cum s-au domolit focurile, au început să se vadă departe cele ale posturilor turceşti. Norii se îngră-mădeau lin, unii peste alţii, spre înaltul cerului, unde pîlpîiau cîteva stele albicioase... Multe focuri erau stinse, altele domolite... începuse să adie o suflare rece şi oamenii îşi strînseră zăbunele pe umeri...

Din plictiseală sau xle frica, împotriva celor prescrise... sentinelele turceşti trăgeau din cînd în cînd focuri. Mustea mai puse cîteva crăci verzi, care ardeau cu fum, pe foc. Cei dinspre partea unde se tîra fumul îşi schimbară locurile... Popa Tun şi profesorul hotărîră că e timpul să meargă să doarmă. Chemară pe elevi, care ar tot fi stat să asculte... Deteră noapte bună şi porniră spre cîrciumă, printre carele care erau aşezate în neorînduială pe drumul noroios... Boii dejugaţi rumegau pe paie...

Papassoglu plecă o dată cu cei de la cîrciumă, dar ajuns acolo, se făcu că mai întîrzie puţin şi apoi o luă spre oraş, printre vetrele de jăratic în jurul cărora dormeau oamenii.

Sîmbăta

Odată ce se ivi lumina dimineţii, se schimbă iar vremea, începu să ploua mărunt, totuşi oamenii aprinseră din nou focurile. Cerul nu era întunecat, ci, dimpotrivă, părea că se luminează, dar se lumina a ploaie.

Cînd sosi Hergă, cu carele încărcate cu pîine şi brînză, oamenii alergară bucuroşi înaintea lui, pentru ca, dacă eşti sătul, o duci mai bine la frig. Norii albicioşi spînzurau uneori cu palele de ceaţă peste turlele Bisericii Văcăreştilor, peste conacul din vii cu foişorul lui. Se auzi un *Deşteaptă-te, române, o* voce caldă de tenor... Profesorul cel gros îşi scula elevii, care nu se îndurau să facă ochi.

Teticu se sculase încă de dimineaţă şi fusese călare spre Popeştii-Condurați, unde stătu de vorbă cu Panait şi alţi săteni, fruntaşi în zilele acestea. Aveau şi ei care şi se hotărîră pe loc ca boii să fie dejugaţi şi carele puse în mijlocul drumului... Peste o jumătate de oră, murgul lu văzut trecînd în trap iute spre dărîmături şi apoi dispăru pe după via cea mare, spre Bragadiru. Aci Teticu îi găsi pe cei patru de la Vadu Rău, aşezaţi temeinic de-a latul drumului care venea din Bucureşti... Toma — pe prispa unei căsuţe cu ai lui — era mulţumit de dîrzenia lui frate-său Ion, care acum devenise neobosit... îi plăcuse şi cum deslușea oamenilor ce au de făcut.

— Măi, frate-mio, mă, ascultaţi-mă ce vă spui... Daca turcu nu intră în Bucureşti, atunci costituţia asta, strîmbă, plăpîndă cum e... o mai putea-o îndrepta, poate, mă, nu zic că negreşit... Dar dacă intră turcu, mă, atunci s-a isprăvit... rămînem robi cum am fost...

Teticu se sfătui cu 'Toma şi găsiră de cuviinţă că dacă turcii încearcă să treacă prin porumb, ar fi bine sa găsească acolo, ascunşi, oameni care să-i zăpăcească. Se hotărîră să se taie lemne din pădure ca să se puie subt zăbu-ne şi subt tot felul de zdrenţe.

Pe cînd revenea în galop întovărăşit de Damian, călare şi el, printre vii şi lanul de porumb, Teticu văzu la dărîmătură un grup de călăreţi turci. Se grăbi sa ajungă acolo... sări de pe c il şi fu în cîteva clipe lîngă cei din faţă

Era un ofiţer turc tînăr, cam scurt pe cal, clar osos şi cu ochii albi. Cel ce vorbea era un subofiţer care ştia foarte bine româneşte. De trei ori adusese la cunoştinţă porunca lui Omer- paşa ca toată lumea să se împrăştie, dar lumea rămînea mută, nu zicea nici da, nici nu. Acum ofiţerul făcu semn gornistului, care dă un semnal de ascultare... Apoi subofiţerul vorbi din nou :

— Excelenţia-sa Omer-paşa vesteşte pe toată lumea că dacă pînă într-un ceas lumea nu se împrăştie, oastea turca va da un atac necruţător, însoţit de bombardament teribil cu şrapnele,

Atunci [Teticu,] urcat pe peretele cel mai puţin dărîmat, spuse turceşte, cu o voce destul de greu de auzit de altfel, din pricină că îi lipseau dinţii, că oamenii nu prea ştiu ce sînt acelea şrapnele şi că excelenţia-sa ar face mai bine să-şi vadă de treabă acasă şi să lase lumea în pace...

— Dacă nu ştiţi ce sint alea şrapnele, aflaţi că sînt nişte bombe noi, născocite de un englez, care poartă numele acesta... Nişte bombe teribile, speciale pentru tras în mulţime.

— Să-i fie de bine englezului, să-i fie de bine şi turcului, că sînt buni tovarăşi şi-şi fac cinste unul altuia... Foarte bine... Ce-or fi şrapnelele astea om vedea... reluă cu un soi de dispreţ Teticu, fără să poată bănui că pînă la prînz el nu va mai fi în viaţă.

Un lucru înţelese însă limpede acest om obicinuit să-şi puie viaţa în joc necontenit : că acum va fi greu. îi ceru lui Hergă să meargă numaidecît întovărăşit de douăzeci-treizeci de tabaci, dintre cei fără puşti, dar cu topoare, spre Panait şi cei de la Popeştii-Conduraţi, şi împreună să aşeze cete de oameni prin porumb. Oamenii să nu fie niciodată singuri, unul sau doi, ci cîte trei şi mai mulţi în acelaşi loc. îi mai spuse să se suie în pom şi să vadă cum se desfăşoară turcii, să trimită pe toţi cei care au puşti la dărîmătură... Acelaşi lucru i-l spuse şi lui Damian, care porni în galop spre drumul Bragadirului.

Ploaia stătuse de vreo jumătate de ceas şi pentru întîia dată, printre norii acum ridicaţi şi rupţi în bucăţi pufoase, care se opriseră ori mergeau atît de lin că nu se băga de
seamă, apăru soarele, pe un petic albastru, crescut dintre norii albicioşi.

Pe drumul Giurgiului, Teticu pofti lumea să vie în faţă... în care se urcară elevii şi profesorii, o ceată mare, ca la o mie de oameni, cu care erau în frunte calfele de măcelari, trecu spre lanurile de porumb de după vie... Apoi ceilalţi fură rugaţi să se dea grămadă spre mirıştea din stînga, pînă spre lanurile dinspre Văcăreşti.

Tocmai acum soseau alte care cu hrană din vale, aduse de Codin şi Licsandra, dar nimeni nu se mai gîndea la mîncare.

Lumea era mai curînd tăcută decît zgomotoasă. în liniştea şi în căutătura puţin încruntată a celor mai mulţi se putea citi o hotărîre ca de piatră. Aproape toţi

cei mai cunoscuţi poporului dintre cei care de trei nopţi şi patru zile străjuiau intrarea în capitală, erau în faţă... „Popa Tun" nu spunea o vorbă, dar cerceta cu privirea, cîntărindu-1 pe fiecare parcă... îşi trecea dpgetele prin barba roşcată şi scurtă, cu capul înclinat pe umărul stîng.

Deodată se iscă o tălăzuire a mulţimii, întovărăşită de un soi de exclamaţie ca un ison nepreväzut. Cavaleria turcă se ivise din vîlcea, în galop. Cum ajunse ca la o mie de paşi, un regiment o luă la stînga, spre Bragadiru, iar celălalt peste mirişte la dreapta, spre Popeştii-Conduraţi... Dinadins, Omer-paşa făcu manevra asta, ca să intimideze.Teticu se sui în stejarul de lîngă dărîmătură, căruia i se tăiaseră cu oarecare nesocotinţă aproape toate crăcile, afară de aceea care prelungea trunchiul. Se sui aproape pînă în vîrf. Dar după el se suiră şi alţii, între care trei elevi, care se agăţau de proaspetele rupturi, ca să stea mai bine. De acolo de sus, Teticu văzu cum regimentele de cavalerie, după ce o luaseră la dreapta şi la stînga, porniseră la galop să ia poziţie pe drumul Olteniţei, ca şi pe drumul Bragadirului. Se ivi apoi ca la un regiment de infanterie, care manevră timp de un sfert de ceas, făcînd şi desfăcînd careuri peste miriştea din faţa mulţimii, apoi se împărţi în două, fiecare jumătate aşe-zîndu-se la un flanc şi făcînd loc unei baterii de artilerie, care ocolise, întîmpinată cu un soi de fior de mulţime, „tunurile, tunurile !", la dreapta în galop şi manevrară şi ele, la trap apoi, peste mirişte... în cele din urmă se aşezară în linie, în baterie, opt tunuri. Teticu văzu că alte baterii se îndreptaseră spre Popeştii-Conduraţi şi spre Bragadiru. De departe el văzu trupe turceşti trecind prin Ödăile spre Nefliu ca şi în partea astălaltă spre Leordeni...

Cînd fu să se împlinească ceasul, se ivi din nou ceata de călăreţi, care mai fusese... Avea înainte un gornist, cu un steag mic, alb. Veni pînă la dărîmătură şi din nou subofiţerul îşi duse calul în faţă şi întrebă :

— Care este răspunsul vostru ?

Urmă o tăcere, prelungă, apăsătoare.

— Atunci aflaţi că de îndată ce noi îi vom raporta că nu vreţi să vă împrăştiaţi, va începe atacul...

Aştepta un răspuns. Dar nu era decît o tăcere îngheţată.

— Vă întreb ultima dată : care este răspunsul vostru ?

Dar tăcerea de piatră fu singurul răspuns... Nici Licsandra,
care venise dinapoi ca să-şi caute bărbatul şi se suise pe zidul năruit, nu îndrăzni parcă nici să se mişte.

Atacul cei mare

Călăreţii se întoarseră.

Cînd ajunseră subt un stejar, unde era un grup de ofiţeri, după cîteva clipe, trompeţii turci sunară atacul.

Strigătul metalic, cînd pripit, cînd prelung, sfîşie văzduhul—Un fior trecu prin mulţime şi toţi se strînseră

unii în- tr-alţii. Vreo cîteva femei, care veniseră cu carele pînă în faţă, se strînseră de mîini, cu o spaimă rece. Aşteptarea fu grea, nesfîrşită... Apoi la gura tunurilor apăru cîte un fir de fum alb şi numaidecît un snop de detunături zgudui cerul. Peste o clipă sau două se auziră tot atîtea pocnituri, dar mal slabe, şi în faţa soarelui, ca şi subt nori, apărură dintr-o dată nişte nouraşi lăptoşi. Oamenii nu pricepeau ce-a fost. Dar cînd din opu se auziră două rînduri de bubuituri şi apărură în văzduh, la depărtare egală, norii lăptoşi, inimile oamenilor se dezgheţară, frunţile se descreţiră şi pe chipurile celor mai mulţi se iviră zîmbete. Oamenii, răsuflînd, parcă ar fi vrut să spuie : „Asta-i bombardamentul ? Astea sînt şrapnelele ? Nu pare aşa grozav..." Gloanţele care căzuseră parcă nu loviră pe nimeni.

— Altceva mai ştiţi ? se auzi o voce piţigăiată, ca de ţîr- covnic. Era Codin şi lumea începu să rîdă în jurul lui.

Teticu coborî, aproape îmbrîncind pe cei de subt el... Veni în faţă de tot, unde erau popa Tun şi Mustea... grăbit de tot...

— Părinte, atacul nu să dă aci... Vor să lupte la dreapta şi la stînga noastră... Aci vor veni mai puţini călăreţi... Nu vă mişcaţi... Ţineţi-i pe loc... Eu mă duc acolo, apoi se azvîrli pe cal.

Vrea să-şi facă loc înapoi, ca să o ia spre mînăstirea Văcăreşti, dar lumea îl privea nedumerită şi o clipă se gîndi să nu creadă cei de faţă că vrea să fugă... întoarse calul, îşi făcu loc şi porni la galop, prin faţa mulţimii, spre Popeştii- Condurăţi.

în liniştea care nu mai era apăsătoare, se auzi deodată vocea de tenor, uşoară a profesorului cel gros, şi numaidecît îl urmară elevii şi toată mulţimea :

„Deşteaptă-te, române, din somnul cel de moarte, în care te-adîncirăbarbarii de tirani... Acum ori niciodată, croieşte-ţi altă soarte..."

Era o voinţă Crîncenă în cîntecul acesta, altfel prea domol, care-1 făcea să aibă tărie de fanfară.

La o comandă oarecare, escadroanele turceşti porniră, des- făcîndu-se în evantaliu, în rînd rărit, peste mirişte. Cînd fură aliniate, porniră din nou în galop, dar cum nu era nici un semn că mulţimea se va clinti din loc, rămaseră în trap bătut... Se opriră la un pas şi începură să joace caii în loc.

Acum bubuiturile se auzeau la stînga şi la dreapta şi se vedeau sus nouraşi lăptoşi.

Călăreţii, jucîndu-şi caii pe loc, încercau din cînd în cînd să treacă, dar oamenii din faţă puneau hainele înainte. Codin ţinea şi coşurile unul într-altul şi cobiliţa în faţă. Se vedea că turcii vor să treacă... dar căutau parcă ceva... Unul dintre ei dădu buzna peste Codin, care puse cobiliţa în faţă o data cu coşurile... Subofiţerul turc lăsă să cadă sabia care tăie coşurile şi din umărul olteanului izbucni un val de sînge.

Mulţimea începu să urle mînioasă. De sus, de pe dărîmătură, Licsandra repezi o ruptură de cărămidă cu

o furie de nedescris, care lovi pe subofiţer în cap şi-1 năuci, umplîndu-i
ochiul de sînge, de căzu de pe cal. Atunci, călăreţii începură să lovească, unii destul de moale, cu săbiile. Se vedea că simplilor soldaţi li se părea ruşinos să lovească în mulţime. Dar erau unii care erau turbaţi... şi loveau cu sete... rănind destul de grav... Altă lume, mai ales cei tineri, se urcară pe dărî- mături şi începură să imite pe Licsandra, aruncînd cu pietre. Un ofiţer turc scoase pistolul şi ochi liniştit.... Lumea încremenise, numai Licsandra înfuriată nu văzu că în ea trage şi se frînse în două... Dar în aceeaşi clipa, barosul lui Mustea, care se băgase între cai, căzu în spinarea ofiţerului, rupîn- du-i şira spinării. Căzu de pe cal ca un sac plin, frînt, la mijloc. în vie, cei vreo optzeci de inşi, cu puşti, de-abia erau ţinuţi să nu tragă... Dar Preda Drăghici, măcelarul negru şi fălcos, care fusese rugat de Teticu — şi-i făgăduise să nu lase oamenii să facă după capul lor — îi stăpîni, cerîndu-le să aştepte. Codin, scos de vreo cîţiva inşi din rîndurile din faţă, se zbătea uitîndu-se spre locul de unde era tîrît. Rana era proaspătă şi nu începuseră încă durerile.

— Muică... muică... unde o fi cobiliţa mea... Mă. tu ala multu, strigă, mă, să-mi aducă cobiliţa...

— Las-o dracului de cobiliţă, mă ! De asta îţi arde ţie acum ! Stai liniştit să-ţi leg rana... îl certa unul dintre profesori.

— Cum s-o las... mai uşor găseşti coşuri decît cobiliţă.

Nu se linişti pînă ce nu îi dară cobiliţa.

O aduseră şi pe Licsandra... Era lovită în partea dreaptă în piept... dar nici ea nu-şi dădea seama ce e cu ea... îl striga mereu pe Licsandru. O traseră femeile după ele. Mai jos era un car cu boii înjugaţi. îl umplură cu paie şi-i urcară pe toţi răniţii... Că mai fură aduşi vreo patru...

înspre Popeştii-Conduraţi, încăierarea fu mult mai grea. La început, călăreţii turci loviră cu latul săbiei şi călcară în picioarele cailor mulţimea de săteni care se da treptat înapoi, ţinînd in faţă sumane, rupturi, dar şi ciomege, furci şi coase. Dar cînd pătrunseră în porumb şi se răzleţiră, fură încolţiţi din toate părţile. Nu se auzeau decît urlete, înjurături şi pocnituri tari. Fură traşv jos de pe cai, fură loviţi din spate, cu bîtele, caii împunşi cu furcile. De după o casă boierească, părăsită acum, fură bătuţi cu cărămizi desfăcute din vreme şi rupte. Unii turci traseră cu pistoalele, dar şi ei la rîndul lor primiseră focuri... Călare pe murgul lui, cu pistolul în mînă, Teticu alerga de la o ceată la alta şi cine-i era în cale nu avea timp să se păzească totdeauna.

Panait, care-şi ascunsese puşca de gvardist, trăgea focuri suit pe o claie de fîn. Hergă avea în mîna stîngă o bîtă cu care se apăra şi cînd îi venea bine repezea şi cuţitul. încăierarea a durat mai bine de o jumătate de oră. Cînd se auzi trompetul regimentului turc sunînd adunarea... destui călăreţi nu veniră... Alţii,

foarte mulţi, se întoarseră tîrziu pe jos, fără arme, mulţumiţi că au scăpat cu viaţă, tîrîndu-se prin porumb.

Spre Bragadiru, încercarea lui Omer-paşa nu fu mai norocoasă decît spre Văcăreşti. Cea mai mare parte dintre sătenii aduşi de cei din Vadu Rău erau îngrămădiţi în pădurica din partea stîngă a drumului. Pe drum erau îngrămădite numeroase care în care aşteptau cuminţi, cu furci şi cu coase, sătenii care lăsau să treacă în jos de ei călăreţii turci. Ion Firu, singur, se uita la ei fioros. Cînd regimentul ocoli, ca să înconjoare pe cei din pădure, pe care comandantul socoti că nu poate să-i lase în spatele său, în spatele călăreţilor apărură din lanul de porumb mii de oameni, în straie ţărăneşti, urlînd ca nebunii, hăituind, speriind caii, lovind pe înfundate... Nedecişi, călăreţii îşi pierdură capul, începură să se caute prin porumb, dar dădeau cînd de oamenii lui Damian, care-i trăgeau jos de pe cai, cînd de-ai lui Simion, care era mînios că nu trag turcii focuri, ca să tragă şi el, căci el îşi păstrase puşca. Şi aci cînd se sună adunarea, cîţiva turci nu se mai întoarseră la unitate, alţii veniră ca vai de ei. Nu ştiau măcar nici cum au ajuns de pe cal în ţărîna dintre cocenii de porumb [19]

Oamenilor nu le venea să creadă cînd vedeau cavaleria turcă retrăgîndu-se. Un trompet suna şi unităţile împrăştiate se adunau din nou în cîmpia de pe drumul Giurgiului. Chiar cele din faţa dărîmăturii se traseră înapoi. Dar cînd ei îşi de- teră seama că e un sfîrşit, fie şi un sfîrşit de încercare, şi că ei au cîştigat această încercare, un val de entuziasm cuprinse uriaşa adunare de oameni. Cînd sunară din nou chemările ace- lui nou *Deşteaptă-te, române,* nici un glas nu rămase mut, zece mii de oameni fremătau cu ochii luminoşi. Era o revenire, o bucurie a unei întoarceri de pe un drum pînă acum cîteva ceasuri doar bănuit şi temut... acum lăsat, biruitor, în urmă... Nu scăzu acest entuziasm nici cînd se ştiu că au fost pierderi mari în sînul mulţimii. Tocmai aceste pierderi sporiră sentimentul valorii de performanţă tragică în această mulţime. Asta fusese lupta... Faptul acesta adînc simţit dinamiză ceea ce dormita în adînc, învăluit în cenuşa timpului, în poporul bucureştean. Cînd începură să se adune din lanurile de porumb şi să fie aduşi spre drumul mare răniţii, cu rănile învelite cu ce se găsise la îndemînă, lumea îi întîmpină cu un adevărat sentiment de religiozitate. Celor care erau loviţi uşor, de puteau merge, ori mergeau sprijiniţi, li se dădea grabnic, fără şovăire, nu ceea ce le lipsea, ci ceea ce avea fiecare la îndemînă, uneori fără folos pentru rănit.

Brutarul cel cu cap de şoarece şi plin de făină tot avea o tăietură mare în umăr, căci cuprins de furie

---

19 **Paragraful cuprins între cele două steluţe în care e vorba de încercarea lui Omer-paşa de a intra în Bucureşti prin Bragadiru a fost dezvoltat de autor în capitolul : „La Bragadiru", pe care l-am intercalat la pag. 314**

împunsese cu o furcă în neştire înaintea lui, răsturnînd singur vreo doi călăreţi, pînă ce fu alergat cu calul de un ofiţer şi lovit cu sabia din spate, după ce cu o lovitură isteaţă turcul îl făcuse să scape furca din mină. Era adus pe ramuri, aşternute cu paie, de vreo patru inşi.

Erau îndreptaţi, toţi, spre umbrarul cîrciumii părăsite. Aci fu adus şi Mustea... Fusese tăiat cu sabia în vreo două locuri şi lovit în frunte de copita unui cal, după ce căzuse jos. îl aduceau acum pe un ţol.

Dinspre Văcăreşti venea o ceată de oameni, şase din ei pur- tînd două tărgi din cele cu care se cărau cărămizile, legate cu nişte frunze şi ramuri. Pe targă se vedea de departe un om culcat cu faţa în sus. Pe măsură ce înaintau, subt ploaia care începuse să cearnă mărunt, din nou, mulţimea devenea tăcută, aşteptînd-o să treacă prin dreptul ei ca să vadă cine e ăl mort.
!' r.i omul negricios cu sprîncene tari, cu faţa parcă nerasă de săptămîni... Şopteau înfioraţi : „Teticu". Se descopereau şi se închinau... L-au adus şi pe el subt umbrarul cîrciumii părăsite.

Profesorii porniră numaidecît spre oraş, ca să aducă oricîţi doctori ar primi să se urce în Deal... Se pregăteau şi care cu paie, ca să se ducă răniţii, dacă doctorii vor crede că se poate face asta...

Cînd veni Hergă. năduşit tot şi cu ochii parcă rătăciţi, în- tîia lui întrebare fu despre Licsandra. 1 se spuse că e rănită uşor şi că a fost trimisă la Spitalul Brîncovenesc. Vru să se repeadă ca un nebun, dar popa Tun îl strigă, aproape mînios :

— Unde fugi ? Dacă se întorc turcii ? Cum vrei să rămînă cîmpul ăsta aşa ?

Licsandru întrebă năuc :

— Cum aşa l

■— Păi cum ? Teticu a murit, crez că Mustea a murit şi el... Trebuie să fie cineva aci care ştie rostuiak şi legăturile... Că altfel... cînd o intra spaima în lumea asta, Doamne fereşte, totul se duce peste cap. Te duci după prînz, încolo, cînd s-or lamuri puţin lucrurile.

Cei din oraş, care aşteptau din ceas în ceas, cu ochii în toate părţile să simtă, să vadă ceva... înţeleseseră din clipa cînd auziseră bubuitul tunurilor că se întîmplă ceva grav. Cei mai de aproape auziseră şi alte numeroase focuri de armă. Toţi vedeau în asta hotărîrea turcilor de a intra cu orice preţ în oraş. Se aşteptau din clipă în clipă să-i vadă pe uliţe. Cînd se află că artileria n-a putut face nimic şi că toată cavaleria turcă a fost respinsă cu pierderi, un fel de nebunie cuprinse cea mai mare parte din oraş. Oamenii se îmbrăţişau în drum, începură să fie plimbate steagurile pe uliţe în cîntece şi urale. *Deşteaptă-te, române* se auzea puternic pe Podul Mogoşoaiei. Cînd se află însă despre moartea lui Teticu, bucuria tuturor fu umbrită. Un nor trecu prin dreptul soarelui... Se sfîrşea, curmat prea repede, un început care putea să fie măreţ.

Se află că sînt numeroşi răniţi adunaţi subt umbrarul de la hanul părăsit. Pe dată se porniră căruţe cu paie şi pături, numeroase călești, spre Dealu Filaretului.

Cînd Bălcescu împreună cu Tiţa, care avea braţele pline de flori, şi Costache sosiră sus, birja îşi făcu loc cu greu printre care. Istoricul era abătut că nu putuse măcar sta de vorbă cu fostul său prieten. Trebuia să ocolească peste mirişte. Doctorii începuseră să înfaşe rănile, mai toate în partea de sus a corpului... Pe toate mesele şi pe jos, pe maldăre de paie, erau răniţi. De altfel, într-un ceas, treaba fu isprăvită şi cei vreo optzeci de răniţi, între care erau şi patru turci, fură porniţi spre spital. Unii la Brîncovenesc, alţii spre Spitalul Colţii...

Se făceau pregătiri pentru înmormântarea celor doi, Teticu şi Mustea... Acum zăceau amîndoi, lungiţi fiecare pe cîte o masă lungă şi îngustă, dintre cele cu picioarele bătute în pămînt. Cele două mese erau în unghi drept şi capetele lor, la fel cărunte, erau apropiate. Doctorul Grunau vru să vadă de aproape rănile pe care ei le primiseră. Fură duşi pe rînd în prăvălia hanului şi dezbrăcaţi de felceri, ca să fie şi îmbăiaţi, după cum cerea datoria creştinească... Intrară înăuntru cei trei doctori, Bălcescu şi fratele său, popa Tun şi Licsandru... Cel dintîi lucru care-1 minună pe Grunau fu tinereţea trupului aceluia pe care cei mai mulţi îl credeau după chip un moş... Nu părea să aibă nici treizeci de ani. Muşchii erau neobicinuiţi, lungi şi rotunzi, ca nişte sîrmă groasă împletită. Nu era de loc slab la trup, din cauză că hainele prea largi atîrnau pe el... Era ca o statuie de bronz, îmbrăcată în zdrenţe. îl întoarseră pe spate. Rana era simplă, în dreptul inimii. Fusese ochit pe la spate, nu prea de departe... Glonţul rămăsese pesemne în inimă. Doctorul Grunau arătă nişte grunji de carne tare în jurul gleznelor.

— A purtat mult lanţuri de picioare. Crez că â fost la ocnă... Uite oasele, puţin deformate, îmi bănui că a purtat şi cătuşe mari de lemn... butuci la picioare...

Bălcescu alunecă în adîncimile amintirii şi îndoielilor lui. Cine poate şti ce viaţă a dus acest om neobicinuit în cincisprezece ani şi mai bine de cînd nu 1-a mai văzut... Nu pricepeau ce semn are pe umărul stîng, spre spată.

— E ceva făcut cu fierul înroşit, după cît se pare...

Licsandru Hergă intră într-o bănuială care-1 strîngea de git:

— Nu cumva este aia o literă turcească, domnule doftor ?

— Ba îmi pare că da, nu prea cunosc literele turceşti. Dumneata le cunoşti ? întrebă Grunau pe Bălcescu.

— Da !

Bălcescu recunoscu litera arabă „M", dar fu curios să ştie de ce a întrebat Licsandru Hergă asta.

— Era un gînd al meu... Nu ştiu cum să vă spui... şi nici nu spuse mai multe.

Cei doi morţi fură îmbrăcaţi, după ce fură îmbăiaţi, în haine curate, noi, care fuseseră aduse din piaţă o dată cu cele două sicrie de lemn. Veniseră în odăjdii şi cei doi preoţi de la Biserica Cuţitu de Argint.

Cînd fu la rugăciunea de slobozire, bătrînul preot, care vorbea din barba albă, stufoasă, întrebă în şoaptă pe popa Ambrozie :

— Numele ?

— Filaret, se grăbi sa spuie feciorul cel mare al lui Mustea.

' — Şi ălălalt ?

— Celălalt ? Popa Ambrozie îşi dădu seama că nu-i ştie numele. întrebă în stînga şi în dreapta... Tuturor li se păru că Teticu nu e un nume de pomenit.

Atunci preotul cel bătrîn întrerupse rugăciunea, înciudat.

— Eu nu poci să slujesc acest om dacă nu-i ştiu numele de botez, de l-a ţinut maică-sa în braţe...

Nimeni nu ştia... Bălcescu nu-şi amintea numele de copil al lui Tucoltoiu.

Licsandru era aproape palid... Dar ar fi fost de prisos să spuie ceva, căci Grozea nu e nume de botez.

— N-are nevoie de nume, el e poporul român însuşi, spuse mînios popa Ambrozie.

în sfîrşit Costache, care era mai mare cînd îl cunoscuse pe Tucultoiu, şi care ştia de la fratele său că în faţa lor e Tucul- toiu, îşi aminti numele. Era Dumitru. Au fost înmormîntaţi amîndoi subt deal, în cimitirul bisericii, în două gropi vecine. A fost lume multă, cum nu s-a mai văzut înmormîntare în Bucureşti, de la înmormîntarea lui Mi- hail Suţu, cel ucis de fiii săi, în 1821

Spre Bragadiru, unde erau acum cei de la Zăvoiu Dihorului, Vadu Rău şi celelalte sate din drumul de la Găeşti spre Bucureşti, Omer-paşa nu mai folosi aceeaşi tactică, dîndu-şi seama că încercarea cavaleriei de a lupta prin tarlalele de porumb e legată de mari primejdii... Se hotărî să se facă aici, cum s-ar zice, o recunoaştere sondaj... ca să vadă în ce măsură această intrare în Bucureşti este şi ea împiedicată de gloatele adunate în calea sa... Deci, de îndată ce se văzu limpede că nu mai e nimic de făcut pe Dealu Filaretului, Kerim-paşa trecu în galop, împreună cu ofiţerii săi de Stat-Major, de-a lungul Ciorogîrlei spre Bragadiru, unde se găsea încă din ajun un regiment de cavalerie, care alcătuia aripa sa stîngă, menită să-1 acopere de vreo surprindere din partea asta. întrebă pe comandantul regimentului care e cel mai destoinic şef de escadron şi-1 chemă la el... înconjurat de un grup întreg de ofiţeri, şeful de escadron primi instrucţiunile cuvenite. Trebuia să evite o încăierare cu armele de foc, care ar fi tîrît oştirea turcească într-o acţiune net războinică, nedorită de guvernul imperial, dar în acelaşi timp trebuia să încerce să pătrundă pe front, cu lovituri date cu latul săbiei, eventual făcînd un zid de lănci împinse înainte... Să răspundă, dar cu mare grijă, la vreo întîmplătoare atîţare... Se va trage numai în cei care vor ataca chiar un singur ostaş turc... Pentru intimidarea gloatei se va trage şi aci un număr de şrapnele... la înălţimea potrivită, ca să nu producă vreun masacru.

Toma aşezase încă de cu seară pe cei din Vadu Rău şi Zăvoiu Dihorului, care erau în frunte cu Ion, cu Drăgan, Peştefript, Stanciu, Petre Dobre şi Codan, înaintea păduricii, care era călare în bună parte pe drumul Alexandriei, călare şi ei pe acelaşi drum la vreo opt sute de paşi în faţă, avînd aci pe stînga tarlale de porumb, dar pe dreapta, o mirişte lată de vreo trei sute de paşi...Damian şi cu Simion veniseră şi ei în galop să le spuie des- spre cele întîmplate în Dealu Filaretului, cum a fost zăpăcită şî împrăştiată cavaleria turcească. Toma înţelese că turcii nu vor încerca iar, acum vor încerca pe loc deschis... de aceea el puse pe cei din Zăvoiu Dihorului şi Vadu Rău grămadă pe mirişţea de pe dreapta... Trimise pe cei din Puţu-cu-Salcia şi Mărunţişu răsfiraţi prin porumb, iar în pădurice — de o parte şi de alta 'a drumului, sfătuindu-i să taie copacii cu topoarele pe care le au şi să-i aşeze de-a latul drumului cu frunziş cu tot — pe cei dinspre Slobozia şi Bolintin.

Escadronul turc făcu întîia încercare în galop cu lăncile în cumpănire, dar elanul cailor fu înfrînt de crăcile mari cu ramuri pe care oamenii lui Ion şi Drăgan le întindeau în faţa lor, scuturîndu-le puternic, şi călăreţii ocoliră în goană, întorcîn- du-se... Făcură numaidecît încă o încercare, de astă dată la pas, om lîngă om, cu lăncile împinse mult în faţă. Oamenii puseră în faţă crăcile, dar suliţele erau mai lungi şi

ascuțite... Dădură deci înapoi, atît cît se putu, fiindcă învălmășeala era mare... Drăgan însă, mai hotărît, se dădu ușor la o parte, prinse o suliță cu mîna și o împinse în lături... apucînd apoi calul de dîrlogi și trăgîndu-1 înapoi, strigă cu glasul lui gros și parcă spart :

— Bă, faceți ca mine, bă... puneți mîna pe sulițe...

Și trăgea de zor înapoi calul turcului, răsucindu-1 în loc, în- curcîndu-i și pe ceilalți călăreți. Atunci, un ofițer făcu o săritura cu calul și, apropiindu-se de Drăgan, trase cu sabia în plin... Din cauza învălmășelii, îl atinse mai mult cu vîrful, care-i tăie o parte din ureche și pătrunse în brațul ridicat subt umăr, pînă la os... El simți lovitura, dar nu-și dete seama ce e anume, căci simțise numai izbitura puternică, nu și tăietura... și trăgea cu cealaltă mînă, cu stînga, mereu de dîrlogii calului.

Atunci se auzi glasul subțire, ca un țipăt, al lui Ilie, nepotul lui Ristache, un flăcău de vreo nouăsprezece ani, cam spîn și costeliv :

— Dați, fraților, cu topoarele, că l-au tăiat pă nea Drăgan... și scoțînd toporul de subt mintean, începu să-l învîrtească pe deasupra capului.

Se încălziseră bine, și trei-patru soldați turci, încurcați în propriile lor sulițe, prea lungî pentru o asemenea învălmășeală, fură loviți și trîntiți de pe cai, plini de sînge. Comandantul es- cadronului fierbea de mînie și, întors cu oamenii săi și cu cei răniți la colonei, îi ceru să facă o nouă încercare, după o idee â lui.

De data asta, turcii veniră tot la pas, tot în linie, dar tră- gînd focuri de carabină în pămînt, la vreo zece pași în fața gloateî.

în noroiul drumului, gloanțele făceau un „pleosc"... sec și aruncau stropi, dar în pămîntul afînat al miriștii aruncau în sus bulgări și pulbere neagră.

Oamenii se îngrămădiseră toți în jurul lui Drăgan, să vadă cum e un rănit... EI spunea mereu că nu simte nici o durere, în timp ce-1 legau Stanciu și Codan cu fîșii din mînecile cămășilor lor pe care și le rupeau...

— Om găsi noi altele, fraților, spunea Codan. Dacă e așa, pă viață și pă moarte !

Dar nu li se mai părea atît de grozav să fii lovit de sabie.

Cînd văzură însă pe turci înaintînd din nou, cu împușcături în pămînt, se adunară din nou în față, dar numai pentru puțin timp își păstrară voia bună... Văzînd gloanțele mușcînd în rînd pămîntul, din ce în ce mai aproape, își pierdură capul și atunci se auzi vocea lui Vasile Peștefript, strigînd cu deznădejde :

— înapoi, Ștefane, că turcii ne împușcă !... și după el începură să se audă tot mai multe glasuri speriate :

— înapoi !... înapoi !...

Dar cum să dai înapoi cînd sînt o mie de oameni în spatele tău, care nu știu ce să facă ? începură să se

audă ţipetele unor răniţi, căci gloanţele izbeau acum în picioare... Pe jos se zvîrco- leau vreo zece inşi. Turcii nu mai trăgeau, dar înaintau cu lăncile întinse. Atunci se ivi pe cîmp Toma, care venea în trap dinspre pădurice, strigînd puternic :

— Daţi-vă la o parte şi lăsaţi-i să treacă !...

— Lăsaţi-i să treacă !... Lăsaţi-i să treacă... se auzi din toate părţile.

Escadronul turc se mişca încet, aşa că avură timp să se dea într-o parte... Vasile Peştefript îşi luă pe umeri feciorul care era rănit la piciorul drept... Ion îl sprijinea pe Stanciu, care şchiopăta şi el cu piciorul însîngerat... Erau în totul vreo doisprezece răniţi dar nici unul nu se văita de dureri, ba Ilie strigă copilăros, către Toma, în timp ce era dus pe umăr de Codan, vesel ca şi cînd ar fi făcut cine ştie ce ispravă :

— Sînt rănit, nea Tomo, sînt rănit...

Toma, care fusese de două ori rănit în războiu, pierzîndu-şi mîna şi ştia că durerile încep mai tîrziu, se mulţumi să strige, lăudîndu-1:

— Ilie, nu te credeam atît de... inimos.

Cînd escadronul intră în pădure, unde drumul ocolea, se găsi deodată în faţa unor copaci răsturnaţi de-a latul, peste care nu 9e putea trece cu caii în nici un fel. Vru să se întoarcă, dar în spatele lui gloata se strînsese la oarecare' depărtare şi-i tăia întoarcerea. Prin pădure nu aveau curaj să se avînte şi şeful de escadron îi opri în Ioc. Apoi, însoţit de gornist şi de un subofiţer, pesemne, veni spre oameni şi se îndreptară spre cel care părea să fie cel de care ascultau ceilalţi... şi care era Ion. Se apropie şi începu să strige pe turceşte... Ion ridică din umeri. Atunci şeful de escadron dădu o poruncă trompetului care sună şi oamenii se înfiorară... Apoi şeful strigă un ordin şi escadronul încarcă zgomotos carabinele. Oamenii se cam speriară şi atunci Codan, care era de cealaltă parte a drumul.ui, îi strigă lui Ion :

— Nea Ioane, ce facem ?... Că ăştia iar încarcă puştile... ne dăm înapoi ?

— Ce facem ? întrebă nedumerit Ion, trăgîndu-şi vreo cîteva clipe cu mîna stîngă mustaţa căruntă. Apoi rămase nemişcat şi-i spuse aşa, peste drum : Vrei să ştii ce facem, Codane ?... Uite ce facem... Şi, la doi paşi în faţa celorlalţi, îi întoarse spatele ofiţerului turc, scuipînd într-o parte.

Şeful de escadron care tot timpul ţinuse revolverul întins îl descărcă în Ion de la zece paşi, fără să-l nimerească, dar în aceeaşi clipă aproape, Petre al lui Dobre, care era între întîii copaci, descărcă sîneaţa lui cu cremene, care bubui ca un tun, şi ofiţerul căzu pe gîtul calului... Trompetul luă calul de dîrlogi şi îl îndreptă spre escadron, speriat că vor veni şi alte focuri... Ajuns lîngă oamenii lui, care îl înconjurară, ofiţerul se ridică, dar se văzu că e rănit în umăr. Cum oamenii lui cereau să tragă, îi opri, dîndu-şi probabil seama că nu trebuie să provoace o luptă, [din care] nici că ar mai putea scăpa vreunul, de vreme Ce nu se putea

şti ce se ascunde în pădure, de unde venise focul de armă.

Au stat aşa pînă pe la prînz. Văzînd că escadronul nu se mai întoarce, văzînd şi drumul închis înapoia lui şi bănuind că trebuie să se fi întîmplat ceva, comandantul regimentului ceru lui Kerim-paşa un interpret şi veni el însuşi, însoţit de trei călăreţi, spre gloata care nu se mai clinti, căci se răspîndise veste că au prins tot escadronul şi oamenii se încălziseră iar.

Comandantul ceru să vorbească numaidecît cu cel mai de frunte dintre ei, şi atunci se auziră strigăte peste cîmp :

— Nea Tomo... nea Tomo !

Pandurul, care era în pădure, veni în trapul calului.

Comandantul întrebă şi tîlmaciul traduse :

— Unde este escadronul ?

— închis, în pădure, traduse acelaşi tîlmaci răspunsul Jui Toma,

— Şi ce aveţi de gînd să faceţi ? sună întrebarea.

Toma se scărpină în cap, îşi muşcă mustaţa şi tăcu îndelung... Se gîndi o clipă că turcii împuşcaseră doisprezece oameni... E drept că şi ei au avut pe şeful de escadron şi alţi vreo zece călăreţi răniţi... dar... i se păru că... totuşi... aşa,,, fără arme, nu te poţi măsura cu turcii... Se întoarse spre moş Gurie, care venise şi el, vrînd neapărat să ştie ce e în faţă.

— Ce zici, nea Şoricaie ? Io zic să le dăm drumul.

— Să le dăm drumul şi să-i dăm în mă-sa, spuse omul, dar atît de fonf, că probabil nici tîlmaciul nu pricepu nimic.

Escadronul trecu înapoi, cu şeful lui legat cu o faşă peste umăr... Totuşi, Kerim-paşa socoti misiunea lui îndeplinită cu succes... Se făcuse dovada că nici pe drumul Alexandriei nu se poate intra în oraş fără luptă, şi raportă acest lucru mai departe, lui Omer-paşa.,.

Pe înserate, cînd cei dinspre Bragadiru aprinseseră nişte focuri pînă la cer, cu toate uscăturile din pădure şi coceni peste ele... şi aşteptînd să se coacă dovlecii pe care unii din ei îi găsiseră pe cîmp, începuseră să scoată de prin traiste mămăliga şi ceapa, se iviră venind din vale, dinspre oraş, căruţele orzarilor din Delea Nouă, care aduceau din partea negustorilor din Gbor mii de lipii calde încă, şi pline pe coajă de făină, care miroseau frumos, vreo cîteva butoaie de icre şi pastramă, ca să ajungă pentru toată lumea... Căruţa din urmă avea patru butoaie cu ţuică...

într-o teleguţă de la barieră erau popa Gheorghe şi Toader Fărşerotu în fund, iar pe capră, lîngă vizitiu, popa Dumitru, mulţumit şi de taică-su şi de socră-su. Fură toţi foarte dezamăgiţi cînd li se spuse că nu e nici un regiment turcesc prins, ci a fost doar înconjurat un escadron, căruia pînă la urmă i-au dat drumul... Cînd văzură pe cei paisprezece răniţi, înţeleseră că n-a fost glumă, chiar aşa cum a fost...

Lui popa Gheorghe i-au dat lacrimile cînd a văzut pe Vasile Peştefript mîngîindu-şi feciorul, care începuse să fie luat ctl fierbinţeli... Asta, după nenorocirea de pe lac, i se păru şi lui prea mult... Altfel, oamenii erau nespus de veseli... Văzuseră şi înţeleseseră un lucru pe care, în afară de panduri, care din pricină că luptaseră cu douăzeci şi patru de ani mai înainte cu turcii, se bucurau de mare faimă, nu-1 ştia ţărănimea cealaltă, de vreo două veacuri. Şi anume, că se poate lupta cu turcii... că războiul se poate face de către oameni ca ei.

Toader Fărşerotu stărui ca răniţii să fie duşi toţi într-un han de pe Podul Tîrgului din Afară, ca să fie îngrijiţi de ne- gustorimea din Obor... Toma trimise pe Damian acasă la cucoana doftoroaie din mahalaua Visarionului, să vie să vada şi ea pe cei răniţi... Nu era în Bucureşti, dar era Tiţa, care a venit cu o trîmbă de pînză şi cu un săculeţ de muşeţel... învăţase de la maică-sa că se spală rănile cu ceai de muşeţel, se toarnă spirt peste ele şi se leagă bine cu fîşii de pînză.

Toată noaptea, care fu ceva mai luminoasă, căci se ivi cîtva timp luna, oamenii aşteptară cu destulă grijă, dar şi cu ho- tărîre, un nou atac turcesc. Ei ştiau bine că s-au prins într-o horă grea, dar ceea ce li se părea de neîngăduit era ca turcii să intre în Bucureşti şi să răstoarne ordinea pe care vrea poporul să şi-o dea el însuşi... Se uitau cu duşmănie la focurile mari, care iluminau bivuacurile turceşti înainte de Odăile, la mai puţin de o mie de paşi. Ştiind că nu vor fi atacaţi, turcii se mişcau subt acoperirea unor posturi uşoare — fără grijă — ca la ei acasă... Socoteala lui Omer-paşa era -să obosească oamenii prin încordare.

Toma era destul de nedumerit şi el... Aştepta pe cît de curînd o nouă încercare de a trece a turcilor. Erau pregătiţi, deşi o duceau destul de greu cu ale gurii. Cei din oraş se gîndeau numai la cei din Dealu Filaretului şi toată luarea-aminte într-a- colo se îndrepta... Trebuia lămurit acest lucru chiar în zorii zilei, cu Hergă şi ceilalţi.

Dar în zorii zilei o caraulă trimisă cu Damian şi Simion în cap, înspre liniile turceşti, pînă aproape de Sinteşti, aduse o veste cu totul neprevăzută. Trupele turceşti, se îndreptau toate, în grabă, spre apus, încercînd, după cît se pare, să intre pe la Cotroceni.

Duminică

într-adevăr, cînd I uad-paşa şi Omer-paşa constatară că le e cu neputinţă să treacă dinspre răsărit ori sud spre Bucureşti, cînd văzură că s-ar putea să fie nevoie de un asediu în regulă al oraşului, căzură pe gînduri... îndeosebi Omer-paşa se gîndea cu o nesfîrşită iritare la nevoia de a lupta prin porumb, cu un inamic lipsit de uniformă, ţîşnind de unde nu te aşteptai şi lovind prin surprindere... Răsuflară toţi cînd comandantul unui escadron de cavalerie trimis să înconjoare pe departe oraşul raportă că tot poporul este adunat numai în sectorul dinspre miazăzi şi'răsărit. Se hotărî pe loc că intrarea în oraş se va face dinspre vest şi a

doua zi se dete ordin trupelor să execute marşuri laterale spre Cotroceni şi să se facă încercări pe drumul Ci- libiului şi pe toate drumurile, care se întîlneau la mînăstirea Cotroceni. Se mai dete poruncă să rămînă toată cavaleria în faţa mulţimii, ca să mascheze operaţia.

Cînd soarele se înălţase de o suliţă, Damian veni călare, în fugă, dinspre drumul Bragadirului, căutînd pe Panait şi Licsandru, ca să-i vestească numaidecît că sînt înşelaţi şi că grosul trupelor turceşti se îndreaptă de-a latul cîmpului, spre Cotroceni... Licsandru încălecă, fără să mai stea pe gînduri, şi alergă cu cei doi într-acolo. Cu un steag în mînă, Toma, Ion Firu şi feciorii lor îşi făceau loc prin mulţime, strigînd cît îi ţinea gura :

— La Cotroceni, fraţilor... ne-au păcălit turcii... La Cotroceni...

Fu un strigăt de mînie şi miile de oameni începură o deplasare dezordonată peste vii, peste livezi, pe subt dealuri, spre Podul Calicilor, de acolo prin prundişul întins al Dîmboviţei cu şuvoaiele ei de apă, încercînd să ajungă în fugă la. Cotroceni.

Cei patru, Firu şi Hergă îşi găsiră o parte din tabacii şi calfele din Scaune şi hotărîră să treacă de-a dreptul peste tarlalele de porumb. Soarele se ridica într-un cer ceţos, dar lumina, deşi albicioasă, era vie... Verdele cîmpurilor era parte negru, parte veşted-roşcat. Străbăteau lanuri de porumb, fără să se mai uite în urma lor, dacă mai vin şi ceilalţi. Acum, dintr-un ulm înalt, Damian şi Hergă vedeau bine cum turcii trec peste cîmp spre
dreapta. Lăsară deci, ascunşi în vîlcea, să treacă o parte dm pe- destrime, dar cînd auziră zornăitul de lanţuri şi osii ale tunurilor, săriră urlînd ca nişte bezmetici :

— Huo ! Acasă la voi !

Unii săriră la cei de pe cai, trăgîndu-i jos, smulgîndu-le bicele şi săbiile, alţii puseră umerii să răstoarne tunurile... N-ar fi crezut nimeni că Toma panduru este în stare, cu umărul lui sănătos, să ridice roata unui tun cu osie cu tot... Un subofiţer încercă să-l taie... dar abia ridicase sabia şi Simion întoarse pistolul, iar subofiţerul nu avu măcar timp să audă pocnitura... Nici ai lui nu-şi dădură seama că e mort... Prin porumb se auzeau numai urlete şi înjurături româneşti şi turceşti. încurajat că le merge bine, Simion împinse cu piciorul o carabină căzută, devale într-o vîlceluşă, unde ştia el că o s-o caute pe urmă. Licsandru Hergă smucea călăreţii din şa, iar Damian şi Ion Firu întorceau atelajele tunurilor, ca să sporească învălmăşeala... Un val nou de tabaci se năpusti asupra turcilor... Alergau cu toţii mai ales după carabinele scurte ale tunarilor, smulgînd din te- cile lor pistoalele celor căzuţi. La început, tunarii surprinşi, înspăimîntaţi, fugiră în porumb, dat se întoarseră minaţi de ofiţeri. Căci începuse acum o luptă în regulă, cu carabine şi pistoale, cu săbii. Cînd simţiră însă că pedestrimea

turcă, pusă în stare de alarmă, vine în pas alergător, Toma făcu un semn tuturor să fugă prin porumb..

Cînd Kerim-paşa, comandantul diviziei din cap, ale cărei unităţi fuseseră lovite, auzi de acest atac, fu cuprins de o furie nemaipomenită şi veni la galop înapoi. Smulse un bici de la un tunar şi începu să-l lovească peste faţă pe comandantul divizionului. Opt tunuri fuseseră scoase din funcţiune, fiindcă li se furaseră închizătoarele, doisprezece oameni ucişi şi vreo douăzeci răniţi. I se păru o pierdere care-1 înfurie. Dădu apoi ordin unei companii de infanterie să alerge în pas de atac... Altă companie trebuia să înconjoare pe cei ce atacau.

Toma şi ai lui văzură că e primejdie să fie înconjuraţi... Văzură că mai aveau pînă în lanul de porumb de dinapoi vreo sută de paşi... Dincolo de lan începeau viile şi nu mai aveau mai departe nici o grijă... Oamenii aveau acum mai toţi carabine şi chiar puşti... Trăgeau, cu socoteală, dar trăgeau, ca să nu-şi ia cumva vînt turcii spre ei... Se hotărî ca Licsandru Hergă, Simion şi Damian să rămîie pe loc, cu armele din nou încărcate... Ceilalţi o luară înapoi, peste maidanul miriştii. Acolo, alţii începură să tragă şi cei trei fură strigaţi pe nume să vie degrabă.*, N-au putut să mai treacă toţi trei, căci turcii trăgeau din porumb in plin. Damian fu rănit la cap. Simţise în frunte un pietroi, dar putu să alerge, şi nu-şi dădu seama că-i curge sînge pe faţă. Sări în fugă cei cîţiva paşi pe care-i mai avea de făcut. Aci, în lanul de porumb şi mai ales în viile care se vedeau la doi paşi, primejdia nu mai era atît de mare.

Tabacii coborau acum, fugind, rîpa de lut printre vii şi în vale se opriră la adăpost, să răsufle. îşi admirau unii la alţii prada făcută. Simion avea două carabine încrucişate peste umeri şi două pistoale. Avea şi un fes pe cap.

— Ce faci, măi băiete, cu drăciile astea ?... Mai dă-le şi la alţii... îi spuse un om mai matur, care muşca dintr-un ciorchine de strugure, ca să-şi potolească arsura buzelor.

Dar flăcăul era indignat :

— Nu mi le-am cîştigat singur ?... Poi ştiţi voi cît costa o carabină din astea ? M-am făcut om...

Dar i se explică, şi pe drept cuvînt, că nu luptase singur şi că unii sînt fără arme. Venea, rănit la cap, tăiat în obraz, Damian, susţinut de prisos de subsuoară de Ion Firu. Simion împărţi armele la ai lui şi cu asta împăcă toată lumea... îşi tot examina carabina ca un specialist ce era. Damian fu legat pe loc cu o cămaşă, nu prea curată, ruptă în fîşii.

Luni, 13 septembrie

Duminică la prînz, ocuparea satului şi a mînăstirii Cotroceni de către trupele turceşti era dusă pînă la capăt... dar Omer- paşa era furios... Acest stupid diplomat, care era Fuad-paşa, crezuse că face mare ispravă ocupînd un sat la marginea Bucureştilor... Cu

asta oraşul nu era cucerit. Tot atît de fără sens i se păruse cererea lui Fuad ca să puie în baterie pe aşa-zisul deal al Cotrocenilor cît mai multe piese de artilerie. Ar fi vrut să vadă pe deal acolo, îndreptate asupra oraşului, o sută de tunuri. Se certau în faţa cortului cel mare al lui Fuad, la o masă, pe care Omer-paşa întinsese o hartă.

— Dumneata nu ştii ce ştiu eu, spuse Fuad. Am porunci ho- tărîte... Trebuie să facem toate încercările. Ai pus tunurile pe deal?

— în toate viile pe care le vedeţi sînt tunuri de-ale noastre. Effendi, ţineţi socoteală că acesta nu este drept vorbind un deal... Este malul drept al Dîmboviţei, care după cum vedeţi e înalt şi rîpos şi care o ţine aşa în tot lungul ei... Dar malul drept al văii Dîmboviţei nu e şi malul rîului, malul albiei lui, căci lunca e în cele mai multe locuri foarte largă... Aşa că... tunurile noastre...

— îmi trebuie aceste tunuri fiindcă am chemat pentru mîim-. aci pe mitropolit, pe toţi boierii şi pe notabilităţile oraşului. Am un plan al meu... Oamenii aceştia trebuie să vadă mîine aceste tunuri care la un semn, dacă ei se încăpăţînează, Yʸᵉ distruge Bucureştii...

Omer-paşa, renegatul, care-şi lăsase şi el o bărbuţă galbenă, tunsă ca să semene cu a sultanului Abdul Medjid Khan, numai că a lui era bălană, avu o strîmbătură care ascundea un rînjet de dispreţ. Se stăpîni, dar spuse în nemţeşte, ştiind că Fuad, care era un turc de şcoală nouă, care cunoştea mai multe limbi europene, va fi mai puţin supărat dacă ironia lui nu va fi înţeleasă decît de ei doi.

— Excelenţă, cred că bucureştenii mai curînd vor rîde decît se vor speria... Ei ştiu prea bine că tunurile pe care le-am pus pe aşa-zisul deal nu vor putea atinge Bucureştii, căci de aci pînă în inima oraşului sînt cel puţin cinci mii de paşi, iar tunurile noastre bat la două mii şi cinci sute de paşi...

— Dar uite, această mahala... a Izvorului... e la un pas de noi şi e o mahala importantă a oraşului.

— Nu o pot aprinde tunurile. Ne desparte de ea o în- doitură a malului... De altfel cred că e mai bine, Effendi, dacă înainte de a mai da alte dispoziţii, aţi merge împreună cu mine deasupra, la baterii...

— Foarte bine, să ne aducă numaidecît cai...

Cortul lui Fuad cu şi ale întregii armate, era subt deal, în luncă, în aşa-zisul cîmp al Cotrocenilor, pînă aproape de satul Sfîntul Elefterie. Sus, de pe malul înalt al văii, Fuad trebui să recunoască şi el că nu se vede mare lucru din Bucureşti... Omer şi Lenş, care îi întovărăşea ca buni cunoscători ai locurilor, îi arătară că oraşul nu se vede din pricina unui dîmb mare al malului, un pinten pe care acest mal îl trimitea tăind lunca pînă în malul albiei rîului. Pe acest dîmb, pe care localnicii îl numesc Dealu Spirii, se găseşte cazarma infanteriei şi Arsenalul oraşului. De asemenea, vreo trei biserici şi multe cîrciumi pe drumul care urcă printre

viile cu care e acoperit. Mahalaua Izvorului este ghemuită în stînga între un ocol al malului drept şi albia Dîmboviţei... Peste apă e, în luncă, o mahala mai interesantă, Sfîntul Constantin, şi, după ea, pe malul celălalt al văii, ceva mai ridicat, mahalaua Popa Tatu...

— Dacă le nimicim, Effendi, mare lucru n-am făcut...

Fuad era destul de fin ca să înţeleagă unde vrea să
ajungă acest paşa încăpăţînat, şi puţin plictisit, ciupindu-şi barba tunsă scurt tot ca a lui Orner, dar neagră, îl întrebă aproape şuierat :

— Atunci ce-ar trebui să facem după părerea dumitale ?

— Să punem mîna chiar astă-seară pe acest dîmb mare care domină tot oraşul... Să ocupăm Dealu Spirii... Şi-atunci nu va mai fi cu putinţă nici o rezistenţă...

— Dacă va fi nevoie pentru asta să lupţi ?

— Trebuie ocupat oricare ar fi împotrivirea, cît mai cu- rînd... De altfel zadarnic încercăm să ocolim adevărul... Lupte au fost şi am avut pierderi supărătoare, care au în- dîrjit şi încurajat populaţia...

Atras de un butuc de viţă, greu de ciorchini negri, Fuad ciuguli cîteva boabe, aplecîndu-se mult din şa spre vîrful aracului. Apoi cu întîrziere, ca şi cînd ar lua greu hotărîrea, spuse parcă într-o doară :

— Ocupă atunci Dealu Spirii !

în aceeaşi noapte de duminică spre luni, Omer-paşa trimise un regiment de infanterie care ocupă drumul de pe culmea dîmbului mărginit de grădini şi vii, cu case răzleţite şi cîrciumi, pînă la vreo cinci sute de paşi de cazarma infanteriei .

Cei chemaţi pentru ceasurile douăsprezece pe cîmpul Co- trocenilor o pornită încă din vreme, încît, cu un ceas, două înainte, în faţa corturilor turceşti se adunase o mare mulţime... Boierii sosiseră în butci şi călăreşti, ca să-şi arate evghenia, marii negustori în călăreşti şi ei, iar cei mai de rînd o luaseră apostoleşte pe jos, peste maidanul de lîngă biserica Popa Tatu, în jos spre morile şi podişca de la Sfîntul Elefterie... Către prînz sosiră şi o parte dintre membrii guvernului, Rosetti, Ştefan Golescu, Brătianu şi o dată cu Bălcescu şi frate-său Costache, Bolintineanu, Bolliac, Zâne, Aristia şi alţii foarte numeroşi... Erau din nou toate costumele, căci marii boieri apărură în portul lor, tradiţia orientală, ca să fie azi pe placul turcilor.

Tabăra turcească, din care se retrăsese aproape toată armata, era totuşi păzită de un regiment, iar în faţa mînăstirii, pe poalele dîmbului, erau aşezate tunuri în baterie. Către ora arătată de Fuad sosi şi careta mitropolitului. Deşi se pretindea bolnav, Neofit apăru întovărăşit de un arhimandrit şi de secretarul său.

Era o zi cu soare, care lupta să încălzească, să usuce ceea ce răciseră şi înmuiaseră două săptămîni de ploi... Pe ici, pe colo, noroiul se zbicise. Oamenii,

aproape cîteva sute, cei mai mulţi negustori, începură să devie nerăbdători... Pav- licioni, în frac tutuniu şi cu pălărie tare, se plimba încruntat, zece paşi în sus, zece paşi în jos. îşi dădea seama că revoluţia este pierdută, că negustorimea va fi din nou încălecată cu brutalitate de marii boieri. Dobrovici îi tăie drumul, greoi şi cam speriat ;

— Frate Rudi, crez că am făcut o greşeală venind... Ne va arestui turcul pe toţi.

Hagi Curţi fu de aceeaşi părere, dar Danielopol şi Menoah Hillel protestară îndesat... Pavlicioni îi privi mulţumit.

— Trebuie să luptăm pînă în ultima clipă, trebuie să arătăm turcilor cu hotărîre ce vrem... Altfel revoluţia noastră va fi o simplă amintire. Devenim din nou robii marilor boieri.

Marii boieri erau plini de veselie şi nerăbdători să vadă mai curînd în amănunte ce va fi... Aveau mare emoţie, căci nu ştiau încă în ce mod vor fi împărţite marile dregătorii, cele mai bănoase fiind cele mai aşteptate, cu înfrigurare... Băl-Ceaurescu era în butcă singur şi încruntat, căci se simţea lucrat. Văzînd cum trece timpul, căci trecuse cu mult de prînz şi Fuad-paşa nu ieşea din cort, ci le trimisese vorbă că îi roagă să mai aştepte, căci are mult de lucru cu Omer-paşa, ştiind şi obiceiurile turcilor, oamenii se pregătiră pentru o îndelungă aşteptare. în jurul caretei lui Cantacuzino, care se îmbrăcase din nou cu anteriu şi biniş, erau cinci-şase mari boieri, care simţiseră cum bate vîntui...

Trimiseseră acasă să li se aducă foteluri şi scaune, cum şi gustări, şi acum stau la taifas... plini de voie bună.

Bălcescu şi ceilalţi revoluţionari se trăseseră mai înspre zăvoi, înspre albia Dîmboviţei, care făcea aci un mare ocol şi se aşezaseră pe un plop bătrîn şi gros, dărîmat de vreo furtună.

Fuad-paşa fu în sfîrşit convins să aştepte ca trupele turceşti să ocupe cu orice preţ cazarma infanteriei şi întreg Dealu Spirii. După ocuparea cazărmii, dar numai după ocuparea ei, coloana turcă avea să-şi continue drumul, folosind toate armele ca să pătrundă în oraş pe podul de la Mihai- Vodă.

Kerim-paşa, comandantul coloanei, se înclină adînc şi ieşi.

Cazarma infanteriei e aşezată chiar pe o parte din locul fostei Curţi-Arse, vecină cu ruinele ei şi despărţită de ea printr-un gard de zid gros. Curtea dinlăuntru, despărţită de Podul Cilibiului cu un gard de scînduri late, puse culcat, e foarte lungă, aproape cît o uliţă de lungă. Pe dreapta şi pe stînga acestei curţi sînt faţă în faţă două magazii vechi de zid, acoperite cu olane înverzite, cam înguste, dar lungi cît curtea, care însă e destul de largă. Aci dorm ostaşii...

în fund e o căsuţă, cu uşă la mijloc şi două ferestre, una în dreapta şi alta în stînga... Aci e canţălaria.

Poarta e de stejar, puternică între cele două magazii lungi, care de altfel au cîte trei ferestre şi la uliţă. Către zidul cel gros şi dărăpănat al Curţii Arse, în spatele magaziei din stînga, e o altă curte, cu mari stive de lemne pentru încălzit şi gătit. La faţă, cazarma era largă de mai bine de o sută cincizeci de paşi, căci în stînga ei era Ierbăria şi Arsenalul.

Acum erau pe piaţa de arme dintre cele două lungi ma- gazii-dormitoare cinci companii din Regimentul II şi o com- îame din Regimentul 111, în coloană de companii. Era parada uării în primire a noilor drapele... care înlocuiau pe cele vechi... Tobele băteau... gorniştii sunau. Maiorul Greceanu, gros şi cam greu, în mare ţinută, care comanda, ieşi cîţiva paşi înaintea frontului şi dădu raportul colonelului Radu Go- lescu, negricios şi îndesat ca şi frate-său Arăpilă. Soldaţii erau în ţinută de ţeremonie : pantaloni albi, mondire cu nasturi poleiţi şi şepci. După ce se termină trecerea în revistă a com-

Înaiilor, colonelul Golescu ceru maiorului să dea odihnă pe oc oamenilor, care urmau să aştepte compania de pompieri, care avea de primit şi ea un drapel. Gîndul tuturor ofiţerilor şi al oamenilor din front era acelaşi... Ce fac turcii ?...

Ştiau că se opriseră la cinci sute de paşi înainte de cazarmă şi îi auzeau acum punîndu-se în mişcare.

— Domnule colonel, ce credeţi, ne vor ataca ? întrebă maiorul, ţinînd pasul greoi pe lîngă comandant.

Colonelul Golescu, tăcut, arătă cu mîna spre cer, într-un gest de nedumerire. Ofiţerii veneau după ei, cu chipiile lor înalte, cu mîinile sprijinite pe garda săbiilor. Poarta era larg deschisă şi ei se opriră în picioare, pe podişca din faţa ei, făcută peste şanţul drumului... Din sus veneau cîteva femei speriate şi unii vînzători de dulciuri şi covrigi, mai mult fugind.

— Vin turcii !...

Altă lume se vedea, dimpotrivă, pe partea cealaltă a Dîmboviţei, îndreptîndu-se pe Podul de Pămînt spre Cotroceni. Erau cete întregi.

La poarta cazărmii era postat un pichet cam de douăzeci de oameni subt ordinele sublocotenentului loniţă, care era dejurnă. Cînd se văzură apropiindu-se lăncierii turci, în jocul muzicii legănate, toţi pe cai roibi, maiorul porunci ofiţerilor să alerge fiecare la unitatea lui... Colonelul rămase la poartă, unde pichetul se aliniase, cu căpitanul Caragea, care ştia turceşte, şi căpitanul Papassoglu, care era de serviciu

.Prin poartă deschisă ostaşii şi ofiţerii din curtea cazărmii văzură trecînd la vale unităţile armatei turceşti. După ce trecură unităţile uşoare de cavalerie, apăru pe un cal negru Kerim-paşa, cu faţa lui uscată, urmat de ofiţeri subalterni, un colonel, un maior arab şi alţii... Pichetul de la poartă dădu onorul şi colonelul

salută... Paşa răspunse la salut şi se opri în dreptul colonelului Golescu, cu ofiţerii săi, în timp ce începuse să treacă spre vale, într-o ciudată dezordine, infanteria turcească... Apoi, în timp ce treceau tunurile, Kerim-paşa, care întrebase pînă atunci cîteva lucruri banale, spuse aproape brutal colonelului Golescu, prin căpitanul Caragea, că trebuie să predea imediat cazarma şi armele.

Palid, pămîntiu la faţă, dar cu ochii sclipind ca oţelul, feciorul lui Iordache Golescu luă poziţie de drepţi şi spuse răspicat :

— Nu am ordin nici să predau cazarma, nici să n-o predau. Am trimis un ofiţer la Locotenenţa. Aştept răspunsul !

Cu buzele negre, apropiate şi tăioase, Kerim-paşa ascultă răspunsul şi, cînd tîlmaciul sfîrşi, dete brusc pinteni calului şi porni spre dreapta, cu toată suita după el.

Colonelul Golescu, care rămăsese în picioare, în poziţie militară, se uită lung după el şi clătină din cap. Apoi se întoarse către aghiotant :

— Spune-i lui Greceanu să ducă oamenii la magazia de muniţii... să li se dea numaidecît patroane... şi să se încarce armele.

Se auzi numaidecît comanda maiorului : „Coloană, la stînga împrejur în pas alergător"... Furgonul care se afla în faţa magaziei fu numaidecît golit de patroane, puştile încărcate şi companiile se întoarseră tot în coloană... Căpitanul Lăzureanu, comandantul companiei din Regimentul III, se apropie de Deivos, care comanda compania a II I-a, cu privirea îngrijorată.

— Turcii s-au oprit şi au înconjurat cazarma...

Turcii într-adevăr se opriseră şi acum puneau tunurile în bătaie, în drum, împotriva cazărmii. Se vedea limpede că se pregătesc să tragă salve de mitralie... între timp-se apropie din nou de poartă un ofiţer turc, însoţit de un imam cu fesul în turban alb, amîndoi călare. Ofiţerul turc vorbea româneşte. El îi ceru colonelului Golescu să adune numaidecît armele batalionului, să le depună în mijlocul curţii şi să predea cazarma. Colonelul îi răspunse doar că nu s-a întors ofiţerul trimis după ordin, de la Locotenenţă...

Acum totul era numai freamăt mut şi încordare... Peste cîteva clipe un pluton de lăncieri încercă să treacă poarta... Pichetul i se aşează aliniat în cale, cu puştile la ochi. Plutonul se întoarse. în clipa asta se auzi o răpăială de focuri cumplită şi rîndurile companiilor se înfiorară uşor. Mai spre vale puţin, ca la o sută cincizeci de paşi depărtare de poarta cazărmii, compania de pompieri de sub comanda căpitanului Zăgănescu, un om voinic şi cu mustaţa tunsă scurt, fusese oprită de turci. Era chiar în faţa lui Kerim-paşa şi a suitei lui. Căpitanul spuse pe româneşte că are ordin să se ducă în curtea cazărmii cu unitatea sa... Un negustor turc din Giurgiu, un bătrîior cu mustaţa mare, care părea un fel

de călăuză a turcilor, tălmăci vorbele lui Zăgănescu şi numaidecît şi răspunsul pe care-1 dăduse colonelul turc de lîngă Kerim-paşa.

— Spune-i ofiţerului ăsta că nu mai are voie să intre în curtea cazărmii, căci vom lua noi cazarma !

Căpitanul Zăgănescu rămase cîteva clipe descumpănit... Şovăi, dar numaidecît întîlni privirea întrebătoare a lui Dincă Bălăşoiu care comanda plutonul al doilea... Atunci comandă scurt, viu ;

— Companie, după mine !... şi porni înainte, între infanteria şi tunurile turceşti.

Pompierii, cu coifurile lor strălucind ca aurul, cu crestele metalice arcuite spre frunte, trecură după comandantul lor, cu puştile ţinute în podul palmei şi sprijinite pe umăr. Ofiţerii turci se priviră înmărmuriţi de atîta obrăznicie. Unul dintre ei strigă tare o insultă. Toţi turcii rîseră de aceşti soldaţi cu atîta alămărie pe ei, care treceau molatic, dar ţanţoşi.. Atunci sună o comandă turcească şi toţi infanteriştii turci trecură dinspre şanţul cazărmii spre şanţul ălălalt al drumului, parcă vrînd să facă loc pompierilor... Un soldat turc care voia să treacă în fugă de cealaltă parte se împiedică de un pompier şi căzu. Un ofiţer turc lovi atunci cu latul săbiei pe pompier. încurajat, un subofiţer îşi descărcă puşca într-alt pompier, care căzu, frîngîndu-se mort, în drum

.Dincă Bălăşoiu privea încremenit... îşi muşcă buza şi scoase încordat, dar aproape pe nesimţite, amîndouă pistoalele... Era foarte aproape de Kerim-paşa şi de suita lui. Descărcă în aceeaşi clipă, cu amîndouă mîinile, ambele pistoale. Calul lui Kerim, lovit în cap, se răsuci în loc şi căzu apoi cu generalul subt el, care de altfel nu fu atins... Calul colonelului rămase în picioare, dar colonelul căzu într-o parte, cu picioarele în scări, căci era mort. Ofiţerii se îngrămădiră în jurul lor, în timp ce comandantul bateriei ordonă negru de mînie : „Foc !" O parte din pompieri, cu Zăgănescu, ajunse în dreptul curţii din dos a cazărmii şi se culcă în şanţ, ca să încarce armele, cealaltă parte venea înşirată în lungul drumului.

Tunurile se descărcară cîte două în patru salve. Mitraliile loviră rîndurile pompierilor de la cîţiva paşi, rupîn- du-i pejnulţi în bucăţi. Gardul de lemn al cazărmii fu sfă- rîmat. în cei din frunte şi în pichetul de la poartă traseră infanteriştii turci. Colonelul Golescu fu rănit şi avea să fie dus înapoia cazărmii. Pichetul se retrase în curte, şi cu el, cîţi scăpară. Pompierii se culcară în şanţ lîngă gardul de uluci... acum dărîmat de mitralie... Cînd Zăgănescu văzu gardul dărîmat şi curtea mai ferită, sări din şanţ şi strigă : „După mine !";.. Dar în curte, căpitanul Deivos, care la întoarcerea de la amoniţie rămăsese cu compania în faţă, comandă de la el însuşi foc de salvă asupra coloanei turceşti.

între timp, tunarii turci aprindeau fitilurile pentru o nouă salvă... Locotenentul înalt şi mustăcios, Dănescu, strigă pătrunzător :

— Pe tunuri, copii ! Că ne prăpădesc...

Săriră din şanţ şi în cîteva clipe pompierii erau peste tunuri, care erau încărcate... Loviră servanţii cu patul armei şi răsuciră tunurile împotriva coloanei turceşti. Priviră înmărmuriţi şi bucuroşi rîndurile de turci seceraţi scurt... dar în aceeaşi clipă alţi turci se năpustiră asupra lor, lovind cu baionetele. Locotenentul Dănescu se aplecase spre fitil şi fu împuns cu sabia în spate. O parte din pompieri rămaşi în şanţ încărcase în sfîrşit armele... Cei de pe tunuri săriră înapoi, şi unii trecuseră, aşa cum făcuse căpitanul Zăgănescu şi ceilalţi pompieri, în curtea mai îngustă, din dos a cazărmii, între gardul de zid al Curţii Arse şi magazia de dormit. Alţii mai luptau. învălmăşeala era de nedescris şi oamenii se loveau cu armele înnebuniţi de furie, printre cei care se zvîrcoleau căzuţi în mici băltoace de sînge şi noroi însîngerat. Din curte tot batalionul trăgea în coloana turcească. O oră şi mai bine, oamenii culcaţi acum, adăpostiţi cum putură mai bine, traseră unii într-alţii.

Toţi turcii, care încercaseră să ia prin atac curtea cazărmii iarăşi, erau culcaţi la pămînt, unii morţi şi răniţi, alţii feriţi, ca să tragă mai bine. Kerim-paşa, care descălecase şi se adăpostise după o casă cu unii din ofiţerii lui, porunci gornistului să sune încetarea focului. Ofiţerii din curtea cazărmii, care cunoşteau semnalul turcesc, comandară şi ei încetarea focului. între timp puţinii pompieri rămaşi în viaţă erau din-coace"de gard, în curtea cazărmii, în partea .în care erau stivele de lemne, fiind destul de adăpostiţi. Un ofiţer turc veni cu un steag alb şi cu pitarul Grigore de la Giurgiu, care era tîl- maci, arătîndu-le celor din curtea cazărmii, presărată dc cadavre, că a fost o greşeală. Toţi fură bucuroşi de această întorsătură, căci nu mai aveau nici un cartuş în patronaşe. Se făcu o linişte de necrezut, îngrijorătoare parcă.

La o poartă de cealaltă parte a drumului apărură Licsandru Hergă şi Damian. care auziseră bubuiturile din mahalaua Izvorului şi strigătele de luptă şi vruseseră să vadă ce se întîmplă. Urcaseră in fugă dealul, ascunzîndu-se pe după case pînă în marginea cazărmii. Hergă privea cu ochii mari nenumăraţii turci aşternuţi pămîntului şi printre ei atît de mulţi români. O porniră pe după garduri, pe la porţi, şi alţi oameni, pesemne chiar dintre cei care locuiau în aceste case şi care se ascunseseră cîţi nu apucaseră să fugă... Se uitau palizi la morţii învălmăşiţi, înmărmuriţi. Damian îl văzu pe Dincă plin de sînge în şanţul de peste drum. Se uită ca deşteptat din somn, privind cu băgare de seamă peste gard. Hergă văzu că ofiţerul român plin de sînge, care era în şanţul de lîngă ei, cu capul sprijinit de o buturugă, încerca să se aşeze mai bine. fără să deschidă ochii. Se gîndi să-1 ajute şi ieşi pe portiţă. printre soldaţii turci.

în timpul acesta, un subofiţer turc încercă cu baioneta pieptul lui Dănescu, să vadă dacă e viu, şi cînd acesta gemu şi îşi mişcă braţul, îi descărcă puşca în cap. Licsandru Hergă văzu negru înaintea ochilor. Dintr-o săritură a înfipt cuţitul pînă în plăsele în turc. Lăsă cuţitul în rană şi îi luă puşca... îi tăiară calea alţi doi turci, care căutau să înfigă baionetele în el. întîrzie prea mult, împiedicîndu-i pe ai lui să tragă. Damian îl răsturnă pe unul, şi sări devale. Licsandru 1-a spintecat cu baioneta pe celălalt şi-1 ucise şi pe al treilea care, revenindu-şi, ridicase arma. N-apucă însă să treacă spre curte, că a căzut şi el ciuruit de gloanţe... Apoi au năvălit şapte-opt turci peste el, înfigîndu-i spangele în trup. Aci a murit Licsandru Hergă, în ziua de 13 septembrie.

S-a făcut din nou linişte.

Dincă, dezmeticit, văzu de la cîţiva paşi toată întîmpla- rea. Se simţea rănit, dar nu ştia unde... Avea sînge pe mon- dir şi tot corpul îi era greu. Trebuia să plece însă de acolo cu orice preţ, căci altfel il vor încerca şi pe el cu baioneta... Se culcă mai jos în şanţ. încercă piciorul stîng... îl putea mişca... Pe cel drept însă nu. Putea mişca şi mîna dreaptă... Se gîndi că prin şanţ ar putea merge cei o sută de paşi pe care îi mai avea de făcut pînă la podişca de la intrarea cazărmii, ca să se vîre subt ea... O porni proptindu-se în cotul drept şi în piciorul stîng... Erau atîţia morţi în drum şi pe mar- ginea şanţului, că numai încet şi cu grijă se mai putea mişca... După ce făcu vreo treizeci de paşi, îl văzu pe sublocotenentul Stamatescu îndoit, cu picioarele în sus şi cu capul în şanţ. înţelese că e mort... îşi înmuie buzele uscate într-un ochi de băltoacă din fundul şanţului. Apoi stătu să mai răsufle puţin, căci pînă la podişcă mai avea vreo şaizeci de paşi. Deodată se auzi un strigăt în şoaptă :

— Don' sublocotinent Dincă... Don' sublocotinent... trăiţi ?... Era un pompier din plutonul lui. Veniţi pe aci, don' sublocotinent...

Era în dreptul curţii din dos a cazărmii unde erau stivele de lemne, între zidul Curţii Arse şi magazia-dormitor, pe unde intrase Zăgănescu şi pompierii care scăpaseră cu viaţa... Totul era să nu fie văzut cînd se tîrăşte din şanţ. Văzu că, un pas mai departe, gardul sfărîmat şi prăbuşit de mitralie avea atîrnată o scîndură aproape întreagă, care-1 putea feri de vedere. A scăpat... deocamdată.

Trecuse aproape o jumătate de oră şi nimeni nu ştia ce va mai urma... Kerim-paşa era furios... Nu putea să intre în oraş lăsînd cazarma neocupată în spate. Nici nu vedea cum ar putea relua lupta fără pierderi disproporţionate. Se vedea cu comanda luată, poate degradat. Urca şi cobora nervos cele trei trepte ale casei galbene.

Colonelul Golescu, plin de sînge pe toată faţa, dar rănit numai la mînă, era împreună cu aghiotantul în dosul a două căruţe din curte, de unde îşi mai exercita comanda încă, fiindcă i se auzea mereu vocea. Oamenii

erau cu toţii culcaţi, cu armele la îndemînă, aşteptînd, credeau ei, să' li se împartă din nou patroane... Aflînd că e acolo, Zăgănescu, care transportase pe Dincă şi alţi răniţi în magaziile-dormitoare, auzindu-1 şi văzîndu-1 unde e, veni să ştie ce s-a hotărît. Colonelul n-avea tăria să ia o hotărîre şi se bucură cînd văzu că o mare parte dintre ofiţeri îl înconjurau,..

— Nu mai • avem patroane, domnule colonel ! se vaită căpitanul Lăzureanu, gras şi cam bondoc.

— Oricîte patroane am avea, s-a isprăvit ! Tot turcii au mai multe... Trebuie să ne predăm... Cel care vorbea cu vocea seacă era un căpitan uscat, cu mustaţă subţire. Mai bine să ne predăm... S-a făcut dovada că ne-am împlinit datoria.

Căpitanul Zăgănescu începu un soi de rîs care era mai mult rînjet.

— Să ne predăm ? Turcii ne vor tăia ca rebeli... Nu ne vor considera prizonieri... parcă nu-i cunoaşteţi... E o nebunie să ai încredere în ei...

Colonelul era- şi mai încurcat.

— Atunci ?...

Unul dintre soldaţii care se adunaseră şi ei în jurul lor, unul cu capul bălai şi spîn parcă, se amestecă şi el în vorbă.

— Domnilor ofiţeri, dumneavoastră plecaţi prin grădinile astea din fundul curţii spre mahalaua Dudescului, că pă dumneavoastră vă taie turcii. Noi ne-om descurca cu ei...

Toţi simţiră că soldatul vorbeşte cu înţelepciune. Colonelul reluă apăsat:

— Dar nici nu putem părăsi oamenii aci... Să plece atunci mai întîi răniţii... Apoi cine poate, treptat, însă... nu trebuie să observe turcii.

Între timp Fuad Effendi şi Omer-paşa se plimbau în imensul cort fierbînd de mînie... Nu izbutise nici planul de a intra în oraş fără luptă, aşa cum cerea jocul diplomatic, şi nu intrase pînă la ora asta nici prin luptă... Peste două sute de oameni aşteptau în faţa cortului, şi el nu vrea să le vorbească înainte de a şti că trupele au trecut sau nu spre oraş... Cînd veni vestea, falsă, că Kerim-paşa a fost ucis... Omer-paşa fu cuprins de o mînie neagră. începu să urle la Lenş, care asculta înmărmurit, că va bombarda trei zile şi trei nopţi Bucureştii.

Liniştea dura mereu... Turcii cereau din nou acum predarea cazlrmii, dar nu mai cereau predarea armelor... Colonelul Golescu fusese evacuat. Maiorul Greceanu se pare că plecase şi la români nu se mai ştia cine e comandantul, şi ofiţerii discutau aprins între ei... Din partea turcilor era un maior şi pitarul Grigore de la Giurgiu, pe care Zăgănescu îl scuipase de faţă cu toţi. Timpul trecea şi nu se găsea o formulă... Unii încercară să plece, pur şi simplu, dar turcii îm- puşcau pe toţi cei care părăseau curtea. Mulţi izbutiră... Dar mai erau în viaţă mulţi oameni, unii răniţi, care nu puteau să plece

neobservaţi... Nimeni nu ştia ce hotărîre să ia... Maiorul turc plecă... Peste o jumătate de Ceas veni alt grup cu o basma albă, doi ofiţeri turci şi între ei sublocotenentul loniţă, care fusese luat prizonier la poartă... I se adresă lui Deivos, care era printre puţinii ofiţeri care mai rămăseseră în cazarmă...

— Domnule căpitan, spune oamenilor să nu mai tragă, fiindcă e la mijloc o greşeală, şi urmează-ne la Kerim-paşa.

Deivos se hotărî şi ceru soldaţilor să nu mai tragă, ci mai bine să vie după el... Foarte mulţi nu vrură şi rămaseră loculuі... dar mulţi alţii îl urmară... Ajuns în faţa lui ^erim- paşa, care era acum mai sus pe treptele unei case, trei trepte care mergeau în drum, Deivos îi întinse sabia... Kerim îi spuse încruntat să şi-o ţie. Urmă un soi de tăcere crîncenă... Kerim-paşa părea mai negru cu faţa lui osoasă.

Deivos îl întrebă în turceşte cine e de vină...

— Siz, caputan, zise el... Voi, căpitane...

— Iok siz, Effendim-paşa...

— Siz, siz... caputan, repeta mereu încruntat Kerim. Coborî cele trei trepte pe, limba de pămînt care le despărţea de şanţ şi continuă plimbîndu-se furios, ca pentru el : Ce neghiob... măcelarul... o învălmăşală ca asta n-am mai pomenit. Luptă începută la trei paşi...

Imamul, care sta rezemat de zidul galben al casei, clătină din cap cu spaimă :

— Vis de om bolnav...

între timp un ofiţer turc adusese pe soldaţii români care se predaseră grămadă înspre gardul cazărmii. Kerim îi ordonă lui Deivos să treacă şi el alături de soldaţii români. Simţiră toţi în jurul lor numai priviri piezişe şi o ură fără margini. Tăcerea turcilor era crîncenă... Kerim îi spuse cîteva cuvinte pitarului Grigore Gură-largă, care veni şi le spuse :

— Iată, paşa vă iartă şi vă ordonă să vă duceţi pe la casele voastre...

Deivos văzu că grupurile compacte de infanterişti turci dinspre Ierbărie se pregăteau să puie armele la ochi... Se întoarse spre ai lui şi spuse cu o voce puternică, dar înfiorată :

— Strigaţi să trăiască sultanul... să trăiască paşalele sale care astăzi cu atîta indulgenţă ne dau iertarea, pregătin- du-ne mormîntul...

Porniră încet spre mahalaua Izvorului în vale, dar atunci se auzi comanda : *„Aleş... vur* /..." [20] şi dintr-o dată tunurile şi puştile se sloboziră în soldaţii români... Cîţi nu căzură, săriră într-o fugă înfrigurată peste gardurile din faţă...

Cei care rămăseseră în curtea cazărmii putură să plece peste grădinile din spate pe furiş, spre mahalaua Dudesculuі. La cinci seara, Kerim-paşa îşi reluă marşul în oraş.

---

20 **Atenţie... foc !... (tc.).**

La Cotroceni

Către şase seara, Fuad răsuflă, în sfîrşit, uşurat... Maiorul de Stat-Major trimis de Kerim-paşa anunţase şi ocuparea cazărmii şi trecerea trupelor spre Bucureşti, dar mai ales dovedise ca într-adevăr Kerim-paşa nu a fost ucis.

Cu comandantul secund al armatei ucis în luptă n-ar mai fi fost ocupaţia paşnică pe care o vrea sultanul, *mori cher ami*... [21] îi spuse lui Omer-paşa, cu vocea leneşă, din zilele lui bune, cînd se zicea că nici o cucoană din aristocraţia apuseană nu rezistă la modulaţiile vocale ale acestui frumos diplomat turc, care avea ticul încîntător de a-şi mîngîia nervos barba neagră frizată. Hai să vorbim acum cu notabilităţile... Dar ce crezi, spune-mi hotarît, sîntem astă-seară în Bucureşti, dar în Bucureşti cu adevărat, nu la mînăştirile din marginile oraşului ! Şi-1 bătu pe umăr ca să-1 împace, să-i arate că gluma n-a fost spusă cu răutate.

Renegatul, îndesat şi gros, arătă că a înţeles gluma pri- vindu-1 drept în faţă.

-— Principalul este că astă-seâră chiar, Kerim va aşeza o sută de tunuri pe dealul acela de la Curtea Arsă. De acolo, nici un colţ din Bucureşti nu scapă nebombardat...

Se auziră acordurile legănate ale muzicii militare. Apărură şi cîţiva turci cu vestoane albastre şi fesuri roşii pe cap ; cu arma în cumpănire luară grabnic poziţie în faţa cortului cu umbrar căptuşit cu roşu. Apăru apoi un stol de ofiţeri, toţi în albastru şi roşu, care se aliniară numaidecît... Apoi se ivi într-un mers precipitat şi elastic, cu o figură voit autoritară, în contrast cu felul lui lînced obişnuit, Fuad... îl urmă Omer şi unul dintre feciorii lui Lenş, în uniformă de secretar al lui Bibescu, aproape ca a ofiţerilor turci, dar fără fes, ci cu tricorn de marinar...

Mulţimea celor care aşteptau de cinci ore se apropie grăbită... Mitropolitul şi Alecu Filipescu sînt coborîţi cu sprijin din carete. Boierii fac toţi temenelele rituale. Ceilalţi salută uşor prelung.

Fuad cu degetele elegant răşchirate îşi mîngîie vîrful nasului între degetul gros şi arătător, ca şi cînd ar fi tras tabac, înclină capul... muzica s-a oprit. Face un semn dragomanului... Acesta iese un pas în faţă...

Cei aproape două sute de inşi care au răspuns la chemarea lui Fuad, dintre .care vreo patruzeci de boieri şi peste o sută douăzeci de negustori, ascultă în cerc larg. în jurul lui Cantacuzino, aproape de umbrarul cortului, sînt cei doisprezece boieri şi mitropolitul.

— Exelenţia-sa întreabă care este rostul acestei mulţimi imense aşezate pe cîmp şi pe drumuri, în calea armatei sale ?

Rosetti, înflăcărat, cu mîna în vînt ca un steag, face un pas în faţă.

21* **Dragul meu prieten... (fr.).**

— Este poporul bucureştean, care s-a ridicat ca un singur om, să aducă un omagiu majestăţii-sale sultanului, augustul suzeran, dar care ţine să arate că nu înţelege să renunţe la constituţia pe care şi-a dat-o. O asemenea măreaţă înfăţişare ar trebui să placă strălucitului poet, care este exelenţia-sa, Fuad Effendi !

Lenş, după ce a vorbit încet turceşte cu Fuad-paşa, tălmăceşte sonor răspunsul lui :

Exelenţia-sa spune că nu a venit aci cu lira de poet, ci cu o armată, de a cărei siguranţă este răspunzător

!Atunci Brătianu face un pas înainte, cu o hîrtie în mînă, şi aproape strigă cu vocea lui ascuţită :

— Am aci proclamaţia pe care am dat-o în calitatea mea de şef al Poliţiei, prin care îndemn şi cer mulţimii care s-a adunat în faţa oştirilor împărăteşti să vie fără nici un fel de armă, pentru o demonstraţie paşnică, pentru a-şi arăta sentimentele faţă de constituţia pe care şi-a dat-o şi pe care înţelege s-o păstreze !

Lenş, care a tradus în şoaptă lui Fuad, după ce 1-a dat în lături cu mîna pe Brătianu, transmite răspunsul comunicat de comisar :

— Exelenţia-sa nu poate să ia cunoştinţă de această declaraţie, nerecunoscînd nici un fel de şef de Poliţie şi nici un fel de Guvern provizoriu. Ţine însă să ştiţi că vă socoteşte pe toţi răspunzători dacă, aşa cum i s-a raportat exelenţiei- sale. să mai găsesc în pădurile şi lanurile de porumb din jurul capitalei şi alte mulţimi de ţărani, gata să atace prin surprindere. De altfel spune că a dat acum o jumătate de oră ordin cavaleriei imperiale să-şi deschidă drumul cu săbiile prin mul- ţimea care îi împiedică trecerea.

într-adevăr, la ora asta, cele zece mii de oameni care aşteptau în lungul Podului de Pămînt pînă la Sfîntul Elefterie erau şarjaţi de călăreţi.

Bălcescu, palid, de o stranie frumuseţe în hotărîrea lui, face un pas înainte, vorbeşte îndîrjit, cu un soi de disperare.

Soarele, care după aproape două săptămîni de zile plioase a strălucit toată ziua, coboară după turlele mînăstirii. Razele lungi ale apusului îi cad celui ce vorbeşte în numele revoluţiei româneşti pe faţă, iluminînd-o.

— Spune-i exelenţiei-sale că acest limbaj este inadmisibil faţă de un guvern care a fost recunoscut de către Şoleiirian- paşa, în numele sultanului. Prin glasul meu, tot poporul român protestează din toată fiinţa lui împotriva oştirii turceşti care a cotropit pămîntul românesc !

Cei de faţă se privesc încremeniţi de îndrăzneala lui Bălcescu. Peste sutele de români trece un fior, ca un zbor uşor.

Voinescu II, care în ziua asta a dovedit totuşi multă îndrăzneală, îl priveşte îngrijorat, îi e teamă că prieten.

— Frate, ţine socoteală de situaţia în care ne găsim...

Bălcescu e însă pornit şi se vede că ţine să fie spuse acum
unele lucruri. în redingota lui neagră, strînsă pe talie, în
nervozitatea mîinii care strînge marginea pălăriei tari, e numai hotărîre. Se întoarce scurt către prietenul său :

— Ţiu socoteală că vorbim în numele unei revoluţii ! Trebuie să fie cineva care să spună în clipa asta aceste lucruri. Trebuie să se găsească un om al revoluţiei care să le vorbească turcilor aşa cum merită !

Cei de față se privesc mereu speriați de violența lui Bălcescu. înspre rîndurile dinapoi sînt foarte numeroși negustori revoluționari care îl aprobă. Lenș, după ce-a vorbit încet cu Fuad-pașa, care afectează un soi de absență distinsă și-și freacă degetele ca și cum ar priza tabac, face un pas înainte ;

— Excelența-sa spune că este trimis de majestatea-sa imperială aci ca să restabilească ordinea și că o va restabili cu orice preț.

Bălcescu simte că această clipă trebuie să fie la înălțimea poporului român în aceste două zile. Răspunde răspicat, dar cu un soi de exasperare nervoasă :

— Nici tratatele încheiate de Mircea, de Vlad al V-lea, nici vechile capitulații, nici dreptul internațional nu îngăduie guvernului imperial să se amestece în conducerea lăuntrică a Principatelor... și nici să trimită oștiri să restabilească o pretinsă ordine împotriva celei adevărate pe care și-a dat-o poporul român însuși!

, Acum sînt mai numeroși cei care se tem de o mînie bruscă a turcului... Boierii fac semne disprețuitoare, că asta e lipsă de... tact. Vulpe, care ascultase înmărmurit, vine un pas spre Bălcescu, aproape împiedicat în biniș, și-i spune, puțin cam fonf :

— Domnule, ești nebun ? Vrei să ne taie turcul capetele la toți ? Căci Vulpe a văzut în viața lui cîteva capete de domnitori tăiate de turci aproape din senin.

Bălcescu, retezîndu-i vorba, cu un gest sec se întoarce spre ai lui :

— Turcii nu taie decît capetele ce se pleacă !...

Nedumerit, Alecu Vulpe se închină și se duce iar spre

— grupul boieresc. Lenș a vorbit iar cu Fuad-pașa, care acum se uită lung la Bălcescu și apoi a luat o proclamație din mîna unui secretar.Iată o proclamație pe care o voi ceti aci și care va fi afișată mîine în întreaga capitală. Acum exelența-sa vestește că în numele majestății-sale împăratului — aci toți marii boieri fac o temenea pînă la pămînt — suzeranul acestui principat, a numit caimacam al Țării Românești pe marele vornic Constantin Cantacuzino.

A făcut un pas în față și a arătat semeț cu brațul întins. Boierii se închină pînă la pămînt. Cantacuzino se închină după ce a făcut doi pași înainte. Hotărîrea sultanului îl copleșește.

Pornit cu o îndîrjire care vine din adîncul istoriei, Bălcescu protestează, și după el ceilalți revoluționari, care au căpătat curaj.

— Nu-1 primim ! Țara are un guvern pe care și l-a dat singură ! Vine apoi singur în cercul larg, cîțiva pași către Cantacuzino : Boierule, nu face de rușine neamul românesc. Nu primi să fii călăul revoluției și al libertății românești. Nu-ți lua această răspundere în fața istoriei.

Ion Cantacuzino, tînărul înalt, cu faţa rotundă şi ceva copilăros în ea, îngenunche în faţa tatălui său.

— Tată, nu primi !

Acesta îl priveşte cu sentimentul că e în fruntea ţării, că e aproape domnitor. Cu asprime se întoarce către fiul său ;

— Tu vezi-ţi de medicina ta, nu te-amesteca în politică... Apoi ridică fruntea solemn, către Fuad, deşi solemnitatea lui se resimte de lipsa bărbii : *Je suis tres reconnaissant aux deux Cours ; aussi je tacherai de toutes mes forces de servir la Turquie !*[22]

Fuad a redevenit diplomatul ironic, uşor dispreţuitor... Ochii languroşi s-au făcut mici.

— *Cest votre patrie, Monsieur, que vous devez servir, et non pas la Porte...*[23]

Apoi îi vorbeşte iar lui Lenş încet, iar acesta reia imperativ :

— Exelenţia-sa spune că cei care sînt pentru ordine să intre în cortul său, iar ceilalţi să rămînă.

în sunetul legănat al muzicii, în contrast cu el, Fuad intră brusc în cort, urmat de caimacam, de mitropolit şi boieri, ca şi de unii dintre revoluţionarii care şovăie, apoi de suita sa : mulţi nu încap şi se înghesuie la intrarea imensului cort.
Revoluţionarii cei mai dîrzi rămîn

22 **Sînt foarte recunoscător celor două Curţi : de aceea mă voi strădui din toate puterile mele să slujesc Turcia ! (fr.).**

23 **Patria dumneavoastră să v-o slujiţi, domnule, şi nu Poarta... (fr.).**

.In coada acestei cete, care se înghesuie după putere, este pitarul Grigore Gura-largă din Giurgiu, care se uita compătimitor către cei rămaşi, căci probabil ştie ce-i aşteaptă.

Un maior a dat un ordin scurt, ceea ce arată că mişcarea a fost explicată mai dinainte... O companie de soldaţi cu armele în cumpănire desparte pe revoluţionari de cort... îi împinge înapoi... Altă companie îi înconjură pe la spate...

Trecu mai bine de un ceas... Prizonierii încă nu ştiau ce au de gînd turcii cu ei... Erau închişi ca într-un ţarc între santinele, cam în marginea zăvoiului, şi ei aşteptau mereu plimbîndu-se cîte doi-trei, unii trîntiţi de-a dreptul pe jos, unde iarba se zbicise, iar vreo cîţiva şedeau pe trunchiul gros, găunos, cojit al unei sălcii. Din clipa dintîi se priviră parcă miraţi şi oarecum bucuroşi de alegerea apelor de uscat. Erau mai bine de o sută patruzeci de inşi care avuseseră să aleagă şi aleseseră... Erau cei trei fraţi Ştefan, Radu şi Alecu Golescu, care-şi plimbau cu pasul rar umerii laţi şi bărbuţele gînditoare. C. A. Rosetti. îşi făcuse în jurul lui un grup, căruia îi ţinea un adevărat discurs... Ca de obicei, „Berlicoco" era inimos, fără alegere în cuvinte, mulţumit, foarte mulţumit că lucrurile au ieşit „frumos"... Barba lui netunsă de cîteva zile părea mai mare, fiindcă era acum şi răsfirată, după vorbe... l.a fel de cald şi optimist era acum, aprobîndu-1. Dumitru Brătianu, de care Rosetti. deşi se deosebea ca un om cu faţa bălană de unul tuciuriu, se apropia prin tumultul oratoric al frazei şi printr-un excesiv sentimentalism, fiind altfel cu totul opus celuilalt frate mai mic, căruia barba îi crescuse iar, măricică, „Firfiricul". Acesta era înclinat spre zeflemea, cu simţ practic, neîncrezător şi mai ales era un agitator neobosit şi un orator grandilocvent „la rece". Acum îi era teamă că poporul întrecuse măsura şi că, atacînd trupele turceşti, în loc să se mărginească să stea locului, depăşise sensul „proclamaţiei" sale. I se părea că faptul ar putea să aibă urmări grele... întrerupînd pe frate-său dintr-unul din discursurile lui, replică. Firfiricul îl arătă grupului lor pe Bălcescu, care se plimba cu un pas nervos, parcă grăbit. Ochii priveau parcă fix în pămînt, cu faţa întunecată.

— La ce s-o fi gîndind amicul Bălcescu ? Te pomeneşti că abia acum îşi dă seama de îndrăzneala cuvintelor spuse
lui Fuad şi, gîndind, l-a cuprins spaima cu întîrziere... Şi Firfiricul surîde maliţios.
Nu fu de aceeaşi părere Rosetti, tîrît totuşi şi el de ironia Firfiricului.
— Ăsta gîndeşte desigur cum să arunce armata turcească în Dunăre cu Regimentul II al lui Golescu... Gluma era fără răutate, fiindcă şi el, Rosetti, fusese tot atît de partizan al ideii de rezistenţă, ba uneori cu fraze mai înflăcărate, în dezordinea lor, dar ca totdeauna incoherent în acţiune.

Atunci văzură venind printre posturile turceşti, în mare grabă, pe Voinescu II, cu faţa năduşită, cu o pelerină mare, neagră, aruncată pe umeri. Fu mtîmpinat de Cezar Bolliac, care îi strigă de departe :

— Fugi, omule, că te arestuieşte...

Trecu printre santinele spre grup, gîfîind; strigă de departe;

— Am venit să fiu şi eu arestuit cu voi... Aci e locul meu.

După el venea tînărul Ion Bălăceanu, cam greoi, abia ţinîn-
du-se de el...

Dar dacă pînă aci trecuse cum trecuse, aci ofiţerul turc îi puse mîna în piept şi-1 trimise înapoi cîţiva paşi.

Voinescu se întoarse spre Bălăceanu :

— Cum să-i explic eu turcului ăsta că vreau şi eu să- fiu arestuit ?

Cel tînăr îl întrebă firesc :

— Cum, nu ştii turceşte ?

— Nu... Şi privindu-1 mirat : Dar ce, dumneata ştii ?

Bălăceanu zîmbi, sigur de el :

— Fireşte... O să vezi numaidecît.

Vine cu modestie spre ofiţerul turc şi începe să-i debiteze extrem de repede, nuanţînd cînd ca o explicaţie, cînd ca o rugăminte, cînd pe un ton de răfuială, cu alură larg retorică :

— Hatîr-bey... iok para... iok boccea... kaldarîm-dărîm- kaldarîm... pilaf... cearceaf, perdaf... meremet-bereket. (Cu dispreţ ;) Tarapana... meterhanea... Aferim... ciulama... (liric :) Bairam fermenea... Bairam... (Cu un gest scurt, dezolat :) Ramazan, bre...

Ofiţerul turc a ascultat curios şi nedumerit la început, stupefiat apoi de debitul rapid al Bălăceanului, năuc, neştiind ce să creadă, apoi furios îl înhăţă şi îl zvîrli între arestaţi.

Bălăceanu, dintre arestaţi, potrivindu-şi cravata lata, se întoarce către Voinescu ;

— Ai văzut ? şi îşi reface grav legătura la gît, triumfînd cu modestie.

Voinescu II ar vrea să spuie ceva ofiţerului turc, dar acesta, mînios în continuare, îl împinge şi pe el, fără să-1 mai asculte, în ţarcul arestaţilor.

Bălcescu îl întîmpină, întunecat...

— De ce-ai mai venit ? Trebuia să te duci la armata lui Magheru. Să rezistaţi acolo... în Oltenia... să treceţi în Ardeal.

Voinescu II, aprins la faţă, emoţionat, îi ia mîna.

— Mai întîi ca să-ţi cer iertare ţie... Să cer iertare poporului român.

S-a făcut un cerc în jurul lor. Bălcescu îl priveşte nedumerit.

— Ce vrei să spui ?

Voinescu II e încă subt impresia luptei de acolo.

— Frate, frate, viu din Dealu Spirii !

Tot mai mulţi prizonieri s-au strîns în jurul lui nedumeriţi.

— A fost o luptă mare...

Bolintineanu le reaminti şi legă de asta focurile de armă, loviturile de tun de azi după-amiază.

Voinescu le povesti zguduit ce ştia despre lupta din faţa cazărmii. Toţi cei de faţă sînt copleşiţi... Rosetti clătină din cap cu o admiraţie furioasă.

Bălcescu îl întrebă, copleşit de emoţie ca şi ceilalţi toţi:

— Ai fost şi tu în luptă ?

— Am sosit prea tîrziu. De altfel trebuia să duc tocmai ordinul pentru predarea cazărmii ! Şi iar reia, fierbînd într-o exclamaţie dezolată : Să fii colonel în oştire ca mine şi să pierzi un prilej ca ăsta... Frate Bălcescule, este întîia bătălie românească după două sute de ani... Nu poate sta locului, se plimbă ca într-o cuşcă... Reia mereu, ros de gînduri : Ah ! Ce n-am fi făcut noi cu asemenea oameni... cu cei două sute de pompieri zănatici, cu cei patru sute de infanterişti ai lui Golescu. Ostaşii ăştia, nu mînaţi într-o cursă... ca acum, ci atacînd feriţi de întuneric, prin surprindere... pe grupuri răzleţe... ca să nu ştie turcii cît de puţini sînt, ar fi ţinut în loc, singuri, o săptămînă, toată armata lui Fuad !... S-a oprit şi pune mîna pe umărul prietenului său, spunînd cu o nesfîrşită părere de rău : Războiul de partizani era posibil... iartă-mă, frate Bălcescule, că n-am crezut în el, că nu te-am sprijinit în propunerile tale !

Bălcescu parcă pluteşte pe altă lume. Priveşte undeva în sensul gîndurilor lui, apoi se întoarce spre Voinescu :

— Dâcă am fi avut alături de noi pe aceşti oameni, „29 iunie" n-ar fi fost o fugă la Rucăr, ci o „retragere" în munţi. Nu ar mai fi fost Eliade insultat, legat şi trimis din post în post ca un răufăcător... Dincă, Zăgănescu, Golescu, Deivos !... V-am cunoscut prea tîrziu ! Da... Chiar pe Deivos. Unde aţi fost ? Ah ! sînteţi buni de spînzurat... Unde dracu se-ascund, frate, românii aceştia, cinstiţi şi de nădejde, cînd ai nevoie de ei, de te seacă la inimă ? îi cauţi amarnic şi nu sînt... în schimb cei ticăloşi aleargă nechemaţi, vin întins ca reptilele la oala cu lapte...

Voinescu II se căieşte, cu o fervoare de om care a pierdut prilejul hotărîtor al vieţii lui.

— Trebuia să facem o alegere printre ofiţeri... S-ar fi găsit atîţia !

Bălcescu îi răspunde acum, cuprins de mînie, cu un soi de deznădejde :

— N-am ştiut de ei, n-am ştiut nimic. Sîntem de neiertat. Cea mai mare crimă a unui conducător este să nu fie informat despre lucruri şi despre oameni. Să nu ştie să se informeze.

— Sîntem vinovaţi şi trebuie să ispăşim...

Bălcescu, torturat de păreri de rău, exaltat, se întoarce spre ceilalţi care ascultă îngrămădiţi :

— Ce ziceţi de revoluţia asta care se dovedeşte posibilă, chiar în clipa în care se prăbuşeşte ?

Voinescu, simţind tot mai mult ceea ce s-a pierdut, clatină din cap, nemîngîiat:

— Printr-un război de partizani, am fi înscris o pagină de neuitat ! îl priveşte în ochi, pune mîna pe umărul lui Bălcescu : Trebuia să viu să-ţi cer iertare, oriunde ai fi fost... Eram ca într-o cămaşă de foc.

— Bălcescu parcă nu i-ar simţi mîinile pe umerii lui, ca venind de pe alt drum.Dar cei treizeci de mii de oameni, care dorm de trei nopţi pe cîmp, hotărîţi să împiedice, aşa fără arme, sugrumarea revoluţiei, care azi se aruncau pe cîmp în faţa infanteriştilor, oamenii aceştia goi, care se agăţau de călăreţi şi le întorceau caii ?... Vorbeşte ca pentru d, ca o mărturisire din adînc : Popor român, nu greşeşte cine crede în tine...

S-a înserat de tot... Unii sînt istoviţi. Cei mai mulţi n-au mîncat nimic de azi-dimineaţă. Dar nu se vede ce au de gînd cu ei. Ofiţerii turci care vin şi ies din cort par foarte preocupaţi.

în cort, Fuad, în prezenţa lui Duhamelpune pe toţi boierii să iscălească un act de supunere, regulamentul şi o adresă de recunoştinţă către sultan, că a eliberat ţara de rebeli.

Ceilalţi sînt lăsaţi afară în cuprinsul careului, foarte larg, de soldaţi... Bălcescu s-a aşezat gînditor pe trunchiul de salcie-[24]de lîngă prundiş... Nu va mai vedea casa din mahalaua Visa- rionului, mărul ce-i bătea în fereastră cînd era la masa de scris. Nu va mai vedea niciodată nici Bălceştii... Dar lupta va continua... Dar cum ?

Seara tîrziu li se spune că vor dormi în corturile părăsite de armata turcă... Aceasta va fi încartiruită în oraş.. Silueta albă a mînăstirii dispare în umbra nopţii... o dată cu luna care a apus.

Peste douăzeci de mii de oameni izbutiseră să traverseze de la Văcăreşti, de la Filaret şi de la capul Podului Calicilor Bucureştii, fără concursul nici unui stat-major tehnic şi acum umpluseră încă de dimineaţă Podul de Pămînt, pînă la po- dişca cea mare de la Sfîntui Elefterie, care era păzită de soldaţi otomani. Subt o salcie de pe malul gîrlei din dosul morii, cei din Vadu Rău, şi tabacii, şi alţii, tot ţinură sfat îndelung... Era vădit că acum era mult mai greu să-i împiedice pe turci să intre, de vreme ce apucaseră să se aşeze pe Dealu Spirii în sus de cazarmă... Puteau fi luaţi pe la spate... Trebuia ca oamenii lor să urmărească de aproape toate mişcările turcilor ca să le surprindă gîndurile. Se hotărîse deci ca Simion să se îndrepte spre Giuleşti, iar Toma şi Damian să se apropie cît mai mult de trupele turceşti şi de îndată ce aceştia vor trece de cazarma infanteriei, să vină în goană să le dea de ştire.

De jos, din vale, Toma şi ceilalţi putuseră urmări destul de bine lupta din Dealu Spirii.. .măcar la început,

---

24 ***Duhamel*** **— agent diplomatic ţarist, trimis în 1848 la Bucureşti***

căci casele erau foarte rare şi printre pomi se putea vedea... Bubuiturile de tun şi răpăielile de puşcă nu arătau însă cît de crîncenă fusese încleştarea... Mai pe urmă norii de fum albicios, care răsăreau printe pomi şi peste case, se uniră într-o ceaţă grea, învolburată, din care nu se mai vedea nimic.

Cînd venise Damian cu vestea că turcii au trecut spre oraş şi că Hergă e ucis şi străpuns de zeci de baionete... oamenii plecară capetele abătuţi... Nu mai era nimic de făcut... Cei din Vadu Rău rugară pe cîţiva tabaci să caute trupul lui Hergă şi să aibă grijă de Licsandra, de gospodăriile din Dealu Filaretului. Pe ceilalţi, şi pe toţi sătenii îi chemară să vie în tabăra lui Magheru, la Rîureni. Ca să ajungă cît mai repede e bine ca să pornească răsfiraţi... Ei, cei patru Firu, vor pleca în astă-seară chiar, după ce-1 vor găsi pe Simion.

— Cu bine, fraţilor, cu bine, oameni buni...

Şi o luară spre drumul care ducea spre Tîrgovişte prin dosul grădinii celei mari a Goleştilor. Oamenii se întorceau abătuţi, cînd se pomeniră ajunşi din spate de cavaleria turcească, pornită aproape dintr-o dată în galop, şi loviţi cu săbiile, călcaţi în picioare... Se auziră ţipete sfîşietoare, urlete... învălmăşeala fu de nedescris, numai după un sfert de ceas oamenii izbutiră să fugă peste prundişul Dîmboviţei, prin grădinile dinspre Popa Tatu, pe malurile lacului Dura, de lîngă Schitu Măgureanului.

După 13 septembrie

Chiar în seara aceea Fuad, sătul de dormit în cort, se şi in- stală în palatul lui Bibescu subt Dealu Mitropoliei. Casa aranjată de nevastă-sa, o femeie frumoasă, nevoită să stea mai mult închisă în cuprinsul curţii ei, din pricina boieroaicelor care o priveau de sus şi o jigneau necontenit, îi plăcu. Era de felul lui leneş, şi îi plăcea să trăiască bine... de aceea, asigurat de Omer-paşa că ceea ce a fost greu a trecut, omul se grăbise să se facă numaidecît comod.

Dormitorul „Louis XV" cu draperii albe la fereastră şi cu tapiţerie Aubusson îi plăcu, dar găsi tot atît de demodat ca şi în palatul marelui vizir Reşid-paşa, la Istambul, ibricul şi lighe- naşul de argint cît o strachină, pus însă, pentru spălat, pe o măsuţă în stilul mobilei. Se învăţase în apus cu „tubul" în fiece dimineaţă... Avea şi acum cu el, în tabără, un fel de lighean mare de pînză bătută prin care nu trecea apa. Un rob îi turna dintr-un ulcior de porţelan... Era un lucru care şi la Paris făcea impresie asupra aristocratelor care veneau să-1 vadă de-aproape pe acest bărbat înalt, cu un cap de zeu asirian, de o eleganţă molatică. Era îmbrăcat într-un fel de rochie de casă de atlaz, de culoarea lămîii, care mergea foarte bine cu faţa lui arămie, şi din care avea o adevărată colecţie. în picioare avea iminei, mici papuci de marochin roşii eu vîrful întors ca opincile. Vrusese să ia masa în dormitor şi-1 poftise pe Omer-paşa să ia masa cu el... Doi din cei şase servitori robi, care-1 întovărăşeau şi la drum, cărau tăvi cu mîncare de la

bucătărie, unde toată lumea era în mişcare, căci deşi era aproape unsprezece seara, în toată casa nimeni nu dormea.

Masa celor doi fu întreruptă de aghiotantul de serviciu, un locotenent subţirel, şi înalt, care anunţă că excelenţa-sa caima- canul doreşte să vorbească excelenţei-sale comisarului,

Fuad îşi frecă două degete în dreptul nasului drept şi fin, ca şi cum ar fi prizat tabac, şi spuse scurt şi cu o răceală rea :

— Să spuie prin dumneata ce doreşte.

Omer-paşa, care privea sprijinit ou coatele pe masă, încremeni. Era oricum vorba de un locotenent de domn, şi domnii Ţării Româneşti aveau rang de paşi cu două tuiuri, Grigore Ghica fusese chiar paşă cu trei tuiuri, sevkipaşa, general de corp de armată.

Fuad observă uimirea lui Omer-paşa, fapt care nu-i displăcu, fiindcă şi aici, între ei, raporturile nu erau definite, de aceea adăugă gustînd din strugurii cu boabe mari de pe masă :

— Ăsta crede că mă poate deranja oricînd ? Trebuie făcut să înţeleagă din capul locului natura raporturilor dintre noi !

Aghiotantul se întoarse şi spuse că excelenţa-sa caimacamul doreşte să-i vorbească personal.

Fuad clătină din cap, .ciugulind boabe de struguri :

— Să aştepte.

Cantacuzino avea lacrimi în ochi... Era întîia lecţie de umilinţă pf care o primea, rău prevestitoare pentru toate cele care vor urma...

Fuad se gîndea, cu o tainică mîndrie, la întorsăturile pe care le aduce roata istoriei. îşi spuse că-1 aşteaptă afară, înmuiat, pe el, care nu era decît la a treia generaţie de oameni ieşiţi din negustorimea anatoliană, unul dintre descendenţii acelei familii vestite, care se trăgea din împăraţii Bizanţului, din acei orgolioşi Cantacuzini.

Peste o jumătate de oră, cînd slujitorii trecură cu cafelele prin tinda cea mare, în dormitorul în care Fuad cu musafirul lui stau la masă fără să se sinchisească de el, caimacamul îşi muşca buzele de durere. Veni la el cu o falsă şi rece deferenţă aghiotantul şi el tresări, crezînd că în sfîrşit va fi poftit înăuntru.

— Excelenţa-sa vă roagă să-l scuzaţi, dar este foarte tîrziu. Este obosit şi e dezbrăcat... Vă roagă să poftiţi mîine dimineaţă la ora nouă... Şi-1 salută foarte protocolar şi rece urmîndu-1 spre uşă, cînd acesta înţelese că nu mai e nimic de făcut, şi se întoarse pe eăleîie. în prag se decise, totuşi, căci ştia că la palat îl aşteaptă lumea cu răspunsul.

— Te rog spune-i excelenţiei-sale că aş fi vrut să-i spui că unii ostaşi turci, scăpaţi de subt supraveghere, se dedau la jafuri şi violuri, că mahalaua Izvorului e devastată şi unele case ard. Aş fi vorbit cu exelenţia sa Omer-paşa, dar nu l-am putut găsi. Mi s-a spus că e şi exelenţia-sa aci.

Aghiotantul se înclină şi intră din nou în dormitor, iar caimacamul aşteptă în picioare răspunsul care fu simplu.

— Excelenţia-sa Fuad Effendi vă transmite că se va cerceta numaidecît şi, dacă va fi adevărat, se vor lua măsurile indicate.

Se înclină alb ca varul de umilinţă şi ieşi... „Dacă va fi adevărat..." Acasă la cumnatu-său, unde avea să doarmă cîteva zile, îl aşteptau desigur acele femei supărătoare care tăbăriseră pe capul lui, aproape ocărîndu-1 pentru dezordinele din oraş...

Mai ales Ana Ipătescu fusese de-a dreptul grosolană şi-1 Amenințase făcîn'du-1 trădător. Maria Rosetti, această fostă guWrnantă în casa .unei rude a lui, fusese de o ironie de neîn- gădîm... El ştia că singura opinie care ucide în ţara asta este opinia femeilor din societate şi-i era teamă să ajungă subiect de ironie şi batjocură pentru femei. Dar mai ales îl durea să-şi mărturisească neputinţa în faţa acelei vrăjitoare blestemate, Eufrosina Băl-Ceaurescu.

într-adevăr îl aşteptau. Stăteau de vorbă cu cele două cucoane de gazdă, în salonaşul cel mic din stînga uşii. Nu putu decît să le mintă. Fuad a fost foarte afectat şi a trimis pe loc doi aghiotanţi la Omer-paşa, cu poruncă să se ia măsuri. în ceea ce priveşte pe soţii lor, astă-seară nu se poate admite familiile să-i vadă, dar să fie sigure că nu le lipseşte nimic.

Ana Ipătescu, care fusese cîteva săptămîni bolnavă şi abia venise de ieri de la Goleşti, îi spuse batjocoritoare :

— Excelenţă, asta nu valorează nimic. V-a dus turcul. Mîine vom merge noi să-i vorbim, şi-i vom vorbi aşa cum îi e obrazul !

La uşă, caimacamul o privi pe Tiţa cîteva clipe.

— îmi pare rău de domnul Nicolae Bălcescu... Ştiu că e cam bolnav. Dar mîine se va aranja totul.

Tiţa se înclină fără să spuie o vorbă şi ieşi, căci o aşteptau celelalte în caretă...

— Ce-a spus ? întrebă Fuad pe aghiotant cînd acesta se întoarse.

— Nimic... Dar părea nemulţumit.

— Nu-i nimic... Va mai vedea şi altele.

— Mi se paire că aţi fost cam aspru cu caimacamul, excelenţă, spuse surîzînd soldăţeşte Omer-paşa... Cred că s-a simţit cam umilit.

Fuad trase din ciubuc pe gînduri... Apoi, după un răstimp, spuse moale :

— E o vorbă înţeleaptă, Effendim-paşa... „Vai de cei învinşi".

— Mă gîndesc totuşi că soldaţii noştri au fost cam prea furioşi azi, după nenorocita de întîmplare cu cazarma... Plecînd de aci, am să iau unele măsuri.

Paşa, provenit dintr-un sergent bosniac renegat, avea remuşcări. Fuad nu-i răspunse numaidecît. Mai trase din ciubuc, mai privi cu ochii lui languroşi, visător.

Apoi începu fără nici o legătură.. Se simţea fericit că scosese ghetele de lac înguste.

— Cînd Mohamed cel Mare, biruitorul, a izbutit după douăzeci şi nouă de zile de lupte înverşunate să cucerească
Bizanţul, care rezistase în decurs de o mie de ani tuturor atacurilor... a lăsat pe ostaşii săi, arşi de furie şi beţi de biruinţă, timp de trei zile şi trei nopţi, neîmpiedicaţi de nici un ordin, să petreacă şi ei cum or putea în oraşul cucerit, cu bogăţiile lui fabuloase, cu femeile lui vestite... Ce vrei, „vai de cei învinşi". Apoi îl întrebă dacă mai vrea o cafea... Şi ca să se scuze parcă, adăugă acum încruntat: Ştii, Effendim- paşa, cît m-am opus la folosirea unor mijloace prea tari. Dar cînd am văzut ieri pierderile pe care ni le-au provocat aceşti ticăloşi... Zece ofiţeri şi trei sute de oameni de trupă nu se plătesc uşor !

Aghiotantul intră din nou.

— Excelenţă, o delegaţie de negustori şi bancheri, în frunte cu... şi aci aghiotantul scoase un petic de hîrtie pe care citi cu oarecare greutate... baronul bancher Meitani, baronul bancher Sachelarie, negustorul giuvaergiu Hagi Curţi şi bancherul Menoah Hillel vă roagă s-o primiţi, dacă e cu putinţă, chiar astă-seară...

Omer îşi încruntă sprîncenele tari, uimit de îndrăzneala negustorilor.

Fuad zîmbi încruntat şi se ridică de la masă.

— Aceştia, *mon cher ami,* reprezintă o forţă, banul... Nu putem să nu-i primim. Clasa negustorească nu poate fi refuzată. Am să ies eu în sala din mijloc să-i primesc.

Omer, deşi se cam îngrăşase şi după masă era greoi, ieşi şi el.

Cei patru se aplecară pînă la pămînt, dar în privirea lor se citea destulă hotărîre. îi aduseră la cunoştinţă prin glasul lui Hagi Curţi că o parte din oraş e devastată de soldaţi... Aci Fuad se arătă foarte surprins şi le spuse că el crede că ei se înşală... Că în orice caz, se vor lua măsuri.

— îngăduiţi-ne să vă spunem că dacă asemenea fapte nu vor fi oprite, nici un negustor nu va mai deschide timp de o săptămînă nici o prăvălie !

Fuad tresări speriat şi deveni deodată autoritar :

— Asta să nu o faceţi... V-am spus că se vor lua măsuri dacă va fi cazul. Ce alte dorinţi mai aveţi ?... afecta Fuad bombănind uşor.

Hagi Curţi se înclină din nou şi apoi spuse moale :

— Au fost arestaţi astăzi peste o sută ele negustori care au răspuns la invitaţia excelenţei-veastre şi s-au înfăţişat la Cotroceni.

— Dar aceia sînt rebeli, sînt duşmanii sultanului, spuse Fuad aproape mînios şi împinse brutal o statuetă aşezată pe scrinul de abanos.

— Au fost invitaţii dumneavoastră, excelenţă, spuse baronul Meitani înclinîndu-se. Şi nu sînt toţi revoluţionari.

— Atunci să-mi daţi o listă de cei care socotiţi că pot fi imediat eliberaţi.

Ei îi înfăţişară o listă de treizeci de inşi, în frunte cu Pavlicioni, Dobrovici şi Danielopolu, apoi Meitani adăugă :

— Am dori ca începînd chiar de astă-seară să le putem trimite de-ale mîncării şi îmbrăcăminte mai groasă, căci după cîte ştim, aşteaptă şi acum în cîmp.

Fuad, iritat de neruşinarea acestor cereri atît de ipocrit respectuoase, vru să răspundă brutal. îşi aduse aminte că trebuie să fie diplomat, să se poarte cu mănuşi. Se întoarse către aghiotant:

— Cîţi vor încăpea vor fi duşi în chiliile mînăstirii. Li se va da cîte o pîine şi cîte o flanelă groasă de fiecare... Se întoarse spre Hagi Curţi: Le aveţi la îndemînă pîinea şi flanelele ?... Apoi salută uşor şi ieşi fără să mai aştepte temenelele lor.

Omer-paşa, care se încinsese cu sabia, ceru îngăduirea să plece şi el.

Rămas singur şi simţind, după cinci zile abia, din pricina acestor valahi ticăloşi, dulceaţa unui pat moale şi mîngîierea cearşafurilor, Fuad luă după mescioară *Versuri* de Lamartine, scoase de valet din bagajul de campanie.

Băl-Ceaurescu pretendent păcălit

^ Pînă în ultima clipă, pînă cînd, desfăcînd firmanul împărătesc, Lenş începu să-l citească, întîi în limba turcească, urmînd să spună apoi şi pe româneşte, Băl-Ceaurescu fusese convins că numele lui va fi rostit, că va fi în sfîrşit numit domn al Ţării Româneşti... Cînd Lenş citi numele lui
Costache Cantacuzino, î se păru ea nu a auzît bine, dar ou se mai îndoi nici o clipă atunci cînd acesta, întinzînd mîna, îl arătă pe Cantacuzino şi cînd la rîndul său acesta puse un genunchi la pămînt ca să spună că mulţumeşte sultanului şi ţarului pentru înalta cinste care i s-a făcut... Cu un sfert de ceas înainte, Lenş îi făcuse un semn din spatele lui Fuad din care el înţelese că s-a şi făcut... Un fier înroşit i se înfipse parcă între umeri, făcîndu-1 să încovoaie capul de durere ; fu cît pe-aci să-i dea lacrimile, dar se stăpîni la gîndul că duşmanii lui ar putea să se bucure de această înfrîngere şi batjocură pe care o îndura... Dăduse unui grec, dragoman pe lîngă ministrul de externe al Porţii, patruzeci de mii de galbeni, pe rare acesta pretindea că i-a dat marelui vizir. Acum fu convins că acesta 1-a prostit, că nu a dat nici un ban vizirului, că-1 păcălise ca pe un guguştiuc.

Nădăjduia că nu 1-a văzut nimeni cu lacrimile în ochi, dar văzu că se înşelase... Alecu Vulpe, cu faţa lui de mucenic slăbănog la şaptezeci şi trei de ani, cu pielea albă, bolnăvicioasă, care se vedea prin firele rărite ca de rîie ale bărbii albe, îi surîdea batjocoritor şi, cînd îi se întîlniseră privirile, îi făcuse semnul

mofluzeniei ; îşi trecuse degetele descărnate ale mîinii perpendicular pe buze... încît Băl- Ceaurescu înţelese : „Te-ai şters pe bot de patruzeci de, mii de galbeni !".

Bineînţeles că Vulpe n-avea de unde să ştie că el a dat patruzeci de mii de galbeni şi cui i-a dat, dar desigur că bănuia c-a dat ceva bani...

Căuta să-şi ţie fruntea ridicată, dar îi venea să strige, să urle, să alerge, să lovească în ceva tare ca să-şi sîngereze pumnii.

Cînd să plece, se pomeni cu Vulpe lîngă el.

— Cum ai putut să crezi, mă prostule, în Samurcachi... Nu ştiai cine e... Şi-a bătut joc de tine şi ţi-a luat şi patruzeci de mii de galbeni !

Va să zică se ştia tot... Grecul se mai şi lăudase că 1-a păcălit. Acum începu să tremure de furie... îşi dădea seama însă că dacă îşi dă pe faţă necazul şi furia, întăreşte clevetirile şi dă apă la moară duşmanilor săi... îşi înfipsese unghiile în carne şi se stăpînise.

Se descurcase cu greu, cu droşca lui printre numeroasele căleşti şi carete, care se îmbulzeau căutîndu-şi drum spre
Uliţa Farmazonului, căci pe Podul de Pămînt pornise spre oraş cavaleria turcească şi se auzeau strigăte, trîmbiţe su- nînd şi vaiete şi ţipete.

Dinspre Popa Tatu, pe lîngă biserică, venea în fugă lume înspăimîntată... Un flăcău spuse unui bătrîn :

— E prăpăd rău... moşule... trec tunurile peste .oameni!

— Bine le face, strigă furios Băl- Ceaurescu... şi începu să strige cele -mai spurcate înjurături... Simţea că altfel moare, dacă nu-şi poate domoli într-un fel sîngele în vine... De obicei, în asemenea împrejurări, încălica pe Vijelie, armăsarul roib, cumpărat de la Pesta acum şase ani, şi pornea cu el în galop razna peste cîmp, urlînd ca la vînătoare, de făcea spume la gură... Cînd, după o jumătate de poştă de goană, ajungea la conacul pe care-1 avea spre Bolintinul, era şi calul alb de spumă. Moşia asta era numai jumătate, cea dinspre Bucureşti, din întreaga moşie a Bolintinului pe care o împărţise — mai dînd şi patru mii de galbeni pe deasupra — cu văru-său Emanuel Băleanu. Acolo bea o bărdacă de apă şi se arunca pe o sofa tare, aproape numai lemn... Aşa se domolea furia care-i biciuia sîngele...

Dar acum nu mai era furie, era turbare curată... Zorea mereu surugiii, căci nu mai avea răbdare, şi cel călare pe înaintaş striga într-una : „Eep" şi croia cu gîrbaciul... Voia să ajungă mai repede acasă, să încalece armăsarul şi s-o ia la goană spre Băneasa şi Săftica, căci înspre Bolintinul ar fi întîlnit numai turci şi ar fi fost în stare de cine ştie ce prostie...

La poarta cea mare de lemn lucrată ca o troiţă se ridicase în picioare de nerăbdare şi croise cu biciul de pe capră pe paznic şi pe vătaf, că se încurcaseră de spaimă şi nu deschideau mai repede. Ceru să i se aducă în fugă cizmele de saftian roşu, cu pinteni, lepădă binişul în goană şi alergă la grajdul armăsarului, căci

avea un grajd zidit anume pentru el... Era mic ca o odaie şi înalt cît să nu ajungă armăsarul sus, chiar dacă s-ar fi ridicat în două picioare. Pereţii groşi erau văruiţi cu alb, ca să fie mereu curaţi şi pe jos era o pardoseală de cărămizi, destul de moale ca să nu-şi strice armăsarul picioarele, dar îmbibată cu ceva care o făcea foarte rezistentă. îi făcuse acest grajd fiindcă era foarte sperios, rău şi nărăvaş 5 cu alţi cai s-ar fi bătut în grajd, s-ar fi lovit de stănoage şi l-ar fi pierdut... Se scosese orice lucru de care ar fi putut să se lovească armăsarul, iar în loc de iesle, avea aşa ca o jumătate de butoi, fără muchi... alături de o troacă de ciment, în care i se punea apă... Cînd fusese adus, de către un rîndaş ungur, care îl crescuse, căci îl cumpărase de la contele Banfy, de lîngă Budapesta, Băl-Ceaurescu ar fi vrut să-1 oprească pe rîndaş în ţară, dar acesta, care era însurat, nu vru să-şi aducă aci copiii. Pe întîiul grăjdar, Vijelie, aşa îl botezase pe românește, îl ucisese, zdrobindu-1 cu copitele, şi de atunci nimeni nu mai avea îndrăzneala să intre în grajdul lui, în afară de bătrînul ţigan Stanică. Naiba să ştie ce-i făcuse acest Stănică — e drept că mai fusese la o herghelie de cai — însă de el nu se speria şi chiar asculta ce-i spunea. El îl îngrijea ca pe ochii din cap şi altceva nu făcea nimic... Tot el era şi ma- naful lui, căci n-avea cine să-1 ţie cînd boierul se ducea undeva, dar nu mergea pe jos, alături, cum era obiceiul cînd era vorba de unele alaiuri domneşti, ci după el tot călare, dar într-un soi de livrea caraghioasă...

Băl-Ceaurescu alergă spre grajd, dar avu o strîngere de inimă cînd văzu că încă nu şi-a vîrît capul pe deschiderea de sus a uşii, care slujea şi de fereastră grajdului. De obicei îl simţea de cum intra pe poartă şi necheza nerăbdător, scotea capul pe deasupra uşii şi îşi fremăta buzele mari... Nu numai că Băl-Ceaurescu era singurul om de care nu-i era frică, în afară de ţigan, dar îl şi iubea... Tremura de plăcere cînd Hristache îi bătea pe crupa cu păr scurt şi auriu, care, periat în două sensuri, îi desena pătrate mari, lucioase, ori cînd îşi punea palma deasupra nărilor, subt ochi pe steluţa albă. Cît era de înfierbîntat de furie, Băl- Ceaurescu tresări totuşi cînd nu văzu capul armăsarului, cu urechile lui mici şi drepte ciulite de aşteptare şi nu auzi nechezatul de bucurie că 1-a văzut.

Privi pe deasupra uşii şi-1 văzu lipit de perete, abia ţinîndu-se pe picioarele dinainte şi cu partea dinapoi a corpului într-o băltoacă de ud şi de balegă... întoarse capul spre el şi fremăta nările uşor, cu tristeţe, recunoscîndu-1. Desfăcu numaidecît clenciul şi, intrînd în băltoaca de pe jos, îl bătu pe frunte şi îi ceru să se ridice.

— Sus... sus, flăcăule !

Calul încercă să se ridice, dar nu putu şi căzu iarăşi pe partea dinapoi, care era udă toată şi murdară. Cînd îl văzu încercînd să se ridice la glasul lui, el se gîndi: „Pricepe tot ca un om"... Dar cînd îl văzu cu capul într-o parte, atîrnînd din greabăn, înţelese că e bolnav. Privi băltoaca şi se cutremură... Numai bolnav fiind a

putut să iasă atîta ud din el... şi fără îndoială răcise şi mai rău din pricina băltoacei, că de aceea sta lipit de perete, ferindu-se pe cît putea... Era limpede că de azi-noapte ţiganul nu mai intrase în grajd, nu mai văzuse ce face calul...

— Te-a ucis... flăcăul tatei!... Te-a ucis ticălosul acela...

Se hotărî să-l omoare în bătaie pe ţigan, care dacă a
căzut revoluţia era acum din nou robul lui...

Stănică fusese slobozit prin publicaţia Guvernului provizoriu, şi comisia prezidată de Bolliac îi dăduse hîrtie la mînă că e un om liber. Cam tîrziu, că trecuse de cincizeci de ani, dar nu avusese inima să plece, căci iubea şi el armăsarul acesta de un soi cum nu se mai văzuse în Ţara Românească, pe cît ştia el cel puţin. Rămăsese tot la boier, dar simbriaş acum, pe mîncare, locuinţă, îmbrăcăminte şi şase galbeni pe an.

Băl-Ceaurescu începu să urle, chemînd furios pe vătaful curţii, şi cînd acesta sosi alergînd speriat, îl luă de gît, zgu- duindu-1 :

— Unde-i Stănică, mă, paştele şi dumnezeul tău şi-al lui ! Unde-i, mă, că vă calc în picioare pe toţi...

— Boierule, nu ştiu, că nu l-a văzut nimeni de azi- dimineaţă...

Cum nu l-a văzut nimeni, mă ? Cum nu l-a văzut nimeni... Dar tu ce păzeşti aici... Dar nemernicul ăla de la poartă ce păzeşte ? Şi-acum de ce nu aduci, mă, pături mai repede, că te strîng de gît... Auzi tu ?...

Omul se smuci îngrozit şi abia scăpă... Aduse de alături, din grajdul mare, un braţ de pături...

— Aşterne-le pe jos... aici în bătătură... N-auzi ?... Şi acum vino în boxă... să scoatem calul...

Vătaful se îngrozi auzind de boxă... Adusese cuvîntul acesta ungurul care arătase cum să fie făcut grăjduţul ăsta, şi de cînd îl omorîse armăsarul pe întîiul manaf, toţi se îngrozeau cînd auzeau de cuvîntul boxă. Cînd îl văzu că se codeşte, Hristache urlă la el:

— Haide, intră ! şi înjură iarăşi... Că nu-i nici o pagubă dacă se prăpădeşte un ticălos ca voi...

Intrară şi amîndoi izbutiră să scoată roibul afară, mai ales că pus pe picioare, umblă greu, dar umblă singur... în curte se lăsă însă jos pe pături... Se vedea că îl doare în foaie, poate băşica, poate... poate praporul... Capul îi cădea în jos cînd mergea de parcă-i era ruptă şira spinării subt coamă...

Băl-Ceaurescu îl mîngîia mereu, cu inima sfîşiată... îi simţi îngrozit nările fierbinţi...

— Flăcăul tatii... flăcău... Te scutură frigurile... Au vrut să te omoare... Ca şi cînd înţelegea, armăsarul îl privea cu ochii mari. Aşa... aşa... stai jos... Puneţi pături şi pe deasupra... Aşa... aşa... Acum să mi-1 aduceţi aci, mort sau viu, pe Stănică...

Fără îndoială, se gîndi el, calul e bolnav încă de ieri de dimineaţă, de cînd nu-1 mai văzuse el... înfierbîntat de patima „domniei", de trei zile nu mai ştia de nimic...

—- Şi eu sînt vinovat, flăcăule... că m-am ţinut de alte alea... Că te-am uitat... ca să mă las prostit de toţi ticăloşii... Că m-au înşelat... Toţi mă înşală... numai tu nu m-ai înşelat niciodată... Tot ce-am cerut de la tine mi-ai dat, rupînd pămîntul cu copitele tale, cu picioarele astea subţiri ca de cerb... Dar ticăloşii ăştia... neam de slugi, ticăloşii, m-au minţit şi m-au înşelat !

Cal pursînge, cu pedigriul scris pe pergament, pe care se adăugase, la cererea lui, şi numele de Vijelie, armăsarul nu era desigur neam de slugă, aşa cum era Samurcachi, grecul din Fanar, care-i luase patruzeci de mii de galbeni şi-şi bătuse joc de el, împreună cu toate javrele şi toate lichelele din jurul lui... Avea numai doi ani cînd îl luase şi îi adusese numai bucurii de cînd îl avea... Toţi boierii, şi toate cucoanele, mai ales, veniseră să-1 vadă şî el era mîndru ca de un copil care îi înfrumuseţa viaţa...

începuse să-1 încalece devreme şi la trei ani, cînd începuse să iasă cu el pe drumul Herăstrăului sau pe şoseaua lui Kisseleff, şi-l juca ţinîndu-1 strîns în dîrlogi, cu măiestria lui de vechi şi faimos călăreţ, tot pe lîngă caretele şi caleştile cucoanelor... toată lumea, plină de admiraţie, nu avea ochi decît pentru el. La drept vorbind, lumea nu se uita numai la armăsar... se uita şi la călăreţ şi nu chiar cu admiraţie, ci cu un soi de curiozitate, ca la un fel de comedie... Căci între atîţia tineri, între „lyonii" aceia în haine europeneşti, cu cizme strînse pe picior, cu cilindru păros în cap, cu cravaşe cu mîner de argint, cu bărbuţe potrivite scurt cu foarfecele, holteiul acesta care trecuse de patruzeci de ani se încăpăţîna să facă mereu pe craiul şi încă în straie răsăritene ca pe uliţele Damasculuí... Fălos la chip, îmbrăcat cu dichis, tot numai cu lucruri scumpe, Hristache Băl-Ceaurescu era veşnic tînăr, în 1846, dar ţînăr cam de la 1816, cînd alături de Bărbu- pică Văcărescu, de fraţii Bărcăneşti, înnebuneau femeile din protipendadă cu isprăvile lor de berbanţi şi cheflii. Şi desigur că pe uliţele umbrite de chiparoşi ale oricărui oraş asiatic, bărbatul acesta arătos, cu barba bărbătească, care părea scurtă din pricină că era creaţă ca zulufii femeilor şi puţin răsfîntă ca la o sălbăticiune în acelaşi timp, îmbrăcat cu un fel de caftan de atlaz, lung şi larg de subt umeri în jos, de cădea pe crupa calului ca un soi de pelerină roşie, cu falduri tot atît de complicat potrivite ca o togă romană şi avea mîneci lungi şi despicate, ca de cepchen, cu capul înfăşurat în taclit scump de Caşmir, cu picioarele în cizmuliţe moi de saftian sigur înfipte în scări, pe un armăsar cu gîtul încordat, care de greu ce-i venea să meargă încet, era numai spumă şi juca pe loc, tresărind de cîte ori i se slăbeau dîr- logii, ar fi fost o privelişte măreaţă, pe cînd aci provoca uneori surîsuri zeflemitoare... Dar el, Băl-Ceaurescu, ştiin- du-se falnic şi îmbătat de vremea lui, care singură ştia ce-i frumuseţea bărbătească, nu simţea surîsurile şi se uita cu milă la aceşti călăreţi care ori ajungeau cu genunchii noduroşi la gură, arătîndu-şi dosul prin despărţitura de la spate a

jachetei, ori şedeau drepţi în şa ca nişte momîi de lemn... Răzbunarea lui era mai simţită cînd vreun nesocotit, care nu cunoscuse iuţeala lui Vijelie, îi arunca vreo sfidare în faţa cucoanelor... Atunci Băl-Ceaurescu se prefăcea că nu are de gînd să ia parte la întrecere şi-i lăsa pe ceilalţi, fandosiţi pe caii lor, să pornească... Şi cînd erau la o bună depărtare, îi da drumul şi lui Vijelie, parcă fără să vrea... şi chiar de n-ar fi vrut, armăsarul cu greu ar fi putut fi ţinut în loc, căci nu suferea să vadă alergînd alţi cai, fără să alerge şi el... Pornind aşa cum îi era numele, sfîrşea totdeauna aşa cum îi era numele ; caii, ceilalţi, simţindu-1 venind puternic din urmă, întindeau galopul, dar Vijelie îşi îngăduia să-i întreacă chiar ocolind ca să aibă drum liber... Băl-Ceaurescu se ţinea puţin aplecat pe gîtul calului, cu barba în vînt şi caftanul de atlaz roşu ca sîngele închegat flutura în falduri în urmă... în clipele acelea Băl-Ceaurescu ştia unde-i bărbăţia şi ştia că în sinea lor femeile împopoţonate ca la Paris, privind din caleştile şi caretele lor, ştiau şi ele ce înseamnă un cal şi un călăreţ.

Acum Vijelie gemea pe pături, privindu-şi stăpînul cu ochii cînd întrebători, ca şi cînd ar fi vrut să ştie ce e cu el, cînd înmuiaţi ca de lacrimi. Pe pîntec părul murdar era sucit în toate părţile şi-şi pierduse culoarea aurie... Băl- Ceaurescu îi dădu zahăr, dar întoarse botul uscat într-o parte... Numai el avea dreptul să-i dea zahăr, ca să ştie că numai de la el îi vin bucuriile...

— Nu vrei, flăcăul tatii ?... Şi cu un glas frînt de durere se răsuci în el însuşi: Ah, dacă ai putea spune ce te doare... dacă ţi-ar fi dat Dumnezeu graiul pe care 1-a dat degeaba atî- tor stîrpituri. Lumea e rea cu noi, măi Vijelie ! îi spuse el biruit de o nesfîrşită duioşie. Urăsc toată lumea asta rea, mă, afară de tine, şi scrîşni din dinţi... dar scăzu glasul adăugînd mai sec... şi de Calliopi.

Era într-adevăr ceva comun între Băl-Ceaurescu şi armăsarul acesta... Amîndoi erau sperioşi, amîndoi deveneau sălbatici cînd se speriau şi, ca toate fiarele, atacau înainte de a fi atacaţi, preventiv. Bestial, aprig în răzbunare, Băl-Ceaurescu se credea în fiece clipă într-o permanentă legitimă apărare.» Un lup care sfîşie ca să nu fie sfîşiat... Din nimic i se părea că e cineva batjocoritor cu el, şi atunci o lua el înainte fiind groso-lan şi tăios. Din nimic i se părea că lumea rîvneşte la averea lui şi caută să-1 înşele, să-1 fure, să-1 lipsească de ce i se cuvine şi atunci ura toată lumea şi, cu cugetul împăcat, mintea el, înşela el, jefuia el. îşi făcuse şi un soi de filozofie potrivită făpturii lui mărginite, aprige şi sperioase, încă de mic... „Mai bine să plîngă mamă-sa decît să plîngă mama..." „Dă-i tu la cap, că dacă nu, îţi dă el"... Sau într-o formă mai domolită, oarecum înţeleaptă... „Lume... lume ticăloasă... gura ta... numai pămîntul ţi-o astupă"... Alteori găsea chip să se înduioşeze, cînd era bolnav şi se simţea neputincios... „Nu e cinste... nu e omenie, nu sînt caractere în ţara

asta păcătoasă (în afară de mine)... toţi n-aşteaptă decît să te vadă în genunchi, ca să-ţi dea la cap." Nu avea încredere în nimeni şi a trebuit să fie o chestiune atît de importantă ca perspectiva de a deveni domn, gînd nutrit cu venin de şapte generaţii din stirpea lor, a Băl-Ceaureştilor, pentru ca să-şî piardă capul şi să rişte să fie tras pe sfoară... Ceea ce îi sporea spaimele şi sălbăticia era faptul că acestea erau amăsurate poftelor lui neostoite şi neîngrădite de nimic. Nu socotea că i se cuvine numai să fie temut şi să-şî sporească mereu averea... Socotea că i se cuvine tot ce putea fi dorit pe lume.» tronul ţării, toate femeile, toate bunătăţile pămîntului. Aci folozofia lui stăruitoare şi mărginită avea altă vorbă... „De ce el şi nu eu... ? Ce e el mai frumos şi mai deştept decît mine ?"... Căci întocmai oum Vijelie nu putea suferi pe nimeni înaintea lui... nici el nu s-ar fi obişnuit în nici un chip cu gîndul că ar putea exista pe lume un om mai bun şi mai inteligent decît el... Nu putea indura un asemenea gînd şi dacă întîlnea pe cineva care manifesta în vreun fel această pretenţie nesăbuită, socotea asta ca o injurie în faţă pe care n-o putea îngădui multă vreme şi pentru care, cînd era vorba de persoane totuşi mai puternice decît el, îşi clocea răzbunarea în tăcere.

în clipa aceea se ivi de după casa cea mare, dinspre gura pivniţei, Stănică, adus de vătaf şi alţi cinci-şase robi ai curţii... Nu prea pricepea ce i se spunea... ce e cu el... De dimineaţă se strecurase în pivniţă, era ceea ce poftise el, care cam trăgea la măsea, o viaţă întreagă şi neputîndu-se feri de ispită, bău pe nerăsuflate un ulcior de vin, lăsat acolo de chelar... Prea bine nu ştia el ce era în ulcior, dar i se păru tare bun. Se dăduse înapoia unui butoi, ca să nu fie văzut cumva şi băuse pe nerăsuflate şi fără nimic în burtă, că era de dimineaţă de tot. Căzuse jos acolo... şi nu mai ştiu nimeni de el, pînă îl găsiră cei ce îl căutau. Era cam pirpiriu, dar încă destul de sănătos, şi deşi trecuse de cincizeci de ani, nu avea mustaţa căruntă.

Tot mîngîindu-şi calul şi tot vorbindu-i înduioşat, Băl- Ceaurescu parcă uitase de bătrîn, dar cum dete cu ochii de el, dintr-o dată îşi aminti de grajd şi tot sîngele i se sui la cap :

— Vino-ncoaca, tîlharule !... Vino-ncoace...

Fierbea de mînie, dar nu se năpustise asupra omului, aşa cum se aşteptau ceilalţi... Şi tocmai de asta ei înţeleseră acum că e mai rău... că nu va scăpa numai cu bătaia ca de obicei... îl tîrî de gît...

— Vino-ncoace, tîlharule...

îl trase astfel pînă la grajd...

Omul era mut de spaimă... îi arătă băltoaca cu balega din grajd.

[1] ■— Ce-i asta ?

Omul încercă să vorbească, dar nu putea scoate nici un capăt de vorbă, nici un gîjîit măcar...

îl frînsejde mijloc, îi îndoi grumajii şi-1 băgă cu capul în udul de armăsar.

— Crezi tu că un armăsar ca ăsta poate trăi măcar o zi în asemenea murdărie ?... în asta să trăiești tu, tîrîtură, vierme al pămîntului, spurcăciune... Na... na... Și ștergea cu chipul omului podeaua de cărămidă, umplîndu-1 de ud, de balegă și de sînge.

Din pricina durerii» omul se dezmetici și își găsi glasul, dar scînci numai...

— îndurare... măria-ta... fie-ți milă... măria-ta...

— Să-mi fie milă, hai... Să-mi fie milă... Dar ție ți-a fost milă de calul ăsta ? Și chipul calului bolnav, pe care-1 avea iar înaintea ochilor, îl înfurie și mai tare. îl apăsă pe țigan, fre- •cînd podeaua cu fața lui, de-i rupse nasul, umplîndu-1 și mai rău de sînge.

Oamenii priveau îngroziți de departe, dar vătaful, văzînd spaima lor, clătina din cap în semn că are dreptate boierul.

— O să-1 omoare, nea Matei...

— Ei, și dacă o să-1 omoare ? Un țigan ca ăsta mai poate cumpăra, măria-sa, cu zece-doisprezece galbeni, dar armăsarul a costat cinci sute de galbeni... Și unde mai găsește el un-cal ca ăsta ?

Vijelie costase, în realitate, mult mai mult... O mie cinci sute de ducați de aur olandezi...

în clipa aceea Stănică dete un urlet sfîșietor, care-1 îngrozi chiar pe boier. Acesta își trase puțin speriat mîna plină de sînge.

Stănică dusese mîna la față și, scăpat, alergă nebun spre curte fără să-și mai dea seama ce-1 doare... Dar ceilalți văzură că-i curgea ceva din ochiul stîng.

Țiganul, în genunchi, plîngea cu sughițuri... Blestemat să fie ceasul cînd m-am mai născut..

.îl luară oamenii și-1 duseră cu ei... Boierul veni iar lîngă pătură și_ după ce își șterse mîna de sînge începu să mîngîie ĭar cu inima sfîșiată de durere armăsarul. Văzuse ochiul țiganului, dar nu se înduioșa de loc ; găsi că „spurcăciunea" merita o asemenea pedeapsă. Calul părea tot mai bolnav, și acum Hristache văzu cu spaimă că stă culcat pe o parte, cu picioarele întinse și lipite cîte două, cu capul lungit pe pătură, ca un cal mort. Se lungi și el jos pe pătură lîngă botul lui.

în clipa aceea scăpară pe ușa grajdului doi cîrlani, murgi, care, urmăriți de grăjdar, începură să zburde prin curte, fugind întins de cîte ori era aproape să-i prindă. Deodată Vijelie ridică atent capul... ciuli urechile... și privi după ei... A doua lui mișcare fu să se sprijine pe picioarele lui din față, iar a treia să pornească de-a dreptul în galop, alergînd ca un nebun după cîrlani, întrecîndu-i.

Băl-Ceaurescu rămase încremenit locului, neștiind ce să mai creadă... De altminteri toată lumea din curtea mare cît un obor privea înmărmurită și cînd înțelese că armăsarul aleargă sănătos ea un drac, începură să se gîndească la un loc bun de ferit. Stăpînul avu poftă să dea un chiot de bucurie și striga să fie toate porțile, ca și ușile de la grajd, închise. Lăsă caii să se zbenguie, privindu-i cu barba înflorită de fericire...

Grajdul cel de unu singur era curăţat bine, spălat cu leşie şi aşternut cu fîn. Băl-Ceaurescu ieşi înaintea calului, dar nu sărind ca să-l prindă cumva, ci chemîndu-1 cu duioşie :

— Flăcăul tatii... flăcăul tatii... ai scăpat...

Şi calul se opri în dreptul lui fremătîndu-şi coama...

în fundul -curţii, după hambar, era un fel de paddock, un ţarc mare în care de obicei erau lăsaţi să zburde cîrlanii. îi duse încet pe toţi trei acolo, căci acum veneau şi cîrlanii după Vijelie şi spuse vătafului să-l ducă pe Stănică la doctorul Me- yer... Să-i spună doctorului că plăteşte el. Dar fie spus de pe acum, Stănică nu şi-a mai recăpătat niciodată vederea ochiului stîng.

Băl-Ceaurescu a mîncat cu pofta, a băut două căni de vin mari cît un clondir pîntecos, şi-a şters mulţumit barba şi s-a culcat ameţit, fără să mai bea cafeaua adusă în ibric de argint, cu feligeana alături...

L-au sculat a doua zi, către prînz, mahmur... Venise Calliopi să-i vorbească despre Căimăcămie... şi spusese să-l deştepte că are de vorbit cu el... îl aştepta în salonul cel mare cu trei sofale, către trei pereţi, dar aşezată într-un jilţ. El îşi clătise ochii cu apă, luase o dulceaţă ca să-şi limpezească gura şi veni încă mai mahmur.

— Am vrut să viu încă de ieri după-masă, Hristache, şi am trimis înainte pe Florea să vază ce faci... Mi-a spus că dormi tun... Mi-a spus şi de cal...

Hristache clătină din cap cu ochii cîrpiţi, cu un mormăit fără sunete, şi tot ea începu din nou, fără nimic din acea pozâ de *„grande dame"* [1] care-i făcuse faima...

— Ne-au tras pe sfoară, Hristache... Scîrbele alea levantine 1

— Hei, Calliopi, am feştelit-o... am feştelit-o... O să aibă de ce rîde saloanele tale...

Ea împreună mîinile înmănuşate în mănuşi de dantelă, fără degete însă, şi îşi sprijini bărbia ascuţită şi întoarsă ca un vîrf de opincă pe ele...

— N-avea nici o grijă, băiete ! îmi scot eu banii, n-avea nici o grijă... îi scot ochii lui Aristarchi şi tot dau de firul acestei ticăloşii... Vorba e însă că nu fu nici de data asta... să fie cineva din neamul nostru măcar caimacam. L-au numit pe molîul ăsta franţuzit, cu ifose de paşă năpîrlit... Dar n-o să ţie mult, îţi spui eu... Hristache, dac-o fi nevoie, o luăm de la capăt, dar tot nu ne lăsăm... Cel puţin eu nu... Am venit anume şi ca să-ţi spui asta...

Intră, pe uşa deschisă, venind de departe, un fecior de casă, îmbrăcat în alb şi găietănat ca un arnăut...

— Au venit doi boieri, măria-ta, unul mi-a spus să Vă spui că a venit eselenţia-sa caimacamul!... şi aştepta neclintit ca un lacheu...

Cei doi se priviră încremeniţi, şi strivindu-şi buzele strînse a nedumerire, Calliopi întrebă în şoaptă :

— Ce-o fi vrînd ? Acum, după ce ne-a lucrat în foi de viţă, ce mai vrea de la noi ?...

— Nu pricep ! Poftește-1 aci, Istrate... Caimacamul intră greoi, dar eu paşi mari, grăbit parcă, însoţit de Vulpachi... Era grăbit să nu i-o ia înainte Băl-Ceaurescu eu vreo mojicie şi voia să dea el tonul convorbirii. îl sărută repede pe amîndoi obrajii, ca şi cînd el l-ar fi felicitat pe cel mofluz, dar arătîndu-i astfel şi cum ar fi trebuit să facă Băl-Ceaurescu, şi că în fond lucrurile astea n-au nici o importanţă

— .De ce n-ai venit la mitropolit, Hristache ?... A fost toată boierimea acolo. Numai tu şi cu fratele Vulpe aţi lipsit... Am trecut şi pe la el şi a venit cu mine după cum vezi şi Vulpachi... Dar îmi pare rău că n-ai venit la mitropolit! Vorbea el mereu, ca să nu-i lase timp să vorbească nici el, nici Calliopi, pe care o ştia limbă otrăvită şi de care îi era frică îndeosebi.

Băl-Ceaurescu nu ştia nimic fiindcă azi-noapte cînd a venit colonelul Garbaschi, el dormea tun şi nimeni nu a avut curajul să-l scoale. Colonelul lăsase o scrisoare pe care i-o puseseră la căpătîi lîngă cana de cristal cu apă, dar mahmur, el nu o văzuse... Vru să cheme feciorul, dar caimacamul înţelese, după uimirea lui, că nu a primit scrisoarea şi se grăbi să-i spuie de-a dreptul, căci în orice clipă putea ţîşni vreo vorbă acră...

— Uite, ce e Hristache... Toţi boierii au fost chemaţi pentru azi-dimineaţă la mitropolit ca să semneze o scrisoare de mulţumire către majestatea-sa augustul nostru suzeran...

Vorbea în termeni oficiali, ca să arate că e vorba de ceva important...

— Ce mulţumire ?

— Cum ce mulţumire ? Mulţumire că ne-a scăpat ţara de tîlhari, de cei oare voiau să ne ia moşiile şi poate să ne şi omoare, cum au făcut franţuzii la optzeci şi nouă...

Băl-Ceaurescu ţîşni mînios :

— Nu iscălesc... nu iscălesc nimic.

Caimacamul înţelese că e mai greu decît crezuse înainte...

— Deh... Au venit toţi cei chemaţi şi au iscălit bucuroşi şî cu recunoştinţă toţi, cînd au auzit despre ce e vorba... De ce să nu iscăleşti tu singur ?

Caimacamul nu spunea că nici Alecu Vulpe nu venise la mitropolit şi nici azi nu vrea să iscălească de furie că nu a fost el numit caimacam... Pînă în cele din urmă îl înduplecase după ce îi spuse că în guvernul pe care îl va face, îl va lua pe Vulpachi, care era de faţă, ministru al Afacerilor Străine, mare postelnic... îl îmbunase şi chiar îl făcuse să trimită pe fiu-său la Băl-Ceaurescu acasă, să-i ceară şi din partea lui să semneze...

— Uite, a venit cu mine şi Vulpachi să te roage din partea lui taică-său să semnezi... Şi-i arătă hîrtia groasă şi lustruită pe care iscăliseră vreo şaizeci de inşi...

Calliopi ceru hîrtia s-o vadă şi ea... Citi cu vocea scăzută, ca pentru ea, dar destul de tare ca să audă şi Hristache ce scria...

„Scrisoarea domnilor boerilor şi a locuitorilor din capitala Bucuresci către exelenţia -sa Fuad Effendi comisar în Prin- ţipaturi

Exelenţă !

Părinteasca îngrijire a măririi-sale împărătesei care, mişcată de ***un*** *sentiment de înaltă şi generoasă binevoinţă, s-a milostivit în toată vremea a revărsa asupra Ţării Româneşti facerile de bine cele mai mîntuitoare şi a ocroti sub mîntuitorul său acoperămînt, a întors o părintească privire asupra suferinţelor ce apasă această ţeara în urma întîmplărilor critice Intru cari se află şi ca să restatornicească legiuita orînduealâ şi fericirea între credincioşii supuşi ai înaltei Porţi, a binevoit să trimiţă pe exelenţia- voastră însoţit de nebiruita armie împărătească spre a restatornici cu de- săvîrşire odihna publică.*

Îndată după sosirea exelenţei-voastre de la Giurgiu la Bucureşti, s-a grăbit a da locuitorilor săi dovezile cele mai învederate de dragoste şi de mîngîiere, şi printr-o purtare plină de înţelepciune, de iubire de omenire, de nobleţă şi totodeodată de statornicie, liniştea s-a restatornicit şi trebile au luat iarăşi cursul lor legal. De aceea toate clasele populaţiei nu fac decît a adresa către cel Atotputernic rugăciunile cele mai fierbinţi pentru îndelungarea şi păstrarea preţioaselor zile ale măririi-sale împărătesei, precum şi pentru fericirea slăvitei împărăţii.

Socotim încă de a noastră sfîntă datorie a ne grăbi să arătăm exelenţei-voastre prinosul celei mai vii recunoştinţe pentru dignitatea şi iscusinţa cu care a început punerea în lucrare a înaltei sale misii, precum şi pentru blîndeţea, dragostea şi indulgenţa cu care exelenţia-voastră a ştiut să atragă toate inimile."

Cînd sfîrşî de citit, Calliopi izbucni furioasă, ridieîndu-se din jilţ.

— Noi ? *De la reconnaissance maintenant... Non... Non... Les Turcs se sont comportes hier soir, cette nuit et aujourd'hui meme, comme des assasins... lls ont pille, incendie, de- vaste, etrangle... Non... Jamais... Jamais...*[25]

Caimacamul se aştepta ca Băl-Ceaurescu să treacă în opoziţie, dar cu prudenţă, nu pe faţă şi cu atît năduf arătat, încît să insulte armatele imperiale... Se simţi obligat să puie lucrurile numaidecît la punct.

— *Madame, mon devoir est de vous rappeler que la glo- rieuse armee turque est incapable des actes dont vous l'accu- sez... L'urmee imperiale est vetiue pour nous sauver tous... et gr ace a _ Dieu, elle nous a souve*

Calliopi simţi că a făcut o gafă şi nu mai răspunse, mulţu- mindu-se cu cît patriotism arătase. Cantacuzino, de pe altă parte, îşi spuse că^ ar fi fost foarte bine, pentru poziţia lui, să iscălească şi Băl-

---

25 **Recunoştinţă acum... Nu... Nu... Turcii s-au comportat ieri scară, azi-noapte şi, astăzi chiar, ca nişte asasini. Au jefuit, incendiat, devastat, spînzurat... Nu... Niciodată... Niciodată... (fr.).**

Ceaurescu, mai ales că nici bărbatul lui Calliopi, refugiat la Galaţi, nici ginerele ei, care era cam ascuns la_ moşie, nu iscăliseră... Luă deci un aer de umilitate, zi- cîndu-şi că nu-1 costa nimic în definitiv şi spuse surîzînd, cu o jucată sinceritate :

— Şi pe urmă, nu uitaţi, *rfiadame,* că eu nu sînt decît un simplu locţiitor, un caimacam. în scurtă vreme va fi numit un domnitor !...

— Şi acela vei fi dumneata, fără îndoială...

Cantacuzino continuă cu prietenie smerită :

— Poate că eu... Poate că amicul meu Hristache... Deh... Crez că nu e bine să se strice cu Poarta !

Argumentul fu hotărîtor şi Băl-Ceaurescu iscăli şi el.

Hărţi, 14 septembrie

A doua zi, Ana Ipătescu şi Maria Rosetti aşteptară pîna tîrziu la ora prînzului să vie Fuad, căci ştiau că şi-a ales un etaj, întîiul al Palatului Administrativ, ca reşedinţă de lucru. La parter îşi instalase Cantacuzino guvernul său compus din... (Vezi o scrisoare a lui Ion Ghica în 1848.

)Dar Fuad nu veni, căci li s-a spus că s-a sculat tîrziu şi a trimis vorbă caimacamului să vie la ora unsprezece... în schimb, curtea şi culoarele erau pline de o lume care fugea şi povestea îngrozită... Noaptea trecută fusese o noapte de spaimă pentru mahalalele Izvor, Mihai-Vodă, Antim... din pricina turcilor care uciseseră, siluiseră fetele şi femeile, daseră foc în neştire. Acum, ziua, soldaţii turci opreau lumea pe Pod şi o jefuiau, lovind, unii ucizînd la cea mai mică împotrivire. Goleau prăvăliile fără să plătească şi cînd li se cereau bani, arătau baioneta. Ana Ipătescu tremura de mînie şi durere.

— Mărio, trebuie să mergem la acest blestemat de Fuad... să-i spunem în faţă mţnia şi dezgustul nostru... Aceste asasinate trebuie oprite fără întîrziere. Trebuie să-1 găsim cu orice preţ... Fie şi acasă, la el, dacă domnul Rosenthal vrea să ne întovărăşească şi acolo !

— Tocmai, Ano, asta vream să spui şi eu... Merg bucuroasă, dacă domnul Rosenthal, care a avut bunătatea să ne însoţească pînă aci, primeşte să ne însoţească şi acolo... Dumneata nu ştii ce rea e gura luniii.

Rosenthal primi şi toţi trei opriră o birjă şi-i cerură birjarului să-i ducă la palatul unde era găzduit Fuad.

Cînd aghiotantul intră în biroul în care, în ţinută albastră, dar cu decoraţii pe tot pieptul, comisarul, care

---

26 **Nota autorului. Pe baza materialului furnizat de această scrisoare urma ca scriitorul să facă o caracterizare a membrilor guvernului.**

lucra cu Lenş la rezolvarea unor hîrtii, ridică întrebător privirea.[1]

— Două doamne întovărăşite de un domn roagă să fie primite !

Curios, de cîte ori era vorba de femei, Fuad întrebă precis;

— Cine sînt ?

Aghiotantul citi pe carnetul său :

— Doamnele Ana Ipătescu şi Maria Rosetti, domnul Rosenthal.

— Sînt frumoase ? întrebă Fuad cu familiaritate.

Aghiotantul zîmbi încurcat.

— Mărturisesc, excelenţă, că sînt foarte frumoase !

— Gurile rele spun, interveni Lenş frunzărind dosarul, că Ana Ipătescu seamănă leit cu Nicolae Golescu.

Fuad tresări.

— E tot atît de roşcată ca el ?

— Nu, are părul castaniu, prea puţin roşcat... dar trăsăturile sînt asemănătoare. Şi cum Fuad arăta nedumerit, îi pre- ciză : L-aţi cunoscut pe Nicolae Golescu în ziua sosirii dumneavoastră la Giurgiu. Era membru al Locotenenţei şi v-a cerut o întrevedere...

— A, da... poftеşte-i pe toţi trei... Lenş, poţi să rămîi.

De îndată ce intrară toţi trei, Fuad se sculă foarte curtenitor, le ieşi înainte şi le sărută mîinile la amîndouă, făcîn- du-se că nu-1 vede aproape pe Rosenthal.

— Cărui fapt datoresc plăcerea de a fi vizitat de dumneavoastră, doamnelor ?

Femeile, emoţionate, nu putură răspunde la început, dar numaidecît Ana Ipătescu izbucni, în timp ce devenise aproape palidă în hotărîrea ei :

— Datoraţi vizita noastră crimelor strigătoare la cer pe care le comit ostaşii dumneavoastră, excelenţă, în acest oraş, care nu i-a chemat şi ar fi preferat să păstreze cele mai paşnice relaţii... de prietenie chiar...

Fuad se clătină aproape, parcă izbit în obraz. Numai deprinderea reflexă de a fi curtenitor cu femeile frumoase, în genere, îl împiedică de a fi grosolan. Făcu o lungă pauză, apoi întrebă scăzut :

— Ca să aduceţi o asemenea insultă nemeritată armatei imperiale, mi-aţi solicitat această audienţă ?

— Ca să vă implorăm să faceţi să înceteze cu un ceas mai devreme aceste crime, am venit la dumneavoastră ! Dacă sînteţi un om de lume şi un poet aşa cum se spune, trebuie să interveniţi fără întîrziere !

Maria Rosetti, puţin speriată de agresivitatea tovarăşei ei, nu îndrăznea să mai spuie nimic, dar se regăsi peste cîteva clipe.

— Excelenţă, soţii noştri sînt arestaţi de ieri la mînăstirea Cotroceni... Spuneţi-ne, de ce sînt arestaţi ? Ce-aveţi de gînd să faceţi cu aceşti oameni nevinovaţi ? Vă implorăm să ne îngăduiţi, dacă nu-i puneţi imediat în libertate, să le ducem de-ale mîncării şi ceva îmbrăcăminte... Să le dăm ştiri despre copii.

Fuad tăcea cu încăpăţînare. Regreta nespus că-1 lăsase pe Lenş să asiste la această scenă... Dar pe urmă îşi spuse că de vreme ce era şi Rosenthal de faţă, e acelaşi lucru.

.....care se spune că sînt
saloanele bucureştene.

— Doamnă, acei bărbaţi sînt închişi acolo, nu ca arestaţi ci ca să fie scăpaţi de furia poporului pe care l-au înşelat. Se întoarse curios şi cu acelaşi zîmbet pierdut în barba . . .[27]către Ana Ipătescu : Aveţi şi dumneavoastră un soţ la Cotroceni ?

— Da... soţul şi cumnatul meu sînt închişi acolo, după ce i-aţi atras în cursă, chemîndu-i să le citiţi o scrisoare a sultanului. Sîntem amîndouă mîndre de soţii noştri care au luptat pentru acest popor, cum e mîndru acest popor de conducătorii pe care şi i-a dat. Acum, cînd vă cunoaştem, ştim că nu ne putem face nici o iluzie în ceea ce priveşte soarta lor. Ţinem să ştiţi că noi nu ne vom da în lături ca să împărtăşim soarta lor.

Fuad, afectînd ironia, răspunse glacial:

— Vă vom da tot sprijinul ca să izbutiţi cît mai curînd şi cît mai bine acest lucru.

Rosenthal salută, dar cele două femei ieşiră fără să salute şi fără să aştepte să fie salutate

.CARTEA A ZECEA

TARA FIERBE..

.Cei patru spre Rîureni

Cs^ rumul e greu de la Bucureşti la Rîureni, mai ales după ce o săptămînă aproape au fost lupte în jurul Bucureştilor. Ion Firu merge greu, mai ales cu o puşcă în spinare şi fiindcă e supt de vlagă după cincizeci de ani de viaţă de clăcaş.

Damian, oblojit acum ceva mai bine la obraz şi la frunte, nu prea ia seama la rană, mai uită de ea. Numai Simion şi Toma pandurul sînt uşurei, dar şi ei încruntaţi... căci nu pot uita ce-au văzut în Bucureşti. Simion are o puşcă scurtă, petrecută de-a curmezişul, două pistoale la brîu şi sabia... la care ţine, fiindcă trage nădejde ca şi la Magheru să fie subofiţer măcar.

Au ocolit Bucureştii şi au luat drumul Piteştilor, de atîtea ori bătut de ei în curgerea anilor, pe drumeaguri şi poteci care-1 scurtau. Dar tot pare lung.

---

27 **în textul dactilografiat lipsesc unele cuvinte care nu au putut fi descifrate de dactilografă. Pentru întregirea textului nu s-a aflat pagina de manuscris t/165.**

— Mai e mult, măi Tomo, pînă la Magheru ăla al tău ? întrebă Ion cu nasul şi mai lungit, cu obrajii ciupiţi, plin de năduşeală, deşi e mijlocul lui septembrie, căci e o zi de zăpuşeală, care vesteşte o ploaie de vară.

— Azi e miercuri, nu ? E, sîmbătă dă dimineaţă sîntem acolo, dacă mergem bine... cu pas, nu glumă...

Deodată Simion Firu, care mergea ca de obicei cîţiva paşi înainte, se opreşte pe marginea unei rîpe, tulburat, şi le face semn cu mîna să stea şi să se ferească... S-a ascuns după un tufan. Ceilalţi vin şi ei cam pe ferite. Se culcă în miriştea ţepoasă şi se uită unde le arată el.

Jos, în fundul văii largi cu şuvoaiele de apă ale rîului, împletite şi despletite, tocmai iese din zăvoi o braşoveancă la care sînt înhămaţi trei cai, alţi şase sînt legaţi de căpestre, de co- dîrlă. Trei turci înarmaţi pînă în dinţi stau deasupra unui maldăr de calabalîc, furat fără îndoială, căci prea e aruncat la întîmplare, de parcă s-ar muta o casă de oameni cumsecade. Un turc ţine deasupra capului o unbreluţă roşie de boieroaică tînără. Toma îşi pipăi mustaţa cu singura mînă rămasă.

— E greu pă jos, Ioane, ce zici ?

Ion a priceput unde bate Toma.

— Greu al dracului, frate... Nu crez să ajungem altfel.

— Da' tu, Simioane, ce zici ?

Simion a priceput, firește, şi el.

— Să vedeţi, cînd m-a primit paznic la Eforie, am dus o scrisoare dă la maior că am fost cel mai bun ţintaş pă regi-

Se priviră unii pe alţii, lung...

Toma pandurul se scărpină în cap, gînditor.

— Mă, da' să ascultaţi porunca la mine, că am avut grad dă uria'c la panduri.

Au lăsat în urmă de ieri Gîrla, au trecut de Piteşti şi acum se apropie de Cotmeana ; oricum, în căruţă mergi mai repede. Ma; ales cînd ai şase cai înapoi, de schimb. Mînă Ion. Au dat jos calabalîcul şi au umplut braşoveanca cu nutreţ. Pe fînul proaspăt cosit, dat de oamenii de inimă în locul calabalîculuî (l-au dat lor, căci nu mai puteau şti de unde-1 furaseră turcii), şi pe ţoale se stă şi mai bine... Toma cu o ţoală pe faţă doarme, căci pe la namiază, deşi e septembrie, pe dealurile astea bate soarele parcă drept în creştet. Ploaia vijelioasă a rămas şi a trecut pe dreapta. Simion nu se văietă de soare, căci el a păstrat umbreluţa roşie de care e foarte mîndru... Damian stă trîntit pe paie, cu faţa în jos, cu mîinile subt bărbie, gînditor... Abia a avut timp să treacă pe la Vadu Rău s-o vadă pe Ilinca, dar e liniştit, căci vară-sa e pricepută şi de nădejde la nevoie. Tîncuţa şi fetiţa sînt sănătoase amîndouă. S-au întremat bine.

Au luat ce-au găsit de-ale mîncării în traistă şi au plecat grabnic să ajungă mai repede. Caii, voinici, nici nu e nevoie să fie îndemnaţi.

— O să ne cinstească gheneralul Magheru cînd o vedea ce plocon îi aducem !

Ajung din urmă vreo cîţiva bărbaţi, după port dinspre Ialomiţa.

— Mă oameni buni, nu ne luaţi şi pă noi o bucată de drum ?

Ion ar vrea să oprească, dar Simion a şi lovit cu o nuia de alun calul.

— Nu să poate, vericule, că încărcăm dîn satul care vine nutreţ pentru Magheru... şi... şi sînt caii obosiţi.

Au oprit totuşi cînd au întîlnit altă ceată, din care, după ce Simion a spus cum se cuvine că sînt caii obosiţi, au luat doar pe unul vătămat de picioare.

— P-ăsta-l luăm, că mai avem vreo doi aici... dar ne sînt caii obosiţi...

Acum urcă plaiuri dulci şi coboară lin, printre păşuni şi păduri negre de stejari. Căsuţele fără tindă, unele şi fără prispă, sînt risipite şi rare.

înaintea lor, începînd să urce coasta Cealaltă, e o ceată de vreo cinci inşi... O bătrînă, încă zdravănă, în opinci şi cu capul înfăşurat în dirmea, calcă între două fete vioaie, numai în cămăşi cu altiţe şi în catrinţe, cu picioarele goale... Una e tare frumuşică, negricioasă, cu ochi mari de tot şi obraji ca mărul. Are coadele legate strîns în jurul capului... Nici cealaltă, mai subţire şi bălană, cu ochii jucăuşi, cu nas cam lat, nu e de loc, dar de loc urîtă... Au auzit din urmă huruitul braşo- vencii şi se dau la o parte din drum.

— Uite, maică, nişte flăcăi, merg să să facă roşiori dă ţară... Poate că ne ia şi pă noi în căruţă ! Şi bătrîna se întoarce ca să facă semn.

Dar Simion i-a ghicit parcă gîndul.

— Taică, dă bice cailor, că şi ăştia vor să-i luam în căruţă.

Dar cînd ajunge în dreptul fetelor şi le vede din faţă, pune mîna grăbit pe hăţuri...

— Mai uşor, taică, mai uşor ! Se aplecă, să întrebe de la el : Încotro mergeţi ?

Răspunde un bărbat cu căciula mare :

— La Rîureni, mă, ne luaţi şi pă noi ?

— Nu te întrebam pă dumneata, o întrebam pă dumneaei, pă dumneaei !

Şi arătă pe bătrînă, care răspunse bucuroasă :

— Eu merg la Rîureni, iar fetele la Brezoiu... Simion e dezamăgit şi nu ar mai lua pe nimeni.

— A, ele nu merg cu dumneata la Rîureni ?

— Nu, ele-s nepoatele mele şi merg mai departe... la Brezoiu, că am pă frate-mio acolo.

— Păi aşa spune, leliţă... Hai suiţi sus... se grăbeşte acum bucuros Simion.

Dar negricioasa cu ochi mari îşi arătă dinţii albi, strălucitori :

— Nu, că n-aveţi loc şi pentru noi.

— Cine a spus asta ? E loc pentru toată lumea.

Cealaltă, bălana cu nas cîrnos, surîde şireată, muşcînd din-

tr-o frunză.

— Deh... or fi obosiţi caii.

— Ce, ăştia sînt cai să obosească ? Hai suiţi şi dumneavoastră, se îndreptă el către bărbaţi. Suiţi toţi... Braşoveanea urcă încet acum printr-o pădure de fagi, ale căror trunchiuri albicioase sînt rare... Mîine trag nădejde să fie în tabără.

Fuad la şosea şi acasă

Ca să închidă gura acestor ignobili consuli streini, care 1-ao înnebunit cu vizitele şi reclamaţiile lor împotriva armatelor turceşti — ca şi cînd spahiii ar fi avut timp să ceară paşapoartele celor pe care îi jefuiau — Fuad a hotărît să facă o adevărată demonstraţie de viaţă normală şi fericită... A ordonat, ca ieri, a patra zi de la intrarea în Bucureşti, să se reia faimoasele plimbări de la Şosea... S-a trimis vorbă boierilor şi boieroaicelor că excelenţa-sa va fi cu careta [la] sfîrşitul după- amiezii la rondul de la răspîntia celor două drumuri de ţară, din dumbrava Băneseî... Auzise despre aceste luxoase întreceri de echipaje şi despre frumuseţea acestui parc cu alei nu numai la Constantinopole, în cercurile cosmopolite ale Perei, dar şi la Paris, acei ataşaţi de legaţie care fuseseră prin Bucureşti vorbeau de dumbrava transformată de arhitectul vienez Meyer şi de grădina Cişmigiului, drept ca despre unele dintre cele mai frumoase din Europa...

Kisseleff refuzase să i se ridice un monument, spunînd că nu e cuviincios să se ridice statui oamenilor care sînt în viaţă, şi sfătuise de la Paris, unde era acum ambasador, să se folosească sumele adunate prin subscripţie la construirea Teatrului Naţional şi la crearea de parcuri, în Bucureşti, care e un oraş cam prăfuros.

De la capul Podului Mogoşoaiei pînă la răspîntia celor două drumuri, cel care prin Mogoşoaia ducea la Tîrgovişte, şi cel care prin Otopeni ducea la Ploieşti, Meyer făcuse o şosea pietruită, largă de cincisprezece paşi, pentru echipaje, mărginită de patru alei paralele^ două pentru călăreţi şi două pentru pietoni.

Echipajele veneau cum puteau prin înghesuiala podurilor şi a uliţelor strîmte, dar cum intrau pe Şosea, dădeau drumul cailor bogat înhămaţi într-un trap sălbatic. Era îngăduit să se treacă înainte pe stînga, aşa încît se făceau de obicei două şiruri la ducere şi două la întoarcere, unul potolit şi altul dezlănţuit. La capăt era un fel de largă piaţă tot pietruită... Aci în ocol, echipajele se opreau unele lîngă altele şi se aşezau cu faţa spre celelalte echipaje care treceau, căci oprirea nu era obligatorie şi cîteodată cîte un fecior de boier nebun ocolea de cîte trei-patru ori circuitul, fără oprire, ca să descopere în vreun echipaj dinainte pe cine dorea să vadă şi de cine dorea să fie văzut. Altă regulă era ca o jumătate de oră să se stea pe loc, apoi se făcea circuitul pînă la capul podului.

Ca să capete curaj boierii şi boieroaicele, se anunţase de la unul la altul că Şoseaua va fi păzită şi că ofiţeri superiori turci se vor plimba şi ei pe aleea

călăreţilor, gata să intervină numaidecît... De altminteri, aceşti ofiţeri primiseră straşnică poruncă să fie plini de omenie cu boieroaicele, în orice împrejurare, ca să dea impresia unor oameni civilizaţi.

Totuşi, în prima zi nu prea fusese lume, dar azi Fuad nu se putea plînge... Careta lui era oprită în colţ, oarecum cu faţa spre capul podului. Zece paşi în jurul ei, în dreapta şi în stînga, nu avea voie să se oprească nici o altă trăsură, în afară de cele care ar fi fost îndrumate acolo, de cei doi ofiţeri călări, care erau acolo. Mai erau în spate şi două trăsuri de siguranţă cu oameni de la Agie.

în stînga lui Fuad, ofiţerul turc primise ordin să ofere loc unei cabriolete lăcuită negru, cu roatele argintate, trasă de doi voinici armăsari albi... Erau mînaţi de cea mai suavă apariţie cu putinţă, o femeie tînără, îmbrăcată după ultima modă pariziană şi alături de ea un tînăr. O privise înmărmurit şi văzu că ea îl spionează cu coada ochiului. Lenş, care era lîngă el, ca să-i spună discret cine trece, îi spuse că e o descendentă de foşti domnitori. De trei ori trecuse prin faţa lui, dar azi plimbarea se apropia de sfîrşit şi ea încă nu apăruse... Se hotărî să mai aştepte... într-un soi de landou oprit în stînga lui, singură bătrînă soţie a unui mare vornic citea o carte fără să ridice ochii nici o clipă... A, iată cabrioleta ! Fuad respiră mai repede... Dar femeia tînără nu e... Armăsarii îi mina azi ţi- nărul care era cu ea. Alături de el e alt tînăr... Vrea să plece cînd văzu careta consului francez Hory, acest tip obraznic care şi-a permis în biroul lui să ridice tonul şi să vorbească despre case incendiate, femei, bătrîni şi copii spintecaţi... A făcut semn ofiţerului călare şi careta lui Hory a tras lîngă eî. Coboară amîndoi cam în acelaşi timp... Acest nesuferit de franţuz, cu barba imitată după Musset \ trebuie îmblînzit totuşi, căci aceşti diplomaţi francezi sînt de obicei şi corespondenţi de ziare, care umplu Europa cu năzbîtiile lor. Se opriră singuri ei doi, ceilalţi luînd distanţa.

— Se pare, domnule consul general, că lumea e mulţumită — ba judecînd după zîmbetele tuturor — chiar fericită... Unde vedeţi dumneavoastră spaima şi nemulţumirea ?

— Excelenţă, răspunse încruntat Hory... Această sută de echipaje, pe care o vedeţi, e fericită fiindcă are ce a dorit, dar aceasta nu e toată ţara... Informaţiile noastre sînt cu totul altele...

— Vă rog să-mi spuneţi de unde aveţi aceste informaţii calomnioase... Ştiţi bine că nu ajunge numai să înşiri vorbe... Dacă aveţi mărturii directe, trebuie să le produceţi.

[1] *Alfred de Musset* (1810—1857) — poet francez, reprezentant al romantismului

.Salutară amîndoi, căci trecea în caleaşca cu patru cai, pos- telniceasa, soţia secretarului de stat Ioan A. de Philippesco, zis şi Vulpache, născută Bibescu... Amîndoi ştiau ce scandal provocase la curte amorul ei pentru unul dintre consulii streini...

La despărţire, Fuad repetă invitaţia ca acei care au depus reclamaţii şi dovezi la consulat să i se înfăţişeze lui. Hory îi salută cu un surîs ironic.

— Sîntem un consulat şi nu un oficiu de delaţiune... Nu vom da pe nimeni pe mîna dumneavoastră...

Soarele apunea într-un nor negru, scurt, cum ar fi căzut într-o baltă... De îndată ce dispăru, norul negru crescu ca nişte, turnuri uriaşe de fum, cele din dos întrecînd pe cele din faţă.

Duhul răzvrătirii

Cînd a aflat că băii>aţii celor două sate sînt plecaţi la Bucureşti, Zanetti şi-a luat inima în dinţi şi s-a întors la Zã- voiu Dihorului... Iar cînd au venit cele dintîi ştiri că armata turcă, pe care el o ştia la Sinteşti, a ocupat capitala principatului... i-a venit şi omului inima din dinţi la loc... Aşa, acum că s-a sfîrşit cu revoluţia, va şti el cum să stea de vorbă cu ţăranul care s-a obrăznicit atîta... Pînă una-alta, a dat poruncă logofeţilor să scoată muierile şi fetele, pe bătrînii care au rămas, să care numaidecît stuful tăiat care mai rămăsese pe malul eleşteului... Şi isprăvniceii lui, cum îi plăcea să le spună acum, au început a lovi cu gîrbacele ca mai înainte... că muierile nu voiau, ziceau că azi e Ziua Crucii, sărbătoare mare... Seara, a stat de vorbă cu logofeţii lui şi au hotărît căror oameni, chiar dacă vor cădea în genunchi, să nu le mai dea nici măcar cele trei pogoane pe care le pretinde regulamentul... sau să le dea numai prin rîpi... Acolo să muncească Toma şi Ion al Firului, Drăgan, Stanciu, moş Gurie, Petre al lui Dobre, Codan şi alţii... Va face plîngere la Mitropolie împotriva popii Gheorghe, care s-a dat cu constituţia aia, pe care a citit-o în fiecare duminică, după slujbă, oamenilor, cum a citit toate „foile" împrăştiate de către acei ticăloşi de comisari ai lui Bălcescu... Ba uneori trăgea clopotul şi în mijloc de săptămînă, ca să le citească prostii d-astea. A vorbit în privinţa asta şi cu subt-cîrmuitorul, care a ştiut cu'o săptămînă înainte [că] turcii vor ocupa Bucureştii... Pe cei mai puţin vinovaţi şi care se vor pocăi dintre ţărani îi va ierta, dar numai după ce vor face toate muncile cu care sînt în

întîrziere... A fost prea bun cu ei, ani de zile, dar acum va arăta că ştie să fie şi rău...

— O să vie pocăiţi, rău, boierule, ba şi nemîncaţi... Azi pă la prînz au şi sosit cîţiva dintre ei : Marin Deşu, Dumitru Scoarţă şi alţi vreo trei care au bordeiele în jurul hanului... îi spuse Buimacu. N-am stat de vorbă cu ei... dar îmi spunea cineva că după ce i-au împroşcat turcii, au fugit care încotro şi nici n-au venit înapoi pă drumul cel mare, ci pă drumeaguri dosite...

— Ei, om vedea ce va fi... Dacă nu mîine, poimîine îi scoţi pe toţi la muncă... Am întîrziat şi culesul viei... Uite, azi e Ziua Crucii...

Dar n-a fost tocmai aşa cum le vedea atît de frumos arendaşul.

E adevărat că pînă miercuri seara s-au întors cei mai mulţi dintre cei plecaţi la Bucureşti... Joi de dimineaţă... din zori au ieşit, hai să le zicem, isprăvniceii, ca să scoată lumea la culesul viei... Duţă Căciulămare s-a dus întins la Drăgan, să iasă cu fetele şi băieţii, dar au găsit-o numai pe Riţa... care le-a spus că ai ei o să iasă... Cînd s-a dus la Codan însă, nici n-a apucat să intre înăuntru, în bordei, că acesta, care se întorsese, 1-a înjurat de mamă şi i-a spus că îi sparge capul dacă-1 mai prinde pe la uşa lui... Despre Ion a aflat că acesta şi cu Toma au venit încă marţi seară, cu o căruţă cu şase cai, erau şi Damian şi Simion, şi că au plecat chiar în zorii zilei. Dar nu numai Duţă Căciulămare a păţit ruşinea, ci şi Buimacu... Acesta a nimerit la Vasile Peştefript, care tocmai se întorsese cu feciorul rănit la picior... Vasile a sărit la el cu sapa să-i dea în cap... în toate casele în care erau bărbaţi întorşi de la Bucureşti, logofeţii au fost primiţi cu înjurături şi cu ameninţări... Pînă la prînz, aflînd ce se întîmplă în sat, au fugit din vie şi cele cîteva muieri şi fete care, speriate, se duseseră la cules...

Seara, se văzură focuri mari în jos de Zăvoiu Dihorului, între tarlalele de porumb. Un om de la conac, trimis să vadă ce e acolo, aduse veste că pe miriştea dintre tarlalele de subt deal şi drumul cel mare sătenii s-au adunat la sfat... Au cules porumb boieresc şi cu cocenii au făcut focuri mari... Au cules şi dovlecii din porumb să-i coacă.

Zanetti, turbat, a dat poruncă isprăvniceilor să încalece toţi trei, să-şi ia pistoalele şi puştile şi să se

ducă numaidecît să izgonească lumea şi să stingă focurile...

— Ce-i cu voi aici ? a întrebat ţîfnos, cînd s-a apropiat de un foc unde a recunoscut pe Gligore al lui Chivu, pe feciorii lui Niţă al lui Predoiu şi alţii. Cu a cui învoire vă atingeţi dă porumbul boieresc ?

— Cum porumb boieresc, mă ? întrebă Vasile Peştefript, care fiind cu sumanul pe umeri şi cu spatele, nu fusese recunoscut de Buimacu... Da'... ce, boieru 1-a muncit, mă, ori noi ?... Auzi, porumb boieresc...

— Bă, io vă întreb, plecaţi, ori nu... ? Că dă nu, vă îm~ puşcăm ca pă cîini...

Oamenii nu răspunseră nimic şi-i cam întoarseră spatele.

Buimacu se înfurie rău de tot şi ridică gîrbaciul :

— Bă, voi n-auziţi ? Cu cine vorbesc io... ?

Aci Peştefript îi răspunse, întorcînd scurt capul şi pri- vindu-1 sec :

— Vorbeşti cu aia a mă-ti... Şi dacă nu pleci numaidecît...

în clipa aceea o zburătură de lemn, aruncată nu se ştie
de cine, că erau acolo adunaţi şi de la celelalte focuri sute de oameni, îl lovi pe Buimacu în ceafă şi omul icni şi se lăsă moale pe gîtul calului, fără să mai ştie de el. Atunci, un flăcău, Mărgărit al lui Colţoi, cu faţa spre ureche opărită de mic, sări şi-1 trase de pe cal jos pe mirişte, dîndu-i şi un picior în burtă... Ceilalţi doi logofeţi încremeniră şi, neaşteptîndu-se se vede la asta, rămăseseră muţi. ca pămîntul... Săriră încă vreo zece flăcăi şi Buimacu fu călcat în picioare ; noroc că opincile nu erau încă uscate şi mulţi erau în picioarele goale... Nae al lui Mitru îi scoase, băgîndu-se în învălmăşeală dedesubt, pistoalele de la brîu... Sări tot Peştefript...

— Mă nebunilor, nu-1 omorîţi dă tot... Ho... mă... n-auziţi ?

Oamenii se dădură la o parte... Buimacu era ca mort şi-i curgea sînge din nas de-i înroşise mustaţa scurtă şi groasă.

Peştefript se întoarse apoi spre ceilalţi doi logofeţi : .

Hai, mă, luaţi stîrvul ăsta de-aci...Cînd îl văzu pe Vlad isprăvnicelul venind speriat la conac şi cerînd să se înhame repede o căruţă, ca să-l aducă acasă pe Buimacu, fiindcă l-au omorît oamenii, Zanetti fu cuprins de o spaimă cumplită... Deşi era destul de răcoare, că era o seară senină de septembrie, dar rece, mînca în ceardac, cu un şal pe umeri, singur la o masă încărcată cu tot soiul de mîncă- ruri, căci îi plăcea să guste din mai multe farfurii odată. Lumina unui sfeşnic cu trei braţe îi pîlpîia pe faţa arămie, peste bărbiţa de ţap, aşa încît logofătul şi slujnicele care intraseră în ceardac, după isprăvnicel, nu-1 văzură pălind ca un mort... Simţi că se înmoaie tot şi că l-a luat o leşinătură la stomac. Vru să întrebe ceva, dar îşi dete seama că a îngheţat şi că îi clănţăne dinţii... îşi strînse pumnii ca să se liniştească şi putu să spuie :

— înhămaţi iepele sure şi aduceţi-1 acasă !

întîi se gîndi să fugă şi el chiar în noaptea aceea, apoi simţi că i se înmoaie şi gîndurile. Strînse şalul pe el şi trecu în sala lungă şi îngustă care da în ceardac... Se trînti pe o canapea şi se înveli cu şalul.

Oamenii mai sporovăiră încă vreun ceas, două... întrebarea era dacă se duc toţi în tabăra lui Magheru, aşa cum vorbiseră cu alde Ion şi Toma, ori dacă întîi caută să ia înţelegere cu Toma Furdui şi Toma Conţescu de la Piteşti, care aveau însărcinare de la căpitanul-general să adune voluntari... Aşa le spusese la Bucureşti un. comisar venit din tabără. Ştefan Turnavitu, care vorbise de altfel şi în sat la ei în vară despre constituţie... Se părea că Magheru nu are puşti destule pentru toată lumea şi că aceşti oameni ai lui alegeau numai pe cine socoteau ei că e mai potrivit, ca să nu puie toată lumea pe drumuri, că era deocamdată greu şi cu ale gurii.

— Măi Vasile, io tot zic să mergem atunci... Să încărcăm mîine în care grîne din hambarele boiereşti, ca să să cheme că nu ne ducem cu mîna goală, fu de părere moş Gurie, muşcînd dintr-o bucată de dovleac roşu, din care ieşeau aburi calzi.

Apăi, io zic că n-a grăit rău Eftimie ăsta, măcar că-i mai ştirb dăcît mine, fu de părere şi moş Firică, socrul lui Peştefript. ,* Pînă la urmă nu se putură hotărî în nici un fel... La despărţire, Mitru Chibuc întrebă :

— Ce zici, măi Vasile, mîine mîncăm şi noi peşte ?...

Şi Vasile spuse grăbit, ca şi cînd ar fi fost de la sine înţeles :

— Mîncăm, mă, dă ce să nu mîncăm ?... Ce, nu-i eleşteul satului ? Destul au mîncat boierii, să ne mai înfruptăm şi noi !

A doua zi era un soare călduţ şi văzduhul era moale ; oamenii intrară în eleşteu, care cu bucăţi de pînză, care cu o plasă, care cu coşuri de răchită, căci plăşi adevărate nu erau decît vreo trei. Pînă la prînz au prins vreo două sute de ocale, ciortani, albituri, caracude şi lini, dar nu se lăsară şi pînă seara mai scoaseră, acum că mai învăţaseră meşteşugul, încă vreo patru suje, între care un crap de opt ocale, aşa că Petre al lui Dobre putu să mulţumească toată lumea, şi în fiece bordei se mîncă în seara aceea ciorbă de peşte cu mămăligă caldă.

Nu era mare lucru, dar după Bucureşti, clăcaşii se simţeau şi ei mai departe oameni. Vremea nu se întoarce înapoi, chiar cînd pare că se întoarce, ba cei mai mulţi dintre ei se întorseseră de acolo schimbaţi, să nu-i mai cunoşti... Faptul că stătuseră faţă-n faţă cu armata turcească, faptul că deasupra capetelor lor se spărseseră şrapnele, că răsturnaseră de pe cai călăreţi înarmaţi cu săbii şi lăncii făcuse din ei alţi oameni. Viaţa căpătase un gust pe care ei nici nu-l bănuiau pînă atunci, căci văzuseră acum ce sînt în stare să facă... Mai înainte vederea sîngelui omenesc îi cam speria şi cei mai mulţi nu credeau că ei ar putea îndura vreo rană grea... Acum văzură răniţi din sat de la ei, oameni de-ai lor, dintre care nici unul nu se văieta, ba încă Ilie al lui Rjstache făcea şi glume şi toţi ceilalţi rîdeau cu poftă... Le era frică doar să nu rămîie şchiopi, dar fata doftoroaiei Bălceasca, după ce le spălase rănile cu fiertura de muşeţel şi turnase spirt, punînd pe ele foi de patlagină şi înfăşurîndu-le cu faşe, lui Trişcă al lui Podoabă şi lui Nae al lui Saftu, care aveau oasele rupte, le pusese nişte şipculiţe, ca să stea nemişcate... Nu, acum oamenii aveau altă idee despre ei înşişi... Vorba lui Peştefript ieri, pe malul eleşteului, cînd se împărţea

peştele : „Ei, drăcia dracului ! Nu ne-am speriat noi dă ofiţerii ăia împărăteşti şi o să ne speriem dă găi- naţu dă Buimacu, dă-i ştim şi măselele din gură ? !"...

Dintre răniţi aduseră în sat şase care aveau răni mai uşoare, între ei pe al lui Peştefript şi pe Stanciu... Nouă rămăseseră la Bucureşti, dar ai lor nu fură prea speriaţi, mai ales cînd îl văzură sîmbătă venind pe Drăgan, cu capul înfăşurat în alb ca o babă şi legat şi pe subt suman, arătînd peste umăr altă legătură... Rîdeau toţi... rîdea şi el, deşi ştia că a rămas fără o ureche... A doua zi veniră alţi oameni din satele vecine să afle ce vor face zăvoienii şi vădulenii. Veniră, văzură şi se hotărîră să facă şi ei la fel.

De altfel, alte sate de jos din Vlaşca le-o luaseră înainte cu judecarea celor ce li se cuvine ; iar cînd se întoarseră seara Codan şi Petre de la Piteşti, le aduseră foi de-ale lui Magheru şi le arătară că jumătate ţara, adică nouă judeţe din optsprezece, nici nu vor să audă de noua stăpînire... căci ascultau de Magheru cele cinci judeţe din Oltenia şi dincoace de Olt, Argeşul, Muscelul, Oltul şi Teleormanul.

A doua zi băgară vitele într-un imaş păstrat numai pentru cornutele şi caii boiereşti.

— Să pască şi boulenii noştri, săracii, că dăstul s-au arănit la fel cu noi cu te miri ce, prin rîpi şi pă margine dă drum, spunea moş Gurie.

Cînd îşi dete seama că nu au de gînd să-l omoare, Zanetti se mai potoli, dar cînd văzu din ceardac sîmbăta după-amiază că flăcăiandrii şi fetele dau jos gardul viei dinspre nuci şi încep să-şi umple sînii cu struguri, îl cuprinse nebunia. Pe urmă se potoli, zicîndu-şi că şi aşa tot n-avea să se aleagă cu nimic din rodul de anul acesta. Măcar de-ar putea face semănăturile de toamnă...

Duminică, în teleguţa lui, se duse la un arendaş cunoscut dinspre Vlaşca să-i arate cîte îndură şi să-i ceară sfat ce să facă... Dar îl găsi şi pe-acesta, Bîlea îl chema, tot atît de amărît... In tot judeţul ţăranii nici nu vor să audă de arăturile de toamnă.

— O să murim cu toţii de foame, kir Zanetti... Ascul- tă-mă pe mine, s-a întors lumea cu susul în jos... O să murim de foame.-.. A căpiat opinca şi duce ţara de rîpă... Nenorociţii ăştia nu-şi dau seama că dacă eu nu fac semănăturile de toamnă, ei nu vor avea ce mînca.

— Ce să mai spui, cocoane Zaharia, de-ai mei... Au turbat de tot... Mi-au pescuit eleşteul, mi-au stricat trei sute de pogoane de porumb... Şi uite, îţi spui eu dumitale... aşa cum mă vezi... N-o să putem culege porumbul... Nenorocire mare, ce să-ţi spui ?... Şi-au bătut joc şi de vie că pîndarii nu ştiu cum să se ascundă, de cînd l-au lăsat ticăloşii ăştia mai mult mort decît viu pe un isprăvnicel mai cu cap pe care l-am avut, Buimacu... Geme acum bietul om la Găeşti, unde l-am dus la nişte rude ale lui, să-l îngrijească mai bine decît am putea face aici... Ce vrei ? Eu sînt om care recunosc cînd mă slujeşte cineva şi ştiu să-mi răsplătesc oamenii.

Ceea ce spunea era atît de fără sens, sau spunea pe dos decît ar fi trebuit să spună, că întreaga convorbire dintre ei ar fi părut cuiva, care nu-i cunoştea, un dialog de nebuni... Dar între ei, ei ştiau ce spun... în astfel de convorbiri dintre asemenea oameni, gratuite, se pot lămuri două momente : Unul este în genere obiectul precis al convorbirii... gîndit cu schepsis de-acasă, şi restul, un sos de fraze ,adăugat cu pretenţii numai de a exprima însuşirile alese ale celui ce vorbeşte : inteligenţă, sentiment, generozitate, evghenie, educaţie, în sfîrşit tot ceea ce. crede insul despre sine că ar vrea să ştie toată lumea... Ne-corespunzînd la nimic real, asemenea afirmaţii nu sînt decît o comedie, pe care convorbitorii şi-o joacă unul altuia, min- ţindu-se cînd sincer, cînd cu nădejdea că interlocutorul n-o să bage de seamă şiretenia, fiecare crezîndu-se mai deştept decît cel din faţa lui, totul la nivelul inteligenţei lor mediocre şi a spiritului lor de imitaţie socială.

Fu oprit la masă şi se întoarse spre seară foarte mulţumit că a mai stat de vorbă şi el cu un om de seama lui, deşi ceva mai prost... Se opri şi pe la han, să vadă ce mai face Sultana... Dar i se spuse că e acolo popa Gheorghe, care o spovedeşte şi o împărtăşeşte.

— Azi-mîine, spuse baba Dumitra... să duce biata femeie... şi-şi şterse lacrimile, care ar fi trebuit să fie, cu cîrpa pe care o purta în faţă ia bucătărie.

încă de sîmbătă seara porniseră spre Cîmpul lui Traian treizeci de flăcăi din sat, aşa cum vorbise Petre cu Furdui de la Piteşti şi se hotărîse vineri seara, la focurile aprinse ca în fiece seară... Se alesese anume treizeci de flăcăi, cei mai cbi- peşi, ca altfel ar fi vrut să

meargă mulţi ca să fie de folos acolo, iar ceilalţi rămaseră să vadă ce se întîmplă în sat.

«— Măi Tudore, dacă e nevoie dă ceva acolo şi putem face... trimite-ne vorbă, îi spuse Vasile Peştefript lui Tudor al lui Cojală, pe care îl socotea cel mai cu cap şi mai îndrăzneţ dintre ei, un flăcău ca de treizeci de ani, negricios, cu oasele feţei tari, dîrz, îndesat. Era feciorul jitarului Eftimie Cojală, care aducea la chip cu cei negricioşi din neamul lui Firu şi despre care se spunea că ar fi feciorul lui Găman... Aşa, mă, dacă e nevoie dă bucate, să ceri o hîrtie dă la Magheru şi încărcăm tot din hambarele conacului.

Cei treizeci plecaseră cu topoarele la ei, firește, că se pot pune subt mintean, ocolind Piteştii în sus pe Argeş pînă la Rîmnic...

Luni după-amiază sosi de la Găeşti subtcîrmuitorul care avea cu el zece dorobanţi... Se bătu toba, dar oamenii nu' veniră nici unul... Se duse aşa, ca să vadă ce e, doar Eftimie Şoricaie, cu cîteva babe din sat... Mai erau de faţă şi ai lui Duţă Căciulămare şi cei doi isprăvnicei ai moşiei... Zapciul oacheş şi bondoc îşi frămînta bărbiţa de ciudă. Trimise să-l aducă şi pe popa Gheorghe, care,, uscat şi alb-coliliu, mergea, la şaptezeci şi trei de ani, drept ca un flăcău.

Zapciul citi Proclamaţia cea nouă a lui Fuad şi a caimacamului despre restabilirea ordinii şi apoi ceru să se aducă acolo, numaidecît, toate foile unde era scrisă constituţia şi toate hîrtiile .cu înştiinţări către ţară ale fostului Guvern provizoriu. La cine se va găsi de-acum încolo o asemenea hîrtie va fi dus în fiare la cîrmuire şi va fi pedepsit cu temniţa, Ca tîlharii. Asemenea foi erau însă destule în sat, că mereu adusese Toma de la Bucureşti, şi mai ales avea ascunse prin toate ceasloavele popa Gheorghe... Cum nu erau bărbaţi acolo şi era de presupus că muierile, neştiind să citească, nu ştiu despre aşa ceva, nimeni nu spuse nimic, numai Şoricaie făcu cu ochiul părintelui, care se prefăcu însă că nu bagă de seamă.

Ceva mai greu fu joi după-amiază, cînd zapciul se ivi din nou cu cei zece dorobanţi şi puse să. se adune iar lumea... care iarăşi nu veni... Atunci zapciul începu el să intre în casele oamenilor şi printre bordeie, să le aducă la ştiinţă altă poruncă a stăpînirii. În curte la Drăgan, care era mereu cu capul înfăşurat ca un copil, se aflau vreo zece-cincisprezece oameni... Erau Vasile Mînjoc, alde Peştefript cu Ştefan, feciorul lui,care începuse să meargă uşor şi nu vrusese să rămîie acasă, Codan, Mitru a lui Chibuc şi alţii... Zapciul găsi nimerit să le citească porunca stăpînirii celei noi. Era un ordin al Căimăcă- miei care transmitea un alt ordin în franţuzeşte al lui Fuad Effendi către caimacam, cerîndu-i să scoată neîntîrziat pe sătenii care nu vor să iasă la munca cîmpului:

„Excelenţă !

Aflu că în unele judeţe, săteni rătăciţi de sfaturi rele nu voiesc încă a lucra şi a semăna pămîntul şi a reîncepe îndeletnicirile lor cîmpenesci.

De aceea rog pe exelenţia-voastră, să binevoiţi a porunci ca instruc- ţiile cele mai positive şi mai desluşite să se trimiţă îndată la toţi cîrmui- torii judeţelor, ca să li se poruncească a îndemna pe ţărani să se întoarcă la cîmpurile lor, a le arăta grozavele urmări ale vinovatei lor nelucrări, şi a le porunci în numede pravilei, în numele interesului soţietăţii întregi, de a se apuca iarăşi de lucrările*cîmpenesci ale timpului; amerinţînd că se vor pedepsi după dreptate aceia ce ar stărui să se împotrivească la aceste părinteşti sfaturi..."

Zapciul citea răstindu-se, poruncind parcă şi amenînţînd el însuşi, în numele lui... La urmă întrebă sîgur de autoritatea lui :'

— Ei, aţi văzut ce porunceşte comisarul împărătesc ? Să vă intre bine în cap că e poruncă împărătească şi că va fi vai de-acela care nu-i va da ascultare... Prin urmare, începînd de mîine... şi-i da zor într-una cu amenînţările...

Oamenii tăceau şi păreau că nu-i priveşte pe ei toate asemenea poveşti... Cu cît ei tăceau mai mult, cu atît se umflau bucile obrazului omului negricios şi bondoc...

— Prin urmare, cine nu va da ascultare poruncii împărăteşti... spunea el furios de atîta tăcere.

Atunci Vasile Peştefript întrebă făcînd peăl de nu pricepe :

— Ziceţi că e o poruncă împărătească, domnule ?

— O înaltă poruncă împărătească şi, de nu-i veţi da ascultare, va fi amar de voi… întâi omul cu bărbiţa furioasă.

— Ei, domnule, atunci îţi pierzi timpul degeaba cu noi… că noi nu ascultăm dă poruncile împărăteşti… Noi sîntem cu constituţia şi ascultăm dă Magheru…

— îndrăzneşti să vorbeşti aşa în faţa mea, bicisnic ticălos ?… Ceauş… puneţi-1 în lanţuri… strigă scos din sărite zapciul… Uiţi că sînt omul stăpînirii ?

Dar dorobanţii nu se mişcară… Auziseră şi ei că înspre Piteşti nişte dorobanţi au fost bătuţi măr în unele sate, care spuneau că sînt cu constituţia… Zapciul pricepu şi simţi ceva rece pe şira spinării; o înmuie şi el.

— Vă sfătuiesc…

Vasile Peştefript, luînd-o şi el cu sfătoşenie, îi spuse moale :

— Domnule, te sfătuim şi noi să te cari de-aici numaidecît că altfel nu te văz bine, nici pă dumneata, nici pă dorobanţii ăştia ai dumitale… Nu mai ieşiţi vii din sat.

Zapciul ridică de două-trei ori din umeri în gol, ca şi cum ar fi înghiţit în sec, şi-apoi spuse, copilăreşte, ca şi cînd i-ar fi pedepsit:

— Asta-i rebeliune… şi dacă-i rebeliune eu nu stau de vorbă cu dumneavoastră…

— Ei, bine că ai priceput… Cară-te din sat cît mai e timp…

Zapciul mai ridică în gol din umeri de cîteva ori şi apoi
porunci scurt ceauşului:

— Haideţi…

Oamenii se uitară lung după ei şi apoi izbucniră în hohote de rîs.

— Bată-te să te bată, nea Vasile… Făcuşi omul să plece cu coada între picioare… îi spuse Codan, uimit de această în- tîmplare, ca şi toţi ceilalţi de altfel.

Oamenii erau într-adevăr uimiţi de ei înşişi… Nu se mai recunoşteau unii pe alţii… Niciodată căcaşii nu şi-ar fi închipuit că ei, şi semeni de-ai lor, oameni una cu pămîntul, ca vietăţile tîrîtoare, vor vorbi cu un om al stăpînirii, cu un zapciu, aşa cum a vorbit Vasile

Peştefript şi cum simţeau că ar fi vorbit oricare dintre ei... Adică tot atît de liniştit şi pe faţă... nu la grămadă, nu la învălmăşeală, 1iu în beţia de a fi mulţi laolaltă, ameţiţi de urlete... Ci aşa, liniştit, cu ştiinţă de sine că sînt oameni adevăraţi, mai adevăraţi decît slugile stăpînirii, fără să se întrebe dăcă sînt şi mai puternici, avînd timp să asculte ce se spune şi să gîndească ce se răspunde... în revoluţia asta se aruncase sămînţa unei noi ţărănimi, care, oricare vor fi împrejurările viitorului, crescînd şi scuturîndu-se an de an, risipindu-se încă sămînţa scuturată — vară de vară — tot va rămîne destulă sănătoasă ca să poată aştepta, tot rodind, în fiece primăvară, fie şi fără spor şi vremea cînd vitregia istorică va fi înfrîntă şi rodul va da înzecit, de zece ori înzecit.

Pe poarta dărăpănată intră, mărunţică şi cam prea subţire în cămaşa ei de cînepă, dar cu vîlnicul negru pe care-1 purta duminica, Riţa, acum femeie de patruzeci şi doi de ani, cu capul încă rotund, dar cam uscată la faţă, cu'ochii în fundul orbitelor de griji şi trudă.

— Da[5] [ce-i cu] boierul ăsta, care a ieşit dă la noi dîn curte, măi Drăgane, dă era aşa dă cătrănit ?... înjura pă dorobanţi şi-i ameninţa...

— Hei, ce să fie, i-a atîrnat satul o tinichea dă coadă... Ei, ce mai face muierea aia ? Drăgan ştia că Riţa vine de la han. .

— E greu dă tot... Să topeşte zi de zi...

— Cum să topeşte, lele Riţo ? întrebă mirat Ilie, care mergea acum sprijinit în băţ.

Riţa nu ştia cum să-1 lămurească, fiindcă rareori cei tineri sînt cu luare-aminte la felul cum se schimbă cei bătrîni, îi socotesc maturi pînă într-un ceas şi apoi dintr-o dată îi trec, fără întoarcere, între bătrîni... Darmite să înţeleagă cum se topeşte un bolnav... De aceea ea îi spuse aşa cum i se păruse ei şi celorlalte muieri care mai erau acolo... Maria lui Ion, Stanca lui Mitru Chibuc :

— Iote, aşa, se împuţinează dă la zi la zi. Era şi Safta a dumitale, îl arătă ea pe Vasile, şi popa Gheorghe acolo. Biata muiere, nădăjduieşte că va fi poate la noapte,.. A încărunţit dă tot!

Vasile Peştefript se întunecă la faţă şi nu asculta ce ar mai fi spus ceilalţi... îşi aminti de un tei rotat... Pe

atunci femeia asta care nădăjduia să moară astă-seară ori mîine clocotea de viaţă... Murmură, fără să vrea, gîndul tuturor :

— Zi cu zi ne-adunăm tot satul în deal, lîngă biserică... Unii mor dă tineri — ca flăcăiaşul meu — alţii cînd le încărunţeşte capul, da' toţi o să fim într-o zi ocolo !... Aci, în loc să se ia după clătinările din cap, care-i întăreau ca un soi de tristeţe cele spuse... el se răsuci în gînd şi în toată făptura lui: Atunci dă ce, mă, să mai îndurăm dă la cîinii ăştia nesăţioşi cîte îndurăm, dacă e vorba să ajungem tot acolo ?

în zilele care urmară, Zanetti începu să fie din nou abătut şi să se îndoiască iar că va scăpa cu viaţă din această grea încercare... Din vie nu a mai putut culege mai nimic, iar porumbul, acum şi din pricina ploilor, începuse să se mucegă- iască... Ar fi fost timpul să fie cules şi uscat în pătule... De semănătură de toamnă nici vorbă nu putea fi... De la sat la sat porneau oamenii... „să afle ce fac şi celelalte sate". Semn rău. Isprăvniceii lui nici nu mai îndrăzneau să treacă prin sat, căci oamenii erau adunaţi la podişca de pe Gîrloagă, ori în faţa cîte unei porţi de mărăcini şi vorbeau... Intrase şi în ei un soi de îndoială ; bătrînul Vasile Mînjoc era, de pildă, de părere că oamenii ar fi trebuit să iasă cu plugurile pe pogoanele lor... ca să nu fie satul lipsit de pîine în anul care venea...

— Dar care sînt pogoanele noastre, cuscre ? întrebă într-o zi Vasile Peştefript. Io zic că e să alegem ori toată moşia, ori nimic ,că proprietarii nu sînt oameni dă înţeles şi nu dau nimic dă bună-voie, dar dacă dau dă nevoie, e dă prisos să le mai lăsăm ceva, căci şi aşa ei tot vor încerca să ia totul înapoi... Am pornit pă calea asta... trebuie să mergem pînă la capăt, nu ne mai putem întoarce ! Asta e, ce mai încoace şi încolo... Atît de fără faţă la Bucureşti, acasă, în sat, Peştefript era tot mai mult el cel de altădată.

Bătrînul cu obrajii uscaţi şi zbîrciţi, cu mustaţa ţepoasă şi nu de tot albă, nu răspunse... căci nu mai auzise nimic dincolo de cuvîntul „cuscre"... Lacrimile îi curgeau spre rădăcina nasului şi-i tremurau buzele... Că Peştefript socotea nunta ca şi făcută, că îl socotea pe copilul lui ca un fecior propriu, soţ al Stancăi, era ceva care-i zgudui inima.„ şi^gîndul că abia se împliniseră, cu cîteva zile înainte, trei săptămîni de la înec, făcu din el o cîrpă.

Oamenii însă înţeleseseră... Porniseră pe o cale pe care nu se putea merge decît pînă la capăt.

Multă bucurie şi uşurare găsi Zanetti văzînd pe neaşteptate — căci nici boierii, nici arendaşii nu mai călătoreau în căleşti şi droşte cu zurgălăi, la caii înaintaşi, de la o vreme — oprită la poartă o droşcă veche şi cam hodorogită, pe care o recunoscu numaidecît ca fiind a prietenului său, arendaşul Bîlea, "de la Satu-cu-Florile... E bine să simţi că nu eşti uitat... că e cineva alături de tine la greu ; că eşti căutat de cei care suferă la fel cu tine... Şi mai mare îi fu mulţumirea cînd Bîlea îi dădu să iscălească o hîrtie către „Marele logofăt Constantin Cantacuzino, caimacamul Ţării Româneşti", care avea încă de pe acum o pagină întreagă de iscălituri... Văzu nume cunoscute lui: Grigore Săceanu, Diamandi Anastasiu, Moscu, Ioanid.

începe aşa :

„Exelenţă,

Cunoscute sînt exelenţii-voastre nenorocirile şi pagubele isvorîte din revoluţia ce s-a ivit în trecutul iunie, mai întîi aici, în Valahia Mică... **(Se vede că petiţia venea de dincolo de Olt, cu toate greutăţile, de-acum, şi Zanetti avu şi un sentiment de forţă.)** ***Toate clasele locuitorilor ţării le-au simţit... Clasa arendaşilor de moşii însă...“***

Mai departe se cereau trei lucruri odată : Ca să se modifice contractele cu proprietarii, deoarece anul fusese o nenorocire pentru arendaşi, scăzîndu-se arendele pe anul în curs; pe de altă parte, să fie numaidecît domoliţi ţăranii şi siliţi să iasă la munca cîmpului, ţăranii care, spunea cu un soi de savoare cererea, „erau datori să ne ajute la munca şi exploatarea moşiilor", trădînd o curioasă mentalitate de tagmă despre „datorii", despre „ajutor", despre „exploatare", fără să se întrebe de ce sînt datori ţăranii să-i ajute pe ei. Mentalitate, vorba lor, a „clasei arendaşilor"... Zanetti parcă era răcit rău şi bea acum vin negru fiert cu zahăr şi scorţişoară... Acum înţelese că nu e alături de el numai Bîlea, că se ridică laolaltă, aprig, toţi cei care au aceleaşi interese, chiar fără să se cunoască, fără să ştie unii de alţii, că pe lume puterea intereselor este peste ins şi peste socotelile lui. Ei erau „cîasa arendaşilor" şi cînd le mergea bine, dar ei asta nu o ştiau, n-o ştiau decît robii care erau „datori să-i ajute"... Li se părea că aşa trebuie să fie.

E drept că la fel se simţiră bine cei din Zăvoiu Dihorului şi de la Vadu Rău cînd pe înserat sosi în sat şi întrebă de Damian ori de Toma un munte de rumân, bălan şi cu cămaşa de pînză lungă peste iţari albi şi largi de cînepă, mai mult izmene. Avea o pălărie mare de mintean pămîntiu... Cînd îi spuseră că nici Damian, nici tată-său, Toma, nu sînt în sat, omul păru încurcat... Apoi legă vorbă cu bărbatul înfăşat cu cîrpe la cap, care era Drăgan, la uşa căruia bătuse... Cînd s-a lămurit despre ce e vorba, copiii lui Drăgan au fost trimişi să cheme pe alde Vasile Peştefript şi ceilalţi... Omul se numea Gligore Hergă... de la Piatra, din Teleorman... Plecase de zece zile din sat, căci aşa se învoiseră oamenii, să vadă ce e cu revoluţia la Bucureşti... Acolo el îl află pe frate-său şi cumnată-sa morţi, află mort şi pe alt tabac, pe care-l cunoscuse în vară, pe unul Mitru... Damian, celălalt tabac care fusese în sat la ei şi în care avea el încredere, nu mai era în Bucureşti... Soacra lui frate-său, a lui Hergă, i-a spus că acest Damian şi tată-său Toma şi alţii au plecat cu tot satul, care venise la Bucureşti, înapoi acolo, la Zăvoiu Dihorului.... El nu se putea întoarce în sat fără să ducă un răspuns oamenilor, ca să ştie ce să facă şi satul lor... El gîndea că acest Damian cunoştea multe despre revoluţie, că a ştiut şi în iunie multe lucruri, înainte ca să le ştie alţii... Au vorbit pînă noaptea tîrziu, după ce au omenit pe oaspe cu de-ale gurii şi i-au găsit loc de odihnă, iar el şi înţeles totul, aşa că a doua zi, văzînd şi cum stau lucrurile, pe la prînz a plecat spre Piatra, coborînd de-a dreptul spre Alexandria...

Era o zi de toamnă frumoasă, căci vremea se îndreptase şi frunza nucilor părea pîrlită.

Cantacuzino la Fuad

Cantacuzino aştepta de mai bine de o oră în biroul lui Fuad. Un aghiotant de serviciu îşi tot făcea de lucru, desigur ca să nu-1 lase singur, să-şi arunce ochii pe hîrtiile de pe masă... Se îmbrăcase din nou europeneşte cînd văzu că Fuad maimuţăreşte pe diplomaţii streini. Arăta acum, cînd devenise domnul Ţării Româneşti, cînd stătea în scaunul lui Mireea şi al lui Mihai, ca doctorul Meyer, aşteptînd într-o casă boierească... De la început Lenş îi şi comunicase formele. în care i se îngăduia să colaboreze cu comisarul imperial. Corespondenţa se va încheia prin formularea, care şi în franţuzeşte suna penibil: „Am cinstea a fi cu cea mai înaltă consideraţie a excelenţei-

voastre preaplecată şi supusa slugă". Repetată de zece ori pe zi, era de obicei o formă, dar nu mai era o formă, cînd în scrisorile lui [către] Fuad îi scria grăbit „Primiţi, excelenţă, asigurarea distinsei mele consideraţiuni". înţelese şi ca de la aprobarea listei ministeriale pînă la trimiterea numirii unui vornicel •la primăria din Alexandria are nevoie de aprobarea lui Fuad... Acum secretarul său, care aştepta în tinda cea mare, venise cu un teanc de hîrtii, fireşte semnate cu formula „A dumneavoastră etc... preaplecată şi supusă slugă".

Auzi careta huruind şi se ridică repede în picioare, prefă- cîndu-se că se uită la biblioteca lui Bibescu, pentru ca să nu fie nevoit să se ridice la intrarea lui Fuad.

Comisarul era furios că fata blondă nu venise în cabrioleta ei la Şosea. îşi aduse deci aminte şi de necazurile misiunii lui. Răspunse rece la salut... şi aproape că izbucni:

— Cîrmuitorul dumitale 1-a prins ori nu pe acel Popa Şapcă ? Unde ai găsit cei mai incapabili oameni pentru posturi de răspundere ?

— Nimic nu era hotărît... Tocmai că v-am adus lista consiliului de miniştri în forma ei definitivă ! I-o puse dinainte...

Fuad îşi aruncă ochii peste ea...

— Ce-i asta, bătrînul âla ramolit ministru ? Cu astfel de oameni vrei să faci faţă greutăţilor de azi ? Nu înţelegi că revoluţionarii au biruit numai fiindcă erau tineri ?

— Excelenţă, banul Alecu Filipescu este un prieten al nostru... Nu aş vrea să-1 supăr...

— E cu neputinţă să faci din asemenea om un ministru ! Era atît de încruntat, încît caimacamul înţelese...

După ce se mai gîndi, îi făcu o altă propunere :

— Vulpe are un fiu... Să numim cel puţin pe fiu-său ministru...

Pînă la urmă Fuad aprobă o listă mult schimbată : Alecu Ghica vistier, Gr. Grădişteanu cel bătrîn la Dreptate, Ion Al. Filipescu Vulpachi la Postelnicie, secretar de stat, Iancu Filipescu la Trebile din Lăuntru, Voinescu I agă, colonelul Garbaski şeful Oştirii...

— Ai încredere în acel Filipescu de la Afaceri Interne ? Ai văzut că toată ţara fierbe... Rapoartele de azi sînt şi mai negre. Oamenii

Căimăcămiei, ai dumitale, nu-şi pot lua în primire posturile... Sînt alungaţi de pretutindeni...

— Aşteptăm ca ei să fie sprijiniţi de trupele excelenţei- voastre.

— Dar dacă eu voi trimite cîte cinci oameni în fiece tîrg şi sat al dumneavoastră... îmi fărîmiţez toată armata şi tot nu-mi ajung. Ce ştiri ai de la Piatra ? E nemaipomenit ce se poate întîmpla... E adevărat ca prefectul dumitale, ofiţerul, şi treizeci de ostaşi au fost făcuţi prizonieri de săteni ?

Caimacamul lăsă capul [în] jos încurcat...

— Am trimis un lipcan urgent care mi-a adus un nou raport... L-am înaintat şi eu mai departe...

Fuad îl luă în mînă grăbit şi citi aproape furios:

„Acum s-a luat ştiinţă că la satul Piatra din judeţul Teleorman, ai cărula locuitori s-au arătat cu nesupunere, nevoind să cunoască şi să urmeze proclamaţiile obştite pentru restatornicirea legiuitei stăpîniri şi a Itniştei obşteşti şi prin urmare ca tot locuitorul să intre iarăşi în legiuitul drum şi să-şi urmeze împlinirea datoriilor ce legiuirea organică impune

— I-au înnebunit craii de revoluţionari ! Nu mai vor nicăieri să audă de clacă !

Caimacamul se vădea mai descurajat decît era de presupus...

Fuad spuse ca în paranteză :

— O să le arate armata turcească cum trebuie executată claca, şi reluă :

„...mergînd însuşi cîrmuitorul numitului judeţ, însoţit de treizeci ostaşi pămînteni, şi spre a-i povăţui să se întoarcă din rătăcirea în care urmează a fi, a fost împresurat de către acei locuitori care sînt în număr mai mare de cinci sute, la care împresurare s-a săvîrşit şi un omor de vreo ti ei oameni şi încă acum se află ţinut în sat ca subt arest..."

Aruncă furips hîrtia pe masă şi întrebă cu un rînjet de dispreţ :

— Ce fel de prefect e acesta, ce fel de ofiţer e acela care cu treizeci de soldaţi este arestat de un sat gălăgios ?

— Excelenţă, sătenii sînt foarte încăpăţînaţi şi gata să puie mîna pe topor în toată ţara... Din toate satele ne vin aceleaşi ştiri... Nici vorbă nu poate fi de semănături de toamnă !

— O să le arătăm noi încăpăţînare... Şi pentru că veni vorba, ia te rog însemnare... Acelui neruşinat de negustor sau bancher ce e, de Pavlicioni, care a refuzat eliberarea şi a instigat şi pe ceilalţi negustori să facă la fel, pînă cînd nu vor fi eliberaţi toţi negustorii, i se vor face cele mai grele rechiziţii !H şi arendaş... îi vom lua bucatele şi vitele pentru oştirea turcească...

— încartiruieşte-i o companie de soldaţi în locuinţa şi curtea lui...

Fuad avea de ce să fie mînios... Cînd în noaptea de 14 septembrie, Hagi Curţi, împreună cu un aghiotant al lui Omer paşa, aduse la Cotroceni celor treizeci de negustori hrană şi ştirea îmbucurătoare că sînt liberi, Pavlicioni, care era în fruntea listei, a ţinut un adevărat discurs, cerînd celor treizeci să nu primească nici unul eliberarea, pînă cînd nu vor fi eliberaţi toţi negustorii... Şi toţi au refuzat eliberarea. Fuad nu a avut ce face şi a cedat. A eliberat o sută douăzeci de negustori. Ca să elibereze şi pe fiul caimacamului şi pe fiul unui ministru, a mai eliberat şi alţii. A reţinut numai douăzeci şi şase de inşi.

Omer-paşa, care întrebase prin aghiotant dacă s-a întors comisarul, veni şi el, cu toate că se dezlănţuise o ploaie cu fulgere şi tunete. Era foarte îngrijorat. Recunoaşterile sale aduseseră ştiri foarte proaste.

— în răsărit mai merge cum mai merge, deşi la sate nu poate pătrunde nimeni, dar în apus cel puţin opt judeţe sînt cu totul în mîna lui Magheru... Nu s-a putut numi acolo nici un funcţionar nou...

Cantacuzino întări melancolic, arătînd teancul de hîrtii cu care venise :

— Am şi eu aci zeci de rapoarte ! şi le parcurse ciugulind din ele fragmente, ca să arate că şi el e informat.

„...Aflaţi că cetăţenii districtului Argeş, într-o unire sculîndu-se, au gonit pe cîrmuitorul trimis de Cîlmăcămia actuală..."

Şi altul:

„...Am prins o scrisoare a cîrmuitorului nepravilnicesc 1. Băläceanu, către Dimitrie Paleologlu, ce se află cu Magheru ; se vede că şi acolo la Cîmpulung se fac pregătiri de împotrivire..."

— Printr-un spion al nostru, excelenţă, am putut copia scrisoarea pe care cîrmuitorul Arion de la Dolj a trimis-o lui Magheru.

„...Am primit, domnule general, circulara cu No. 336, în care îmi recomanzi a menţine în toate chipurile ordinea în district, de a potoli adică exaltaţia duhurilor locuitorilor care sînt hotăriţi a ataca chiar viaţa funcţionarilor călmăcămeşti..."

Deoarece traducerea grăbită a lui Cantacuzino nu era clară, Fuad îl întrerupse nedumerit :

— Ce vrea să spuie, pe cine să apere ?

■— Un lipcan al nostru, strecurîndu-se, a ajuns la Craiova şi a dus unui prieten al nostru numirea de cîrmuitor. A vrut să-1 omoare mulţimea pe el şi pe cei veniţi cu el... Magheru joacă acum comedia şi cere prefectului său să nu permită ca oamenii Călmăcămiei să fie ucişi... Vreţi să vă mai cetesc ? şi arătă teancul de dinainte.

— Mulţumesc...

Dar problema cea mai grea era problema Magheru... îl chinuia îndeosebi pe Omer-paşa.

— Patrulele noastre de recunoaştere trimise de la Turnu- Măgurele în lungul Oltului arată că toate podurile plutitoare de pe Olt au fost trase la malul celălalt de oamenii lui Magheru, iar podul stabil de la Slatina este ocupat cu trupe de comandantul rebel !

Fuad se duse gînditor spre fereastra luminată de fulgere.

Urmă o lungă tăcere... pe care o întrerupse, întorcîndu-se, şi spuse cu un ton hotărît, poruncitor ;

— Trebuie să luăm măsuri energice... Măsurile militare le vom discuta noi doi. Vrem ca astă-seară, paisprezece dintre deţinuţii de la Cotroceni, în frunte cu Bălcescu acela, să fie numaidecît porniţi la Giurgiu şi de acolo pe Dunăre în sus, spre vreuna dintre cetăţile turceşti de pe malul apei... îngrijeşte, prinţule, de căruţele necesare.

— Mîine dimineaţă vor fi gata.

— Convoiul va pleca în noaptea asta chiar.

— Pe o furtună ca asta ?

— Acum vreţi poate să-i ducem ca pe mirese ? Astă-seară ! Effendim-paşa, trimiteţi eu aceşti prizonieri o escortă de două plutoane de cavalerie pînă la Giurgiu. Despre pregătirea militară vorbim noi doi la

masă. Apoi se întoarse brusc către caimacam : Am onoarea, excelenţă, să vă doresc noapte bună..-

Cantacuzino fierbea de mînie şi nu se mai putu stăpîni :

Da, voi dormi bine, după ce voi găsi căruţele pe care le doriţi...— Vă doresc izbîndă, excelenţă...

Noroc că droşca era acoperită... Altfel caimacamul ar fi păţit ruşinea să aştepte printre aghiotanţi, în timp ce Fuad şi Omer mîncau, să treacă ploaia sau să plece subt vijelia de apă.

Rămaşi între ei doi, în timp ce mîncau, după ce se dăduse ordinul pentru Cotroceni, Fuad şi Omer hotărîră planul de luptă împotriva Magherului... Se vor porni neîntîrziat împotriva lui trei divizii... Una, cu Mehmed-paşa, de la Vidin spre Craiova, alta cu Ismail-paşa se va îndrepta de la Bucureşti spre Slatina, urmînd să facă la Drăgăşani legătura cu cea de la Craiova... A treia divizie cu Kerim-paşa va lua drumul Piteştilor şi Cîmpulungului. Se vor lua intense măsuri pentru aprovizionarea cu muniţii, hrană şi nutreţ a acestor ostaşi.

în tabără

Au dormit într-un sat cu casele împrăştiate pe rîpa unui deal, au trecut apoi Oltul pe podul umblător, păzit acum de soldaţii lui Magheru... Au luat-o apoi prin zăvoi, la stînga, au ieşit la drumul cel mare din luncă, unde au întîlnit sute de oameni care se îndreptau spre tabără pe jos, călare, în care. Cînd era soarele de-o suliţă pe cer, erau în faţa taberei, dar n-au putut să intre.Un subofiţer, care a ieşit dintr-un fel de magazie, le-a spus că nimeni nu intră în tabără înainte de ceasurile douăsprezece. Oamenii, ce să facă ? Au să aştepte... Nu aşteaptă singuri... Mai sînt poate ca la patru-cinci sute alţii care s-au trîntit pe iarbă, pe trunchiuri răsturnate de plopi şi aşteaptă... privind cu ochi mari această tabără spre care au alergat de la zeci de poşte unii ! Poate să fie două sute de şatre vechi, ale stăpînirii bîlciului, care-o fi aia, poate comuna, poate judeţul, poate stă- pînirea cea mare, au căpătat pereţi de crengi lungi împletite şi s-au acoperit, cele mai multe, cu trestie, peste scîndurile lor, altele cu frunzar pus peste pămînt... Un şanţ săpat de curînd, că se vede proaspăt malul de aruncătură din lopată, să stea omul pînă la genunchi în el, ocoleşte toată tabăra departe de barăci, iar de-a lungul lui din loc în loc stau santinele cu arma pusă pe umăr, cu patul ei sprijinit în podul palmei... Poarta e de lemn, abia tăiat, mare de tot, între două capete de şanţ ; în faţa porţii sînt două gherete, una în dreapta, alta în stînga şi în faţa fiecăreia stă cîte un soldat. înapoia porţii este magazia aceea în care stă

pichetul de gardă... La stînga, mai departe, se vede o casă cam dărăpănată cu pridvor mare, cu un steag mare, tricolor, pe un stîlp înalt deasupra. Dincolo de barăci, tot în tabără, pe cîmpul cu iarbă cam bătătorită, se mişcă aliniaţi după comandă, în cete mici, mulţi săteni în portul lor de-acasă, unii numai în cămaşă şi iţari... Pe umăr n-au puşti, ci numai un soi de ciomege.

Simion priveşte lung şi se vede că e cam dezamăgit. Toma, care sta pe fin, de-a curmezişul căruţei, i-a ghicit gîndurile.

— Nu te speria, măi Simioane, că ăia au venit poate ieri, alaltăieri şi fac doar muştru. Sînt şi puşti şi tunuri, mă, nu-ţi fie teamă...

Simion aruncă ochi de cotoi, dar îşi muşcă limba. Unul dintre oamenii care veniseră să mai stea de vorbă puţin şi cu noii-veniţi, care era acum rezemat în cot, de loitrea căruţei, cam înalt, dar cam tras la faţă, clătină din cap :

— Apoi să ştiţi că o cam duc greu cu puştile... Nu au pentru toată lumea... De aia sînt oamenii cu greu primiţi în tabără... Crez că dacă o vedea generalul cai din ăştia cu care aţi venit, o să se bucure, dar altfel şi caii îi alege cu grijă... Mulţi dorobanţi au fost trimişi acasă, ca să lase caii şi să se întoarcă fără ei...

— Dumneata de cînd eşti aici ? întrebă Ion, care pare un cîine plouat. Cum se încălzeşte la luptă, e tot răscolit şi-i scapără ochii. Cînd aşteaptă, se blegeşte şi i se lungeşte nasul cu obrazul mîncat de vărsat...

Pe la ceasurile zece vin zece căruţe cu pîine de la Rîmnic... Subofiţerul, care a fost chemat de santinelă, după ce a dat dezlegare să se deschidă poarta, îi spune mînios altui subofiţer care era lîngă cel care mîna căruţa :

— Stanicescule, să nu dai ochi cu căpitanul-general. E tare supărat că oamenii nu au avut azi pîine, cînd au plecat batalioanele la exerciţii pă dealuri.

— Mă Ocoteagă, mă, o s-o dau în muică-sa dă treabă... Toată noaptea alergai, mă, dă la brutărie la brutărie, şi-i zorii, mă, născătoarea lor dă brutari... D-abia adunai şapte mii dă pîini, mă...

Deodată se aud pe deal, mai departe, sunete de goarnă... Apoi strigăte de „ura" zguduie văzduhul... Se văd rînduri de soldaţi, pornind unele după altele cu

armele gata să înfigă spanga... Se aud acum bubuituri de tun.

Pe la ceasurile zece, soldaţii din pichet scoaseră o masă în faţa taberei. Toată mulţimea celor de-afară a > prins să freamăte... Subofiţerul a venit şi a strigat către oameni ;

— Hai, mă, aşezaţi-vă în rînd cu toţii, că vine domnul căpitan... Ăi de azi la stînga, ăi de ieri la dreapta...

Oamenii aleargă din toate părţile, de pe luncă, de unde se găseau spre poartă. Se aşază pe stînga şi pe dreapta în rînduri, cam la întîmplare. La masă s-a aşezat un soldat spîn, cu chipiul înalt cam strîmb ; îşi pregăti la masă cele cuvenite pentru scris. Subofiţerul vede venind pe potecă dintre barăci pe căpitanul Vasile Teologu... E mic şi cu mustaţă tunsă scurt... îi iese înainte^ îi spune milităreşte ce e la poartă... Pe urmă vine cu el afară în faţa porţii...

— Ăştia sînt veniţi dă ieri pînă azi... Ăştilanţi sînt cei vechi, nu vor să plece.

Căpitanul se întoarce îndîrjit către cei din dreapta :

— Mă, voi nu vreţi să înţelegeţi că nu vă putem primi ? Avem nevoie numai de oameni zdraveni, că viaţa de ostaş e grea al dracului... Numai oamenii zdraveni, e poruncă'straşnică a domnului căpitan-general.

Un flăcău, cam scund şi cam tras la faţă, iese înainte ; după port pare să fie din Dîmboviţa or din Prahova.

— Sîntem şi noi clăcaşi... Vrem să luptăm, să ne slobozim şi noi.

— N-aveţi nici o grijă, va fi slobozită toată lumea... Nu e nevoie să rămîneţi pentru asta.

Dar flăcăul e încăpăţînat:

— Noi am plecat dîn sat opt inşi, tocmai dă pă Teleajen... Nu mă pot întoarce singur, rîde tot satul dă mine.

Căpitanul n-are ce spune, fiindcă la Ploieşti ei n-au un agent al taberei pentru recrutare aşa cum e în judeţele olteneşti ori în Argeş, Olt şi Muscel.

Se întoarce spre cei din stînga. Vede un bătrîn cam adus din spate... Are o ipingea veche aruncată pe un umăr.
— Dumneata... ce vrei ?
— Poi, ziceam poate... aveţi nevoie şi dă mine... Acum căpitanului îi vine să rîdă.
— Omule, ce vîrstă ai ?
— La trup împlinii nu dămult şaizeci dă ani, dar la inimă am tocmai vîrsta recrutării.
— Nu te supăra, dar noi avem nevoie de oameni în care să ne sprijinim fără teamă. Nu să le păstrăm noi lor de grijă. N-avem arme destule... N-avem de-ale gurii.
— De-ale gurii, nu vă îngrijiţi pentru mine că mai am în traistă... Şi dacă n-aveţi puşcă, oi lupta şi cu toporişca asta... Scoate de subt ipingea, senin, un topor. Căpitanul ridică din umeri şi se îndreaptă către alt grup, dar e ajuns de tînărul de adineauri.
— Io ziceam să fac serviciu şi la bucătărie... Numai să mă opriţi în tabără.
— Aşa da, neică, treci de te înscrie...
A ajuns în dreptul unui alt tînăr dintre cei respinşi de vreo trei zile mereu.
— Ei, primeşti şi tu să faci serviciu la bucătărie ? Avem şi acolo nevoie de oameni de ispravă.
— Nu, io vreau să fiu pandur adevărat.
Acum se văd pe deal cete de soldaţi care au pornit cu armele în cumpănire spre lunca Oltului... Din stînga, de după cotul Oltului, apar în galop cele trei escadroane de cavalerie... care atacă pe cei ce se retrag... Cînd să se apropie cavaleria, infanteriştii fac un careu şi se apără pe patru fronturi.
Căpitanul a ajuns în dreptul celor patru de la Vadu Rău... Trei din ei parcă ar merge, dar al patrulea nu are o mînă, are şi ceva la ochiul stîng.
•— Şi dumneata ce cauţi aici ? Toma panduru îşi muşcă mustaţa. — Vreau să lupt... Poate că o să mă primiţi şi pă mine. Dar tocmai atunci se iveşte căpitanul-general cu comandi- rul Marghiloman şi alţi doi ofiţeri călare... Magheru este încă-
lecat pe un armăsar vînăt, care e tot în spumă... A alergat de la o partidă la alta, tot timpul.
— Aoleo... uite comandantul! Şi se întoarce către Toma : Fugi, omule, mai în fund şi tu !

Magheru şi ceilalţi au descălecat şi, împreună cu Teologu, inspectează pe cei de la poartă.
Cînd după vreun sfert de ceas Magheru ajunge în dreptul celor patru, îl zăreşte pe Toma fără o mînă şi vine spre el de-a dreptul.
— Frumos, prietene, că ai venit la noi... dar cum să-ţi spui ?... Deh... Mîna... Uite, mă înşel, dar parcă ai ceva şi la ochi !
Toma îl priveşte lung, vede că a uitat tot ce-a fost.
— Ochiul mă cam supără uneori dă cînd fui rănit la 21, dă cînd ne încăierarăm cu cîţiva oameni ai domniei pă la Slatina.... Am fost lovit rău la cap.
Magheru îl priveşte cu un fel de admiraţie. Se apropie de el cu căldură.
— Eşti din oamenii Vladifhirescului ?
— La început nu prea să bagă dă seamă, dar cu timpul să cam vede ! Asta era chiar adevărat... Aproape că uitase de ochi. Mai lămureşte cuminte : Mîna stîngă o pierdui ca pandur în 29, luptînd alături dă armata rusă, împotriva turcului.
Magheru e uimit, nedumerit, nespus de dornic să ştie.
— Dumneata ai luptat ca pandur în 28 ? La cine erai ?
Atunci faţa lui Toma înfloreşte într-un zîmbet cam amărît;
— Căpitane Magheru, mă uitaşi ? Am luptat sub comanda dumitale la Băileşti, la Siseşti. E drept că sînt douăzeci dă ani de-atunci !
Magheru veni la el, foarte tulburat, îi puse mîna pe umăr
— Frate, spune-mi cine eşti ?
— Sînt uriacul Toma, dîn Vadu Rău.
Faţa lui Magheru s-a iluminat de bucurie.
— Firule, tu eşti ? Doamne, tare te-ai schimbat ! Cît e de mare, om de mai bine de cincizeci de ani, este mişcat de i s-au înlăcrimat ochii.
Toma e tare bucuros că Magheru îşi aminteşte... Deh... sînt de faţă şi ceilalţi trei Firu... E frumos să vezi cum te primeşte fostul tău comandir.
— Mă chinuiră doctorii şapte luni în spital cînd mi-au tăiat mîna.
Magheru îl strînse în braţe.
— Vino după mine cu ofiţerii mei! Şi continuă cercetarea oamenilor.

Cei trei Firu se uită mîndri şi nedumeriţi după Toma, care e acum printre ofiţeri, în urma generalului... Din cînd în cînd Magheru, cînd vrea să hotărască, se uită şi la el întrebător.

O serbare în tabără

De două zile, de cum s-a dus vestea în ţară despre lupta din Dealu Spirii, numărul oamenilor care vin la oaste s-a înzecit... Magheru bănuieşte că aşa trebuie să fie şi prin judeţe, unde-şi are oamenii lui... Căpitanul Turnavitu, fratele mai mare, care â venit după ce-a trecut prin Bucureşti ca să vadă ce e, a umplut de bucurie toată lumea în tabără povestind vitejeasca împotrivire a pompierilor şi a batalionului lui Golescu... Pentru slăvirea acestor fapte, a dat ordin ca să se facă astăzi o serbare ostăşească în tabără... Trupele vor fi adunate în careu la. ceasurile douăsprezece şi jumătate, întorcîndu-se mai devreme din manevră.

Are de semnat nişte hîrtii la canţălarie şi 1-a poftit şi pe Toma după el... Le vin în urma, printre bărăci, cei trei Firu care nu mai ştiu ce să facă... De primit au fost primiţi, dar ar vrea să vorbească mai întîi cu Toma... Simion, mai ales, tot face semne... Magheru, întorcîndu-se, bagă de seamă şi întreabă scurt:

— Ce vrei dumneata ?

Simion simte că i s-a înţepenit limba în gură şi-i tremură genunchii... Vrusese să-i spuie lui Toma, să-i ceară generalului să-l facă adjutant...

Pandurul se întoarce spre general încurcat:

— Să vedeţi, domnule căpitan-general... Al mai bătrîn e frate-miu, celălalt legat la cap este fi-miu, iar ăsta mi-e nepot de frate...

Magheru izbucneşte, plin de căldură :

— Bine, omule, de ce nu spui... Ia veniţi mai aproape, măi voinicilor ! Dă pe rînd mîna, cu fiecare ; Mă bucur că vă cunosc... Daʻ tu ce ai de eşti legat la cap ?... Parcă-mi spuseşi, dar uitai...

Damian spusese că a tăiat pe drum lemne în pădure şi l-a zgîriat rău o cracă prăbuşită...

Toma îl lămureşte încurcat pe căpitanul-generaL

— Dintr-o încăierare cu turcii... L-a lovit o sabie cam spre ureche...

Magheru are un fel de strîmbătură a mustăţii mătăsoase. E la el semn de uimire şi încurcătură.

— Cum cu turcii, uriacule ? Ei, drăcia naibii...
în faţa canţălariei este o laviţă mare.... îl trage pe Toma lîngă el.
— Ascultă, Tomo, tu nu vii de-acasă, de la Vadu Rău...
La Bucureşti, dintr-un fel de sfială gingaşe, Toma nu se îmbulzise în preajma generalului, care de altfel fusese de multe ori în vara asta în capitală, dar nu stătuse mai mult de două zile, mai niciodată...
— Venim dă la Bucureşti, domnule căpitan-general... Cam luptarăm cu turcii pe-acolo.
— Toţi, mă, şi dumnealui ?
— Şi Ion... Toţi patru...
— Cum, mă, voi aţi fost toţi patru în Dealu Filaretului, unde aţi fost... şi nu spuneţi nimic... Aşteptaţi să vă smulg cu cleştele vorbele din gură ? Poate aţi aflat ceva şi despre ce a fost în Dealu Spirii ?
— Pe-acolo a trecut numai el, şi-1 arătă pe Damian... Dar încolo ce să zic, am fost şi noi... Nu i-a mai lăsat un ceas întreg cu întrebările. N-a mai î semnat nici o hîrtie... Parcă descoperi o lume nouă... Chiar tot
însă n-a aflat, căci Toma, Ion, Damian vorbesc greu despre ei... E drept că Simion este mult mai limbut.

In partea cea opusă căsuţelor tîrgului a fost instalată un fel de masă mare, de opt paşi lăţime, din pămînt adus de pe malul şanţurilor săpate... Au fost întărite marginile cu împletituri de nuiele. în jurul ei, la cele patru colţuri s-a aşezat cîte un tun... La depărtarea cuvenită, s-a încheiat pe cele patru laturi... La dreapta, trei batalioane de panduri, la stînga alte trei... în faţă companiile de infanterie, escadroanele de cavalerie... în spate stau într-un rînd cei şapte sute de dorobanţi pe-deştri şi ceilalţi opt sute călări...

Cînd Magheru, însoţit de Marghiloman, de fraţii Turnavitu, de Teologu şi de alţi trei ofiţeri au ieşit din cancelarie şi s-au îndreptat spre trupe... trompeţii, care erau în faţa steagului pe înălţătura de pămînt, au început să cînte... vestind venirea şefului. Pichetul drapelului a luat poziţia de onor. Atunci comandantul paradei, maiorul de linie Streltea, a dat porunca : „Drepţi !"... Urmat de ceilalţi, Magheru a suit cu pasul apăsat cele şase trepte de pămînt întărite cu scînduri.

Streltea se urcă apoi alături de el şi, după ce toţi sînt în ordinea cuvenită, dă poruncă să stea oamenii în voie.

Magheru a făcut un pas înainte şi începe să le vorbească... Are o voce plăcută şi puternică. Vorbind însă, nu stă locului, ci se întoarce şi merge înspre toate laturile... Anii de magistratură i-au sporit parcă darul vorbirii. Cînd scrie proclamaţia sa Locotenenţei, fraza lui e mai căutată, voit literară în felul vremii, dar cînd vorbeşte ostaşilor, fraza lui e scurtă, merge drept, şi căldura inimii străbate prin cuvintele aruncate parcă la întîmplare.

— Ostaşi de linie, panduri, dorobanţi, volintiri... Unii din voi aţi auzit desigur... ce s-a întîmplat la Bucureşti săptămînă trecută şi aceasta. Poporul bucureştean nu a vrut să lase pe turci să ocupe capitala ţării... Toate încercările cavaleriei turceşti de a intra în oraş au găsit în faţa lor zeci de mii de piepturi, care au spus : Nu ! Unele, nespus de puţine, erau înarmate, celelalte erau fără arme şi fără pavaza împotriva loviturilor de sabie... Nici tunurile nu au putut speria poporul bucureştean şi de trei ori în patru zile cavaleria lui Fuad s-a retras înfrîntă, lăsînd răniţi prin lanurile de porumb... Cînd a schimbat drumul şi a vrut să ocolească, o mînă de oameni au alergat, au surprins o parte din tunurile turceşti în marş... Au năvălit peste tunari... Au omorît pe unii dintre ei, au căzut şi dintr-ai noştri, dar o parte dintre tunuri au fost ca şi nimicite... Uite, aveţi în faţa voastră patru români, patru fraţi de-ai noştri care au luptat ca să împiedice pe turci să intre în Bucureşti... Rana pe care acest flăcău a primit-o cînd ataca împreună cu ai lui şi cu alţii artileria turcească este o lovitură de sabie... Cinste lor !

„Cinste lor !" se repetă din cele patfu rînduri, apoi încep strigăte de bucurie, de salut, de dragoste...

Toma tremură tot, Ion Firu e gata parcă să cadă jos. De sute de ani un rob n-a mai fost privit de mii de inşi cum e privit el azi, alături de un general... Damian zîmbeşte încurcat... Singur Simion are aerul să spună că aceste salutări i se cuvin... A scos pieptul înainte... A luat poziţia de drepţi şi salută mili- tăreşte, altfel foarte corect... Asta îndîrjeşte şi mai mult dragostea celor de faţă.

Magheru, fericit de această înfrăţire între luptători, reia :

— ...Văzînd că nu poate intra în Bucureşti de-a dreptul, Fuad a căutat drumul ocolit... unde aflase că nu erau piepturile poporului bucureştean. A vrut să intre pe drumul de la Dealu Spirii, căci aflase că nu are în faţă decît patru sute de ostaşi de linie, iar el ştia că are aproape zece mii de oameni şi zeci de tunuri. Cei patru sute au înfruntat pe cei zece mii... Unul contra douăzeci... A venit şi compania de pompieri care şi-au tăiat drum prin coloana turcească, spre curtea cazărmii... Neînfricoşaţi... Lupta a fost crîncenă... Spaima morţii a trecut prin comandanţii turci cînd au văzut rîndurile spahiilor secerate... Tunurile turceşti au fost întoarse împotriva năvălitorilor... Flăcăii mei, ostaşii mei!... De două sute de ani n-a mai fost o luptă românească împotriva turcilor... Este întîia... este începutul. Dacă vreţi să ştiţi, acest tînăr înfăşurat la cap a fost şi el pînă în poarta cazărmii... a văzut trupurile celor răniţi frîngîndu-se în ţărînă...

Cei ce au luptat la Bucureşti ne-au arătat drumul cel fără de întoarcere : izbînda ori moartea ! Cei ce-au murit în Dealu Spirii într-o luptă crîncenă au dovedit că virtuţile neamului nu s-au stins, în două sute de ani de întuneric, în inimi... Bărbăţia, curajul, hotărîrea de luptă n-au fost stîrpite în inima poporului român. Ce-au putut face ei trebuie să putem face şi noi... Poporul, pe toată întinderea ţării, a aflat azi care e singura cale a libertăţii... Să ştiţi că nu e alta... Dacă nu azi, mîine, dacă nu e mîine, poimîine, va trebui să luptăm cu turcii dacă vrem să scăpăm de subt călcîiul lor, dacă vrem să ne dobîndim independenţa naţională. Nu mai vrem turci la Giurgiu, la Brăila, la Calafat, nici la Bucureşti. Am priceput cu toţii că în Dealu Spirii a fost începutul... Orice am face, nu putem să închidem ochii la ceea ce a fost în Dealu Spirii... Sîngele vărsat acolo nu va lăsa să doarmă nici un patriot, nici un om cinstit... Vom fi din nou în faţă... Dacă nu azi, mîine... pregătiţi sau nu... Trebuie să luptaţi, voi ăştia care sînteţi aci, ori să lupte copiii voştri, ori nepoţii voştri. Dar de luptat trebuie să lupte poporul nostru... !

Vocea lui a copleşit, rîndurile împietrite ale celor patru laturi. Toţi înţeleg limpede că acesta e adevărul... Iar cînd el, întorcîndu-se cu faţa şi făptura de uriaş spre cele patru laturi, pune întrebarea netedă :

— Eu vă întreb, pe voi, ostaşi de linie, panduri, dorobanţi şi volintiri, vreţi ca această ciocnire

dintre noi şi turci să fie peste zece ani, peste douăzeci de ani, peste treizeci ? Ori credeţi că e mai bine să fie azi, ori săptămînă asta, sau luna asta?

Răspunsul lor e ca un vifor care zbuciumă văzduhul :

— Azi... Săptămînă asta !...

Căpitanul-general prinde pînza steagului tricolor, care fîlfîie în mîinile subofiţerului, şi o sărută... Apoi se întoarce către rînduri :

— Asta am vrut să ştiu... Desfaceţi rîndurile...

Au desfăcut rîndurile şi au năvălit cu toţii spre locul înălţat de pe care a vorbit ca să-1 ridice pe braţe... El a ajuns însă mai curînd jos şi a pornit spre cantţălarie, înconjurat de ofiţeri şi de cei patru Firu... Se opresc şi, respectuoşi, îi deschid o cărare printre piepturile lor de luptători hotărîţi.

După-amiază, trei din cei patru de la Vadu Rău aflară cu uimire că sînt chemaţi la şcoala de ofiţeri, care se ţinea în fiecare zi în tabără, subt un mare umbrar de lîngă cantţălarie... Ion Firu nu fu chemat, fiindcă nu ştia carte... El avea să fie
ajutorul lui Toma la comanda unei despărţiri de volintiri, pe cînd Damian şi Simion fuseseră numiţi şi ei comandiri pe cîte o despărţire... La această şcoală de ofiţeri predau lecţii maiorul Oreaptu, căpitanul Cristophi şi căpitanul-general însuşi, în fiecare zi cîte unul... dar de obicei erau toţi de faţă... Astăzi vorbi Oreaptu despre acoperirea unităţilor, în marş ca şi în cvartir. Elevii erau foarte ascultători, căci ştiau că nu poţi comanda cum trebuie nici la panduri, nici la volintiri, dacă nu ai un pic de învăţătură ostăşească, că îndrăzneala este lucrul cel mai de preţ, dar nu ajunge...

După şcoală, Magheru se trîntise pe patul ostăşesc, ca să poată gîndi mai bine la scrisorile pe care voia să le trimită lui Fuad-paşa, lui Omer-paşa, ca şi caimacamului. Auzi bătăi în uşă, întrebă mirat cine e şi află că Marghiloman şi Oreaptu vor să fie primiţi de către el chiar acum.

Se ridică, puţin cam nemulţumit, şi le spuse să intre... Vorbi cel dinţii, foarte încurcat, Nae Marghiloman.

— Domnule căpitan-general, iertaţi-mă... uite, mi-am luat inima în dinţi şi vreau să vă vorbesc... Dumneavoastră îmi spuneţi totdeauna „amicul meu" ;

soţiile noastre locuiesc împreună şi se consideră ca rude... Am stat de vorbă şi cu Oreaptu şi m-a îndemnat şi el, după asta, să vă vorbesc.

— Atunci vorbeşte !

Nu se cunoştea niciodată aproape cînd Magheru era mî- nios ori nu, căci ca mai toţi oamenii mari la trup nu avea nevoie nicăieri să ridice vocea, ori să ameninţe ca să fie ascultat. Asemenea oameni au avantajul că economisesc multă energie în orice discuţie şi, în genere, discuţiile cu ei nu se prelungesc de prisos. Mulţi proşti vorbesc încurajaţi de fizicul precar al adversarului şi dau cu coarnele socotind că ei argumentează... Are destule dezavantaje statura înaltă, ca să nu se cu- vină să însemnăm aci şi realele ei foloase.

— După cîte am înţeles,-că aţi spus-o răspicat, aveţi de gînd, domnule căpitan-general, să nu recunoaşteţi Căimăcă- mia şi să luptaţi împotriva ostaşilor streini care au năvălit în ţară.

— Văz că ai priceput foarte bine, îi spuse generalul, blînd şi dispreţuitor.

— Atunci daţi-mi voie să vă întreb un lucru : De unde vom lua atunci noi banii care ne trebuie pentru întreţinerea armatei ? Ştiţi că numai leafă plătim în fiece lună patru
mii de galbeni... îndestularea cu hrană a oamenilor şi cu nutreţ a cailor ne mai costă alte trei mii de galbeni pe fieştece lună... Noi, cu chiu, cu vai am căpătat de la Locotenenţă, care-şi scotea veniturile din toată ţara, şapte mii de galbeni, luna trecută... Acum de unde vom lua banii care ne trebuie ? Mai ales că trebuie să mai cumpărăm poate şi arme şi alte lucruri de trebuinţă la o armată !

Magheru nu păru de loc surprins de această întrebare. Se juca cu pana de pe masă şi privea într-altă parte. Se întoarse şi răspunse moale :

— După decretul numărul — cît e numărul ? — al Loco- tenenţei, administrăm cinci judeţe în Valahia mică şi trei dincolo de Olt... E foarte simplu... Le vom administra mai departe... Toate veniturile lor vor fi veniturile noastre...

Nae Marghiloman îşi mări şi mai mult, a mirare, faţa osoasă. Se uită nedumerit la Oreaptu. Acesta, nedumerit şi el, îşi pipăia bărbuţa-colier şi nu îndrăznea să vorbească... îşi luă totuşi inima în dinţi :

— Dar le vom putea apăra, domnule căpitan-general ?... O să ne fărîmiţăm armata ca să punem

garnizoana în fiece oraş ? Cum o să apărăm de pildă Craiova, către care cu siguranţă va înainta divizia turcească de la Dii ?

— Divizia asta s-a şi pus în mişcare, după ştirile pe care le-a adus de la Dii unul dintre spionii noştri, B. F. La Craiova avem Regimentul I de linie subt comanda lui Pleşoianu... Aci e şi fratele dumitale Nae, maiorul Marghiloman, nu ? Mai e acolo şi un batalion de volintiri... nu ?

Oreaptu crede că are dreptate şi se grăbeşte :

— E prea puţin, domnule comandant, ca să învingă în luptă deschisă o divizie turcească, înzestrată cu artilerie şi cavalerie.

— Nu e nevoie să o învingă în luptă deschisă... Cei de la Bucureşti ne-au arătat calea... Se vor închide în oraş... vor ridica poporul înarmat cu ce se va găsi... Trupele de linie vor contraataca unde va fi nevoie... Batalionul de panduri va rămîne afară şi va obliga pe Mehmed să-şi dea cel puţin unul dintre regimente ca să-i păzească înapoi comunicaţiile... Dacă Mehmed se va încăpăţîna să învăluiască oraşul cu divizia lui, vom aştepta să se îngroape în jurul Craiovei şi apoi te voi trimite pe dumneata cu două mii de oameni să despresori oraşul. Aşa vom face şi cu Slatina, cu Cernetul... cu Severinul, cu
Piteştii şi Cîmpulungul, unde vom trimite mici garnizoane care să organizeze apărarea locală prin popor.

Faţa lui Oreaptu se înseninâ o clipă... Aşează la loc clopoţelul de pe masă, pe care-1 tot învîrtea în mînă... Apoi iar se întunecă...

— Domnule căpitan-general, sigur că piepturi vom avea destule... Văz că aci trimitem înapoi cu miile... Dar sînt piepturi fără arme...

— Au turcii arme, spuse încruntat pentru întîia oară comandantul...

— Da, au... dar ca să iei aceste arme, trebuie să ataci în lupte deschise şi nu poţi ataca în lupte deschise fără arme...

— Oreaptu, uită-te la mine şi învaţă ! Stătea întreg şi liniştit ca o statuie în faţa lui. în prima parte a campaniei nu vom da nici o luptă deschisă. Vom lupta numai în mici detaşamente. Arma noastră principală va fi iuţeala şi surprinderea... Vom lupta numai noaptea cu oamenii deprinşi din vreme cu asta... Vom ataca

ariergărzile, comunicaţiile, micile garnizoane... Vom ţine pe turci în stare de alarmă zi şi noapte, pînă ce îi vom înnebuni... Pînă ce vom încălzi tot poporul pentru astfel de lupte... Noaptea armele de foc nu folosesc şi se pierd uşor... Le vom aduna cu grijă... Cinci mii din cei opt pe care-i avem vor rămîne grupaţi subt comanda mea, dar vor ocoli orice luptă deschisă... Dacă vor ataca tabăra asta, o vom părăsi... hărţuindu-i mereu... Cu această tactică îţi spun că într-un an de zile vom avea toate armele turcilor... căci noi ne sprijinim pe tot poporul, iar ei, hărţuiţi, nu vor găsi scăpare decît în a-şi mări prostește numărul... ca să ne aducă nouă tot mai mult cîştig de arme... în Spania, Napoleon, cît erau mareşalii lui de mari, că l-a trimis acolo şi pe frate-său, n-a putut rezista la o astfel de tactică. Armatele lui au fost înfrînte. Aşadar, Marghiloman, fii fără grijă, vom lua tot ce ne trebuie de la turci, cît şi de la acei ticăloşi de proprietari care ar prefera să dea grîul lor străinilor, nu ostaşilor ţării !

Oreaptu, care ascultase cu ochii din ce în ce mai mari, cu mîna strîngînd limba clopoţelului, rămase o clipă încremenit... Apoi ridică ochii umezi spre Magheru :

— Domnule căpitan-general... poate că nu ştiu ce spui. îngăduiţi-mi să vă îmbrăţişez ! Am înţeles acum în ce mod ne veţi duce la biruinţă. Iertaţi-mi îndrăzneala...

Magheru zîmbi mişcat şi el, îi puse mîna pe umăr. Apoi îi dete o acoladă ostăşească.

— Uite ce e, Oreaptu, de mîine toate lecţiile, la Şcoala de ofiţeri, vor fi despre luptele de detaşamente, despre luptele de noapte, despre încălzirea poporului în rezistenţă... Vei avea un sprijin acolo în acel fost uriac de panduri, Toma Firu, şi ai lui ! Se întoarse apoi spre Marghiloman şi făcu vreo doi paşi prin odaie : Dumneata, Marghiloman, văz că ai mintea îndreptată mai mult spre cele pămînteşti... Vei fi numit chiar astă-seară intendentul oştirii noastre, cu grad de colonel... Vei avea grijă să îndestulezi oştirea cu cele de trebuinţă... Vei lăsa comanda batalionului de mehedinţeni... lui Toma Firu, care va avea şi aci ca ajutor pe frate-său !... Se întoarse iar spre Oreaptu : Turnavitu va pleca mîine cu unitatea lui să facă o recunoaştere la Piteşti... Teologu va pleca la Cîmpulung. Dumneata vei pleca cu două escadroane de cavalerie şi

o companie de dorobanţi călări să ocupi Slatina... Ce-o mai fi om mai vedea... Noapte bună !..>

închişi la Cotroceni

. Azi e a şasea zi de cînd Nicu şi Costache sînt închişi în trapeza mînăstirii de la Cotroceni, şi Tiţa aşteaptă să fie gata pîinea, la bucătărie, căci brutăriile în oraş sînt mai toate închise... Cele puţine, deschise cu forţa de trupele de ocupaţie, sînt păzite de soldaţi, şi în faţa lor aşteaptă sute de femei şi chiar bărbaţi... într-un coş a pus ouăle fierte şt o pasăre friptă, brînză proaspătă... Costache e voinic, dar Nicu... cu pieptul lui atît de slăbit o îngrijorează de nu poate dormi nopţile... Ce va fi oare ? Se zvoneşte că vor fi duşi într-o temniţă din Bosnia... Maria Rosetti, care a răscolit tot Bucureştii, a aflat de la cumnata caimacamului că vor fi porniţi astăzi... Va putea oare. rezista Nicu la alţi ani de temniţă ?
Pe urmă se gîndeşte că dacă pleacă astăzi trebuie să le dea lucruri mai groase pentru drum. Caută şi găseşte într-o ladă cojocelul şi ciorapii de lînă pe care Nicu n-a vrut să-i ia la Paris... A găsit şi nişte flanele moi... Pune rufărie de schim

bpentru trei săptămîni, cît va dura drumul. A găsit în cămară şi alte lucruri de mîncare, care ţin la drum. Mai ales dulciuri.

Simte o sfîrşeală în tot corpul... Nopţile nedormite o istovesc... Mereu aceeaşi mistuitoare întrebare : „Ce va fi ? Vor mai vedea ei, aceşti fraţi, casa asta, unde [au] locuit în vremea copilăriei... ?" A cumpărat o ladă mare, din cele în care se adună zestrea fetelor, de la Obor, cu închizătoare bună şi a strîns în ea toate manuscrisele şi toate colecţiile de documente ale lui Nicu... Ca să nu bată la ochi, a pus pe ea aşternut, o scoarţă şi perine şi a făcut din ea un soi de divan. Acolo a-pus. şi cei patru sute de galbeni pe care i-a dat Nicu, încă de marţi, la Cotroceni, de teamă să nu-i ia cumva turcii. Era un rest din călătoria la Constantinopol, pe care vrea să-l depuie la Vistierie, dacă nu va obţine aprobarea să-l trimită lui Magheru...

Stana a venit cu pîinea pe o tavă de lemn. O înfăşoară în pînză... Lui Nicu îi place pîinea proaspătă, caldă, mai mult decît orice prăjitură...

A luat coşul greu pe braţ şi a şi pornit... Ştie că Stana se supără că n-o ia pe ea să ducă coşul, dar e bătrînă şi se mişcă destul de greu... Stana ştie că nu mai merge nici o birjă din pricină că le e frică birjarilor că le iau turcii caii... îi ţin ascunşi şi trăsurile le-au lăsat fără roţi. Alaltăieri a avut trăsura lui cumnatu-său, dar ieri Geanoglu a trebuit să se ducă repede la vie la Ploieşti, să aducă pe Marghioala şi copiii, ca să nu rămînă singură acolo în vremurile acestea... Şi de asta e tare îngrijorată... Geanoglu a capatat de la Agie un dorobanţ şi o hîrtie, dar poţi să ştii pe cine întîlneşti pe drum ?

Pe Podul Mogoşoaiei a întîlnit însă destule căleşti şi butci boiereşti. Boierilor nu le e teamă că li se iau trăsurile şi caii, căci ei sînt oamenii stăpînirii.

Fuad merge în fiece după-amiază la Şosea ca s-o vadă pe Eufrosina[28], ştie asta acum toată lumea bună din Bucureşti. Numai că de cînd a aflat asta Frusinica, nu mai poate merge după-amiaza la Şosea. Se ştia şi asta, dar boieroaicele spuneau cu invidie că e o socoteală isteaţă de femeie care vrea să înnebunească un bărbat... în dreptul Palatului Administrativ,

28 **Peste tot, în manuscris, în acest capitol, pînă la prima steluţă, auţorul o numeşte pe Eufrosina, Elzira.**

santinele turceşti... Pe pod trec din cînd în cînd caraule de cîte patru lăncieri şi un subofiţer... Prăvăliile sînt deschise, dar ţin obloanele trase...

O cabrioletă s-a oprit ceva mai departe şi din ea coboară, într-o rochie albăstrie, fermecătoare, cu o pălărie bergeră, care se răsfrînge-n faţă ca o coadă de păun, Frusinica... A văzut-o şi a coborît în grabă... în oraş nu mîna ea niciodată, numai la Şosea, ori la Herăstrău, cînd plesneşte armăsarii cei albi, care pornesc într-un trap sălbatic, de o dor mîinile încleştate pe hăţurile îmbrăcate sus, în piele de marochin roşu. Trece ca vîntul pe lîngă alte echipaje care o privesc ca pe-o arătare.

— Tiţo, cum poţi să mergi, chinuindu-te cu coşul ăsta ? Nu vezi că de-abia-1 duci ?

Tiţa e mînioasă aproape din pricina acestei întîlniri. Cele ce se spun de două zile pe socoteala acestei femei o dezgustă... îi spuse, cu o ironie abia ascunsă :

— Eufrosino, tu ştii că în vremurile astea sînt şi oameni arestaţi ?

Ajunseră în dreptul cabrioletei, în faţa casei lui Ote- teleşeanu.

— Mi-e teamă, Tiţo, că ai să ajungi prea tîrziu... Crez că au fost porniţi de azi-dimineaţă...

Tiţa încremeni.

— De unde ştii ?

— S-a vorbit aseară la caimacam acasă... Hai, suie sus, să te duc mai repede... poate că îi mai prinzi. Dacă n-au mai mult decît un ceas înainte, îi putem ajunge, dacă ştim încotro au plecat.

Tiţa să fi vrut şi n-ar mai fi putut merge, istovită de gîndul că poate la ora asta au şi plecat... Se codi însă atît de mult pînă să se urce în cabrioletă, încît Frusinica pricepu... Omul ridicase coşul şi se pregătea să se urce dinapoi. Ea îl opri.

Ghiţă, mînă tot tu, eu rămîn ! Şi văzînd că asta o surprinde pe Tiţa, adăugă surîzînd fără răutate : Domnişoarei Bălcescu nu-i place să fie văzută cu curtizane în trăsură... Vii acasă... Făcu un semn prietenos cu mîna moale şi spuse cu un zîmbet trist: Spune-i lui Nicu, Tiţo, că mă gîndesc uneori la el, şi plecă pe jos, jucînd marginile pălăriei, încovoiate în faţă, de pai fin.Nicu, împreună cu alţi unsprezece inşi, fusese pornit încă de la miezul nopţii, nu se ştia încotro. Costache, care a rămas, i-a povestit cum a fost.

— Aseară, în timpul acelei ploi vijelioase, a venit colonelul Voinescu I, agă al capitalei şi a cetit o listă de nouă inşi[29], care vor fi porniţi de îndată ce vor sosi braşovencele. Să fie gata de plecare : N. Bălcescu, Şt. Golescu, Al. C. Golescu (Albu), Const. Rosetti, C. Bolliac, Gr. Grădişteanu ăl tînăr, M. Moşoiu, I. Voinescu II, Gr. Ipătescu şi Firfiricul... Pînă să vie trăsurile şi pînă să mănînce ceva oamenii, a venit un nou ordin ca să fie porniţi şi Bolintineanu, Aristia, Zanne şi arhimandritul Snagoveanu... Să se gătească şi ei...

— Nicu ce-a zis cînd a auzit ?

— N-a zis nimic... A rămas culcat pe jos, pe paie, cti mîinile subt cap... N-a vrut să mănînce... Toată ziua şi toată noaptea se gîndeşte. I-am dat tot ce-am avut, toată rufăria şi o flanelă a mea... Ne rămăsese un pui de aseară şi nişte ouă, căci ţi-am spus că el nu mîncase... Am găsit un sac la or- zarii care au venit cu braşovencele şi i-am pus tot într-un sac... Mi-e teamă să nu i-1 fure. Lui Voinescu II i-a dispărut aseară sacul cu tot ce avea.

În timp ce vorbeau a venit un ordin de la Fuad-paşa că toţi ceilalţi deţinuţi sînt liberi să meargă acasă, dar nu-şi pot părăsi subt nici un cuvînt locuinţa.

la Rusciuc

Ofiţerul turc aşteptase un ceas, ţinînd gata escorta de două plutoane de cavalerie cu care avea să păzească cele şase braşovence cu arestaţi... Era furios că din pricină că aceste braşovence întîrziau, convoiul nu putea porni.

29 **Deşi e vorba de nouă inşi, în realitate sînt zece ; după cum se vede de altfel şi în lista care urmează. E probabil o scăpare a autorului, care n-a mai avut posibilitatea să-şi revadă textul.**

Pe drum, Bălcescu află cauza întîrzierii. I-o şopti la ureche orzarul care mîna caii. îl cunoştea pe Bălcescu de cînd venise să-i vadă înaintea transportului de patroane la Rîureni. Cu prilejul acesta, [Bălcescu] află şi încotro merg, căci era atît de întuneric, [încît] nimeni nu-şi putuse încă da seama.

— Ştiam că vertim să vă ducem pă dumneavoastră, patrioţii neamului, la Giurgiu. N-am vrut să vă luăm pă ploaie. Am spus că trebuie să potcovim caii, că nu putem pleca numaidăcît... că ni s-a spus prea tîrziu !

Pe la miezul nopţii, trebuie să fi fost înainte de Călugăreni, îşi băgă între ei capul şi însoţitorul de braşoveancă şi spuse în şoaptă :

— Domnule Bălcescu, ce facem cu puştile ? Să nu ne prindă ziua.

Bălcescu se uită mirat la el şi la cel ce mîna caii. clar .nu le putu lămuri faţa în întuneric. Atunci întrebă' în şoaptă :

— Ce puşti ?

Răspunsul îi veni lipit de ureche :

— Avem în fiece braşoveancă, ascunse în paie, cîte două puşti... Gîndeam că vă putem scăpa...

Bălcescu se sfătui cu Voinescu II care era lîngă el, pe scîri- dură. Uruitul braşovencei înlesnea convorbirea.

— Da, frate Nicule, dar cum să-i înştiinţăm pe ceilalţi ? Uite, ne păzesc două plutoane de cavalerie...

Bălcescu îşi făcu socoteala să treacă din mers într-altă braşoveancă. Nu se putu. Nu se putu nici la popas... Supravegherea era aspră. Călăreţii aveau armele gata să tragă. Zadarnic ocolesc orzarii pe drumuri lăturalnice prin pădure, prin zăvoaie, prilejul căutat nu se iveşte.

Cînd intrară pe drumul gloduros din Giurgiu, era acum aproape de prînz. Făcuseră de la Bucureşti unsprezece ore în loc de patru. Pe la porţile ograzilor ţărăneşti ale oraşului, lumea se uita la ei nedumerită, îndurerată. Mai spre inima oraşului, la ferestrele unei case vechi, cu un cat şi balcon de fier, apărură două fete şi o mamă tînără, care priveau ştiind parcă despre ce e vorba şi făceau celor din căruţe, înconjuraţi de atîţia călăreţi turci, semne prieteneşti cu mîna. La o casă în-

tr-un colţ, unde alergaseră mulţi să vadă ce e, un bâlaxu cu faţa osoasă, uscată, privindu-i., plîngea...

Fură duşi către temniţa garnizoanei, dar se speriară de prisos. Opriră numai cît să vadă trei inşi scoşi între şpăngile puştilor. Ştefan şi Alecu Golescu priveau înmărmuriţi pe fraţele lor Nicolae Golescu, pe care-1 ştiau plecat cu salutări ceremonioase şi în caleaşca lui Omer-paşa, la Constantinopol. Lipsa de cuvînt a lui Fuad Effendi îl dusese însă la temniţa din Giurgiu. Cu el erau agronomul Ion Ionescu şi pictorul Rosenthal, care avea 0 barbă de-i acoperea obrajii. I-au urcat şi pe ei trei în căruţe şi au minat către port.

Mereu aceeaşi întrebare : unde vor fi duşi ? Cel mai mult se temeau de temniţele din Bosnia, căci, oricum, în Constantinopol era un corp diplomatic, de la care nădăjduiau sprijin.

De trei zile aşteaptă pe un vas de război turcesc ancorat la o sută de paşi în faţa Rusciucului. Li se dă acum o hrană bună, dar de culcat se culcă tot pe jos, tot păziţi cu asprime.

Pe valuri [le] grele, nisipii ale imensului fluviu lunecă ridi- cîndu-şi botul şi lăsîndu-1 în jos, parcă nesigură pe valuri, o felucă. Se apropie încet, fiindcă se vîsleşte în susul apei. Acum ocoleşte în sus, mult de tot, ca să se aşeze în inima curentului, încît lăsîndu-se dusă, să poată acosta uşor lîngă vas.

Cînd vine o barcă dinspre mal spre tine, îţi dai seama cît e de lată această copleşitoare curgere de valuri. Ridicată şi iar scufundată în depărtarea de apă, îţi spui că nu va putea ajunge la tine. Şi totuşi se apropie. în barcă pare să fie numai soldaţi turci. Fesurile roşii par pete sîngerii pe întinderea tulbure. Cînd feluca se lasă 'din vîsle, dusă spre coasta piroscafului, se vede, între soldaţii turci, o femeie tînără cu un copil în braţe. E într-o rochie simplă de casă, încheiată la gît... Are o malotea pe care a pus-o împotriva suflării reci a fluviului, ca să-şi apere copilul, pe care-1 ţine strîns la piept. Au recu- noscut-o cei care priveau şi i-au chemat pe ceilalţi pe punte. Sînt toţi acum îngrămădiţi pe pridvorul de stinghii de fier al punţii de sus. E, între soldaţii turci, Maria Rosetti, cu fetiţa

Liby (Libertate), care nu are decît patru luni, căci e născută o dată cu revoluţia românească.

Lacrimi, îmbrăţişări. A adus veşti, scrisori şi bani pentru mulţi dintre ei. Haine n-a putut să aducă fiindcă a plecat pe o ploaie de parcă turna cu găleata. Ea ştie că vor fi duşi pe Dunăre pînă la Semlin, iar de acolo s-ar putea s-o ia pe Drava spre Bosnia. E hotărîtă să meargă şi ea de-a lungul Dunării, să vadă ce se întîmplă. Bălcescu o priveşte adînc mişcat.

— Crezi că ai să poţi merge cu un copil de patru luni în braţe, care trebuie alăptat, pe drumeagurile grele şi nesigure dintre satele şi oraşele care sînt de-a lungul Dunării ? Acum cînd încep ploile de toamnă şi se desfundă drumurile ?

Femeia, micuţă şi oacheşă de parcă ar fi fost italiancă, ori cu nasul ei prea mic, franţuzoaică din sud, care a fost totuşi modelul pictorilor pentru România eliberată din lanţurile sclaviei, îl priveşte drept în ochii lui uşor oblici şi atît de greu de pătruns,

— Nu zic că pot. Zic numai că voi pleca o dată cu voi toţi

A doua felucă se iveşte azi pe valurile grele şi nisipii. Ocoleşte la fel, în sus. Se vede în ea un fel de balon negru, care pare mai pe urmă un mare cazan de rufe întors cu fundul în sus. Cînd se apropie, se vede dedesubt un cap cu barbă roşcată. Se dovedeşte a fi un işlic cînd se suie pe punte, în jos îmbrăcat în anteriu şi giubea cărămizie ; se află că e noul administrator al judeţului Vlaşca, Ştefăneseu. Aduce un fel de paşapoarte suspecte, deodată cu ordinul ca pictorul Rosenthal şi fostul prefect Mărgărit Moşoiu să fie numaidecît eliberaţi şi duşi înapoi la Giurgiu, fiindcă amîndoi sînt sudiţi austrieci.

Rosenthal e furios. El declară că a renunţat la cetăţenia austriacă şi că a obţinut împămîntenire ca român de la guvernul revoluţionar.

— Aşa o fi, domnule, dar guvernul rebel era un guvern nepravilnic şi cetăţenia dumitale nu era relevabilă ! e de părere Ştefăneseu, iar ceauşul îl împinge uşor pe Rosenthal ca să curme vorba.

Cei doi au fost siliţi să coboare, după ce s-au îmbrăţişat îndelung cu cei care plecau spre o soartă necunoscută. Rosenthal spuse că dacă-i dă voie Maria Rosetti, o va întovărăşi frăţeşte pe drumuri de-a lungul Dunării. S-au urcat toţi trei şi cu prefectul în felucă. Numaidecît cei rămaşi au fost duşi cu felucele pe două

ghimii, care aşteptau în portul Rusciucu- lui, şi seara au primit poruncă să coboare într-o adîncitură îngustă, acoperită cu rogojini.

Au fost împărţiţi în două grupe. Pe o ghimie se găseau Nicolae, Ştefan şi Alecu Golescu, împreună cu Bolintineanu şi arhimandritul Snagoveanu [C. Aristia, Bolliac şi Grigore Grădişteanu], pe cealaltă ghimie sînt: Bălcescu, C. A. Rosetti, I. Voinescu II, Ion Ionescu, Grigore Ipătescu, Al. Zanne şi Firfiricul. N-au loc să se întindă şi stau jos, ghemuiţi, cu genunchii la gură.

S-a întunecat devreme. Cerul e acoperit de nori, şi jos suflă un vînt puternic dinspre răsărit, şi stă să plouă. Către zece seara au auzit comenzi, ghimiile s-au zguduit şi ei au simţit că pleacă. Din nou au început întrebările chinuitoare : Ce au de gînd turcii cu ei ? Vor asculta de injoncţiunile de afară aruncîndu-i în cazematele cine ştie cărei cetăţi ? Sau le vor da drumul după ce vor ieşi din apele turceşti aşa cum li se făgăduise ?

A început ploaia şi cei din pivniţele ghimiilor îşi văd faţa clar la lumina fulgerelor.

— O, Doamne, în ce noapte fără nădejde am intrat... Vor mai fi zori pentru revoluţie, pentru poporul român ? se aude vocea puternică, dar înmuiată acum de emoţie, a lui Rosetti.

— Frate, unde ne vor duce totuşi ? De ce am plecat cu ghimiile astea, noaptea, împotriva obiceiului turcesc ? întreabă nedumerit Grigore Ipătescu.

Voinescu II este de părere că vor fi duşi în faţa lui Magheru, ca să-l ameninţe că, dacă nu risipeşte tabăra, vor fi ucişi conducătorii ostateci.

Gîndul îi tulbură, dar iau toţi în acest întuneric de moarte, străluminat de fulgere, hotărîrea să-i ceară lui Magheru şi pandurilor să tragă în ei, în ostateci, căci vor să moară toţi, decît ca el să renunţe la lupta pe viaţă şi pe moarte.

— Şi aşa tot nu vom ieşi vii din mîinile lor, murmură Zanne.

Dar vocea lui Bălcescu, fără inflexiuni sonore, totuşi caldă, ca o inimă care se zbate în palmă, arată nădejdea poporului întreg :

— Poate că pentru noi cei pieritori, această beznă grea în care am intrat să fie sfîrşitul... dar poporul nostru va ieşi la capătul acestei nopţi mai viu şi mai puternic de cum a fost.

încearcă apoi pe întuneric să scoată lopeţile ca să se aşeze mai bine, dar sînt parcă nişte doniţe pe care sînt puse rogojinile, care le slujesc de aşternut. După ce încearcă în tot felul, văd că nu-i nimic de făcut şi se lipsesc... Nici nu pot închide ochii pînă-n zori, din pricina ploii, care a trecut prin acoperişul de rogojini şi i-a udat de tot.

Cînd se luminează de-a binelea de ziuă, hainele de pe ei sînt pătrunse de ploaie şi găsesc de prisos să mai stea acolo, de vreme ce şi aşa tot răzbiţi sînt. Plouă mereu cu învăluiri uşoare purtate de vîntul încă puternic. Cerul e atît de jos şi curge în jurul lor atîta ceaţă, încît nu văd malurile şi nici nu ştiu unde sînt. Din cînd în cînd se ivesc din negură margini de păduri de sălcii, care lunecă în urmă.

Dar aseară, cu pînzele întinse, au mers bine şi, către amurg, cînd vremea s-a îndreptat, văd pe stînga coborînd strîmbe, pe rîpa înaltă, pietroasă, căsuţele mici, acoperite cu olane, ale Şiştovului. Pe partea dreaptă n-au văzut decît din cînd în cînd ochiuri de apă, printre sălcii, clin lungul lac al Suhaiei. Zimnicea, dincolo de zăvoiul de sălcii, în sus de rîpa luncii, nu se vede.

Toată noaptea Voinescu II a tuşit, şi acum, cînd a ieşit pe punte, el, care era cel mai arătos ca înfăţişare, este tras la faţă, cu ochii împăienjeniţi, cu buzele arse. E atît de abătut, că pare ameţit. Bălcescu ştie că i s-au furat la plecare la Cotroceni lucrurile, de către soldaţii turci, şi în timp ce li se aducea masa de seară, pastramă rece, pîine uscată şi vin acru, se apropie de el şi îi oferă flanela pe care i-o dăduse Costache la plecare.

— Am crezut tot timpul [Nicule], că eşti supărat pe mine...

— De ce ?! întrebă mirat Bălcescu.

Fostul secretar de stat ar vrea să-i explice, dar nici el nu ştie ce. Are impresia confuză că a făcut rău că a primit să fie secretar de stat în locul prietenului său. Dar nu poate formula nimic. Aceste vagi păreri de rău sînt la el mai mult o formă de arătare a bolii, a istovirii bruşte.

Bălcescu se gîndeşte, privindu-1 îngrijorat, că omul acesta voinic, care se pare că n-a fost niciodată bolnav, se prăbuşeşte ca un copil, dintr-o dată. îl vede încurcat, dorind să spuie parcă mai mult decît poate.

Soarele cade departe în susul fluviului aprinzînd, între ei şi el, cerul şi nesfîrşite păduri de sălcii.

Nu se va ancora decît dimineaţa.

A doua zi e o vreme caldă, ca o întoarcere spre vară. Cerul e înalt şi parcă de cristal. N-au făcut la lopeţi decît vreo trei leghe şi s-au oprit în dreptul unui ostrov. A doua şi a treia zi la fel. Abia se apropie de Turnu-Măgurele. Aşteaptă ceasuri întregi în mijlocul fluviului. Pe subt dealurile de lîngă Nicopole, au fost traşi la edec de către şase dintre cei doisprezece soldaţi din escortă. Şi-au lăsat puştile pe ghimii şi şi-au petrecut peste piept ochiurile de frînghie şi se opintesc puternic pe drumeagul de subt rîpa pietroasă. Fiindcă merg pe lîngă mal, apa trebuie încercată mereu, şi în botul ghimiei un soldat o măsoară tot timpul cu prăjina.

— *Dobra voda... Dobra voda* [30].

Agronomul Ionescu se apropie de Bălcescu, care sta de ore întregi pe punte. Cu faţa lui rotundă, cu ochii mici, care sclipesc de ironie ţărănească, nu ştii cînd glumeşte şi cînd vorbeşte serios.

— Şi pentru turcii ăştia, care ne-au cucerit, tot boieri sîntem ! Ce zici, frate Bălcescule, nu ar fi putut să ne pună pe noi să tragem la edec, nu să ne tragă ei pe noi ?

Cel întrebat nu răspunde numaidecît. îl priveşte doar în ochi, căci îi place felul acesta de zeflemea amară şi mereu atentă la tot ce e în faţa lui a prietenului său moldovean, care vorbeşte însă fără accentul locului.

— Sînt pe lume, după cum vezi, numai stăpîni şi robi, chiar cînd robii sînt din neamul cuceritorilor, iar stăpînitorii sînt din neamul cuceriţilor.

— Un ţăran de pe la noi spunea asta mai simplu. El zicea că toţi boierii sînt rude... „Se mai ceartă şi ei între ei", i-am
spus eu ţăranului meu. „Da, mi-a" răspuns el. Se ceartă ca rudele."

— V ă înşelaţi, amicii mei, interveni cu surîsul lui bălan Rosetti. Vă înşelaţi. Nu sîntem puşi să tragem la edec, ca să nu fugim cumva. Ăsta este avantajul de a fi arestuit! Şi rîde în barba blondă.

30 **Apă bună... Apă bună...**

Trei căruţe înalte şi mici ca nişte cutii vin dinspre port în tropotul mărunt al cailor mari, dar costelivi. Intr-una din ele sînt două femei cu cearşafuri negre, care le lasă doar ochii afară.

Oameni de pe ghimii ascultă cu plăcere hodorogeala cutiilor pe drumeagul pietros. Au obosit de atîta călătorie pe apă... Peste vreo jumătate de ceas, ghimiile opresc în dreptul unui şuvoi care coboară de pe rîpa pietroasă, plină de rugi şi de curpeni şi se adună jos într-un şipot, pus de-o mînă milostivă. Li se dă voie să bea apă proaspătă.

Merg ziua întreagă încet, şi trudit, întrecuţi mult şi de care cu boi, care din cînd în cînd îi ajung din urmă. Sînt din zi în zi mai bărboşi, mai traşi la faţă, cu ochii în fundul capului.

O parte din ei se mai însufleţesc cu lungi şi chiar zgomotoase discuţii. Rosetti, cu firea lui expansivă, dă o impresie de vitalitate, care îi mai aţîţă şi-i mai înveseleşte şi pe ceilalţi. încetineala asta este nespus de obositoare şi se văietă cei mai mulţi dintre ei că le-au înţepenit oasele pe rogojinile aşternute pe grămezile de mici ghiulele, din care un subofiţer scoate două-trei de cîte ori ghimiile se apropie de vreun port întărit. Căci ghimiile acestea au şi cîte un nenorocit de tunuleţ cu ale cărui bubuituri ele salută, după grad, pe paşii comandanţi.

Firește că sînt fericiţi să stea cît mai mult afară, să se plimbe în sus şi în jos pe puntea de trei paşi lărgime şi douăzeci lungime. Dar în mijlocul fluviului, în susul apei, mersul pare şi mai încet. Malurile sînt departe şi aproape ziua întreagă acelaşi punct e în vedere. Spre partea românească, satele sînt foarte rare, abia se zăreşte din cînd în cînd cîte o căsuţă prin perdeaua sălciilor, căci e malul către care merge revărsarea de primăvară a Dunării, al bălţilor care se ţin lanţ. Rareori, departe, dincolo de zăvoaie, la marginea luncii se zăreşte şi cîte o turlă de biserică.

Cîteodată, scurgerea de ape, pe lîngă aceste ghimii, singura mişcare în pustietatea vreunei după-amieze, ameţeşte. Aci apare puterea nemăsurată şi parcă leneşă a fluviului. Intre cele două maluri depărtate, întinderea greoaie de ape cu spu- mări de valuri are o culoare tare pămîntie, tulbure. Luată în palmă, de cel carc se apleacă peste marginea ghimiei, este limpede ca apa de izvor.

— Nu mai ajungem nici în trei luni ! murmură amărît Zâne, care nu mai are colier, ci barbă întreagă, şi pe care hainele stau acum ca un sac strimt.

— Şi de ce vrei să ajungi dumneata aşa de curînd la temniţele din Bosnia, unde ne duc gealaţii ăştia ? întreabă mirat Rosetti. Nu e mai bine să pluteşti aşa, pe apă, din zori şi pînă noaptea, privind zidurile astea de sălcii, admirînd fără lanţuri la picioare, pe punte, apusul ăsta dumnezeiesc al soarelui ?

— Nu te bucura prea mult, frate Costache, e de părere agronomul Ionescu, căci tare mă tem că acest frumos apus de soare e semn că se strică vremea.

Cînd Rosetti a pomenit de Bosnia, mai pe toţi i-a cuprins ameţeala. Sînt urmăriţi necontenit de gîndul negru că vor fi aruncaţi şi uitaţi de toată lumea în cine ştie ce temniţă întunecoasă şi umedă a vreunei cetăţi din Bosnia, aşa cum a umblat zvonul la Giurgiu. Dar ameninţarea ploii, fără adăpost pe ghimiile astea, îi sperie aproape tot atît. de mult. Sînt la sfîrşitul lui septembrie, şi ploile, dacă vin, sînt ploi reci şi nesfîrşite de toamnă.

— *Dobra voda!* se aude monoton strigătul soldatului cu prăjină, cînd trec pe lîngă vreunul dintre nenumăratele ostroave care se ţin lanţ în lungul fluviului.

Pe un grind puternic cu iarbă păscută în faţa unei colibe, pescari bărboşi, în zdrenţe, strîng de pe pari un năvod întirţş la uscat. îi privesc, cu sprîncenele lor stufoase ridicate, cum trec aproape pe subt sălciile ale căror trunchiuri scorburoase se întind, culcate ca nişte şerpi umflaţi peste ape.

După ce au trecut ostrovul care se întoarce în urma lor, mai apucă încă văpaia apusului care a cuprins jumătate din cer. Jos, departe, soarele e acum o amforă ca de argint lichid, cu marginile moi, dar spre golul de sus, în văzduh, văpaia roşiatică a încremenit pe nenumăraţi nori albi, mărunţi, care acum au devenit toţi trandafirii... *Dobra voda...*

Ca toţi ceilalţi, Bălcescu stă către. sfîrşitul zilei ore întregi pe punte, tăcut, înfăşurat în pelerina lui neagră, gînditor, privind necontenit, fără ca totuşi să guste nemaipomenita frumuseţe a acestei privelişti a unui fluviu care, aprins de razele roşiatice, prelungi de toamnă, copleşeşte totul cu măreţia lui lichidă şi tulbure. E frămîntat de gîndul greşelilor trecute, de ceea ce rămîne de făcut în viitor.

Malul drept al Dunării, pe lîngă care trec mai aproape, este deluros şi din cînd în cînd le închide drumul cîte un perete rîpos, de care tufişuri amestecate se agaţă cu îndîrjire. Malul dinspre miazănoapte care este acum mai departe, în dreapta lor, este mereu şes, plin de zăvoaie şi de ochiuri de lac. Apa fluviului curge nesfîrşit, greoaie, gălbuie, cu şuvoaie mai puternice la locurile uşor îngustate. Cei care privesc nemişcat simt că sînt traşi înapoi.

— *Dobra voda,* strigă monoton ajutorul pilotului, măsu- rînd apa cu prăjina... Apă bună... Se poate pluti... *Dooobra voda...*

Splendoarea apusului se topeşte treptat în negură. Nici nu ştiu cînd au trecut de Turnu-Măgurele, căci n-au fost cu băgare de seamă la schelă. Acum sînt nevoiţi să ocolească un şuvoi puternic, o oglindă argintie care, ieşind dintr-o pădure de sălcii, mai adună ultimele luciri ale amurgului. Toate valurile par acum sucite, întoarse de apele Oltului, care vin prin două braţe largi.

S-a întunecat. Pe malul înalt bulgăresc sînt ultimele năluciri de lumină, iar dincoace apar în umbră licăriri de focuri aprinse. Cei de pe ghimia din faţă, îngrămădiţi la capătul ei, strigă ceva neînţeles la început, apoi dintr-o dată lămurit: „Izlazul".

Dintre ei toţi, singur Ştefan Golescu a fost aci la 9 iunie. Ce erau şi .ce gîndeau atunci, acum aproape patru luni, şi ce sînt şi ce gîndesc azi prizonieri în mîna turcilor ? Se întoarce către frate-său, care-şi muşcă buzele în barba roşcată, cu fire albe, care-i acoperă acum obrazul.

— Ciudat s-a întors, Niculache, cu noi roata norocului ! A pornit de aci, ne-a înălţat pînă la Bucureşti şi de acolo ne-a coborît iar aci, pe drumul ăsta ocolit de ape.

— *Dobra voda...*

Peste încă o leghe, ghimiile se opresc şi aruncă ancora pentru înnoptare.

După cîteva zile de vîaţă de deţinuţi, sînt toţi din ce în ce mai slabi, cu privirea obosită, mai bărboşi. Totuşi, pe cealaltă din ghimii, viaţa e uneori ceva mai veselă... Aristia, care s-a resemnat şi le face uneori şi serviciul de dragoman, le spune toată ziua anecdote, ori le declamă, fie pe dinafară, fie dintr-o carte pe care a izbutit s-o ia cu el. Nicolae, Ştefan şi Alecu Golescu (Albu), C. Bolliac, cu barba şi mai hirsută, Grigore

Grădişteanu şi arhimandritul Snagoveanu îl ascultă încîntaţi... îl ascultă şi căpitanul turc, comandantul escortei, într-o zi, actorul declamă *Saul* cu atîta foc şi patimă, încît turcul se sperie şi-l bătu uimit pe umăr :

— Ai înnebunit, tu, bre, dragomane ?

Cartea a căzut în apă, dar ceilalţi au rîs cu hohote.

Dincoace, Bălcescu se plimbă, măsurînd puntea de zeci şi zeci de ori. îi priveşte adesea lung pe tovarăşii lui, între- bîndu-se ce se petrece în mintea lor, ce se poate aştepta de la ei pe viitor. Ei, la rîndul lor, îl privesc miraţi, cînd îl văd că se uită în susul apei, ori plimbîndu-se ca într-o cuşcă, fiindcă ghimia putredă nu are mai mult de douăzeci de paşi lungime şi vreo trei lăţime.

— *Dobra voda... Dobra voda...*

Mersul în susul apei e tot mai greu şi nu poţi scoate nici o lămurire de la căpitanul celor două corăbii. Nu se poate prevedea nici o dată de ajungere undeva, mai ales cu toată încetineala asta, care e aproape nemişcare. Sălcii scorburoase, păduri de sălcii. în dreptul Lompalancei trec încet pe lîngă patru mori negre, toate la fel, ca nişte magazii severe aşezate în şuvoiul apei. Pe dreapta sălcii, mereu sălcii, şi dincolo de zăvoiul luncii, rîpele podişului pe care e. nevăzut, oraşul. Portul e pustiu.

Bălcescu stă acum înfăşurat în pelerina ore întregi, neclintit, la proră. A slăbit de tot, faţa i s-a făcut mai osoasă, ochii îi ard în fundul capului. E mistuit de boală, de oboseală, de toate cîte-i trec prin cap.

Ion Ionescu vine şi se aşază tăcut lîngă el.

— Oare să fie aşa de greu de evadat, frate Bălcescule ?

Bălcescu îl priveşte lung, surîde cu buza de jos cam mare, dar subţire.

— La asta mă gîndeam şi eu.

Ghimiile stau parcă nemişcate în mijlocul fluviului cu malurile depărtate. Cerul este scămos, norii iau forme de munţi de gheaţă şi de caiere de lînă în acelaşi timp.

Către amiază au înaintea lor o privelişte neaşteptată. De pe mal, spre un mic ostrov ascuns de sălcii, plutesc pe apă numeroase perechi de coarne şi boturi ca smoala. La început nu înţeleg nimic, apoi se lămuresc. O cireadă de bivoli sînt duşi la grind, la

păscut. Se lasă uşor duşi de şuvoiul apei, între mal şi ostrov, plutind în apă pînă la bot, domol.

Profeţia meteorologică a agronomului Ionescu s-a adeverit... După-amiază, cerul s-a învineţit treptat, s-a îngroşat, a scăzut din ce în ce şi o dată cu amurgul a început o ploaie rece, mohorîtă.

Ca să-şi cruţe hainele pe care le mai aveau, au fost siliţi să se lase în vizuina acoperită cu rogojini întinse pe lopeţi, să se întindă peste alte rogojini aşternute peste ghiulelele cît pumnul ale ghimiei... Stau acum ghemuiţi cu genunchii la gură. Schimbarea asta a vremii o simt ca o schimbare a soartei lor...

A plouat toată noaptea... Rogojinile de deasupra s-au înmuiat ca nişte cîrpe. în vizuina lungă de şase paşi, largă de un pas, adîncă la fel, s-au îmbulzit unul într-altul, simţind fiecare plăcută vecinătatea asta înghesuită, care lasă mai puţin loc picăturilor de ploaie. Toată noaptea Voinescu II a tuşit de parcă i se rupea pieptul. Agronomul Ionescu 1-a învelit cum a putut mai bine, a schimbat de vreo două ori locul cu al lui. Nimic nu-1 poate încălzi. Bălcescu are un loc prost la marginea cam neacoperită. Simte scurgerea apei ca un fir rece între cămaşa ghemuită, îmbibată de apă, şi şira spinării.

A doua zi pe punte, în ceaţa dimineţii care acoperă apele curgătoare şi malul tot, de parcă plutesc pe mare, toţi sînt cu bărbile crescute în voie, cu feţele trase, cu ochii în fundul capului, nesiguri pe picioare. Au capete ca de monahi.

Cel dintîi pe care îl vede Bălcescu este Voinescu II şi se cutremură. E plin de sînge pe barbă, pe piept chiar, ochii îi sînt în cearcăne negre. îşi aminteşte de începuturile de la închisoare şi se cutremură. Se hotărăşte să-i vorbească...

Magheru are de vorbit cu Axente Sever

Se întâlniseră doar la Grebleşti, pe partea astălaltă a Oltului, mai jos de Cîineni, fiindcă Axente Sever ocolise, căci nu voise nicidecum să treacă prin vamă. în aceste vremuri tulburi, în Ardealul pîrjolit de revoluţie, nimeni nu era liniştit nici dacă se închidea în casă. în drum nu ştiai cu cine te mai întîlneşti, căci românii, ungurii şi saşii necontenit se asmuţeau unii pe alţii. Din nimica toată, un sat întreg era cu mîna pe furcă şi topor. Ardeau casele nevoiaşilor, erau pîndiţi

oamenii pe la răscruci, se adunau mulţi în taină şi puneau la cale.

Cele două stăpîniri în duşmănie, cea imperială şi cea ungurească, se înfruntau cu orice prilej, ba acum, în urmă, voiau cuvînt şi românii.

în această zi de septembrie, era în 22, şedeau faţă-n faţă, la masă, în odaia curată a preotului din sat. Fiul lui Magheru, care se dusese să-l aducă de la Sibiu pe dascălul ardelean, mîn- case repede, ca să-i lase singuri. Magheru nu vrea ca Axente Sever să fie stînjenit, cerîndu-i-se să vorbească faţă de un al treilea. Dar nici aşa profesorul ardelean nu vorbea. Cu ochii căprii, rotunzi, subt bolta puternică a frunţii, cu obrajii lungi mărginiţi de barba neagră-arămie, luată cu briciul în faţă, mînca tăcut cu amîndouă mîinile, aşezînd cu cuţitul porţia de jumări de ouă pe furculiţă, pînă o umplea bine. Axente Sever era hotărît să nu mai treacă munţii înapoi supărat pe membrii Guvernului provizoriu, fiindcă în loc să declare fără alte formalităţi cetăţeni români pe toţi profesorii ardeleni care luaseră parte la-revoluţie, se apucase să-i încetăţenească unul cîte unul, umblînd cu formalităţi. în iulie, mai toţi aceşti dascăli, şi Laurian, şi Roman, şi Vasile Maiorescu plecaşeră mînioşi acasă, peste munţi. Rămăseseră doar trei inşi şi, între ei, Co~ riolan.

Magheru fu uimit de această năzbîtie a celor din Guvernul provizoriu şi acum îi propusese limpede lui Axente Sever să vie în tabăra de la Rîureni ca să ia comanda corpului de volintiri. Răspunsul omului din faţa sa întîrzia. Era între ei o tăcere grea. După ce gustă dintr-o aripă de pui, după ce adună firimiturile de pîine de pe masă şi le aşează cuminte lîngă sol- niţa de lemn, Axente Sever puse el o întrebare, la care parcă se hotărîse greu :

— Dacă vin armatele împărăteşti împotriva dumitale ce ai de gînd să faci, domnule gheneral ?

— Mă bat ! fu scurt răspunsul. Şi după un timp, Magheru reveni tot atît de scurt: Te mai întreb încă o data... Vii cu noi ?

După ce mai bătu puţin, pe gînduri, cu degetele în masă, dascălul răspunse :

— Cred că nu voi putea, domnule gheneral... Am de lucru şi acas' cu ai mei.

— Dar eu aştept să veniţi, să luptaţi alături cu noi, dumneata, cu toţi ai dumitale...

—Apoi mă tem că ei n-or veni... Sînt multe de făcut şi la noi acas'... Avem de furcă acolo cu ungurii...

Acum Magheru se întunecă la faţă şi rămase tăcut îndelungă vreme.

— Nici asta nu e bine, domnule profesor. Noi trebuie să mergem împreună cu ungurii, nu împotriva lor !

Ochii dascălului ardelean se umplură de scîntei şi se rotiră în fundul orbitelor.

— Asta cîtu-i lumea nu va fi ! Nu-i chip de înţelegere între noi şi ei.

— Eu zic că trebuie să facă şi ei anumite concesiuni, trebuie să le faceţi şi dumneavoastră. Ce Dumnezeu, şi unii şi alţii luptăm pentru libertate. Am auzit că ei au şi făcut unele propuneri.

— Ungurii nici nu vor să audă de libertatea noastră... Nu ne vor ca naţiune de sine stătătoare şi ca parte întregitoare a Transilvaniei. Tot ceea ce ne făgăduiesc este o autonomie comunală.

— Vor mai lăsa şi ei desigur din pretenţiile lor...

— Apoi că aci nu începe tocmeală, cînd îi vorba de fiinţa neamului !

— Trebuie să mai stăm totuşi de vorbă cu ei... Trebuie puţină înţelegere şi dintr-o parte şi dintr-alta.

— Cine caută azi, în Transilvania, o înţelegere cu ungurii este un om mort... Bătrînii s-au dus la fund. Conducerea poporului a trecut în mîna celor tineri, a cărturarilor de azi. Eu sînt printre cei mai bătrîni dintre ei... Iancu — Avram — nici n-a împlinit douăzeci şi cinci de ani. Ăsta are foc în vine...Crezi că dacă ar fi cineva acolo ca să arate greşelile care se fac, şi dintr-o parte şi dintr-alta, nu s-ar putea...

Dar dascălul aruncă pe masă cuţitul pe care-l învîrtea.

— E prea tîrziu, domnule gheneral. Ungurii fac mari pregătiri de război. Au obţinut o dietă proprie care s-a deschis la 5 iulie la Poszoni... Au acum un minister al lor, subt prezi- denţa lui Bathyani[31].

— Cine-i Bathyani ăsta ?

— Nu are cine ştie ce însemnătate. Conducătorul lor adevărat este Kossuth [32], ministrul Finanţălor. Au făcut o armată mare a lor, de honvezi, care are de gînd să lupte cu imperialii... Pînă atunci luptă cu sîrbii, cu croaţii şi cu noi, românii, ca să ne aducă la ascultare subt ei. Nemeşii nu vor alte naţiuni libere în Ungaria decît pe unguri...

— Şi dumneavoastră ?

— Apoi noi ne cam pregătim şi noi... Şi se ridică în pi-

Acum îşi dădu seama cu adevărat Magheru de schimbarea în îmbrăcămintea lui Axente Sever. Purta tot redingota de dascăl, dar subt ea avea şerpar lat de muntean, cu două pistoale... Avea nădragi lungi şi strînşi pe picior, vîrîţi în cizme scurte, în locul pantalonilor şi ghetelor.

— Ce pregătiri faceţi ? Eu nu ştiu nimic...

— Apoi fiecare ţinut va da o legioană de români.

— Faceţi o armată românească ? Ei, asta nu e rău.

— Da, o armată... Fiecare legioană va fi comîndată de un prefect. Tribunii vor comînda cîte o mie de oameni, iar centurionii cîte o sută...

31 ***Ludovic Bathyani*** **(1806—1849) — om politic maghiar, preşedin**
32**tele primului Consiliu de Miniştri în 1848.**

— Asta-i o organizaţie cam veche... ca pe vremea romanilor, spuse Magheru, cu un zîmbet indulgent.

Dascălul reluă dîrz, cu vinele pumnului ieşite :

— Aşa, ca pe vremea romanilor, că la ei a fost obîrşia binelui. Numai aşa ne-om mîntui.

Ieşiră în ceardacul mic de lemn al casei, împodobit cu lupidragi.

...Soarele trecuse de partea cealaltă a Oltului, spre Voi- neasa, şi din toate părţile veneau răsfrîngeri de raze şi o mireasmă dulce de fîn copt. Era o tărăgănare dulce de plaiuri în jos, spre Sălătruc.

înainte de a încălica pe calul priponit de un prun în fundul livezii, Axente Sever întrebă posomorit :

— Aci gîndesc mulţi aşa ca dumneavoastră, domnule gheneral ?

— Da... sînt destui... Ar trebui să se găsească şi la dumneavoastră oameni care să se gîndească la o înţelegere cu ungurii î

— Mă tem că dacă s-or găsi din aceştia, vor fi ucişi cu pietre de naţie... Poate că şi sînt, dar nu mai au curajul să vorbească.

— Rău, foarte rău ce se întîmplă, frate Axente... Aceste două naţii, români şi unguri, sînt făcute de Dumnezeu să meargă împreună. Şi iată că nu mai e ascultat nici gîndul lut Dumnezeu. O să pătimim multe, şi noi, şi ei, din pricina asta ! M-ai întrebat dacă mai sînt şi alţii care să gîndească aşa, aci, ia noi... Pot să spui că am primit un îndemn de la Nicolae Bălcescu şi Ion Ghica să trec, în cazul cînd nu voi putea ţine lupta cu armatele împărăteşti, cu oştirea mea în Ardeal şi să lupt alături de unguri !

Faţa dascălului se subţie şi mai mult, căci obrajii i se crispaseră. Gura nu mai era decît o dungă severă a buzelor. Nu răspunse decît după ce se ridică în şa, cu dîrlogii în mîna stîngă :

— Să nu faceţi asta, domnule căpitan-gheneral... Nu puteţi lupta alături de unguri împotriva noastră !

Magheru simţi că i se înfige un cuţit în inimă. îşi aminti de vorbele lui Bălcescu : „Dacă ungurii şi românii nu se înţeleg, se vor trage unii pe alţii în mormînt".

După ce se despărţiră, puţin zăpăcit de această întrevedere, Axente Sever, întorcînd calul în loc, mai spuse o dată :

— Să nu faceţi una ca asta, domnule căpitan-gheneral !...

Apoi dete pinteni calului şi dispăru după un pîlc de aluni,

de un verde dulce. Avea să treacă prin pădure... peste o curmătură a muntelui... Dincolo, pe malul Oltului, în casa preotului din sat, îl aşteptau soţii lui, cu care venise întovărăşit de la Sibiu. Nu-i spusese lui Magheru că el şi fusese ales prefect al legiunii a şaptea.De-a lungul Oltului — care-şi izbea necontenit valurile năvalnice, nisipii în patul de stînci dintre munţii împăduriţi în care era aproape gîtuit — Magheru se frămîntă tot timpul. Pînă la urmă înţelese că nu e decît o singură dezlegare... Să lupte aci, în ţara ! Peste munţi nu poate trece. Jumătate din posibilităţile pe care se bizuia în planurile lui erau deci pierdute. Alături de el, pe un murg pintenog, sublocotenentul Magheru căuta să se ţie în pas cu trapul mare, săltat, al voinicului armăsar vînăt, spătos, un dar al colonelului Solomon, pe care călărea tatăl său Nu îndrăznea să-1 întrebe nimic. îl vedea adîncit în el însuşi şi bănuia că întrevederea cu Axente Sever n-a îndreptăţit nădejdile puse în ea. în dreptul mănăstirii Cozia se întîlniră cu batalionul căpitanului Teologu, care pornise de dimineaţă în marş spre gura Lotrului... Avea să se întoarcă noaptea într-un exerciţiu de luptă. După ce primi raportul comandantului, Magheru îi dădu poruncă să se întoarcă din drum, să treacă Oltul pe la Călimăneşti şi să se îndrepte spre Curtea-de-Argeş. Acolo să aştepte un nou ordin din partea lui. De altfel, Teologu îi întări zvonul, cunoscut din ajun, că armatele imperiale se îndreptau pe trei coloane spre Slatina, Piteşti şi Cîmpulung. El ocupase Slatina, Piteşti şi Cîmpu- lungul, dar cu forţe mici, aşezînd o rezervă la Curtea-de-Argeş, pe care vrea s-o întărească acum cu batalionul căpitanului Teologu. Fireşte, luptă de front nu avea să dea. însă era bine să provoace o încetineală a înaintării duşmanului prin aceste mici concentrări, despre care ştia că se va duce vorba, umflîn- du-se realitatea.

îl trimise pe fiu-său în tabără să vadă cum merg lucrurile şi să vie să-i raporteze dacă e nevoie de prezenţa lui. Altfel era hotărît să rămîie acasă pînă către orele cinci.

îşi adusese întreaga familie şi locuiau împreună la vreo doi kilometri de tabără, într-o căsuţă de ţăran înstărit, lîngă Schitul Troian. Aveau trei odăi în rîndul de sus, care dădeau toate pe un pridvor îngust de lemn, şi acest pridvor era acum un prilej de spaimă neîntreruptă pentru el, căci avea un copil de un an care

învăţase să meargă de timpuriu şi acum oricînd putea să iasă, scăpînd supravegherii, în ceardac şi să cadă, zdro- bindu-se de prundişul cu care era pietruită curtea. Scara dreaptă şi cam îngustă care urca în pridvor era şi ea o primejdie şi mai mare.

Însurat prea dc tînăr, la douăzeci de ani, mai mult fără voia lui, Magheru nu cunoscuse bucuriile vieţii de familie. Căpitan de panduri de pe la douăzeci şi unu de ani, mereu laolaltă cu oamenii lui şi mereu în hărţuieli cu başbuzucii de la Vidin şi de la Ada Kaleh, venind acasă mai mult iarna, nici nu ştiuse cum se făcuseră mari băiatul şi cele două fete. Cei mai mulţi părinţi tineri cred că copiii cresc singuri, în mod firesc, cum cresc pomii în grădină şi că nu e motiv de nelinişte în a aştepta ca ei să devie adolescenţi, fără nici o altă grijă decît a le asigura cele de-ale mîncării şi adăpostul unei odăi. Tîrziu, aproape de patruzeci de ani fusese amarnic lămurit de nesocotinţa lui, cînd îi muri una dintre fete, mai mult din greşelile celor din jurul ei. Zguduit de această cumplită încercare pentru el. i se schimbase şi firea. Sentimentul unei răspunderi pe care nu-1 avusese la timp, dintr-un soi de neatenţie, dintr-o prejudecată, acum îl apăsa şi îi tulbura uneofi nopţile. Se însurase a doua oară, abia cu doi ani înainte, cu o bucureşteancă dintr-o familie Caramanlîu, o fată tînără, vioaie, şi în unele împrejurări foarte promptă şi justă în judecată, dar prea spontană, prea necugetată alteori. Toată numai inimă. Singurele motive de neînţelegere cu ea erau doar din pricina copilului, dar erau atît de grave, că uneori ajungeau la certuri crîncene. Sentimentul de răspundere pe care nu-1 avusese pentru cei trei copii mai mari îl avea acum cu prisosinţă, ajuns pînă la un fel de spaimă, pentru această mică făptură, cu ochii umezi, negri şi înţelepţi, cu gura fragedă ca o floare.

Cu vreo cîţiva ani mai înainte văzuse, întîmplător, în casa paharnicului Dedulescu, jucîndu-se împreună cu alţi veri ai lor, pe copiii maiorului Lăcusteanu, toţi foarte vioi şi zburdalnici, afară de unul, mic şi cocoşat, care nu putea lua parte la jocurile celorlalţi. Avea cei mai frumoşi şi mai trişti ochi pe care-i văzuse pînă atunci Magheru. Resemnarea acestui copil era fără margini şi trezea un sentiment de dureroasă simpatie în oricine îl vedea atît de cuminte şi de nefericit. I s-a spus că fusese scăpat din braţe de

doică şi se lovise rău în şira spinării încă din primul an al vieţii... Nu era vinovat cu nimic, el, şi toată mica lui viaţă era distrusă din greşelile şi nebăgarea de seamă a celor care ar fi trebuit să-l apere, care trebuiau să înţeleagă ce răspundere au cînd e vorba de un copilaş care nu se poate apăra nici cît un pui de găină, şi cînd întîmplările sînt definitive, ca moartea.

Trecu în trap săltat de crîngul de arini şi intrat prin poarta deschisă, dădu armăsarul unui soldat şi urcă grăbit scara cea dreaptă, fără sprijinitoare, ca de pivniţă, căci auzea ţipetele copilului.

Era înconjurat de soborul mamelor lui, cum spuneau ele în glumă, de soborul ţaţelor, cum spunea mînios, uneori, Magheru. Erau mama copilului, mătuşa lui, adică fata generalului, şi Maria Marghiloman, prietena lor, soţia căpitanului de la Craiova, fratele lui Nae Marghiloman, acum colonel intendent al oştirii de la Rîureni.

Auzind treptele scării trosnind sub paşii voinici ai soţului ei, Maria Magheru se erispă toată. Nu putea îndura privirea lui rece, cînd o socotea vinovată. Şi acum, cu nimic nu putea potoli nici ea, nici celelalte două, ţipetele copilului, care de cîtva timp era bolnav, avea fierbinţeli, nu mai mînca, avea tulburări intestinale, nu mai dormea decît foarte greu şi plîngea într-una.

— A venit nebunu ! spuse Maria Marghiloman.

General iubit de ostaşii săi şi stimat de o ţară întreagă, judecător cu mult prestigiu, Magheru era de multe ori pentru aceste femei, dar numai cînd erau între ele, „nebunu"... Nu-i spunea aşa, e drept, decît Maria Marghiloman, care era mai în vîrstă decît cele două, dintre care nici una nu trecea de douăzeci de ani şi care, iubeaţă de felul .ei, nu se prea speria de bărbaţi chiar cînd erau comandanţi de oştire. Ceea ce le înfuria şi, mai grav, le jignea într-un mod dureros pentru ele, era că băieţaşul se potolea cum îl lua în braţe tată-său. Se simţeau nu numai în ele însele jignite, ci şi ca reprezentante al tuturor femeilor din lume de pînă atunci, ca şi a celor din prezent", că nu puteau domoli acest pumn de băieţaş bolnav. Cînd discutau în mod obişnuit, fiecare avea dreptate în felul lui, susţinînd cu tot felul de argumente ceea ce făcea (căci erau şi fapte, nu erau numai vorbe), iar rezultatele nefiind în genere văzdite pe loc, nu se putea şti cine are în definitiv dreptate. Dar liniştirea asta, instantanee, totală a

băieţaşului le uimea şi le mînia oarecum. Atît de nemărginită este vanitatea oamenilor, încît se părea că într-un anume fel, ele parcă ar fi vrut ca băieţaşul să nu se potolească, numai să nu creeze o suspiciune, îndreptăţită, a tuturor mijloacelor lor ancestrale de a creşte copii. Acum, de un ceas, fiecare îl legănase puternic în braţe, înfăşucat la plăpumioară, încercînd cu deznădejde să-l adoarmă, i,ar el, neam. Ţipa din ce în ce mai tare. Era vînăt la faţă, şi Maria Marghiloman le speriase şi mai rău, spunîndu-le că băieţii, spre deosebire de fetiţe, nu trebuiesc lăsaţi să plîngă, fiindcă se îmbolnăvesc de vătămătură.

Magheru, în tăcerea vinovată a femeilor, luă copilul în braţe, care se potoli într-o clipă. îl ţinu cu o mînă petrecută pe subt trupuleţul lui plăpînd, pe care-1 simţea cu toată făptura lui de voinic, dar mai ales îşi dădu seama că şi copilul îi simte trupul lui de uriaş liniştit, sigur de el. Era un soi de transfuzie de linişte şi calm, care făcea ca pe loc băieţaşul să se împărtăşească din liniştea nemaipomenită a tatălui său, oricît de bolnav ar fi fost. Dimpotrivă, femeile, exasperate, agitate, speriate, într-o panică provocată de orice semn de boală a copilului, îi treceau şi lui periculoasa lor zbatere. Liniştea asta a lui Magheru nu se transmitea numai acestui copilaş, ci tuturor celor din jurul său, cînd se aflau în clipe grele, hotărîtoare. în încăierările cu turcii, cînd cei mai îndrăzneţi simţeau că le bate inima prea repede, toate privirile se întorceau spre el. Era liniştit, nu spune o vorbă, ci numai îşi muşca gînditor mustaţa, căutînd în mod vădit o dezlegare situaţiei grele. La Sineşti, într-o vreme, bătălia era ca şi pierdută. Oamenii lui se retrăgeau cu ochii rătăciţi, gîfîind, cu obrajii întinşi de spaimă, gata să fugă. Magheru, înţepenit locului, nu spunea o vorbă. îşi muşca gînditor mustaţa, ca şi cînd n-ar fi văzut şi n-ar fi ştiut nimic. Oamenii se adunau în jurul lui, cu inima la gură. Pe urmă a spus doar atît, ca şi cînd n-ar fi fost nimic altceva : „Voi, ro- manaţenii, vă urcaţi în turla bisericii şi împuşcaţi de-acolo ; cei care rămîn jos, [trag] de după morminte. Noi ne întoarcem jos la vadul rîului, dar încet, prin pădure, ca să nu fim văzuţi. Ne lăsăm în spatele turcilor, care înaintează acum !" Au prins cîteva sute de inşi, au măcelărit alte cîteva sute... Asta i-a adus nu numai încrederea fără margini a oamenilor lui, care avea să devie încrederea întregii ţări, dar şi Ordinul

Sfîntul Sava şi un grad în armata rusească, deşi era atît de tînăr.

— Ce i-aţi dat azi să mănînce ? întrebă el liniştit, dar apăsător.

Maria Marghiloman ţîşni furioasă :

— Să nu te mai amesteci, domnule general, pînă şi în mîn- carea copiilor... Vezi-ţi de soldaţii dumitale şi lasă-ne pe noi, care am crescut copii, să facem ce ştim... I-am dat supiţă de pasăre şi griş cu lapte, cc vrei să dai de mîncare unui copil de un an ?

Magheru văzu sticla cu lapte. Nu voiau să-i dea în ruptul capului copilului să bea apă.

— Şi ce ? Tot nu î-aţi dat apă să bea ?

Maria Marghiloman izbucni furioasă.

— Auzi, copil de-un an, să-i dai să bea apă... Unde s-a mai pomenit asta ? Să-i arzi stomacul !

De frică să nu-i strice stomacul, i-1 atrofiau.

— De ce să nu-i dai, dacă trupuşorul lui cere asta ? De ce să nu-i dai, dacă-i place ?

— Auzi, unde s-a mai pomenit asta, să dai unui copil ce-i place lui ? Cine nu ştie că dacă stai să-i dai ce-i place lui unui bolnav, ce-ţi cere el, îi faci rău ? Vrei să îmbolnăveşti copilul ?

— Nu-i totuna un copil cu un bolnav;.. E o nebunie ce faceţi voi... Un bolnav e un ins pervertit care, fiind silit de unii să primească ceea ce voiau alţii, a ajuns să aibă gusturi pervertite, să nu mai ceară uneori ceea ce îi face bine, ci, dimpotrivă.

într-adevăr, bizuite pe o logică placabilă, femeile transformau frazfe gîndită : „Dacă-i dai unui copil mic ce-ţi cere, uneori poate să-i facă rău", în gîndirea că „orice-ţi cere un copil mic îi face totdeauna rău" şi toată purtarea lor era cu o logică pervertită, de fier, dar pervertită, urmarea acestei gîndiri.

Orice îi făcea plăcere copilaşului li se părea reprobabil. Dacă băieţaşul era prea vioi şi alerga fericit, cînd pe picioruşe, cînd de-a buşilea, ele îl opreau speriate şi-1 culcau silnic în pat.

— Cum o să-1 las să alerge ? Ce, vrei să obosească şi să se îmbolnăvească ?

Dacă vrea să doarmă liniştit, îl zgîndăreau, îl sileau la joacă, fiindcă era prea moale.

Cînd copilul se dezgolea, dînd cu deznădejde din picioruşe şi plîngea, ele îl legau strîns în plăpumioară.

— Doamne ferește, ce, vrei să răcească băiatul ?... spunea Maria Marghiloman cu o spaimă care le mobiliza și pe celelalte două, și toate zoreau să-l înfașe.

— De altfel, şi cu legănatul era o poveste. Copilul plîngea tot timpul în braţele lor, care-l legănau cu rîndul, îndîrjite, tocmai fiindcă, dîrdîindu-l aşa, îl împiedicau să aţipească. Cînd tată-său, în loc să-l bîţîie în braţe, îl aşeza în leagănul lui, adormea îndată. Liniştit, dar cu obrajii traşi, Magheru strigă de pe pridvor soldatului :Niţa, adu ceapă şi sare ! Adu şi o sticlă cu apă !

Femeile înmărmuriră. Ioana Magheru dădu un adevărat
răcnet :

-— Vrei să dai copilului iar ceapă cu sare ? îl omori !

Maria Marghiloman fierbea :

— Auzi ? Copil de un an să-i dai ceapă cu sare ? Unde s-a mai pomenit... Orice mama care te-ar auzi s-ar cruci. Dumnezeule, de ce s-or fi amestecînd bărbaţii ăştia unde nu trebuie...?

— Nu ştiu la care mame te gîndeşti, spuse apăsat generalul. Eu ştiu nenumărate mame care fac cîte zece-doisprezece copii, şi-i îngrijesc atît de bine, că le rămîn în viaţă cîte trei-patru !

Asta cam aşa era... Familiile aveau foarte numeroşi copii, asta şi pentru că igiena de atunci era atît de rudimentară, încît căutau să biruie măcar cu numărul.

— Tăticule, interveni şi fata lui, lasă mai bine să-i dăm picăturile doctorului Spoter, şi-i întinse sticluţa cu o doctorie gălbuie.

Magheru i-o smuci din mîini-şi-o aruncă pe fereastră, în curte.

Cînd soldatul apăru în prag cu o tavă pe care erau cîteva cepe zdrobite cu pumnul, solniţa, o sticlă cu apă şi un păhăruţ, Maria Marghiloman se repezi să-l îmbrîncească afară, dar în clipa aceea obrajii generalului se făcură albi de furie... Ştiau că mîniile lui nespus de rare erau groaznice... Femeia încremeni şi deveni şi ea albă, căci şi mîniile lui Magheru se transmiteau, îngheţînd pe cei care îl supărau... Ieşiră toate trei, năuce de spaimă.

Peste cîteva clipe priveau înciudate de la fereastră : generalul şi copilaşul şedeau amîndoi pe treptele casei, unul lîngă altul, la soarele cam arzător al după-amiezii de septembrie. Băieţaşul muşca, atît cît îl ajutau cei cinci dinţişori, din foile de ceapă înmuiate şi

lua din solniţă sare, cu pumnişorul lui, dar lua cît o linguriţă de sare odată, pe care o înghiţea surîzînd, fericit.

— Mănînci sare cu pumnul, ai ? îl certa cu o nesfîrşită duioşie căpitanul-general. Na, bea şi apă, măgăruşule... Şi-i ducea la buze păhărelul din care copilaşul sorbea cu lăcomie şi mai lăsa să i se prelingă şi pe bărbia cît un boboc de trandafir alb de mică Bea, măi ! Pentru tine răspund eu...

Aşa i-a găsit căpitanul Marghiloman, trimis de colonelul Pleşoianu de la Craiova ca să-i comunice că divizia lui Meh- met se apropie de oraş, cerîndu-i să-i dea porunca ultimă, ho- tărîtoare.

Solul englez

La cancelaria taberei, în seara de 27 septembrie, aşteaptă ofiţerii în tinda cea mare a casei ţărăneşti de munte. într-o odaie care este biroul lui Magheru, acesta şi cu [Grant], secretarul consulului englez Colquhoun, închişi singuri, au discutat toată după-amiaza foarte aprins. Nimeni nu ştie despre ce e vorba anume. Către şase seara au chemat un soldat să aprindă lampa de petrol. Grant este foarte iritat, nemulţumit de cum a decurs convorbirea. înţelege că e oarecum concediat. înainte de plecare, totuşi, spune, luîndu-şi pălăria şi pardesiul :

— Atunci, răspunsul dumneavoastră la scrisoarea lui mister Colquhoun, domnule general-şef, este...? şi aşteaptă precizarea.

— Este în acel plic pe care vi l-am înmînat, vine răspunsul puţin repezit.

Grant, încurcat, mergînd spre uşă [se întoarce şi zice :]

— La revedere, domnule general-şef !

Dar în prag se întoarce [din nou] şi mai încurcat, apoi spune brusc :

— Domnule general-şef, îmi este îngăduit să cunosc şi eu răspunsul dumneavoastră ?

Magheru închide cu gîndul în altă parte călimara.

— îl veţi cunoaşte la Bucureşti, unde desigur mister Colquhoun vi-1 va comunica !

Grant, nervos, nemaiştiind ce să facă, simţind că nu şi-a îndeplinit misiunea, s-a aprins la faţă şi se frămîntă pe loc.

— Îngăduiți-mi să vă spun că e necesar să-l cunosc încă de pe acum, chiar din această clipă !

Magheru tace îndelung, apoi ridică din umeri. E îmbrăcat cu spenţerul lung ca un mundir, încins cu sabie.

— Ei bine, i-am răspuns consulului englez ceea ce ţi-am, spus şi dumitale, care eşti secretarul său ! îl priveşte drept în faţă : Tabăra de la Rîureni nu poate fi desfiinţată. Eu nu pot trimite acasă opt mii de oameni care au venit hotărîţi să lupte pentru patria lor.

— Veţi lupta cu armatele imperiale ? E cu putinţă ? întrebă secretarul englez uluit.

— Noi am primit această sarcină de la guvernul ţării şi de la soldat pînă la general înţelegem să ne facem datoria.

Grant aruncă jos pe podea pardesiul şi pălăria pe care le ţinea în mînă. Apoi se întoarce îndîrjit, revoltat, spre Magheru :

— Domnule general-şef, este o luptă absurdă ! Reia apoi cu alt ton oarecum stăruitor : Cu opt mii de oameni nu poţi lupta împotriva a două imperii. Diviziile lui Kerim-paşa, care se îndreaptă spre dumneavoastră, nu sînt decît un început. Nu aveţi nici o urmă de şansă !

— Şansa este totdeauna de partea celor care apără o cauză mare. O vom sili să fie de partea noastră...

Ochii mari, negri ai lui Magheru privesc undeva în vag.

— Vă luaţi o răspundere care depăşeşte umerii unui om ! e de părere Grant, care se plimbă acum agitat prin cameră.

în faţa casei ţărăneşti, spre seară, s-au adunat un foarte mare număr de ostaşi, fiindcă pînă la urmă s-a aflat despre ce este vorba. Nu spune nimeni o vorbă. Ard cîteva facle. Toţi aşteaptă cu figurile încruntate. Numai cînd Ion Firu spune unui vecin :

— Aşadar, frate, vor să desfiinţeze tabăra şi să ne tri- meată acasă ? se aprinde vorba ca de la iască şi se aud numeroase protestări.

— Asta-i acum !... Cum o să desfiinţeze tabăra ? !

Simion lămureşte pe cel care protesta mai viu :

— E aici, înlăuntru, un englez care a venit cu o scrisoare de la stăpînirea lui.

Acum încep toţi să strige şi să ameninţe. Nimeni nu vrea să audă de desfiinţarea taberei.

— Să-l dea pe inglezul ăsta pe mîna noastră, să-l învăţăm noi să să mai amestece în treburile altora, spune Restea Ne- delcu, proptindu-şi nasul mare în văzduh.

— Să plece inglezul ! strigă unul ascuţit, şi mulţimea reia cu vuiet : „Să plece inglezul..."

Discuţia între cei doi a ţinut apoi toată noaptea. în zorii zilei se cunoaşte că cei doi au fost cînd unul, cînd celălalt mai impetuos. Acum amîndoi par obosiţi. Magheru mai ales pare abătut, „dislocat" psihologiceşte. Grant simte că a cîştigat partida.

— Nu are nici un sens să executaţi ordinele unui guvern care nu mai există ! Bălcescu, Alexandru Golescu şi toţi ceilalţi sînt arestaţi.

— Au fost înlăturaţi în mod ilegal de către comisarul turc Fuad, care a intrat într-un oraş fără apărare, pe care 1-a jefuit şi 1-a devastat, umilind în mod bestial populaţia.

— Şi totuşi turcii vă vor binele.

— Ostaşii care au fost atraşi în cursa din Dealu Spirii în acea zi de 13 septembrie ne-au arătat ce înseamnă binele turcesc ! Dar ei ne-au învăţat mai ales cum trebuie să discutăm cu generalii trimişi de sultan.

— Vorbiţi mereu ca un general care nu-şi poate stăpîni sabia, nu ca un om politic cu răspundere.

Magheru se întoarce spre el obosit, într-o ultimă încercare :

<— Şi dacă totuşi nu vom desfiinţa tabăra ? Dacă vom lupta ?

— Vă repet ceea ce v-am spus : veţi face să izbucnească aci în răsăritul Europei un război nefericit pentru patria dumneavoastră. Un război pe care Anglia nu-1 poate accepta în nici un caz acum. Nu puteţi tîrî ţara dumneavoastră într-o aventură care o poate duce la un masacru inutil.

Magheru tace îndelung la masă, cu fruntea sprijinită în palmă. Se gîndeşte că nu se poate bizui pe ardeleni, că nu poate totuşi să lupte alături de unguri. După un timp se ridică gînditor, se încinge cu sabia şi iese urmărit cu neliniştе de Grant. Apare în cerdacul casei. Şovăie. Nu poate să vorbească. Toată tabăra aleargă spre el. S-a făcut o tăcere de mormînt. Toţi aş-

teaptă încordaţi. Cu o voinţă zdrobită, Magheru vorbeşte :

— Ostaşi, ofiţeri, panduri ! împrejurări mai presus de voinţa noastră ne cer să desfacem tabăra, să ne împrăştiem...

Toma îl întrerupe cu o voce tunătoare :

— Nu putem să ne întoarcem acasă.

Se înalţă pînă la cer vuietul de aprobare al ostaşilor, al voluntarilor, al pandurilor.

Magheru, gîndindu-se la el însuşi, continuă :

— Acasă, cei care puteţi merge acasă ! în largul imnii, ceilalţi sortiţi pribegiei !

— Ţara ne-a chemat la luptă, nu ne-a chemat la văicăreală, căpitane-general, strigă Ion Firu, pe care nimeni nu-1 mai recunoaşte, aşa e de schimbat, de dîrz.

Apare în ceardac în spatele lui Magheru, care nu-1 vede, Grant.

E întîmpinat cu vociferări furtunoase de către mulţime, cu strigăte de ameninţare, cu braţe agitate furios. Magheru întoarce capul şi, cînd îl vede pe Grant în spatele lui, îi face samn sa dispară. Vuietele mulţimii îl întovărăşesc pe acesta pînă ce dispare din ceardac. Apoi Magheru continuă cu voce îndureratâ :

— Fraţi ostaşi, înţelegeţi durerea mea, nu mai răsuciţi şi mai mult cuţitul în rană. Credeţi-mă, va veni o zi cînd patria va avea iar nevoie de noi ! Fiţi gata pentru acea zi !

A doua zi toate armele fură împărţite oamenilor să le ia cu ei acasă. La fel toată muniţia. La ora 12, Oreaptu le arată lui Magheru şi lui Pleşoianu, care venise de la Craiova, o cocioabă cu cîţiva pumni de praf de puşcă şi cîteva arme stricate. Era tot ce avea să mai rămînă din tabără...

lei cazanul de pe foc... el tot mai fierbe şi singur

Cei treizeci şi patru de la Zăvoiu Dihorului şi de la Vadu Rău părăsiseră tabăra de la Rîureni aproape cei din urmă... îi tot ţinea lacom în loc Simion, care nu se îndura să mai lase ceva în tabără şi se certa cu polcovnicul Marghiloman pentru toate fleacurile. Acesta primise poruncă de la Magheru să împartă toate armele bune, puşti şi pistoale, la panduri şi volintiri, iar cele stricate să le adune toate într-o colibă şi să facă o listă amănunţită de toate pe care le lasă, pe categorii, după

stricăciuni, să arate amănunţit şi ce praf de puşcă şi ce patroane lasă... ca să fie descărcate în regulă... Simion, băgăreţ de felul lui, nu se lasă, şi după ce căpătă înapoi cei şase cai pe care nu-i slăbise o clipă din vedere, cum şi căruţa, că puştile şi pistoalele le păstraseră, mai izbuti să scoată de la Marghiloman, care era furios şi spunea că el nu poate să dea arme pentru nişte volintiri care sosiseră în ultima zi, dar asta era minciună, căci ei făceau muştru de nouă zile, treizeci de puşti bune pentru cei de la Zăvoiu Dihorului şi de la Vadu Rău. Pentru pulbere şi patroane se certase ţigăneşte cu un căpitan de panduri şi tot izbutise pînă la urmă să aducă un butoiaş şi un sac [cu] gloanţe mai mult decît oricare alţii...

— Asta e o avere, mă, ce ştiţi voi... Dă ce să le lăsăm turcilor ?

Nu le lăsară turcilor, că le cereau alţi volintiri.

Aşadar plecară miercuri pe înserate... Era senin sticlă şi răsărise o lună nouă ca o seceră mică de aur pe cer... Se opriră după miezul nopţii la Şuiei, unde găzduiră toţi la un han, care în odaie, care în podul cu fîn, iar Simion în ieslea cailor... că n-avea încredere în nimeni.

Porniră la drum de dimineaţă, grămadă toţi, căci, înarmaţi cum erau, nu le păsa de nimeni... deşi puştile erau subt fîn în codîrlă. Noaptea fusese senin sticlă şi căzuse o brumă groasă de un deget... Dealurile cu păduri de fagi erau roşii ca focul, numai pe margine mesteacănii şi copăceii cu frunza dulce erau galbeni cum îi borangicul... în căruţa pe care o mîna Simion, cu inimă pentru cai, Toma, Ion şi Damian se tot sfătuiau ce să facă o dată ajunşi acasă... Mergeau repede şi cei de pe jos, căci puteau să se odihnească cu rîndul în căruţe... Pe unde treceau, erau bine primiţi de săteni, care-i recunoşteau ca volintiri, şi faptul ăsta-i umplea de mîndrie pe cei tineri.

Ajunseră însă acasă abia vineri, zi-ntîi, după miezul nopţii, căci spre Piteşti se întîlniseră cu maiorul Zalic, care le spuse că se apropie coloane turceşti, şi socotiră că e de prisos să le caute rîcă turcilor... Aşa că dormiră încă o noapte, ceva mai departe de drumul mare, mai ales că era nevoie să odihnească şi caii.

Cum ajunseră, aşa după miezul nopţii, se sculă tot satul, care se îngrămădi în faţa căsuţei lui Ion, jos

lîngă Gîrloagă. Armele rămaseră ascunse în căruţa trasă în curte, aşa cum fusese înţelegerea, ca să nu ştie toată lumea de ele, că mai sînt şi copii care pălăvrăgesc.., dar cu tot frigul ţinură sfat mai departe afară, căci veniră, cum aflară, printre cei dintîi, Vasile Peştefript, Drăgan, Mitru al lui Chibuc, Codan şi alţii.

Vrură să afle mai întîi cum a fost cu tabăra lui Magheru, despre a cărei risipire aflaseră, dar nu pricepeau totuşi cum de Sra întîmplat... Voiau să ştie cu de-amănuntul... Toma fu cel care se trudi să-i facă să înţeleagă de ce s-a risipit tabăra, deşi prea mult nu pricepea el însuşi... Cînd auzi cît de însufleţiţi şi fără teamă erau voinicii adunaţi acolo, soldaţi, panduri şi volintiri de rînd, pe Drăgan îl cuprinse un fel de amărăciune seacă.

— Auzi, vere, să ai asemenea oştire şi s-o trimiţi acasă ?... Şi erau mulţi, măi Tomo ?

Răspunse Simion, în locul lui Toma :

— Păi să tot fi fost ca la zece mii dă oameni, la un loc.

Vasile Peştefript, care fusese atît de moale şi liniştit la
Bragadiru, fierbea acum de mînie.

— Da' nu erau, mă, numai ei, cei de-acolo... Erau tot natul, că s-ar fi ridicat satele toate, rînd pă rînd, pentru constituţia asta, care dă pămînt la omenire.

— Aşa-i, mîrîi şi moş Gurie. S-ar fi ridicat satele ca pă vremea Vladimirescului...

— Nu, acum ar fi fost cu mult mai a dracului, moş Gurie ! spuse Vasile. Că vedeţi voi, Vladimirescu nu făgăduise anume pămînt la clăcaşi şi dîn multe sate dă p-aci dîn părţile noastre nu s-au mişcat.... dar acum ar fi fost altceva. Hei, să ne fi dat ei, dîn ziua dîntîi, pămîntul pă care l-au scris acolo la pontul treisprezece... mamă, mamă, ce ar fi fost... Dar şi aci, Bălcescu ăla avea dreptate... Ţinînd-o strîns în menghină şi ciocănind mereu, revoluţia asta s-ar fi îndreptat ca să meargă pe făgaşul cel bun. Numai să nu să fi oprit aşa.,, acum cînd a început să fiarbă ţara, cînd să zică şi rumânul „Doamne-ajută ! "...

— Hei, treabă boierească, dădu din cap cu dispreţ şi mîrîi Şoricaie. Ştii ca aia... cînd prinse să să încălzească şi biata muiere şi era să zică hait, hop boierul că nu mai poate...

Oamenii rîseră.

— Lăsaţi gluma, măi, îi certă Vasile Mînjoc... Vorba e, acum ce facem ? Mergem aşa cum am mers, oblu, ori o lăsăm mai moale... Că noi singuri ăştia dă la Zăvoiu Dihorului şi dă la Vadu Rău nu putem lupta cu împărăţia turcească... şi totodată şi cu aceea a ţarului, cum să aude. Ce zici, cuscre ? Ce zici, Tomo ?

— Apăi, cuscre, dacă vrei să spui ce gîndesc, apăi, iote, io gîndesc că nu sîntem singuri... Aţi văzut că prin toate părţile pă unde au fost oameni d-ai noştri, au aflat că satele fierb şi nu merg cu stăpînirea boierilor... Io zic să mai aşteptăm... Dacă vreţi să nu mai spunem, cum ştim noi, „nu", dar nici „da"... să plecăm adică genunchii.

— Măi, oameni buni, măi, fraţilor ! spuse Toma, pe care-1 lumina bine acum, cu o vîlvătaie ţîşnită, focul domol care ar' dea ca o vatră în bătătură, cît să se încălzească oamenii, căci era mereu senin şi se vedea că se lasă iară cu brumă... O fi greu, nu zic nu, că am ajuns aci... Io însă crez că trebuie să credem ce-a spus Magheru, că dacă a spus el că nu să poate altfel, apăi să ştiţi că nu s-a putut, că io îl cunosc bine, nu-i om să să sperie... aşa uşor... Mînjoc a spus adevărat. Şi-a trimis şi ţarul oştile lui peste noi. Magheru ne-a spus să mergem acasă şi să aşteptăm păstrînd armele... Io, drept să-ţi spui, nu m-aş mira să ne cheme iarăşi... O să facem, da fiecare dată, cum nî s-o părea mai potrivit., dar, fireşte, înapoi noi nu trebuie să mai dăm.

— Ce să facem noi socoteli... Mergem pă drumul ăsta, si pace, strigă întărîtat Vasile. Ce-o ieşi, o ieşi !

— Dar dacă o să iasă prost ? întrebă îngîndurat Vasile Mînjoc.

De data asta toţi rămaseră pe gînduri.

— Dacă o să iasă prost ?... repetă Vasile Peştefript întrebarea... Nu ştiu... O să iasă bine, o să iasă prost... ? Dumnezeu ştie cum o să iasă... Io însă una ştiu, că noi nu mai putem să fim iar întocmai cum am fost înainte, ca vitele... Nu putem să fim altfel, dăcît cum sîntem dă cîteva luni încoace... Cei care vor veni, vor vedea ce au dă făcut şi vor face după firea lor... Dar noi, care am văzut pă arendaş şi pă zapciu tremurînd, care am văzut puterea turcească şi am rămas locului, în faţa ei, iote, după cîte am văzut... Nu mai putem face altfel...

Rămaseră toţi îngînduraţi şi multă vreme nici unul nu mai spuse nimic... Focul murea în bătătură, era acum numai ca o vatră de jăratec ici-colo pătat de cenuşă... Se simţeau toţi nelămuriţi... vedeau că degeaba se sfătuiseră, căci nu ieşise nimic... Dacă i-ar fi întrebat vreunul ce să facă, oricine ar fi răspuns, ar fi fost vorbe. Intrevăzuseră o izbăvire, care acum se depărta de ei. Dintr-o dată se văzură singuri, om cu om şi atît de puţini laolaltă, în faţa unei desfăşurări care depăşea cu mult însăşi vremea în care trăiau. Era tîrziu... Cerul era îngheţat şi cu puzderie de stele reci şi ele.

(Poate că ar trebui să urmeze o scurtă şedinţă de lucru între Cantacuzino şi Fuad.*)

tar pe Dunăre

Se simt putrezi, pierduţi parcă... Plouă de cîteva zile cu mici întreruperi în amurg aproape tot timpul. O ploaie îngheţată, pisăloagă, de toamnă. Totul e ud şi rece, năclăit ori înmuiat în jurul lor. Hainele de pe ei s-au zdrenţuit parcă şi nu se pot usca în nici un fel. Perdeaua de negură nu se dă în lături decît ca să arate mereu, pe malul românesc, trunchiuri găunoase şi păduri de sălcii. Ghimiile merg la lopeţi, merg greu de tot. De cîteva ori era să se împotmolească cînd una, cînd alta ! Soldatul cu prăjina de la botul celei dinainte strigă neobosit, cu toată ploaia : *Doobra voda /...*

Voinescu II nu mai iese din culcuşul umed şi tuşea lui a ajuns un fel de ison sec al drumului nesfîrşit pe apă. Bălcescu şi agronomul Ionescu, amîndoi şubreziţi şi ei de vremea asta, nimicitoare, stau lîngă el. Ca orice bărbat care n-a fost încă bolnav, Voinescu II îndura greu boala. A înţeles acum ce înseamnă petele de sînge de pe barbă, de pe mîini, cînd se şterge la gură şi e cuprins de spaimă. Bălcescu, care n-a mărturisit încă la nimeni, în afară de sora lui, [şi de Luxiţa], că e bolnav, se hotărăşte să-i spună taina lui apăsătoare lui Voinescu II ca să-i arate că se poate trăi şi aşa, ca să-l încurajeze, ca să-l împiedice să se prăbuşească.

Către amiază, în a cîtea zi de drum nu mai ştie nici unul dintre ei, s-au dus amîndoi singuri în colţul dinapoi, în timp ce perdeaua de nori se mai lumina şi ploaia stătuse de vreo jumătate de ceas.

Fostul maior a înţeles. Voinţa de viaţa şi de biruinţă asupra sie-însuşi a prietenului său l-a uimit. întîi nu i-a venit să

[1] **însemnare a autorului, care avea de gînd să scrie în continuare un. capitol.** creadă. Apoi a înţeles că el, om voinic, şi încă bine legat, trebuie să lupte, să aibă încredere că totul se poate îndura.

Pe cealaltă ghimie, bolnav mai rău e Nicolae Golescu, cu grave tulburări intestinale.

De la o vreme, malul românesc a început să fie mai limpede, mai nisipos, cu mai puţine sălcii. Din cînd în cînd se văd gorgane cu smocuri de iarbă, ici-colo salcîmi. Sînt şi semne de înseninare. Nori albicioşi au început să se urce în scări pufoase în înaltul cerului. Toată nădejdea lor e că la Vidin vor fi scoşi de pe ghimie şi ţinuţi cîteva zile măcar în adăpost uscat, ca să se întremeze.

La un popas au fost coborîţi pe mal, înconjuraţi de spăngi. Se privesc unul pe altul. Oamenii, cu feţele schimbate, abia se mai recunosc. Prea multe nu au de vorbit, dar le face bine să mai vadă alte chipuri decît cele de pe propria lor ghimie.

Cînd au pătruns, după lungul ocol care a început la Dessa, între Vidin şi Calafat, treceau printre două aşezări omeneşti şi au năvălit toţi pe marginea ghimiilor, care însă ocolesc portul şi opresc departe, după fortificaţii, lîngă un zid. Au bănuit despre ce e vorba şi au trecut prin faţa caselor de lemn, dărăpănate, acoperite cu olane, cuprinşi de o presimţire. După ce corăbiile s-au oprit şi au tras loviturile de tun de salut prescrise, li s-a cerut să coboare cum pot şi să se caţăre cum pot pe zidul, din fericire dărăpănat şi el, aşadar cu colţuri şi cu rupturi, pe care se putea pune piciorul. Au înţeles că sînt duşi la temniţa cetăţii. Acolo li s-au dat două odăi întunecoase, dar cu un soi de grădiniţă în faţă. A venit apoi un ofiţer care le-a luat numele, după ce i-a salutat ceremonios în numele paşei. Apoi a. venit un altul, după care urmau soldaţi cu tăvi încărcate cu tot soiul şi felul de mîncăruri din belşug. Bălcescu şuieră printre dinţi : .

— Turcisme... Toane de satrapi orientali !

Li s-a îngăduit să meargă, cîte doi-trei odată, subt escortă, să-şi cumpere cîte unele de îmbrăcăminte. Au străbătut, cu soldaţii după ei, uliţe strîmbe, căzute parcă pe costişe, cu casele de lemn putrede, fără ferestre, cu cîte o liotă de copii pe la uluci. Pe la cîte o raspîntie pietroasă sînt şi unele case mai acătării, cu geamlîc, cu parmalîc de lemn şi chiar cu pridvor.

Pe înserate s-au pomenit în grădiniţa scăldată în lumina galbenă a crepusculului de toamnă înseninată, cu o mocancă, îmbrăcată cu cojocel, legată lâ cap cu testemel, cu o fetiţă de cîteva luni în braţe. Şi cu ea I. Filipescu şi pictorul Rosenthal. Era Maria Rosetti.

Bărbatu-său se aştepta s-o vadă tocmai la Orşova, aşa cum fusese vorba, şi află năucit că, aşa îmbrăcată ţărăneşte, cu fetiţa Liby la sîn, a urmărit ghimiile pas cu pas de-a lungul fluviului. Cînd în căruţă, cînd pe jos. Zguduit, se sprijini să nu cadă. Ea, cu ochii negri rizători, în lacrimi, i se lăsă copleşită de emoţie la picioare.

Ceilalţi, zguduiţi, plîng şi ei.

Peste trei zile, în timp ce erau duşi înapoi pe ghimii, în> tîlnesc în port pe un oarecare boier Gănescu, trimis de administratorul de Craiova cu treburi de-ale slujbei la paşa din Vidin. E îmbrăcat europeneşte, dar cu fes în cap. îi priveşte dispreţuitor. Ei îl baţjocoresc pentru festul lui", îl fac slugoi. El le face morală, îi face derbedei, golani. Se aleg din ceartă cu gazeta lui Carcalechi, scăpată din buzunarul mîniosului boier, care-i ameninţă cu amîndouă mîinile. Găsesc acolo, între anunţuri insipide — droşte de vînzare, leacuri miraculoase — şi numeroase publicaţii oficiale, seci, scrisoarea lui Magheru către Cantacuzino, în care îl anunţa că va lupta cu năvălitorii, Nu i-a putut mişca nici un strigăt al comandantului, nici ame-ninţarea spăngilor, pînă ce n-au citit toţi grămadă rîndurile tipărite prost, dar aîe căror cuvinte ardeau ca focul :

...„Nu, domnule Cantacuzino ! Nu ! România nu va peri! Pune urechea şi ascultă vuietul de viaţă naţională care s-a deşteptat în patrie, şi, dacă ţi-a mai rămas puţin dor de astă mumă a noastră, ţi se va bate

Bălcescu, cu buzele strînse, cu obrajii palizi, îşi spune înfiorat că tot ce-a fost n-a fost zadarnic, că n-a fost o aventură cum cred mulţi chiar dintre revoluţionari, în clipele de descurajare, că s-a deschis un drum nou pentru poporul român. Fără cei căzuţi, peste cei căzuţi ! Roata istoriei s-a pus iar în mişcare !

Se duce înapoia ghimiei şi se trîntește, lungit, pe jos. Se preface că doarme, ca să fie lăsat în pace. Vrea să fie singur, să se gîndească la scrisoarea lui Magheru.Zilele care urmează sînt senine, cu cerul înalt, fără pic de vînt. Către amiază este cald şi stau lungiţi la soare, ca să-i pătrundă tăria razelor. Ghimiile nu pot merge decît trase la edec, adică aşa cum merg alaiurile de înmormîntare... Malul românesc e acum mai ridicat, nisipos, acoperit din cînd în cînd de adevărate măguri, care nu sînt decît dune pe care s-a prins verdeaţă. Oamenii au pus şi ei ici-colo desişuri de sal- cîmi, uneori şi grădini. Cînd au trecut, timp de aproape două zile pe lîngă Ostrovul Mare, lung, nesfîrşit, plin de vite, de căsuţe risipite şi de colibe pescăreşti, a fost cît pe-aci să-i răstoarne un piroscaf, care a trecut pe lîngă ei cu un zgomot asurzitor al cazanelor, al pistoanelor şi al roţii care vîntura cu străşnicie apa, împroşcînd cu trîmbe albe înapoi şi lăsînd valuri care se bălăbăneau puternic, cu o lungă dîră de spumă în urmă.

Greşeala de pilotaj a scos din sărite pe Voinescu, căci ghimia lor sălta pe valurile întoarse ca o coajă de nucă. Turbînd, strigă după cei ce treceau nepăsători, dar, după ce îi trecu necazul, se întoarse către ai lui, plin de amărăciune :

— Vapoarea asta austriacă va ajunge peste şase ceasuri acolo unde noi nu vom ajunge nici în şaisprezece zile, dacă mergem tot aşa !

Trec a doua zi prin dreptul unei vii mari, pe dîmbul bătut viu de soarele de după-amiază. Oamenii de la edec s-au oprit şi au năvălit să se înfrupte. Strugurii s-au culeș, spre marea lor dezamăgire, dar vin cu buzunarele şi braţele pline de nuci, de moşmoane, iar într-un coş rupt şi aruncat în vie aduc gutui mari, ca nişte pietroaie galbene, lucioase.

Le dau şi prizonierilor, care le mănîncă cu poftă ; dulceaţa lor acrişoară le răcoreşte uscăciunea gîtului.

Doobra voda... Doobra voda.

Oricît de frumoasă e toamna, dar zilele acestea de mers tărăgănat pe ape, de întîrzieri, cu mizeria unui culcuş ca o vizuină, cu pastramă rece şi pîine uscată, este istovitor.

La Fetişlan, pe malul sîrbesc, unde sînt ţinuţi iarăşi vreo două zile, tot ca la Vidin, află că vor fi duşi în Bosnia pe jos.Sînt atît de revoltaţi, fierberea lor e atît de mare, încît populaţia începe să priceapă despre ce e vorba... Au stat de vorbă îndelung, pe marginea drumului, în timp ce aşteptau porunca paşei ca să fie duşi la un fel de temniţă, cu vreo doi săteni înalţi, spătoşi, cu mustăţile lungi, care, după ce-au fost în sat, le-au spus în româneşte, căci deşi sîrbi, vorbeau şi româneşte, că de vor fi îndreptaţi spre Bosnia, bărbaţii din sat sînt hotărîţi să atace convoiul şi să-i elibereze.

Sînt însă din nou urcaţi pe ghimii, a doua zi, în faţa satului întreg, aproape gata să atace escorta.

în fierberea de ape dintre stîncile de la Porţile de Fier, ghimiile nu pot pătrunde. Sînt daţi jos, trebuie să meargă pe uscat. îi bucură această schimbare... Aci toamna e încă şi mai frumoasă, dealurile muntoase, prăpăstioase, printre care călătoresc pe marginea apei care fierbe, sînt acoperite de păduri de fagi, care acum la mijlocul lui octombrie au devenit roşii, de parcă s-au aprins toate. Pe la margini, mesteacăni albi, cu frunze aurii, sînt altă bucurie a ochilor. E ca o risipă de purpură şi de aur cît ţi-ajunge privirea. E jocul în soare al apelor. Se simt pătrunşi de un nou suflu de viaţă. Pereţii stîncoşi îi bucură după nesfîrşitele stuhărişuri şi sălcii. Acum înţeleg că în Bosnia nu vor merge în nici un caz, pentru că nu se vor lăsa ei duşi... Maria Rosetti a plecat înainte să facă tot ce va fi cu putinţă ca să-i scoată din mîna turcilor. Mai întîi va aduce la Ada Kaleh, unde au fost duşi de la malul sîrbesc," cu bărcile, după ce au trecut de furia clocotitoare a gherdapu- rilor înspumate, o căruţă întreagă de cojoace şi straie ţărăneşti, asta şi ca să se îmbrace oamenii mai călduros şi ca să poată fugi mai uşor. A adus şi vreo două sarici. Aci, pe mica insulă, dau însă de alta greutate, care ar putea să fie totuşi spre binele lor. Paşa îi vesteşte că dacă vor să meargă mai departe, cu vreo corabie, trebuie să şi-o plătească singuri.

Maria Rosetti, care s-a dus în port să tocmească un fel de ghimie, aduce vestea că proprietarul ei nu lasă mai jos de cincisprezece mii de lei, Toţi la un loc n-au atîţia bani şi le mai trebuie şi pentru alte nevoi ţ»e drum. Ei pretind să plă tească drumul autorităţile turceşti, care-i deţin în mod silnic.

Aşezat pe un covor, subr un măr pădureţ, în faţa seraiului său acoperit de olane, dar cam dărăpănat, paşa (ori ce-o fi foşt) nici nu vrea să audă. Gras, cu ochii mîncaţi de obraji, cu mustaţa mică, răsucită lung în jos, tace cu încăpăţînare, ca un Buda cu două braţe scurte, şi suge din narghilea.

Prin glasul cu inflexiuni baritonale al lui Aristia, ei îi explică îndîrjiţi că nu pot merge pe jos, îi cer să le arate porunca de la paşii cei mari, care îi priveşte. Aristia,. obişnuit să joace aparteurile ca la teatru, vorbeşte către turc grav şi către ai lui glumeţ :

— Ce poruncă vreţi să arate ? Nu vedeţi că ăi de la Ţarigrad nu ştiu nici ei ce să facă cu noi ? La turcii ăştia porunca adevărată sună aşa : „Răspunzi cu capul tău de oamenii ăştia, tu, cîine afurisit..."

Rîd şi ei cu tot necazul.

— Dar dacă facem călătoria pe un vas austriac ? îi cere Bălcescu lui Aristia să întrebe pe turc.

Asta-i ce vor ei îndeosebi, să meargă remorcaţi de o „vapoare austriacă", mai repede. Cînd se vor vedea tîrîţi aşa, ştiu ei ce au de făcut.

— Tîrîţi de o corabie austriacă ? Şi turcul, care ştie mai mult decît ei, rînjeşte şiret. Fie, şi tîrîţi de o corabie austriacă...

El ştie că în Austria a început revoluţia, că ungurii sînt în duşmănie de moarte cu imperialii... că sîrbii şi românii bănăţeni sînt duşmani ungurilor.

Maria Rosetti cu I. Filipescu şi Rosenthal s-au dus încă de cu seară la Orşova să roage pe agentul companiei austriace să le dea o barcă mai mare, în care să se poată îngrămădi revoluţionarii şi pe care să o ia apoi vreun piroscaf la remorcă.

Spre mirarea paşei, agentul companiei de navigaţie pe Dunăre veni în persoană a doua zi pe insulă, întovărăşit de cei trei, şi declară autoritar că va pune la dispoziţia revoluţionarilor o barcă de-a agenţiei.

Paşa, care se plimba prin faţa seraiului lui cu ciubucul în gură, nu mai pricepea nimic... A trimis şi el azi-noapte un om al lui la Orşova, care a spus comandantului garnizoanei că revoluţionarii ăştia periculoşi sînt nişte partizani ai ungurilor, pe care trebuie să-i aresteze numaidecît, dacă încearcă să intre în împărăţie... Şi acum agentul ăsta... ! Dar nu merge aşa. Spune că va primi să fie remorcaţi, dar întovărăşiţi de o escortă de douăzeci de soldaţi turci, care la nevoie

să desfacă barca de piroscaf şi să rămîie în apele turceşti. Agentul, care era şi el se pare un progresist îndîrjit, îi arătă paşei că în barcă, în afară de cei cincisprezece arestaţi şi de trei lopătari, nu mai poate lua decît cel mult şase soldaţi de escortă. Pînă la urmă, turcul s-a lăsat înduplecat.

— Da' de ce lopătari ? întrebă paşa mirat.

— Cine ştie ce se mai întîmplă pe drum... Să nu pierdem barca.

Cînd a doua zi feluca lor se opri la pontonul Orşovei, Maria Rosetti, înainte ca ei să coboare, îşi ridică fetiţa, Liby — Libertate — în braţe şi strigă, aşa cum a povestit ea mai tîrziu, în franţuzeşte :

— *Ne la prennez pas, avant que je ne vous la dorine!*[33] Ei au înţeles şi nu s-au scoborît. Femeia aflase de la agentul companiei că dacă vor coborî, vor fi arestaţi de comandantul regimentului imperial. Cel cu paşapoartele, înţeles cu agenţul, le refuză şi el viza. Conving atunci pe soldaţii turci să meargă mai departe, vîslind, căci aci nu-i lasă cei de la carantină, pînă la portul următor, unde vor fi ajunşi de piroscaful austriac, care îi va remorca, fără să mai ia contact cu nimeni, în afară de vîslaşi, care vor face şi ei carantină, la întoarcere.

Nu au vîslit mult, căci în dreptul întîiului sat românesc în- tîlnit, vîslaşii, înţeleşi cu revoluţionarii, au cerut escortei, zăpăcită de atîtea măsuri ciudate, să oprească, pentru ca să-şi' ia de-ale mîncării pentru drum. Cînd turcii au înţeles că aceştia vor cumpăra de-ale mîncării chiar şi pentru ei, s-au lăsat înduplecaţi, nu prea greu. în pragul unei case la vreo. două sute de paşi de mal, dar deasupra rîpei prin care urca drept drumul, s-a încins o masă la care s-a vorbit cu multă însufleţire despre poporul român, despre revoluţie şi despre altele. Pe cînd sătenii şi musafirii erau foarte însufleţiţi, soldaţii turci, care nu înţelegeau nimic, mîncau tăcuţi şi beau chiar — aci în ţară străină — binişor. Cum se înnoptase, ce altceva să facă oamenii mai ales că Maria Rosetti, Rosenthal şi I. Filipescu, care urmaseră barca în căruţe pe malul înalt şi stîncos, îngrijiseră să aibă aceşti soldaţi şi unde să doarmă.

A doua zi, pe rînd revoluţionarii erau gata să se urce îmbrăcaţi în straie ţărăneşti în căruţe, fură ajunşi

33 **Nu coborîţi înainte de a vă spune eu ! (fr.)**

de un ofiţer turc care venea călare, în goană turbată, să-i aducă înapoi, trimis cu multe înjurături de paşa din Ada Kaleh, care se văzuse pînă la urmă păcălit. Le-a spus să vie înapoi ca să fie eliberaţi, chipurile. Cînd a văzut că oamenii nici nu se gîndesc să se întoarcă, a dat poruncă soldaţilor să-i ia între spăngi. Tot satul s-a strîns în jurul lor, ameninţător.

Un bărbat bine legat, cu o mustaţă zburlită, poate rnai- marele satului, s-a repezit în faţa turcului.

— Ei, comedgie, undge te trăjeşti dimita aici ?... în Tur- chia ?... Apoi află că punem noi pe dimita la arest, că eşti în ţara noastră !

Turcul rămase nedumerit, dar cînd văzu căruţele pornind, se luă cu oamenii lui după ele, el călare, încercînd să se aşeze în calea lor. Drumul prin vestitele „cazane", ocolind mereu malul stîncos, era greu şi căruţele mergeau cum puteau. Barca venea şi ea din urmă cu o parte din bagaje. După vreo şase ore de umblet, ajunseră într-un sat, pe jumătate sîrbesc, pe jumătate românesc, dar pornit tot, cu furie, împotriva ungurilor, ale căror trupe revoluţionare trecuseră mai înainte şi în- tărîtaseră lumea devastînd. Turcul însă arătă sătenilor îngrămădiţi în stînga şi în dreapta unei locante că fugarii sînt partizani ai ungurilor şi că el are poruncă să-i aresteze şi să-i ducă înapoi.

La început, revoluţionarii fură amenînţaţi să fie sfîşiaţi pe loc, dar cînd arhimandritul Snagoveanu le arătă că aceşti revoluţionari au luptat tocmai ca să-i elibereze pe clăcaşi şi să le dea pămînt, atunci şi românii şi sîrbii s-au înfrăţit cu ei şi s-au aşezat aşa cum se cuvine la masă. S-au aşezat — ce să facă — şi turcii. Au şi băut. Poate că ofiţerul a înţeles că e mai bună afacerea pentru el să se facă la noapte că doarme decît să mai meargă aşa pînă la Semlin, hărţuit mereu că se află în ţară străină, mai ales că nu se mai oprea nici un piroscaf şi pe malul celălalt nu puteau să vîsleascâ lopătarii. Cel puţin aşa spuneau ei. Aşa şi făcu. Nu auziră deci huruitul celor şapte căruţe umplute cu fîn şi scoarţe, care plecară către miezul nopţii.

La Semlin ajunseră istoviţi. Pe unde treceau, vedeau urmele grozave ale războiului civil şi niciodată nu ştiau peste ce tabără cad. Aci se odihniră bine într-un han şvăbesc, foarte curat, bine îngrijit şi fură bine ospătaţi. A doua zi, după masa de seară, cînd erau toţi laolaltă, Bălcescu le puse o întrebare care-i ului:

— Acum ce aveţi dumneavoastră de gînd să faceţi ?

Oamenii erau, după obiceiul de acasă, la cafele — dar acum nu erau turceşti, erau doar şvarţuri — fericiţi că au scăpat definitiv din mîinile turcilor şi nu pricepeau de loc întrebarea Bălcescului.

— Ce vrei să facem ? întrebă Nicolae Golescu, care era mereu bolnav, întărîtat. Mergem cu toţii la Paris şi acolo vedem ce-o să facem ![1] Cei mai mulţi ridicară din umeri, în semn că asta e singura soluţie chibzuită, că întrebarea Bălcescului fusese fără rost.

— La Paris ? Ce să căutăm noi acum la Paris ? întrebă cu voce stinsă Bălcescu. Rostul nostru e să rămînem aci ! Slăbise mult şi fruntea lui părea mai înaltă, mai boltită sub lampa cu gaz atîrnată din tavan, deasupra mesei pe care mai erau resturi de mîncare.

Rosetti azvîrli şervetul de la gît şi întrebă, la rîndul lui, uimit:

— Ce să facem noi aci ? Şi ochii lui verzi, puţin bulbucaţi, se ţintesc stăruitor în ochii, puţin oblici acum, ai celui ce înfiinţase „Frăţia" acum cinci ani.

— Adevăratul revoluţionar aleargă la bătălia revoluţionară, întocmai cum adevăratul comandant aleargă cu trupa acolo unde aude tuiiul ! Vedeţi că aci ungurii s-au sculat împotriva tiraniei habsburgice. Locul tuturor revoluţionarilor din lume este să lupte alături de unguri, pentru libertate. Trebuie să fim alături de orice popor care luptă pentru libertate.

— Să luptăm alături de unguri ? Cu cine ? Cu românii ? întrebă nedumerit şi Bolintineanu. Dar, frate BălcesCule, văzuşi şi dumneata că atît timp cît ne crezură prieteni ai ungurilor, fraţii noştri bănăţeni erau să ne sfîşie !

— Au vrut să facă asta pentru că nimeni nu i-a luminat, nimeni nu le-a deschis ochii. Rostul nostru este tocmai ăsta. Să mergem între unguri, la căpeteniile lor, şi să le arătăm-că ei nu pot duce lupta în acelaşi timp şi împotriva imperialilor şi împotriva românilor şi sîrbilor. Că trebuie să discute cu aceste două popoare frăţeşti, că trebuie să facă o înţelegere limpede, cu deplină libertate pentru toate popoarele robite. Vom merge la Kossuth şi el va trebui să înţeleagă ca interesul lui este să-i aibă pe români alături, nu împotriva lui. De îndată ce vom obţine asigurarea

drepturilor pentru poporul român, vom merge la ai noştri şi le vom arăta că ei nu au nimic de cîştigat jertfin- du-se zadarnic pentru împărat şi împiedicîndu-i pe unguri să-şi capete libertatea prin luptă...

— Şi crezi dumneata că vei convinge pe cineva ? Că vei găsi între Tisa şi Carpaţi un singur om care să fie de părerea dumitale ? Era atît de uluit Rosetti, încît nu mai puni rămîne la masă, se ridică întărîtat şi începu să se plimbe prin sala de mîncare... Cum îţi închipui dumneata că îi vei împăca pe români cu ungurii ?

— Asta e datoria noastră grabnică ! Să risipim neînţelegerile dintre ei, să le deschidem ochii. Să-i facem să meargă alături în lupta pentru libertate...

— Vom fi bătuţi cu pietre...

— S-ar putea să fie şi asta. Misiunea de revoluţionar şi de clarvăzător a fost totdeauna legată de primejdii mari. Datoria noastră este să le înfruntăm chiar cu riscul vieţii şi al reputaţiei noastre.

— Eşti singurul care eşti de această părere.

— Nu-i nimic, voi fi singurul care voi rămîne aci...

Nu fu singurul. Bolliac se sculă şi el şi spuse că românii din Ardeal au nevoie de sfătuitori şi că el rămîne pentru ei.

— Voi rămîne şi eu, se auzi vocea puţin nazală a lui Alecu Golescu Albu... E nevoie să împăcăm pe români cu ungurii neapărat... Şi întorcîndu-se spre Ştefan, frate-său, adăugă aşa, cu un fel de scuză : Pe urmă, voi, care plecaţi la Paris, sînteţi destul de numeroşi şi mai pricepuţi ca mine acolo.

Arestaţi-i... Plesniţi-i... Împuşcaţi-i...

Timpul era acum mereu senin, cu o lumină dulce, cu oarecare dogoare numai puţin în vremea prînzului, şi mai ales luminoasă şi mîngîioasă era această zi de 5 octombrie cînd apăru în poiana răscrucii cîrmuitorul, însoţit de doi inşi în straie europeneşti şi de vreo treizeci de dorobanţi călări, comandanţi chiar de tistul judeţului... Ei rămaseră acolo, căci era în vremea slujbei şi lumea din sat era mai toată la biserică... Descălicaseră şi îşi adăpau caii la fîntîna cu ciutură din faţa casei lui Căciulămare... Cîrmuitorul, aflînd că lumea este la biserică, se hotărî să meargă şi el, întîi ca să arate că lucrurile s-au schimbat de săptămînă trecută, şi [al doilea] că el nu e fricos ca subalternul său,

subcîrmuitorul care fusese înaintea lui şi fugise de frică.

Deşi era nou în judeţul ăsta, căci n-avea decît şapte zile, el cunoştea bine meşteşugul de a înmuia oamenii, deoarece fusese mai înainte subcîrmuitor în Vlaşca, la Putineiu şi Stă- neşti, unde făcuse orînduială numaidecît, şi acum, deşi era foarte tînăr, fusese trimis de-a dreptul de marele vornic, cu care era şi rudă, să facă să se ştie cuvîntul pravilei şi la Găeşti, şi în împrejurimi... Zapciul n-avusese în felul lui nici o vină, căci el, cîrmuitorul, îi spusese încet la ureche să nu-şi piardă capul şi să aibă grijă să nu iasă „tărăboi" mare, deşi pe faţă îi dăduse poruncă să fie fără milă, mînă de fier.

Zapciul avusese grijă să nu fie „tărăboi" şi acum era dat afară pentru că fugise cu cei zece dorobanţi care-l însoţiseră, din faţa celor de la Zăvoiu Dihorului şi de la Vadu Rău... Adevărul e că nu era poate chiar el vinovat, dar vinovat nu era nici cîrmuitorul, căruia şi lui la Bucureşti, între patru ochi, i se spusese să nu fie „tărăboi" în judeţ, iar pe de altă parte, pe faţă, li se ceruse la toţi cîrmuitorii cei noi, căci fuseseră toţi chemaţi la Bucureşti, să fie mînă de fier şi să înăbuşe în faşă orice încercare de rebeliune. în modul acesta, marele vornic cel nou, la rîndul lui, Filipescu Ion, se socotea acoperit faţă de caimacam... Dacă iese prost cu răzmeriţa, cine ar fi putuută- gădui că el a dat poruncă la toţi cîrmuitorii să fie mîna de fier ? Iar dacă va fi certat cumva din sus că de ce s-au făcut vărsări de sînge, el poate afirma cu seninătate că le-a recomandat cîrmuitorilor să fie cu grijă, să nu iasă „tărăboi"... Caimacamul la rîndul lui era în mare încurcătură, fiindcă un fel de „recomandări" primea în scris de la Fuad, şi altele i se cereau între patru ochi... I se cerea, cu alte cuvinte, să prăjească două scrumbii în trei tigăi şi să fie în fiecare tigaie neapărat cîte o scrumbie... Iar judecînd drept, nici Fuad nu era de vină, căci şi lui Divanul imperial una îi ceruse în şoaptă, cînd plecase... şi alta îi cerea de la o vreme în scris... Asta era politica turcească.

Dar cîrmuitorul se credea mai şiret şi decît marele vornic, şi decît caimacamul însuşi. Avea să se descurce el, că tot e mai bine să fii cîrmuitor undeva, unde de nu curge, pică bine, bine de tot, decît să trăieşti din mila rudelor bogate... Era înalt, frumuşel,

rotund la faţă, cu ochii negri, dulci şi cu o mustaţă ca de smoală, mică şi răsucită.

Intră în biserică cu o faţă smerită, credea el, dar mai curînd se părea adormit de-a-n picioarelea... Purta costum european, jachetă scurtă şi pantaloni lungi, prinşi cu bentiţă jos... în cap purta un fes, fără canaf... îl scoase şi începu să facă, cu capul aplecat cu smerenie, cruci mari... Apoi trecu în strana dreaptă, lîngă ţîrcovnic... Oamenii îl priveau uimiţi, neştiind cine e... Cînd se citi *Evanghelia*, el îngenunche cel dintîi...

După ce popa Gheorghe puse crucea pe fruntea celor ce sărutau icoana, pe care o sărută şi el, fără să sărute însă mîna popii... cum făcuseră ceilalţi, ieşi şi şe opri în faţa bisericii, pe dîmb... Lumea, care ieşea din biserică, se opri în jurul lui... El vesti că e cîrmuitorul şi că are ceva de spus, aşa că toată lumea să vie jos, şi arătă în poiana răscrucii (unde erau şi dorobanţii).

Oamenii se adunară molcom, încă nedumeriţi dacă să se mai împotrivească ori nu stăpînirii. Oricum, voiau să audă mai întîi ce vrea acum din nou această stăpînire. în scurtă vreme fură în jurul dorobanţilor ca la o mie de oameni, căci veniră şi cei din Vadu Rău.

Unul din cei îmbrăcaţi cu anteriu şi giubea ceruse logofătului Duţă Căciulămare să aducă o masă de cele de oraş. Acesta intră în casă şi se întoarse, ţinînd deasupra capului o masă cu patru picioare, de lemn alb dat la rindea. Omul stăpînirii se urcă apoi pe masă ca să fie văzut de toată lumea şi să se audă ce spune, departe... Tuşi, îşi drese glasul, se şterse la gură cu o basma de mătase liliachie... Cei treizeci de dorobanţi şi tistul lor erau călări în spatele mesei.

— Oameni buni, începu el, mieros, vreau să vă spui din capul locului că stăpînirea este supărată... da'... supărată foc pe voi...

— Să-i fie dă bine ! se auzi glasul puternic, dar cam dogit, al lui Drăgan, iar oamenii, şi mai ales femeile, izbucniră în rîsete.

Cîrmuitorul se opri o clipă, parcă pişcat de o muscă, şi cu ochii negri, tulburaţi, căută pe cel ce-l întrerupsese şi, negă- sindu-l, continuă amărît că i se întrerupe o cuvîntare cu schepsis pe care o pregătise el acasă.

— Aşa întîmpinaţi dumneavoastră pe un musafir care vă vine în sat ?... Frumos... frumos...

— Ce musafir, că nu te-a chemat nimeni... Iar musafiri nepoftiţi noi nu-i dorim... spuse Peştefript, apoi se întoarse către fiu-său, care acum începuse să meargă sprijinit în băţ şi-i şopti : Măi Fănică, mă, treci în dos şi cheamă copiii la tine... Pune-i să adune pietre din Gîrloagă şi aduceţi-le grămadă în faţa casei lui Drăgan... întorcîndu-se către Ion, se lămuri : Mi se pare că âştia nu vor să plece decît goniţi cu pietre şi cu ciomegile !...

Atunci Ion îi întregi, aşa, moale, fostului său cumnat:

— Mă Mitrule, tu spune de la om la om să plece acasă şi să-şi ia ciomegile... Se întoarse către nevastă-sa : Vezi tu, Mărie, că am după ladă pistolul ăla care fu al lui Miai. Adă-1 încoace...

în timpul acesta, cîrmuitorul, zărind în mulţime pe popa Gheorghe, îl pofti :

— Poftește aci... alături... lîngă masă.... cuviosia-ta... Fa- ceţi-i loc... Popa veni. îmi pare rău... îmi pare foarte rău, oameni buni, de cele ce aud... legă cîrmuitorul apoi firul. Aflasem eu că sînteţi cam zurbagii şi că vi s-a suit constituţia aia la cap... Că n-aţi vrut să daţi înapoi exemplarele care le aveţi, că aveţi multe exemplare... Ştiu şi asta, de tot felul, îmi spunea ceauşul şi eu n-am crezut!

— Apăi foarte rău că n-ai crezut, îl întrerupse iar Vasile Peştefript. Poate că te-o fi chemînd Toma şi vrei să pipăi de aproape lucrurile...

Acum îl desluşi din mulţime pe Vasile şi-1 întrebă, ame- ninţîndu-1 cu degetul :

— Dumneata eşti cel care mă tot întrerupi într-una ? Ia fă-te mai încoa... să te văz şi eu mai bine la faţă... Hai... hai... mai încoace.

— Lasă că stau bine unde stau, răspunse Peştefript, care era în rîndul al doilea de oameni, în spatele lui Toma, Ion, Drăgan şi alţii.

Cîrmuitorul se mînie grozav şi, aruncînd o privire tistului de dorobanţi, ridică dintr-o dată glasul, care-i fusese pînă acum de o sfătoşenie fătarnică, şi începu să strige ca o moară stricată, dintr-o dată :

— Apăi, dacă voi nu ştiţi să vă purtaţi cu oamenii stăpînirii,.. eu ştiu să mă port cu oameni ca voi şi vă spui din capul locului că nu voi mai îngădui nici o necuviinţă... îi vedeţi pe aceşti dorobanţi ?... Ei ? Ce, credeţi că au venit aci de florile mărului ? Să vă băgaţi minţile în cap şi să fiji la locul vostru, că de nu, am eu

ac de cojocul fiecăruia... Pe ăl care mă mai întrerupe să ştiţi că-l pui pe loc în fiare. Trebuie să vă intre bine în cap că stăpînitorii ţării şi oamenii lor sînt părinţii voştri care vă vor binele ! Şi aci se întoarse bucuros la firul pregătit de acasă : Scrie şi în sfînta *Evanghelie* că orice stă- pînire este de la Dumnezeu, nu-i aşa, cuvioşia-ta ? întrebase cu un glas mieros, îndulcindu-şi şi faţa de băiat frumos.

Popa Gheorghe răspunse după o mică şovăire, dar numai aparentă, căci apoi glasul lui sună gros şi molcom :

— Apoi, să vedeţi cum stau lucrurile, domnule... Stăpînirile cele legiuite sînt dă la Dumnezeu, asta-i adevărat, dar ticăloşiile stăpînitorilor sînt dă la diavolu... Aşa cum vă spui... da ia diavolu...

Faţa cîrmuitorului, uluit de răspunsul popii, se strîmbă ca de durere...

— Cum, părinte ? Ce vrei să spui ?

— Aşa... cum am spus... Stăpînitorii răi... sînt făpturile diavolului, pe care Dumnezeu îi părăseşte...

Atunci se ,auzi glasul lui Toma, care-ridică singura mînă pe care o avea, ca să fie mai bine înţeles :

— Da' ia spune dumneata, domnule... guvernul revoluţiei nu era tot_ dă la Dumnezeu ?

Aci ştiinţa teologică a cîrmuitorului se scrînti de tot...

— Păi... păi... nu, că era nepravilnicesc... Păi... păi, era venit cu violenţă... răsturnase pe domnitorul care fusese uns de mitropolit în numele lui Dumnezeu...

— Ei, şi ce era cu asta ?... spuse popa Gheorghe. Să ştie dîn bătrîni că mai toţi stăpînitorii dă pă lume au pus mîna pă tronuri ucigînd pă cei care fusese înaintea lor, şi aceia unşi în numele Domnului... Rari sînt cei care au moştenit tronul legiuit dîn tată-n fiu.

— Guvernul provizoriii n-a ucis pă nimeni... strigă acum Toma. Nici măcar'n-a izgonit pă domnitor dîn scaunul ţării... Bibescu a plecat singur, dă bunăvoie... şi tot guvernul a jurat pă constituţie, cu mîna pă cruce şi pă *Evanghelie,* în faţa mitropolitului, care a jurat şi el...Bine-ai grăit, Tomo ! clătină din cap popa Gheorghe. Şi se întoarse spre cîrmuitor : Aflaţi dumneavoastră, domnule, că şi revoluţiile tot dă la Dumnezeu sînt, ca să pedepsească pă stăpînitorii netrebnici.

Zapciul nu mai ştia ce să facă... Se încurcase cu totul... cu începutul acesta teologic se depărtase atît de tare de scopul venirii lui aci, că se întreba cum s-o întoarcă acum ca să vorbească despre rechiziţiile plănuite. Spusele popii veniră la timp ca să poată să se înfurie iarăşi... Se încruntă şi se zborşi dintr-o dată la preotul uscat şi cu părul alb, colilie :

— Ia ascultă, popo, îndrăzneşti să spui că eşti cu guvernul nepravilnicesc ?... Că eşti cu constituţia aia ?... Ia mai spune o dată...

— Eu nu vorbesc, spuse popa Gheorghe liniştit, dăcît dacă mi se cere asta cuviincios!

— Ascultă, popo, dacă eşti cu revoluţia, eşti un ticălos care vei da socoteală celor de sus... ! strigă scos din sărite zapciul.

Atunci Toma vorbi iar liniştit şi cumpătat, cum îi era obiceiul :

— Acest părinte şi duhovnic al nostru este un sfînt şi nu îngăduim să vorbeşti aşa cum vorbeşti cu sfinţia-sa !

lumea începu să urle şi să huiduiască, să strige, încălecate unele peste altele, vorbe care nu se mai înţelegeau. Zapciul înţelese că toată chestiunea asta teologică fusese o greşeală şi nu mai ştia cum să îndrepte lucrurile, ca să poată vorbi de rechiziţii... Foarte îngîmfat, nu-i era frică de mulţime cînd ştia că are treizeci de dorobanţi călări cu el, cu gîrbace, săbii şi caj-abine... dar nu mai ştia acum ce să facă să potolească strigătele, ca să poată vorbi despre rechiziţii. începuse să-şi muşte liniştit sfîrcul stîng al mustăcioarei negre şi să aştepte ostentativ.

Vasile Peştefript îl întrebă încet pe Drăgan :

— Mai poţi să arunci toporul ca la Bucureşti ?

— Nu crez... Mă ţine încă umărul... Dar vezi dă Codan, că şi el aruncă toporul dă la zece paşi drept

în copac... Auzi, Codane, ce spune neică Vasile... ai toporul la tine ?... Poate e nevoie să zvîrli cu el...

— Cu barda, nea Drăgane, cu barda... aşa ştiu io...

Am şi bardă... du-te de-o cere dă la mine de-acasa, îi spuse Drăgan.Toma traᶜe cu urechea mirat şi se gîndi că lucrurile au ajuns departe... In timp ce larma nu mai contenea, el îl trase pe Simion între el şi Ion :

— Ascultă, Simioane, adună volintirii ăia şi duceţi-vă da vă luaţi puştile dîn deal... O să fie nevoie.

— Măi Simioane, fiţi cu grijă să nu vază lumea ascunzătoarea... că o să le punem la loc.

Puştile erau ascunse într-o cramă părăsită, deasupra hanului.

După foarte mult timp, se făcu iar tăcere şi cîrmuitorul, care stătuse nemişcat, sfidător, îşi îndreptă umerii, îşi umflă glasul şi citi o bucată de hîrtie pe care o ţinea de o bucată de vreme în mînă.

— Ascultaţi acum porunca stăpînirii : „Pentru trebuinţele armatei împărăteşti, pînă mîine seară amîndouă satele de pe moşie, adică Zăvoiu Dihorului şi Vadu Rău, vor vinde cu plată, aşa cum s-a hotărît de către marele vornic... şi anume precum stă scris : şapte sute de chile de orz, o sută de chile de grîu, patru sute de oi şi nouăzeci de vaci..."

Se făcu o linişte de moarte... Sătenii ascultaseră buimaci şi rămaseră încremeniţi...

Vasile Peştefript spuse în şoaptă lui Ion :

— Asta e şi mai şi ca în 21... Ce zici ?...

Ion nu zise nimic... Nu-şi putea aduna şi alege gîndurile.

Atunci se auzi glasul, ca în zilele de predică, al popii Gheorghe, care ridică amîndouă mîinile în mînecile largi ale anteriului de mohair :

— Această cerere este nedreaptă şi nesăbuită, iar satul nu o va putea împlini !... Asta nu-i de la Dumnezeu...

Cîrmuitorul holbă ochii uimit, apoi strigă, de parcă s-ar fi răsucit un burghiu în el :

— Ăsta-i îndemn la rebeliune... Puneţi mîna pe popă, pu- neţi-1 în fiare...

Atunci doi dorobanţi, care descălecaseră, se apropiară cu o frînghie groasă şi prinseră braţele popii, să-1 lege cu mîinile la spate.

Văzînd asta, Ion se repezi la ei şi urlă ca ieşit din minţi:

— Să nu vă atingeţi d-o faţă bisericească, nelegiuiţilor !

Şi încercă să-1 scoată pe popă din mîna celor doi, dar atunci
tistul de dorobanţi ridică gîrbaciul şi-1 lovi peste ureche.

— Arestuiţi-1 şi pe el !... şi se aplecă să-1 prindă pe Ion.

Dar în clipa aceea Vasile Peştefript ridica ciomagul pe care i-1 aduse băiatul cel de-al doilea şi pocni în cap pe tist de-i ţîşni sîngele din frunte, împăienjenindu-i ochii. Toma îl smuci pe popa spre el, iar Damian îl înconjură numaidecît.

Lumea începu să urle şi să ridice ciomegele, iar în faţă era o învălmăşeală de nedescris. Dorobanţii învîrteau caii în loc, parcă neştiind ce să facă, unii loveau, dar încurcîndu-se cu gîrbacele... în scurtă vreme o ploaie de pietroaie, de bolovani mici de rîu se abătu peste ei... O parte din bărbaţii din faţă,, care învăţaseră meşteşugul bătăii cu călăreţii de la Bucureşti, loveau cu ciomegele caii dorobanţilor, ca să-i sperie... De altfel, aci, în faţă, învălmăşeala era crîncenă, căci nimeni nu putea da înapoi. Capetele ardeau, sătenii erau toţi înfierbîntaţi şi în- tărîtaţi. Propriile lor strigăte îi întărîtau tot mai mult. Se auzi atunci glasul lui Toma :

— Ca la Bragadiru, măi, trageţi-i dă pă cai ! Luaţi-le carabinele şi pistoalele...

Cocoţat pe masă, zapciul urla de parcă au intrat dracii în el.

— Arestuiţi... loviţi... împuşcaţi... împuşcaţi, şi el însuşi îşi descărcă pistolul în Toma, care fu atins tot în bontul de subt umăr.

Atunci, barda zvîrlită de Codan i se înfipse în spate, căci tocmai se întorsese în clipa aia cu spatele ca să urle la dorobanţi... Se răsuci în loc, barda căzu, şi căzu şi el prăbuşit peste masă, şi urletele deveniră şi mai îndîrjite. Damian, vă- zîndu-1 pe tată-său rănit, îl trase în cercul unde erau popa şi Drăgan. Dorobanţii, zăpăciţi de ploaia de pietre şi ciomege, neştiind de cine să mai asculte, văzînd că gîrbacele nu duc la nimic, nu mai aveau curajul să împuşte fără o comandă anume... Atunci unul dintre ei, un ceauş se vede, ridică pe zapciu de pe masă şi-1 urcă în şa, făcîndu-şi loc să iasă.

— Lîngă mine, mă ! strigă el dorobanţilor. După mine, la han !

Cei care erau pe cai ^i care îl înconjuraseră aduseră în mijloc şi pe tist, care era năuc de tot, parcă nu mai vedea nimic... Vreo zece dintre dorobanţi, plini şi ei de sînge, dar călare, îşi făceau loc cu caii prin mulţime, ţinîndu-se grămadă, loviţi mereu cu pietre şi

ciomege de sătenii care urlau parcă apucaţi. Izbutiră să iasă, unul singur căzu cu cal cu tot şi rămase şi el în urmă... De cum fură la larg, deteră pinteni cailor şi porniră în goană urmăriţi de pietre.

Lumea alerga însă, înnebunită de bucuria biruinţei, după ei... Numai cîţiva rămăseseră mai în urmă, certîndu-se pe carabinele şi pistoalele dorobanţilor. Toma, care era ţinut în loc de Damian, lîngă popă şi lîngă Drăgan, strigă puţin cam speriat : — Luaţi puştile numai cei care ştiţi să împuşcaţi, mă, că le luaţi dăgeaba... Alergaţi după oameni să-i apăraţi... Damiane, du-te cu ei, că noi ne ajutăm cu muierile.

Drăgan striga să i se dea şi lui un pistol, că poate trage... îl smulse de la un dorobanţ, care încă îl mai avea la brîu, şi fugi după mulţime şi el.

între timp, comandantul celor două escadroane turceşti de călăreţi, auzind şi aflînd ce este înspre sat, dete poruncă unui escadron să iasă înaintea mulţimii şi să scape pe dorobanţi. Celălalt escadron îl opri cu el în curtea hanului, cu oamenii încălecaţi pe cai... Cînd escadronul dintîi ajunse la jumătatea drumului, transformă galopul în trap ; nu putea şarja aşa cum socotise, căci între el şi mulţime erau dorobanţii, cu cîrmuitorul şi tistul răniţi. Se opri în loc şi aşteptă să lase să treacă cei răniţi, pe urmă, în faţa mulţimii care venea, [turcii] închiseră rîndurile... Era însă foarte greu să mai opreşti- nişte oameni cărora le era înfierbîntat capul... şi care veneau grămadă peste ei urlînd, împinşi la rîndul lor de dinapoi... Atunci şeful de escadron puse să stine un trompet, iar soldaţii scoaseră carabinele de pe umăr, în timp ce rîndul din faţă încerca să ţie mulţimea cu lăncile... Cînd cei din spate fură gata, cei din faţă primiră porunca să treacă printre rînduri înapoi... Apoi se auzi o comandă şi carabinele trosniră... Mulţimea dete un urlet de spaimă şi începu să dea înapoi, printre răniţi şi morţi, căci căzuseră mulţi... Turcii se pregăteau să tragă a doua oară, cînd se auzi o răpăială de trosnete mult mai puternice decît cele ale carabinelor... Coloana turcească fu izbită în plin, din faţă şi din spate... Cîţiva soldaţi se rostogoliră de pe cai — unii cu cai cu tot, şi începură să urle... Şeful de escadron, care ajerga pe margine, căzu izbit în cap şi rămase atîrnat în scări. Asta îi buimăci pe turci... ■

în timpul acesta, Toma şi Damian opreau
mulţimea care fugea. Pandurul urla :

26 **4Q1**— Nu fugiţi, măi oameni buni, că e mai rău... Uitaţi-vă că le-au luat volintirii piuitu... Nu fugiţi... Staţi, că e rost de puşti... Damiane, aleargă într-acolo.

Cînd Damian cu vreo zece inşi cu carabine şi pistoale ajunseră în faţă, trosniră din nou puştile de pe deal şi mai căzu alt rînd de turci ; se iscă o nouă învălmăşeală. Se văzu atunci escadronul de la han venind în goană în ajutorul celor din faţă... Dar nu putea face nimic din pricina învălmăşelii... Pe dreapta, cum veneau, erau numai tarlale de porumb pînă la eleşteu, şi comandantul renunţă la gîndul de-a trece pe-acolo înaintea celuilalt escadron, căci ştia de la Bucureşti că nu se poate lupta călare cu gloata prin porumb... încercă să treacă pe stînga, unde ar fi fost puţin loc, dar ajunse astfel în bătaia puştilor de pe deal, care trosniră încă o dată, şi de data asta tot în plin, doborînd şi din acest escadron călăreţi, răsturnînd cai.

Văzînd prăpădul provocat de focurile celor din deal în rîndurile turcilor, văzîndu-1 şi pe Damian, cu o ceată mare, dintre care mulţi aveau carabine, pistoale ori săbii... mulţimea îşi venise iar în fire şi, adusă acum de Toma, se întoarse spre turci... Atunci comandantul divizionului îşi pierdu judecata şi porunci să se adune răniţii şi să se retragă toţi spre han... Des- călecaseră unii şi ridicau răniţii, cînd trosniră alte focuri acum, din faţă. Damian, care ochise, necunoscînd arma, nu izbuti să-l lovească pe comandantul de divizion decît în pulpa piciorului şi în cal, care se răsturnă. Mai căzură şi acum vreo şapte-opt călăreţi... învălmăşind rîndurile.

Mulţimea venea vijelioasă, cînd se auzi o nouă comandă la turci, dar focurile trase nu făcură mai nici o pagubă în rîndurile ei, căci trăgătorii erau stingheriţi, nu trăseseră decît cîţiva, şi aceia la întîmplare... Se auziră atunci strigăte de groază şi, părăsind morţii, cu arme cu tot, călăreţii turci, unii cu răniţi ridicaţi pe cai, începură să se retragă în grabă şi în neorîndu- ială spre han. Cîmpul se albăstri de mundirele lor. Atunci trosniră a patra oară puştile din deal şi alţi turci rămaseră răsturnaţi în drum... Pînă în cele din urmă izbutiră să ajungă la han, dar cu Damian şi cu mulţimea după ei... Se închiseră grabnic înăuntru şi în timp ce lumea înconjura hanul, ei apărură din nou, lungiţi unii pe acoperiş, alţii pitiţi după poartă, unii culcaţi pe prag în prăvălie şi începură să tragă iar în mulţime. De data asta mai căzură vreo şapte-opt inşi, se auziră ţipete

care arătau că sînt şi mulţi răniţi, iar cercul în jurul hanului se lărgi mult, dar nu se rupse... Toma striga la oameni să se ascundă în porumbul de peste drum, ori după lunga şiră de paie, la două sute de paşi de han, unde fusese aria de-a doua... Damian şi ai lui se ascunseră după vreo trei bordeie, care coborîseră din deal spre Găeşti,. tot cam la vreo sută cincizeci de paşi. Pe urmă se făcu oarecare linişte. Se auzea mai departe ciorovăiala celor care se certau pe armele turcilor morţi şi bocetele muierilor care adunau răniţii şi morţii din rîndurile satului.

— Tomo, strigă Ion, du-te şi vezi ce ai la umăr... Fă rîn- duială înapoi, că aci am io grijă... cu Vasile şi Drăgan. După ce te leagă, vino aci... prin porumb... Noi nu ne mişcăm de după tufanul ăsta... Să vedem ce facem cu ei.

— îi ucidem pă toţi, strigă Vasile Peştefript vînăt de mînie... Nu mai iese unul viu de-aci...

Toma se pierdu în porumb şi apoi se arătă iar în marginea drumului... Văzu mulţimea răsfirată acum şi printre turcii căzuţi, cărora după ce le luară armele, le mai luau acum tot ce se mai putea lua.

— Bine, măi Coltuc, mă, de ce nu lăsaţi morţii în pace ? Le-aţi luat armele, lăsaţi-i acum în pace... că vă vede Dumnezeu dîn cer şi vă pedepseşte !

— Da' ce, neicuţule, răspunse bătrînul Cojală, o să-1 las i-o p-ăsta să-1 îngroape cu bunătatea dă cizme în picioare ? Viermii n-au nevoie dă cizme... şi-1 arătă pe ofiţerul turc, un tînăr cu faţa lungă şi osoasă, cu mustaţa neagră, subţire, tuciuriu în mundirul albastru de vară, plin de fireturi şi ledunci... îl întorsese cu faţa-n sus ca să-i tragă mai uşor cizmele.

Toma se depărtă mînios şi îndurerat, dar mînia împotriva jefuitorilor se întoarse împotriva năvălitorilor, cînd văzu cît de mulţi căzuseră din rîndurile satului... Mitru Chibuc fusese lovit în burtă şi trupul lui lung şi deşirat se încocîrjise. Stanca nu ştia, era cu mulţimea înainte... Lîngă el, Toma văzu cu groază, cu două femei la căpătîi, pe Safta cea neagră, care, sprijinită cu o mînă subt cap, trăgea să moară... Striga să n-o mişte din loc... Aceştia erau din pîlcul celor şapte-opt căzuţi la a doua revenire, îşi aminti el, cînd Safta alerga înainte, url'înd ca ieşită din minţi... Riţa îi strigase din urmă :

— Fă, ai copii, gîndeşte-te !

Dar nu se gîndise la nimic... clocotea, ţîşnea de mînie.
Puţin mai departe, cu zeci şi zeci de muieri printre ei, care boceau, erau cei. căzuţi la întîiul snop de gloanţe... Erau peste douăzeci de morţi şi ca la treizeci de răniţi, în afară de cei care putuseră merge pe picioare...
îl văzu pe Stanciu cu piciorul parcă rupt în două.
— Aduceţi o velinţă, un ţol, şi" căraţi-1 pă sus acasă... Trebuie să-i punem piciorul între scînduri, lele Chivo...
Stanciu, ca şi ceilalţi răniţi, cu toate bocetele "femeilor, era mai curînd vesel.
— Pînă unde-i fugăriţi, vere Tomo ? Dar... uite că te văz şi pă dumneata lovit la umăr.
— Nu-i nimic... E dobînda la datoria veche.
— Stai, omule, îi spuse Maria, cumnată-sa, că am adus cu muierile toată pînza şi tot rachiul dîn sat...
-------Unde-i popa Gheorghe ?
— L-am dus acasă.
— E lovit rău ? Căzuse un cal peste el.
— Nu pare să aibă nimic, dar l-am dus acasă tot în ţol... Vorbea, era numai alb ca varul la faţă...
— Acolo cine e ? întrebă Toma, în timp ce Maria îi turna rachiu peste ciotul însîngerat, de-1 făcu să se strîmbe de durere... arătînd un pîlc de femei, că nu se vedea în jurul cui stau.
-— Gagea al lui Chiţu... a fost lovit în cap... E mort.
— Măi tu, muiere, pă Ilinca o văzuşi cumva ?...
— Cum să nu... Urla ca o nebună alături de Safta cea neagră şi trăgea dorobanţii jos dă pă cai.
— Măi, tu ştii că ea e însărcinată, mă, trebuie s-o mai potoliţi.
— Parcă să poate ? Pă Ilinca lui Căşoiu a tăiat-o un dorobanţ, cînd îl împungea cu un băţ pă cîrmuitor... Biata da ea, era un copil... i-a despicat umărul... Nu mai scapă... Unde sînt blestemaţii ăia acum ?
— I-am închis în han, nu mai scapă nici unul. Lasă-mă să plec acum.
— Unde pleci aşa ?
— Cînd o începe să mă doară, am să văz io ce-am să fac... Acum am treabă.
Toma se gîndi întîi să treacă să vadă ce face popa Gheorghe, dar îşi spuse că e neapărat nevoie să

lămurească mai întîi ce e de făcut cu ceata de trăgători din deal a lui Simion... Se urcă deci de-a dreptul prin viroagă şi ieşi deasupra, lîngă cimitir... Era acum către , trei ceasuri după amiază şi-i fu teamă că pînă se înserează nu va putea hotărî ce e de hotărît... Fără să ţie seama de rană, acum înfăşată bine, se ridică pe fundul Gîrloagei, unde Vasilică al lui Creţoiu, un flăcău înalt, năsos şi cu ochii verzi, care îl văzuse urcînd, îi ieşi înainte, ţîşnind de după nucul după care se adăpostea, şi-i prinse mîna dreaptă...

— Suie repede, neică Tomo, că aci trag mereu turcii dă la han... Trebuia să vii pă la biserică.

Îl tîrî în marginea văii, acolo unde nu mai erau văzuţi... Acum îi văzu el pe ai satului ascunşi după nucii groşi, culcaţi, cu puştile îndreptate spre han... Veni la el alergînd Simion şi apoi şi Petre Dobre...

— Straşnic aţi întors-o, măi băieţi, voi aţi scăpat întreg satul dă la moarte...

Simion, atît de lăudăros de obicei, lăudă acum pe Petre Dobre cu uimire, ca şi cînd n-ar fi fost de crezut:

— Ştii, unchiule, că Petre ăsta ocheşte mai grozav dăcît mine... El 1-a pocnit pă ofiţerul ăl mare al turcilor...

— Hei, Simioane, cîţi sînteţi voi aici ? Cîţi puteţi trage cu puşca ?

— P ăi au venit acum toţi, sîntem treizeci şi unu, ba nu, mai sîntem treizeci, că pă Manole 1-a ochit un turc drept în armă, cînd trăgea, şi i-a sfărîmat mîna pă cocoşul ei. L-am trimis în sat... j

— Neică Tomo, nu dăgeaba te-a făcut Magherul ăla co- mandir dă batalion la volintiri... Ăla să pricepea la ofiţeri... Ce faci cu turcii ăştia ? Nu le dăm un iureş să sfîrşim pînă nu asfinţeşte soarele ? Că la noapte va fi mai greu...

— Măi flăcăi, o să vedem ce-o să facem... Să mă mai sfătuiesc şi cu Ion şi cu Vasile Peştefript... Să vedem ce gîndesc oamenii... Mă, da' voi să ştiţi că la voi ne e toată nădejdea ! Ascultă, Simioane... fii cu luare-aminte. Tu nu mai sta cu ochii legaţi de han... Lasă-1 pă Petre să facă asta... Trebuie să te gîndeşti că turcii socot dîmbul acesta nodul încăierării şi vor încerca să vă prindă ori să vă izgonească.

— Cum o să facă asta, unchiule ? Cum să iasă dîn han ? Că noi trăsnim cîte douăzeci odată... N-au mai rămas nici ei mulţi...

— Dar dacă le vin ajutoare dă la Găieşti ?... Iote ce sa faci, băiatule... Trimite trei oameni să stea dă pază în spate, cu faţa spre gîrlă... Eu îţi voi trimite dă jos pă Niculae al lui Brînzoi, că-1 văzui tare inimos, cu vreo şaptezeci-optzeci dă inşi mai vînoşi, cu furci, cu topoare şi coase... Mă, să ţineţi bine dealul... Să mai ştiţi un lucru, că atunci cînd o suna amîndouă clopotele bisericii, este iureş, dacă sună numai unul în dungă, îi vestim pă toţi că turcii atacă undeva... Costică al dascălului va sta în clopotniţă şi va aştepta semne dă jos, dă la noi. Aşa, bună seara, mă, şi să fie într-un ceas bun...

— Bună seara, unchiule ! Dă noi să n-ai grijă.

— Neică Tomo, să fie astă-seară, îi strigă Petre.

Toma îi răspunse fără să se întoarcă din drum :

— Astă-seară, mă, ori la noapte...

Luă în lung cărarea pe lîngă vie, apoi printre cimitir şi nuci... Simţea că-I cam ia cu fierbinţeală, căci era obosit şi îşi simţea pielea uscată... Se duse spre casa popii Gheorghe, să-l vadă ce face şi să vorbească şi pentru clopote...

Ograda era plină de femei... Aci fysesesră aduşi şi cîţiva răniţi, care fuseseră duşi subt şopron... Popii îi ţineau luminarea... De cînd îl aduseseră cu ţolul, şi-1 urcaseră sus, nu mai vorbea, nu mai ştia de el. Sta cu ochii închişi ca un mort... cu noru-sa lîngă el, care-i ţinea lumînarea. Era acolo şi dascălul, mic ca un copil şi bătrînicios, cu mustaţa peste gură.

— Unde-i Costică al dumitale, dascăle ? Că o să fie poate nevoie să tragă clopotele.

— Apăi nu ştiu, zău... E şi el la han.

— Păi e un copilandru dă paisprezece ani, nu ? Ce să caute el la han ?

— Păi toţi dracii ăştia mici sînt acolo... Să ţin dă ăi mari.

O fetiţă spuse că ştie ea unde e şi că-1 aduce numai^ decît...

Se simţea mereu obosit şi vru să stea jos, dar ar fi dorit să rămînă măcar afară... Dascălul îi spuse să

stea în brişcă din mijlocul curţii, că o umple el cu fîn... Aşa şi făcură...

Cu toate vieţile pierdute, toată lumea din sat era înflăcărată şi veselă că satul izbutise lucrul acesta nemaipomenit, să închidă pe turci, cu comandantul lor, în han.

Vasile Mînjoc, care venise să-1 vadă şi el pe popă, era cu ochii în lacrimi.

— Trăiră-m s-o vedem şi p-asta, măi Tomo... ! I-am încurcat rău, mă !

— Nea Vasile, rămîne să vedem acum cum o descurcăm, răspunse Toma îngîndurat.

Printre femeile care legau pe cei răniţi era şi Maria lui Ion şi fiica ei, Lisaveta.

— Măi Lisaveto, du-te şi cheamă aci pă Ion, cheamă-1 şi pă Vasile Peştefript... îi găseşti în porumb în faţa hanului... ia-o pă la voi, de-a lungul eleşteului, şi ieşi prin porumb în faţa hanului... Vezi că trag mereu turcii. Spune-le să vie aci numaidecît amîndoi... Să lase în locul lor pă Drăgan şi pă Codan, care să fie cu mare băgare dă seamă...

— Da' Peştefript unde e, unchiule ?...

— După şira dă paie, Lisaveto... Că Damian este după un bordei, înspre Găieşti, cu alde Codan, păzesc cu puştile să nu iasă turcii într-acolo. Vino repede cu ei, fato, că, uite, mai e un ceas, două şi asfinţeşte soarele.

Dinspre han nu mai veneau decît rare pocnituri de armă, care sfîşiau văzduhul de sus pînă jos... Soarele mai avea vreo două sulițe pînă să cadă... Toma era greu obosit şi în cap îi vuia o singură întrebare : Şi pe urmă ? Şi după ce-i vor măcelări pe turci ?

— Neică Tomo, neică Tomo, vino repede, îl striga nora popii, plină de bucurie, vino, că părintele s-a deşteptat şi vorbeşte... Ştie dă toate, vrea să te vază.

Se duse repede în odaia din mijloc, unde era lungit pe pat popa Gheorghe, care se trezise, ca din somn, şi foarte limpede la cap îi ceru lui Toma să-i povestească ce s-a în- tîmplat pînă cînd a cerut zapciul să-1 aresteze... Pînă acolo îşi aducea aminte tot... Mai departe nimic... Toma şi Vasile Mînjoc i-au povestit ce-a fost mai departe !... L-a întrebat Paraschiva, noru-sa, dacă are dureri...

— Dacă stau nemişcat, nu mă doare nimic... dar nici nu poci să mişc nici un picior şi nici măcar

mîna... Numai buzele. în mine s-a rupt ceva... Pînă-n seară voi muri... Dacă să poate să plece cineva cu brişcă noastră s-aducă aci pă preotul Drăghici dă la Puţu-cu-Salcia, să-mi facă tot ce să cuvine după canoane... Dă ce plîngi, fetiţo ?... Am şaptezeci şi trei dă ani... Cîţi ani vreai să mai trăiesc?... La vîrstă asta te îneci cu un cartof care-ţi rămîne în gît şi ţi se aprind plă- mînii dintr-o trohnă. întrebarea e ce faceţi voi ăştia... pă care v-a însemnat cîrmuitorul... Eu zic, măi Vasile, şi-şi întoarse ochii spre Vasile Mînjoc, ca toţi ăi mai deocheaţi dintre ei să să ascundă cîtăva vreme în codri... şi voi să aveţi grijă dă ei... Aşa scapă şi satul mai uşor... că. dă vina pă ei... pă mine, că tot o să fiu mort.

— N-ai să mori, părinte, îi spuse cu ochii împăienjeniţi şi mustaţa udă Vasile Mînjoc.

— Ba eu chiar în clipa asta mor... dă lumînarea mai aproape, Chivo !

A întors puţin de tot capul uscat, cu părul alb-coliliu pe perină, de i se văzu coada albă şi ea înnodată la ceafă... închise ochii...

Oamenii văzură că într-adevăr muri. Se închinară şi-i sărutară mîna pe rînd... Apoi ieşiră în curte ca să-l lase în seama bătrînelor, mai ales că intraseră pe poartă şi Ion, şi Vasile... Brişcă era trasă chiar în faţa tindei şi Toma se urcă în ea, căci nu se simţea bine... dar nu se mai culcă în fîn, ci rămase' în scaun.

— Dă ce ne-ai chemat, Tomo ? Să nu să întîmple ceva în lipsa noastră.

— Nu-i nimic, Ioane... Sînt acolo Drăgan şi Codan şi pă urmă sînt peste şapte sute dă oameni... E Damian cu puşcaşii lui după bordeiele dîn margine şi Simion cu ai lui în deal... Turcii nu vor încerca să iasă cît timp e încă lumină... Mai curînd crez că aşteaptă ajutoare... Tocmai de-âceea v-am chemat, ca să vă întreb ce facem. Da' ca să nu uit, măi Vasile, ia dă la popă un petic dă hîrtie şi scrie lui Drăgan să trimiţă şaizeci-şaptezeci dă inşi mai zdraveni, cu topoare şi furci, la Simion.

Vasile Peştefript era înfierbîntat mereu.

Ce să facem ? Dăm buzna peste ei, asta facem...Toma făcu loc lui Vasile Mînjoc pe scaun lingă el, ceilalţi doi erau rezemaţi cu coatele de loitre în stînga şi în dreapta briştei... Apoi, întorcînd ciotul înfăşat spre Peştefript, îl întrebă îngrijorat:

— Şi pă urmă, Vasile ? Şi pă urmă... ?

Răspunse bătrînul Vasile al lui Mînjoc :

— Măi, oameni buni, io socot că părintele, măcar că era în clipa morţii, a chibzuit bine ceea ce-a spus. Poate vorbele lui erau de la duhul sfînt, căci noi ştim bine că un asemenea sfînt ca el numai în sînul Domnului poate fi chemat... Aşa io zic că voi trebuie să plecaţi dîn sat... Chiar în noaptea asta... Pă valea Glîmbocelului, ori pă la Stîlpeni în sus sînt codri în care nici dracu nu vă găseşte... Noi vom îngriji să aveţi ce vă trebuie... Satul să va dăscurca apoi cum va putea... O să dea vina pă cei morţi, pă cei fugiţi, şi o să fie mai uşor... Vedeţi, au murit prea mulţi oameni.

— Au murit slobozi... Cînd au vrut ei... mîrîi Peştefript.

Ion răspunse încruntat, cu faţa lui tăiată în lemn :

—: Io dîn sat nu plec !

Peştefript se grăbi să spună şi el îndîrjit:

— Mă, fie ce-o fi... dar io clăcaş, după cîte-am trăit să văz, nu voi mai fi...

— Atunci pleci, măi cuscre, te pierzi în codri... vru să-1 lămurească parcă, iar, Vasile Mînjoc...

— Nici în codri nu mă duc.... Astă-seară... astă-noapte să hotărăşte ce va fi cu mine.,.

In odaia din mijloc se luminaseră ferestrele, căci se aprinsese la căpăţîiul mortului două sfeşnice mari. Toma se încruntă mîhnit. în timpul acesta veni dascălul cu peticul de hîrtie şi plaivazul... Toma îi ceru lui Peştefript să scrie biletul şi-1 dete băiatului.

— Măi oameni buni, spuse Toma, tot mîhnit, m-aţi înţeles greşit... Nu e vorba dă noi acum... E vorba dă sat... Să zicem că-i măcelărim pă turcii ăştia... E vorba ce va face satu pă urmă, cînd or veni ajutoare turcilor... Toma vorbea greu, gura îi era uscată... îşi simţea gîtul moale. Dar Peştefript nu voia să asculte nimic.

— Măi Tomo, dă ce te gîndeşti tu ce va fi pă urmă ? Ce-o fi pă urmă om vedea... adică or vedea aceia care-or trăi... Acum trebuie să sfîrşim odată cu ăştia,

dîn han... Treaba ta e să ne spui ce sa facem ca să ajungem mai uşor la
ei, că pă urmă, las' pă noi. Spun flăcăii că Magheru ăla te făcuse comandir dă batalion dă volintiri. Asta înseamnă că el socotea că e ceva dă capu tău, că ai învăţat ceva pă unde-ai tot fost...

— Tomo, spuse şi Ion, Vasile are dreptate... Spune, cum sfîrşim cu ăştia ?

— Ce facem cu ăştia... ? întrebă Toma şi rămase puţin pe gînduri... Măi oameni, aşa uşor nu va fi... Iată cum stau lucrurile : Eu socot că ei stau în han şi aşteaptă să le vie ajutoare... Vor aştepta pînă-n seară, vor aştepta toată noaptea şi, dacă nu, mîine toată ziua... Au în han ceea ce le trebuie... Mai greu o să le fie cu apa, că puţul e în mijlocul ogrăzii hanului şi Simion şi ai lui îl au în bătaia puştilor... Vor căuta deci să scoată apă la noapte... Tot la noapte vor încerca poate să şi iasă... Dîn pricina asta voi trebuie să-i vedeţi tot timpul şi să fiţi cu luare-aminte la cea mai mică mişcare în han, căci orice mişcare poate fi un semn dă ce pregătesc.

— Io zic să le omorîm caii în grajduri, că gloanţele trec prin scînduri, spuse Peştefript.

— Nu e dă nici un folos, căci ei pot pleca şi fără caî şi pă urmă să strică gloanţele dăgeaba... Altceva ar fi dă făcut... Ca să-i vedeţi bine, mă, trebuie să daţi foc la şira dă paie... dă cum apune luna... Ar fi bine să faceţi ceva ca să arză mai încet ca să lumineze hanul mai mult,.. Eu nu crez că oi putea veni cu voi, dar dă mişcat nu mă mişc dîn carul ăsta...

— Da', măi Tomo, dar cum sfîrşim cu ei ? stărui Peştefript nerăbdător.

Toma tăcu vreo cîteva clipe, apoi spuse moale :

— Numai într-un singur chip... şi se opri.

Ion îl pironi cu privirea şi aşteptă.

— Spune-1 !

— Trebuie să daţi foc hanului... Trebuie să-i faceţi să arză ca şoarecii... Nu-i vorbă, atunci împinşi dă groaza morţii, o să încerce să iasă, dar voi şi puşcaşii trebuie să fiţi gata să-i întîmpinaţi.

Vasile Peştefript avu o strălfulgerare de milă.

— în han e nenorocita aia dă Sultana.

— Toma îi răspunse fără să-l priveascâ :Pentru ea, d-acuma e totuna... Nu mai are nici o însemnătate... Vorba e cum să daţi foc hanului, căci va fi foarte greu să s-apropie cineva, care să arunce ceva aprins peste podul dă paie, peste claia dîn

curte sau cine ştie cum... Vă spui drept că asta nu o văz nici io prea limpede... Mai gîndiţi-vă şi voi... Acum aş vrea să vă spui altceva... Măi, oameni buni, atunci că întrebăm mereu ce facem pă urmă... mă gîndeam la altceva... Mă, satu nostru, singur, că sîntem un singur sat, nu poate să ajungă la nici un sfîrşit... Io mă gîndeam, mă, că ar fi bine să ridicăm, măi, şi satele vecine... Să întindem cît mai departe pîrjolul pă care l-am început... Nu să poate să nu gîndească alte sate la fel cu noi... Dar pentru asta trebuie să trimitem chiar în noaptea asta oameni care să ştie să le vorbească celor la fel cu noi...

—■ Mă duc io, se grăbi să spuie Vasile Mînjoc.

Toma însă găsi că un bătrîn de şaptezeci şi trei de ani nu era potrivit pentru asta... Ar fi fost mai bun Peştefript.

— Io mă gîndeam la tine, măi Vasile... şi poate la alţi vreo doi. Trebuie să vedem negreşit ce fac satele dîn jurul nostru... Ştim că minţile clăcaşilor sînt în toate părţile încălzite, aţîţate, măi... Acum cu zahereaua asta pă care-o cer turcii, oamenii sînt mai repede cu mîna pe par, că s-a înfipt în ei cuţitul pînă la os... Io d-aia zic că nu-i bine să dăm iureşul acum, fiindcă socot că nu om izbuti... Oricum, ei sînt la adăpost şi trag cu plumbi în noi... Noi trebuie să ţinem pînă mîine, măi oameni, să să ducă vestea prin sate.

— Păi, frate, spuse Ion, tu ştii că văzui vreo cîţiva inşi dă la Puţu-cu-Salcia şi vreo cîţiva dîn Mărunţişu... Sînt pe-a- colo cu ai noştri... Au venit să vază şi au rămas.

-— Ioane, cine e dă la Puţu-cu-Salcia ?

— Păi, era Dumitru Cioacă şi mai erau vreo doi, nu-mi dădui bine seama cine sînt...

— Ioane, dacă e Cioacă pe-aci, ăla aprinde singur un sat întreg...

— Dă la Mărunţişu, alde Ghinea cu fiu-său şi un cumnat îmi pare...

— Trimîte-i şi pe-aceştia la mine... Măi fraţilor, uite ce spui io... Iureş nu dăm în noaptea asta... Să-i ţinem pînă mîine... Io gîndesc că dă să va auzi, să vor ridica satele, da' nu-i slăbiţi toată noaptea, ca să nu doarmă, să fie obosiţi. Nu-i lăsaţi să bea apă... şi aşa, dîn ceas în ceas, chiuiţi şi puneţi să tragă puştile... Da' să spuneţi la oameni că iureşul adevărat va fi cînd or suna amîndouă clopotele bisericii odată... Mai întăriţi partea dînspre Găeşti cu gloată multă, ca să nu fie

Damian singur acolo... şi în schimb luaţi vreo zece-cincisprezece puşcaşi dă la el şi trimiteţi-le la voi peste drum dă han. Puşca aia a ta ghintuită o ai, Ioane ?

— O lăsai acum lui Codan, că poate va fi nevoie dă ea...

— E bun şi Codan.... Tu, Vasile, treci cu Damian, ia aşa ca la două sute dă oameni cu tine, că gîndesc că pe-acolo vor încerca turcii să fugă... Dîn ăi cincisprezece inşi pă care-i luaţi dă la Damian, puneţi şi vreo cinci după şură... Să vie împuşcături şi dinspre sat... să simtă că s-a strîns pumnul în jurul lor... Acum, ce să vă mai spui... Alegeţi, oameni buni, pentru treburi de-astea dă mers dă la voi la mine, dă la mine la voi... şi, măi oameni buni, să ştie tot satul unde sînteţi dă găsit, asta negreşit, că uite, io socot că nu mă voi putea mişca de-aci... Şi încă un lucru, măi Ioane, bagă dă seamă, frate, că noi avem patroane dă soiuri felurite... să nu să-ncurce... Simion are dăstule pentru puştile dă sus, dar voi aveţi şi dă la dorobanţi carabine şi dă la turci...

— Păi să ştii, Tomo, că să potrivesc... spuse frate-său.

— Atunci e bine, frate, e tare bine... Şi-ascultă, io zic c-ar fi bine să-mi trimiteţi aci pă generi-tău, pă Vasile, că io mă înţeleg bine cu el.

— Pă Ţurcă ? întrebă Vasile Peştefript. Păi Ţurcă...

— Ce e cu Ţurcă ? întrebă Mînjoc, fiindcă Ion şi Tema încremeniseră cînd văzură că Peştefript se încruntă.

— E mort ? întrebă Ion, cu gîndul înmuiat.

— E mort, lîngă Gîrloagă... Era cu ai lui Damian...

Ion se închină.

— Dumnezeu să-l ierte... că nu e singuru... Mai sînt şi alţii...

Ei, atunci aşa facem... Oricum trimiteţi cîţiva flăcăiandri pe-aci, pă lîngă mine, că mi se pare că io o să mă mişc tot mai greu..

.Soarele începuse să scapete peste vie, peste păduri spre Găeşti... Nu era nici urmă de nor pe cerul albastru şi puţin ceţos... Razele lui lungi erau slabe şi dădeau încă un soi de lumină care era numai în jurul lui... Aci lumina venea prin ferestrele fără perdele, de la

sfeşnicele încărcate de lumînări, care ardeau la căpătîiul popii Gheorghe, care fusese îmbrăcat ş; pus pe un pat primenit şi aşezat în mijlocul odăii... Umbrele casei şi ale celor doi nuci din bătătură erau lungi, pînă spre gardul din fund... In cîteva clipe nu mai fu la asfinţit decît un cerc trandafiriu şi moale. Peştefript se depărta de brişcă.

— Atunci, vere, noi am plecat... O să facem tot aşa cum spuseşi... Îţi trimitem şi pă cei dă la Puţu-cu-Sălcia şi dă la Mărunţişu...

— Aşa... măi fraţilor, clătină din cap Toma, şi nu uitaţi nimic... Şi mai ales încercaţi cum ştiţi, că pă mine nu mă ajută capul în clipa asta, să daţi foc la han... Asta ar limpezi totul... .

La început, şira de paie, care nu se mai făcuse anul acesta în apropierea conacului, ci în marginea satului, arsese cu o vîlvătaie înălţată pînă în slavă, de lumina ca ziua tot hanul, dealul de deasupra cu nucii pînă la biserică, satul spre poiana răscrucii şi o postaţă de drum înspre Găeşti.

Oamenii din porumb, ca şi cei de pe deal, priveau uimiţi că se poate vedea atît de bine în curtea hanului caii slobozi, poate numai în parte, cei care nu încăpuseră în grajduri. Turcii, dîndu-şi seama că nu vor putea ajunge la puţul din mijlocul curţii, săpaseră un şanţ pînă la brîu, tăiaseră şi ghiz- dul într-o parte, ca să tragă găleata cu apă, cu funia, de-a dreptul. Văzură, de asemenea, că înainte de aprinderea şirei, turcii mai săpaseră un şanţ în faţa porţii hanului, legat cu pivniţa, după cîte se putea înţelege... şi care ocolea spre Găeşti casa, care nu avea nici o fereastră în partea aceea, ci numai spre curte, şi săpau mereu. Se vede că turcii se hotăraseră pentru aşteptare.

După o bucată de timp, şira începu să ardă mai înăbuşit, fără vîlvătaia de la început, căci paiele de dedesubt, mucezite poate de ploaia din septembrie, începuseră să ardă cu cenuşă... într-un fel era mai bine, că aşa avea să ţie mai mult...

Oamenii parcă se mai domoliseră şi ei, culcaţi prin porumb, pe după bordeie, mai ales cei care nu erau în faţă... Mai mult umblau de colo pînă colo Ion Firu, Vasile Peştefript, Drăgan şi alţi vreo doi-trei, care necontenit doreau să ştie ce fac vecinii.

Toma rămăsese în brişcă din curtea popii, luminat de cele două ferestre, prin care se vedeau cele

două sfeşnice de lemn de nuc, rotunjit, înalte, pînă la pieptul unui om, pe tipsia cărora ardeau numeroase lumînări... Dascălul pusese şi praporul la poartă. I se părea că nu poate fi înmormîntat duhovnicul satului fără acest semn la poartă şi nu gîndea că înmormîntarea ar putea fi altfel decît cea obicinuită... La început se ho- tărîse ca toţi morţii să fie adunaţi în curtea bisericii, ca să fie slujiţi odată, dar mulţi şi-i luară pe-ai lor acasă, ca să-**i** scalde şi să-i primenească măcar în albituri, creştineşte.

Cei de prin satele vecine veniseră, trimişi de Ion şi de Peştefript, aşa că el îi putu sfătui cum să facă şi le atrase luare-aminte că, de vor pune la pămînt pe turcii de la han, vor face rost de puşti pentru toată lumea. Acum, toropit de fierbinţeală, aştepta... Privea prin fereastră chipul uscat şi barba cu părul alb ca mătasea, al popii Gheorghe, întins pe patul din mijlocul odăii, între sfeşnice... în stînga era noru-sa, care plîngea cu fruntea sprijinită de masă, iar în partea cealaltă, cocîrjată, Chiva.

Cînd Ilie Ristaehe, nepotul Chivei, care fusese ales să alerge în locul lui Toma, veni călare pe unul dintre caii turcilor, care scăpaseră fugind speriaţi după împuşcăturile de pe drumul mare, să-i spuie că turcii au săpat şanţuri în jurul hanului, Toma tresări ca şi cînd un cuţit i s-ar fi înfipt în piept... Aşadar turcii aşteaptă... Nu se îndoiesc o clipă că le vor veni ajutoare... şi că le vor veni destul de repede... Cum nu s-a gîndit el, care văzuse atîtea în timpul luptelor de la Sineşti şi Băileşti, că văzînd comandantul regimentului că n-au nici o ştire de la cei trimişi, nu va trimite cît mai repede o caraulă puternică să vadă ce se întîmplă la Zăvoiu Dihorului. Nu era decît un singur lucru de făcut: de aprins fără întîrziere hanul... şi dacă nu, de dat un iureş în zorii zilei, orice-ar fi să iasă din asta...

— Dă calul, Ilie, că vreau să încalec io... Dă-1 lîngă oiştea briştei... Tu caută-ţi alt cal... Ia un cal al popii.

Nu mai era toropit... îi zvîcneau tîmplele... în cîteva clipe fu lîngă Ion.

— Măi frate, trimite să-l cheme şi pă Vasile Peştefript, şi pă Codan, şi pă Drăgan...

Cînd aceştia veniră prin porumb, subt un gorun, în porumb, Toma le spuse că s-a gîndit mai bine, că trebuie să se dea foc fără întîrziere hanului.

— Dar cum ? întrebă Drăgan greoi.

— Să arunce cineva şomoioage aprinse, înmuiate în păcura.

— Şi dă unde păcură, vere Tomo ?

— Drăgane, trebuie să fie la conac... acolo să găsesc dă toate...

Nici o încercare de a zvîrli şomoioage nu izbuti. Hanul era departe [nu] numai dinspre bordeie, dinspre porumburi [ci] şi de şira de paie... Dar nu putea fi ajuns nici de pe deal... căci la poale mai era ca la o sută de paşi de faţa aproape netedă, o spinare uşoară care curgea din deal spre grajduri... Aci turcii găuriseră zidul şi umpluseră ieslele cu pămînt... Ocheau fără grijă... Atunci, un flăcăiandru, Gheor- ghiţă, din neamul lui Predoiu, un băiat de vreo optsprezece ani, spuse că vrea el să se tîrască pînă la grajd, de la un copac la altul, că erau doi ulmi pînă acolo, să aprindă şomoio- gul cu cremenea... apoi să-1 arunce... Ajunse pînă la al doilea ulm, dar încă era departe, şi şomoiogul căzu lîngă zid, fără folos... Băiatul rănit rămase după copac, nemaiputînd veni înapoi. Atunci Simion găsi altceva... Trimise să se aducă nişte butoiaşe cu spirt din crama conacului... Le dădu cep larg şi apoi le rostogoliră spre grajduri. Butoiaşele lăsau dîră şi ei dădură foc dîrei chiar de sus, de pe deal... Dîra luă foc, dar nici un butoiaş nu se rostogoli chiar spre han, din pricina spinării care cobora şi ea din deal. O luă razna într-o parte ori alta...

în odaia ei, cu trupul împuţinat, prea mic pentru patul cu tăblii de lemn alb, nevopsit, Sultana, cu privirea aţintită în tavan, nu gîndea nimic... Nu mai avea putere nici să gîn- dească... Ştiuse de la început, de la baba Dumitra, că sînt sumedenie de călăreţi turci la han, că e răzmeriţă în sat... Auzise şi trosnetele împuşcăturilor şi goana călăreţilor care se închideau speriaţi în han... Dar toate astea erau departe de ea, care^era o moartă între cei vii... Aflase tot de la baba Dumitra că a murit multă lume şi nici gîndul că atîţia care aşteptaîi moartea ei, dintr-un ceas pe altul, au murit totuşi înainte, nu-i ţinea nici cald, nici rece... Bea fiertură de mac, mînca seminţe de mac ca să-i potolească durerile şi nu avea decît un singur gînd... ca toate acestea să se sfîrşească mai curînd. Nebunia de-afară nu o privea pe ea... Dacă acum ar fi fost sfîrşitul lumii, de s-ar fi prăpădit toate noroadele sub

tpotop de foc şi s-ar fi deschis pămîntul să înghită totul, pentru ea nu ar fi fost nimic schimbat... I se micşorase capul ca al unui copil, era zbîrcită şi albă la păr, la trup numai piele şi oase, dar oasele ei încă scăzute... Ar fi ridicat-o şi un copil de jos. Acum îi juca în fereastră pîlpîiala şirei care ardea spre sat, dar ea nu ştia că arde o şură de paie şi nici nu avea cine să-i spuie.

Baba Dumitra nu mai venise de două ceasuri în odaia ei... O auzea alături, căci o despărţea de cei de-acolo doar o uşă cu geam, vorbind cu cîrmuitorul pe care-l legase cu fişii de pînză şi care avea fierbinţeli... Dar mai ales îl auzea cutremurat de groază, că oamenii din sat ar putea năvăli asupra hanului ca să-i omoare pe toţi... Unul dintre cei care erau cu el ştia turceşte şi fusese adus fără îndoială ca tîlmaci... îl trimitea mereu să întrebe pe ofiţerii turci, care nu voiau să mai vie cînd îi chema ei, plictisiţi de spaima lui, ce se în- tîmplă dacă satul va ataca hanul ori nu... de unde au puşti... Ceruse să fi dus în pivniţă unde erau ceilalţi răniţi turci, căci îi era groază de gloanţele care loveau pereţii de zid ai odăii... Tîlmaciul s-a întors spunînd că nu e loc în pivniţă decît pentru răniţii turci, că pe-acolo se merge şi în şanţurile care s-au săpat... Pe baba Dumitra n-o lăsa un minut de lîngă el...

Toate astea Ie aude Sultana şi o miră că sînt oameni care pot să se sperie atît de mult de moarte... Ea trăieşte de aproape un an de zile cu eîndul ăsta...

Uneori se mai gîndeşte la ce a fost, dar acum şi amintirile iubirilor din trecut au un gust de iască... Totul e sălciu, cu gust de pămînt... De multă vreme nu mai are nici un gust^ pentru mîncare şi nici nu mai poate mînca. Nu mai ştie dacă e tîrziu ori devreme, căci pentru ea nopţile nu mai sînt nopţi.

Acum aude cum intră speriat tîlmaciul în odaia de alături...

— Boierule, măria-ta, ticăloşii ăia vor să dea foc la han... Ofiţerii turci sînt foarte speriaţi... Aleargă dintr-o parte în- tr-alta parcă înnebuniţi... Aruncă şomoioage cu păcură... Au dat foc la o şiră de paie...

Se aude glasul sugrumat de groază al cîrmuitorului :

— Vor să dea foc la han ? repeta ca şi cînd tot n-a priceput... Vor să dea foc la han ? Costache, de ce nu vin aju-
toarele mai repede, şi glasul se stinge în gemete şi scîncete. Nu trebuia să viu... Cleopatra a avut dreptate

cu visul ei de azi-noapte... Nu mă lăsa să plec, Costache, şi eu am plecat... Ascultă, babo... cum se poate coborî în pivniţă ?

Dar baba nu mai răspunse... Sultana îşi închipui că o fi fugit cine ştie unde cînd a auzit că se dă foc la han... Ar vrea să vie baba să arunce două-trei lemne în vatră, că s-o fi stins focul... De cînd e bolnavă, e tare friguroasă, şi anul ăsta a făcut foc devreme...

Cîtva timp aţipeşte, sau poate că i s-a părut, căci e multă vreme de cînd nu mai ştie cînd doarme ori numai moţăie... Au venit de afară strigăte speriate şi se pare că e mare zarvă. Intră alături speriat tîlmaciul, care strigă îngrozit şi el:

— Boierule, nemernicii, ucigaşii rostogolesc spre noi butoiaşe cu spirt cărora le dau foc... Porcii nu se lasă pînă nu vor goli pivniţa conacului şi pînă nu ne-or veni de hac...

— Dar ajutoarele... de ce nu vin mai repede ajutoarele, geme celălalt... Să vie baba aia mai repede, să mă frece iar cu spirt, să nu leşin... Unde dracu e baba ?

Cîtva timp Sultana iar nu auzi nimic şi rămase iar cu gîn- durile ei... Cum de s-au gîndit la spirtul de la conac... ? Are şi ea spirt în pivniţă... Făcea din el rachiu... Are şi-n odaie un urcior cu spirt cu care o freacă baba Dumitra cînd o dor prea rău oasele... Ar putea să dea ea foc la han dacă ar fi sănătoasă... Se strîmbă moale... Dar dacă ar fi sănătoasă, ar mai vrea oare să dea foc hanului... ? Se strîmbă mai rău... E un han blestemat.... Ar trebui să se prefacă tot în cenuşă... Măcar dacă ar izbuti cei de-afară... Să se sfîrşească odată şi cu ăla care geme de spaimă ca o babă dincolo.

La început, gîndul i se pare îndepărtat, dar pe urmă se întreabă dacă ea, mai în putere fiind, ar putea să dea foc hanului... Prea uşor nu ar fi nici atunci... Ar trebui să poată ridica urciorul cu spirt, să stropească odaia şi pe urmă să-i dea foc... Cu ce să-i dea foc că ea n-are cremene şi feştilă...

Cîtva timp iar nu se gîndeşte la asta... Afară se aud mereu bubuituri de puşcă şi strigăte în limba turcească... Vin şi din pivniţă gemete de oameni, răniţi, se vede...

Aude iar dincolo pe tîlmaci :

— A spus căpitanul turc că dacă pînă în trei ceasuri nu se întîmplă nimic, sîntem scăpaţi...

— Dar nu se va întîmpla nimic ?... Ce crezi ? întreabă ca an copil cîrmuitorul.

— Numai Dumnezeu ştie, boierule !

— Şi io aş vrea să-mi văd mîine logodnica... dar poţi şti oare... ?

— Ştiţi ce-au făcut acum ?... Au umplut un butoi pă jumătate cu nisip, l-au împins încet înainte, dar nu dinspre deal, ci acum dinspre Găeşti... înapoia butoiului mergeau doi inşi cu un urcior cu spirt şi cu cremene la ei... Voiau să arunce urciorul aprins peste trestia cu care e învelit şopronul de dincolo de odaia de-alături... Au fost împuşcaţi amîndoi...

Sultana nu ştie că unul dintre cei doi a fost Vasile Peştefript... care nu mai avea răbdare să vadă odată hanul aprins, îşi aduce aminte însă că tot podul hanului, făcut mai înalt, de cînd s-a meremetisit din nou, e plin cu fîn... Ar fi ars straşnic, şi era chiar deasupra odăii ei, căci te urci în pod pe o scară pusă prin şopron... S-ar fi sfîrşit totul dacă butoiul ar fi ajuns mai aproape...

Acum i-a încolţit gîndul să dea foc hanului. Dar cum să ajungă pînă la urcior, ea care trebuie să fie întoarsă de alţii în aşternut... ? Urciorul e subt masa cu patru picioare care e între cele două ferestre şi care e aşternută cu pînză de borangic, lucrată de mînă, o fişie albă, una galbenă.....Dar, dacă lucrurile din odaie-nu s-ar aprinde? Nu, cu spirt nu se poate să nu s-aprindă... Dacă se răstoarnă candela, nu se poate să nu s-aprindă. Pentru asta însă ar trebui bine stropite patul şi lada de la căpătîi, peste care sînt velinţe, trîmbe de borangic şi perne de puf alb... De partea cealaltă, lîngă vatră, este o laviţă pe care doarme de obicei baba Dumitra, că de cînd a slăbit rău ea, nu mai poate dormi singură în odaie... Pe laviţă sînt aşternute paie bine învelite într-o pînză de cînepă... Mai sînt şi lemne sparte şi puse lîngă vatră... Pe policioară deasupra laviţei sînt ouă de lemn, fluiere şi ploşti cu marame de mătasă... Ei, dacă s-ar putea da jos din pat ! Şi încearcă. A ridicat capul... Poate să-l ridice... Urciorul cu spirt nu e subt masă, e lîngă masă, că Dumitra a luat o cană ca să-i frece boierului picioarele... Dacă ar putea turna spirt cu cana pe ferăstruica dinspre şopron... Ferăstruica prin care pe vremuri, cînd nu era şopronul, bătrînul Nedelcu privea noaptea spre portiţa dinspre codrul Vlăsiei să vadă dacă au venit ăi care trebuiau să vie... Avea şi puşcă lîngă el pentru cine ştie ce... Han blestemat... Să ardă pînă în

temelii !... Să-i spulbere vîntul cenuşa în patru părţi... Să nu mai rămîie nici urmă din el !... De afară, de la o vreme nu se mai aude nimic. Rare bubuituri de armă... trag turcii. Ai din afară nu mai trag de loc. Oare o fi trecut noaptea ?... Unde s-o fi ascuns baba Dumitra ? A biruit-o iar oboseala... Aţipeşte cîteva clipe şi se deşteaptă din nou... O roade un gînd... De ce s-a întors ea la hanul ăsta care n-a purtat noroc nimănui ?... Ce a tras-o la hanul ăsta blestemat ? Ah, dacă ar putea arde... să trosnească... să geamă în flăcări !... Dincolo, în şopron, sînt paie căzute de la pod cînd se aruncă jos cu furca. A făcut pod la han cînd 1-a făcut din nou, ca să ţie răcoare vara, şi iarna cald... Dar ei îi e tot frig... Dintr-o dată o cuprinde o voinţă crîncenă, o îndîrjire de moarte... I-a spus baba Dumitra că 1111 turc a venit singur la grajd în casă, ţinîndu-şi maţele cu mîinile amîndouă... Omul poate, cînd vrea... Trebuie să ardă hanul ăsta blestemat !...

Mîinile ei slabe tot o mai sprijină... S-a ridicat în cotul drept... se trudeşte încă, şi acum e în capul oaselor... Urciorul nu e departe. O să toarne din el în cană... Cum să ridice cana pînă la ferăstruică ?... La candelă o să fie mai uşor, că are o poză de hîrtie... O s-o ude cu spirt şi-o să ia foc... S-a lăsat încet jos dm pat... Se tîrîie pînă la urcior... L-a răsturnat în cană... Curge din el şi pe jos... ca o băltoacă. S-a proptit de pat... de masă... a ajuns şi a deschis ferăstruică : toarnă cu cana spirt pe firidă... toarnă afară... Unde, nu vede... dar toarnă... Se lasă jos... lîngă masă e un clondir cu gaz. Mai sînt şi alte fierturi... i-au dat să bea gaz... A căutat tocmai la Tîrgovişte musceleanul pentru ea... că spunea o babă de la Corcinogu că dacă se unge cu păcură şi bea o cană de gaz îi ia boala cu mîna. Pînă la urmă izbuteşte să-1 ridice şi pe ăla... întîi pe pat... apoi pe masă... A ajuns cu el în firida ferăstruicii şi toarnă... tot făcînd dîră ia poza, cadîna, de pe masă... Toarnă spirt şi pe ea... apoi rostogoleşte urciorul, să curgă tot... întinde poza udă spre candelă...

— Nea Ioane... Ce-i aia... ? Arde hanu ! ai lui Simion au aprins hanu...

Flăcările au ţîşnit dintr-o dată, de subt şopron. O vîl- vătaie cît o turlă de biserică a cuprins dintr-o dată hanul, care arde trosnind...

Oamenii strigă înnebuniţi :

— Arde hanu... Ard turcii...

Toma, care era lîngă [frate-său, ţipa] ca un smintit:

— Iureş, Ioane, iureş cu oamenii !... Clopotele..., să să tragă clopotele... Cine poate să ajungă mai repede la clopote ? Măi Gheorghiţă... fugi, măi, snopeşte calul !... Aşteaptă la biserică băiatul dascălului... Nu aşa repede, Ioane... Stai să să încingă focul... Cînd oi da io năvală cu calu... Veniţi după mine... Unde sînt puşcaşii ? Să tragă acum puşcaşii, să nu stingă turcii focul...

Simion, cînd a văzut că arde hanul şi că în curte e mişcare, n-a mai aşteptat nici o poruncă... A început să tragă la grămadă... Trag ai lui înfierbîntaţi cu ochii parcă ieşiţi din orbite... Damian nu trage... Puştile se încarcă greu şi el ştie că turcii vor încerca să fugă spre el, căci le e frică ele sat şi de porumb. Au deschis poarta... Ţîşnesc dintr-o dată... Sună trompetul lor... Unii atîrnă parcă de cai... îi potopesc focurile lui Simion... Acum toţi cei care au ieşit s-au culcat la pămînt. Ion n-a mai aşteptat clopotele şi a ţîşnit din porumb. Se vede ca ziua. Sar fuioare de seîntei pînă la ei. Se aud acum şi clopotele... Sună în două zvonuri vesele ca la Paşte... Lumea urlă, se repede. Toma a pornit-o cu calul înainte... dar se rostogoleşte şi nu mai ştie nimic ce e cu el...

N-au scăpat decît vreo douăzeci de turci care au rămas în grajduri de frică... în totul, au pierit în această zi de duminică două sute treizeci d? turci, au fost răniţi vreo douăzeci şi prinşi alţi douăzeci... Dintre săteni au mai căzut vreo treizeci... Ion, Drăgan, Damian... şi alţii... A murit şi Irina, fata Riţei, care se ţinea de taică-său... Toma iar a scăpat. îi fusese împuşcat calul.

A doua zi — era un soare viu ca de vară — din han nu mai rămăseseră în picioare decît grajdurile şi cenuşa pînă la glezne... Pe turci i-au adunat pe toţi în curte... Pe cei prinşi
i-au lăsat în grajd... Toma a poruncit să se adune puştile... Să se adune şi muniţia cîtă s-a putut găsi la cei morţi... Satul era ca după un cutremur nemaivăzut... Pe morţi îi plîngeau numai ai lor şi bocitoarele satului, care cunoşteau meşteşugul bocitului... Toţi cei scăpaţi cu viaţă se simţeau născuţi a doua oară... Mai întîi nu mai erau clăcaşi... Din cîrmuitor n-au găsit decît un ceas şi

vreo două inele... şi un fel de păpuşă neagră, ca un tăciune... Au căutat-o şi pe Sultana... Li s-a părut că ar putea să fie nişte oase albe de arse, afumate pe jumătate, ca de copil...

Şoricaie s-a apropiat de ea, i-a făcut cruce peste oase...

— S-o fi speriat rău, sărmana, cînd a văzut că a luat foc casa... Dar e mai bine aşa pentru ea... A iertat-o Dumnezeu !... S-a închinat şi s-au mai închinat şi cei din jur.

înainte de prînz au sunat iar clopotele, căci se văzuse în zare un nor de praf. Veneau în goană cazacii... Cînd au venit mai aproape, lumea i-a auzit urlînd şi s-a risipit în toate părţile, s-a ascuns prin case... Simion, Petre Dobre şi cei de pe deal au avut timp să fugă peste gîrlă... dincolo, peste rîpă... Toma era în brişcă în deal... îl scuturau frigurile... Ciotul se rupsese în cădere a treia oară. \

Boierii cu)alba-n proţap

Calliopi îl lăsase pe Băl-Ceaurescu să-i facă pe voie lui Cantacuzino şi să iscălească, dar de atunci nu avu decît un singur gînd : să facă tot posibilul să-1 scoată din Căimăcămie... începu să-1 sape, arătîndu-1 ca un incapabil, la început pe un ton mieros şi compătimitor... La bătrînă Maria Ghica, în palatul de la Colentina, unde se aduna toată protipendada ca să afle noutăţi şi să bîrfească, să puie la cale mici şi aparent glumeţe ticăloşii... Calliopi aducea mereu vorba despre caimacam, căinîndu-1 :

— Ce pauvre Cantacuzene... 11 est plein de bonne volante... mais il est totut-â-fait incapable de retablir l'ordre... rneme avec le concours de turcs... Cest pour notre pauvre pays une grande dellusion... II n-est pas vieux... mais il est... mdtofit

rău... *quoi — mes cheries*... [34] şi se strîmbă gustînd îngheţata... ca şi cînd l-ar fi gustat pe Cantacuzino...

Cucoanele şi musafirii rîdeau şi povesteau mai departe... Ca un soi de centrală, Calliopi aduna toate zvonurile care umblau, toate jumătăţile de ştiri oficiale pe care le afla prin oamenii ei şi le aducea în acest mare salon, punîndu-le sare şi piper de la ea... pentru ca apoi să ajungă pînă la urechile cele mai subţiri...

Salonul de la Colentina era un salon unde se creau şi se năruiau reputaţii. Ceea ce agrava lucrurile era ca Fuad însuşi venea de trei ori pe săptămînă în acest cerc muieresc, dornic să cunoască femeile bucureştene din lumea mare, despre care se vorbea atît şi la Istambul chiar în saloanele sultanelor şi ale favoritelor... Prin întrebări perfide, Calliopi arăta că e la curent cu tulburările din provincie, cu refuzul ţării de a renunţa la proiectul de constituţie şi la realizările Guvernului provizoriu. întreba cu candoare dacă e adevărat că în Vlaşca ţăranii au bătut pe subtcîrmuitor şi pe dorobanţi... Că la moşia lui Ghica de la Buzău au ucis un isprăvnicel care bătuse un flăcău pentru că intrase în via boierească... Că la Obileşti în Ilfov.,

Fuad Effendi răspundea foarte încurcat, arătînd că nu e nimic serios, că aimata turcă va interveni oriunde, acolo unde e chemată...

— Il paraît, Excellence, que ce pauvre Contacuzene a trop de confiance dans ses aptitudes de gouverner... Il est jalous de son autorite et paraît qu'il ne vous demande jamais coasei!... Mais il faut bien [lui] pardonner fa... il est plein de bonne volonte... [2]

---

34 **Dragă domnule Ghica,**

Prin ce întîmplare v-aţi mai amintit, de mine? Cum se face că deşi copleşit de griji şi nelinişti v-aţi mai gîndit o dată la marele dumneavoastră *reacţionar* Emile de la Grange, atît de lung, de vesel, de nerod, de rezonabil şi mai ales de fijipist ? Liniştiţi-vă, m-am pocăit cel puţin în privinţa Valahiei, căci n-am văzut niciodată ceva mai detestabil, mai ignobil — scuzaţi-mă — decît ceea ce s-a ajuns a fi considerată aristocraţia valahă. După intrarea trupelor moscovite ne-a fost dat să vedem toate mostrele posibile de trădare — delaţiuni, insinuări, spionaj, calomnii, recriminări, fiul împotriva tatălui, tatăl împotriva fiului, prietenul contra prietenului, totul e de nerecunoscut şi e de regretat că un torent .cumplit nu duce la naiba şi pe protectori şi pe protejaţi... (fr.).

Fuad Effendi dădea din cap evaziv şi prefera să treacă la alt subiect, fără să se gîndească la vreo măsură, căci ştia că această Calliopi Ghica era cea mai mare duşmană a doamnei

1 Bietul Cantacuzino... E plin de bunăvoinţă... dar complet incapabil să restabilească. ordinea... chiar cu ajutorul turcilor. Aceasta e o mare dezamăgire pentru sărmana noastră ţară... Nu e bătrîn... dar este... cum să vă spun — dragele mele... (fr.).

2 Se pare, excelenţă, că acest sărman Cantacuzino are prea multă încredere. în aptitudinile sale de a guverna... E mîndru de autoritatea sa şi se pare că nu vă cere niciodată sfatul. Dar trebuie să i se ierte aceasta... căci e plin de bunăvoinţă... (fr.). - de Kotzebue, şi asta îi convenea. îi era neplăcut fiindcă în acest salon venea şi tot corpul diplomatic, adică veneau cei cîţiva consuli generali ai puterilor occidentale şi unii străini de marcă, precum se spunea...

Un franţuz, un asemenea străin de marcă, după Emile de la Grange, îi scria în zilele acestea lui Ion Ghica, care era mereu la Constantinopol şi pe care-1 cunoscuse cînd acesta se afla la Paris, impresiile lui despre purtarea societăţii bucureş- tene, a boierimii, după intrarea trupelor de ocupaţie :

„Mon cher M. Ghica,

Est-ce que par basard vous vous souvenez encore de moi ? Est-ce qu-au milieu de tous vos soucis, de vos angoisses, v-.us avez pense vine fois â votre grande* reactionnaire *Emile de la Grange, si long, si gai, si bete, si raisonnable et si Philippiste surtout ? Rassurez-vous, je suis converti, au moins quant a la Valacbie, et si j'ai jamais rien vu de de- testable, d'ignoble, excusez-moi, mais c'est ce qu'on est convenu, d'appeler l'aristocraţie valaque. Depuis l'entree des troupes moscovites, nous avons joui de tous Ies echantillons possibles de trabison — delations, insinua- tions, espionnage, calomnies, recriminations, fils contre pere, pere contre fils, ami contre ami, c'est â n'y plus rien reconnaintre et a regretter qu'un immense* flowing-up *n'envoie pas au diable Protecteurs et Proteges... '"

în cele dintîi zile, Calliopi vorbi despre populaţia *„recalcitrante"* [35] care refuză Căimăcămia şi ordinea ei, mai mult glumind, ca să se arate bine informată — titlul ei cel mai de seamă care-i dădea autoritate în saloane şi

---

35[1] **îndărătnică, recalcitrantă (fr.):**

pentru care era căutată cu respect chiar de miniştri — şi ca să otrăvească pe Costache Cantacuzino... Alături de cîteva ştiri despre alcovuri şi despre noi intrigi amoroase, ea aducea şi ştiri politice, urmărindu-şi cu tenacitate planurile de a scoate pe Cantacuzino din Căimăcămie. ^

Peste vreo zece zile se văzu însă că nu e glumă şi o cuprinse şi pe ea spaima, că ţara e încă în revoluţie... Se părea că abia după căderea guvernului revoluţionar, cinci sute de mii de oameni cel puţin se treziseră revoluţionari. Zilnic soseau în Bucureşti boieri care fugiseră de pe la moşiile lor înspăimîn- taţi de îndrăzneala ţărănimii şi de dîrzenia ei... De la o vreme în toate casele mari nu se mai vorbea decît despre asta... Luni de zile ameninţaseră boierii şi reacţionarii ţărănimea cu venirea armatelor imperiale şi aceşti boieri fuseseră convinşi că de îndată ce se va vesti că ele au trecut graniţa, ţărănimea va mușca pămîntul şi iată că, dimpotrivă, o* înfruntă cu îndîrjire.

— *Ce n'eşt plus la revolution des pauvres enfants de madame Farfara, mes bonnes amies! Le temps de boyards dille- tants, revolutionnaires est passe... Votla maintenant la revolution des paysans enrages*[1], se plîngea acum serios Calliopi Ghica...

Cînd văzură că nici după desfacerea taberei lui Magheru ţărănimea nu se potoleşte, aşa cum nădăjduiau boierii, aceştia avură cîteva zile impresia că totul e pierdut... într-o sîmbătă seară, Calliopi Ghica poftì la ea aproape întreaga protipendadă, chiar şi pe bătrînul baş boier Iordache Filipescu, chipurile la o masă de ziua unui copil al ei. Pe şoptite însă mulţi ştiau despre ce e vorba... Veniră reprezentanţi ai tuturor celor douăzeci de mari familii, adică mai mult decît protipendada care nu era alcătuită decît din douăsprezece familii.

Nimănui nu-i ardea de mîncare şi discuţia fu foarte aprinsă... Toţi simţeau că sînt pe-o corabie — cum a spus unul dintre ei — care stă să se înece... La urmă se hotărî ca toţi cei de faţă să se întîlnească, a doua zi şi să meargă împreună

' Asta nu mai e revoluţia bieţilor copii ai cocoanei Farfara, bunele mele prietene. Timpul boierilor revoluţionari diletanţi a trecut... Iată acum revoluţia ţăranilor turbaţi... (fr.).

la caimacam, ca să-i arate că aşa nu mai merge, că^e nevoie de o mînă de fier şi că dacă el nu se simte în stare să restabilească ordinea în ţară, să lase pe altul în locul lui. Unii chiar şoptiră că o adevărată mînă de fier ar fi de pildă Hristache Băl-Ceaurescu.

A doua zi, douăzeci de carete şi căleşti trecură pe rînd pe dinaintea palatului Vorniciei, unde lucra în zilele acela Cantacuzino.

Un secretar veni să-1 vestească pe caimacam că au venit marii boieri, în frunte cu baş boierul. Se uită pe fereastră, văzu caleştile, bănui de ce-au venit, se înfurie, dar pînă la urmă îşi spuse că în felul ei aceasta este Adunai-ea Obştească a ţării şi că ar fi o greşeală să n-o primească. întîmpină deci în pragul biroului său, cu cel mai candid surîs, pe baş boierul Iordache Filipescu, care, cu barba lui măreaţă, sprijinit de bătrîneţe într-un toiag cu mîner de aur ca o cîrjă episcopală, părea un fel de mitropolit.

Nu era destul loc pe canapelele vechi şi roase, care fuseseră un fel de garnitură Louis XV şi se mai aduseră scaune.

— Ce vă aduce la caimacamul dumneavoastră, arhon boierule ? întrebă el, mereu surîzător, pe baş boier, după ce acesta se aşezase pe o canapea, umplînd-o toată cu lebadeaua şi binişul lui, mai ales că îşi pusese şi işlicul alături, căci îl durea puţin capul.

— E rău fătul meu, e rău ! îi răspunse baş boierul... Iar- tă-mă că îţi spui aşa... dar te cunosc de mic şi îmi eşti şi nepot pe deasupra... Nu e acum vreme de excelenţe şi alte fleacuri. E greu de tot... A luat ţara foc !... Şi boierul îşi lipi buzele groase de trei ori ca şi cum ar fi gustat ceva neplăcut.

— Cine v-a spus asta ? întrebă caimacamul cu o prefăcută mirare. Cum se poate să vă speriaţi aşa din senin, domnilor ? se adresă el celorlalţi... şi surîse iar cu marile lui fălci de buldog sfrijit.

— Nu e vreme acum de surîsuri, excelenţă... Acum e vremea să ne punem cenuşă în cap şi să

arătăm.ce putem şi ce nu putem ! izbucni Băl-Ceaurescu, ridicîndu-se dîrz de pe scaunul pe care se simţea prost. Să isprăvim cu surîsurile... Ţara arde şi baba se piaptănă...

Acum caimacamul se supără de-a binelea... Găsi că acest Băl-Ceaurescu s-a obrăznicit din cale-afară...

— De unde ştiţi dumneavoastră că ţara arde ? Vă luaţi după tot felul de zvonuri false, de minciuni răspîndite de craii revoluţionari... Eu nu vorbesc cai verzi pe pereţi... Eu am aci rapoarte din toate judeţele în care se arată precis ce s-a întîmplat... Situaţia exactă... Mai bine, boierule, decît ai vorbi ce nu trebuie, ai fi venit aci să-ţi cetesc aceste rapoarte, ca să afli adevărul... se adresă el de-a dreptul lui Băl-Ceaurescu.

Atunci baş boierul îi spuse molcom caimacamului :

— Ai putea, boierule, să ne cetşti şi nouă cîte ceva din rapoartele dumitale ?

— Cum să nu... Sînt gata să vă cetesc orice vreţi... dar uite, e un teanc mare... nu ne-ar ajunge nici pînă mîine... Spuneţi-mi ce vă interesează anume...

— Ai putea, excelenţă, să ne spui ce-a fost în Vlaşca la Putineiu ? întrebă I. Slătineanu, un boier îndesat, cu faţa osoasă, puţin spîn.

— Foarte bine ! Să căutăm raportul de la Vlaşca şi să vedem ce s-a întîmplat la Vlaşca... Vă cetesc întocmai... A găsit raportul şi cetşte, ca să arate că lucrurile n-au nici o însemnătate :

„Cinstitului Depart. din Năuntru Cîrmuirea J. Vlaşca în asemănarea, poruncii c. Depart. cu No... împărţindu-se prin subt- cîrmuitori examplarele trimise ale excelenţei-sale Fuad Effendi şi ale c. Călmăcămii, cu adăogirea ca subtcîrmuitorii să le desluşească supunere la drepturile proprietăresci şi a se păzi liniştea obştească, fără de nădejde s-a întîmpinat cu doue raporturi ale d. subtcîrmuitor de Margine subt No. 3.724 şi 3.725, prin care arată necuviinţa însemnaţilor locuitori ot Hodivoia, nevrînd a primi expusele publicaţii pe cari le-au şi aruncat. Nu fu îndestul aceasta, dar au bătut pe isprăvnicel, din cari la unul din Stănesci i-au frînt mîna, ba încă şi pe dorobanţi i-au gonit cu ciomegele, adăogînd că nu vor face nici o zi arendaşilor, precum mai pe larg se va încredinţa din copiile de pe raporturi. Totodată s-a întîmpinat

cârmuirea şi cu doue jelbi a mai multor proprietari şi arendaşi, prin cari arată aceeaşi nesupunere la datoriile proprietăresci, cu ameninţări de des- păgubire asupra Cîrmuirii, cari se trimit pe lîngă aceasta în original..."

Aci beizadea Scarlat Ghica, un bărbat tînăr, cu o barbă roşie ca şi a tatălui său, potrivită cu foarfecele şi mustaţă despărţită în două, cu cîteva muchi de brici, îl întrerupse, în felul lui ştiut intempestiv... că se crede foarte inteligent şi are o iscusinţă de jucător pasionat de cărţi.

— A, mai mulţi proprietari iscăliţi numai pe două jable... Cu alte cuvinte aproape în întreg judeţul locuitorii sînt „ne- cuviincioşi", cum spune raportul... Rup publicaţiile Căimăcă- miei, bat isprăvniceii, gonesc dorobanţii cu ciomegile.... Nu-i nimic asta, nu ? Şi puse el însuşi mîna pe dosar... Se crede priceput într-ale legii şi ia singur în cercetare dosarul de pe masă : Uite aci, mai departe, raportul Subtcîrmuirii de Margine ! Şi citi sărind, ca un jucător de cărţi care alege atuurile :

„...astăzi numai trimiţîndu-se dorobanţii încredinţaţi d. arendaş, cu isprăvnicel în sat, ca să facă datoria clăcii a încărca grîul ce-l are în arie treerat de atîta vreme şi care se ameninţă spre stricare, nu numai că nu s-a supus nici un locuitor a eşi, dar încă unul şi anume Stoica Gîscă, puind mîna pe un lemn, a dat de a rupt- mîna isprăvnicelului care se trimitea spre vedere. Vestindu-ne de aceasta şi avînd în vedere jalba d. arendaş acelei moşii, resoluţie cu No. 1.370 şi, venind însumi în pomenitul sat şi chemînd pe juraţi, le-am poruncit locuitorilor şi mi-au răspuns că toţi sînt în unire ca să nu dea nici pentru datoriile proprietăţii, şi poruncindu-le a-i chema la subiscălitul ca să le vorbesc despre aceasta, mi-au respuns că nici unul nu vrea să vie şi dorobanţi să nu mai trimiţă în sat pe la dînşii, că nu va fi bine..."

— Auziţi, auziţi, boieri, cum vorbesc sătenii în septembrie 20, la o săptămînă după intrarea trupelor imperiale ! Şi excelenţa-sa spune că nu-i nimic... A... a... Cătă şi răsfoi dosarul mai departe... Departamentul Trebilor din Lăuntru adăogă pe raport: „Cîrmuirea arată că cu asemenea împotrivire s-au arătat şi locuitorii satelor Stăneşti şi Putineiu..."

— Ei şi ? răspunse caimacamul... S-au trimis ostaşi turci şi totul este desigur în ordine la ceasul

acesta, despre care cu siguranţă că voi primi raport în continuare...

Dar beizadea Scarlat, care mergea mai departe în teancul de rapoarte citi repede :

— Uite... uite ce scrie aici... cîrmuirea de Ilfov,.

Reacţionar fanatic, Scarlat Ghica citeşte cu patimă, cu revoltă :

„...roagă pe cinst. Departament ca să facă punere la cale a da în dispoziţia Cîrmuirii patruzeci soldaţi musulmani spre a se îndrepta în plăţile Obilesci şi Olteniţa, de unde s-au mai primit acum raporturile cu No. 84, 87, 93, 94 şi 95, tot în asemenea împrejurări, căci duhurile locuitorilor satelor de pe linia Dunărei sînt *cu* ***totul răsvrătitoare şi ne-Cîrmuitorul,*** **I. Mitescu"**

— Nu uitaţi că tot în Ilfov sătenii din Ulmeni au dărîmat pînă în temelii toate năMestiile proprietăţii...

Costache Cantacuzino o priveşte pe aceasta odraslă de domnitor cu destul dispreţ... „Şi-a pierdut averea la cărţi, a jucat de atîtea ori cu eî — şi din pricina asta a devenit arţăgos. Acum îl poţi pune la locul lui cu orice slujbuliţă, căci şi fraţii lui s-au săturat de el şi nu-i mai dau bani... Mai ciupeşte ce poate de la maieă-sa, de la Colentina... Pe Bibescu l-a atacat cu furie, pînă într-o zi, cînd i-a dat o slujbuliţă de şapte-opt sute de lei... şi pe urmă s-a făcut cel mai strașnic apărător al lui... E bun de gură al dracului... Era mai bine dacă mai în- tîrzia la Braşov acolo şi la Galaţi, pe unde află că ă umblat, pe lîngă Duhamel. Acum e primejdie să-i facă încurcături cu dosarele astea... E o idee... Am să-l numesc în comisia aia de cercetare şi de arestări pe care o tot cere omul ţarului... îl pun acolo alături de Mihalache Cornescu şi de Mihalache Suţu. De s-ar potoli acum... Că el nu mai are moşii de pierdut..."

— Am auzit că la Dolj... la Calafat., unul Zaman îşi face de cap ! Ce se întîmplă acolo, execelenţă ? întreabă iar Slătineanu.

— Păi să vedem şi-acolo,. Să vedem ce găsim aci la delă... La Dolj, zici, boierule.,

— La Dolj... la Dolj...

Scarlat Ghica cercetează repede stiva de dosare...

— Uitați., l-am găsit... Și citește de-a dreptul :

Departamentul Trebilor din Năuntru al Prințipatului Țării Românesci

No. 724

Secția 1, masa 1

Bucuresci

Cinstitei Călmăcămii a Țării Românesci

D-lui cîrmuitorul județului Dolj prin raport No. 207, încunoșciin- țează acestui. Departament că la 27 ale încetatului septemvrie, primind scire că un număr ca la două sute locuitori revoltanți, avînd în capul lor un comisar propagant, un preot și doi soldați, înarmați cu pușci, sulițe, topoare, coase și cu stindarde, se apropiau de orașul Craiovei cu precu- getare ca să intre a răzvrăti norodul și a sminti liniștea, a trimis îndată înaintea lor pe tistul dorobanților Cîrmuirii și pe Pit. Gheorghe Bibescu, împreună cu vreo treizeci dorobanți cari, întîmpinînd pe acei revoltați aproape de oraș, după o mică luptă între dînșii, au prins pe capii lor și vreo sută de locuitori, pe cari legîndu-i și aducîndu-i la Cîrmuire, la cercetarea ce le-a făcut despre a lor cugetare, au răspuns că sfîrșitul pornirii lor era să doboare adminstrația de astăzi și să restatornicească pe cel de mai nainte administrator, profesor Aaron, după care aceasta, d-l cîr- muitor, pe de o parte pe capii acelor revoltați i-a arestat, iar pe de alta prin cetirea publicațiilor date de la 13 septemvrie încoace și prin osebite povățuiri, chemînd pe acei locuitori la cunoștința îndatoririlor lor, le-au dat drumul a se întoarce pe la casele lor.

Prin același raport, d-lui cîrmuitorul județului Dolj înscliințează că locuitorii satelor dinspre Calafat, îndemnați de un Costache Zaman, petrec și acum în răzvrătire, nu se suptm a recunoașce legiuirile și au întrerupt cu totul comunicația cu toată acea parte a județului, și că numitul Taman pe lîngă alte neorînduieli ce săvîrșesce, puind mîna și pe Pit. Di- mitrie Părălanul, rînduit subtcîrmuitor la plasa Cîmpului, după ce l-a bătut foarte rău, apoi nu se scie în cele din urmă ce va fi făcut cu dîn- sul..."

— Ei ? Locuitorii satelor ele pe linia Dunării... Am înțeles adică jumătate județul... și încă așa e și în alte județe... Și iată ce e ciudat: Raportul cere patruzeci de soldați musulmani pentru aceste comune și uite aci rezoluția... „Răspuns ca să se întrebuințeze la asemenea

întîmplări din cazacii ce s-au dat"... Se recunoaşte deci că trupele musulmane nu sînt de ajuns... Frunzăreşte şi dă de alt dosar...

Caimacamul, care şi-a luat angajamentul să le arate tot, îl lăsă să citească...

— Cum vă spuneam, iată ce se întîmpia la Izlaz, care e şi el tot pe linia Dunării, în Oltenia. Uite un raport ! şi caută... Tot de la 20 septembrie... Citeşte răspicat. Uite răscoală între soldaţi !

„Adresa No. 135 a comandirului roatei 8 din polcul 3 către Cîrmuirea de Teleorman Copie după adresul d-lui comandir al roţii 8-lea din polcul No. 3 cu No. 135

In urma primirii poruncii cinst. Cîrmuiri No. 1.934, am făcut şi eu cunoscută cinurilor ostăşeşti de subt comanda mea, în urma căreia m-atn pomenit cu o răscoală între soldaţi, precum v-am declarat eri în persoană, care intrigă curge de la aflatul în roată subtlocotenent Ioan Dascălu, ce a fost înălţat într-acest rang de Guvernul provisor, şi intrînd cu amăruntul în cercetarea răscoalei, am dovedit că numitul Dascălu, unindu-se cu un subtcîrmuitor ce-şi are tactul într-acest sat Islazul, şi anume loan Btmescu, au tras cîţiva soldaţi în partida lor, zkîndu-le că eu, comandirul lor, am hotărît să fug şi pe ei să-i las în mîinile turcilor, spre a-şi putea împlini scopul, că adică soldaţii să se unească cu dinşii şi să vie să mă lege şi pe urmă să iea toţi soldaţii aflaţi în punct, precum şi pe cei după la picheturi, şi- să plece cu ei la d. Magheru, unde nu numai să-şi afle scăparea, dar cu hotărîre să vie asupra oştirilor împărătesei la Bucureşti, spre războnare..." '

Răsfoi mai departe.

— Uitaţi, că nu e numai linia Dunării... e şi la munte... Uite ce se raportează din Argeş ! Citeşte :

„Departamentul Trebilor din Năuntru

No. 131

Secţia 1-i, masa 1 Bucureşti

Cinstitei Caimacamii a Ţării Românesci

...iar în parte duhurile sînt încă exaltate după neprecurmata învitare şi propagandă ce şi acum se face în taină de locuitorii din Piteşti, Toma Furduescu şi Toma Conţescu, sprijiniţi pe nădejdea că vor fi ajutaţi de Magheru prin trimiterea de panduri ce are adunaţi lîngă Rîrt- nicul-Vîlcei..."

— $i asta nu-i nimic, dar uitaţi rapoartele din plasa Cotmeana :

„...satele Martalogii, Slobozia-Ciobani şi Horoeştii... cu nesupwu la poruncile stăpînirii..."

Şi iată alt raport, tot de la Argeş, care cere :

„...masuri ostăşeşti împotriva răvrătiţilor, precum sînt locuitorii din satul Ruricu, plaiul Loviştii..."

Răsfoieşte mai departe : Iată şi la Prahova raportul Cîr- muirii :

„în satul Cornul sătenii au ocupat moşia gonind pe Pitarul Pro-

Asemenea la Comarnic... unde scrie aci, sătenii au năvălit asupra trupelor imperiale... Dar uitaţi la Rîmnicu-Sărat... Un act iscălit, scrie aci, de peste două sute de inşi, în frunte cu fostul administrator Scarlat Turnavitu, care apoi ies toţi înaintea armatelor slăvitului ţar şi declară că nu primesc nimic decît guvernul revoluţionar.

— Ei şi ? întrebă caimacamul exasperat. Nu au fost arestaţi toţi, în frunte cu acel netrebnic Scarlat Turnavitu, care a pus la cale totul ?... Aţi văzut, vi s-au cetit rapoarte... aşa sînt toate... Ţăranii s-au răzvrătit... Noi am trimis ostaşi imperiali şi i-am adus la raţiune... Atunci ce mai vreţi ?

— Dar au izbucnit mereu în alte părţi ! se auzi un glas. Puteţi spune că la ceasul acesta e linişte în ţară ! Nu... âsta e... Dimpotrivă, după arătările dumneavoastră, ţăranii sînt şi mai dîrzi.

— Dacă nu e linişte, va fi... Vă pot asigura... Trupele imperiale pentru asta — nu ? — au intrat în ţară...

Băl-Ceaurescu, care tăcuse pînă aci ca un taur încruntat, spuse că are să puie şi el o întrebare... Ieri şi alaltăieri veniseră la el vechilul şi cîţiva logofeţi, speriaţi, fugiţi de pe moşiile lui din Teleorman, arătîndu-i că acolo e prăpăd... îi arătaseră sat cu sat întîmplările de acolo... Tăcuse, fiindcă voia să-l ia pe caimacam pe nepregătite... Acum nu se mai putu stăpîni...

— Ar putea excelenţia-sa să ne arate şi rapoartele despre întîmplările de la Teleorman... din comunele Piatra, Viişoara şi altele ?

Caimacamul păru puţin încurcat.

-— Da, de ce nu ? V-am promeţat să vă pui la dispoziţie toată dela... Şi căută printre hîrtiile de pe masă. Uitaţi raportul... puteţi să-1 cetiţi !

Băl-Ceaurescu îl luă în mînă şi ceti :

„...la 6 ale următoarei m-am pornit eu însumi... — iscălește căpitanul Arion — în satele Piatra şi Vişoara, m-am pornit însumi cu o comandă de 30 soldaţi împreună cu cîrmuitorul judeţului la satul Piatra, şi după a noastră sosire la pomenitul sat, d. cîrmuitor îndată a vestit pe locuitorii satului spre a se aduna la domnia-sa să le cetească poruncile stăpînirii, şi după ce s-au adunat toţi locuitorii satului, d. cîrmuitor le-a citit poruncile stăpînirii, prin care îi povăţuia să se conformeze cu ele, şi, pe ale fostului răsvrătitor guvern să le înapoească domniei-sale ; iară ei toţi au începutără a striga într-o glăsuire că nu se supun la poruncile de acum ale cinstitei Căimăcămii, revoltîndu-se asupra noastră cu ciomege şi cu pietre.

Iară eu văzînd această îndîrjire din partea lor, am fost silit ca să comandez slobozituri de foc în sus, socotind că cu aceasta se vor înfricoşa, şi văzînd că cu acest mijloc nu pot a-i linişti, am fost siliţi pe dată a vesti pe d. comandirul divisionului 3-lea a veni spre ajutor, însă această apărare a noastră a ţinut de la 10 ceasuri dimineaţa şi pînă la 1 după douesprezece din noapte..."

Cînd sfîrşi, [Băl-Ceaurescu] întrebă, tremurînd de mînie :

— Asta-i tot, ai ? Asta-i tot ce spun rapoartele dumneavoastră... Acest căpitan nu spune în raportul lui nimic despre morţii de-acolo... Acum văz cîta încredere se poate avea în rapoartele dumneavoastră...

— Cum nu scrie despre morţi ? întrebă caimacamul mirat. Trebuie să scrie... Şi căută altă hîrtie. Uite ici... raportul Căimăcămiei... Şi citeşte :

„Excelenţii-sale Omer-paşa

„Acum s-a luat sciinţă ca la satul Piatra din judeţul Teleorman, ai cărula locuitori s-au arătat cu nesupunere, nevoind să cunoască şi să urmeze proclamaţiilor obştite pentru restatornicirea legiuitei stăpîniri şi a liniştei obşteşti, şi prin urmare pentru că tot locuitorul să intre iarăşi în legiuitul drum şi să-şi urmeze împlinirea datoriilor • ce legiuirea organică impune fiecăruia, mergend însuşi cîrmuitorul numitului judeţ însoţit de treizeci ostaşi pămînteni, şi spre a-i povăţui să se întoarcă din rătăcirea în care urmează a fi, a fost împresurat

de către acei locuitori, cari sînt în număr mai mare de jind sute, la care împresurate s-a săvîrşit şi omor de vreo trei oameni, fi încă acum se află ţinut în sr' ca subt arest. Subtiscălitul grăbesc a da această împrejurare în cunoscinţa excelen- ţei-voastre, rugîndu-vă ca să binevoiţi a face cuvîncioasa punere la cale spre înfrînarea acelor îndărătnici locuitori, şi îndatorirea lor de a respecta legiuirile. De se va găsi cu cale, exelenţie, se poate trimite şi oştire cît mai

—- După cum vedeţi, aici încep să apară şi morţii... Da' eu întreb pe boierul Costache Cantacuzino... care iscăleşte această notă... de unde ştie el că au fost şi morţi, dacă nu pomeneşte nimic despre asta chiar căpitanul care a avut comanda şi a poruncit să traga... ? Că după cîte ştiu, domnia-sa nu a fost acolo... Ei bine, raportul e încă mincinos. La Piatra, la Viişoara, la Suhaia s-au petrecut lucruri grozave... N-au fost trei morţi... au fost zeci şi zeci de morţi... S-au ridicat şase

Baş boierul, speriat, întrebă :

— Dar spune-mi, boierule, ce-a răspuns Omer-paşa la această notă ?...

Caimacamul, alb la faţă, luă dosarul şi citi :

„Exelenţii-sale domnului caimacam
***Pentru netrebnica urmare săvîrşită de către acei locuitori ai satului Piatra către cîrmuitorul judeţului. Pornindu-se îndată cinci escadroane oştire ca să-i îndemne a respecta legile, se face cu cinste cunoscut şi exelenţii-voastre în privinţa adresei cu No. 354. Guvernatorul ostăşesc al capitalei,* Omer Paşa"**

-— S-au trimes numai în aceste sate cinci escadroane turceşti'?

— Şi două sute de cazaci, arhon boierule !

Baş boierul rămase pe gînduri...

— Apăi, dacă s-a trimes atîta oştire, încep să crez şi eu că raportul acelui căpitan nu spune adevărul.

— Adevărul să vi-1 spui eu ! spuse Băl-Ceaurescu, tremu- rînd. Că mi-a venit, fugind cum a putut bietul om, vechilul de la moşie. A fost prăpăd în aceste sate ale mele... într-unui din ele s-au ridicat toţi clăcaşii, în frunte cu un netrebnic...
unul Gligore Hergă, l-am cunoscut şi eu, o namilă de rumân care veşnic aţţţa oamenii împotriva vechilului.

— A fost împuşcat... spuse caimacamul.

— Da, a fost împuşcat... dar pînă să fie împuşcat, cît rău a făcut ? A îndemnat sătenii de mi-au ridicat griul de pe cîmp… de mi-au cules porumbul… mi-au stricat eleşteul… Au tăiat lemne din pădure... Cînd s-au dus isprăvniceii să-i întrebe de ce fac asta… i-au pus pe goană omorînd unul dintre ei… Asta nu scrie în raport... Pe urmă au deşertat şi hambarele... Au trimis oameni de au ridicat satele vecine... Viişoara, Su- haia, Furculeştii, care au făcut la fel. Vechilul, fugind cum a putut la Turnu-Măgurele, a cerut ajutor grabnic cîrmuitorului. Cîrmuitorul a venit el însuşi cu dorobanţi de-ai lui şi cu o comandă de oştire, subt acel căpitan Arion... Au adunat lumea şi cîrmuitorul a vrut să le vorbească... Atunci, Gligore Hergă, netrebnicul acela, a aţîţat lumea, că se zice că erau ca la şapte sute de oameni, spunînd ca nu le trebuie cîrmuitor, că ei vor tot guvern revoluţionar... şi-au început să amenințe... strigînd la cîrmuitor şi căpitan să iasă mai repede din sat, că de nu, va fi vai de ei… Atunci căpitanul a poruncit ostaşilor să tragă… Au căzut atunci ca la treizeci de săteni şi sătence, că ele erau mai afurisite… în loc să fugă, ceilalţi s-au năpustit cu pari, cu topoare, asupra ostaşilor, ucigînd unii din ei, de-au fugit toţi, cu cîrmuitor şi căpitan cu tot, închizfndu-se în curtea conacului… şi au stat închişi acolo aşa, cu spaima morţii, o zi şi o noapte... Pînă cînd a venit oştirea turcească... Dar Gligore Hergă acesta şi ai lui nu s-au lăsat... Au alergat şi au ridicat satele vecine şi au venit cu toţii să atace oastea turcească... Atunci au tras şi turcii şi au ucis pe-acest Gligore Hergă şi pe-ai lui... Dar nici aşa nu s-a făcut linişte.. Că a mai fost nevoie să vie şi două sute de cazaci… Unde e răzmeriţa din satele vecine ?

Caimacamul îi răspunse enervat :

— Scrie şi despre asta... Cetește- şi celelalte rapoarte, fiindcă cel de la Teleorman este foarte mare, cuprinde multe rapoarte.

— Ce să mai cetim !... Ne-am lămurit cît adevăr cuprind rapoartele dumneavoastră...

Atunci se ridică Iancu Ruset, care întrebă :

— Dar aveţi cumva şi rapoartele de la Zavoiu Dihorului şi de la Vadu Rău ? După cîte ştiu, şi-acolo a fost ceva cam ca la Piatra în Teleorman...

— Acolo cercetările sînt în curs... De îndată ce vom avea rapoarte, vă voi chema să vi le arăt...

Baş boierul se ridică să plece, vădit nemulţumit, şi toţi se ridicară o dată cu el. Pe cînd aşteptau să se urce în căleşti, Ior- dache Filipescu le spuse :

— Mîine ne întîlnim iar toţi... şi mergem de-a dreptul la Fuad... Boierimea e în mare primejdie şi trebuie să fim uniţi... Nu mai încape îndoială că acest Cantacuzino nu are rapoarte adevărate ca să nu se ştie prăpădul care e în ţară şi să nu se vază că nu e în stare să facă ordine... Trebuie să-i spunem tot lui Fuad...

Într-adevăr, a doua zi s-au dus iar toţi împreună la Fuad, care-i primi şi, cînd află despre ce e vorba, îngălbeni... Cu nici un preţ nu trebuia să se afle la Istambul că el n-a izbutit să facă ordine... Nici Divanului imperial nu-i convine asta, căci ar fi un pretext pentru acest ticălos de Duhamel să se plîngă ţarului că turcii nu sînt în stare să. facă ordine în Principate, îi concedie nervos, spunîndu-le să stea liniştiţi, că se vor lua cele mai aspre măsuri pentru ca să se restabilească neîntîrziat ordinea.

Seara, el redactă o notă plină de perfidie către caimacam, cerînd s-o înscrie şi în buletinul oficial.

„Excellence, Bucarest

11 ya quelques jours M. le Basch-Boyard accompagne d'une vingtaine de boyards sont venus chez moi pour mc representer que l'esprit de pro- pagandisme qui pendant la revolution avait fait de grands progres parmi la population du paysŢ n'etait pas eteint et qu'il conviendrait de prendre des mesures pour l'etouffer entierement.

Sa Majeste Imperiale le Sultan m'a specialement recommande d'efjacer toutes Ies traces de la revolution. Depuis mon arrivee ici je me suis attache â executer Ies ordres de Notre Auguste Souverain et j'espere avoir reussi. Ie n'ai neglige aucune des mesures qui m'ont, â cet effet, ete recommandees par Vous, Excellence, et par le Conseil des Ministres et je croyais avoir atteint le but proposee ; c'est donc â mon bien grand etonnement et avec une bien penible sensation que j'ai du voir cette demarche de MM. Ies Boyards

.encore ici que je suis toujours prêt à prendre toutes les mesures que vous pourrez me suggérer pour asurer sur des bases stables et solides la tranquillité publique et le bien-être du pays : l'armée impériale sous ma direction, et tous les moyens d'action qui sont à ma disposition, me rendent cette tache facile. Je viens donc ici, Excellence, vous réitérez les mêmes assurances que je n'ai cessé de vous donner jusqu'à présent, que je m'empresserai toujours d'adopter immédiatement toutes les mesures que, d'accord avec le Conseil des Ministres, vous jugerez à propos de me recomander et que je jugerai conformes aux ordres et aux intentions bienveillantes de Sa Majesté Impériale. Agréez, Excellence, les assurances de ma considération bien distinguée.

[1] Excelenţă,

Acum cîteva zile domnul baş-boier însoţit de douăzeci de boieri au venit la mine pentru a-mi demonstra că spiritul propagandistic, care în timpul revoluţiei a făcut mari progrese în mijlocul populaţiei ţării, nu s-a stins şi că se cere luarea de măsuri pentru a-1 înăbuşi în întregime.

Majestatea-şa imperială sultanul mi-a recomandat în mod special să şterg toate urmele revoluţiei. De la sosirea mea aici m-am străduit să execut ordinele augustului nostru suveran şi trag nădejde că am izbutit. N-am neglijat nici una din măsurile care mi-au fost recomandate în acest scop de dumneavoastră, excelenţă, şi de Consiliul de Miniştri şi cred că scopul propus a fost atins. Deci, spre marea mea mirare şi cu o senzaţie destul de penibilă, a trebuit să văd acest demers al domnilor boieri.

Eu n-am încetat de la sosirea mea să vă asigur — şi v-o repet încă o dată aici — că sînt întotdeauna gata să iau toate măsurile pe care puteţi să mi le sugeraţi pentru a asigura pe baze stabile şi solide liniştea publică şi bunăstarea ţării ; armata imperială sub conducerea mea şi toate mijloacele de acţiune care-mi sînt la dispoziţie îmi fac uşoară această sarcină. Vin deci, excelenţă, să vă reînoiesc asigurările pe care n-am încetat să vi le dau pînă acum, că mă voi strădui întotdeauna să adopt de îndată toate măsurile pe care de comun acord cu Consiliul de Miniştri veţi crede de cuviinţă să mi le recomandaţi, şi pe care le voi socoti

conforme ordinelor şi intenţiilor binevoitoare ale majestăţii-sale imperiale.

Primiţi, excelenţă, asigurările deosebitei mele consideraţii,
Fuad (fr.).

In marginea unei păduri dinspre Tîrgovişte

Au fost porniţi de azi de dimineaţă spre Tîrgovişte... I-au legat în rînd cîte patru cu aceeaşi frînghie care înnoadă mîinile fiecăruia la spate... Capătul frînghiei este ţinut de un Cazac călai-e... Sînt zece rînduri de arestaţi, care merg aşa legaţi în picioarele goale prin noroi, că a începu să plouă de ieri de pe la prînz, ploaie putredă de toamnă. Mai sînt vreo doisprezece cazaci care merg unii înainte, alţii înapoi... Oamenii merg greu, cînd alunecă unul, alunecă tot rîndul şi atunci cazacii îi pocnesc cu nagaicele, strigînd vorbe urîte pe limba lor... Cel mai amarnic dintre ei este uriacul cel gros şi înalt, cu mustăţile groase, cu fălci puternice, de care parcă se tem chiar şi cazacii... El înjură şi loveşte cel mai mult... Ofiţerul subţire, cu faţa lungă şi mustaţă moale, e cu gîndurile aiurea, pare nemulţumit că a fost luat de la cine ştie ce petrecere plăcută ca să escorteze pe aceşti valahi revoltaţi... Nu este totuşi atît de elegant ca alţi ofiţeri din armata ţarului şi călăreşte pe un cal căzăcesc de rînd. t

Toma e dus de un cazac, deosebit, legat de singura lui mînă... Acum, după o săptămînă, nu mai are friguri, dar nu ştie ce o fi cu bonţul de la umăr, fiindcă de o săptămînă nimeni nu i-a mai desfăcut feşele şi nu s-a mai uitat la rana lui.

După [ce] au intrat într-o goană nebună în sat, în rînd cîte patru, chiuind şi slobozind pistoalele şi carabinele în văzduh, de-a intrat spaima în tot satul luat fără de veste, cazacii s-au adunat toţi, erau vreo două sute în poiana răscrucii... Ofiţerul, care îi comanda, a dat poruncă să intre toată lumea în case şi bordeie şi să aştepte pînă vor veni noi porunci... Cine e prins pe uliţă e împuşcat. Pe la prînz" a venit şi subcîr- muitorul cu zece dorobanţi şi a început cercetările... După ce trei zile i-a frecat, i-a bătut, i-a ameninţat cu împuşcarea, n- a putut scoate de la ei mai mult decît a spus întîi Vasile Mînjoc.

Oamenii au fost chemaţi în poiana răscrucii de subcîrmui- tor, au fost certaţi apoi dorobanţii i-au lovit

cu gîrbacele... au lovit şi l-au omorît pe popa Gheorghe... Nu ştiu nici ei bine ce-a fost... că au murit atîţia dintre ei şi s-au speriat...

— Cine v-a îndemnat ?

— Ion al Firului, Vasile Peştefript, Drăgan, Damian, şi alţii.

— .Să vie aici.

— Sînt morţi, măria-ta... Nici n-am apucat să-i înmor- mîntăm... Sînt în biserică...

Au fost şi i-au văzut acolo întinşi pe jos, unul lîngă altul, cu flori pe piept, dar şi cu răni grele... I-au recunoscut toţi... I-au recunoscut şi dorobanţii... Ba pînă la urmă subcîrmui- torul şi-a adus aminte că aceştia erau şi acei cu care a vorbit el cînd a venit în sat şi l-au înfruntat.

Pe Toma l-a recunoscut tistul de dorobanţi, legat la cap, că e unul dintre ăi care au fost de faţă şi au strigat şi au amenințat..; L-au arestat... Au arestat şi vreo optzeci de inşi la care s-au găsit arme turceşti şi de-ale dorobanţilor., Pînă la urmă, i-au oprit pe aceştia patruzeci., Cînd a vrut subcîrmuitorul să-i ia cu el, ofiţerul cel mai-mare, care poruncea, a spus' că ăştia sînt arestaţii ţarului şi că el îi trimite la comanda regi- mentului. Să facă el, subcîrmuitorul, numai hîrtie de învinuire,. Şi i-a trimis aşa legaţi spre Tîrgovişte sau cine ştie unde... Dorobanţii le-au spus : „Cu noi mai scăpaţi unul-doi, dar cu cazacii., o să vă împuşte pe toţi"...

Drumul e din ce în ce mai greu, mai ales că se înserează, dar măcar acum nu mai sînt bătuţi de uriacul cel fioros... De două ceasuri ofiţerul l-a trimis înainte cu vreo zece cazaci... Toma a auzit despre ce e vorba., căci în ^douăzeci de ani n-a uitat de tot ce ştia ruseşte... înţelege bine, dar nu mai poate vorbi aşa uşor.. Ofiţerul i-a trimis pe cazacii aceia şi pe uriac înainte ca să vadă dacă nu sînt sate revoltate în cale., Le-a spus că el se va opri la cel dintîi conac boieresc, să dea mîncare la oameni... Să facă şi el, uriacul, la fel, acolo înainte,. Să dea în linişte Cazacilor să mănînce, ce au cu ei, ce vor găsi pe la boieri... Să dea hîrtie în regulă şi să fie cu ochii în patru...

Au rămas acum mai puţini cazaci... Au oprit lîngă un conac mare şi au intrat în potcovăria lui, care era un şopron mare, cu vatra cu foaie, cu roţi stricate... Ţiganii sînt amărîţi că a şi venit o poruncă de la stăpînire ca ţiganii nu mai sînt slobozi... să se întoarcă numaidecît la sălaşele lor, altfel vor fi aduşi în fiare. Boierul nu e la conac... e numai vătaful curţii...Ofiţerul a trimis doi cazaci şi aceştia au venit cu vătaful... căruia el i-a poruncit să meargă cu cazacii la cămară, la pivniţă, să aducă de-acolo de mîncare... Vătaful, de spaimă, nici n-a crîcnit şi cazacii s-au întors cu şunci afumate şi cu o mămăligă cît roata carului, pregătită pentru oamenii curţii... S-a adus şi un cuptor întreg de pîine proaspătă.

Oamenii au fost dezlegaţi şi li s-au împărţit mămăliga... Li s-a dat şi puţină şuncă... Au mîncat repede, că striga ofiţerul la ei, dar tot au apucat să se încălzească la vatra cu jăratic... Au mîncat şi cazacii pîine cu şuncă... Toma a auzit cum cazacul i-a spus ofiţerului că a găsit într-o magazie multe opinci... Au luat şi vreo sută de perechi de opinci... Ba au adus şi saci şi traiste, obiele din magazia boierului. A dat hîrtie în regulă, un cazac bălan şi mustăcios, iscălită cu numele lui.

— Hait... plecarea !

Oamenilor li s-au dezlegat mîinile, dar au fost puşi să ia la spinare opincile cu obielele aduse, un sac cu şuncă şi jumătate din mămăliga rămasă.

Altă poruncă... Plecarea... Repede... Repede... Nu era încă seară, numai amurgise.

Ajunseseră într-o pădure, pe lîngă. Nucet... Nu mai ploua, palele de nori se sfîşiau de copaci şi cerul era albicios şi scăzut. Ofiţerul a dat o poruncă... S-au oprit... A întrebat în ruseşte dacă vreunul dintre oameni ştie vreo vorbă rusească...

Toma a şovăit, pe urmă a răspuns că el ştie ceva ruseşte...

— Ia vezi dacă pricepi ceva din ce voi spune eu... Şi a început să spuie cu o voce neaşteptat de puternică la el, care era cam subţirel la trup şi nu prea înalt : *Libertate, bun fără seamăn, toţi cei care te iubesc, orice limbă ar vorbi, sînt fraţi între ei...*

Toma a ascultat încremenit, încurcat, nu prea pricepea unde vrea să ajungă.

— Ai înţeles ce-am spus ? a întrebat ofiţerul.

— Da, a răspuns mereu încurcat Toma.

— Ei, spune-le asta şi pe limba lor la ai tăi.

Toma le-a spus... oamenii au ascultat, dar nu ştiau oe să creadă.

Ofiţerul a mai spus :

— Versurile astea le-a scris un poet, un mare poet al nostru... Ştiţi voi ce e un poet ?

Toma era mereu încurcat... Omul părea deodată cum-secade, dar parcă... ştii vreodată...

— Nu, nu ştim ce e un poet.

— Dar cine vă scrie vouă versurile, cîntecele ?...

— Ni le scriem singuri, după nevoile noastre.

— Bine, foarte bine, şi la noi scriu oamenii cîntece... singuri... Ei, acum încălţaţi-vă cu opincile astea, luaţi cîte o bucată de mămăligă şi de şuncă, puneţi-le în cîte o traistă... şi pînă la noapte să vi se piardă urma prin pădurea asta...

Cazacii, spătoşi şi fioroşi, cu şiragurile de patroane pe ei, rîdeau ca nişte copii la o şotie bună făcută, cînd i-au văzut pe oameni zăpăciţi de bucurie.. îi băteau pe umeri şi vorbeau prost rusește, socotind că e mai uşor de înţeles.

— Voi răzvrătiţi... Voi *haraşo...*

Oamenii s-au încălţat de zor...

Cînd să plece, ofiţerul i-a întrebat:

— Pe aci prin pădure se ajunge la graniţa ungurească ?

Toma s-a mirat.

— Vreţi să ajungeţi acolo ?...

— Aşa am cam vrea... Am auzit că la unguri se adună acum oamenii care vor să lupte pentru libertate.

— Nu vă supăraţi, a spus Toma, dar am putea să vă ducem pînă acolo. Să întreb oamenii.

Oamenii au răspuns că da, merg toţi...

CARTEA A UNSPREZECEA

De la Semlin în Ardea!

doua zi după ce luară hotărîrea să plece în Ardeal, Bălcescu fu rugat de Golescu-Albu să mai întîrzie o zi şi ei, ca să vadă cum va pleca acum grupul celălalt de cincisprezece inşi, spre Paris. Austria întreagă era în fierbere şi se părea că imperiul se va prăbuşi din zi în zi. Administraţia devenise un haos. Nu se mai ştia de cine asculta conducătorii judeţelor, funcţionarii vamali ai agenţiilor şi ai serviciilor de comunicaţie. Poliţia era de la o zi la alta cînd imperială, cînd maghiară, cînd croată, sîrbească ori românească. Se alcătuiau

pretutindeni miliţii naţionale. Ştiindu-1 pe frate-său, Nicolae, bolnav din pricina lipsurilor de pe drum, Golescu-Albii ar fi vrut să ştie precis cum pleacă şi că pleacă în cele mai bune condiţii cu putinţă. Se gîndea că va trebui să scrie mamei lor şi vrea să-i dea veşti sigure.

Spre seară, se hotărîră să meargă trei din ei, Rosetti, Ştefan Golescu şi Voinescu II, la şeful agenţiei de vapoare, care totuşi trebuie să aibă şi prin călători şi prin telegraf cele mai bune ştiri... Ar fi vrut să meargă şi Maria Rosetti, dar Liby era cam bolnavă, încît mamă-sa nu putea s-o mai poarte cu ea, cum se obişnuise cu timpul ; nici măcar nu mai putea părăsi odaia hotelului.

Şeful agenţiei era cam morocănos de felul lui, şi pe deasupra era acum neliniştit că nu ştia ce se va întîmpla cu el şi cu serviciul lui. El era croat, trăise mult la Viena şi ar fi vrut ca lumea să se astîmpere şi să-l lase să iasă la pensie în pace.

— Să mergeţi cu vaporul la Viena ? îi întrebă el mînios. Dumneavoastră vă daţi seama ce înseamnă să trimitem vapoarele prin Budapesta ? înseamnă să le facem cadou ungurilor, care atît aşteaptă. Au luat în stăpînire agenţiile de aci pînă dincolo de Gyor... Nu, *meine Herren* nu... Şi trase cu un soi de ciudă clin lunga lulea îndoită... Nu puteţi pleca decît pe Drava, pînă unde veţi putea ajunge. Că eu nu vă garantez nimic. Că aci e nebunie curată... Armata croaţilor luptă azi alături de imperiali, dar cine ştie ce va fi mîine ?

— Credeţi că e mai bine să rămînem în Ardeal ? întrebă timid şi încurcat Ştefan Golescu, singurul care putea vorbi nemţeşte dintre cei trei.

— Care Ardeal ? întrebă morocănosul trăgător din lulea, împroşcîndu-i cu fum. Mă rog dumneavoastră, care Ardeal ? Mai există Ardealul ? L-au pîrjolit pe rînd românii, sîrbii, şi mai cu seamă ungurii. Nu mai există nimic. Eu îţi scot un ochi ţie, tu îmi scoţi un ochi mie şi ne mai certăm care să scoată mai întîi şi celălalt ochi, celuilalt, cînd hop, vine al treilea, şi el cu un ochi scos şi vrea să şcoată ochii rămaşi celorlalţi doi. în Ardeal nu mai e stăpînire. într-un sat te judecă sîrbii, în satul vecin te judecă românii ori ungurii, că de ce vii de la sîrbi, ori de ce vii de la unguri... Dai peste poliţie şi nu ştii a cui e... Te culci între soldaţi unguri şi te scoli a doua zi între gărzi româneşti ori sîrbeşti.

Nu avură ce face... se hotărîră să meargă pe Drava, pînă la Wagrani... A doua zi, pe la ceasurile zece dimineaţa, pe ploaie, se urcară cu toţii, acoperind puntea întreagă şi culoarele piroscafului care se zguduia din pricina turbinei care în- vîrtea roata, ce lupta din greu în susul apei, lăsînd o trîmbă de spumă în urma ei.

După ce se salutară şi îşi făcură reciproc ultimele recoman dări, cei rămaşi pe cheiul portului se întoarseră la hotel şi se

■ [1] **Domnii mei (germ.). 44**

pregătiră de plecare... Se bucuraseră cînd văzuseră că s-a desprins şi a rămas cu ei şi arhimandritul Ioasaf Snagoveanu. Golescu-Albu, care avea bani la el, le dădu şi celorlalţi trei, să aibă de drum, apoi angajară o trăsură care-i duse, prin ploaia mohorîtă de toamnă, pînă la Panciova. Se îndreptară numaidecît spre Vîrşeţ, unde traseră în gazdă la preotul greco- oriental, un tînăr care abia de trei ani terminase preparandia la Sibiu şi, întors acasă, se însurase cu o fată cu stare. Purta barbă neagră, tunsă mărunt, şi avea nişte ochi negri din cale- afară de mari. îl chema Corcea — avea o gospodărie frumoasă şi era grozav de pornit împotriva sîrbilor, cu ai căror preoţi avea mari neînţelegeri de ordin parohial şi pe care-i învinuia că vor să despartă Vîrşeţul de trupul românesc al Banatului. I se părea şi lui mai potrivită o înţelegere cu ungurii. Măcar să fie toţi românii la un loc, zicea el. îi ospăta din belşug, îi găzdui în odăi mari, cu mobile de oraş, iar dimineaţa, cînd ei vrură să pornească la drum, găsiră careta lui, cu doua leagăne, trasă în faţa porţii... Un flăcău cu vestă neagră şi cu un soi de fermenea miţoasă avea să mîie caii... Era un econom din marginea orăşelului, chiar cumnatul părintelui. Avea alături şi un coş cu merinde pregătit de preoteasă. Se iscă însă o mare încurcătură. Bălcescu se frămîntase întreaga noapte, fa- cînd planuri de acţiune imediată, şi cel mai potrivit lucru i se păru ca ei să caute să întîlnească mai întîi pe Eftimie Murgu, despre care aflaseră de la părintele Corcea că îi chemase pe bănăţeni în iulie la o mare adunare la Lugoj, şi deci să afle de la el — pe care-1 Cunoştea atît de bine — cum stau lucrurile în Banat şi poate şi în Ardeal. Ceilalţi doi erau mai grăbiţi să ajungă la Sibiu.

— Atunci dumneavoastră nu puteţi merge decît peste Vă- rădie, apoi peste Detta, apoi peste Timişoara pînă la Arad, iar de acolo să luaţi ţugui, că mere de nu-1 vezi cînd o trecut, spre Sibiu !

Mai greu era cu Bălcescu. Şi aci popa Corcea avu un sfat de dat :

— Apoi, pe domnul doctor [Murgu] eu mi ţi-1 cunosc... Eu gîndesc că acum el îi la Bozovici acasă. Că el o cam duce greu cu banii şi cînd îl răzbeşte greul se îngroapă acasă, la tătîne-său, la Bozovici şi ceteşte ca un uitat. Bărînul econom şi acum îi cu stare şi deşi e cam necăjit că feciorul lui, pe care 1-a ţinut atît la carte, nu s-a rostit cum trebuie, încă e bucuros cînd îi vede. Numai că drumul la Bozovici e tare greu. După ce treci peste Vărădie, mergi peste Oraviţa, peste Anina şi sui mereu muntele printre brazi şi fagi, pînă la Bozovici.

— Nu credeţi că ar putea fi acum la Caransebeş, la episcopul de acolo cu care era prieten ? întrebă cam neliniştit de atîta cale Bălcescu.

— Apoi, drept să vă spui, şi de vreţi să mergeţi la Caransebeş, tot mai bine-i să treceţi peste Bozovici, că acum cu vremurile astea e drumul cel mai de linişte... Peste Reşiţa şi Lugoj e prea departe, iar pe malul Dunării, peste Baziaş, nu se ştie peste cine daţi în drum.

Ştefan Golescu, care ştia că poate găsi ceva bani la Sibiu, îl convinse pe părintele Corcea să-i găsească lui altă căruţă, cu plată, în oraş, şi să lase să meargă brişcă lui cu Bălcescu. Ceea ce părintele primi, cerîndu-şi iertare că nu poate să-şi întovărăşească oaspeţii, deoarece are copii mici şi în vremurile acestea nu putea s-o lase pe preoteasă singură.

Vremea era nesigură. Cînd se lumina -— se lumina parcă a ploaie, apoi cerul se mohora din nou şi cernerea înceată se oprea din senin.

Scoseseră cel de al doilea leagăn şi puseseră în locu-i fîn şi nutreţ pentru cai.

Drumul fu foarte greu şi făcură pînă la Bozovici două zile. Spre marea lui părere de rău, Bălcescu află că Eftimie Murgu plecase de o săptămînă la Caransebeş. Bătrînul econom îl primi însă cu dragoste. îl ştia din nume de la fiu-său, îl ospătă cum trebuie şi-i dete căruţa lui să se ducă a doua zi pînă la Caransebeş... Ospătă bine şi pe musafirul din Vîrşeţ, care, după ce-şi odihni cum trebuie caii şi puse în car o seamă de lucruri cumpărate de la munteni, porni la vale, acum mult mai uşor, spre casă.

Nici la Caransebeş nu-1 află Bălcescu pe Eftimie Murgu, dar cînd protopopul află ce oaspe a sosit din ţară, dădu veste în tot orăşelul, şi seara, pînă tîrziu, toţi fruntaşii grăniceri fură întruniţi la o cină obştească plină de voie bună şi de cuvîntări patriotice. Cum era cam tîrziu şi Bălcescu era obosit de drum, cum era îngrijorat că nu se va putea scula de dimineaţă, pro-topopul îl linişti rîzînd în barba lui mare, căruntă.

— Apoi că nu-i musai, domnule doctor, să pleci în zorii zilei. Pleci la ceasurile nouă şi în patru ceasuri eşti la Lugoj, că drumul e la vale, e bun şi avem cai şi mai buni E o tră- surică uşoară, de nu o simt caii.

Tineretul sări zgomotos şi vesti că douăzeci de feciori călări, cu banduliere şi steaguri, îl vor întovărăşi jumătate din drum. Apoi corul bisericii cîntă o seamă de cîntece ale locului, cîn- tece de lume, pline de gingăşie şi de haz. O fată frumoasă, cu obrajii mari, lăptoşi, cu

ochi de căprioară, îi puse pe cap sărbătoritului o coroană de frunze încă verzi de- stejar.

Bălcescu se simţea nespus de bine, înconjurat de atîta dragoste, dar era tot mai neliniştit de tonul discursurilor care se rosteau unul după altul, căci au vorbit toţi cei vreo treizeci de bărbaţi care erau de faţă. Din cuvîntările lor înflăcărate, în care era necontenit vorba de maica Roma şi de tăicuţul Traian, reieşea o ură neîmpăcată împotriva ungurilor, o pornire spre luptă crîncenă, fără întîrziere. Luă cuvîntul cel din urmă, foarte aplaudat înainte de a vorbi, ca şi după întîiile fraze.

Cînd însă aduse vorba de o posibilă împăcare cu ungurii, stîrni atîta nedumerire, atîta uluire, încît simţi el însuşi un fior . rece în spate. Tăcerea lor grea îl întări tă şi mai mult, convins că singura cale bună e cea arătată de el. A vorbit, a explicat că soarta noastră şi a ungurilor este să mergem împreună, dar parcă ar fi vorbit la un parastas. Cu cît vorbea mai mult, cu atît golul era mai întunecat în jurul lui.

Cînd şi-a sfîrşit cuvîntarea, protopopul s-a sculat şi a spus doar atît :

— Apoi, domnule, noi am crezut că ne-a venit din ţară un frate şi un prieten !

Pe urmă s-au îndreptat pe rînd, consternaţi, spre uşă... Zgomotul scaunelor, înlăturate din cale, scîrţîitul lor au fost singurul salut de despărţire...

Studentul de la preparandia din Sibiu, care a venit să-1 ia în gazdă, nu i-a spus toată seara decît : „Apoi, veniţi cu mine".

A doua zi a găsit trăsura şi pe student aşteptîndu-1, dar altcineva nu mai era nimeni. Nici vorbă de feciori călare cu /lori şi cu banduliere.

La Lugoj n-a putut vorbi cu nimeni. Trăsura a tras de partea şvăbească a orăşelului, dincoace de Timiş... Cum 1-a aşezat la hanul *„Zur Goldenen Lahm"*, studentul de la prepa- rand.-a din Sibiu i-a spus : „Apoi, bună ziua", şi a plecat la nişte rude ale lui în oraş. Se vede că a şi dat sfoară în ţară ce fel de oaspete a sosit, că abia către seară Bălcescu a putut da de protopopul Popovici, cel bătrîn, care i-a spus rece că Eftimie Murgu a plecat la Sibiu. Adînc convins de dreptatea cauzei pe care o apăra, Bălcescu a încercat să-i explice bătrînului protopop că românii trebuie să meargă neapărat alături de unguri pentru înfrîngerea despoţilor, ca să treacă apoi împreună munţii, să dezrobească Principatele.

Bătrînul l-a ascultat, cu chipul mare şi arămiu, cu barba răsfirată, fără să spună o vorbă. Cînd Bălcescu a încheiat :

— Asta e părerea mea ! protopopul şi-a tras sutana peste genunchi şi a spus doar atît:

— Aşa o fi, domnule... dar adunarea noastră a hotărît altfel. Păstrează-ţi părerea dumitale. Nu-i bai ! Dar nu ne cere nouă să ne-o schimbăm pe a noastră !

Cea mai grea parte a drumului a fost pentru Bălcescu de la Lugoj la Făget şi de-acolo, peste dealurile ruginite de toamnă, la Ilia. Zilele de noiembrie erau scurte şi ploioase... Şi cînd nu ploua, norii se tîrau ceţoşi peste văile împădurite. Seara, întunericul se lăsa devreme şi înecat cu ceaţă... Drumul era noroios, şi din pricina urcuşurilor desfundate nu putu găsi nici o căruţă să meargă cu el. Făcu o parte din drum pe jos, alta călări cit valiza în faţă, plătind şi întorsul cailor... Vedea cu îngrijorare că rămîne fără un ban între streini. în sfîrşit, de la Ilia se urcă în tren şi a doua zi sosi la Sibiu.

Oraşul era năpădit de refugiaţi de tot soiul.. Speriată, lumea fugea dintr-un oraş într-altul, unii de la Sibiu fugeau la Cluj, de pildă, iar alţii, cei mai mulţi, fugeau de la Cluj la Sibiu. Aci autoritatea imperială mai era încă în fiinţă, datorită saşilor şi datorită faptului că ungurii îşi concentrau toate eforturile în vestul ţării. Dar erau şi nenumăraţi unguri care fugiseră din oraşele atacate de cete de români, înfuriaţi de orice fel de ciocnire, scoşi din sărite de unele arestări şi devastări ale tineretului maghiar.

Românii din ţară erau foarte numeroşi,. Aproape toate cafenelele şi restaurantele mai mici erau pline de ei. Se recunoşteau de departe, mai expansivi, mai dramatici în întîlnire, întrebînd de la primele cuvinte, cu ochii speriaţi : „Ce mai e nou ?"La ora la care sosise însă Bălcescu nU întîlni pe nimeni cunoscut. Fiindcă îşi ştia banii pe isprăvite, colindă mai întîi oraşul după un *„Gastbaus"*[36] mai modest, potrivit cu punga lui de exilat. Fu îndreptat de colo pînă colo, dar nu găsi nimic. Totul era plin de refugiaţi. Căruţe cu calabalîc intrau şi ieşeau din oraş, parcă fără rost. O femeie tînără, care aştepta în trăsura încărcată cu valize, cu doi copii lîngă ea, să iasă bărbatul de la un astfel de *„Gastbaus"*, îi spuse în nemţeşte că şi ei au cutreierat oraşul fără să găsească nimic. Noroc că după o săptămînă de ploi era o adevărată „vară a sfîntului Martin". în cele din urmă se hotărî să încerce în centru, la un hotel din cele mari, oricît l-ar costa. Dădu drumul trăsurii în faţa cafeului-restaurant de la *„Kaiserlicher Hof"* -, şi cu valiza în mînă căută o masă liberă. Nu găsi nimic. Numai în fund era una, aşternută în mod deosebit cu o faţă albă de olandă, cu o glastră cu flori în mijloc... Se aşează acolo, dar un chelner alergă speriat, arătîndu-i cartonul pe care scria că e un *„Stammtisch"*[37] şi îi repetă emoţionat că e rezervat *„fur Seine Durchlaucht"*, pentru măria-sa... îi făcu totuşi loc la altă masă, de patru locuri, la care erau numai trei persoane : o femeie în vîrstă, una tînără şi un bărbat cu favoriţi cărunţi, care, după ce îi primiră salutul, nici nu se mai uitară la el. Mai tîrziu, începu să coboare pe scara cu covor roşu, care venea de la etaj, o doamnă cam în vîrstă, cu boneţica albastru-închis pe cap, legată pe sub bărbie, şi cu o pelerină neagră, care se sprijinea într-un baston de abanos negru.

Doi chelneri, împreună cu ţalul, alergară înaintea ei : Ja- *wol, eure Durchalaucht..." „Noch nicht, eure Excellenz..."*[1] Era Zinca Golescu. Se aşează în capul mesei, lâ care erau puse cinci tacîmuri, şi înCepu să privească cu lornionul pe cei din restaurant. îl descoperi uimită pe Bălcescu şi acesta, după ce o salută, văzînd surîsul ei prietenos, veni să-i sărute

36 **Han (germ,).**
37 **Masă rezervată (germ.).**
'> Prea bine. Alteţa-voastră... încă nu, excelenţă... (germ.).

mîna... Fu poftit de ea să ia loc la masă... el îi arătă încurcat că are valiza lîngă masa celor trei.

— Nu face nimic... Şi se adresă cheaieruiui, făcindu-i semn : *Bitte, Franz...* [1]

Cei trei de la masă rămaseră încremeniţi, descoperind cu cine au stat la masă, iar chelnerul nu-l mai scoase din „*Excellenz*" şi pe el.

Află de la ea întîile ştiri din ţară. Fugise încă din primele zile, împreună cu nepotul ei Racovitza, de la Goleşti unde nu mai rămase decît ginere-său, Racovitza-tatăl, nevasta şi fata acestuia. Stăteau la hotel pînă vor găsi undeva o căsuţă de închiriat. îl aşteaptă cu nerăbdare pe Bem cu armata lui elibera-toare.

Alecu a găsit-o din cea dintîi zi la Sibiu şi pe el îl aştepta acum la masă... Sînt cinci tacîmuri, pentru că el mai aduce de obicei cîte un prieten... Vine adesea la cafea, după masă, şi Magheru, dar azi merg ei toţi să ia cafeaua la el acasă. E aci cu nevastă-sa, cu fata şi cu Maria Marghiloman, care îi întovărăşeşte. Sînt şi cei doi sublocotenenţi, veri, băiatul şi nepotul. Magheru, din pricina copilului, a închiriat o casă întreagă în oraşul nemţesc. Au cu ei şi patru-cinci slugi din ţară. E şi el, Bălcescu, de părere că românii trebuie să meargă împreună cu ungurii ? Ah, asta o bucură. Altfel, vede cu groază viitorul. Românii au căpiat. Au ars tîrguri întregi, au măcelărit mulţime de nemeşi. E un război nebunesc de exterminare. Din păcate, ceilalţi refugiaţi sînt împotriva ungurilor. Se lasă influenţaţi de scrisorile lui Ion Maiorescu şi Laurian. Da, Bolliac, împreună cu Alecu şi cu părintele Iosaf sînt pentru o prietenie cu ungurii. Dar ce pot face ei cînd toţi ceilalţi sînt cuprinşi de o furie ucigaşă ?

Da la Golescu-Albu, care veni întovărăşit de nepotul lui, Racovitza, un lungan de douăzeci de ani, care alergase să lupte în Ardeal şi nu mai ştia în ce tabără să meargă, ca şi de la Bolliac şi de la părintele arhimandrit, află Bălcescu o mulţime de veşti. Mai întîi noutatea uimitoare că frate-său Costache e în Sibiu. E toată ziua împreună cu Eliade şi Tell. E casierul lor, căci a izbutit să ia cu el trei mii de galbeni de la Departamentul Finanţelor. E singurul cu care mai vorbesc locotenenţii, care altfel sînt supăraţi pe toată lumea. Eliade, mai ales, nu răspunde nimănui la salut.Cînd Bălcescu întrebă unde ar putea fi găsit frate-său, Bolliac îl lămuri că i.s-a spus că Eliade şi Tell au plecat de trei zile din nou la Braşov, ca să facă acolo un comitet al emigraţiei şi că, desigur, şi Costache e cu ei. Mai tîrziu — abia a treia zi — se va lămuri că după ce i-

[1] Te rog, Franz... (germ.).

a dat lui Eliade şi lui Tell aproape în întregime cei trei mii de galbeni, Costache Bălcescu, oprindu-se prin sate, a plecat singur la Paris.

Grăbiră puţin masa, căci Bălcescu ardea de nerăbdare să stea de vorbă cu Magheru, să afle împrejurările îrucare a dizolvat tabăra. Fostul căpitan-general locuia în apropiere de hotel, pe o stradă laterală bine pietruită, cu trotuar îngust, prin lespezile căruia creştea iarbă. De o parte şi de alta a străzii erau lipite, unele de altele, fără curţi, case mai toate la fel, ca nişte mici cetăţi. Acoperite cu ţiglă roşie, văruite cu galben, cu cîte patru ferestre mici la stradă, cu obloane verzi, ale căror şipci se lăsau ori se ridicau osebit, ca să lase să intre lumină ; toate aveau cîte un gang mascat de uşi înalte, de culoare pămîntie.

Pe la mijlocul străzii, pe dreapta, traseră de o sîrmă, şi un clopot sună undeva, departe... Le deschise un pandur, în haine ^aietănate, dar fără arme.

Pînă noaptea tîrziu, cei patru bărbaţi, căci arhimandritul rămăsese în oraş, fiindcă avea treabă la Mitropolie, iar sublocotenenţii nici nu veniseră la masă, au stat de vorbă, încer- cînd să capete o vedere lămurită în haosul din Ardeal şi să găsească o dezlegare, aşa cum cereau interesele poporului

— N-avea nici un sens, prietene, tabăra de la Rîureni dacă' nu ne puteam bizui pe o înţelegere între români şi unguri, care să ne asigure spatele şi, la o întîmplare, să ne aprovizioneze cu arme !

— Şi nu e posibilă această înţelegere ? întrebă îndurerat Bălcescu.

— Nu. Am făcut şi aci toate încercările ! îi povesti apoi despre întîlnirea cu Axente Sever.

— Şi Axente Sever ? întrebă uimit Bălcescu. Nici el nu înţelege ?

— Crez că e unul dintre cei mai neînduplecaţi dintre toţi prefecţii de legiune. Comitetul Naţional mai are cîte unul, doi, cu care s-ar putea sta de vorbă... Dintre aceştia unul este chiar Avram Iancu, care e cel mai tînăr dintre ei, dar e şi cel mai popular. E un tînăr de douăzeci şi patru de ani, avocat, de prm părţile Zarandului... E prefectul legiunii din Ţara Moţi-lor... Dar şi Avram Iancu i-a spus că nici vorbă nu pOate fi de colaborare cu ungurii, dacă aceştia nu primesc condiţiile Comitetului Naţional.

Peste cîteva zile, după expulzarea lui Magheru din Ardeal, în urma unui denunţ, făcut nu se ştie de cine, în care se arata că într-una din cuvîntările lui de la Rîureni ar fi vorbit de unirea românilor într-un regat al Daciei, Bălcescu, prin Eftimie Murgu, pe care-l întîlni

[1] Te rog, Franz... (germ.).

în sfîrşit, putu să stea de vorbă pe sălile preparandiei, unde se întrunea uneori Comitetul Naţional, cu o seamă de fruntaşi ardeleni şi bănăţeni. Se convinse că într-adevăr nici o înţelegere nu e cu putinţă, deşi izbutise să se facă ascultat, iar pe anumite chestii chiar aprobat.

Obţinu de la ei totuşi, după o nesfîrşită stăruinţă, să se discute într-o nouă adunare atitudinea care trebuia luata... Dar şi aceasta fu de prisos. Adunările obşteşti erau şi mai îndîrjite.

Văzînd că nu mai e nimic de făcut acum aci, Bălcescu se gîndi că ar fi mult mai uşor dacă ar putea convinge pe cei din tabăra maghiară să facă negreşit unele concesiuni mai importante şi apoi să ia din nou legătura cu Comitetul Naţional.

Dar nu" mai putea rămîne în Ardeal... întîrziase aci aproape două luni, cheltuise şi cei cincizeci de galbeni împrumutaţi de la Alecu Golescu. Se gîndi că deocamdată lucrul cel mai cuminte este să se ducă să ia din nou legătura cu Ion Ghica la Constantinopol, să ia de la ei şi banii care-i sînt de trebuinţă.

Plecă într-o frumoasă zi de decembrie [în] care fusese plăcut tot, ca o toamnă prelungită, cu zile scurte, dar însorite, cu cerul de Un albastru fă/ă pată. Economii, prin satele prin care trecea, erau cam îngrijoraţi de o asemenea secetă, care primejduia recolta viitoare, dar pentru călătorie vremea era mai potrivită.

De la Belgrad, unde se opri din drum, o bucată de vreme, el scrise numeroase scrisori prietenilor săi, arătîndu-le care e situaţia.

Lui Ion Ghica îi scria aliume :

Belgrad, 28H6 decembrie 1848

Iubite Ghica,

Nu ţi-am scris de mult şi pricina e că nu sciam unde te afli. Scrisoarea ta din 17 octomvrie am primit-o tirziu şi după aceea am auzit că Ui ai plecat din Constantinopol. Nu sciam unde să-ţi trimit răspunsul.

Eu sciu că de la Semlin, după ce am scăpat din mîinile Turcilor, m-arn întors in Transilvania ca să studiez mişcarea Românilor de acolo şi din Banat. Nu vreau să merg înainte, pînă n-oiu vedea cu ochii ce avem să aşteptăm de la Românii de acolo. Scii că atît în Banat, cît şi în Transilvania Românii în gloată s-au răsculat asupra Ungurilor şi i-au stins cu totul şi pentru totdeauna din acele ţări. Din nenorocire mişcarea Românilor, care e dreaptă într-aceea că Ungurii erau ciocoii lor şi le retuşau naţionalitatea, a profitat reacţiei împărăteşti. Pe lingă aceea Comitetul român, care este în'capul naţiei acolo, se află cu totul sub poruncile lui general-commando, care il dirijează cam în scopul lui. Spre a scăpa din această

[1] **Te rog, Franz... (germ.).**

posiţie, am povăţuit pe comitet ca să convoace o adunare naţionala care să înceapă a organisa Transilvania ca o ţeară românească şi a o declara astfel. Acesta a făcut-o, dar blestematul de general-commando, ca. să-i paraliseze, i-a silit să facă două adunări, una de Români uniţi *şi alta de* neuniţi. *Astfel că dogma religioasă ce împreună toţi Românii şterseră în adunarea de la Blaj astă-primăvară, umblă a-i desuni. Am povăţuit pe Românii din Banat ca să trimiţă deputaţi la acele adunări, şi împreună să ceară ca românimea toată, cită se află în Imperiul Austriac, să formeze un corp nedespărţit, avînd aceeaşi organisaţie şi aceeaşi administraţie. Lucru nu e sfîrşit şi numai început într-aceste locuri.*

Românii din Transilvania acum că se văd scăpaţi de Unguri vor să se întoarcă împotriva Saşilor, pe care îi urăsc ca ji pe. Unguri, şi cei din Banat în potriva Sîrbilor, care se încerc să-i încalce şi să-i învălue în vîrteţul panslavismului. O!' Cîte nenorociri simţimîntul de naţionalitate a adus într-aceste locuri.

Războiul între Unguri.şi Români este un războiu barbar, şi astfel cum nici în secolul de mijloc nu s-a urmat. Aceea ce e un avantagiu pentru Români, este că i-au pus în picioare, că se afla mulţi tineri în capul naţiei şi cu mare popularitate şi că au învăţat a se bate şi a nu le fi teamă de războiu. Cînd gloatele s-au mişcat atît de tare, este'anevbe a le supune fără a le mulţumi, de aceea" împăratul va fi silit a le Acorda mult şi prea mult.

Eu aş fi dorit ca, Ungurii să se fi purtat altfel, să nu fi provocat pe Români şi să se ji înfrăţit cu dînşii, căci lucrurile ar fi luat o faţă cu totul alta, şi Imperiul Austriac se desmădula. Dar oricum, crez că acum soarta României va fi mult îmbunătăţită şi că Transilvania şi Banatul desmădlilate de Unguri, s-au apropiat mult de unirea cu noi.

Apropo de noi, ce se lucrează p-aţolo ? Eu nu sciu nimic şi numai de pe auzite pe eci aflai cîte ceva, aceea ce m-a hotărît că în loc să mă duc la !'ari;, unde n-am mult a face, să viu acolo lîngă tine. Scii că Goleşcii, Brătianu şi Rosetti s-au dus înainte. Crez că or fi la Paris, căci n-am primit scrisori de la dînşii. Magheru a plecat^mai dinainte tot acolo, şi Tell şi Eliade au venit cu mine pînă aci şi s-au dus tot la Paris. Plecarea acestor vestiţi locotenenţi a fost numai, căci le era frică să mai şeazâ în Transilvania. N-or face nimic nici la Paris, după cum n-au făcut în guvern. Acum, ca să-şi escuseze nevrednicia lor, nu fac altceva decît să ne înnegrească pe noi pe toţi, zicînd'că numai ei erau de treabă şi pa-tida naţională...

Eu mai şez acilea vreo cinci zile, pînă oiu primi ceva parale de acasă şi apoi plec pe la Triest spre Constantinopol. O să am mare malţii-

[1] **Te rog, Franz... (germ.).**

Adu-mă aminte la plăcuta suvenire a M-mei Ghica. Nu sciu dacă N. Kretzulescu este acolo, după cum am auzit. De e adevărat, <pune-i complimente şi că i-am răspuns la scrisorile ce mi-a trimis la Sernlin:

Complimente multe lui I. Fitiptscu Al tău prieten, **N. Bălcescu**

ia Atena

La 12 februarie sosește la Atena... Nu e atent la frumuse- țile antice, nu ia în seamă vremea primăvăratică a acestui sfîrșit de iarnă mediteraneană... Stă închis într-un hotel mic de pe drumul Pireului, ameţit de forfoteala lumii şi carele pe două roate care vin de la port la oraş şi dimpotrivă. Stă de vorbă cu unele cunoştinţe despre ceea ce e obsesia şi vocaţia lui şi scrie scrisori lui Golescu.

Atena, 15 februarie 1849

Iubite al meu Alecu, *Ce faci tu? La Triest n-am primit'de la tine decît o scrisoare. Sînt de trei zile aci şi poimîine mă îmbarc pentru Constantniopol, unde voi ajunge peste opt zile, adecă la 23 ale lunii acesteia. Sînt trist şi foarte îngrijorat. Este atîta vreme de cînd n-am priimit scrisori din ţeară, precum şi din Transilvania. Auzii aci că Ruşii ar fi intrat în Transilvania. Aceea ce mă neodihneşte pentru bieţii noştri compatrioţi, emigraţi acolo*

[1] **Te rog, Franz... (germ.).**

*.Starea lucrurilor, aci, în Grecia, este foarte tică*loasă.

Chipul de a guverna aci este călcat pe sistema coruptoare a lui Guizot. Constituţia Grecilor este une lettre morte ***Corupţia lor e aşa de mare, cum n-a fost niciodată, în nici o ţeară. Războaiele civile, îmi zic ei, au sleit toată energia noastră.***

Ce faci tu, Alecule, şi ce mai nădăfdmesci ? Cît aş fi de mulţuinit să fiu cu tine la un loc. Cine gîndea, cînd veneam în ţeară, astă-primăvară, că peste puţin o să umblăm rătăcind prin lume, tu într-o parte, eu într-alta, fără să ne mai putem întoarce în ţeară. Nimic nu mi se pare mai grozav ca această vieaţă, precum nimic nu mi se părea mai dulce decît, daca ne ajuta Dumnezeu, că după ce am manifestat un prinţipiu înaintea ţării noastre şi a lumii, să ne putem jertfi viaţa pentru dînsul.

Dumnezeu nu ne-a crezut poate vrednici de această fericire şi ne-a osîndit a purta crucea durerii, departe de iubita noastră ţeară. Nu cunosc nici o povară mai grea decît aceasta. Dar trebuie să avem curagiu, să lucrăm pe cît putem şi să sperăm în viitoriu.

Nu ştiu de voi fi norocit să fiu de vreun folos cauzei, la Constantino- pol. Mi-ar părea tare rău să merg degeaba într-acest oraş ce îmi displace foarte mult, mai cu seamă în privinţa locuitorilor lui şi acelui tică*los** *gu-* **verh de acolo. Ca să cunoască şi să simţă cineva pe Turci, trebuie a merge la Constantinopol. Acolo are a simţi curat tică*loşia lor şi tică*loşia Europei, care pretinde şi crede în viitorul unui trup putred şi gangrenat

Ghica îmi scrie că tocmai mult în siguranţă n-o să fiu acolo, dar nu crede că ne-ar spînzura Turcii. Mulţi de aci mă povăţuiesc să nu mă duc, dar eu nu crez că ni se poate întîmpla mai mult decît de vor reclama Ruşii să ne gonească de acolo sau cel mai mult să ne trimiţă la Brusa. Şi apoi trebuie cineva să-şi facă datoria, fără să se gîndească la ce s-o întîmpla. Eu, după cum ţi-am mai scris, crez că e bine să ne adunăm mai mulţi în Constantinopol. Aceste, care ţi le-am zis mai sus, nu le-am zis nici pentru tine, nici pentru acei tari de îngeri, dar pentru cei mai slabi, ca să ştie la ce se pot espoza şi să nu socotească că vor fi primiţi cu alai, cînd vor veni în Constantinopol.

Despre aceasta îţi voi mai seri şi din Constantinopol şi de o fi vreo primejdie, te voi înştiinţa.

[1] O literă moartă (fr.).

Ce faci tu despre parale f Ţi-am scris din Belgrad despre banii ce voiu să vă trimit. Nădăjduiesc că îi voi găsi în Constantinopol, şi*de acolo îţi voi putea trimite, Eu. am fost silit a mă împrumuta de la Magheru, la Triest, ca să poci merge pînă la Constantinopol.*

Negrule, te gîndeşte adesea la mine şi mă iubesci precît te iu-Salutare şi frăţie, **N. Bălcescu**

Multe complimente la toţi cîţi mă iubesc pe acolo.

ia Ţarîgrad

La Constantinopol, unde ajunge la 1 martie, obosit istovit, stă închis la Hotel Parisien, unde e toată ziua cu Ion Ghica... Plouă şi nu mai poate îndura zilele umede, tioroase. L-a luat de la treburile lui să facă unele fişe despre lupta de la Călugăreni la arhiva Seraschieratului. Ion Ghica îi citeşte tra- ducîndu-i, şi el ia note... Se întîlneşte şi cu ceilalţi expatriaţi... plănuieşte... ajung la ceartă... şi scrie scrisori. Judecata lui despre colegii săi este foarte severă.

Constantinopol, 8 martie 1849 **Iubite Alecule .**

.

Am primit sosind aci, este astăzi o săptămînă, două revâşe ale tale, din ianuarie, precum şi ieri am primit scrisoarea din 17 fevruarie şi aceea adusă de UbiccinîMă voi sili a-ţi răspunde la toate cîte îmi

Nu mă mir de aceea, ce a făcut Brătianu la Londra, căci eram sigur din Bucureşti. De aceea m-am împotrivit puternic ca să i se dea lut o asemenea autorizaţie, dar în zadar, căci n-am putut izbuti, din pricina ticăloşiei lui Eliade şi Tell, mai cu seamă. Asemenea nu mă mir de purtarea lui Ruset, căci~mă aşteptam la unele ca acestea, din parte-i.

Mă întrebi de opinia mea despre purtarea Brătienilor şi d lui Rasei, în toate împrejurările revoluţiei. Îmi zici ca să-mi aduc aminte cele *ce* ***s-a urmat la Rucăr ş.c.l. Fără a intra în rriulte 'amărunturi, iată opinia mea asupra lor. Ei sînt o clică, cum o numeşti tu, tare strîns legată.*** *Ei sînt ambiţioşi, intriganţi peste măsură, indiferenţi asupra mijloacelor şi tare imprudenţi. Acest din urmă cusur îi face a nu fi aşa de primejdioşi, căci planurile lor se pot lesne descoperi. Ruset, crez, că iubeşte ţeara şi e în stare de devument, dar este mai întîiu un smintit, apoi aristocrat peste măsură, ambiţios foarte, adorînd şi stimînd mai întîiu pe Brătianu cel mare, al doilea pe sine şi în urmă pe Brătianu cel mic... Este o trinitate în care Ruset e tatăl, D. Brătianu — duhul sfînt şi I. Brătianu, fiul.*

Ruset zice : doi oameni mari s-au născut pe acest pămînt, Christos *şi D.* ***Brătianu. Acesta, din contra, compareză pe Ruset lui Mahomet.*** *D.* ***Brătianu este un mistic, foarte egoist, încredinţat că este un geniu mare, un mesia, faul şi***

intrigant. Ruset, ca şi Brătianu, au lipsă cu totul **de bon sens**[38] *politic ca şi moral. Opiniile lor însă sînt cu totul împotrivite. Pentru Ruset revoluţia trebuie să fie o tranzacţie între rînduiala veche şi cea nouă. El zice că noi, făcînd revoluţia, trebuie să lăsăm puterea în mîna boierilor şi noi să ne tragem deoparte.*

Brătianu, din contră, e un maniac furios care nu pricepe nici locul unde se află, nici poziţia politică şi morală a poporului şi a ţării noastre. Aşa el ne scria mereu din Ungaria, ca să jefuim bisericile şi să dăm foc oraşelor, pe atunci pe cînd poporul nostru nu era de loc revoluţionar şi nu voia de loc a se bate. Brătianu cel mic este un bun revoluţionar, dar **brouillon** [2] *peste măsură, scund la minte, îndrăsneţ, şi ar fi fost bun băiat dacă n-avea nenorocirea să cază în mîinile lui Ruset şi a lui frate-său, cărora le slujăşte de instrument.*

Eliade şi Tell s-au purtat tare' mişăleşte, şi în vremea revoluţiei, şi după aceea Eliade, căruia îi lipseşte tot felul de capacitate de om de stat, cu laşităţile lui deoparte, cu pretenţiile lui învederate la domnie, a acoperit frumoasa noastră revoluţie de o coloră ridiculă, aceea ce întinează orice frumoasă cauză.

luţia a căzut, am ştiut a pune oarecare demnitate în căderea ei, vorbind cum se cade în tabăra turcească, pe cînd dl. Eliade alerga la consulul englez, se prefăcea c-a înnebunit, ca să-şi tragă compătimirea, şi îi zicea : iPaşo, nu mă tăia»".

Este de părere ca să fie numit un moldovean cap al emigraţilor.

„Importenţa de a numi un moldovean este mai cu seamă spre a me- nagea amorul lor propriu, care ştii că e mare. Ideea ta de a lucra îndeosebi o apruvez şi aşa sînt hotărît a face şi eu, pînă cînd ne vom împreuna ambii odată ; atunci crez că vom lucra împreună.

Sînt mulţumit de tine, Negrule, şi aş vrea să fii-şi tu de mine şi să ai franchisa a mi-o spune cînd nu vei fi.“ sînt proaste... Zinca e bolnavă mereu... are necazuri cu ficatul... Nu poate face faţă cererilor de bani ale copiilor. Barbu vrea să plece să se înroleze într-o armată străină, oricare ar fi ea... Bălcescu o sfătuieşte să-1 trimită la el, la Constantinopol. Cel mare, Costache, a sosit la Paris împreună cu Locotenenţa şi ceilalţi emigranţi... Veştile pe care le primeşte de la Arăpilă despre purtarea acestui frate îl neliniştesc ;

„Aceea ce îmi spui despre frate-meu mi-a sdrobit inima. îl ştiu slab de caracter şi prin urmare în stare să pice în

38 **Şi iarăşi nevoia de o dragoste prietenească, dar care la el nu putea fi decît în creşterea aceasta a luptei pentru fericirea poporului român care era patima lui dintîi. E un strigăt din adîn- cul inimii.**

mari greşeli. Nădăjduiam că după scrisorile ce am scris atît lui cît şi ţie, prin poveţele tale, îl voi putea opri. Văz cu durere că toate au fost în zadar. Poate şi tu ai greşit , nu te-ai luat bine pe lîngă dihsul, astfel încît să-l povăţuieşti fără a atinge amorul propriu. Am avut o temere, despre cele ce mi-ai scris mai deunăzi, cînd am aflat de acasă că cere bani. Sărmana mumă-mea, bolnavă şi strîmtorată, de unde să-i mai trimiţă şi lui. Nu-ţi poţi închipui, cît aceste toate Una fac nenorocit. Îmi vine să plîng ca un copil. închipuiesc că mumă-mea n-a putut încă găsi bani, ca să pue la loc banii, ce mi-au luat celalt. frate, cum şi Pereţ, din suma depusă la mine. Din aci alăturata scrisoare a sori-mi te vei îndestula. Eu _şez de şase săpiămîni acilea, fără para ; am trăit tot împrumutîndu-mă şi cu cea mai mare economie. Biata mumă-mea, singura dragoste şi adoraţie a mea, e aşa nenorocită. Totdeauna am sacrificat-o datoriţii mele de ţeară. De zece ani de cînd o tot fac să sufere pe dînsa, care nu poate găsi mîngîiere în convicţii puternice ca ale noastre. Imaginea mumă-mi bătrînă, bolnavă, nenorocită, ea care e aşa de

înaintea ochilor mei. Pune această sfîntă imagine înaintea [lui] frate-meu

că nu e nici o greşeală care nu se poate îndrepta şi erta printr-0 purtare înţeleaptă. Sileşte-te a-l corija, fără a-l despera. Aştept tot de la tine intru aceasta şi nu sper decît in tine. Să caute mijloace, să meargă undeva, să poată trăi mai eftin şi să-şi poată cîştiga pîinea. De va putea, vie la Constantinopol, de n-are să meargă într-altă parte. T.e rog, iubite Alecule, mîntuieşte-l şi îţi voi fi foarte recunoscător. De ai şti cît sufer din această pricină, îi-ar fi milă de mine. Eu n-am curaj să-i mai scriu, dar tu îi vei vorbi şi, de vrei, îi vei arăta şi aceste ce îţi scriu."

„Iubeşte-mă, Alecule, fii pentru mine un bun frate, sînt atît de nenorocit, atît de izolat în afecţiile mele, încît am o mare trebuinţă de sprijinul unui prieten. Eu te iubesc pe tine şi te stimez cu deosebire.

Cine ştie, Alecule, cînd ţi-oi mai putea scrie, cînd te-oi mai vedea. Aş fi fost fericit şi cu mult mai mult curagiu dacă erai cu mine. Bine zici tu că a fost o mare fatalitate despărţirea noastră.

Allah Kerim !! !

Al tău frate, **N. B.**

Popa Şapcă aduce Ţara

Deschisese cu oarecare grijă uşa biroului lui Ion Ghica fiindcă totdeauna îi era teamă să nu dea peste vreun turc de soi, dintre cei mulţi care căutau prietenia celui pe care-1 socoteau dintr-un neam de prinţi, căci dăduse vreo cincisprezece domnitori Principatelor. Era mai cuminte să nu atragă în nici un fel luarea-aminte pînă nu se hotărăşte ce are de făcut în viitor.. Mare îi fu

mirarea cînd în loc de vreun paşă ori vreun boier văzu, din spate, aşteptînd într-un jilţ un călugăr cam soios, cu laţele cărunte ieşite de subt un comănac mare şi cara-ghios, de culoare pămîntie ca şi rasa... Nu pricepea cum a putut intra aci fiindcă la Ion Ghica nu putea ajunge oricine.

Călugărul îl văzu şi el şi, cu faţa fălcoasă, făcu ochi mari de uimire.

— Hai, spune, frate, Bălcescule: Piei, drace! Ei, iată că dracu nu piere !

Bălcescu îl privi încruntîndu-şi nedumerit sprîncenele, dar nu putu să recunoască pe nimeni în făptura din faţa lui.

— Dar dacă ţi-oi spune că sînt Popa Şapcă, ai să ştii cine sînt ? Şi izbucni într-un hohot de rîs. Bălcescu, înseninat, înveselit, luă acum gluma oe socoteala
lui.

— Şi barba, barba, părinte ? Şi burta ?

— Burta mi s-a topit la închisoarea Văcăreşti, iar barba mi-am "oropsit-o ca să pot fugi de subt paza călugărilor de la Muntele Athos, unde m-au surghiunit, cu recomandări spe-
ciale, oamenii lui Cantacuzino... Popa Şapcă avea acum numai un lei de cioc anume parcă ciufulit ca să nu mai atragă lua-
rea-aminte cu măreaţa lui barbă din trecut
.....Da' lasă, că
dacă
o bate ceasul nostru, o creşte ea la loc.

Se îmbrăţişară, şi veselia zgomotoasă a părintelui îl mai încălzi şi pe Bălcescu. Nici Ghica, intrînd pe uşă, nu-1 recunoscu, mai ales că istoricul, ca să glumească, se aşezase într-alt jilţ, făcîndu-se că nu ştie cu cine e în birou. Cînd [Ghica] află cine e musafirul lui, stătu în loc să se minuneze, să-l măsoare din cap pînă în picioare...

Bălcescu era nerăbdător să afle tot.

— Părinte, spune ce e în ţară. E atîta
ticăloşie cît s-aude ?

Deşi din cale-afară de slăbit, Popa Şapcă era de o voie
bună neschimbată.

— Vă spui tot. fiilor, dar mai întîi daţi-mi să mănînc, că nu mai ştiu de cînd sînt flămînd, că după ce-am stat la Văcăreşti, viu acum de la Muntele Athos, unde călugării m-au ţinut la post negru... Mama lor de boaite !

— Iertați cuvîntul prost, spuse cu seriozitate Ion Ghica, dar gata să-i pufnească rîsul.

— Te iert ! răspunse popa cu şi mai multă seriozitate şi acum se porniră pe rîs nebunește.

Mult se bucură şi soția lui Ion Ghica. aflînd ce musafir de preț are. într-un sfert de ceas îi pofti în fața unei mese încărcate de bunătăți, care puseră la grea încercare pofta de haiduc a părintelui. Mînca aproape numai el, ei îl priveau "cu simpatie şi îl ascultau cu grijă să nu piardă un cuvînt măcar.

— Țara-i minunată, fraților... dar boierimea a fost şi de data asta ticăloasă. A primit pe ocupanți cu brațele deschise, cu baluri, cu serbări. Dar țărănimea şi lumea nevoiaşă a orașelor nici nu vrea să auză de orînduirea cea veche băgată din nou pe gît, cu ajutorul armatelor străine. Țara fierbe ! Noi am pus puțin foc subt cazanul suferințelor şi acum țara fierbe şi fără noi.

Bălcescu era parcă nedumerit şi nu se încălzea... Ar fi vrut ca o ştire atît de îmbucurătoare să-i fie dată cu fapte, nu cu aprecieri, nu cu comentarii.

— Părinte, ce vrei să spui cînd zici că țara fierbe ?... Ce s-a întîmplat după plecarea noastră ?

— Păi s-a întîmplat că țărănimea a luat la goană pe noii ocîrmuitori, a bătut pe dorobanții care şi-au luat inima în dinți şi au pătruns în sate... Cînd stăpînirea cea nouă a adus soldați turci în ajutor, a gonit cu pietre şi cu parul şi pe soldații turci. Țărănimea vrea constituția... îi vrea pe oamenii revoluției. Cît timp a ținut tabăra Magheru, a strigat în numele lui Magheru, dar şi de atunci încoace tot constituție şi libertate cere.

Bălcescu e pătruns tot de fiorii acestor ştiri, ca de sulițe care se înfig în el.

— Părinte, or fi fost acestea într-un district, două, poate prin Oltenia, pe unde erau oamenii lui Magheru.

Popa Şapcă uită parcă de foame şi mînios, îndreaptă ochii mari, negri spre Bălcescu, împinge înapoi mînecile rasei murdare de pe el, care amenință să se tîrască prin farfurii cînd vorbeşte, ridicînd pumnii.

— în Oltenia numai ? Dar în Ialomița, dar în Prahova, în Vlașca, în Ilfov, pretutindeni. La Rîmnic şi la Buzău țărănimea şi o parte dintre cărturarii revoluționari... popii şi candidații de învățător nu numai că nu s-au speriat de oştile streine, dar au iscălit un act prin care l-au iscălit nenumărați înşi şi' l-au trimis Căimăcămiei şi lui Fuad.

— Au făcut asta ?

— Au făcut-o... așa... Că nu ne venea nici nouă să credem... Au făcut-o... Dumneata știi că una dintre a!e" mai îndîrjite rezistențe, furia cea mai mare, a fost în Teleorman, unde aproape tot județul s-a ridicat ?

Bălcescu îi pune mîna, pe braț și i-1 strînge nervos. Vrea să fie exact informat.

— De unde știi ?

— Cum de unde știu, omule ? Păi de la 11 noiembrie, cînd m-au arestuit la Celei și m-au pornit de la comandament la comandament, n-am trecut prin patru județe ? N-am fost în nu mai știu cîte închisori, unde erau aduși țărani cu sutele din toate părțile ? N-am fost la Văcărești unde au fost închiși tartorii tartorilor, după ce au izbutit să-i arestuiască ?

— La Plumbuita... La închisoarea de la Plumbuita... îl îndreaptă Bălcescu.

Da' popa stăruie :

— Nu mai e închisoare la Plumbuita... A ars.

— Cum a ars ? Cine i-a dat foc ?

— Să vezi dumneata... Atît de blestemată era ticăloșia în care erau ținuți arestuiții, încît într-o noapte, nu se știe cum — și aci popa clipi șiret din ochi — au luat foc cîte chilii au fost toate. Numai biserica a scăpat din mila Domnului... Așa că au mutat închisoarea la sfînta mînăstire a Văcărești lor... Au făcut, închisoare din minunea aceea, lucrată parcă nu cu mîini omenești... Născătoarea lor de ticăloși !

-— Iertați-mi cuvîntul prost ! il întregi iar Ghica.

— Te iert ! Acolo la Văcărești am aflat de toate, căci numai acolo erau vreo șapte sute de inși. Știam tot înaintea celor dm capitală... că așa e la închisoare. Popa, încălzit, uită cu totul de masă : Ei, lasă, că la Izlaz, cînd au aflat că sînt ridicat din sat la porunca lui Neofit... Ce vă mirați așa ? Neofit a mai abjurat încă o dată constituția... A treia oară... Dar acum într-un fel atît de slugarnic și de nerușinat că nu-ți poate provoca decît scîrbă... Și nu numai că a abjurat, dar nici nu se astîmpără. A dat liste la oștire de preoții revoluționari care trebuiau să fie arestuiți... Trimite circulare tuturor stareților ca să spioneze și să descopere pe cei care au luat parte la ridicarea țării... Ii vestește că vor fi pedepsiți dacă voi; adăposti revoluționarii... Auzi ? Și mai spune că e creștin... Născătoarea lui de trădător ! Și părintele se strîmbă cu dispreț : Și cum vă spuneam, a trebuit să, ocolim pe departe Izlazul, că satul pornise cu pari și cu topoare să

mă elibereze... Nici nu l-au potolit o lună de zile. Dar să vă spui ce a fost la Piatra în Teleorman.,.

— Da, dar întîi mai gustă din friptura asta, că e minunată... îl îmbie soţia lui Ghica.

Ierataţi, carne nu mănînc, că sîntem în postul cel mare al Sfintelor Paşti... dar după ce vă voi spune ce-a fost la Piatra şi la Pielea în Teleorman, o să lupt cu peştele ăsta tot — dacă o să îngăduiţi — că tare e bun. Ei, aflaţi că la Piatra vine în ziua de 1 octombrie, era cam după-amiază, vine în sat zapciul cu opt dorobanţi, şi cere, cu toba, să se adune tot satul. Se adună mai bine de cinci sute de bărbaţi şi femei. Zapciul se urcă pe treptele bisericii şi le spune că-i poruncă de la stă- pînire să înceapă numaidecît să facă ogoare de toamnă. S-a ridicat un vlăjgan : „Ogoarele le-om face noi, că nu vrem să murim de foame... Dar mai întîi dumneata cu care stăpînire eşti ? Că pentru turci noi nu facem ogoare..." „Cum cu care stăpînire ?" A sărit altul : „Ei, cu Magheru, ori cu turcu ?..." Vezi că prin sate nu se aflase şi mai ales nu se credea că s-a desfăcut tabăra de la Rîureni. „Ce Magheru ? urlă zapciul. Armata lui Magheru e bătută de turci... El a fugit în Austriacu un cufăr plin cu banii ţării." „A, d-ăstia-mi eşti dumneata ? a întrebat bunul meu prieten, economul protopop Cristea. Eşti cu turcii, nu eşti cu constituţia ? Atunci poftim afară din sat..." „Legaţi-1 !" a spus zapciul, arătîndu-1 pe protopop. „A, vrei să arestuieşti o faţă bisericească ? Auziţi, oameni buni !", şi economul s-a întors către săteni. Cînd dorobanţul a pus mîna pe el, protopopul, care e subţire, dar vînjos, l-a năucit cu o palmă peste obraz şi l-a luat de gît pe zapciu... „Dai poruncă să mă lege în sat la mine ? Mama ta de ticălos !" Au sărit dorobanţii şi l-au scăpat, dar cînd au văzut furcile şi topoarele ridicate, au rupt-o la fugă, strigînd : „Răzvrătiţilor ! O să plătiţi !" A doua zi a venit însuşi cîrmuitorul districtului cu o jumătate de roată de soldaţi... le-a poruncit să dea ascultare stăpînirii. Ei au spus că nu dau ascultare decît constituţiei. Acum veniseră şi cei din satele vecine, Viişoara, Suhaia, Căcănarii, Furculeşti,

Prefectul, Cocorăscu îl chema, a poruncit căpitanului Arion care era cu el să tragă foc asupra oamenilor. Au căzut vreo zece oameni. Dar pe urmă cînd să mai tragă din nou, învălmăşeala a fost de nedescris. I-au spart capul prefectului, care a căzut şi a fost călcat în picioare, iar căpitanul Arion s-a închis cu vreo douăzeci de soldaţi într-o casă de peste drum de biserică. Asta era pe la zece dimineaţa. Pînă la unu noaptea căpitanul a stat în casă punînd soldaţii să tragă focuri de puşcă de cîte ori oamenii încercau să pătrunză în casă.

Celorlalţi le scînteiau ochii de bucurie. Bălcescu fierbea tot.

— E prea frumos... Nu-mi vine să crez. Mai pui de, la dumneata, părinte...

— Pui de la mine... Dar dacă ţi-oi arăta o copie chiar de pe raportul căpitanului Arion, ai să crezi ? Ţi-o arat numai- decît !

Ion Ghica nu pricepea întîi ce vrea să spuie. Şi se întoarse către ceilalţi :

— Cum copie ?

• — Stai să vezi...

Popa se îndreptă spre vestibulul în care se lăsau hainele şi se întoarse cu o pereche de desagi tot atît de soioşi ca şi^rasa de pe el. îi puse pe un scaun şi începu să scotocească în ei._

— Cu ce credeţi dumneavoastră că ne-am ocupat noi la închisoare ? Am adunat aci copii de pe acte, că aveam oamenii noştri în administraţie pînă i-au prins şi i-au dat afară — avem tăieturi din gazetă ! şi scotea fel de fel de pachete din ziare...

Ei, fiule, zise el întorcîndu-se. spre Bălcescu, crezi că noi nu ne-am gîndit că ar fi bine ca asemenea lucruri să se afle şi în străinătate ? Zdrenţele de schimb le-am mai pierdut eu, dar astea le-am trecut ca un drac prin toate vămile.

— Iertaţi-mi cuvîntul, adaugă iar Ion Ghica.

— Nu te iert. Ca un drac... că un sfînt nu minte cu atîta nerușinare patriotică !

Iar îi pufni rîsul pe toţi. Popa găsi ceea ce căuta, şi ei citiră, copiat cu grijă pe două foi de hîrtie :

„Cinstitei Dejurstve a oştirii româneşti Comandirul roţii a 5-lea din polcul No.- 3 RAPORT

Cinstita Cîrmuire a judeţului Teleormanul, prin adresul cu Nr. 238, făcîndu-mi cunoscut că locuitorii satelor Piatra şi Vişoara nu vor a da ascultare şi supunere la poruncile stăpînirii, grăbindu-mă ca cît fără zăbavă să trimiţ o comandă de soldaţi a sta execuţie la pomenitele sate, pînă la sosirea armatei otomane, şi la 6 ale următoarei m-am pornit însumi cu o comandă de 30 soldaţi împreună şi cu cîrmuitorul judeţului la satul Piatra, şi după a noastră' sosire la pomenitul sat, d. cîrmitor îndată a vestit pe locuitorii satului spre a se aduna la domnia-sa să le cetească poruncile stăpînirii, şi după ce s-au adunat toţi locuitorii satului, d. cîrmuitor le-a cetit poruncile stăpînirii, prin care îi povăţuiă să se conformeze cu ele, şi pe ale fostului resvrătitor guvern să le înapoească domniei-sale ; iară ei toţi au începutără a strigă într-o glăsuire, că nu se supun la poruncile de acum ale cinstitei Călmăcămii, revoltîndu-se asupra noastră cu ciomege şi cu pietre. Iară eu văzînd această îndîrjir.e din partea lor, am fost silit ca să co- mandez slobozituri de foc în sus, socotind că cu

aceasta se vor înfricoşa, şi văzînd că cu acest mijloc nu- pot a-i linişti, am fost siliţi pe dată a vesti pe d. comandirul divisionului 3-lea a veni spre ajutor, însă această apărare a noastră a ţinut de la 10 ceasuri dimineaţa, şi pînă la 1 după douesprezece din noapte, cînd atunci sosind divisionul, s-au şi răspînditără. Iar după sosirea armiilor imperiale, m-am şi înapoiat la 11 ale ^acesteia. Aceasta după datorie nu lipsesc plecat a face cunoscut.

Or Zimnicea.

Căpitan Arion"

— Peste vreo două zile au sosit cinci escadrone turceşti trimise grabnic de Omer-paşa. Au căzut vreo cincisprezece lăncieri turci, au căzut şi nu ştiu cîţi săteni, dar în sat armata n-a putut pătrunde... Peste încă o zi au sosit două sute de cazaci, ceruţi cu deznădejde de caimacam de la Liiders. Aşa au izbutit. Au intrat în sat. Au arestuit vreo patruzeci de" oameni. Au trimis optsprezece pînă la Bucureşti, l-am întîlnit şi eu la Văcăreşti şi de la ei am aflat o mulţime de amănunte, căci astfel vuia ţara. Nu vă mai spui c; a fost la Argeş, unde prefectul caimacamului a scăpat cu viaţă numai ascuns de o muiere. La Vlaşca, la Stăneşti au fost alte lupte cu turcii. De altfel acum armata turcă este mai toată risipită prin sate în aşa-zi-se „Coloane mobile". Aşa le au zis. Ca să ţie în frîu mînia satelor şi să îndemne la făcutul ogoarelor.

Bălcescu e copleşit.

— Ce zici, Iancule ? Zdravăn popor...

Popa Şapcă fu bucuros cînd văzu cum Creşte inima în cei de faţă.

— Apoi să spui cjrept... bună a fost Comisia aia a proprietăţii, frate BălcescuL*. Toate cuvîntările deputaţilor săteni umblă scrise de popi şi dascăli din sat în sat. S-au cutremurat de nădejde clăcaşii cînd au văzut cum au putut să vorbească în inima ţării. înfruntînd pe boieri, oamenii gliei... Buni au fost şi comisarii ăia pe care i-ai trimis. Unii au făcut minuni.

— Dacă ar mai fi putut ţine Guvernul provizoriu măcar o jumătate de an! spuse strlngîndu-şi bărbiţa în palmă.Ion Ghica... Să se fi încins bine cuptorul !

Bălcescu se plimba agitat prin marea sală de mîncare.

— Nu, fraţilor... Revoluţia nu s-a încheiat. Ne vom întoarce în ţară s-o ducem la bun sfîrşit. Uite, ungurii şi-au eliberat aproape tot teritoriul. Ii vom

împăca neîntîrziât cu românii şi vom coborî din munţi spre Bucureşti, în frunte cu Avram Iancu.

— Să vedeţi ce-a fost şi la Vadu Rău... la prietenul meu Toma.

— Părinte, acuma mănîncă, ne spui după aceea.

— Nuuu, nuuu ! Trebuie să aflaţi acum, numaidecît ! Popa se încălzise. Era aprins la faţă ca în vremurile bune şi era greu de oprit. în satul ăsta... cam la jumătatea drumului între...

— îl ştim, spuse soţia lui Ghica. Este nu departe de moşia noastră Ghergani.

Bălcescu se mulţumi sa zîmbească cu înţeles şi atunci, pu- nîndu-i mîna pe umăr, Popa Şapcă urmă :Aşa-i, că Toma şi neamurile lui erau prietenii dumitale, frate Bălcescule... Ei bine, după desfacerea taberei lui Magheru, unde fuseseră numiţi comandiri de panduri, Toma, fiul său Damian, frate-său Ion şi fiul ăstuia, Simion, se întorc cu cîte două rînduri de arme în sat... Le îngroapă în două locuri diferite... Unul în lăstărişul de lîngă bordeiul lui Toma, altul în pădure. Iată ca vine într-o noapte un parucic cu zece soldaţi şi-i ia p„e toţi patru din somn ca să zic aşa... [39] Pe urmă cu cătuşe de mîini şi de picioare îi poartă prin tot locul prin sat ca să caute armele pe care le-au adus... Nu le găsesc... între timp se adunase tot mai mult popor în jurul lor. Ofiţerul se fîţîia încoace şi încolo funos... Avea în mînă biciuşca scurtă, că el venise călare. începe să-i suduie pe toţi patru şi spune lui Ion că îl întreabă ultima dată... Apoi ridică biciuşca şi-1 croieşte peste obraz. Atunci Toma care era legal numai de picioare îşi înfige mîna în beregata ofiţerului care, luat pe neaşteptate, nu s-a putut feri. Un soldat a tras cu puşca în clipa aia în Toma. Dar era atîta cerbicie în omul ăsta chiar în clipa morţii, încît a strîns mîna şi mai tare murind, şi-au căzut odată, şi el, şi ofiţerul. Atunci o femeie, amarnică muiere, una Sultana, a pus mîna pe arma unui soldat. în cîteva clipe au fost dezarmaţi toţi cei zece soldaţi. Toată noaptea şi apoi toată ziua de Sfîntu Dumitru a zăcut ofiţerul în bătătura unui bordei, iar pe Toma l-au dus şi l-au îngropat la cimitir. A treia zi a venit cîrmuitorul cu oaste turcească — să fie predaţi ceilalţi trei Firu că, dacă nu, tot satul va avea de suferit. A ieşit în faţă unul, Res- tea Nedelcu, o namilă de român, neam de cîreiumar altfel. A spus : „Nu-i putem da, că ei au luptat pentru popor, şi poporul îi apără..." Cîrmuitorul a tras cu mîna lui, căci avea pistolul la el, şi Restea Nedelcu ăsta a căzut trăsnit pe loc. A fost din nou o crîncenă învălmăşeală şi au căzut aproape jumătate din cei treizeci de turci. Vezi că cei trei din neamul lui Firu dezgropa- seră puştile şi le împărţiseră la oameni. Nu se văzuseră la început de unde vin gloanţele, care erau grozav de ochite... Glonţul şi omul. Pe urmă i-au descoperit într-un dud stufos pe Simion şi pe Damian.

39 **După cum se vede aici autorul descrie o altă variantă a întîmplărilor de la Vadu Rău, deosebită de cea de la pp. 100—157. Evident că în cazul finisării manuscrisului ar fi renunţat la una din ele.**

Au tia^* turcii salve de puşcă şi au căzut amîndoi morţi la poalele dudului... Asta a îndîrjit şi mai tare sătenii care s-au năpustit cu parii şi coasele asupra turcilor care n-au mai avut timp să încarce armele. A doua zi au venit călăreţii ţarului şi oamenii au renunţat să mai lupte... Au fost arestuiţi vreo douăzeci dintre ei şi porniţi legaţi pe jos spre Bucureşti. Pe drum, ofiţerul de cazaci, care avea alături de el un soldat care ştia moldoveneşte, de unde o fi fost ştiind, l-a întrebat mai de aproape de ce sînt arestuiţi oamenii aceştia, şi Ion Firu i-a spus ce a fost în sat de trei zile. La un popas ofiţerul a trimis înainte cea mai mare parte din călăreţii lui, pretinzînd că satul din drum e răzvrătit. Au rămas lîngă cei arestuiţi el cu vreo zece oameni. Le-a vorbit mult acestora pe limba lor în rusește. Pe urmă a chemat pe moldovean şi i-a spus să tălmăcească ceea ce a spus el. Le-a spus versuri dintr-un mare poet al lor Puşkin despre libertate...

Pe urmă tot prin moldovean le-a spus că sînt liberi să meargă, că şi el cu cei şapte oameni merge în Transilvania, să lupte alături de unguri pentru libertate. I-au dezlegat, şi apoi călăreţii s-au îndreptat spre munţi. Cei din Vadu Rău au apucat şi ei care încotro au văzut cu ochii. N-a fost voie să se spuie nimic despre asta, cum a fost, dar comandantul trupelor ţariste a vestit doar atît : că se dă un premiu de doi galbeni pentru fiecare dintre cei fugiţi aceluia care va da ştiri cam pe ce drum au luat-o. Noi am aflat abia cînd unul, Şoricaie, întor- cîndu-se în sat, a fost arestuit din nou şi trimis la Văcăreşti, Am aflat apoi noi cei de la închisoare şi că au fost încă vreo cîteva cazuri le fel ca astea. Că s-a mai vestit înc-o dată şi alte premii de felul acesta. Aşa ca vedeţi dumneavoastră... Ţara fierbe şi nu se va potoli curînd ! îşi aduse aminte că îi e foame şi-şi potrivi dinainte farfuria pe care o tot împingea în**q**_ lături în timp ce povestea.

Bălcescu rămase îndelungatăjvreme nemişcat, cu ochii parcă în gol. Apoi spuse cu o voce frînta de durere, ca un suflet îngenuncheat de vitregia vremii :

— A murit Toma,.

Şi fu o îndelungă tăcere, apoi tot Bălcescu murmură în- gîndurat :

— A fost un om... Un om amarnic însetat de libertate !

Popa Şapcă împinse într-o parte farfuria goală şi spuse robit de amintire, cu o căldură nesfîrşită :

— Au fost mulţi la fel cu el... Nu vorbesc de cei care au căzut luptînd... Dar mă gîndesc la cei pe care i-am întîlnit la Văcăreşti... La cei arestuiţi... Cei

mai mulţi au fost neînfricaţi în faţa tuturor ameninţărilor. Nu pot să spui ce frumoasă a fost în privinţa asta viaţa la închisoare, deşi înduram cumplite lipsuri, grele suferinţe. Au făcut slugile astea ale turcilor un fel de tribunal care să judece oamenii revoluţiei. Era alcătuit din nişte secături. Alde Mihail Cornescu, Scarlat Ghica, colonel Garbaschi, procuror era unchiul lui Ghica, Mihail Şuţu... Ei bine, se va şti poate într-o zi ce răspunsuri au primit aceşti judecători de la cei pe care-i judecau. în privinţa asta fostul nostru ocîrmuitor de la Slam-Rîmnic, Scarlat Turnavitu, a fost nemaipomenit. Şi-a bătut tot timpul joc de tribunal. I s-a cerut să iscălească declaraţia... A luat-o, a cocolişit-o şi a aruncat-o în capul lui Mihail Şuţu. „Voi mă judecaţi pe mine, caraghioşilor? " A adunat-o de pe jos ipistatul ăla care o scrisese, a co- piat-o din nou şi a iscălit-o el pentru Turnavitu. i-au dat şase ani la munca Giurgiului.

— Ce pedepse se dădeau ?

— Păi cam astea... Şase ani la Mărgineni, , şase ani la Snagov, şase ani la munca silnică a Giurgiului.

Ion Ghica şi-a adus aminte cu mîndrie că Scarlat Turnavitu a fost coleg cu el la Sfîntul Sava.

— Şi n-a fost numai el. A mai fost unul Zaman de la Calafat, care a dezarmat nenumărate ştafete turceşti. Le lua actele, uniformele, armele şi-i trimitea paşei înapoi la Vidin, în pielea goală. Tot la Dolj profesorul Mihăilescu, ceilalţi doi Turnavitu de la Piteşti şi Cîmpulung, un ofiţer Dascălu, Ceauşescu de la Ialomiţa. Toţi arestuiţi, chinuiţi şi condamnaţi, dar toţi dîrji, şi pe urmă ţărănimea, opinca... Straşnici oameni.

— Cîţi au fost de toţi arestuiţi ?

— Cine poate şti ? Mii şi mii... Toate închisorile gem de arestuiţi... Multe mii de oameni au fost ţinuţi arestuiţi cîteva luni, pe urmă condamnaţi la cîte „douăzeci şi cinci de toiege la spate", aşa suna ordinul Departamentului din Lăuntru, şi apoi eliberaţi pe chezăşia statului..-. La noi, la Văcăreşti, au fost nouăzeci şi doi de arestuiţi, socptiţi de ei capii rezisten- ţei. După socoteala lor eram şaizeci şi nouă de treapta întîia şi douăzeci şi trei de „clasul doi". Asta după ce nenumăraţi au fost trimişi în spital ca bolnavi.

— Ce voiau să mai spuie cu asta ?

— Păi, de treapta întîia eram noi, iar de treapta a doua erau sătenii. Ce vrei ? Şi acolo reacţionarii vedeau după ochelarii lor... Boieri şi săteni... Sătenii erau ţinuţi într-o nemaipomenită ticăloşenie, nemîncaţi, în gerul iernii cu ferestrele chiliilor sparte, fără foc şi în zdrenţe. Nu-i vorbă, plini

de păduchi şi în zdrenţe eram şi noi, dar ni se dădea o mîncare ceva mai bună. Mai aduceam şi pe subt mînă. Că aveam oamenii noştri î Dar a fost foarte greu. Aproape toţi s-au îmbolnăvit de o boală ce-i zice scorbut. A fost nevoie să se facă o închisoare de boinavi la Spitalul Colţea. A murit acolo în închisoare... Costache Catina.

— A fc st arestat şi Catina ?.

— Amîndoi fraţii. Şi cînd m-au scos pe mine ca să mă duca la judecata lui Neofit, ştiu că se ţineau toată ziua de capul lui Ion Catina să dea o scrisoare, că frate-său era o fire slabă şi că n-a suferit nimic în închisoare. O fi dat-o. Eu socot că şi cei care vor scăpa cu zile vor ieşi de acolo măcinaţi rău. Ne-a fost destul de greu, mie şi lui Scarlat Turnavitu, că el era tovarăşul meu de şotii, să mai facem oamenii să mai rîză şi ei din cînd în cînd.

— V-aţi ţinut de şotii, părinte, la Văcăreşti ?

Popa zîmbi cu o mutră de copil cu barbă sură :

— Păi am făcut vreo cîteva, de vorbeşte despre ele tot Bucureştii. Am păcălit o dată pe serdarul Orăscu, de-a rîs, mi s-a spus mai tîrziu, şi Fuad. Dar_mă rog, vinul ăsta e de băut ori de florile mărului pus pe masă ?

Toţi au început să rîdă, căci şi uitaseră, ascultîndu-1, de ce e pe masă. Popa goleşte paharul, îl priveşte gol şi-1 întreabă dacă mai vrea. Se vede că paharul a spus da, că Ion Ghica s-a şi grăbit să-l umple.

— Dar mai bună farsă i-a făcut lui Fuad, odată, acea Frosă Băl-Ceaurescu. . Trăsnită aia... Turcul e nebun după ea. Şi ea fuge cît poate de el.. Fuge rîzînd, dar fuge. La serbarea Bairamului, turcul a dat un mare bal cu trei muzici, cu masă, cu dans. L-a dat mai mult cu gîndul că va veni şi ea şi o va cunoaşte mai de aproape. Dar ea nici nu voia să auză. Spunea că îl vede destul cînd îşi face plimbarea tu cabrioleta la Şosea. Că turcul, e nelipsit la Şosea. Atunci Fuad a vestit pe cocoanele bucureştene că nu mai dă balul, dacă ele nu garan- teaza că vine şi Frusinica asta. Pînă la urmă femeia a fost, dar a plecat foarte repede. Aşa că turcul nu i-a putut vorbi aşa cum ar fi vrut. Peste cîteva zile a poftit-o în caleaşca lui ca să se plimbe la Şosea. Ea 1-a poftit în cabrioleta ei. Şi unde credeţi că 1-a dus ? La Spitalul Filantropiei. „Intraţi înăuntru, excelenţă, să vedeţi în ce neagră ticăloşie sînt ţinuţi bolnavii..." Vrînd nevrînd turcul a intrat, ce era să facă ? S-a îngrozit de ceea ce a văzut. A dat ordin să se îndrepte ne- întîrziat. Apoi s-a urcat iar în cabrioletă. Cabrioleta s-a oprit la

poarta Văcăreştilor. „Aci aţi fost, excelenţă ? Şi aci sînt oameni care sînt chinuiţi în mod barbar !" A intrat, s-a înfuriat pe serdarul Orăscu, 1-a amenințat, i-a dat ordine.

Toată noaptea au stat de l-au ascultat. In Bălcescu, jarul care mocnea a început iar să dogoare, să facă vîlvătăi...

Ungurii se revolta

într-una din acele seri neasemănate de apriI, cînd Bosforul e plin de luminile vapoarelor şi de catarge înstelate ca într-o serbare veneţiană de noapte, Ion Ghica, venind de la Terapia, de la o serată diplomatică, îi aduce vestea care a fost comentată de tot cercul ambasadorilor şi trimişilor extraordinari. Ofensiva pe care Windischgraetz a iuat-o împotriva armatelor revoluţionare ungare încă de la sfîrşitul lui decembrie fusese nu numai oprită, dar şi întoarsă într-o înfrîngere. Generalul polonez Bem a zdrobit pe imperiali la Pisky şi pe urmă la Sibiu, iar acum cea mai mare parte din Transilvania era în mîna lor, în afară de Munţii Apuseni, unde românii respinseră toate atacurile forţelor maghiare. Banatul fu ocupat şi el... Singură Alba-Iulia şi Timişoara mai erau în stăpînirea Habsburgilor. Ungurii pregăteau acum o ofensivă neîntîrziată împotriva Vienei...Bălcescu şi Ghica n-au dormit întreaga noapte... Nu trebuie pierdut acest prilej unic de răsturnare a tiraniei habsbur- gice şi de afirmare istorică a poporului român... Dar asta nu se poate face decît prin împăcarea dintre români şi unguri... Fără întîrziere, Bălcescu va pleca, în cel mult trei zile, şi ca simbol al acestei împăcări va propune crearea unei legiuni române care să lupte alături de unguri. Banii rămîn o mare dificultate, dar pînă în cele din urmă au găsit o sumă destul de mică, cu sprijinul lui Ghica.

întoarcerea în Ardea!

Cînd în sfîrşit putură părăsi Negotinul, cu casele lui înghesuite unele într-altele, acoperite cu olane şi cu grădinile cît pumnul, îndreptîndu-se pe plaiuri cu iarba săracă, spre Dunăre, faţa încruntată pînă acum a lui Bălcescu se mai lumină. Tovarăşii lui de călătorie îl găseau prea serios şi cam cicălitor, iar pe el îl scotea din sărite lipsa lor de stăruinţă, ba chiar numeroasele dovezi de uşurinţă pe care le dădeau. E adevărat că nu avuseseră timp să-şi aleagă Caii. Cumpăraseră ce găsiseră, ce li se păruse mai bun în graba cu care trebuiau să plece, căci revoluţia ungară făcea progrese uluitoare şi dîr- zului revoluţionar nu i-ar fi plăcut să ajungă la spartul tîrgului.

— Voi nu înţelegeţi, amicii mei, că dacă noi nu sosim în tabăra maghiară înainte ca armatele lor să elibereze întreaga Ungarie şi poate chiar să cucerească Viena, nu mai are nici un rost să le oferim alianţa cu voi şi sprijinul săbiilor voastre?

Aci el făcea aluzie, fără să surîdă, la Monti, italianul care li se alăturase, recomandat de altfel de cercurile revoluţionare din Turin. bărbat brun, pare-se foarte viteaz — aşa li se spusese şi aşa îl socoteau şi ei — dar în acelaşi timp din cale- afară de vorbăreţ şi iubitor de gesturi de paradă.

Toată ziua neastîmpăratul de Ion Bălăceanu îi" făcea fel de fel de pozne, de care, e drept, se tot făcea mare haz, dar care provocau şi o depărtare de ţelul sever şi înalt pe care ei şi-1 impuseseră. Una din glumele cele mai neplăcute pentru Monti era să se latre dintr-o dată prin surprindere, în spatele iepei înalte şi cu burta cam mare de bătrîneţe — murgă pin- tenoagă — pe care Monti şi-o cumpărase de la un grec din Galata. Nu avusese italianul de unde să ştie obiceiurile şi mai ales spaimele unui cal pe care 1-a văzut întîia dată cu două ceasuri înainte de a-l cumpăra. Iapa asta murgă ar fi înfruntat o haită întreagă de cîini, care i-ar li venit din faţă, ori chiar dintr-o parte, dar lătrăturile bruşte, furioase, din spate, o speriau atît de tare, că parcă o apuca strechea. Zvirlea cu picioarele dinapoi şi o rupea la fugă orbeşte.

Intr-o zi, gluma era să devină tragică. Pe cînd mergeau printr-o pădure de carpeni, pe un drum îngust. Ia o lătrătura brusca şi furibundă a Bălăceanuilui, flăcău zănatic de vreo douăzeci şi patru de ani, iapa întepu să arunce în sus picioarele dinapoi şi apoi o rupse la fugă, înnebunită, drept înainte, fără să mai ocolească nimic. îngroziţi, cei din urmă au văzut cum o cracă mai joasă, care trecea peste drum la fel cu alte, era să-i reteze capul italianului care, după o clipă de năucire, abia a avut timp să-şi culce faţa pe grumazul iepei. Bălcescu şi chiar Skender-bey, cel de al patrulea tovarăş călăreţ, îl poftiră pe Bălăceanu să se lase de astfel de glume sau să se întoarcă acasă.

Aci, la Negotin, prietenii lui Bălcescu spuseseră că vor fi aşteptaţi de oamenii lor, care urmau să sosească din Belgrad, aducând bani şi noi scrisori de recomandaţie, care să le folosească în tabăra maghiară, după ce vor izbuti să treacă Dunărea. Oamenii aceştia nu sosiseră însă şi tovarăşii lui Bălcescu îşi cerură învoire să meargă ei la Belgrad, să potrivească lucrurile. Bolnav de nerăbdare, acesta primi, ce să facă,

însă le dădu un termen scurt cînd trebuiau să fie înapoi...

N-au venit, firește, la timp și astfel șase zile prețioase au fost pierdute. Sînt în a douăsprezecea zi de drum călare și încă n-au atins malul Dunării în dreptul Orșovei, unde aveau să încerce să treacă.

Îl mai necăjea pe Bălcescu și cheltuiala de bani, care se făcea de prisos, din pricina acestei întîrzieri. [Căci] nu avea bani de ajuns. Ion Ghica îi înmînase la plecare trei sute de galbeni, adunați prin subscripție patriotică, "din care el trebuia să ajute și pe tovarășii de drum care n-aveau nici un ban. Printre acești tovarăși de drum era și Skender-bey, contele Hinski, care se turcise cu cîțiva ani mai înainte, dar care auzind acum că armatele maghiare sînt comandate de generali polonezi și că luptă alături de honvezi și o legiune polonă, se hotărî să-și încerce din nou norocul și să lupte alături de ai lui. Era un bărbat negricios, bine legat, cu frunte înaltă, goală, cu ochi albaștri, cu o barbă tunsă scurt, repezită însă in lături. Cineva îi spusese în glumă :

— Du-te în Ardeal, unde comandă generalul Bem. O să creadă lumea că sînteți frați... Eu îți spun că l-am văzut pe Bem... îi spusese un diplomat francez. Semănați leit... Numai că el are ochii și mai mici, iar fruntea nu așa de înaltă, ci mai boltită, dar tot goală pînă în creștetul capului...

Ceea ce nu știa diplomatul francez era că Skender-bey, care-l văzuse cîndva pe Bem, înadins își lăsase barbă, potrivită așa, ca să semene cu Bem, căci de cînd se turcise, se purta ras, numai cu mustață castanie...

Supărat de atîtea glume, Monti se hotărî să treacă singur în tabăra maghiară și anume prin Valahia, pe la Calafat, pe unde Ion Bălăceanu nu putea trece, și nici Bălcescu de altfel, fiindcă ar fi fost pe loc arestați...

In sfîrșit ajunseră în dreptul Orșovei, unde căpătară în- tîile știri de pe cîmpul de luptă, pe care el, în aceeași zi, le și trimise lui Ghica la Constantinopol :

„...Âm auzit că Pesta s-a luat de Unguri fi că Bem cu Perczel au deblocat Komorom, făcînd un frumos marf fi transportînd Oftile din Transilvania în care... Ar fi bine, de se va putea, să pornefti d-acolo vro doi- trei oficerii ce au venit de curînd. Pentru aceasta, însă ar fi bine să aflepți altă scrisoare de la mine sau, de se va putea, să-i trimiți la Belgrad, să aftepte porunca mea. Am înțeles că frate-meu, Barbu, a venit acolo ; ți-am scris că doresc să-l lei pe lîngă tine, fi să-l povățuiefti spre bine. Te rog să ai pentru frații mei acelafi prietefug ca fi pentru mine..."

îi scrise, prin acelaşi curier binevoitor, în franţuzeşte, o scrisoare foarte caldă şi întoarsă din condei cu mult duh şi doamnei Ghica...

La Orşova e trimis înainte Bălăceanu, care avea o viză germană pe paşaport, să cerceteze care e situaţia şi să le aducă răspuns dacă armata ungurească e destul de aproape. Teama lor era să nu cadă în mîna armatelor tînărului împărat al Austriei, Frantz Iosif, ai cărui generali luptau să înăbuşe răscoala şi erau necruţători cu revoluţionarii.

Bălăceanu trebuia să se întoarcă seara înapoi, cu ştirile culese... L-au aşteptat zadarnic trei zile, au dedus că a fost arestat de imperiali şi au hotărît să urce în sus, pe Dunăre, ca să încerce să treacă prin altă parte. După ce-au făcut un drum greu pe potecile înguste şi pietroase ale munţilor mărunţi şi împăduriţi, de-a lungul fluviului strîns aci între Balcani şi Carpaţi, au hotărît să-şi încerce norocul la Milanovaţ.

Au tras la un han din mijlocul tirgukii, cu toate căsuţele îngrămădite pe o vale îngustă şi au socotit că e timpul să-şi mai orînduiască ţinuta, căci după şaptesprezece zile de drum aveau o înfăţişare de nu se mai recunoşteau unii pe alţii. Bărbile de mult timp-nemaipotrivite cu foarfeca le crescuseră peste gulerele prăfuite, hainele se suciseră pe ei de atîta drum călare si pe ici-coto plesniseră... Oricum, nu mai arătau a haine omeneşti. Bălcescu începuse să sufere din pricina cizmelor scurte care-i apăsau glezna... Vîndură caii cu preţ bun... Socoteala şi sfatul agronomului Ion Ionescu se dovediră foarte îndreptăţite. Cumpărînd caii la Istambul şi vînzîndu-i la Milanovaţ. făcuseră o bună afacere, căci îs: întoarseră banii de drum. Rămă-eseră acum numai doi inşi şi Bălcescu era mai mulţumit:, căci Skender-bey era mult mai serios decît ceilalţi doi tovarăşi de drum... Mai ales că aveau bănuiala că Bălă-ceanu n-a fost arestat, dar că îşi făcuse de cap, cine ştie cum.

După ce s-au odihnit bine şi s-au ospătat cu miel fript, acoperit cu linguri întregi de iaurt, a doua zi au trecut cu o luntre, care se părea că va fi răsturnată în fiece clipă de şuvoiul crîncen al fluviului, gîtuit între stînci. şi au urcat rîpa de la Sviniţa, unde cu şase luni înainte arestaţii de pe ghimiile turceşti izbutiseră să fugă de subt escortă. Aci afiară că Ungurii, urmărind trupele imperiale, au înaintat pînă -la Biserica Albă, oraşul aşezat tot pe Dunăre în sus. [Bălcescu]' găseşte din nou prilejul să-i scrie lui "Ghica, pentru care nutreşte o caldă prietenie şi pe care-l preţuieşte ca om politic mai mult ca orieînd.

si. *„...Am întîlnit în drum o mulțime de emigranți din acele orașe, cum și trupele ce o luase la fugă. Eram opriți și interogați la tot pasul... Pericolul nostru era cu atît mai mare, că înțelesesem pe acolo că Tunes, care trecuse tot p-acolo înainte de opt zile, fusese arestat ca spion la Vîrșeț, noi însă, cu minciuni și curagiu, am ieșit limpezi din toate, fără a pătimi nimic. Era noroc că vorbeam limbile română și sîrbă... Am ajuns seara în Weisskirchen, de unde fugise toți, afară de cîțiva orășeni nemți și români, partizani ai Ungurilor. Toți ne asigură că aceștia vor sosi îndată..."*

N-au sosit ungurii. Au sosit patru companii de imperiali și, cam speriați, cei doi călători, au trecut din nou Dunărea, la Simendria, de unde s-au îndreptat spre Belgrad

.Aci și-au găsit din nou pe toți tovarășii de călătorie: Bălăceanu a explicat, făcînd și mai mult pe^ copilul răsfățat, că de la Orșova, simțindu-se tare obosit, s-a urcat în vapor și a mers de-a dreptul la Belgrad,, fără să mai coboare ca să-i întîlnească la Milanovaț. Monti a arătat și el că n-a putut să intre în Valahia și că a luat și el vaporul.

La un hotel fără etaj, din mijlocul orașului, cu odăile care dau pe un pridvor jos, cu parmalîc, s-au întîlnit cu alți numeroși refugiați, căci vin aci din toate părțile cei care fug din calea unei armate ori a alteia... Fi ca un liman pentru toată lumea. Autoritățile turcești, de teamă să nu supere pe feluriții consuli ai armatelor care se bat, închid ochii și lasă toată lumea în pace.

Seara, Bălcescu se închide în odaia lui, care are un pat de lemn înalt și arătos, dulap sculptat, cu o ușă fără cheie, dar pentru spălat nu are decît un lighean mic pus pe un scaun și ibric cît pumnul, pentru clătit pe ochi cel mult, | și] scrie la lumina jucăușă a luminării de seu, arătîndu-i lui Ghica situația în toată Ungaria.

„în sus, Ungurii au trecut Raab și Preshurg'-ul și se află aproape de

într-un jurnal din Cracovia se învederează că Rușii, în număr de 40 de mii, intră în Galiția... Asemenea și Prusienii, în număr de 60 de mii, se așază la hotarul lor, pretextînd că Maghiarii s-au unit cu polonezii și că ei sînt amerințați. Nu mai este îndoială că toate guvernele din Europa s-au înțeles ca să înfrîneze dorințele națiilor ce vor a se ridica și a se constitua..."

Au stat de vorbă cu un pescar tînăr și mustăcios, care e de felul lui din Panciova, și l-au convins, cu o sumă ele bani potrivită, să se .ducă să. vadă, căci el spunea că știe drumuri ocolite, dacă ungurii au. intrat ori nu în Panciova. Către seară, omul s-a întors cu noutatea cea mare... Ungurii au intrat în Panciova. De

altfel a doua zi au sosit la consulatul francez şi ştiri mai bogate, pe care prietenul lor, Gauthier, s-a grăbit să ii le comunice. în vestul Banatului înaintează grabnic generalul ungur Perczel cu şaptesprezece mii de;'oameni... în răsăritul Banatului înaintează dinspre Lugoj spre Caransebeş generalul Bem. Armata imperială, de sub comanda lui Puchner, ga la douăzeci şi şapte de mii de oameni, e toată în sudul Banatului, fără legătură de miazănoapte cu celelalte oşti împărăteşti şi e împinsă mereil în jos. Va fi nevoită probabil să ceară voie turcilor să se refugieze pe teritoriul Vala- lîiei mici.

Luntrea cu fundul jos, neagră, mîncată de vreme, e foarte mică, şi sub greutatea celor patru revoluţionari... cu bagajul lor, şi a celor doi pescari, calcă adînc apa... Dacă va trece pe lîngă ea vreun vapor, ori numai d^că vor cădea în vreun vîrtej al şuvoiului cel mare, se răstoarnă de la întîia izbitură de val. Monti şi celălalt italian care e cu el ar fi vrut să mai amîne o zi, două, plecarea.

— Nu e nici o grabă, senor Bălcescu... Dacă ungurii au venit pînă la Panciova, în două-trei zile vor fi şi în faţa Belgradului. E nebunie curată să mergi să-i cauţi tu pe unguri, cînd e sigur că în cîteva zile vor veni ei la tine...

Bălăceanu fusese de aceeaşi părere.

— Ştim noi peste cine dăm mergînd aşa, orbeşte, şi încă noaptea ? Dacă nimerim peste vreo recunoaştere a lui Plich- ner sau chiar peste vreun contraatac pentru recucerirea Pan- ciovei ? Sau, cine ştie. sîntem descoperiţi de nişte sîrbi fanatici, care, aflînd că ţinem să-mergem cu orice preţ la unguri, ne vor face seama ?... Eu, ce-i drept, ştiu să înot binişor, dar nu ca să înot îmbrăcat în Dunăre şi încă noaptea ! Ce ne facem dacă pescarii noştri, care ne-au luat banii înainte, răstoarnă luntrea cu noi dinadins ca să nu mai înfrunte gloanţele avanposturilor ?

Dar Bălcescu, care nici nu ştia să înoate de loc, fusese neînduplecat. Nu trebuie pierdut prilejul acesta de a trece în tabăra maghiară. De aceeaşi părere fusese şi Skender-bey, aşa că, după ce îşi făcură pe rînd cruce, ca la un ceas înainte de miezul nopţii se urcară pe rînd, unul după altul, în luntrea neagră. Pescarii le cereau să se grăbească, ca să nu stea cumva ploaia, căci pe ploaie santinelele sînt mai puţin atente şi nu văd mai departe de zece paşi...

— Da' noi vedem oare la mai mult de zece paşi? De unde ştim peste cine dăm ? întrebă aproape furios Bălăceanu, a cărui faţă ■ bucălată de flăcău cu

pretenţii de crai nu se vedea în întuneric cît e de schimonosită de teamă.

Pînă la urmă, faţă de hotărîrea lui Bălcescu, o parte dintre ei nu au avut ce face şi înfăşuraţi în pelerine şi acoperiţi doi din ei cu o pînză pescărească, s-au ghemuit cum au putut ca să lase locul cuvenit vîslaşilor. Alţii au rămas : Bălăceanu, Giuvara, Costiescu, Mânu, care vor veni pe lumină.

Cerul nu se vede, ploaia e deasă şi măruntă, dar nu aşa de rece.,. E o ploaie călduţă de început, de vară timpurie... minată în pale răsucite de vînt.

Pescarii au luat un punct de plecare mult în susul Pan- ciovei şi acum nu au decît o singură grijă : să se lase duşi încet de şuvoiul apei spre malul bănăţean.

Bălcescu îşi spune în gînd : „O jumătate de oră ! Dacă trece jumătatea asta de oră pe care ei o măsoară cu nervii încordaţi si cu ochi crispaţi şi nu se întîmplă nimic, cum nu s-a întîmplât nimic de azi-dimineaţă, totul este răsturnat. Sînt de partea cealaltă a destinului, lotul e atunci cu putinţă,.."

Către mijlocul Dunării e gata să li se întîmple o' nenorocire. Sînt ajunşi din urmă de o ghimie turcească care, cu pîn- zele desfăcute, merge mult mai repede ca ei şi e gata să-i ciocnească.

Ca să facă economie, sau cine ştie, poate fi un vas care face contrabandă, merg cu luminile stinse. Abia de la vreo douăzeci de paşi s-au ghicit mai mult pînzele, ceva mai luminoase decît întunericul. Cu multă abilitate, lăsînd luntrea liberă, cei doi pescari o fac să ocolească vasul, proptindu-se uşor cu vîslele... Skender-bey scosese amîndouă pistoalele, căci se putea să fie traşi cu vreo cange spre ghimia care, cine ştie, îi urmărise... Dar vîntul e destul de viu, cele două îmbarcaţii lunecă uşor una pe lîngă alta şi ghimia trece grăbită devale.

Ploaia e din ce în ce mai rară. în văzduh apare ceva ca un nor în spatele căruia e o luminozitate gălbuie... Alţi nori negri îi trec pe dinainte. Pînă la urmă, luna nu izbuteşte să apară. -i

Pescarii le spun că sînt aproape de malul celălalt. Trecură pe lîngă o casă de pe mal care albea în beznă şi pe care pescarii voiau s-o lase în urmă.

Abia trecură de ea şi se pomeniră deodată înfruntaţi cu strigăte... Pe mal apărură vreo zece inşi, poate şi mai mulţi, cu puştile întinse spre ei. Nu li se vedea faţa, ci numai siluetele şi puştile întinse. Erau la cîţiva paşi de mal şi nu mai era nimic de făcut... Acum

strigătele se repetară, şi ei înţeleseră că li se vorbea. Se socoteau pierduţi...

— Am căzut în mîna imperialilor ! trebui să mărturisească în şoaptă, puţin cam descurajat, chiar şi Bălcescu.

Cei de pe mal le strigară, tot în sirbeşte, să tragă barca la mal, că, de nu, îi împuşcă... Cei doi' pescari vîsliră puternic, ca într-un salt, şi luntrea se ridică cu totul pînă de mai.

Bălcescu se simţi pătruns de ploaia pe care pînă acum nici n-o băgase de seamă. înţelese că postul chema un ofiţer să vie să recunoască pe cei prinşi. Monti era mai mult mort decît viu. Din pata albicioasă a căsuţei se desprinseră spre ei două siluete, doi bărbaţi, dintre care unul părea foarte înalt, iar altul aproape mic de statură... Spre mirarea celor prinşi, cel mic de sta'tură întrebă ceva răstit în ungureşte... Uimirea celor care se socotiseră pierduţi se schimbă în- fericire cînd, dintre cei zece, unul le răspunse în ungureşte că au prins nişte spioni care voiau să se strecoare în liniile maghiare, la adăpostul ploii. Fură înconjuraţi şi aproape îmbrînciţi.

— Nu spuneţi o vorbă pînă eînd nu sîntem trimişi în faţa comandantului! [Bălcescu] ceru [apoi] în franţuzeşte să fie trimişi numaidecît la cartierul armatei. Cel ce părea să fie un ofiţer răspunse într-o franţuzească abia inteligibilă, că vor fi trimişi de îndată ce va sta ploaia. Apoi fură înghesuiţi într-un şopron din spatele căsuţei albe. Acolo se aprinse şi un felinar orb din trei părţi, pe care ofiţerul îl plimbă pe iaţa fiecăruia. Nu pricepea el ce ar putea să fie cu oamenii aceştia şi de ce au venit noaptea. Văzu că Skender-bey are două pistoale şi vru să i le ia.

— Pentru ce veniţi noaptea pe furiş şi pentru ce purtaţi pistoale ? întrebă din nou în franţuzeşte ofiţerul cel scund de statură, care în lumina felinarului se vădi un băieţaş de vreo şaptesprezece-optsprezece ani. N-avea nici măcar o umbră de mustaţă pe faţa lui aproape pătrată.

Cînd îl văzură cei prinşi căpătară curaj şi Skender-bey îi spuse, în nemţeşte, că ei sînt partizani ai ungurilor şi că au trecut Dunărea ca să lupte în rîndurile armatelor revoluţionare.

fi gin [1] aproape pătrată se îndulci sub jocul luminii palide a felinarului într-un «vrîs tineresc. într-o nemţească cu un accent şvăbesc, el întrebă stăruitor :

— Dar de ce să veniţi noaptea ?

— Ca să nu prindă de veste sîrbii, care ne-ar fi măcelărit pe toţi.

— Asta cam aşa-i, conveni ofiţerul. Sînt cumplit de fanatici ! Am avut lupte cu ei.

— Atunci de ce ne-aţi întrebat pe sîrbeşte cine sîntem ? întrebă Bălcescu înciudat. Am tras o spaimă grozavă, am crezut că am căzut în mîna lor sau a nemţilor lui Piichner.

— Mai întîi fiindcă veneaţi de pe malul sîrbesc... Cel puţin aşa cred. Nu, Sondor ? Şi cînd cel întrebat întări bănuiala ofiţerului, acesta spuse mai departe, lovind cu cravaşa frumoasele lui cizme galbene, strînse pe picior : Şi apoi în rîndurile noastre luptă şi mulţi sîrbi, mulţi români şi chiar nemţi !

Bălcescu, care se aşezase pe un buştean de tăiat lemne, întrebă uimit :

— Sînt români în rîndurile ungurilor ?

— Da' cum să nu fie ? Chiar feldwebelul nostru e român ! şi arătă spre un flăcău înalt, cu dolmanul pus numai pe un umăr, care li se păruse [şi] mai înalt în întunefric...

Deşi avea o mustaţă răsucită în sus şi deşi era atît de înalt, părea şi el tot atît de tînăr. Cînd fu arătat de ofiţer, el zîmbi nu fără oarecare mîndrie.

— • De ce lupţi dumneata în rîndurile ungurilor ? îl întrebă foarte bucuros, dar foarte tulburat, Bălcescu pe feldwebel.

— Slujim, căci ungurii se luptă pentru libertate... iar ceilalţi, pentru împăratul...

Bălcescu îi strînse mîna călduros.

— Dorinţa .noastră este ca toţi românii să lupte pentru libertate ! De aceea sîntem noi aci, ca să doborîm tirania, oricare ar fi ea. Am venit să împăcăm pe români cu maghiarii, ca să lupte împreună pentru mîntuirea ambelor naţii, căci numai fiind alături vor putea sfărîma lanţurile sclaviei !

Se auzi o căruţă urnindu-şi lanţul codîrlei şi seîrţîindu-şi roţile, apoi se desluşi pasul apăsat al cailor în băltoace. Se opri în dreptul lor, intrînd în dîra de lumină pe care felinarul ofiţerului o trimise spre ea. Veneau să aducă de mîncare celor din avanposturile de pe malul Dunării.

Nu era o mîncare soldăţească, de la cazan, ci din ştergare apărură două gîşte fripte, o ghiulea de „trapistă", ardei şi cîteva clondire cu rachiu

.Bălcescu zîmbi, şi cum stătea cu amîndouă mîinile împreunate deasupra genunchilor, arătă cu o întorsătură a capului:

— Văd că sînteţi bine aprovizionaţi. Aveţi o bună intendenţă.

— Mîncare revoluţionară. Ne-o trimite poporul. N-avem nevoie de intendenţă, îl lămuri greu de tot, în franţuzeşte, dar îl lămuri, ofiţerul.

— Ştiam că în Panciova nu sînt decît nemţi, sîrbi şi români. Ni s-a spus că nu prea sînt unguri pe aci, atunci ?... Şi Bălcescu repetă întrebarea şi în româneşte.

— Da, aşa e, dar ungurii au mulţi prieteni ce ţin cu ei. Ieri, înainte de venirea noastră aci, cînd nu era nici o pază, nemţii şi sîrbii care ţin cu ungurii s-au bătut cu pietre cu nemţii şi sîrbii care ţin cu împăratul. Şi-au spart capetele, ferestrele... O fost de rîs, dar şi de jele ce-o fost.

Ofiţerul le oferi să guste ceva din cina soldăţească, dar ei refuzară politicos, spunînd că au mîncat înainte de a se duce pe mal să se urce în luntre. Nu putură totuşi refuza cîte o cană de rachiu tare, care lui Bălcescu îi arse gura.

Acum că se împrieteniseră, fură poftiţi să meargă cu căruţa la comanda regimentului, în oraş. Se despărţiră foarte prieteni, dar înainte de a se urca alături de soldatul care mîna caii, Bălcescu întrebă, cu oarecare curiozitate :

— Domnule ofiţer, cîţi ani ai dumneata ?

— Optsprezece ani... dar de ce mă întrebi ?

— Am bănuit... Toţi sînteţi atît de tineri ?

— Toţi... El e cel mai bătrîn, şi-1 arătă pe feldwebel... Are douăzeci de ani... Uite, ia vino încoace, Istvan... îl vedeţi pe acesta ? Are şaisprezece ani...

Istvan salută surîzător.

Sînt într-una din casele aliniate ca soldaţii şi toate la fel, de pe uliţa principală a oraşului. Acoperiş de ţiglă roşie, pereţi văruiţi cu galben şi ferestre cu chenar verde, fără curte la stradă, cu intrarea printr-un gang mascat de o poartă mare, pămîntie. Mobilă multă de nuc lustruită, cu mici covoare pe podeaua vopsită cu roşu şi ceruită. Pretutindeni inscripţii nemţeşti, brodate cu litere gotice, în formă de proverbe, care, la intrare, spun „bine ai venit", la bucătărie spun „poftă bună" şi ciau sfaturi de cumpătare, în dormitor urează „noapte bună". Sînt la avocatul şvab, refugiat cu oştile ungurilor, Andre Pe- titjean. Mai toţi şvabii poartă nume franţuzeşti. Sînt hughe- noţi refugiaţi din Franţa în timpul luptelor religioase, nemţi- zaţi cu totul,

colonizaţi în timpul Măriei Thereza în Banatul recucerit de la turci, şi aşteaptă să se înfăţişeze generalului Perczel, care a biruit în cîteva lupte oştile chezarului. Ploaia care i-a întovărăşit tot timpul, [cînd mai repede,] cînd mai molcomă, acum s-a înverşunat din nou. Prin mijlocul străzii nepietruite trec soldaţii cu saci în cap. Li s-a vîrît la fund un colţ într-altul şi astfel gluga e gata... Trec necontenit şi căruţe [eu oameni] care se sfădesc de se aude hărmălaie pînă in casă. Li s-a dat cafea cu lapte, bună, unt şi marmeladă. Mereu vin ofiţeri cu banderole roşu-alb-verde pe braţ.

în sfîrşit sînt anunţaţi că vor fi înfăţişaţi generalului- comandant...

Sînt conduşi în casa vecină, lipită de a lor, în tovărăşia unor tineri ofiţeri. Perczel îi primeşte într-un birou, în totul la fel cu cel pe care îl părăsise... Aci sînt la directorul şcolii August Frenais, şvab imperial, care şi el a fugit cu Puchner... Abia au avut timp ungurii să stingă focurile, căci noaptea trecută fanaticii au încercat să pună foc la casele celor care au primit cu flori- şi urale armata maghiară. Perczel se scoală de la birou şi vine înaintea lor. E slab, mai mult înalt, bălan, cu o barbă castanie, cu ochi verzi, puţin bulbucaţi, sub sprînce- nele drepte. Are un nas lung, drept, frumos, care face ca toată faţa să-i pară frumoasă. Seamănă mult cu C. A. Rosetti, mai ales că poartă părul mare, cu bucle pe urechi. E foarte cordial şi gesticulează mult cînd vorbeşte. E încîntat de propunerea pe care o fac ei de a compune o legiune română care să poarte steagul libertăţii pe cîmpurile de luptă.

— Vă urăm bun sosit ! Toţi cei care vin să lupte alături de armatele maghiare pentru libertatea poporului sînt fraţii noştri. Nu trebuie să vă mire primirea de-aseară. Aşa e pe cîmpul de luptă ! Nu ştii cine îţi vine din lagărul inamic...

Cum am putea să ne supărăm pe aceşti ostaşi atît de tineri şi de însetaţi de libertate, domnule general ? Greu a fost pînă cînd ne-am convins că avem în faţa noastră trupe revoluţionare, nu turmele de mercenari ale Habsburgilor.Perczel îşi arătă mulţumirea printr-un surîs larg, pe care îl întoarse spre ceilalţi unguri, care purtau toţi banderole de ofiţer de Stat-Major pe braţul drept. El avea aerul să spifnă : „Aţi văzut ? Aţi văzut ce frumos vorbeşte... E foarte jntere- sant." Ofiţerii unguri ghiciră mimica generalului şi clătinară şi ei din cap, admirativ.

. Erau, desigur, sinceri, fiindcă nu puteau admira decît ceea ce era în consonanţă cu idealul lor.

Se aduseră tăvi cu papricaş şi pahare înalte cu bere, căci era aproape zece dimineaţa. Apoi, generalul, bucuros că a găsit o pistă potrivită pentru discuţie, le ceru, dinadins amuzat, amănunte despre călătoria lor plină de peripeţii, însă Bălcescu aduse numaidecît vorba pe drumul nădejdilor lui.

— Domnule general, este adevărat că Dieta din Debreţin a proclamat independenţa Ungariei şi a ţărilor unite cu ea, de subt' Austria, şi decăderea de la tron a Habsburgilor ?

Generalul, care vorbea mult marbine franţuzeşte decît ofiţerul dintîi, confirmă ştirea cu toată faţa iluminată de bucurie :

— A fost o însufleţire fără seamăn. După sute de ani, poporul maghiar este în sfîrşit din nou liber. Ziua de 5 mai este cea mai mare sărbătoare naţională a neînfrîntului nostru popor!

Era şi în biroul directorului gimnaziului aceeaşi însufleţire care cuprinsese ţara întreagă. Mai ales cînd Bălcescu, ridicînd paharul său de bere înspumată, spuse cu liniştită hotărîre :

— Beau pentru constituţia pe care şi-a dat-o sau şi-a anunţat-o poporul maghiar... beau pentru...

Dar nu putu să sfîrşească, căci strigăte entuziaste de *eljen ! eljen !* [1] îi acoperiră vocea.

Avu un zîmbet politicos de neră bdare, faţa lui palidă zîm- bea cum de multă vreme nu mai zîmbise. Generalul îi pusese mîna pe umăr, cînd el reluă cu încăpăţînare :

— Beau pentru înfrăţirea popoarelor român şi maghiar subt steagul scump al libertăţii ! Beau încă o dată pentru constituţia viitoare, care va găsi calea de înţelegere şi adevărată înfrăţire !

Se auziră din nou strigăte entuziaste de *eljen!* Apoi generalul luă cuvîntul, cum ar fi făcut într-o adunare legislativă, cu capul sus,-cu gestul măsurat şi tonul voit domol :

— Poporul maghiar este un popor generos. El acordă poporului român, înfrăţit în luptă, dreptul de a-şi gospodări oraşele şi satele sale în limba maternă. în toate "şcolile elementare limba de predare va fi tot limba maternă.

Bălcescu, care asculta încordat, simţi că se sufocă şi bîl- bîi încet:

— Cum, numaî atît ? Privirea lui tăioasă deveni dintr-o dată absentă.

Generalul observă pe dată nedumerirea lui, deziluzia lui şi reluă pe un ton cordial, ca şi cum ar fi vorbit unui bolnav :

— Domnul meu, românii sînt fără îndoială un popor rezonabil şi vor înţelege că nici o clipă noi nu vom putea accepta decît un stat cu adevărat maghiar, unitar, cu o limbă de stat maghiară, cu o conducere internă şi externă maghiară. Limba maternă în administraţia comunală şi în şcolile elementare este darul pe care naţiunea maghiară milenară îl face naţionalităţilor conlocuitoare !

Dintr-o dată privirea lui Bălcescu deveni oblică şi tăioasă :

— Domnule general, ţin să ştiţi că vă vorbeşte un mare prieten şi un admirator al vitejiei poporului maghiar ! Dar mai sînt îndatorat să vă spui că nici slavii, nici românii, care sînt aliaţii dumneavoastră fireşti, nu se vor mulţumi cu ceea ce le oferiţi şi ceea ce au de altfel şi din partea Austriei. Şi slavii, şi românii doresc un stat federal, o confederaţie de naţionalităţi care singură ar asigura liniştea, fraternitatea în conlocuire şi progresul cultural... Chipul de ascet al lui Bălcescu era de o paloare care avea în ea un soi de hotărîre de dincolo de clipă.

Generalul simţi ce apă adîncă este subt aparenţa liniştită şi se hotărî să recurgă la mijloace mai diplomatice. Zîmbi din nou cu faţa lui bălană şi înaltă, cu barba-i mătăsoasă.

— Uite ce este, prietenii mei ! Noi discutăm acum probleme care depăşesc atribuţiile unui modest comandant de armată... Veţi vedea zilele acestea, căci vi se vor elibera permise de liberă circulaţie în toată Ungaria, şi pe şeful meu direct, pe generalul Bem, care probabil că la ora aceasta a silit şi Timişoara să capituleze. îl veţi găsi la Biserica Albă, nu departe de aci. Mă îndoiesc însă dacă şi el va socoti că are autoritatea să discute asemenea chestiuni. Aci nu-şi poate lua angajamente decît guvernul legal al ţării, constituit după Proclamaţia de la Debreţin...

Ca să abată atenţia de la cele spinoase, generalul ieşi înaintea celor care aduceau bere pe tăvi şi, luînd un pahar, îl întinse către Bălcescu, în care ghici că se ascunde conducătorul delegaţiei. Acesta socoti şi el că e mai înţelept ca discuţia să se abată la chestiuni curente. începură să vorbească în mod firesc despre modul în care e alcătuită armata honvezilor. Generalul povesti scene emoţionante din oraşele dezrobite. Povesti că la Seghedin, cînd colegii săi de la Facultatea de drept îl văzură general, nu ştiau ce să creadă. Socotiseră înainte de a-l vedea că este numai un omonim al advocatului ştiut de ei.

Bălcescu îl întrerupse grăbit, stupefiat:

—' Cum, advocat ? Nu sînteţi ofiţer de carieră ?

Chiar ofiţerii unguri începură să zîmbească şi ochii verzui şi uşor bulbucaţi ai generalului sclipiră maliţios.

— Pînă acum şapte luni pledam procese în faţa judecătorilor din oraşul meu natal.

Un ofiţer interveni şi explică musafirilor că generalul Perczel şi-a cîştigat titlul de general pe cîmpul de luptă... El fu întărit de altul, care încercă să spună în franţuzeşte că sînt şi alţi ofiţeri în Statul-Major al armatei din sud care şi-au cîştigat galoanele pe cîmpul de luptă. Peste o jumătate de oră, un ofiţer intră şi raportă ceva în ungureşte... Trebuie să fi ştiut plăcerea.pe care i-o face lui Perczel, accentuînd formalismul disciplinei, tocmai fiindcă [acesta] nu era ofiţer de carieră, căci Perczel ascultă raportul, luînd o atitudine voit mili- tăroasă ; apoi se întoarse către Bălcescu :

— Chiar acum dispozitivul nostru se pune în mişcare pentru cucerirea ultimului colţ neeliberat din sud ! Peste două ceasuri atacăm Semlinul. Sper, domnule delegat, că veţi ajunge cu guvernul nostru la înţelegerea dorită. Pentru noi a fost o plăcere întîlnirea cu dumneavoastră... Salută atît de milităros, că parcă era aci într-un act al dispozitivului de luptă.

îl întovărăşiră cu toţii pînă afară, unde îi aşteptau pe toţi ofiţerii de Stat-Major ordonanţele cu caii ţinuţi de dîrlogi.

Bălcescu, Skender, Monti şi celălalt italian rămaseră pe trotuarul de cărămizi îngust din faţa casei, în timp ce generalul Perczel se depărta, convorbind încruntat cu generalul care călătorea alături de el.

Bălcescu nu-1 întîlni pe Bem la Biserica Albă, fiindcă acesta nu continua în timpul acesta asediul Timişoarei, pe care voia s-o vadă căzînd singură, ci izgonea cu totul armatele imperiale din sudul Banatului, silind pe Piichner să se retragă pe la Orşova în Oltenia. îl găsi deci pe Bem la Mehadia, în staţiunea de băi cunoscută în toată Europa. Erau acum întovă- răşiţi şi de Bălăceanu, Costiescu şi ceilalţi din Belgrad, dar pierduseră pe Monti, care plecase pe cont propriu la Debreţin...

Nu putură scoate însă nici de la Bem nimic mai mult decît obţinuseră de la Perczel.

Cu capul pătrat, cu o frunte goală pînă în creştet, cu o barbă mică, dar pătrată şi ea, Bem vorbi cu o politeţe şi cu Un surîs fugitiv, care-1 exasperă pe Bălcescu. Se plimba prin salonul cel mare al hotelului,

cu o masă rotundă de nuc în mijloc, şi vorbea fără să i se vadă faţa. Cînd se oprea, întorcea capul şi surîdea.

Bălcescu, care socotea că o legiune românească ar putea constitui nucleul de unde s-ar dezvolta întreaga înţelegere dintre români şi unguri, îi propuse atunci înfiinţarea unei legiuni româneşti sub comanda directă a generalului.

— Nu pot face o legiune românească fără autorizaţia guvernului r[1] la Debreţin ! Se întoarse şi zîmbi.

— Dl acesta este un act pur militar, care trebuie să intre în atribuţiile dumneavoastră... Există, nu-i aşa, şi o legiune poloneză... Bălcescu avu în glas un soi de dezolare.

Nutrise speranţe nemăsurate în privinţa lui Bem. La Constantinopol, unde ajunse faima lui de militar, Ion Ghica îl propuse drept comandant al oştirii româneşti, văzîndu-i sub conducerea lui pe Avram Iancu şi pe Magheru, cu pandurii săi. L-ar fi vrut chiar şef de stat al Ardealului unit cu Principatele. Şi acum, nu întîlneşte în faţă decît un om mărunt de statură, cu fruntea chelă pînă în creştet, cu faţa pătrată, care surîdea într-una şi se ascundea în spatele guvernului de la Debreţin.

— Nu pot face nimic fără dispoziţii precise ale guvernului. Dacă obţineţi aprobarea lui, vă promit că în zece zile vă pun la dispoziţie două mii de prizonieri şi recruţi români, ca să faceţi începutul.

Cu greu Bem a primit ca ofiţeri, în vederea unui viitor batalion românesc, pe Bălăceanu, pe Costiescu şi ceilalţi români veniţi cu ei de la Belgrad. Pe Bălcescu l-a sfătuit să discute la Debreţin şi să încerce să-i convingă :

— Fiindcă, a adăugat în clipa despărţirii, căci ţinuse să-l conducă pînă la capătul vestibulului cu covor roşu, eu aş dori sincer să aveţi succes. E păcat ca românii să lupte subt un steag străin. Niciodată nu vor cîştiga respectul cuvenit din partea maghiarilor dacă nu se vor impune în acţiuni desluşite, hotărîte, fără echivoc, pe cont propriu.

La Debreţin au ajuns seara. Diligenţa i-a lăsat la un hotel din faţa catedralei. Bălcescu se aştepta, căci aşa i se spusese, să găsească un oraş mare, e drept, dar prăfos, jumătate de pustă, cu case mici, mai mult o adunătură de tîrguri decît un adevărat oraş. Dimpotrivă, în această seară de mai, Debreţinul i s-a părut feeric. Toate casele strălucesc parcă, acoperite de ghirlande şi decorate cu lungi fîşii, roşii-albe-verzi, iluminate cu mii de felinare ; trupele revoluţionare,

care treceau cîntînd, cu facle în mînă, focurile de artificii, arcurile de verdeaţă peste străzi i-au dat un fel de ameţeală. Un ofiţer al lui Bem, care îi însoţea în trăsura împrumutată de generalul polonez, căci diligenţele erau mereu înţesate şi n-ar fi putut găsi loc, după ce a fost la comandantul garnizoanei, le-a găsit o cameră bună la hotelul unde la început li se spuse că nu se poate găsi nimic.

Ofiţerul ungur se scuza mereu :

— înţelegi, Debreţinul este azi capitala statului... Avea pînă acum două săptămîni cincizeci de mii de locuitori. Acum trebuie să aibă o sută douăzeci de' mii. Nu se găseşte nici de mîncare. De altfel, Budapesta a fost recucerită şi în două zile guvernul se mută acolo. Guvernatorul provizoriu al statului, marele nostru Kossuth, ţine ca maghiarimea să-şi găsească din nou inima ei seculară, Budapesta, de unde pleacă şi unde duc toate drumurile ţării.

Bem îi sfătuise să ceară în scris o audienţă la Kossuth, ca să-i poată anexa şi recomandările foarte preţioase pe care le aduceau de la Constantinopol. Ceea ce Bălcescu şi făcu. A doua zi fu anunţat că guvernatorul provizoriu al statului îl va primi în aceeaşi zi, la orele cinci după amiază, în localul gimnaziului Piariştilor [40], nu în localul primăriei, unde se instalase o parte din guvern, Popularitatea fruntaşului revoluţionar crescuse atît de mult din ianuarie pînă acum, că oriunde îl găsea, mulţimea se îngrămădea în jurul lui, aclamîndu-l, căutînd uneori să-i deshame caii ca să-l poarte în triumf. La primărie aşteptau de dimineaţă pînă seara sute de oameni, dornici să-l vadă, care nu puteau fi ţinuţi în frîu nici de poliţie.

în clădirea tăcută a gimnaziului Piariştilor, în aripa dreaptă, Bălcescu fu uimit de modestia şi politeţea intimă cu care fu primit. Un singur poliţist la intrare şi un ofiţer de ordonanţă, cu mustăţi roşcate, cu ochii verzi şi cu brasardă roş- alb-verde, cu care ofiţerul care-i condusese schimbă cîteva cuvinte pe care Bălcescu nu le înţelese, dar pricepu, după privirea lui liniştită, că ştie despre ce e vorba... îl pofti pe Bălcescu să şadă pe un fotoliu mic, dar căptuşit cu piele. Era anticamera direcţiei şi pe toţi cei patru pereţi avea portrete de feţe bisericeşti, în ţinute sobre, cu feţele rase. O hartă a Austriei între cele două ferestre mai îndepărtate avea pe ea steguleţe prinse cu ace, care arătau situaţia pe fronturile de luptă... Perdelele de

---

40 ***Piariştii*** **— congregaţie religioasă, fondată în 1607 la Roma, avînd ca scop educaţia copiilor.**

catifea neagră, nu cu totul trase, dozau lumina. Printr-o fereastră deschisă ajunge o mireasmă tare de liliac înflorit.

Cînd generalul cu mustaţă lungă lipită parcă pe obraz, cu epoleţi mari de aur răsfrînţi peste umeri în jos ca nişte ciucuri, călcînd obosit, cu umerii puţin aduşi, despre care Bălcescu află atunci că este alt polonez, Dembinski, comandantul tuturor trupelor maghiare, ieşi condus pînă la uşă de Kossuth, acesta se întoarse zîmbind spre Bălcescu. Nu era, se vede, sigur cu cine vorbeşte şi avu, zîmbind mereu, o clipă de şovăială... Bălcescu înţelese şi îi spuse numaidecît numele şi adăugă, liniştit, titlurile misiunii.

— Bălcescu, secretar al emigraţiei române, delegat pe lîngă guvernul maghiar pentru a discuta condiţiile... unei colaborări între români şi unguri.

— Am luat cunoştinţă de scrisorile dumneavoastră, domnule ! Vă rog să poftiţi să stăm de vorbă.

Sala direcţiei era foarte mare, cu un birou în stînga şi, cam perpendiculară pe el, în mijloc, o masă mare de consiliu, la care, probabil, se adunau profesorii cînd erau convocaţi de director. Peretele din fund era aproape acoperit de portrete de foşti profesori. O vitrină cu diplome şi alte inscripţii era pusă în perete între cele două ferestre. Era în tot acea linişte de colţ provincial, patriarhal.

Kosstuh, încă tînăr, era întocmai de aceeaşi statură cu Bălcescu şi ca şi el, mai curînd slab. Avea-însă trăsăturile mult mai regulate, mai aproape de tipul clasic. Purta barba mai puţin tunsă decît a lui Bălcescu, brună, şi la fel potrivită cu foarfecele, încît lăsa bărbia liberă în faţă gingaş modelată, cum gingaşe erau şi trăsăturile gurii, aproape feminine subt mustaţa simplu răsucită. Era îmbrăcat într-o jachetă verzuie, închisă pînă sus, la gît, ca o tunică, cu multe brandenburguri de fir aurit de-a latul pieptului, cu gulerul drept, brodat cu aur, ca la generali. Sabia îi atîrna de o centură subţire de aur, foarte largă, căzînd mai jos pe şoldul stîng. Pantalonii erau prinşi cu bentiţe subt talpa pantofului de lac.

îl pofti, nu la birou, ci la colţul dinspre fereastră al mesei celei mari, avînd aerul să-i spună : „Sînt convins că şi dumneata apreciezi plăcerea unei convorbiri mai intime..." Pe masă era o tavă cu băuturi răcoritoare, un fel de must de fructe, din care conducătorul statului îi turnă şi lui Bălcescu un pahar.

— Excelenţă, ţin înainte de toate să vă exprim admiraţia întregii emigraţii româneşti pentru măreaţa operă revoluţionară pe care aţi înfăptuit-o... Noi am fi cu toţii fericiţi dacă popoarele nostre ar colabora, ca să ducă la izbîndă această revoluţie !

Kosstuh avu un gînd întrerupt în frumoşii lui ochi catifelaţi şi rămase un timp nemişcat. Apoi spuse cu o voce neaşteptat de muzicală :

— Ne bucurăm mult să ştim că avem prieteni dincolo de hotarele patriei noastre ! Din păcate, o înţelegere cu românii din Ardeal pare şi mai îndepărtată decît oricînd. Uitaţi ce depeşă am primit azi prin curierul special de la Arad !

îi arătă lui Bălcescu o scrisoare-raport din care reieşea că luptele au început din nou în Transilvania, cu o şi mai mare îndîrjire. Românii au devastat Abrudul, au ucis pe deputatul de dietă Dragoş, care ducea tratative pentru o împăcare cu ungurii. Într-O luptă, se scria în raport, ungurii au avut două batalioane decimate şi patru tunuri pierdute, dar pînă la urmă au împins departe, în munţi, o armată de zece mii de munteni, între care şi două mii de ostaşi regulaţi, cu puşti şi baionete. Bălcescu ridică din umeri îndurerat şi lasă să-i cadă hîrtia pe masă.

Kossuth luă foaia de hîrtie, o răsuci între degetele mîinii stîngi şi faţa lui cu o carnaţie feminină aproape expresivă a...[41]

— Eu nu pricep pe românii din Ardeal ! Ei care, mărturisesc, au suferit atîta în trecut de la nobilimea ungară din Transilvania, ei care au suferit şi de la nemţi, şi în trecut, şi acum, cînd le-am dat libertate, se scoală împotriva noastră, se aliază cu nemţii şi cu ţarul, vrăjmaşii lor de totdeauna... Eu aş fi înţeles să se scoale pentru independenţa lor şi unirea cu Ţara Românească, dar nu acesta pare a fi scopul lor. Asta ar fi încaltea o idee pe care o înţeleg, deşi nu o pot acorda, nefiin- du-mi iertat a dezmembra statul...

Bălcescu i-a răspuns că tocmai acesta e rolul adevăraţilor patrioţi : să lămurească popoarele despre propriile lor interese, să demaşte pe cei care din spirit de castă învrăjbesc naţionalităţile.

— Proşti, răi şi miopi sînt pretutindeni, excelenţă ! Dacă sîntem aci este că ni se pare şi nouă că lucrurile au pornit pe-o cale greşită. Tocmai pentru

---

41 **Cîteva pagini din manuscris, la acest capitol, şi anume pp. 32—34 inclusiv s-au rătăcit. De aceea această frază e incompletă.**

ca să ducem la o lămurire, la o readucere a faptelor în propria lor matcă, la curăţirea drumului de tot ce stă în calea fericirii popoarelor noastre, trebuie să căutăm împreună cele mai potrivite mijloace... O confederaţie a naţiunilor conlocuitoare ar fi poate...

Kossuth îl întrerupse cu bunăvoinţă :

— Negreşit, ar putea fi şi asta o soluţie. Trebuie să ne gîndim însă la toate piedicile şi să nu luptăm decît conştienţi de piedicile care ne stau în cale... Cred că şi acolo, în Valahia, revoluţia a întîmpinat aceleaşi piedici ca şi la noi. Avem şi aci o formă mascată de iobăgie, dijma neomenoasă nimiceşte puterea de muncă a ţăranului maghiar... Lupta cu nemeşii, cu marea burghezie este foarte grea.. Acolo ce soluţie aţi propus ?

îl făcu pe Bălcescu să vorbească o jumătate de oră despre modul în care a decurs revoluţia în Ţara Românească... Voia să ştie tot... Cum s-a ajuns la alianţa dintre negustorimea cea mare şi boieri, de ce n-a reuşit exproprierea ? Ofiţerul de ordonanţă veni să anunţe că Szemere [42] a venit şi aşteaptă să fie primit. îl rugă să mai aştepte două minute,.

Evoluţia lui Eliade îl uimea.

— Noi, avem şi noi un mare poet... Pe tînărul Petofi[43]... dar el este în fruntea revoluţiei, el e un luptător neînfricat.

Peste două minute, ofiţerul intră întovărăşind pe Szemere. Bălcescu nu avea ochi decît pentru Kossuth şi fiind şi cu spatele, nici nu observă cine a intrat. Kossuth se ridică şi-i spuse, puţin grăbit:

— Vreau să faci cunoştinţă şi cu Szemere, care fu cu el extrem de protocolar. în prag, Kossuth îi spuse : Domnule, peste două, trei zile guvernul îşi va muta sediul la Budapesta. Te poftesc să mergi o dată cu noi! Vei simţi şi mai bine pulsul ţării. Un,secretar al meu va îngriji de călătoria dumneavoastră.

Audienţa a durat un ceas şi mai bine. Bălcescu a plecat vrăjit şi zăpăcit. Kossuth aducea în această convorbire un ton de sinceritate intimă, la care românul nu se aştepta. Nu respingea nici o soluţie, deşi la fiecare adăuga un plus ori, dimpotrivă, un minus, care

---

42 ***Bertolan Szemere*** **(1812—1869) — om politic maghiar, ministru de Interne în 1848, preşedinte al Consiliului de Miniştri în 1849.**

43 ***Petoffi Sándor*** **(1822—1849) — poet maghiar care a luptat pentru eliberarea ţărănimii iobage, pentru emanciparea socială şi naţională a poporului său de sub jugul habsburgic. A murit la Sighişoara pe cîmpul de luptă, la 3 iulie 1849.**

le întorcea puţin sensul şi care dovedea marea lui putere analitică, o viziune complexă a realităţii. Bălcescu pleca fără să ştie precis dacă prezidentul, cum îi zicea el — căci îl credea numai prezident de consiliu al guvernului — era împotriva federaţiei de naţiuni conlocuitoare, ori dacă o aproba, dacă vrea să meargă sau nu împotriva turcilor, după eliberarea Ungariei, ca să elibereze şi ţările balcanice. Părea bucuros să se formeze o legiune română. Pe Iancu l-ar fi vrut general în armata maghiară. I-a spus că are nevoie de arme, deşi fabricile maghiare scot zilnic sute de mii de puşti, că ar cumpăra bucuros de la sultanul Turciei dacă Bălcescu şi românii de la Constantinopol ar mijloci acest lucru.

Întors în camera lui de la hotel, după ce luă masa de seară în restaurantul ticsit de lume, ascultă cîtva timp, cu Skender- bey, concertul de promenadă pe care-1 dădea în piaţa cea mare o muzică militară, mai privi nesfîrşita mişcare a mulţimii care se plimba prin mijlocul străzii, puternic luminată, în rînduri compacte, cei mai mulţi ţinîndu-se de braţ şi cîn- tînd cîntece patriotice. Rămas singur se apucă, după obiceiul lui, sa scrie prietenilor săi Ghica şi Alecu Golescu, cu care acum coresponda mai uşor, căci Ghica îi comunicase şi lui Arăpilă cifrul de care se slujeau. Adăugă post-script lui Ghica şi o ştire mai precisă, pe care i-o adusese Skender-bey din cercurile polonezilor din Debreţin :

„întîmplarea reînceperii ostilităţilor între Români fi Unguri în Transilvania a fost aţa, după cum auzii: capii Românilor, împreunîndu-se în Abrud ca să facă pace, ţi pe cînd era să jure în biserică credinţă constituţiei Ungariei, au fost loviţi fără veste ţi prin trădare de o ceată de Unguri. Iancu a scăpat în munţi, iar Buteanu ţi Dobra au rămas, zicînd că nu vor să fugă, de vreme ce au făcut pace, ţi luîndu-i Ungurii i-au spînzumt. Aceasta a adus la întărîtarea Românilor subt Iancu ţi Axente şkprăpădenia Abrudului de dinşii.“

| .

Drumul de la Debreţin la Budapesta a fost un alai triumfal pentru guvernul revoluţionar, dar mai ales pentru Kossuth. A durat două zile, în loc.de una singură, căci pretutindeni, prin satele şi tîrgurile prin care trecea alaiul lor, erau întîmpinaţi de mii şi zeci de mii de bărbaţi, femei şi copii, care îi aclamau neîntrerupt. De neuitat a fost pentru Bălcescu trecerea, seara, tîrziu, printr-un oraş dinspre pustă. Careta lui Kossuth — o trăsură închisă şi cu capra vizitiului înaltă -- fusese deshămată de cai şi era trasă de un tineret înflăcărat, care-şi făcea, de altfel, cu greu loc prin

mulţime. în frunte mergeau fruntaşii revoluţionari, în jachete şi pălării înalte, tari, purtînd steagul roş-alb-verde. Pe capra trăsurii, alături de vizitiul care nu mai avea ce mîna, era un alt revoluţionar, cu jachetă şi pălărie tare, care ţinea în mînă o faclă. încă doi, stînd în dreapta şi în stînga, pe scăriţele mici ale caretei, ţinîndu-se cu mîinile de uşile ei, purtau alte facle. Mulţimea, oameni din popor şi mici burghezi, femei, tineret şi copii, se îngrămădea, se îmbulzea nebuneşte să vadă de aproape pe acela al cărui glas trezise încă o dată, în zbuciumata lui istorie, voinţa de libertate a poporului său.

Strigătele de *eljen* cutremurau văzduhul. Lunga stradă, cu casele la fel de o parte şi de alta — acoperişuri de ţiglă roşie, pereţi vopsiţi galben, ferestre mici, cu obloane de şipci vopsite în verde — era împodobită cu arcuri de verdeaţă. La ferestrele deschise, femei cu talia strînsă în bluze albe şi corsajul negru, cu panglici roş-alb-verde, ţineau în mîini alte facle şi aclamau.

Kossuth, obosit de o zi întreagă de drum, căci alaiul plecase de dimineaţă, se trudea înverşunat să mulţumească, apă- rînd la fereastra caretei cînd în dreapta,' cînd în stînga, salu- tînd cu o bucurie nestăpînită.

A doua zi, de la Szolnock încolo, alaiul călători pînă seara, aclamat prin toate staţiile de zeci de mii de oameni, cu trenul. Bălcescu şi Skender-bey, împreună cu alţi invitaţi, călătoreau într-un compartiment cu două uşi, în dreapta şi în stînga, fără altă legătură cu celelalte compartimente, decît scară exterioară, aşa că la fiece gară coborau în mulţime, ca să ia parte la în- sufleţită primire.

într-o cafenea imensă, lîngă piaţa principală a Budapestei, unde i se spusese lui Bălcescu că fusese locul de întîlnire al revoluţionarilor, aşa cum fusese la Bucureşti mustăria din Dealu Filaretului, cei doi aşteptau, împreună cu alţi invitaţi, să vie ofiţerii de ordonanţă să-i ia ca să-i ducă la marea adunare a poporului, care trebuia să se ţină în Piaţa Muzeului, de pe treptele căruia aveau să vorbească fruntaşii revoluţionari... împingînd la o parte tava de argint cu resturile gustării pe care o luase, Bălcescu scria de zor scrisori politice prietenilor săi. Avea să le transcrie cifra seara, acasă. E înfierbîntat de tot ceea ce a văzut. Revoluţia maghiară e la apogeul ei. Nu numai că Budapesta, pe care o pierduseră în ianuarie, e recu- cerită, dar după bătăliile cîştigate la Raab, Arus-

Komorom, armata ungară ameninţa Viena... Bem a cucerit aproape tot Ardealul, numai în vestul Banatului Perczel sta ceva mai rău.
Au venit ofiţerii cu jachetele lor verzi, cu gulere brodate, cu legătura roşu-alb-verde pe braţul stîng. Sînt poftiţi să se urce în căleşti deschise, de Viena. Toate străzile sînt pavoazate cu ghirlande şi steaguri. Mii de oameni se îndreaptă spre piaţa adunării
.Muzeul este o clădire vastă cu două etaje, fără ornamentaţie exterioară, [cu] un frontispiciu triunghiular, sprijinită [pe] opt coloane înalte cît cele două etaje... Scara, foarte mare, cu treptele ei de piatră, are lăţimea frontispiciului, şi cînd sosesc ei, e toată ocupată de notorietăţi şi oficialitate. Balustradele ei, în stînga şi în dreapta, sînt nişte platforme mari de piatră înalte, pe care pot sta zeci şi zeci de persoane. Aci vor sta membrii guvernului, invitaţii şi oratorii. Imensa piaţă e ticsită de o mulţime care freamătă şi agită steaguri şi stegu- leţe. Jandarmi călări încearcă să păstreze oarecum orînduiala, dar cînd se anunţă sosirea lui Kossuth, nimic nu poate înfrîna elanul zecilor şi zecilor, poate sutelor de mii de oameni. Deşi e călare şi însoţit de generali călare, îi trebuie mult timp ca să răzbată pînă la treptele largi ale scării care urcă la etaj. Toată lumea vrea să-l vadă mai de aproape.
în sfîrşit, acum întreg guvernul e sus pe înalta şi larga platformă dreaptă de piatră. Cel dintîi care vorbeşte este un tînăr de optsprezece ani, cu mustăcioară bălaie răsucită, cu gulerul alb al cămăşii răsfrînt peste jacheta militară. Ţine mîna stîngă pe sabie şi d r e a p t a ¹ . . . . . .
Bălcescu nu înţelegea nimic din ceea ce spunea Petoffi, dar din bucuria şi tulburarea cu care mulţimea [îi] sorbea cuvintele, din căldura care topea inimile tuturor, el simţi că poetul era însăşi inima acestui popor, în clipele de întoarcere asupra ei însăşi, toate dorinţele seculare devenite flacără arzătoare astăzi... El era cheia melodiilor secrete, a prefacerii umilinţelor şi îngenuncherilor trecute în flacăra purificatoare de astăzi. Ce e poetul revoluţionar fără poporul său} ?... Cîn- tecele şi cuvintele lui ard numai fiindcă făclia cuvîntului său cade peste materia primitoare. Ce poate deveni o făclie căzută în mocirlă ?
...Mai mult simţi Bălcescu această atotreală prezenţă a poporului în timp ce vorbea Kossuth.
Oratorul era cu spatele la el, nu-i putea vedea deci faţa şi nu înţelegea firește nimic din ceea ce spunea el. Nu-i simţea decît sonoritatea muzicală a

vocii pline şi puterea cu care mîna lui dreaptă împărţea fraza, suspenda anumite sensuri, ca să poată avea timp mulţimea să le recunoască, sau trimitea în trecut spre izvoarele şi cauzele revoluţiei. Dar în faţa lui mulţimea imensă, clocotitoare, era însăşi revoluţia. Văzuse ieri mai de aproape această nouă născocire a minţii omeneşti, trenul. Era condus de un om negru de funingine, care întorcea o manivelă şi trenul pornea purtînd o povară pe care nu o putea duce toată odată nimeni, şi cu o iuţeală năvălitoare care întrecea tot ce se văzuse pînă atunci. Era acel om negricios şi ajutorul său, fochistul, trenul însuşi ? Bălcescu îşi zîmbi lui însuşi, gîndului său... Putea să întoarcă acel om negricios ori- cîte manivele vrea, putea să le ţie oricîte discursuri, dacă locomotiva nu ar fi fost subt presiune, dacă nu ar fi fost clocotitoare de forţă explozivă, totul era de prisos. Calitatea era în ea, în locomotivă, care o făcea sensibilă la o întoarcere de manivelă. Calitatea, îşi zicea Bălcescu, este în acest minunat popor maghiar, care a uimit Europa cu puterea, năvalnică a elanului său revoluţionar.

Kossuth însuşi era creaţia acestui elan.

Cuvîntarea lui era făcută din întrebări la care aştepta, cu pieptul în afară, cu mîna întinsă, răspunsul mulţimii. Fiecare întrebare stîrnea un vuiet de furtună. Era o creştere spre cer. Braţele se ridicau ameninţătoare, strigătele se încălecau într-o creştere tumultuoasă şi întreaga mulţime se tălăzuia ca marea. Iscusinţa cea mare a oratorului era că orice manivelă a sensurilor întorcea, poporul irumpea copleşitor dintr-un preaplin secular...

Pe ultima treaptă era o femeie foarte tînără, poate că nu împlinise nici douăzeci de ani. Purta părul întors într-o parte şi alta în bucle peste urechi şi acoperit cu o mică reţea încrustată cu perle mărunte de tot. Faţa îi era neobicinuit de albă, aproape tot atît de albă ca şi rochia încheiată în jurul gîtului şi răsfrîntă din talia îngustă în cercuri largi de tot. Lîngă ea era un domn bătrîn, cu plete cărunte şi barba albă deasă, dar pieptănată fir cu fir, de un soi de mătase sticloasă parcă, la fel ca şi mustaţa, tot albă, de două ori răsucită, cu firele mătăsoase şi sticloase. Pielea arămie şi uscată mărea această impresie de artificialitate. Bălcescu tresărea de cîte ori vocea caldă a femeii striga pătrunzător, cu o graţioasă şi nesecată hotărîre. Atunci ochii negri în faţa albă păreau că ard şi mîna înmănuşată se strîngea într-un pumn îndîrjit.

Dimpotrivă, bătrînul domn cu mustaţa albă de două ori
încolăcită, ca şi cînd ar fi fost turnată din fire de sticlă,
rămînea nemişcat, aproape încruntat..

.Purta un dolman verde cu brandenburguri de fir de aur, pantaloni înguşti pe picior şi cizmuliţe pînă la jumătatea piciorului. Lîngă cei doi erau, pe aceeaşi treaptă, doi tineri care izbucneau atît de spontan şi de entuziast, de parcă ştiau dinainte ce are să spună cel ce vorbea. Cum se poate explica această feluritâ reacţiune ? Clipa era aceeaşi, oratorul era acelaşi, gestul şi fraza lui aceleaşi şi totuşi răspunsul trezit era altul.

în clipa asta, fraza oratorului creştea, în perioadele ei, ca ridicîndu-se pe trepte tot mai înalte. Părea că se înăbuşe, dar cu un plus neaşteptat de suflu, crescu pînă sus, în termenul final, ca un fir de artificii care se desface în explozii succesive...

Acum mulţimea nu mai putu fi opritâ. Mîinile se agitau frenetic, pălăriile zburau în aer. Mulţimea se tălăzuia atît de mult, încît cei de pe platformă simt un fel de ameţeală, parcă ar fi în picioare la prora unei corăbii.

Bălcescu, care-şi ţinea pălăria în dreptul soarelui fierbinte, care scălda întreaga privelişte într-o ploaie de raze albe, arzătoare, se întoarse, plin de admiraţie, către Skender-bey :

— Iată poporul care a doborît un imperiu ! Patru milioane de unguri şi de alţi iubitori de libertate au dat două sute de mii de ostaşi ! Cînd mă gîndesc că şi noi am fi putut juca o asemenea istorică rolă...

Pe la sfîrşitul aceluiaşi însorit iunie, în acest an 1849, Bălcescu, obicinuit acum să-şi ia masa frugală în marea cafenea în care se aduna lumea revoluţionară a Pestei, încerca să citească gazetele, cuprins de o adîncă nelinişte. Soarta armelor se întorsese împotriva ungurilor. De două săptămîni veştile rele nu mai conteneau. Armatele unui despot vecin fuseseră che-mate de băiatul de optsprezece ani, Franz-Joseph, care abia se urcase pe tronul Habsburgilor, ca să-l ajute să înece revoluţia maghiară în sînge şi să stîrpească duhul revoluţionar, înaintau acum năvălitor spre Budapesta. Marile greşeli făcute în politică faţă de naţionalităţi îşi dădeau acum roadele şi împiedicau pe guvernanţii unguri să dea o bătălie ultimă şi hotărîtoare, să organizeze o rezistenţă de granit împotriva năvălitorilor.

în sud nu se puteau retrage, căci ar fi avut în spate pe sîrbii neîmpăcaţi ; în Ardeal, care după părerea lui Bălcescu, fiind un podiş înconjurat de munţi din toate părţile, era ca o cetate naturală şi ar fi oferit

neasemănate condiţii de rezistenţă, nu se puteau duce din pricina românilor care erau împotriva lor. în cele trei săptămîni şi mai bine care trecuseră de la întoarcerea guvernului în Budapesta, Bălcescu avusese numeroase convorbiri şi dusese laborioase tratative cu oamenii politici maghiari şi îndeosebi cu Bathyani, pe care Kossuth îl însărcinase să formuleze o înţelegere cu Bălcescu. Fostul şef de guvern de la Pos- zony era un monden, foarte mîndru de succesele lui personale, care fugea de orice răspundere. Legiunea română nu putea fi însă înfiinţată decît pe baza unor condiţii care ar fi fost de primit şi din partea romînilor, conduşi acum,de Avram Iancu. Acest tratat politic era discutat punct cu punct şi uneori cîte o întorsătură de frază făcea ca lucrurile să fie luate de la capăt, spre exasperarea lui Bălcescu.

Acum pare să fie prea tîrziu... Kossuth şi Szemere, primul- ministru, au plecat de ieri la Szegedin. Restul guvernului va pleca fără îndoială într-o zi, două. Străzile sînt pline de refugiaţi din nord, unde au pătruns armatele reacţionare, sînt încurcate de oameni care nici n-au apucat să se aşeze undeva în capitală, au dormit eu famiile lor în căruţe, prin grădinile publice şi care acum din nou au pornit înainte, pe drumul pribegiei... O dată cu ei pleacă în lungi convoaie şi foarte mulţi locuitori ai Budapestei. E o atmosferă de panică. Umblă tot soiul de veşti care înnebunesc lumea.

în cafeneaua şi acum ticsită sînt numai chipuri întunecate, îngrijorate. Pe feţele multora se citeşte deznădejdea. Au început criticile aspre 1a, adresa şefilor revoluţiei, aventurieri — pretindeau aceşti înăcriţi, tulburaţi de la rosturile lor — care au împins poporul în prăpastie. Unde sînt serile de entuziasm ameţitor de acum trei săptămîni ?

în cafeneaua asta două orchestre cîntau cu rîndul, una valsurile lui Strauss şi Lanner, alta, de ţigani, cîntecele pătrunzătoare ale Pustei, ori ceardaşuri în care perechile de tineri şi bătrîni se învîrteau nebunește, răsiVînţi la nesfîrşit în oglinzile mari cît peretele.

Aci veneau cele dintîi veşti ale victoriei. Din cînd în cînd, se anunţau, cafeneaua se cutremura de aclamaţii, apoi se cîntau în cor cîntece revoluţionare şi cîte un tînăr, cu jacheta scurtă şi pantaloni dungaţi, suit pe cîte o masă de marmură, înflăcăra şi mai mult mulţimea.

Cel pe care-1 aştepta cu neräbdare de vreo jumătate de ceas Bălcescu este un şef de serviciu scund, cu barba mică, de la Departamentul Externelor, pe care el l-a cunoscut în zilele în care se ducea la minister pentru tratative.

Şeful de secţie văzuse că Bălcescu se plîngea că nu poate găsi pe cineva pe care-1 căutase la o adresă dată şi însemnată de el într-un carnet pe care nu-1 mai avea, dar ştia sigur că aceea pe care o ştie de altfel pe dinafară era adresa adevărată... Pe Szereniutca nu locuia cine, după cîte ştia Bălcescu, trebuia să locuiască acolo.

— Pe cine căutaţi pe Szereniutca ? întrebase curios funcţionarul.

— Nu cred că-1 cunoaşteti, trebuie să fie un mic slujbaş... Csonka Istvân.

— Csonka Istvân de pe Szereniutca ?... Mi se pare că îl cunosc, excelenţă... E un mic slujbaş, e adevărat, dar este slujbaş la poştă şi îl ştie tot cartierul. Stă pe Szereniutca, dar nu în Pesta, ci în Buda...

Bălcescu rămase înmărmurit.

— îl cunoaşteţi... domnule ? Mi-aţi putea spune unde vine strada asta, acolo în spatele castelului ?

— Excelenţă, dacă vreţi, vă pot conduce eu însumi după- masă. De unde pot veni să vă iau ?

Bălcescu îi dete numele cafenelei faimoase.

— E foarte bine aşa. Strada asta nici nu e departe de acolo.

Acum îşi terminase masa, citise şi ziarele cît putuse şi aştept a să-i vină binevoitorul ghid.

Nevasta lui Csonka era doica micului Bonifacius, şi Bălcescu era înnebunit de gîndul că ar fi putut să treacă prin Budapesta fără să-şi fi putut vedea copilul, pe care nu-1 văzuse şi poate nu avea să-l mai vadă niciodată. Era ca o mutilare sufletească de neadmis.

— Şi totuşi numai o întîmplare fericită făcuse ca după trei săptămîni de cerecetări zadarnice să-i dea în sfîrşit de urmă.Excelenţă, vă rog să mă scuzaţi ! auzi el în nemţeşte în spatele său, mai mult în şoaptă, că nu prea era potrivit să vorbească nemţeşte în zilele acestea. Am fost reţinut de lucrări la birou peste ora mesei.

De o politeţe birocratică, de o birocraţie care în felul ei se socotea puţin aristocraţie, şeful de secţie, parvenit din înaintări încete, dar statornice, exagerase, după obiceiul timpului, risipa de titluri şi Bălcescu socoti de prisos să-i mai atragă luarea- aminte că nu este excelenţă.

Pe drum, omul îi spuse amărît:

— Am întîrziat şi pentru că la mine acasă se fac pregătiri de plecare...

— Plecaţi şi dumneavoastră ?

— Nu pot să-mi las familia aci. Am nevastă şi trei copii. O fată de şaisprezece ani. Mare nenorocire pe scumpa noastră patrie. Oamenii şi-au pierdut cu totul capul.

— Şi încotro veţi merge ? Vă duceţi cu guvernul la Szege- din ?

— Dar, excelenţă, nu este sigur că se poate merge la Sze- gedin, căci se aude că armata noastră din Banat a fost în- frîntă.

— Eu aflasem ieri că, dimpotrivă, Timişoara a fost cucerită de Bem.

— Parcă ştie cineva, excelenţă, ce mai e pe fronturile de luptă ? Alaltăieri a venit o ştire că Dembinski a cîştigat o victorie în nord, spre Debreţin, şi că Budapesta este salvată. S-au scos steaguri pe străzi. A cîntat muzica militară în faţa muzeului. A doua zi s-a aflat că, dimpotrivă, armata noastră a fost înfrîntă. Lumea care dăduse jos bagajul din căruţe l-a urcat iarăşi. Acum au venit nişte ştafete care anunţă că Gorgey, după ce a stat şase zile în grea defenisvă, a dat peste cap pe Hai- man şi înaintează spre Viena. Eu mă gîndesc că în orice caz să-mi trimit familia spre Apus, chiar la Viena. înţelegeţi, o fată de şaisprezece ani !

Trecură podul cel mare peste Dunăre cu mare greutate. Era plin de trăsuri şi căruţe care se încurcau unele pe altele. Lumea, înspăimîntată nu mai ştia ce să facă şi se auzeau din toate părţile urlete şi înjurături.

După ce trecură Dunărea, ocoliră pe după castel. Pe fluviu era îngrămădit un mare număr de şlepuri, corăbii şi vreo şase- şapte vapoare, care nu mai ştiau încotro să se refugieze şi aşteptau ordine.

Dincolo de castel era o încurcătură de care atît de mare, încît apucară pe mici străzi întortocheate.

— Vă spun drept, excelenţă, toată lumea se aştepta la mai mult de la Kossuth al nostru !

— Cred că a făcut, domnule, în multe privinţe, tot ceea ce trebuia să facă.

— Nu trebuia să lase generalii să se certe între ei. Trebuia să-i aducă pe loc la ascultare pe cei care lucrau de capul lor. Uite unde am ajuns ! Trebuie să ne înţelegem mai bine cu Viena. Ar mai fi dat ei, am mai fi făcut şi noi concesii.

Pe Bălcescu îl irită acest opoziţionist oportunist şi întrebă, ca să curme discuţia, dacă mai e departe casa lui Csonka. Cu cît se apropia mai mult, inima îi bătea mai viu... Un soi de curiozitate îl tortura şi dorinţa de a vedea în faţa sa, viu, el însuşi, acest copil, care era viaţa lui în generaţiile viitoare, îl făcea să iuţească pasul. E o fiinţă în plus pe lume şi această fiinţă e propriul lui copil, pe care nu l-a văzut niciodată.

— După biserică, întîia stradă la stînga, aproape de colţ, este casa lui Csonka.

Spre deosebire de Pesta, Buda, căţărată pe muntele Sfîntul Gellert, era toată numai grădini şi verdeaţă. Ajunseră în dreptul unei case, la fel cu celelalte, cu acoperiş de ţiglă roşie, cu pereţii galbeni, cu ferestre verzi, cu o poartă pămîntie. Dar cînd trecură pe sub gang, dădură într-o curte vastă, cu odăi numeroase de o parte şi de alta, care dădeau cu uşile chiar în curte. Şi de aci pleca lumea, căci o mulţime de boccele erau îngrămădite în cotigi, care probabil aveau să fie trase cu braţele.

Tocmai în fundul curţii, pe stînga, locuia familia Csonka. Cîteva femei ieşiră curioase în faţa uşilor lor cînd văzură doi domni atît de bine îmbrăcaţi, căutînd pe cineva în această curte, pe care de la stradă, casele fiind legate una de alta, nici n-ai fi bănuit-o. Una mai vîrstnică, legată la cap cu o basma, cu mînecile sumese, se apropie şi-i lămuri că la Csonka nu-i nimeni acasă.

Bălcescu încremeni. Mai ales că funcţionarul făcu un gest de nerăbdare, arătînd că e grăbit.

— A plecat biata femeie să cumpere ceva ca să pregătească cina. De cînd cu războiul, toate se găsesc atît de greu... S-au scumpit ca ochii din cap ! Şi încă trebuie să te îmbulzeşti zdravăn ca să cumperi puţină slănină ori un cîrnat, ca să ai ce da bărbatului cînd vine seara acasă. A lăsat copilul la mine şi a plecat încă de acum un ceas, poate.

O flacără îmbujoră obrajii atît de palizi, de obicei, ai lui Bălcescu. Simţi parcă un soi de ameţeala şi adăugă, grăbit, într-un soi de improvizaţie, ca să-şi justifice neobicinuita intervenţie.

— Vă mărturisesc că tocmai pe copil aş vrea să-l văd. M-a rugat o doamnă, dacă vin prin Budapesta, să aduc din partea ei această pungă cu bomboane-şi să-i dau veşti despre sănătatea lui.

La drept vorbind nu avu nici un fel de certitudine că benevolul său ghid, vorbind o limbă din care el nu ştia nici un cu- vînt, va fi tradus întocmai cele ce spunea el. După mimica lui nedumerită nu s-ar fi crezut. Totuşi femeia dădu răspunsul aşteptat, pe care Bălcescu îl înregistră cu un soi de bucurie înspăimîntată.

— îl aduc numaidecît! Uite, este cel care stă lîngă cuşca cîinelui. îl aduc numaidecît!

Şi veni, aducînd de mînă un băieţaş, trecut de un an, îmbrăcat într-o rochiţă albastră, cu picăţele, lungă pînă jos şi cu părul înnodat cu o panglică în creştet, ca un moţ, ca un tui de mic pompier.

Bălcescu trecu parcă într-o lume de vis. Aşadar, acesta-i fiul lui. Acesta-i el însuşi într-o nouă încarnare. îi căută numaidecît pe faţă unele trăsături ale Bălceştilor. N-ar fi putut spune că avea nici faţa lor lungă, nici acea distanţă mare între gene şi sprîncene care-i făceau să aibă pleoapa de sus foarte înaltă şi le da acel aer straniu... Nu semăna nici cu Floreştii, care, dimpotrivă, avînd orbite mici, aveau genele aproape de sprîncene. îi recunoscu însă bărbia mică, uşor ascuţită, fruntea înaltă. Era şi el negricios. întinse mîna, abia îndrăznind, spre el, dar copilul se ascunse speriat după fustele vecinei. Cu greu îl făcu să ia o bomboană. Dar pe urmă copilul veni singur să mai ia alta din pungă.

O vecină aduse două scaune, pe care le şterse cu şorţul... Şeful de secţie făcu un gest de nerăbdare şi Bălcescu îşi aminti că ai lui îl aşteaptă acasă, gata să fugă din Budapesta.

Rămase în picioare. Ochii îi erau umezi. „Ce va fi în treizeci de ani acest copil, care era el din nou ? Ce lume vor credea ochii lui ?" se întreba surîzînd, zguduit de emoţie. Aproape un sfert de oră fu frămîntat de gînduri. Copilul acesta nu-şi va vedea poate niciodată tatăl. Ah, de l-ar lua cu el. Dar unde ?

— Vorbeşte ? întrebă el pe vecină.

Aceasta se întoarse spre copil şi-l întrebă ceva. Copilul răspunse în ungureşte şi vecinele adunate începură să rîdă.

— V-a spus tată. Spune tată la toţi bărbaţii !

Şi rîdeau ca nebunele.

Dar Bălcescu îngheţă. El luă altfel lucrurile... însăşi această întîmplare obicinuită căpătă pentru el un tîlc neobicinuit...

Mititelul acesta, cu rochiţă... cu moţul legat cu panglică albă, era copilul lui. Şi întîiile cuvinte le-a spus în ungureşte. Ce va zice cînd va afla că e român... Cînd va veni în Bucureşti... îşi aminti de călătoria cu trenul şi îşi zise că acest copil va vedea o Europă cu altă hartă politică decît cea actuală. S-ar putea să vie o vreme fabuloasă, cînd de la Budapesta la Bucureşti să călătoreşti, într-o singură zi în loc de o săptămînă, în diligenţă. Ce vor fi Principatele în anul în care acest fiu al lui va avea treizeci de ani ? îi puse uşor mîna pe umăr, ferin- du-se, din pricină că se ştia bolnav, să-i atingă obrazul sau minuţa...

— Ce vei gîndi tu, cîndva, despre Nicolae Bălcescu, tu, micuţule ?

în clipa aceea intrase în curte şi se apropia de grupul lor o femeie oacheşă, voinică, îmbrăcată într-o rochie albastră cu picăţele, ca rochiţa copilului.

— Uite-o şi pe Mariska ! S-a şi întors ! Şi se întoarse spre femeie, care privea mirată pe cei doi domni care vorbeau cu copilul. Cînd i se explică despre ce este vorba, Mariska ridică dezolată din umeri.

— Vai, ce păcat ! Copilul pe care-1 caută domnul a plecat încă de acum cinci săptămîni, de cînd Budapesta a fost ocupată de imperiali, luat de mama lui, care s-a dus cu el la Viena. Acesta-i copilul ei, al Mariskăi. Sînt de aceeaşi vîrstă şi i-a crescut ea pe amîndoi...

Bălcescu se trezi parca răsturnat de o roată întoarsă. Faptul că totuşi nu-^ fu dat să-şi vadă copilul îl îngrozi. Ţinu să se asigure că doamna care luase copilul era chiar Luxiţa Florescu, dar nu-i fu greu femeii să-l convingă de acest lucru.

Pînă la urmă, mai toată lumea bănui despre ce e vorba, şi şeful de secţie, bucuros că Bălcescu nu mai are motive să înt'îr- zie, avu un gest de nerăbdare şi scoase un ceasornic legat cu lanţ, de la vestă, de sub redingotă.

— Rog respectuos pe excelenţa-voastră să ne grăbim ! Aş vrea să pot trece încă pe la minister, ca să aflu cele mai proaspete ştiri. Poate că va fi nevoie să plec cu familia chiar azi din Budapesta.

Soarele era încă sus, strălucitor în această după-amiază de iulie, grădinile erau exuberante de verdeaţă. Natura era prezentă în felul ei, oarbă şi indiferentă la tot ceea ce zguduia oraşul şi ţara întreagă.

Era într-adevăr prea tîrziu... Veştile unor noi înfrîngeri veniră doborîtoare în zilele ce urmară. Kossuth cu o parte din guvernul său a părăsit în grabă Budapesta, şi la Arad el predă la ***9*** august, în mod formal, toate puterile militare şi civile în mîinile generalului Gorgey, iar la 17 august reuşeşte să treacă frontiera turcă. Este arestat şi ţinut prizonier întîi la Vidin, apoi la Şumla.

Nu poate **renunţa**

Bălcescu nu se poate decide să renunţe la visul lui, mai crede în victorie şi, în loc să fugă, ia urma armatei lui Bem în Transilvania, care părea să reziste încă. O caută întîi la Orşova, unde-1 întîlneşte cu bucurie pe Bolliac, cu care face împreună drumul pînă la Caransebeş.

„...Am intrat în acest oraş, cu toate că mi se spunea că poci găsi acolo pe duşman, fiindcă vream să merg la Bem şi altă cale n-aveam. Nu era nici imprudenţă, nici uşurinţă, ci,numai stăruinţă în a îndeplini hotărîrea de a ajunge în sfîrşit pe Bem, după care alergam de vreo trei săptămîni. După ce m-a lăsat Bolliac, eu am propus ungurului ce ne însoţia de a intra cu mine în oraş, nevrînd a espune pe Racovitză şi pe Florescu. Ungurul a priimit. Atunci şi băieţii n-au vrut să mă lase a merge singur şi s-au rugat să le dau voe a veni şi ei. Am avut norocire a nu găsi pe vrăjmaş în oraş şi a apuca drumul Haţegului, unde, după o cale de un ceas, ajunserăm armata ungurească, ce se trăsese din oraş. Mă întîlnii cu capul ei, contele Lazar, şi merserăm împreună pînă spre Poarta-de-Fier, cîmp vestit de glorie a lui Huniad cu turcii. Mă silii în tot chipul să deştept puţină inimă în contele Lazar, care, împreună cu armata lui, erau foarte demoralizaţi, îndemnîndu-l ca să ne oprim şi să dăm acolea, în acea poziţie minunată, o bătaie în cinstea lui Huniad. Dat în zadar îmi fu silinţa. Atunci îl lăsai şi plecai cu soţii mei spre Haţeg...

Acolo (la Grădiştea) lăsarăm trăsura şi încălicarăm pe, cai, luînd un călăuz ca să ne treacă peste munţi, pe poteci, spre Deva, unde ni se spune că e Bem. După o călătorie de o zi prin munţi, după ce am fost primejduiţi de a fi arestuiţi şi ucişi de ţăranii reacţionari ce ne luau de Unguri, sosirăm seara la un sat Lingina, unde aflarăm că cu o zi înainte armata lui Bem s-a desfăcut şi că el a pornit pe la Luncani, peste munţi, la Orşova. Nu-ţi poci descri ce am suferit atunci văzînd toate iluziile mele pierdute pentru totdeauna. Nu-mi mai rămînea decît să vedem cum să ne scăpăm viaţa, căci ne aflam împresuraţi de vrăjmaşi. Drumurile spre Orşova îmi erau închise şi Orşova în depărtare. Puteam cu anevoinţă însă o

intra în ţeară, la Vulcan, dar ştiam că voi fi arestuit îndată : am hotărît a trece printre ruşi şi a mă arunca în munţii lui Iancu."

Nu poate intra clecit pentru puţin timp în Haţeg, căci înainte de a ajunge trăsura lui în oraş, întîlni locuitori şi ostaşi maghiari fugind... Aşteaptă totuşi pînă ce vede cu ochii săi trupele împărăteşti intrînd prin capătul celălalt al oraşului şi întorc în pripă trăsura şi o iau în goană spre Grădiştea. Aci lăsară -trăsura şi încălecară pe cai, luînd un călăuz care să-i treacă peste munţi pe poteca spre Deva, unde li se spuse că vor întîlni pe Bem. După ce călătoriră toată ziua cînd peste culmile cu păşuni, cînd prin păduri de fag, odihnind des, căci drumul pe cai cu şei de lemn e greu, încearcă să intre într-un sat pe care îl fritîlnesc, jumătate pe o padină, jumătate la începutul unei văi împădurite, dar arătau atît de mult a fugari, pe caii lor obosiţi şi cu feţe atît de trase, încît ţăranii socot că sînt unguri şi hotărăsc să-i oprească, ba chiar îi amenință... Abia pot să explice că au luptat în armata lancului şi cu greu sînt lăsaţi să plece. Istoviţi, nemîncaţi, ajung spre seară la Lungina, unde află vestea care-i zdrobeşte. Armata lui Bem s-a desfăcut şi el a fugit spre Orşova ca să treacă la turci, ca şi Kossuth...

În căsuţa în care vor dormi o noapte, cu pridvor şi cu cerdac mic şi strîmb, ca pentru o casă de copii, Bălcescu s-a prăbuşit pe un scaun îngust, cu capul pe masa de brad, unde gazda le-a pus cîte ceva de îmbucat. E o seară limpede de august, cu o lună de aur alb în albastrul tremurat al cerului. în scrisoarea pe care o va scrie mai tîrziu lui Ion Ghica îi va povesti, mai dramatic decît în alte scrisori ale lui, întîmplările acestei călătorii de neuitat... *„Nu-ţi poci descri ce am suferit atunci văzînd toate iluziile mele pierdute pentru totdeauna..."*

Pînă noaptea au stat în jurul lumînării groase de său, din ceardac, bărbaţi, mai mult bătrîni, căci cei tineri erau în legiunea lui popa Groza, şi femei din sat, care au aflat că la baciu Oglată sînt trei domni care au luptat în armata Iancului... Bălcescu, care n-a mai spus toată seara o vorbă, asculta iritat amănuntele, scoase din închipuirea lor, pe care le dau Racovitză şi Florescu, despre întîmplările care au tulburat şi tulbură ţara Ardealului.

A fost bucuros cînd către cîntatul cocoşilor au fost lăsaţi să doarmă pe patul înalt, de părea un pat suprapus, atîtea rînduri de aşternut şi velinţe avea pe el.

întrebarea care era pe buzele celor trei,, dimineaţa cînd s-au trezit în odăiţa năvălită de lumina soarelui, era : „Ce fac ?" Ştiau că sînt împresuraţi şi în pericol de a fi prinşi şi executaţi. Cei doi, Racovitză şi Florescu, erau de părere să o ia înapoi spre munte ca să încerce să iasă şi ei spre Orşova, ca atîţia alţii. Numai că asta era cu putinţă ieri, dar azi toate drumurile sînt închise. Bălcescu este însă de părere să meargă în Munţii Apuseni Ia Avram Iancu...

O încercare de a trece Mureşul între Deva şi podul Sime- riei era cît pe-aci să se termine cu o catastrofă, căci fuseseră prinşi de călăreţi împărăteşti. Au avut noroc că au dat peste nişte flăcăi inimoşi, care vorbeau şi românește — cam stricat — dar vorbeau. Au luat de-a bună povestea pe care le-au spus-o Racovitză şi Florescu şi, după ce au mai glumit şi au fumat cîte o ţigară, le-au dat drumul să se întoarcă peste rîu.

S-au întors jn sat, unde iar au fost primiţi cu prietenie, şi bacid Oglată s-a dat să-i ducă el pe la un vad neştiut de streini, în pădurea de tufani... în două zile grele, pe poteci ferite, i-a scos la Abrud, iar el s-a îndreptat spre Zlatna, unde avea un fecior în legiune.

Despărţit de cei doi tovarăşi de drum, fără să ştie de ce, Bălcescu este silit să constate că este de fapt arestat în casa la care trăsese în gazdă, caci este păzit de doi flăcăiandri, cu puşti lungi cît ei. Prefectul Vasile Moldoveanu care comanda legiunea, de îndată ce află că sînt în tîrg trei domni care vor să meargă la Cîmpeni la Avram Iancu, trimise să-i aducă la el. Cînd află despre cine e vorba, se întunecă la faţă... şi nu mai vorbi decît în crîmpeie de vorbă, mai mult mormăită... îl trimise pe Bălcescu să aştepte la gazdă şi celorlalţi le ceru să mai rămînă... Pe aceştia îi descusu îndeaproape şi nu-i mai trimise la un loc cu Bălcescu.

Urcuşul spre Cîmpeni

Urcă de aproape un ceas spre munţii de deasupra Cîm-

f

>enilor. E un drum greu, cînd prin pădure, cînd prin vîlce- uşe cu grohotiş, în care piciorul nu-şi găseşte uneori sprijin, căci pietrele colţuroase se surpă, alunecă sub talpa subţire a ghetelor negre nepotrivite, pentru astfel de urcuşuri... Cînd urcă cîte un luminiş de iarbă e şi mai greu, căci talpa lunecă pe iarba udă de ploaie şi fiecare pas e făcut de două ori. A plouat toată noaptea, şi bolnav, cu gîndurile grele, Bălcescu a privit de la feresatra odăii în care era păzit goana de lumini a

fulgerelor şi descărcarea depărtată a tunetelor. Apa îi răpăia pe acoperiş, pe geamul întunecat/ A fost poate ultima ploaie de vară din anul acesta.

Nu înţelege nimic din purtarea aspră a prefectului Moldoveanu… Vede că a fost păzit ca un arestat. I-a vorbit puţin, pe sub mustaţa groasă, privind încruntat în altă parte, a mormăit din cap de cîte ori Bălcescu a vrut să lege vorbă… Noaptea s-a simţit păzit de cei doi flăcăi, cu pălăriile rotunde în vîrful capului, cu puşti lungi cît ei şi cu baionete cu trei muchii, cu cămăşile albe, scurte, care abia le trec de chimirul de piele, şi de şoldurile înnegrite ; par nişte băie- ţandri, dar nici ei nu vor să lege vorbă cu el.Acum merg unul înaintea lui, fără grijă de ploaia care se cerne uşor parcă numai peste…[1] altul în urmă… Cel din urmă e acest prefect de legioane, cu căciula mare, cu un fel de ipingea petrecută doar pe un umăr. Calul vine singur în urmă cu desagii atîrnaţi de şaua de lemn, care-i fac de două ori mai mare pîntecele.

Culmile de piatră, cînd se văd scăzute parcă subt cerul umed şi plumburiu, cînd nu se văd de loc subt norii care se fac şi se desfac plimbîndu-se scămoşi şi albicioşi de colo pînă colo.

S-a lăsat să se odihnească puţin pe un trunchi gros retezat, cam de un cot, într-o poiană de trunchiuri retezate. S-au oprit, tot încruntaţi, şi se întreabă îngînduraţi ce va fi. în jurul trunchiului e o năvală de lăstari, ierburi tîrîtoare cu frunze aspre, rugi de mure trecute, încîlcituri de smeuriş, curpeni de un verde sticlos… Marginea potecii e păzită de frunzele lucitoare de pătlagină, din care spicul verzui iese ca un beţişor. Privesc odihniţi şi iluminaţi o clipă de un val de [bucurie].

Se tîrăsc cîteva clipe peste ei pale lungi de ceaţă joasă, care se rupe în petice. Cînd pornesc din poiană asta şi intră din nou în pădure, trebuie să treacă prin tufişurile de corn şi mălini care mărginesc pădurea. Calcă pe-alături, şi ramurile umede de corn, cu boabe roşii şi de mălin, cu mărgele negre, îi lovesc peste faţă uşor, ca o mîngîiere. Prin pădurea cu fagi şi brazi înalţi care-şi împletesc cetinile lăsînd subt ei o boltă întunecoasă, drumul nu e mai uşor. Poteca urcă peste rupturi de mal lutos, peste frunzişuri şi conuri uscate, împiedicaţi la tot pasul de trunchiuri putrede căzute, de crăci rupte care împung. Cînd ruptura din coastă e mai mare, apar zeci şi zeci de rădăcini întortocheate, ca nişte funii noduroase care încearcă să ţie peste stînca de dedesubt puţinul lut de care au nevoie.

E închis într-un fel de colibă pe jumătate săpată în stîncă, pe jumătate din trunchiuri de fag, întărite cu pămînt pietros, peste cari s-au prins rătăcite flori de

[1] **Cîteva pagini din manuscrisul acestui capitol s-au rătăcit.**

munte, şteregoaie ori steliţă albastră şi încîlciţi curpeni... Uşa are o ferăstruică, fără geam... Două paturi lungi şi înguste, de trunchiuri subţiri de mesteacăn, şi între ele o masă lunguiaţă, cioplită mărunt din brad, ca un ciubăr, cu picioare bătute în pămînt. Peste trunchiurile subţiri de mesteacăn ale patului este aşternută cetină. E proaspătă, semn că nu demult a mai dormit lume aci ; pe jos sînt vreo două străchini de lut smălţuite galben, ciocnite şi încă nespălate de mămăligă. O ulcică înaltă, mai îngustă la gît, e pe măsuţa de brad. Toarta îi e ruptă, dar înăuntru are apă..

La uşă e numai unul dintre flăcăiandri,. Baciu Ugrea, centurionul cu mustaţa ca un trup de şarpe, şi celălalt şi-au pus ipingele pe ei şi dorm afară pe cetină, unde nu mai plouă.

Prefectul Moldoveanu a venit mai tîrziu cu alţi doi inşi.. Unul e preotul-prefect Balint, tînăr, cu bărbuţa abia mijindu-i, îmbrăcat ţărăneşte, cu pălăriuţa mică, celălalt este Dincă Bălă- şoiu, cu cizmele, pantalonii şi tunica de ofiţer de pompieri, dar cu o ipingea oltenească nouă, plină de găietane negre pe umăr,. E vădit tulburat şi nu vrea să ia parte la convorbirea celorlalţi. Ştie că Bălcescu e în colibă şi nu ştie încă nici ce va fi cu el, nici ce ar putea face... Ca să nu răspundă; ca să nu aibă nici o părere, cîntă din fluier un cîntec de-al moţilor, pe care l-a învăţat în cele zece luni de cînd a ajuns în tabăra lui Iancu. Drumul a fost cu ocol pe la Rîmnic, căci era greu rănit şi la umăr, de lovituri de sabie, şi la cap, de pat de armă. Vasile Moldoveanu îl ascultă ciupindu-şi mustaţa.

— Mai domol... mai domol, frate Dincă !

— Ei ! Nu merse nici acum, frate Vasile ? lăsă fluierul jos olteanul.

— Apăi de mărs, o mărs, frate Dincă, da' nu-ş' cum voi, olteni, o luaţi mereu prea iute,. Parcă sînteţi mereu a grabă. Noi, moţii, luăm seama cînd punem piciorul şi privim departe. Numai că ascultă la mine, şi cată a fi mai domol, că acum i-om pus pe grofi la pămînt şi nu mai e nimeni să ne gonească din urmă.,

— Balint, gînditor, îl întrerupse :Apăi crezi dară că-s la pămînt? Eu cînd privesc^de- vale, tot aştept să se aprindă iar focuri, dînd veste că se apropie grofii cu armată...

Moldoveanu vorbeşte hotărît :

— S-o gătat, frate, cu ei. Kossuth o fo' fugit la turci, iar Bem, aşa şi-o topit armata, că parcă nici n-ar fi fost... Oastea lui Gorgey o fo' tocat-o la Şiria. Pe el şi pe generalii lui i-or prins şi de bună seamă că îi spînzură la Arad. Apoi crezi că nimerea acest maghiaron de Bălcescu aci, dacă putea să fugă ?... Dar pe ce drum apuca, nu întîlnea decît oşti împărăteşti. Cînd l-o fo' prins la Abrud ai noştri n-o mai mărs mînciunea... (Către moţul de pază :) Al Rudului, stai cu ochii pe el ! Eu, drept să-ţi spui, am vrut să-l spînzur pe loc...

Balint urmează moale, sfătos :

— Că bine făceai... Acesta o mîncat gulaş cu Hetyeni la Peşta şi la Debreţin...

— Asta n-am vrut şi am trimăs om la Iancu să ia el hotărîrea... Mi-o fo' trimăs vorba să viu eu de la Abrud aci cu el sub pază...

Dincă întreabă, privind spre colibă :

— Frate, şi crezi că-l va spînzură ?

Răspunde Balint în locul Moldoveanului, sigur de spusele sale : %

— Apăi, de bună seamă, fiindcă acest Bălcescu n-o vint de peste munţi, ca să lupte ca dumneata în rîndurile noastre, ci o fo' şpionul lui Kossuth...

Pe potecă răsare Iancu. Balint urmează fără uimire :

— No... că iacă şi Iancu... De amu, cînd o scăpăta soarele cu totul... s-o gătat.

Foto-n faţă cu Iancu

La venirea Iancului, se ridică toţi trei. După ce salută cu o uşoară înclinare a capului, Iancu îi întrebă scurt:

— Ei, l-aduserăţi ?

— L-aduserăm, răspunse Moldoveanu privindu-1 pe Iancu cercetător.

— No, apăi că unde-i ? adăugă Iancu îngîndurat.

Moldoveanu arătă spre bordeiul din cetină.

— închis în bordeiul acesta...

Iancu, după o tăcere îndelungată :

: — închis în bordei....

Moldoveanu este grăbit. Crede că treaba se mîntuie degrabă.

— Cată ca pînă-n seară să sfîrşim... Musai să fiu devale la Abrud... Am doi ficiori cu mine... buni de treabă.

Iancu, îngîndurat, se simte singur între tovarăşii săi.

— D-apoi vezi că e un cărturar mare al neamului !

Şi Dincă adăugă ca pentru a-l îndupleca pe Moldoveanu :

— Fuse unul din capii răscoalei de la Bucureşti... A fost ministru acolo.

Dar Moldoveanu nu înţelege :

— O fi fo'... Nu zic ba... Dar s-o ţinut de poala lui Kossuth cinci luni... Acest Bălcescu şi cu alţi vînzători de neam s-or fo' tocmit cu grofii să le facă o legioană de români... ca să lupte împotrivă-ne...

Şi din ce în ce se aprindea mai tare. Iancu schiţează un gest.

— Iancule, frate, lasă-mă numai să-l întreb : unde o fost cînd l-or spînzurat pe Buteanu... de cîntau lăutele şi jucau ceardaşul în jurul spînzurătorii... ? Şi nici batîr nu-i prinseseră în luptă... îi înşelară să vie, că vor pace... I se rupe glasul în amintirea mişeliei trecute.

Iancu, sfîşiat şi cutremurat în acelaşi timp, ridică umerii încleştat şi parcă se frînge apoi tot :

— Frate Moldovene, au ce suflet ai de-mi pomeneşti acum de Buteanu ? Nu ştii că âm muşcat amîndoi, tu şi cu mine, din cremenea muntelui de furie, cînd am auzit de mişelia nemeşilor ?... Cu un surîs topit de amintire : Fruntea lui Buteanu lumina pădurea !... Se frînge năprasnic, trînteşte pistolul pe masă : Am ars şapte văi, ca să răcorim mînia morţilor !... Răsuflă greu, aşteaptă să se stăpînească : Dar ce vrei acum ? Ce putea face cu acest Bălcescu şi cei cîţiva ca el, acolo ? Ori de eram slabi, el mai slabi nu ne putea face... Iară tăria noastră n-o fost el. Dacă n-o lovit cu mîna lui, şi n-o lovit, nu-i drept ca să primească pedeapsă. Putem să-i dăm ajutor acum şi putem iară să nu-i dăm. Dară eu zic: acest cărturar al neamului este oaspetele nost' şi ca atare cată să îngrijim de el şi să-l ferim de cei care îl urmăresc.

Dincă e bucuros de întorsătura lucrurilor.

— Rămîn şi eu alături de el, poate să-i fiu de ajutor.

Moldoveanu se supune hotărîrii Iancului, dar nu este convins.

— Iancule, eşti domn preste noi, fiindcă noi te-am voit domn şi hotărîrea, dacă ai luat-o, noi toţi om asculta-o şi ne-om supune. Dar în cugetul meu un cărturar care a greşit mai vinovat e !... Către moţul de la uşă : Apoi, frate slo- boade-1 afară.

Bălcescu este adus în faţa Iancului. îi priveşte pe toţi, pe rînd, tulburat, încurcat, îi vede aşteptîndu-1 ca nişte judecători.

— Am crezut că viu la prieteni şi acum nu mai ştiu ce să spui...

Iancu, obosit, îndepărtat, vorbeşte parcă cu părere de rău : — No, apoi după cele întîmplate, prieten nu ţi-om putea spune... Dar ne eşti frate, şi fratele tot frate rămîne, chiar şi atunci cînd e un frate rătăcit. Acum vrem să ştii că de aceea ne găsim aci, ca să afli că ţi-om purta toată grija... Am hotărît să te ascundem în această colibă, fiindcă eşti căutat cu gînduri de ucidere de ostile împărăteşti. Pe aceşti doi cai sînt cele de trebuinţă pentru ca să poţi locui aici, atîta timp cît vei crede că e mai bine pentru dumneata, frate ! Sînt şi cărţi, şi cele ale scrisului... Iară tu, al Rudului, ai să rămîi cu cei patru oameni aci, de strajă... Iar dumneata, frate din ţară, de vei vrea să umbli pîn' sate au' pîn' tabără, e mai bine să dai jos barba şi să îmbraci straie de-ale noastre... Iată aici şi o ţidulă precum, că eşti Alexandru Ionescu venit din ţară, ca să lupte în j-îndurile noastre. Dar cată mai bine să te fereşti... Asta-i ceea ce am hotărît...

Bălcescu tremură aproape de emoţie.

O, cuvînt fără seamăn, „frate", cum cazi tU în urechea mea, în munţii aceştia, dincolo şi dincolo de alţi munţi !... Aici, departe de Argeşul meu, de Bucureştii înălţărilor şi căderilor noastre... Cîtă răcoare aduci tu în arşiţa pribegieimele... Pentru acest „frate", Iancule al munţilor, îţi mulţumesc... Dar lînga acest cuvînt răcoritor ai lipit un altul, pe care eu nu-1 pot primi, cum nu voi mai putea primi nici ospitalitatea pe care vrei să mi-o dai... M-ai făcut „rătăcit"...

Moldoveanu interveni cu cruzime :

— „Rătăcit" o zîs Iancu, noi toţi de-aci spus-am alt cuvînt, spus-am „vîndut", vîndut lui Kossuth...

Bălcescu primeşte vorbele Moldoveanului, ameţit parcă.

— Eu, Bălcescu, vîndut ?

Moldoveanu continuă aprig, cu o mînie îndureratâ :

— Unde ai fost pînă acum ? Din ce tabără vii ? Uite, vezi calul acesta — că e cal — o fost şi el la Fîntînele, cu noi toţi, unde tunau puştile şi ţîşnea sîngele pentru libertate... dar dumneata, român, unde erai ? Te întreb iar,.

Bălcescu vorbeşte moale, ca pentru el însuşi:

— Vîndut., ? Şi urmează dus parcă pe gînduri : Cînd li s-a spus întîi oamenilor că pe partea cealaltă a pămîntului sînt alţi oameni care merg cu capul în jos fără să bănuiască, cei mai mulţi au spus că asemenea faptă este cu neputinţă... Nici să se spună lui Bălcescu în faţă că şi-a vîndut neamul de către cei care, ei, merg cu capul în jos...

Moldovenau îl întrerupe răstit :

— Vorbeşte mai făţiş, cugetul nostru e mai drept, nu se încovoaie şi nu se ascunde după cuvinte !

Bălcescu îl înfruntă drept din cap pînă în picioare, hotărît.

— Ei bine, vream să vă spui că voi aţi greşit, că voi nu ştiţi că aţi mers cu capul în jos...

Moldoveanu priveşte spre Iancu, dar acesta e dus pe gînduri.

— Noi ? Noi am greşit ? Cu o furie amară : Atunci spune, ce-o fost cu legioana ? Pentru ce ai vrut să ruculezi ficiori de rumâni pentru armata maghiară ? Să vie să se lupte rumânii noştri, duşi de mînă de unguri, împotriva noastră ? Ei, află că asta numim noi v-înzare de neam,.

Bălcescu îi tălmăceşte acum voit liniştit:

— Tot ceea ce am cerut, am discutat şi mai ales ceea ce am izbutit, atît cît mi-a îngăduit trufia lui Kossuth şi a oame-
nilor lui să izbutesc — şi atît de tîrziu — este trecut în protocoale şi întovărăşit de documente. Aceste protocoale şi documente am vrut să le aduc ca un lucru recunoscut chiar de unguri, şi de aceea sînt acum aci, să vă arăt ce-am adus, ascuns la piept... căci pentru asta am venit, nu ca să-mi scap o viaţă şubredă. Nu vreau să mă judecaţi şi nu vreau să mă judece nimeni decît pentru propriile mele acte, pentru cît am avut în-dreptar conştiinţa mea, interesele poporului meu şi nimic mai mult... Am discutat legiunea, ca să lupte alături de unguri, dar veţi afla din aceste documente...

Moldoveanu,. biruitor, are impresia că Bălcescu s-a încurcat singur :

— Ei, ei, mărturiseşti: ca să lupte alături de unguri...

Dar Bălcescu îi întoarce cu aceeaşi dîrzenie :

— Oh, cît aş fi vrut ca şi voi, frumoşii mei ostaşi, să luptaţi alături de unguri. Să ne organizăm şi noi, românii, într-o armată, rînduită, adevărată, ca să cruţăm sîngele românesc.

— Noi, alături de unguri ? sare Balint crucindu-se. Noi, laolaltă cu grofii ? Noi, în frunte cu fişpanii ?

Bălcescu îşi lămureşte liniştit gîndul :

— Nu laolaltă cu grofii, nu alături de nemeşi, ci alături de acest dîrz şi minunat popor maghiar care timp de un an de zile a învins, unele după altele, oştile Vienei, care a sînge- rat în bătălii împotriva despoţilor. Toate privirile celor ce urăsc despotismul au fost aţintite asupra poporului maghiar... Dar lăcomia grofilor şi a nemeşilor a dus la pămînt marea revoluţie maghiară, aşa cum lăcomia boierilor a dus la pămînt revoluţia din Principate... Nu... încă n-a bătut ceasul popoarelor !

Balint e nedumerit.

— Nu pricep cum am fi putut fi noi alături de unguri ?

Iancu a ascultat tot timpul, învîrtind pistolul pe masă.

Bălcescu îi răspunde lui Balint, privind însă către Iancu :

— Va veni o vreme cînd aceste două popoare nu vor putea pricepe de ce nu au fost totdeauna împreună, de ce atîta amar de vreme s-au duşmănit şi s-au înjunghiat de cîte ori le-a venit la îndemînă... Se zice că în Africa este o ţară unde împrumutătorul se plînge şi cere să fie condamnat datornicul, iar pedeapsa tste că judecătorul îl leagă pe vinovat cu un lanţ de fier chiar de piciorul celui care i-a dat banii. Unde merge unul, trebuie să meargă şi celălalt... chinuindu-se unul pe celălalt, fără nici o noimă... Aşa i-a legat Dumnezeu pe români şi pe unguri !... Scoate de la piept un pachet de acte : Iată, Iancule, aci documentele de care am vorbit... Le vei ceti şi vei vedea că şase luni am nevoit în tabăra ungurească numai ca să obţinem drepturile pe care le-aţi cerut de la început... Este lămurit cu grijă că în nici un caz legioana nu lupta împotriva poporului român... a moţilor... Dimpotrivă ! Scrie aci că Iancu va trece în ţară în fruntea oştirilor româneşti ca un general recunoscut de ei, de unguri, şi ca un descălecător de ţară nouă românească, recunoscut de noi, ca să mîntuie Principatele de robie... Fireşte, mintea i-a venit lui Kossuth prea tîrziu ! A priceput tîrziu, că dacă avea poporul român alături, nu împotriva lui, alta ar fi fost, soarta războiului... Dar azi nu mai e nimic de făcut...

Moldoveanu izbucneşte tremurînd de indignare :

i

— Ce stăm noi să ascultăm asemenea vorbe de clacă: ? Cum mai îndrăzneşte acest om să ne spuie, azi, că trebuia să fim alături de unguri ? Dară unde sînr ungurii acuma ? învinşi, zdrobiţi... Generalii lor, prinşi, aşteaptă în temniţă să li se puie ştreangul de gît... Kossuth şi miniştrii lui sînt fugari la turci... Iar noi sîntem tot aci, neînvinşi, alături de steagurile împăratului, tari pe direptul nostru cîştigat prin vitejie şi credinţa noas.tră... Cum mai poate acest om întortochea vorbele cînd totul e terminat şi planurile sînt acum fapte care grăiesc ?... Ungurii sînt învinşi, îngropaţi ca neam şi noi sîntem alături de împăratul învingător... Să tacă odată !

Se uită la Iancu, dar acesta e mereu pe gînduri.

Bălcescu, văzîndu-se neînţeles, rosteşte amar, privindu-i îndurerat :

Ah, dacă înţeleg bine bucuria voastră, sînteţi mîndri ne-spus că aţi ajutat pe împărat să înfrîngă pe unguri ?... Sînteţi mulţumiţi că ungurii sînt la pămînt şi noi românii sîntem umăr la umăr cu împăratul ?! Vă şi vedeţi în fruntea ospăţului biruinţei, salutaţi de acel despot pentru care s-a risipit fără socoteală sîngele moţilor noştri ?... De acum... vă socotiţi deschisă dinainte o cale frumoasă, imperială... Ah, cît vă înşelaţi... Fraţi din ţinutul Arieşului şi al Zarandului, iată ce vă spui eu : despoţii n-au inimă şi n-au cuvînt de cinste... Tăria lor silă e, şi minciună mereu întoarsă... Nu voi veţi fi oaspeţii iubiţi ai petrecerii împărăteşti... ci poate tocmai ungurii care le-au lovit cu sabia labele lor hrăpăreţe... Ţinuţi la uşă, alungaţi cu dispreţ de veţi cere, o, amarnic vă veţi căi, fraţii mei, că aţi avut încredere în obrazul împărătesc... că aţi fost atît de mîndri să fiţi între doi împăraţi !... Ia fluierul din mîna lui Dincă, îl cercetează trist şi întoarce o privire grea asupra lui Iancu : Frate Iancule, eu multe zile de trăit nu măi am. Plec acum în pribegie, dar eu îţi spui că tu, viteazule, tu, tovarăş al împăraţilor, vei pribegi la fel ca mine, şi vei plînge cu plînsul codrilor, vei jeli, cu jalea acestui fluier, nenorocul neamului românesc... 1-1 întinde : Păstrea- zã-1 !... Se uită cu dragoste îndurerată la ei: O, vă vor mai pălmui obrajii oamenii despoţilor... S-a întors să plece, şi mai spuse doar simplu : Cu bine, frate...

Iancu, mereu pe gînduri, dar hotărît, îl opreşte cu un semn.

— Să se aducă merindea şi aşternutul. Acest cărturar este oaspele nostru... Nb, aşa cum am zis...

Pleacă de Ea Iancu

A mai rămas aproape o lună de zile în coliba săpată pe jumătate în stîncă... Nu e prea rău... Patul e acum bine aşternut, călduros, i-au adus blìduri albe de lemn şi un ciubăr... A primit şi destulă rufărie curată... într-o oglindă de-o palmă îşi priveşte dimineaţa cînd se bărbiereşte, chipul fără mustăţi şi fără barbă şi abia se recunoaşte el însuşi... Iancu vine deseori să-l vadă, însoţit de alţi conducători de oaste care-i arată din ce în ce mai multă prietenie. Tot petrecîndu-1 pe Iancu devale spre Cîmpeni, a învăţat potecile şi se plimbă de-seori... Cu grijă... cu chibzuială. Ştie că e căutat de

către impe- riali...„De două ori Iancu a fost poftit la Sibiu şi întrebat dacă
a făcut cercetări şi nu a descoperit cumva prin munţi un fost ministru de la Bucureşti, Bălcescu, care a stat trei luni şi jumătate în tabăra lui Kossuth, individ foarte periculos, care trebuie prins cu orice preţ... I-au găsit şi cărţi de citit şi citeşte ore întregi la masa de afară, înfiptă cu picioarele în pămînt... Dar e prea puţin... Om de acţiune, îi e greu să stea liniştit... în munţi, după înfrîngerea ungurilor, viaţa a reînceput domoală... Imperialii au pretenţia să dezarmeze pe români — foştii lor aliaţi — fără întîrziere... Toate garnizoanele au fost ocupate şi i s-a cerut lui Iancu să-şi trimtă moţii acasă.

Au început şi ploile... Capetele pleşuve ale munţilor sînt mai toată ziua ascunse în ceaţă... O parte din păduri s-au ruginit. Brînduşele plăpînde, viorii, de toamnă, acoperă pajişti întregi. Omajrul stăruie şi el pe subt stînci...

înălţimea prea mare nu-i cam prieşte fugarului care răsuflă greu. Cu toate sfaturile lui Iancu se hotărăşte să plece. Nu pleacă singur. Racovitză, care sta în Cîmpeni, Nenişor, vor să plece şi ei. Dincă de asemenea simte că nu mai are nimic de făcut, vrea să se întoarcă în Mehedinţi la el, ori dacă nu, în Serbia. Popa Groza, prefectul înalt cît o căpetenie de daci, mucalit, are o idee, care pînă la urmă, după ce provoacă rîsul, pare foarte serioasă. Şi în două zile devine faptă...

Peste trei zile, jos la marginea Cîmpenilor, Iancu a venit să se despartă de prietenii săi. Trei care de moţi încărcate cu ciubere stau în şir, la marginea tîrgului de săptămînă. Bălcescu, Dincă, Nenişor şi Racovitză, îmbrăcaţi în straie zdrenţuite de moţi, înnegriţi pe faţă cu ce s-a găsit, stau pe lîngă care... Vor mai merge şi doi moţi, oameni de încredere. Avram Iancu, însoţit numai de popa Groza, scoate o ţidulă din chimir, pe care o dă lui Bălcescu :

— Uite, aci ai, frate, o ţidulă precum că eşti Alexandru Ionescu, venit de la Bucureşti să lupte în rîndurile noastre. Uite, din mult, puţinul .nostru, şi cincizeci de galbeni, să-i aveţi de drum ! Scoate şi o punguţă cu aur : Să fii cu luare-aminte, frate, imperialii ştiu că eşti în Ardeal, înconjurat, şi te caută în toate părţile. Nemţii ăştia nu glumesc.

Dincă glumeşte cum au glumit şi ei pe socoteala lui.

— No, frace, că aşa ciubere ieftine şi frumoase or cumpăra şi nemţii...

Popa Groza rîde :

— Apăi că să nu le daţi aşa ieftin, că pe urmă vi le-or cumpăra toate. Musai să vă ajungă pînă la Belgrad, altfel vă simte poliţia imperială.

Bălcesu, foarte mişcat, dă mîna voinicește cu Iancu :

— Cu bine, frate Iancule, şi îţi mulţumesc pentru tot ce. ai făcut!

Ceilalţi se îmbrăţişează "şi ei... şi, peste puţin timp, carele, care saltă strîmb la făgaşurile adinei, se pierd devale în pădurea răritâ.

După două săptămîni şi după alte necazuri şi ameninţări, Bălcescu, după ce trecuse prin Panciova, Semlin, Budapesta şi Viena, ajungea, pe inserate, în ziua de 15 octombrie, la Paris.

GLOSAR

A

***abagerie* — atelier în care se confecţionează hainele de aba. *acciză (acsizăj* — taxă percepută pe diverse bunuri de consum la intrarea**

***accizar (acsizar)* — cel care percepea acciza. *afipt* — afiş. *aga* — ofiţer turc de ieniceri.**

***atnoniţie* — muniţie (uneori în text are sens de efecte militare). *apelpisit* — deznădăjduit, disperat.**

***arhitravă* — element de construcţie, caracteristic arhitecturii clasice. *arhon, arhonda* — formulă de politeţe cu care se adresa cineva unui boier. *arhondologie* — registru al rangurilor boiereşti.**

***arz* — plîngere împotriva domnitorului, prezentată**

sultanului sau marelui *atreiantă* — atrăgătoare.

B

***baraban* — tobă.**

***baş* — cel mai de frunte.**

***beiliC* — dare în oi plătită stăpînirii ; muncă gratuită în folosul beiului. *bez* — afară de...**

***bigi-bigi* — cofeturi orientale făcute dintr-o pastă gelatinoasă roşie şi miez de nucă.**

***biniş* — haină lungă tivită cu blană, folosită de boieri la solemnităţi. *btvel* — fost mare... *boaită* — boltă.**

***bolniţă* -t încăpere mică, boltită. *bonom* (fr.) — om blajin, credul. *bont (bunt)* — răscoală, răzvrătire. *bontaş*— răzvrătit, răsculat.**

***breaz (cal)* — cu o dungă albă pe bot. *briza (a)* — a sfărîma. *bruion (fr.)* — încurcă-lume.**

***brunel (fr.)* — stofă de lînă de culoare închisă din care odinioară se confecţiona încălţămintea. *butcă* — caleaşcă.**

c

***cabaniță* — manta scumpă, purtată la festivități de domn şi de boieri.**
***cacom* — hermină**
***cadiu* — judecător turc.**
***caimacam* — locțiitor de domn**
***calemgiu* — copist.**
***calevri* — pantofi groşi, rezistenți.**
***camilafcă* — potcap acoperit cu un voal negru, purtat de călugării ortodocşi.**
***căminar* — boier care strîngea birul pe băuturile spirtoase. *capitație* impozit plătit pe cap de locuitor.**
***capitel* — partea superioară a unei coloane arhitectonice.**
***capitulație* — convenție impusă unei țări vasale, în •virtutea căreia țara suverană obținea anumite privilegii pentru cetățenii săi aflați pe teritoriul vasal.**
***capuchehaie* — agent diplomatic al domnitorului pe lîngă înalta Poartă. *catastişe* — catastife.**
***cauc* — căciulă de pîslă purtată de boierime în trecut.**
***căuzaş* — conspirator, complotist, revoluționar. *cavaf* — negustor de încălțăminte, cizmar, *ceair* — loc de păşune împrejmuit. *ceauş* — căpetenie, şef, comandant. *celeng* — mică decorație turcească.**
***cepchen* — haină boierească scurtă, cu mînecile despicate, care se purta pe umeri.**
***chembrică* — pînză subțire de bumbac, folosită la căptuşit hainele. *cberar* — fierar.**
***chilă* — veche măsură de capacitate, egală cu circa 500 kg. folosită la cîntărirea cerealelor.**
***ciufut* — zgîrcit, avar.**
***clama (a) (fr.).* — a striga în gura mare.**
***clucer* — boier care avea în sarcină aprovizionarea curții domneşti.**
***cochinți (sau cațaoni)* — porecle date grecilor de către țăranii români.**
***codîrlă* — partea de dinapoi a căruței.**
***conac (de poştă)* — stație de cai de poştă.**
***consistoriu*— organ de conducere al unei biserici.**
***contracciu* — concesionar.**
***convicție* — convingere.**
***corlățel (corlată)* — gard rar, cu care se împrejmuiesc viile şi livezile. *culion* — potcap mic şi rotund.**

D

***damasc* — țesătură cu desene mari, din bumbac sau mătase.**
***dairea* — instrument muzical de forma unei tobe mici, împodobit cu clopoței. *dajdie* — impozit, dare, bir. *daulă* — instrument muzical turcesc. *dejurstvă* — corp de gardă,**

comandament militar. *delă* — dosar. *devlet* — guvernul turc.

***devument (de la fr. devoement)* — devotament.**

***dirmea* — broboadă albă de pînză cu care se legau la cap femeile de**

***divan* — Tribunal Suprem alcătuit din boierii de frunte ai ţării, care, sub**

preşedinţia domnului, judeca pricinile mai însemnate.

***Divan Apelativ* — un fel de curte de apel.**

***Divan Criminalicesc* — instituţie corespunzătoare Parchetului de odinioară. *dragoman* — tîlmaci.**

***drîng, drimbă (ucr.)* — mic instrument muzical, alcătuit dintr-un arc prevăzut cu o lamă mobilă de oţel, care produce un sunet monoton. *dubas* — luntre mare, folosită la pescuit. *ducat* — monedă de aur de valoarea unui galben.**

***dulamă* — haină de stofă scumpă, împodobită cu blană şi paftale, purtată la ceremonii de marea boierime.**

E •

***Effendi* — titlu onorific dat funcţionarilor turci.**

***efor* — membru în consiliul de conducere al unei instituţii culturale spitaliceşti etc.**

***embatic* — impozit pe un loc de casă, închiriat pe un termen foarte lung (99 ani). *embaticar* — cel care plătea embatic.**

***epingea, ipingea* — manta de dimie împodobită cu găietane.**

***evghenicos (gr.)* — plin de noblețe.**

P

***formatori* — vrăjitor. *favurizi* — favoriţi.**

***fedeleş* — butoiaş în care se transporta vinul, *feldwebel* — plutonier. *felegean* — ceaşcă fără torţi pentru cafea. *felucă* — corabie mică, lungă *şi* îngustă, *feredea* — baie.**

***feregea* — manta largă, boierească.**

***fermenea* — haină scumpă de stofă, brodată cu fir sau cu mătase, uneori căptuşită cu blană, pe care o purtau boierii sub anteriu. *fijpan* — prefect.**

***fttrcărie* — şezătoare unde se toarce cu furca.**

G

***gabrovean* — negustor de cuţite.**

***găietane* — fireturi, şnururi împletite din lînă sau mătase, folosite ca**

ornament la
îmbrăcăminte. *găletănar* —
eeaprazar. *găvan* —
strachină, blid

.*gazolină*— voal subţire. *gefreiter* — soldat fruntaş.
gelep — negustor turc, care cumpăra vite de la noi spre a le vinJe la
Constantinopol. *ghelir* — chilipir.
gherdap — loc îngust şi stîncos cu cataracte primejdioase întîlnit în cursul
gheridon (fr.) — măsuţă rotundă cu trei picioare. *gheroc* — redingotă. *ghimie* — corabie mică.
girandolă (fr.). — sfeşnic cu mai multe braţe. *giubea* — haină largă, boierească. *godinac* — purcel pînă la un an.

grifon — monstru mitologic cu trup de leu, cu cap, aripi şi

gheare de *gugiuman* — căciulă de samur, semn al demnităţii

boiereşti.

H

halea — boier în serviciu, activ.
harşea — bucată de stofă, împodobită cu felurite cusături, care se punea
sub şaua calului. *hart* — năravi, obicei.
hatişerif — poruncă a sultanului scrisă cu propria-i mînă.
hatman — căpetenia unei oştiri.
havălea (turc.) — ordin al Porţii către ţările vasale.
hazna — vistierie, încăpere în care se păstrau : un tezaur, o sumă mare

de bani sau alte lucruri de preţ. ***hieratic*** — rigid, înţepenit. ***hîrsut*** — netuns, zbîrlit. ***hospodar*** — titlul purtat de domnii români.***ighemonicon (gr.)*** — demnitate, mîndrie. ***iman*** — preot mahomedan. ***imbrohor*** — persoană trimisă de sultan în ţările noastre cu misiunea de a detrona sau înscăuna un domn. ***iminei*** — pantofi fini din piele de marochin. ***ipistat*** — subcomisar. ***ipochimen*** — persoană, ins. ***işlic*** (turc.) — căciulă de blană sau de postav de diferite forme şi mărimi purtată de boierii români şi uneori şi de soţiile acestora. ***işimilic*** — tain, raţie. ***isnaf*** — breaslă, corporaţie. ***ispravnic*** .•— şef al administraţiei şi poliţiei dintr-un judeţ. ***isprăvnicel*** — vătăşel. ***iuncher*** — cadet.

J

fitnicer — dregător care avea în seamă magaziile cu grîne ale curţii domneşti. . ^

L

lazaret — loc unde se izolau persoanele presupuse a fi contaminate de vreo boală molipsitoare. ***lebadea*** — anteriu, manta de dimie, ***lieutenant*** — locotenent. ***lingoare*** — febră tifoidă. ***lion*** — tînăr elegant, la modă. ***lipcan*** — curier, ştafetă. ***logofăt*** — mare demnitate, care conducea cancelaria domnească şi care. în lipsa domnului sau a mitropolitului, prezida Divanul. ***logofăt (al credinţei)*** — ministrul învăţămîntului. ***lud*** — prost, nătîng. ***lupcean*** — pui de lup. ***lupidrag (Tropaelum majus)*** — plantă agăţătoare, originară din Peru, cultivată pentru florile ei mari galben-roşcate.

M

macadam — pavaj din pietre mărunte impregnate cu gudron, ***mahmudea*** — monedă turcească de aur. ***mahon*** — lemnul arborelui Swietenia mahagoni (din regiunea tropicală a Americii) de culoare brun-roşietică, întrebuinţat la confecţionarea mobilelor de preţ. ***mahonă*** — barcă cu vîsle, de dimensiuni mari, folosită la transportul încărcăturilor pe nave. ***maimarbaşa*** — supraveghetorul constructorilor, zidarilor. ***malotea*** — scurtă femeiască, cu guler şi căptuşeală de blană, ***mamular*** — negustor de mărunţişuri. ***manager*** — persoană care se ocupă de chestiunile organizatorice şi financiare ale turneului unui artist. ***marşandă (fr.)*** — patroana unui magazin de mode. ***maşala*** —

torţă folosită odinioară la iluminatul străzilor. *masalagiu* — purtător de masalale.
***mavrofor* — grec care făcea parte din „Batalionul sacru" al armatei lui Ipsilante.**
***medelnicer* — demnitar care turna domnitorului apă să se spele pe mîini, îi punea masa şi-i servea bucatele. *menzil* — serviciu de poştă care avea în grijă diligenţele şi caii pentru transportul călătorilor şi al corespondenţei. *mcremet, meremetiseală* — reparaţie sumară.**
***mertic (magh.)* — măsură veche pentru cereale, egală cu aproximativii ocale.**
***meşi* — cizmulițe subțiri, fără toc, care se purtau odinioară sub încălțăminte.**
***meterhanea* — orchestră militară turcească. *metoh* — locuință lîngă episcopie.**

moşmon (Mespilus germanica) **— arbust din familia rozaceelor, cu flori mari, albe, şi fructe comestibile.*mucarnic*** **— slujbaş care aprindea sau stingea luminările în palatul domnesc. *mucarniţă*** **— unealtă pentru stins şi rupt mucurile luminărilor. *mundir*** **— tunică militară. *muscalagiu (turc.)*** **— cîntăreţ din nai. *muvîment*** **— mişcate.**

N

namestie **— acaret, dependinţă, clădire anexă. *naramAu*** **— roşu-portocaliu.**
nan **— normă de muncă pe care ţăranii erau obligaţi să o realizeze i'ntr-o zi pe moşia boierului ; preţul oficial de vînzare al produselor. *năstavnir*** **— conducător al unei mănăstiri, egumen. *nat*** **— neam, rudă. *ncfer*** **— soldat din armata turcă. nima — nimeni.**

O

obadâ **— robie, subjugare.**
obştire **— veste, înştiinţare.**
oca **— veche măsură de greutate însumînd : în Muntenia — 1,520 î, iar în Moldova — 1,288 1. *ofis*** **— decizie, decret domnesc. *olac*** **— curicr, ştafetă călare. *omofor*** **— vestmînt bisericesc. *opssum (Didelphys virginiana)*** **— mamifer de mărimea unei pisici care trăieşte în America de Sud şi a cărui blană cenuşie e foarte căutată. *opreag*** **— fotă, catrinţă. *ordie*** **— hoardă, oaste turcească, o *spel*** **— hotel.**
otcap (rus.) **— bun sau venit al statului dat în arendă.**

p

păcurar **— cioban, păstor.**
padină **— mică depresiune în regiunile de stepă ; loc plat în vîrful unui deal sau munte.**
paharnic **— demnitar care administra viile şi pivniţele domneşti şi care strîngea dările în natură pe vin. *paia*** **— titlu, rang onorific. *palicar (gr.)*** **— viteaz, erou.**
palisandru (Jacaranda obtusifolia) **— arbore exotic cu lemn tare şi cu mîros plăcut, din care se fac mobile. *pambriu*** **— stofă de lînă. *paretis*** **— demisia din funcţia de mitropolit. *parucic*** **— locotenent.**
pasiflora **— plantă tropicală cu flori albăstrii din care se extrage un produs medicinal cu efect calmant. *paşă*** **— guvernator al unei provincii turceşti. *patroane*** **— cartuşe. *patrontaş*** **— cartuşieră.**
pedigriu **— document care arată originea unui animal domestic de rasă**

(cal, cîine etc.). *pezevenchi* — şarlatan, pungaş. *piaştru* — monedă de argint cu valoare variabilă. *pihotă* — pedestrime, infanterie. *pilastru* — stîlp ornamental care serveşte la consolidarea unui zid. *piroscaf* — navă acţionată cu aburi. *pistil* — pastă de fructe uscată în formă de foaie groasă. *pitar* — boier care se ocupa de aprovizionarea cu pîine a curţii domneşti şi a oştirii. *pîrcălab* — mai-marele unui sat, primar ; perceptor ; comandantul unei închisori, temnicer. *podvoadă* — cărăuşie neplătită, pe care ţăranii erau obligaţi s-o presteze în trecut. *polc* — regiment. *polcovnic* — colonel. *pomojnic (rus.)* — funcţionar administrativ care conducea o plasă. *poptndac* — formaţie vegetală alcătuită din rogoz care creşte în cîmpia Dunării şi care are aspectul unei mici insule. *pofti (o)* **— distanţă între două staţii de schimb al cailor, măsurînd aproximativ 20 km. lungime.** *postelnic* **— funcţie echivalentă azi cu cea de ministru al afacerilor externe ; mareşal al curţii, supraveghetorul camerei de dormit a domnitorului.** *poturi* **— pantaloni largi sus, cu partea de jos strînsă pe picior.** *praporgic* **— sublocotenent.** *pravilnic* **— legal, în conformitate cu pravila.** *pravoslavnic* **— drept-credincios, ortodox.** *protosinghel* **— grad monahal inferior arhimandritului.** *provizor (al şcolilor) —* **un fel de director general al şcolilor.** *punt* **— punct.**

R

raia **— cetate pe teritoriul ţărilor române, ocupată şi administrată de autorităţile militare turceşti (exemplu: Giurgiu, Turnu-Măgurele etc.).** *retirat (de la fr. retire) —r* **retras.**

,

rîncaci **— castrat.** *ruşfet* **— obligaţie suplimentară în muncă sau în natură, pe care ţăranii erau obligaţi s-o presteze, în trecut, boierului.**

S

sachelar **— grad onorific preoţesc.** *sacnasiu* **— balcon acoperit cu geamuri de jur împrejur.** *saftian* **— piele fină de capră sau de viţel din care se confecţionau articole de marochinărie.** *salamalec* **— temenea, plecăciune.** *salep* **— băutură dulce, preparată din apă, miere şi salep (salepul provine din tuberculii uscaţi şi apoi măcinaţi ai unei speci de orhidee). *salepgiu* — negustor de salep. *tălişte* — locul pe care a fost sau este aşezat un sat. *saltimbanc* — actor de circ. In text, cu sensul de om care trece cu uşurinţă de la o atitudine la alta.**

***sameţ* — contabil, casier, om care ţinea socotelile unei moşii.**
***samsarlîc* — afaceri negustoreşti.**
***samur (Mustela zibellina)* — animal din pădurile siberiene, vînat pentru**
blana sa scumpă. *sans-culots (fr.)* — revoluţionar francez din 1789.
***santal (Santalum)* — arbore din Extremul Orient cu lemnul alb, dens şi**
plăcut mirositor, sau brun-roşieţic şi fără miros.
***sărătură* — loc sărat sau cu pămînt sterp, care nu se poate cultiva. *schelă* — port mic. *seanţă (de la fr. seance)* — şedinţă.**
***sein* — cenuşiu.**
***seraschierat* — ministerul de război turc.**
***serdar* — boier de rang mijlociu.**
***sfanţ* — monedă veche austriacă, de argint.**
***sluger (marele)* — boier de rangul I, însărcinat cu aprovizionarea curţii domneşti şi a armatei, cu carne şi lumînări. Tot el se îngrijea şi de hrana oaspeţilor turci şi tătari veniţi în ţară cu diferite treburi; boier de rangul II sau III care slujea la curte. *spahiu* — cavalerist turc.**
***spătar (marele)* — înalt demnitar, şeful armatei şi poliţiei.**
***spătărie* — clădirea în care funcţiona instituţia condusă de marele spătar ;**
închisoare unde erau întemniţaţi cei osîndiţi de marele spătar. *spenţer* — haină scurtă. *spîngă, spangă* — baionetă. *stirpă* — neam, origine, familie.
***stolnic* — şeful bucătarilor domneşti, al pescarilor şi grădinarilor. Avea**
titlul de dregător. *stos* — joc de cărţi. *sudit* — supus străin. *sultan-mezat* — licitaţie.
***surgiuc (surguei)* — egretă împodobită cu pietre scumpe care se purta la**
căciulă sau la turban. *suvai, sevai* — stofă de mătase şi fir.

Ş,

şajj — eşarfă.
şatra **— baracă acoperită cu pînză, în care îşi vindeau negustorii marfa la tîrg.**
şif — pumnal cu lamă lungă şi îngustă.
şlea» **— funie.**
ştab **— comandament.**
***ştişaneit* — puşcă lungă, arnăuţească.**

X ~

tabie **— tabără.**
tabnm **— păşune ; turmă de oi, cireada de vite.** *tacîm (de lăutari)* **— taraf.** *tact* **— reşedinţă.**
taclit **— bucată de stofă sau de mătase vărgată, cu care boierii noştri,**

urmînd moda turcească, se legau la cap sau peste mijloc.
***tacrîr* — proces-verbal, interogatoriu.**
tamarin (Tamarindus indica) **— arbore exotic cu fiori galbene, din ale**
cărui frunze se prepară o băutură răcoritoare. *tamiță* **— șa de lemn sau de piele.** *taroc* **— joc de cărți.** *taxid* **— marfă adusă din străinătate.** *taxidar* **— perceptor.** *tist* **— comandant, căpetenie.**
tombatere — **persoană cu idei învechite, retrograde.** *trapeză* **— sala de mese a unei mănăstiri.** *treti* **— al treilea.**
triton **— zeitate marină cu trup de om și coadă de pește,** *trimbe* **— valuri de pînză.**
trocar — **ardelean care umbla cu troace (albii) de vînzare.**
trohnă (troahnă) **— gripă, răceală.**

tui — **steag făcut din două sau trei cozi albe de cal împletite cu mălestrie şi atîrnate de o lance vopsită în roşu, cu semilună în vîrf. Sultanul,ca mai puternic, avea şase tuiuri, vizirul — trei, iar domnii ţărilor române, două.**

tuzluci — **ghetre de aba, încheiate cu copci sau şireturi, care se vîrau în cizqie.**

u

ulema — **membru al clerului musulman.**

umanioare — **studiul artelor şi ştiinţelor, în special al celor clasice.** *unterofiţir* — **subofiţer.**

V

***vătaf de curte*— administrator, intendentul unei moşii.**

••'•••>

***vătaf de plai* — subprefect de plai (plai — împărţirea administrativă** a
unui judeţ de munte). ***vel*** **— mare (privind rangurile boiereşti).** ***veleitard*** **— cu pretenţii, cu ambiţii.** ***vericine*** **— oricine.** ***viranea*** **— loc viran.** ***vîlnic*****— fotă încreţită, desfăcută în faţă.** ***viţioane*** **— şuviţe de păr.** ***volintir*** **— soldat care se angaja de bunăvoie în armată.**

vornic (marele) **— mare boier de divan corespunzător ministrului de jusi tiţie ; primar de sat; funcţionar comunal, însărcinat cu distribuirea corespondenţei, anunţarea ştirilor, convocarea sătenilor la adunări etc.** ***vornicel*** **— slujbaş care lucra sub autoritatea marelui vornic ; sătean care se ocupa de poliţia satului ; sătean care poftește oaspeţii la nuntă şi conduce jocul.**

w

whist* — joc de cărţi. 34*zaherea* — **hrană, provizii pentru armată.**

."

zalbana — **abator.**

zapciu — **subprefect de plasă (plasă — împărţirea administrativă a unui judeţ de şes).**

zapciu — agent de poliţie ; grad în armată (căpitan). *zapis* — document, act scris. *zavergiu* — răsculat, răzvrătit. *zăloagă* — semn de carte.Cuprins

CARTEA A OPTA

Unii aşteaptă una... alţii alta 7
Fraţi şi surori 17
Popolul suveran şi Soleiman-paşa 46
O primire ca-n poveşti 49
Trece cortegiul 64
Balul lui Soleiman 69
La Constantinopol 77
Comisia proprietăţii 90
Tăbăcari... vin turcii 1 98
Forfota de pe Dunăre 108
Giurgiu-Bucureşti 104
întors la Bucureşti 108
Raport la consiliu 110
După consiliu 118
întîlnirea dorită 128
Deivos spre Giurgiu 131
La Rîureni 142
Iar la Bucureşti 149

CARTEA A NOUA

O săptămînă grea... şi încă una 157
De miercuri pînă marţi 169
Joi dimineaţa 186
Locotenenţa e îngrijorată 19?
O nenorocire spre toamnă 211
Vineri 220
Ora două 225
Cpnsiliul, vineri 231
Vineri seara 236'
Simbătă 248
Atacul cel mare 261
La Bragadiru 259
Duminică 265
Luni, 13 septembrie 267
La Cotroceni 280
După 13 septembrie 290
Băl-Ceaurescu pretendent păcălit 296
Marţi, 14 septembrie 309

CARTEA A ZECEA Cei patru spre Rîureni

Fuad la Şosea şi acasă 318
©uhul răzvrătirii — 321
Cantacuzino la Fuad 334
In tabără 339

O serbare în tabără 344
•închişi la Cotroceni 352
La Rusciuc 355
Magheru are de vorbit cu Axente Sever 367
Solul englez 377
lei cazanul de pe foc... el tot mai fierbe şi singur 380
Iar pe Dunăre 384
Arestaţi-i... plesniţi-i... împuşcaţi-i... 393
Boierii cu jalba-n proţap 421
In marginea unei păduri dinspre Tîrgovişte 437
CARTEA A UNSPREZECEA
De la Semlin în Ardeal 443
La Atena 454

La Ţarigrad **456**
Popa Şapcă aduce ţara **460**
UAgurii se revoltă **471**
întoarcerea în Ardeal **472**
Nu poate renunţa **603**
Urcuşul spre Cîmpeni **506**
Faţă-n faţă cu Iancu **509**
Pleacă de la Iancu **515**

Glosar 51

Redactor responsabil : CLINCA FELICIA Tehnoredactor : ŞTEFANIA MIHAI

Dat la eules 31.08.1967. Bun de tipar 07.12.1967. Apărut 1967. Comanda nr. 7 487. Tiraj 25 ***UD. Birtie ziar de 50 g/m²,*** 540X840/16. Coli ***editoriale 31,31,*** Coli ***de tipar*** 34. *A.* ***16 162. C.Z. pentru bibliotecile mici*** SR—31.

Tiparul executat sub comanda nr. 70 590 la Combinatul Poligrafic „Casa Scînteii", Piaţa Scînteii nr. 1, Bucureşti — Republica Socialistă România

a[2] **Nu înţeleg, doamnă, această întrebare... (fr.).**

[4] **Dar, doamnă, n-am cerut nimănui nimic (fr.).**

[1] Scrisoarea a apărut într-adevăr şi a înlăcrimat mulţi ochi. Iată-i cuprinsul:

„Domnilor redactori,

Numărul 19 al **Prunculuі român** ***anunţă o colecţie ; nevinovatul*** **Pruna** ***cere pentru maica sa, el cere şi primesce oricît de mic va fi darul. Deşi străin şi calomniat de inimicii mei, voi să ieau parte la această faptă.***

[1] *Galateea* — statuie, reprezentînd o Femele neasemuit de frumoasă, de care s-a îndrăgostit însuşi creatorul ei, sculptorul legendar Pygmalion.

[1] *Fanar* — cartier din Constantinopol, locuit de negustori greci, bogaţi şi instruiţi, dintre care se recrutau dragomanii (tîlmacii). Mai tîrziu, în secolul al XVIII-lea, cînd turcii nu mai avură încredere să numească domnitori din principate, începură să încredinţeze tronurile acestor greci bogaţi din Fanar, creîndu-se astfel aşa-numita „epocă a fanarioţilor" (1711—1821).

[1] *Murad al IV-lea* — sultan al turcilor, care a domnit între 1623— 1640.

[4] *Soliman Magnificul* (1495—1566) — sub domnia căruia imperiul otoman şi-a întins graniţele pînă în apusul Europei.

[1] Mine (n.aj.

[1] Nota autorului din care reiese că urma să dezvolte capitolul referitor la situaţia economică a Ţării Româneşti.

8

113

[1] Doamnă, e de datoria i»ga să vă amintesc că glorioasa armată turcă nu poate comite actele de cafe o învinuiţi. Armata imperială a venit să ne salveze pe noi toţi... şi fri'ulţumită lui Dumnezeu ne-a salvat... (fr.).

[3] *Lajos Kossuth* (1802—1894) — om politic maghiar, conducătorul mişcării revoluţionare din 1848 pentru eliberarea Ungariei de sub jugul habsburgic.

[2] Curtea Imperială' (germ.).

[1] *Jean Henri Abdolonyme Ubiccini* (1818—1884) — istoric şi ziarist francez, care în 1848 a devenit secretar al Guvernului provizoriu de la Bucureşti.

În această vreme am organizat şi am sprijinit împotriva tuturor (afară de Tell, care mă ajuta într-aceasta) comisarii, cari singuri poci zice că au scăpat revoluţia prin ideile ce au semănat în ţeară, am_ organizat comisia pentru proprietate, ce a dat o frumoasă pagină nu numai revoluţiei, dar şi istoriei noastre. M-am luptat împotriva opiniei lui Eliade, ce o cunoşti, asupra întocmirii Constituantei şi am izbutit ţ. face a se adopta un proiect raţional; m-am luptat, în zădar, pentru concentrarea oştirii, . pe care n-am puţut izbuti şi, în sfîrşit, cînd m-am întors, cînd am văzut că revo-

1 De bun-simţ (fr.).

2 încurcă-lume (fr.).

într-o zi, rătăcind prin moscheile goale ca nişte săli de spital întîlneşte pe Ion Ionescu de la Brad, sosit şi el din Ardeal, de la Zlatna. Ion Ghica l-a recomandat lui Reschid-paşa, fost mare vizir, ca un mare specialist agronom. Acesta l-a angajat dîndu-i pe mînă administrarea moşiilor sale. îi face bine inteligenţa acestui iubitor sincer al ţărănimii, îndîrjirea lui în cele cîteva idei fundamentale.

Dar viitorul lui stă ca o chemare neînduplecată înainte. Cu păreri de rău pentru cele care au fost... care n-au fost aşa cum trebuiau să fie.

Peste cîteva zile îi scrie dirî nou :

„Eu am sosit aci fără nici o para şi încă n-am primit din ţeară şi trăiesc pe creditul altora. Viaţa aci e mai scumpă

decît la Paris. Am căutat să împrumut ceva parale, ca să-ţi trimit măcar vreo douăzeci galbeni, să ai de cheltuială, pînă voi căpăta alţii, şi nădăjduiesc că cu vaporul viitor, cu venirea lui Ubiccini sau a tînărului Marghiloman acolo, ţi-i voi putea trimite. Pricina pentru care a întîrziat. mumă-mea cu trimiterea banilor mi-a scris că a fost boala ei. Biata mumă-mea, singură, bătrînă, bolnavă, este silită să alerge într-o parte şi în alta ca să caute a se împrumuta, ca să poată atît a trimite la trei fraţi bani de cheltuială, cît şi a îndeplini suma de bani ce lipsesc din cei ce voiesc a-ţi trimite ţie pentru jurnal. Aceea ce e mai greu, că banii sînt rari acum în ţeară."

Necazurile de bani sînt mari, trăieşte economicos, nu ar vrea să abuzeze de generozitatea lui Ghica... Veştile din ţară

I

***iehiu* — arşic plumbuit cu care se loveşte în celelalte arşice în timpul jocului.**

***icusar* — monedă turcească de aur sau argint care circula pe vremuri**